شیعر و شاعیریی و خوێندنەوەیەك بۆ بەرهەمە شیعری "بەرەواژ"ی نارین ڕۆستەم-١-... سۆران محەمەدسوورە

-1-

یەکەم: شیعر و شاعیریی

ا

ژانری شیعر ئەمڕۆ لە هەر ژانرێکی تر نزیکە لە تاک، لە ڕووحی تاک گەرا دادەنێت و دەی ئەنجنێت. شیعر وا لە شاعیر دەکات تەواو بیرکەرەوەی خۆی بێت. ئەو ژانرەیە کە بەردەوام تۆفان بەسەر خۆیدا دادەکات و بەردەوامیش پڕووشکە ئاگرینەکانی بەسەر کێڵگەی ئەو کەتوارەدا پەرش دەکاتەوە کە تێیدا دەژێت، هەر بۆیەشە شیعر ئەو ژانرەیە کە خۆی دەکوڵێنێت بۆ خۆی، ئەو ژانرەیە کە هەردەم لەنێو دروستکردنی مەتەڵدایە. بۆیە شیعر مەتەڵی مرۆڤە‌.
شاعیر نانووسێت بۆ ئەوەی ستایش و دەستخۆشیی وەربگرێت، بەڵکوو دەنووسێت بۆ ئەوەی شێتی خۆی پێ فرچک بدات. شاعیر مینا مەلۆتکەیەکی بەزۆر لەشیر گیراوە و لەمەمکان تارێندراوە. بۆیەشە تا دەمرێت ئەم شیرە، ئەم بێڕووحییەی، کە دیوەکەی تری ژیانە و شاعیر لەگەڵی لە کێبڕکێدایە، نەک وەک گەورەبوون، بەڵکوو وەک فڕێدراو، فڕێدراو بۆ ژیان نەک فڕێدراو بۆ بێزراو لە ژیان، دەیبینێت. بۆیە هەمیشە بەدوای ئەوەیە کە لەو ژیانەدا لە هەر وێنە و چرکەساتێک، تامەزرۆی مەمکەمژەیەکی لێبکات، بەڵام نەک مەمکەمژەیەکی وشک، بەڵکوو مەمکەژینێکی مەتەڵاویی. بۆیە شیعر دەبێت هەر ئەو شتە بێت کە لە مەرگەوە دێت، نەک لە ڕووناکیی، چون ڕووناکیی ئامانجەکەیەتی. بە مانایەکی تر بۆ شیعر، دەبێت لە تاریکایی و مەرگدا بۆی بگەڕێین. هەر ئەمەشە وادەکات شەیدای چنگکردنی جوانیی شیعر بین. چییەتیی جوانیی و نەمربوونیشی نا دۆزرێتەوە. هەموو شتێک بە دۆزینەوە و پێگەیشتنی، جادووەکەی بەتاڵ دەبێتەوە، شیعر ئەو ژانرە تاقانەیەیە‌ کە لەدەرەوەی ئەمەوە خۆی دەژێنێت و شاعیریش تەنێ بەزمان دەهێنێت و وێنا دەکات. چونکە ئەوەی کە دەستی شاعیری بەردەکەوێت، شێوە نییە، بەڵکوو ڕووحی شیعرە، هەر بۆیەشە سیلان یێژێت: "شیعر پەیوەندی بەدەستلێدانەوە

هەیە”. (شێخانی. 2017: 297) ئەوەی دەستی لێدەدرێت، ئەو شیعرەیە کە تا سەر ئێسکان نا، بەڵکوو بەنێو ڕووحی خۆیدا بردوویەتییە خوارەوە. ئا ئەمەیە گەوهەر و جادووی ئەم ژانرەیە.

شاعیر زاندنی ئەو هەوڵدانەیە بۆ دەستلێدان، دەستلێدان هاوکاتە بە زاندنی شاعیر و کەوتنە نێو ژیانەوەی، چونکە مرۆڤ ناتوانێت لە ڕووحی خودایان و دڵبلندیی خۆی غەیانەت بکات. لە ڕێگەی شیعرەوە “کردنەوە” دەکەوێتە مانای خۆی، کەواتە شیعر کردنەوەیە، کردنەوەی دەرچەیەکە بەڕووی ئەو ژیانەدا، کە ئێمە تێیدا لە تەقەڵا داین بۆ ئەوەی ژیان بژێنین. لەنێو پانتایی نووسینیشدا هەر شیعر ئەو ئەرکەی وەئەستۆ گرتووە. بۆیە ئەمە ئەرکێکی خودایانەیە. بەڵام ئاخۆ هەوڵدان و نووسین دەبێت بەرەو کوێی ئاسوودەیی ئەو ژیانەمان بەرێت کە دەمانەوێت بیژێنین؟ ئەمە پرسیارێکە کە شاعیر بەجێی دەهێڵێت و لێدەگەڕێت ئەوەی کە زایێندراوە، ڕیسی گەوهەری خۆی بێت.

شیعر وادەکات بێپسانەوە شاعیر، شاعیر بێت، چونکە شاعیر هەڵگیراوەی شیعرە و دەیکاتە منداڵی دمدمیی، کە هەردەم بێماڵە و ئاواییی شەیتانی وەک ئەو ناگرێتە خۆی. بۆ؟ چونکە ناکرێت منداڵی پرۆمیسۆس و دیۆنیسۆس بیت و ئاوایی لێبارت بگرێت. کەوایە شاعیر ئەمڕۆ بەرپرسیارە لە ژیاندنی ئەو ژیانەی کە دەمانەوێت تێیدا ڕابمێنین و بیژێنین. شاعیر ئەو مرۆڤەیە کە هەوڵدەدات، دەست بۆ ئەو مەتەڵ/ هەڵنەهێنراوەیە بەرێت، کە شیعر و ژیانە. کەوایە شیعر و ژیان یەك واتان. چونکە شیعر هەردەم وەك منداڵێك، کە ئاوایی نەیگرتووەتە خۆی سرك و بێپسانەوە، لاسارانە ژیان دەژێنێت. بەبۆ شیعر مرۆڤ کەرتێکی داگیرکراوە لەلایەن شتەکانی دەوروبەریەوە. وەك لە دیمانەکەی نێو بەرەواژدا، شاعیر نموونەی کوپە شیرێك لە ژیانی منداڵییدا دێنێتەوە و دەڵێت: “شاعیر بە کوپێکی پڕەوە دەست دەکات بە نووسین، دەبێ لەوە بەئاگا بێت تا دەگاتە لای خوێنەر، بەتاڵ نەبێتەوە.” (ڕۆستەم. 2021: 60)

ب

مرۆڤ بە کەوتنە نێو ژیانیەوە بۆ لەدایکبوونیەوە تووشهات و سەرگەردان بوو، هەر بۆیەشە تا ئێستاش پرسیارەکانی ئەو مرۆڤە هاڵدراوە، فڕێدراو و نەفرەتلێکراوە، هەمان پرسیاری سەرەتای ئەفسانەکانە، پرسیاری گلگامێشە، لێرە چیدەکات؟ تەبای کێیە؟ مردن چییە و ژیان چییە؟ دەگەڕێت بەدوای ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە، کە ئاخۆ دەکرێ نەمریی بەدەست بهێنین؟ مرۆڤ چییە و دەکرێ واوەتر لەو مرۆڤە بڕۆین و فانیی نەبین؟ ئاخۆ ئەو مرۆڤە کێیە کە دەپرسێت و مەتەڵ هەڵدەهێنێت و دادەهێنێت؟

ئەم مرۆڤە جگە لە شاعیر کەسێکی دیکە نییە. چونکە شیعر، لێ لەدایکبوونی یەکجارەکیی هەڵدەگۆڕێتەوە. بۆ؟ بۆ ئەوەی لەدایکبوونەوە بکاتە سووڕی نوێبوونەوە. بۆیە گۆڕانی زمانیش، ڕیتم و سیستەمێکی وەها لە خۆیدا بەرهەمهێناوەتەوە، بۆچی؟ بۆ ئەوەی هەمیشە مرۆڤی نوێ، چاخ و سەردەمی نوێ بۆ جیهانێک ببەخشێت، کە مایل بە ترازانە. لەوڕا، زمانی مرۆڤ زمانێکی شیعریی سەرشێتە و بەهیچ ڕاستاییەکدا پێهەڵنایەنێت ئەگەر لەگەڵ خۆی ڕاپێچی نەکات. هەرچەندە پرسار لەلای زۆر لە مرۆڤەکان هەیە، ئەمە شتێکی غەریبە و غەریب نییە. بۆ؟ غەریبە بەوەی کە منداڵیی هەر کەسێك شاعیرێك تێیدا جێماوە، بەڵام خۆڕانەهێنراو و لەخۆنەگەیشتوو. غەریب نییە، چونکە شیعر منداڵیی شاعیرەکەی خۆی نەکوشتووە، هەڵی گرتووەتەوە و ڕۆژ و ساڵان بێپسانەوە لەگەڵ ژیان لە پەیوەندیی دەستلێدانیدا هێشتوویەتییەوە، دەستپێکی ئەم هەنگاوەش لەگەڵ چارەنووس بەرانبەرکێیی و زۆرانبازییە، دەستپێکێک، کە نە پادشایی و هێز، نە ئەنکیدۆ"هاوڕێ" و نە کۆمەڵگە لێی دەستەبەر ناکرێت، بەڵکوو ئەوەی دەکرێ سەبوورییەک بەم مرۆڤ/منداڵە سەراسیمەیە بداتەوە؛ شیعرە، کەوایە شیعر بە لەدایکبوونەوە دەژێت، لەکوێدا لەدایکبوون نەبووە پرسی شاعیر، لەوێدا منداڵیی شاعیرێکی جێماوە، دەبێتە شتێکی غەریب، کەیش لەدایکبوونەوە بووە سووڕی ژیانی بەردەوامیی شاعیر، لەوێدا منداڵیی شاعیرێك هەیە، کە بەردەوام لە پەیوەندیی دەستلێدان بەژیاندنەوە دەژێت. کەوایە شیعر دەتوانێت مرۆڤ لە لەدایکبوونە چارەنووسخودایییەکەی بستێنێتەوە و لە ڕێگەیەوە خەون و پرسیارەکانی خۆی بخزێنێتە نێو ژیان و ببێتە دیوی ئەودیوی ژیانی هەرەوەزیی، لێرەوەیە کە “شیعر عیلەتێکی ترسناکە” (هاو. 2016: 65).

ئەمڕۆ بەناو شاعیرانمان خەریکی هەڵقوڵاندنی ژیانی تێکڕایین، واتە بەهیچ شێوەیەک ناتوانن لە نێو بازاڕی قسەی سوواو، تۆڕێ خەسێنەرەکان بێنە دەرەوە، ئەمەش وادەکات لەدایکبوونەوە نەبێتە پرسی شیعرییان، کە ئەمەش ڕوونەدات، ئەوە شیعر وەك لەدایکبوون خۆی بێبەریی دەکات لەو مرۆڤە، کە گەرەکیەتی نانەزگێنیی بە شیعرەوە بکات. گەوهەری “شیعر ئەو شتەیە کە دەکێشێت بێپسانەوە خۆی لە شتەکانی دیکە جوودا بکاتەوە” (کارسون. 1397: 64)، شیعر بازاڕی بژێویی نییە، کەچی بازاڕی ئەوان بازاڕی هەرەوەزیییە.

لەو دەمەی شیعر دەبێتە ستاندنەوەی ڕووحی هەرەوەزیی لە شاعیر، چونکە شیعر هەڵگۆزینی زمانە، بۆ ماڵێ ئەبەدییەکەی شاعیر، ئەوە ڕێك شاعیر هەمان چارەنووسی ئۆدیپۆستی پێدەبڕێت. چارەنووسێك کە لەمنداڵییدا بە پەیوەندیی بە دەستلێدانەوە بە ژیان مەراییکراوە و

منداڵیی شاعیریش، ئەو مرۆڤە ژیاندۆست و مەیللەژیانەیە، کە بەم بەدبەختیی و بێپەناییەی، مینا کەسێکە، کەسێک بەم هەموو ترس و دڵەڕاوکێیەی، ئەوا دەیانەوێت دنیایەکەی خۆیانی بەڕوودا بکەنەوە، کە لێی بێبەرییە؛ ژیانێکی ناشاعیرانە، ژیانی ناشاعیرانە واتە دابڕانی هەمیشەیی مرۆڤ/شاعیر لە پرسیاری منداڵیی خۆی لە ژیان و دونیا. بەڵام شاعیر بۆیە بەرنەفرەتکەوتووە، چونکە شەیدایە، شەیدای ژیان و بەندانێکە بەڕێگەوە/ بە هەردەم لەدایکوونەوە مەیلی بکات، بەڵام هەردەم لە دەستپێڕاگەیشتندا بێت، بۆیە هەردەم شاعیر دوورە لە پەناگەی ئەوانی تر -بازاڕ و هەرەوەزیی-. ئەو بۆ بەردەوام ژیاندنەوە، دەبێت دەنگی خۆی بەسەر ژیان و گوێی دونیاوە زایەڵەدار بکات.

شاعیر ئەم مرۆڤە دانەسەکناو، ناڵەبەر و بێنوانووەیە، کە هەردەم بانگەشەی نوێبوونەوە، جیاوازنووسین، کاژ فڕێدانێک دەکات و دواجاریش لەسەر هیچ تەنافێکی نمایش نییە، بەشێوەیەک دەکرێ بڵێین: ئەو شاعیرە ئەو کەسە نییە، کەچاوەڕێیی ئەوەی لێبکرێت، ڕێبازێک، یان ڕێبەرێکی هەقیقەتدۆزەرمان پێبناسێنێت و پەیمان بێژێت، ئەوە منم، کە دەرگەتان بۆ دەشکێنم، نا. بەڵکوو ئەو منداڵییە گەورەبووەیە کە چارەنووسی نەمریی شیعر چاوی بەزەیی لێستاندوونەتەوە. هەر ئەمەشە ئەم پەیوەندییەی شیعر و شاعیریی، لەگەڵ شیعر و منداڵیی ئێدیپۆست لێکگرێدەدات.

ج

بۆ خوێندنەوەی بەرهەمەیلی ئەمڕۆی شیعری کوردیی، لەلای دوو لایەن دەگیرسێینەوە، لە لایەنی یەکەم تێدەگەین کە تێگەیشتنێکی زۆر سوواو و مردوویی بۆ شیعر هەیە، تێگەیشتنێکە دەتوانین بە هەڵاتن لە شیعر یان مردووشەریی ناوی بێنین. ئەم مردووشەرییەی شیعری کوردیی لەخۆوەڕێپێچانەوەی لایەنی بازاڕیی و لایەنی هەڵگرتنەوەیە. بۆیە تێگەیشت بۆ شیعر، تێگەیشتنێکی هەرەوەزییە و لە گەوهەر یان چییەتی شیعر دەسڕەمەتەوە. شیعری ئەم قۆناغەی کە بۆ شیعری گەنج ناوی دەهێنرێت، بەشێکی هەرەزۆری بریتیی شنگەڵیی و نووزانەوە و هاوکات مردووشەریی، کە بەجێگەیاندنی وەسیەتنامەی هەمان نەریتی باو، هەمان ڕیتم، شێوە و زمانی شاعیرانی باوە، کە ساڵانێکە تاقەتمان لەم بەردەوامنووسینی ئەم لایەنە چووە.

هەڵبەت لەتەك ئەم لایەنەدا، کە بە هەڵاتن لە شیعر ناومان هێنا، لایەنێکی تر خوویایە، کە بە لەدایکبوونەوە ژیان دەژێنن. ئێمە لێرەدا ئاماژە بەو ناو و بەرهەمانە نادەین، بۆ ئەوەی خوێندنەوە بۆ بەرهەمەکان ببێتە سەرباس، نەك ناوهێنانیان، بۆیە ئێمە لێرەدا

تەنێ ئەم بەرهەمە شیعرییەی "نارین ڕێستەم" بەر چاو دەخەین و لەم نووسینەماندا دەپەڕژێینە سەری.
بەرهەمی شیعریی باش هەمیشە ئەو بەختەم پێدەدات کە بیری لێبکەمەوە، بخوێنمەوە و بنووسم. ئەم بەرهەمەی شیعری "بەرەواژ" بەرهەمێکی شیعرییە و نە شیعر و گفتوگۆیەکی لەخۆگرتووە. بەرهەمێکە بە قەبارە گچکە و بە بالای شیعر دەوڵەمەند و تێر. ئەم بەرهەمە ساڵی 2021 چاپ بووە و لە بڵاوکراوەکانی نووسیارە.
ئەوەی لەم بەرهەمەدا "بەرەواژ" دەبینین غروورگرتنی شاعیرێکە بەدەم تۆفانی دڵڕەقیی سەردەم، کە هەم ناسکیی خۆی وەک شاعیرێکی باو دەکوژێت و هەم تێگەیشتنیشی بۆ شیعر دەباتەوە لاڕێیەک کە زۆربەی شاعیرانی ئەمڕۆ پەنای لێدەگرن. بۆیە خوێندنەوەی شیعر و بەرەواژ، کاوەژنەیەکە بە ژیانی تاریککراوی خۆمان. ژیان، کە لەمێژساڵە بە دەنگوباس، مەکینە، مۆبایل، مەکیاژ، بوودەڵەبوون، فیلمی توورکیی و مردووشۆرییمان گێڕیوەتەوە.
شیعرەکانی نێو ئەم بەهەمە لەنێو واقیعی ژیاندان، بەڵام نەك بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ. ئەگەر لە شیعرەکان ورد نەبینەوە و بەسەریاندا تێبپەڕین، ئەوە بەر ئەم واقیعە ناکەوین، چونکە ئەم واقیعە بەرگێکی سووریالیی لەخۆیدا وەرپێچاوە. هاوکات سووریالیی و واقیع تێیدا وایکردووە، کە شیعرەکان لەنێو مەترسیی ڕۆژی ڕەشدا، ترس و دڵەڕاوکێ، یان تراژیکۆمیدی بن. بۆیە دنیایەکی سارد و بزربوون، ترس و گرمۆڵەبوون بووەتە کەشی شیعرەکان. بۆیەشە دەبینین هەندێکجار تەنانەت گرێتێسك "عەجیب و غەریب" ئاوقای خوێنەر دەبێت و بینەقاقای دەگرێت.
ئەگەر بێت و باسی ئەو دەنگانەی شیعری کوردیی بکەین، کە دەکەونە نێو ڕێبازی سووریالیزمەوە، ئەوە بەگشتیی دەنگێکی نێر دەبیسترێت، بۆیە نارین ڕێستەم یەکێکە لەو شاعیرانەی کە بکوژ، یان کەلێنی ئەم دەنگە گشتییەی نێرەیە، هەرچەندە خۆی وەك دەنگێکی ژن ئینکاریی دەکات، چونکە شیعر ڕەگەزی نییە. لە شیعری "شەرەپشیلە"دا، کە خاوەن فۆڕم و تەکنیکێکی جوان، ناوەرۆکێکی قووڵە دەڵێت:

"لە کن عەریزەنووسی ناسنامە
کە قەڵەم گەیشتە سەر ڕەگەز
سەرەوخوارم کردەوە،
فرمێسکێکی لێ کەوت:
نییەتی.
دەرکراین." (هەمان: 30)

ئەم کۆپلەیە چەند لێکدانەوەیەك هەڵدەگرێت، کە دەکرێت ئەم کۆپلەیە لێدان بێت لە جیاوازیی ژن و پیاو، هاوکات لێدان بێت لەو

جیاوازییەی کە لەنێو دونیای ڕۆشنبیری کوردیدا بەنێوی خانمەنووسەر سەری هەڵداوە. سەرباری ئەوە ڕەخنە لەوە دەگرێت ئەگەر جیاوازیی ڕەگەزیی هەبێت، ئەوە ڕەگەزی سێیەم، یان با بڵێین "نێرەمووك" لەسەر ناسنامەکەی دەبێ چی بنووسرێت! کە ناشنووسرێت.
لەلایەکی دیکەوە ئەگەر ئێمەش ئەو جیاکارییەی ژنەشاعیر بەهەند وەربگرین، ئەوە دەبینین بابەتی شیعرەکانی ئەو خانمەشاعیرانە زۆر لێکنزیکە، دڵداریی بەشە هاوبەشەکەیەتی یان هەر لە بابەتی کچێنیی، عادەبوون و شەوی بووكێنییدا ماوەتەوە. تەنانەت ئەگەر پەڕیبێتەوە بۆ بابەتی نیشتیمانیی و ئازادیی ئەوە جەلاد و چەوسێنەرەوە هەر تەنیا داگیرکەرە، بەڵام بەپێچەوانەوە لە بەرەواژدا ئازادیی، جەلاد و داگیرکەر دەسەڵاتی خێزانیی، بابەتەکانی کچێنیی، عادەبوون و فەمێنیستبوون لەگەڵیدا نییە، تەنیا دەنگێکی شیعریی هەیە، دەنگێك کە بە ئارەزوو بۆ ژیان بارگاویی کراوە. بۆیە بە خوێندنەوەی بەرەواژ یەکڕاست لەنێو شیعردایت، لەنێو شیعردابوون لەنێو ژیاندابوونە. سوودوەرگرتنیشی لە سووریالیزم، یان سووریالیزم بوونی، ئەوە لەپێناو خزمەتکردن و نوێخوازییدا قووچ دەبێتەوە، "گۆران"ی شاعیر هەرچەندە کە خۆی شیعری سووریالیزمی نەنووسیووە، بەڵام بانگەشەی ئەوەی کردووە، کە بۆ ئەوەی ئەدەب تازەبکرێتەوە ئەوە سووریالیزم دەبێتە هۆی ئەم لایەنە گرینگەی ئەدەب. (پیرباڵ. 2021: 129) هەڵبەتە ئەگەر ئەو جیاکارییە ڕەگەزییە بکەین، ئەوە "نارین" وەك یەکەم شاعیر لە بەستێنی ئەدەبی سووریالیزمی کوردییدا دەگیرسێتەوە. هەر بۆیەشە ئەم بەرهەمە هەر لە پزدانیدا، شاعیرێك/منداڵێکی کونجکاویی و زیت، چاوەکانی دە دنیای دوێنێ، ئەمڕۆ و بەیانی بڕیوە.
ئەم منداڵەی کە لەنێو ئازار، ساردیی و دڵەڕاقییدا لێدایکبووە، بەڵام نایەوێت نە خۆی لێنێبان بکات و نە خۆیشی تێدا سووڕگووم بکات، بەڵکوو دەیەوێت لە ساتەوەختەکانی سەردەمەکەی تێبگات، ئەو تێنوویەتییەی هەیە بۆ تێگەیشتن، واتای ئەوە نادات کە دەزانین بەڵکوو واتای ئەوە دەدات لێی تێبگەین، ئەمەش وادەکات لە مەرگەسات، ئاڵۆزیی و دەساردیی ئاوازی سەردەمی خۆت وەخۆ بکەویت و دەنگێک بخەیتە گوێچکەی سەرگەردانیی، خەمساردیی و نەبانیی ئەوانی دیکە، خودی ئەمەش تێگەیشتنە لە شیعر.
خاڵێکی سرنجراکێشی دیکە بە بەراورد بە شاعیرانی تر ڕابوردووە، بۆ ئەمەکبوون بەرانبەر ڕابوردوو لە شیعردا، نەمەککردنی ژیانە. شاعیر لەهەر کەسێکی تر بە تەنگەوەترە بۆ بیرکردنەوە لە ڕابوردووی خۆی، چونکە بیرکردنەوە لە ڕابردوو خۆتێگەیاندنە لەم ئێستا، خۆتەیارکردن و خەمڵاندنی داهاتووە. هەر بۆیە ژیانی ڕابوردوو،

لەلای شاعیر گرینگییەکی زۆری پێدراوە، بەڵام نەبووەتە هۆی ئەوەی کە ئێستا و داهاتوو بووەستێنێت، فەرامۆش بکات، ئەمەش بە هەبوونی ڕەخنەی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی دۆخ و ژینگەی سەردەم، بەتایبەتیی لە شیعرەکانی "شەڕەپشیلە، ئێکسپایەر و بووکەڵەی سووپەرمان تاد دا.

دووەم: ئەشکەوتەکەی نارین ڕۆستەم
"بووکەڵەی سووپەرمان" وەك نموونە
هەر منداڵێکی کورد، لە خەیاڵدانیدا سووپەرمانێك هەیە، دەیەوێت هەردەم بەهانای دیترانەوە بچێت، ببەخشێت و جیهان لەدەستی شەیتان ڕزگار بکات، بەڵام منداڵە سووپەرمانەکەی شیعری "بووکەڵەی سووپەرمان" سووپەرمانێکی تێکشاو و شکستخواردووە، بە پێچەوانەی ئەوەی کە سووپەرمان بانمرۆڤ و شکستنەهێنەرێ.
"جامخانە بە تۆپێکی فووتبۆڵ زرمەی لێ هەستا،
بووکەڵەیەکی سووپەرمان دەرپەڕی.

بەسەر کۆڵگەیەکی وشکدا دەفڕێت
هەور دەگوشێت، برووسکەیەك فڕێ دەدات و
هیچ نابارێت." (هەمان، 20)
شاعیر، تێڕوانینێکی ڕەشبینانەی بۆ کۆمەڵگەی کوردیی و دونیای کوردیی هەیە، لەم کۆمەڵگەیەدا تەنانەت ئەگەر سووپەرمانیش بیت، سووپەرمانێکی شکستخواردوویت و دەرنابەیت، هەر بۆیەشە شاعیر سوود لە وشەی بووکەڵە وەردەگرێت و دەیخاتە پێش وشەی سووپەرمانەوە. بە مانایەکی تر، ئەگەر بیبەستینەوە بە کۆمەڵگەی کوردیی، ئەوە ئەم کۆمەڵگەیە بەو دۆخە جێگیر و نەزۆکە ڕازییە، پرسیاری نییە و ناشیەوێت کەسێك پرسیاری لێبکات، چونکە لە بنەڕەتدا ئەو کۆمەڵگەیە باوەڕی بەوە هێناوە، کە ناتوانێت و ناشیەوێت بگۆڕێت.
"زیندانێکی نهێنی دەدۆزێتەوە،
گوریس هەڵدەدات
زیندانییەکان دەیکەن بە جۆلانە." (هەمان، 20)
لەم کۆپلەی سەرەوەدا، دەبینین کە سووپەرمان پەتێك بۆ زیندانییەکان هەڵدەدات، بەڵام زیندانییەکان لە خەون و بیری ئازادیدا نین، بۆیە پەتەکە دەکەنە جۆلانە. ئەگەر بەراوردی بکەین بە شکەوتی پلاتۆن، ئەوە لە شکەوتەکەی پلاتۆدا کەسەکان زنجیرکراون و ناتوانن ڕوو وەربچەرخێنن، واتە بیرکردنەوە و زانینیان نییە، یان کۆنترۆڵکراوە، بەڵام لە زیندانەکەی نێو شیعری "بووکەڵەی سووپەرمان"دا زیندانیەکان زنجیرنەکراون، واتە دەتوانن بیربکەنەوە، کەچی لەگەل ئەوەشدا نایانەوێت بەرەو ڕووناکیی، بەرەو

زانین بڕۆن، ئەمە گوزارشتێکی ئەمڕۆیی دۆخی کۆمەڵگەی کوردییە‌، کە دەستبەسەر نییە و خۆی دەستبەسەر کردووە، کەواتە دەستبەسەریی هەقیقەتی ئەوە. کەواتە ئەم زیندانیانە لەنێو ئەم هەقیقەتەدا کە ئەگەر تاڵیش بێت، هەر بۆی شیرینە، خۆشخەیاڵترە، چونکە مەحکوومە بە خۆدەستبەسەریی، بەوەی کە زانینێکی هەیە کە قەدەریەتی لە زینداندا بژێت. هەر بۆیەشە ئەم سووپەرمانە لەوەها کۆمەڵگەیەکدا دەبێتە بووکەڵە، هەرچەند ئەگەر هەور بگوشێت و برووسکەش بهاوێژێت، ئەوە کۆمەڵگەیەکی وشك هەیە و هیچ دڵۆپێك نابارێت، هەڵبەت ئەگەر بیبەستینەوە بە کوردەوە، ئەگەرنا ئەم ڕەشبینییە گشتییە و تایبەت نەکراوە بە کورد، بەڵام ئێمە دەتوانین دەرك بەوە بکەین، کە کۆمەڵگەی کوردیی، کۆمەڵگەیەکی داڕووخاو، ملکەچبووی نێو خوڕافیات و وەهمە، دەستبەسەرە بە وەهم و دابونەریت.

"لە قاوەخانەکان…
بە ڕەحەتی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنینەوە،
نەوەك بخەوێت:
دەیخواتەوە و هێڵنج دەدات
سووپەرمان، پەتۆیەکی پێدا دەدات.
لەناو جامخانە شکاوەکە دەنیشێتەوە،
پارچەشووشەیەك هەڵدەگرێ
قۆڵی هەڵدەکات، دەماری نییە." (هەمان: 20)
ئەوەتا بە ڕەحەتیی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنینەوە، کە نەخەوێت، کەچی هێڵنج دەدات، پێکەنینیش نەك سارد و وشك، بەڵکوو سووپەرمانیش دەستەوەستان دەبێت، قۆلی خۆی بۆ خۆکوژیی هەڵدەکات، بەڵام چیبکات، سووپەرمانەکەمان بووکەڵەیەك زیاتر نییە تا دەماری هەبن.

ماویەتی…

گوتـــاری شیعـــری لای (د. وریـــا عومەر ئەمین)… غازی حەسەن

ناونیشانی لێکۆڵینەوە (گوتاری شیعریی الی د. وریا عومەر ئەمین).

ڕێبازی لێکۆڵینەوە
شیکردنەوەیەکی وەسفییە، گوتاری دەقی شیعری شی دەکاتەوە. ئەم
لێکۆڵینەوەیە
هەولێکە بۆ بەستنەوەی زمان و دەق و گوتار بەیەکەوە.
بایەخی ئەم لێکۆڵینەوە لەوەدای□ □ لایەنێکی پراکتیکی شیکردنەوەی
دەقی شیعریی و
چۆنیەتی بەرهەمهێنانی گوتاری شیعریی بەرجەستە دەکات و کار لەسەر
ئەرکی زمان
ل□ بەرهەمهێنانی دەق و گوتاری شیعریی دەکات.

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێر□ بکەن...

GhaziHassan_WryaDownload

کۆڕێک لەیادی ١٢هەمین ساڵڕۆژی تیرۆرکردنی سەردەشت عوسمان لە ئوسترالیا

“کودەتای پەرستگا”… شەماڵ بارەوانی

کتێبێکە حەقیقەت .شایەنی هەڵوەستە لەسەرکردن و خوێندنەوەیە،
“کودەتای پەرستگا”چارەسەرێکی بوونگەرایانەی ئاینە.
بە ڕێگەچارەیەکی وجودیانە بۆ ئایین و هەڵگەڕانەوەو وەرگەڕانەوەو کودەتاو شۆڕشێک لەدژی کاهینەکان و مەعبەدەکان، ل□ فێندەمێنتالیزم و سەلەفیزمی ئایینی، لە کەلەپوورو ڕابردووگەرێتی، ل□ تراژیدیای ئاییدیۆلۆژیاکان، لە دۆگم و تێگەیشتنە سەتحیەکان، لەو مەعبەدانەی پڕن لە دەمارگیری ئایینی و ڕاسیزم و ڕق، خاڵین لە خۆشەویستی و مرۆڤایەتی.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت دەبێت چارەسەرێکی وجودیانە بۆکێشەکانی مرۆڤایەتی بدۆزینەوە و بە وجودیەت کێشەکانی مرۆڤایەتی چارەسەربکەین.

ش▯ش▯کی وجودیان▯، ش▯ش▯ک ویژدان بنەمای بێت، شوڕشێک مر▯ق بکات بە پێوەر، شوڕشێک تێگەیشتنێک بێنێتە بوون، چیتر بوونی مر▯ق پ▯ش ماهیەتی بخرێت، مر▯ق پ▯ش ئاین، مەزهەب، نەتەوە و ▯▯ن▯گ و ڕەگەزەکەی بخرێت و تەنها مرۆڤبوونی مر▯ق ب▯ پێوەر و ڕەچاو بکرێت و ل▯ بەرچاوبگیرێت، مر▯ق ی▯کەمین و دواهەمین شت بێت.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت پێویستمان بەئاینێکیترە، ئاینێکی وجودی، ئینسانی و ئەخلاقی، ئاینێک پەرستگاکەی دڵ بێت و کەعبەکەی مر▯ق و پێغەمبەرەکەی ویژدان.

ئاینێک وجودی مر▯ق ل▯ بەرچاوبگرێت، ڕەچاوی خواست و حەزو ئیرادە و ماف و ئازادیەکانی تاک بکات و بوونی مر▯ق ب▯ تەواوی مانا بەرزو پیرۆز بنرخێنێت. چیتر بە ناوی ئاینەوە لە ئازادی مر▯ق ن▯درێت، ئازادیەکانی تاک دەستی بەسەردانەگیرێت و سەربەستیەکانی ژن دەستبەسەرنەکرێت و مرۆڤبوونی مر▯ق پ▯شێڵ نەکرێت. ئاەقڵی مر▯ق ل▯قاڵب نەدرێت و ویژدانی مر▯ق خ▯فەنەکرێت.

چیتر لەژێر ناوی مەزهەب و لەژێر پەردەی ئاین و بە پاساوی ئاینی مر▯ق ب▯ کۆیلە و بەکەنیزە نەکرێت. ڕەخنە ب▯بق▯ و جیاوازیەکان دەمکوت نەکرێن.

ئاینێکی وجودی، وجودیەتێک، مر▯ق بکات بە گەوهەری ژیان و سەنتەری بوون. ویژدانی مر▯ق بکات بە ئایین و دڵ بە پەرستگا.
وجودیەتێک، هەڵگری پەیامێکی ئەخلاقی و ئینسانی بێت، لەخەمی مرۆڤەکان کەم بکاتەوە و ئازارەکانیان سڕبکات و لە کۆیلایەتی فیکری و جەستەیی و دەروونی ڕزگاریان بکات.

مرۆڤەکان لە ئەشکەوتی تێگەیشتن و بیری دۆگمایی و چەقبەستوویی دید و بەستەڵەکی ئەقڵ و لە دەستی پەرستگاکان ڕزگاربکات و مر▯ق ب▯نێتەدەر و تێکەڵ بە فەزای ژیانیان بکات.
مرۆڤایەتی لەگۆشەی مەعبەدەکان قورتاربکات، ئەو مەعبەدانەی بەڕۆژ ناوی خوداوەند بەرز ڕادەگرن و بەشەو مرۆڤەکانی لێدەدزن!

ئەو پەرستگایانەی لەلایەک بانگەشەی خۆشویستنی خوداوەند و مرۆڤایەتی دەکەن، لەلایەکەیتر تۆی دەمارگیری ئایینی و ڕقی مەزهەبی و پەتای پەرتەوازەیی لە نێوان مرۆڤەکان بڵاو دەکەنەوە!

“کودەتای پەرستگا”

پێمان دەڵێت مەعبەدەکان بنەمای هەموو کێشەکانن، بتەوێت باوەڕبهێنیت و باوەڕداربیت، مەرجی یەکەم بۆ باوەڕبوونتە بە مەعبەدەکان.
کفرکردن بە مەعبەدەکان و جاڕدانی بە باوەڕی لە هەمبەر مەعبەدەکان، ڕوکنی باوەڕ و پێشمەرجی ئیمانە.

کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت ژیانی ئێمە بە فیقه و فەتوا و تێگەیشتنی کاهینەکان لاقەکراوە. ژیانمان مەحکومە بە فیقه و بڕیار و ئەحکامی فەقێ و پیاوانی ئایینی و کاهینەکان. بە شافیعی و ئیبنولتەیمیەکان. بە عن عنەو قیلەو قالەکان.
نەک فەلسەفە و فەیلەسوفەکان ،بە ئیبنولباجە و ئیبنولتوفەیلەکان. بەعیرفان و عاریفەکان، به مەلاناو هەلاج و ئیبنولعەرەبیەکان.

“کودەتای پەرستگا”
وەکو کیرکگاردسەرین پێمان دەڵێت (گرنگ نییە، باوەڕمان بە چی هەیه، گرنگ چۆنیەتی ئەو باوەڕهێنانەیە)،

تاچەند باوەڕەکەت، لەگەڵ مرۆق دۆستی، لەگەڵ ژینگە دۆستی، ژیان دۆستی و ئاژەڵ دۆستی، لەگەڵ مرۆق دۆستی دەگونجێت و بەرکەوتنی لەگەڵ ویژدان و مۆڕاڵ و ئەخلاقی مرۆقایەتی نا بێت.
تاچەند باوەڕەکەت جێگای فرە باوەڕی تێدا دەبێتەوەو ڕێز لەباوەڕەکانی تر دەگرێت. ڕێز لە ئازادی بیروباوەڕ و ئازادی ویژدان و هەڵبژاردنی ئەوانیتر دەگرێت. باوەڕەکەت تاچەند باوەڕی بە پێکەوە ژیان و بیری ناتوندوتیژی و تولەرەنس و ڕێبازی مرۆقایەتی هەیە.

تاچەند باوەڕی بە پلوالیەتی ئایینی، کۆمەڵایەتی و سیاسی هەیە، ئەوە گرنگە. جا خوام دەکرد باوەڕ و ئەقیدەکەت، ئایین و ئیمانەکەت، مەزهەب و قەناعەتەکەت بەردێک، خاچێک، بتێک و درەختێک دەبوو. گرنگ ڕێز لە مرۆقایەتی بگریت و باوەڕت بە خۆشەویستی و برایەتی و تەبایی و یەکگرتوویی نێوان مرۆقەکان هەبێت.
Shamal Ismael Kareem
نەک ئەقیدە و باوەڕێک بێت، لە پێناویدا، سەری مرۆقەکان ببڕدرێت و خەڵکی پێ بکرێت بە کۆیلە و پێی لە مرۆقایەتی و کەرامەت و ئازادی و ژیانی مرۆقەکان و ئەقڵانیەت و شارستانیەت و هەموو بەها و جوانیەکی بوون و مانایەکی ژیان بدرێت وجودی پێ وێران بکرێت.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت ئێمە نوێژخوێنمان بەدەست هێنا،وەلێ نوێژەکەمان لەدەستدا.
مەعبەدمان ڕۆنا، ئەفسوس مرۆڤا یەتیمان ڕماند،“

کودەتای پەرستگا”
وەکو هێرمان هسە دەڵێت(ئەوەی دوێنێ خەمربوو، ئەمڕۆ بووە بەخەل).
ئەوەی پێشووتر تابوو بوو، ئێستا ڕەوایە.
مرۆڤ لە جیاتی ئەوەی بەناوی خوداوەندە ئازادبکرێت، کەچی بە پێچەوانەوە دەکرێت بە کۆیلە.
ئاین لە ئایینی خوداوەند و مرۆڤایەتیەوە، بووە بەئایینی کاهین و فەقێکان.
مەعبەدەکان بوون بە جۆرێک لەفرۆشگاو دووکانی سیاسی و ماڵی بازرگانی کردن. باوەڕ بووە بەبێ باوەڕی.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت دەبێ لە مەعبەدەکان بێینەدەر و بڕۆین بۆناو وجود، تەنها بەدەرچونت لە مەعبەد نەبێت، لە وجودی خۆت تێناگەیت.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت گەڕان بە دوای ئیسلامدا لە بێدەنگی سەلمان فارسی□، نەك لە ناو دووتوێی کتێبەکانی ڕازی، لە مەنفای ئەبی زەڕە، نەك لە قوڕەیشی بوونی خەلیفەکان، لەکوخەکەی عەلیە، نەک لەناو کۆشک و تەلاکانی مەعاویه.
لەسەرخاچەکەی هەلاجە، نەك لە ناو ئەقڵیەتی ئیبن سینا.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت خوداوەند پێویستی بە دروستکردنی مەعبەد نییە، بەڵکو ئەو پێویستی بەدروستکردنی مرۆڤە.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەڵێت لە تێکستەوە بۆ وجود، لە مێژووەوە بۆواقیع، لە داخران و تاکڕەهەندی جیهان بینیەوە، بۆ ناوئاپۆڕای ماناکان، لە خەتمی نبووەت و قفڵکردنی فیکرو قەدەخەکردنی تەئویلکردن و داخستنی دەرگای تەفسیرە نوێکان، بۆ کرانەوەی ئەقڵ و کردنەوەی لوغز و کۆدی چەمکەکان و سەرەتاو دەسپێکێکیتری خوێندنەەوەی دەقەکان.
لە تۆتالیتاریەتی ئایینیەوە، بەرەو پلورالیزمی ئایینی.

“کودەتای پەرستگا”

پێمان دەڵێت کێشەکە ئەوە نییە، کەمرۆڤەکان لەئایین دەرچوون، بەڵکو تراژدیدیاکە دەرچوونی ئایینە لەمرۆڤ بوون.

“کودەتای پەرستگا”

پێمان دەڵێت:سودی چییە ئاینت هەبێت و ویژدانت نەبێت. مەزهەبت هەبێت و مرۆق بوونت نەبێت. سودی چییە ئایین لە جیاتی ئەوەی مرۆق ئازاد بکات و بەرگری لە ئازادییەکانی تاک بکات، بە پێچەوانەوە مرۆق بە ئاین بکرێت بە کۆیلە و لە ئازادییەکانی بدرێت.

“کودەتای پەرستگا”

بانگەوازیکردنە بۆ ئایینێکی تر و ئاشنابوون بەخوداوەندێکیتری جیاواز لەوەی کاهینەکان و مەعبەدەکان بە خەڵکیان ناساندووە. ئەو مەعبەدانەی ڕێگەی خودا ناسی و ئینسانییەتیان لەبەردەم مرۆڤەکان شێواندوەو وندکردووە.

“کودەتای پەرستگا”

داوای ئایینێکیتردەکات، ئاینێک مرۆق تێیدا گەوهەر بێت.

ئایینێک لە جیاتی ئەوەی ڕق فێری مرۆڤەکان بکات، فێری خۆشەویستی یەکتریان بکات. لەجیاتی ئەوەی داوای بە کۆیلەکردنی مرۆڤەکان بکات، مرۆڤەکان لە کۆیلایەتی ئازادبکات.

ئاینێک، ڕێز لە جیاوازییەکان بگرێت و باوەڕی بە ئاشتی و پێکەوژیان هەبێت. ڕەگەزپەرستی ڕەتکاتەوە و بە چاوێکی یەکسان سەیری هەموو مرۆڤەکان بکات.

ئایینێک، لەبەر بۆچونی جیاواز و لەسەر ئایینی جیاواز، بەکەم و گڵاو پیس سەیری هیچ کەسێک نەکات.

کودەتای پەرستگا”

پێمان دەڵێت مەعبەدی پێغەمبەر مرۆڤە.

پێغەمبەر ئایینی بۆ خزمەتی مرۆق هێنا…کاهینەکان مرۆق دەکەن بە خزمەتکاری ئایین.

پێغەمبەر لەمرۆڤایەتی دەگەڕا لەناو ئاییندا.. وەلێ کاهینەکان لە خشتی پەرستگا.

پێغەمبەر دەڕۆشتە هەموو پەرستگایەک…… کاهینەکان تەنها دەڕۆن بۆ یەک پەرستگا.

Shamal Ismael Kareem

“کودەتای پەرستگا”

پێمان دەڵێت گرنگ نییە تۆ ئاینداربیت، ئەوەی گرنگە تۆ مرۆق دۆست بیت، گرنگ نییە تێکستە ئایینییەکان ئەزبەرزکەیت، گرنگ مرۆڤایەتی و

مرۆڤ بوونت لە بیرنەکەیت.

“کودەتای پەرستگا”
خوداوەندێکیترمان پێدەناسێنێت،
خوداوەندێک، نەپێویستی بە ترساندن و نەیش بە تیرۆر و کوشتن و تۆقاندنی مرۆڤەکانە.
نەپێویستی بەگوتەبێژ و نەبە فەقێ و کاهین و پیاوە ئاینییەکانە. نەپێویستی بە شمشێرو نەبە دۆزەخ و نەبە زۆر لێکردن و ناچارکردنی مرۆڤەکانە.

خوداوەندێکی میهرەبان، لەسەر ڕیشی درێژ و شەرواڵی کورت هیچ کەسێک سزانادات. لەسەر ئەنجامنەدانی نوێژو نەپەرستنی خۆی، لێپێچینەوە لە هیچ کەسێک ناکات.

خودایەکی بە سۆز و میهرەبان، خودایەک هەموو مرۆڤەکانی خۆشدەوێت. بە جیاوازی دروستی کردوون، بۆیە جیاوازییەکانیشی خۆش دەوێت. خودایەک لە ڕەخنە و بیری ئازاد و لەپرسیار و گومان و ئایین و دیدی جیاواز ناترسێت.

خودایەک، ڕقی لەبەرتەسکردنەوەی سنوری ئازادییەکانە، ڕقی لەقوتکردنەوەی بت و دروستکردنی مەعبەدەکانە، ڕقی لەسانسۆر و بەکافرکردنی عەلمانییەت و بە تابووکردنی دیموکراسییەت و بە بقەکردنی مەدەنیەتە و بەهەرتەقکردنی ئازادییەکانە. ڕقی لە دەستوەردان لەژیانی تایبەتی مرۆڤەکان و بیروباوەڕی خەڵک و هەڵکێشانە.

“کودەتای پەرستگا”
پێمان دەوڵەت فقهی فەقێکان و
قسەی کاهینەکانمانکرد بە ئایین وئاینی خوداوەندمان کەمرۆڤایەتییە لەدەستدا.
خوداوەند ئەقڵ و ئیدراک، ئازادی و ئیرادەی بە ئێمە بەخشی و مرۆڤەکانی بە ئازادی دروستکرد و ئازادی پێدان، وەلێ فەقێ و کاهینەکان، ئاخوند و مەعبەد و پیاوە ئایینیەکان، ئەو ئازادییەیان لە مرۆڤەکان زەوتکردو بە ناوی ئاسمانەوە، دەستیان بەسەر زەوی و مرۆڤ بونی مرۆڤەکانداگرت.

خۆیان لە هەموو شتێکی مرۆڤەکان هەڵقورتاندو دەستیان لە هەموو تایبەت مەندیەکی مرۆڤەکان وەردا.
لەمۆسیقا ژەنین، جل وبەرگ و چۆنیەتی خەوتن، سمێڵ کورتکردن و ڕیش

تاشین، شەوازی نان خواردن و ڕێکردن، چونە سەرئا و سێکسکردن، لە خۆشۆردن و فتبۆڵنکردن، ئابوری، زانست و خوێندن، سیاسەت و حوکمکردن، لە یەکەم چرکەساتی لە دایکبونتەوە، تاکە تا هەناسە و مردن، تاخستنە ناو تابووت و ژێر خاککردن، لە هەموو شتێک وازت لێناهێنن و دەست لە بونت وەردەدەن.

“کودەتای پەرستگا”

پەیمان دەدەێت کاتی ئەوە هاتووە ئایین لە دەست کاهینەکان و پێغەمبەر لەئایینی مێژوویی و خوداوەند لە مەعبەدەکان دەربێنین و مۆنۆپۆلکردنی پیرۆزیەکان و ڕاستیەکانیان لە بسەنینەوەو دووبارە پەناسە بۆ چەمکەکانی باوەڕو پەرستش و ئایین و ئەخلاق و ئەقیدە و بەهاکان بکەینەوەو پەناسەکان دابڕێژینەوەو وشەی کفرو کۆیلایەتی و تۆی ڕق و بیری ڕەگەزپەرستی و ناوی جەنگ، لە فەرهەنگی مروڤایەتیدا بسڕینەوەو لە جیاتی ئەوەی هێندەی خەریکی باسکردنی تەوحیدی خوداوەندبین، هەوڵی تەوحیدکردن و یەکگرتنی مرۆڤەکان بدەین.
لەجیاتی ئەوەی هێندەی شەڕ بۆ ناوی ئاسمانەوە بەرپابکەین و ژیانی ئێرە بۆ ناوی بەهەشتەکەی ئەولاوە بە دۆزەخ وێران و مرۆڤایەتی خەڵتانی خوێن بکەین،
با ئاشتی لەسەر زەوی بەرقەرار و بەهەشتێک بۆ مرۆڤایەتی لێرە دروست بکەین.

مرۆڤایەتی ئاشنای چەمکی ڕێژەیی بوون و ئاشنای تولێرانس و لێبوردەیی و پێکەوژیان و خۆشەویستی و یەکترقبوڵکردن بکەین.

ماوە تەوە بڵێم
عەبدولڕەزاق جوبران/
مرۆڤێکی مرۆڤ دۆست و نووسەرێکی جوان نووسە.
ئەو لەکتێبەکان و نووسینەکانیدا،
داوای بە مەدەنیکردنی ئایین و بە سەردەمیکردنی ئایین و گونجاندنی ئایین لەگەڵ دنیای تازەگەریدا دەکات.
داوای شۆڕش و کودەتا بە سەر کاهین و مەعبەدو فیقه و کەلەپووری ئایینی و دووبارەو
پێداچوونەوەو هەموارکردنەوەو خوێندنەوەی تێکستەکانی ئایەندەکات.
لە ڕێگەی وجودیەتێکی ئینسانی ئەپستراکت و ڕووت، وجودیەتێک لەگەڵ بەهاکانی ئینسانیەت و پڕەنسیپەکانی مرۆڤبوون یەکدەگرێتەوە و مرۆڤ دەکات بە ماک و بنەما؟و پەوەرو سەنتەر.
Shamal Ismael Kareem
“کودەتای پەرستگا”

داوای خوێندنەوەیەکیتری ئایین، دوور لەو خوێندنەوە فقهیه کلاسیکیه مەزهەبیە سیاسیە مێژووییەی پێشووتری ئایین دەکات.

جوبران بانگەوازی بو ڕوانگەیەکی مر□قانە و وجودیانەی ڕبوبیانە دەکات، وجودیەتێکی باوەڕداری لەش□وو□ی وجودیەتەکەی کیرکەگاردسۆرین،

نەک وجودیەتە بێ باوەڕیەکەی سارتەر، وەڵێ ئەو ڕوانگەیەکی زۆر باڵاو ئەخلاقی و مر□ق د□ستانەو جوانی هەیە بۆ مر□ق بوون، ئەو لەجوغزێکی تەسک و گوشەیەکی دخراو ڕوانینێکی ئایینی و دیدێکی تاریکی ئایدیۆلۆژی و مەزهەبی و لەسەر بنەمای ڕەش-سپی ، باوەڕ-بێ باوەڕ، بەهەشت دۆزەخی..
لەمر□ق ناڕوانێت، بەڵکوو جوبران لە دیدێکی هیومانیستانەو مر□ق د□ستان□ مر□ق د□بینێت. ئەو بۆچونی وایە کە هەرگیز خوداوەند لەسەر بێ باوەڕی مر□ق سزا نادات و کێشەی خوداوەند کێشەی باوەڕهێنان یاخود بێ باوەڕی نییە لەگەڵ مرۆڤەکان،
بەڵکو کێشەی ئەو زاتە ستەم و دادپەروەریە، کێشەی نوێژنەکردن و نەچونە مەعبەدنییە، بەڵکوو کێشە بابەتی باپەندنەبوون بە ئەخلاق و مۆڕاڵی مرۆڤدۆستی و جێبەجێکردنی بەهاکانە لەناومرۆڤدا.

بۆیە ئەو بە پیاوەئایینیەکان و فەقێ و کاهینەکان دەڵێت بەسیەتی چیتر خۆتان لەخۆتانەوە مەکەن بە نوێنەری خوداوەند و سێبەری ئاسمان و دەرگاوانی دۆزەخ و پسوولەی چونە بەهەشت و دۆزەخ بەمرۆڤەکان مەفرۆشنەوەو بەهەشت و حەقیقەتەکان تاپۆی سەرخۆتان مەکەن.

بەهەشت و ڕەزامەندی و میهری خوداوەند زۆر لەوەگەورەترە کەئێوە لەو سنور□ تەسک و ڕوانینە مەزهەبی و ئایدیۆلۆژیەداخراوە دەیبین□ن.
میهرو سۆزو ل□ب□وردەیی و بەهەشتی خوداوەند، تەنها تایبەت بەکەسانێک و وم□ولکی ئایینێک و گرووپێکی فەندەمێنتالیست و مەزهەبێکی دیاریکراونییە، بەڵکوو هی هەموو مرۆڤەکانە، بوودی، جو، مەسیحی، زەردەشتی،کاکەیی، ئێزدی و موسڵمان، هی هەموانە.

سیکولەرو ئەتێست و گومانگەراکانیش، بەڵێ هی ئەوانیشیە. خوداوەند، هیچ کات لایەنگری گرووپێک، لە دژی گرووپێکیتر نییە، شەڕی ئایینێک لەدژی ئایینێکیتر ناکات و لە بەر جیاوازی مەزهەب، ئیدەلۆژیاو ئایین و ڕەگەز و نەتەوە، جیاکاری لە نێوانی مروڤەکان ناکات و ڕقی لە مرۆڤ نابێتەوەو جاڕی جەنگ و نەفرەت و کەرب وکینە و لایانگری

بەکەسانێک،
لەدژی ئەوانیتر نادات و دەرگای ڕەحمەت و بەهەشتە فراوانەکەی بەخەڵکانێک بخاتە سەرپشت و بەڕووی ئەو هەموو ملیارەی تری مرۆڤایەتی دابخات.!
..
شەمامە بارەوانی

ڕەواهو تەبەڕانی، حەقەقەهو ترمزی، باشیان لەدەست ئەمەدا لە پاپۆڕ هەتا دەرزی… شەمامە بارەوانی

لەماڵپەڕەی(دابڕان)، کاتێک،
ئەوە نووسینەم:(مۆدێلێکی نوێی ئیسلامگەراکان بە باڵاپۆش کردنی خانمان …!
بە دروشمی "لەدوای ڕەمەزانیش لەچکەکانمان لانابەین"یەکەمین فیستیڤاڵی ڕێکخراوی مەلای گەورە بەبەشداری زیاد لە 300 کچی تازەی باڵاپۆش لەشاری سلێمانی بەڕێوەچوو،) بینی،

لەگەڵ وێنەی کۆمەڵێک کچی تەمەن هەرزەکار و مناڵ و بێ ئەزموون، کەکەوتوونەتە داوی ئیسلامی سیاسی و بە فاقی ئیدۆلۆژیای ئیسلامی سیاسی وەبوون.

نەمزانی نە بیدەمە قاقا و پێ بەگەرووم بگوڕێنم، بە ئەو ئەقڵیەتە ساواو پرۆژە مەهزەلە و مناڵانەیەی تاجی قوڕخستنە سەر و لەچکی سیاسی ئیسلامی سیاسی و تەر تەر پێبکەنم، یان بە ئەو هەموو کچە هەرزەکارە بە پاکگراوەند و بێ ئەزموون و بێ ئاگایەی کوردی هاونەتەوە هاوزمانی خەم بدەمە پەمەی گریان و تەر تەر بگریم،

ئەو هەموو هەرزەکارەی، کە کەوتوونەتە داوی ئیسلامی سیاسی و بوون بە قوربانی ئەجێندای نەیاری نەتەوەکەم و پرۆژەی تەعریب و لەچکی

سیاسی.

بەڕاستی تووشی شۆکبووم.
تکایە: ئیسلامی سیاسی کە ئەو هەموو دەرفەت و ئازادییەی کارکردن و چالاکی نواندا و پڕۆژەی بە تەعریبکردن و بە ئیخوانیزەکردنی کۆمەڵەی کوردەواری و تاکی کوردیتان پێدراوە، بێ ئەوەی هیچ کەسێک هەست بە ترس و بەرپرسیارێتی و خەمخۆری بکات، لە بەرامبەر ئەجێندا داعشی و پڕۆژە تەعریبەکەی ئیسلامی سیاسی لەسەر ئێستاو ئایندەی وڵات و ڕۆحی لێبوردەیی و گیانی پێکەوە ژیان و چەمکی پلورالیەت و یەکتری قبوڵکردن و کۆمەڵەی کراوەو پێیان بڵێت لە پشت چاوەکانتان دوو برۆ و سەرووی دەمتان لوتێک هەیە.

هەر هیچ نەبێت، ناوی کەسانێکی وەکوو مەلای گەورە ناشرین مەکەن و پێیان بڵێن ئازاد بن وەکوو ئەوەی هەندێ ئازادن لەوەی بەدڵی خۆتان لەمینبەرەکانتان و کەناڵەکانتان و لەسۆشیال میدیا، جوێنی مزرو نەفرەتی خوداوەند و چی بە بێ ڕێزیەک هەیە، بە گونیە، بە پیکەوەژیان و ئایینەکانی ترو شوێنکەوتوەکانیان و بە مرۆڤ و لائیک و سیکۆلاستەکان و کچەمەدەل و هەموو جیاوازیەکان بنێرن.

وەلێ لەوەیان ئازاد نین، ئەوەی ئیسلامی سیاسی، بێن و بەکاهی دڵی خۆتان ناوی مەڵایەکی مرۆڤ دۆست و کورد پەروەری لە نموونەی گەورە، تێکەڵ به ئیدولۆژیای ئیسلامی سیاسی پڕۆژەی تەعریب بکەن.

بۆیە لەهەر هەنگاوێکی گەوجاندنی تاک و چالاکیەکی لەخشتەبردن و فیستیڤاڵێکی ئەقڵ فڕاند و لەچکی سیاسیدا، گونجاوتر و جوانتر و باشتروایه، ناوەکەی بکەن بە ڤیستیڤالی ڕێکخراوی سەید قوتب و مەودودی و حەسەن بەناو قەرەزاوی و مەلا عومەری تالیبانی و ئەبوو عومەر شیشانی و زەینەب غەزالی و ئامینە ئەردوگان.

نەک ناوەکی وەکوو ئەوزاتە عەزیزم و ئەو مەلا ڕوونا کبیر و بیرمەندو خوێنەوارو مرۆڤ دۆست و زانست پەروەر و کوردپەروەرەی لە نموونەی مەلای گەورەی کۆیە، گڵاو ناشرین کەن.

من لەشوێنی بنەماڵەی مەلای گەورە بم، ڕێک سکاڵایان لەسەر تۆماردەکەم، لەسەر ئەو بێ ڕێزیەی کەناوی مەلایەکی کوردپەروەری وەکوو مەلای گەورە، به پرۆژەیەکی تەعریب و لەچکی سیاسی ئیسلامی و بیری عروبە ناشیرین دەکەن.

کاکە

کچەکانی مەلای گەورە و ڕەوا جەلیزادەی کچە هونەرمەند تابلۆکەش و فاشیونیستی نەوەی مەسعود محەمەدی بیرمەند و کوڕی مەلای گەورە، ئەو لەچکە سیاسی و ستایلە سیاسیەی لەچک و لەچکیان نەکرد و نایکەن، ئیتر ئەوەی ئیسلامی سیاسی ئەو خەڵکردنە چاوی خەڵکەتان لەچی!؟
کوڕە مەلای گەورە هەرباوەڕی بە ڕیوایەت و شت نەبووە،
(ئەواهو تەبەڕانی، حەقەقەهو ترمزی
باشیان لەدەست ئەمەدا لە پاپۆڕ هەتا دەرزی)

بەڵێن تۆزێک ڕوانین و جیهانبینی ئەو زاتە و تەفسیرو هەموو بەرهەمەکانی (حکایات خەون و کەرامات"، "دیاری مەلا محەممەدی کۆیی"، "عەقیدەی ئیسلام"، "نوێکەرەوە"، "فەی قەل فەی"، "تەفسیر قوڕئانی پیرۆز "و
المصقول فی الأصول"، "القائد فی العقائد"، "الکلام الجدید"، "حقيقة الايمان"، "المشاهد"، "الإله والطبيعة والعقل والنبوة"، "المعجزات والكرامات"، "حقيقة الاسلام"، "أبهى المآرب وإثبات الواجب"، "كشف الأستار فی مسألة الاختيار"، "ضياعان عظيمان"، "الأشخاص الستة"، "الحدس سلم الإرتقاء"، "خراب العالم"، "غايتي وأملي فی علمي وعملي" لەگەڵ "الوسيلة في علم أصول الفقه".) ئەو مەلا بیرمەندە ڕیفۆرمخوازە ڕۆشنفکرە بخوێننەوە. تاباشتر بیناسن، کەهەر گیز نەتان ناسیوە.
ئەوەی ئیسلامی سیاسی و مەلای گەورە، نەوانتان ئاسمان و ڕێسمان جیاوازە، یان کورد وتەنی و حەشتر و حەمام و کوجا و مەرحەبا.
کوڕە مەلای گەورە دیارە وەکوو ئەوەی ئەوەی ئیسلامی سیاسی، لینگاوقوچ لەی حاڵی بوون، هەرباسی لەچکی بە ژن و کچی کورد کردووە!
لەکاتێکدا بە پێچەوانەوە:
(یەکێک لەو بابەتانەی کە مەلای گەورە زۆر ئاوڕی لێداوەتەوە؛ بابەتی ئازادیی ژنان و خوێندنیان بووە. یەکێک لەو هەنگاوە گرنگانەی لەم بوارە نای، ئەوە بوو لە ساڵی ١٩٢٦ کچی خۆی ناردە مەکتەب. پێشی وابوو کە دەبێت کچان لە گەڵ کوڕان لە مەکتەب لەسەر یەک کورسی دابنیشن و ئەوانیش وەکوو کوڕان خوێندەوار بن و فێری زانست ببن)

ئەومەهزەلەیەی ئیسلامی سیاسی شتێکیتری هێنامەوە یاد، کەمەڵەک مەلاو هاوڕێی سەردەمی فەقێیاتیم، کە سەربەئیسلامی سیاسین و باوەڕیان بەیەک دێڕ لەو هەموو شیعرە غەزەلی و دڵداریانەی ناو دوو تۆی دیوانەکەی مەحودی کەلە شاعیر و گەورە ئەدیبی کورد نییە،

کەچی بەرلەچەندساڵێکە لەهەولێر
هەمان شێوە، ڕێکخراوێکیان بەناوی(مەحوی)دانا بوو،
لەژێر ناوی مەحویدا، خەریکی بڵاوکردنەوەی بەرنامەی ئیسلامی سیاسی
و ئەجێندای تەعریب و بیری ئیخوانچیەتی بوون.
وەکوو ئەوەی بڵێیت مەحوی شاعیر و ئەدیب، کاتی خۆی دەستەڕاستی
حەسەن بەنای دامەزرێنەری ڕێکخراوی ئیخوانولموسلیمین، باشتروایه
بڵێین(موفلیسین)بوو بێت.

هەربەڕاستی ئەوانە موفلیسن، هیچ پرۆژەیەکی جدی ژیانیان لا نییە،
دێن و خەڵکی بە کۆمەڵێک با بەتی سادەو کەسی و شتی تایبەتی
مرۆڤەکان، لەوێنەی لەچک و سیواک و برۆ هەڵگرتن و مێکاپ کردن
..تاد. سەرقاڵ دەکەن.

وەکوو بڵێیت: لەو سەردەمی جەنجاڵی و
Shamal Ismael Kareem
ئەو هەموو قەیرانەدا،، خەڵکی هیچ کێشەیەکی نەبێت، تەنها کێشەی
لەچک و ڕیش و سیواک وچی و چی ئیسلامیەکان نەبێت!

هەربەڕاستی
ئیسلامی سیاسی، خاوەن دیدێکی داعشانە و ڕوئیایەکی تابڵێیت
تۆتالیتارانە و پۆپۆلیستانەو لەهەمانکاتدا هێندە
خاوەنیمڕوانینیکی تابڵێیت تەسک و تاریک و داخراو ئەقڵیەتێکی
مناڵانە و تێگەیشتنێکی هەرزەکارانەو سادەن.
جیهان و ژیان لەکوێ و ئەمانە لەکوێ!

مردن تۆ لەکوێی؟ جەهل کوشتمی!

بۆچی ئێمه دژی شهڕی ڕوسیا ین، بهڵام بۆ تورکیا بێدهنگین؟...

ڕێزا باروچ.. و. لە ئەڵمانییەوە: هیوا ناسیح

((ڕێزا باروچ، بەڕەچەڵەک کوردی باکوری کوردستانە، دکتۆرای لە کۆمەڵناسی سیاسییدا لە ئەڵمانیا بە دەستهێناوە، لە ئێستدا ئەندامە لە سەنتەری لێکۆڵینەوەی کۆمەڵناسی لە شاری فلۆرەنسی ئیتالیا. ئەو پسپۆڕیی لە گەلانی بێوڵات و بە تایبەتی لە سەر گەلی کورد هەیە، زۆر وتار و لێکۆڵینەوەی زانستی لە گۆڤار و رۆژنامە بەناوبانگەکانی وەک زە نیویۆرک تایمزدا بڵاوکردۆتەوە))

ئێمە هێرشی ڕوسیا لە قاودەدەین، بەڵام بۆمبابارانی تورکیای ئەندامی ناتۆ ڕوی لێوەردەگێڕین، دەبارەی دەبێمۆراڵی وڵاتانی رۆژئاوا.
وا فڕۆکە شەڕکەرەکان و چەکی قورس بەکار دەهێنرێت، بۆمباباران دەکرێت، خەڵکی سیڤیل دەکوژرێن و بریندار دەکرێن. لە سێبەری جەنگی ڕوسیادا دژ بە ئۆکراینە، فڕۆکە جەنگییەکان و بێفڕۆکەوانەکانی تورکیا وا جارێکی تر دەفڕن بە سەر کوردستاندا.
پاش رۆژانێکی زۆری بۆمبابارانی ئاسمانی و زەمینی شەوی دووشەمی جەژنی هەستانەوەی مەسیح سوپای تورکیا دەستی کرد بە هێرشێکی بەرفراوان بە ناوی چنگی قفڵ لە ڕۆژئاوا و باشوری کوردستان. ئایا ئەمە یاخیبوونە لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی؟ نەخێر. ناوی هێرشەکان بەفەرمی گوایا بریتین لە (جەنگی دژە تیرۆر). وتەبێژی ئاکەپە ئومەر چەڵیک ئاماژە بە ماددەی ٥١ جاڕنامەی نەتەوەیەکگرتوەکان دا، کەوا (مافی داکۆکی لە خۆکردن)ی تێدا نوسراوە. بەو مانایەی، کە سەروەرێتی نەتەوە و سنوری وڵاتی تورکیا لە مەترسیدایە.
لەبارەی ئەوەی ئایا هیچ هەڕەشەیەکی واقعی و جدی سەربازی لەسەر تورکیا هەبێت، بێ دەنگی لێکرد. لە میدیاکاندا لێرەو لەوێ هەواڵێکی کورت لە پەراوێزدا دەبینین، کە باس لە ئۆپەراسیۆنێک بۆ سەر پێگەکانی پارتی کرێکاران دەکات. خۆکەڕکردن هەیە لە بارەی ئەوەوە، کە تورکیا ئەندامی ناتۆیە و بەم هێرشەی مافی گەلان پێشێل دەکات.
لە کاتێکدا هێرشی ڕوسیا بۆ سەر ئۆکراینە هەر زوو لە قاودرا و کۆمەڵێک سزای خرایە سەر، کەچی بەرامبەر هێرشی تورکیا بۆ سەر کوردەکان کە دەیان ساڵە بەردەوامە، لە لایەن هەمان (پارێزەرانی بەهاکانی رۆژئاواوە) چاو دادەخرێت! سەرۆکایەتی ئەڵمانیا بەردەوام

لەگەڵ نوێنەرانی حکومەتی تورکیا یەکتر دەبینین و جەخت لەسەر گرنگی هاوبەشێتی و پەیوەندی نێوان تورکیا – ئەڵمانیا دەکەنەوە. ئێستا تورکیا، کەوا ڕوسیا جەنگی لە دژی ئێمە دەکات، گوایە نێوەندگیرێکی گرنگە.
لە ئوکراینە ئێکراینەییەکان دەکوژرێن، بەڵام لە کوردستان (تیرۆرستەکانی پارتی کرێکاران)، نە سزا دەخرێتە سەر وڵاتە دۆست و هاوبەشەکەمان، نە ڕێگای ئەمنیش بۆ کوردەکان دەکرێتەوە لێوەی دەرباز بن، کاتێک لە بۆمباکانی تورکیا هەڵبێن. لە کاتێکدا سنور بۆ هەڵاتوان و پەنابەرانی ئێکراینی لە کاتی خۆیدا دەکرێتەوە، دەبێت پەناخوازان و هەڵاتوانی کوردەکان لە سنورەکانی بیلاروسیا و پۆڵەندا گیربخۆن، لە دەریای ناوەڕاستدا بخنکێن، یان لە ئەڵمانیا مافی مانەوەیان پێنادرێ و دەگەڕێندرێتەوە، ئەمە دەبێ مۆراڵییەکە، کە ئەستەمە تەحەمول بکرێت.
تاوانە جەنگییەکانی ڕوسیا کە دژ بە مافی گەلانە، هێرش بۆ ناو ئێکراینە، کۆمەڵکوژی، کۆگێڕەکان، بۆمبارانەکانی سەرجەم شارەکانی شۆکێکی ئەخلاقی بەدوای خۆیدا هێنا، چونکە ئەوروپا زۆر دەمێکە جەنگی وای بە خۆیەوە نەدیوە. بەڵام لە بری ئەوەی کە گفتوگۆ بەدوای خۆیدا بهێنێت، چ سیاسەتێک پێویستە لە ئێستادا، چارەسەریی ناوەند لە مەسەلەی مافەکانی مرۆڤدا ناکرێت و لەپێشینەیە، لە بری ڕەوشەکە هێمن بکرێتەوە، یەکەم جار دێن پێ چەکێکی دەکەن. لێرە دەردەکەوێت کە لایەنی میلیتاریزەکردنێکی بۆ ئەملاولا بەسەر ئەرکە ئەخلاقییەکەدا دەدەن. دیارە ئەمە بەدڵی لۆبییەکانی چەکفرۆشتنە لە تەواوی جیهاندا، لە پێش هەمووانەوە سەرکردەکانی جەنگ، وەک لە تورکیادا، کەوا ئەم دیسکورسە (گوتار)ە بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکاربهێنن. پشتیوانی تورکیا بە پێدانی چەکوچۆڵ و تەکنیکی نوێ لە لایەن ئەڵمانیاوە، وا دەکات، تورکیاش هەمان کار لە کوردستاندا بکات، کە ڕوسیا لە ئێکراینە ئەنجامی دەدات. جەنگ بەسەر تەواوی دانیشتوان بە بەردەوامی و لە دەرەوەی سنوری وڵاتەکان بەرپا بکات.
کاتێک هاوکات ناوی جەنگ و هێرشەکان بە (داگیرکاری روسیا بۆ ئێکراینە) و (بوونی تورکیا لە سوریادا) بهێنرێت، کاتێک هەردوو توندوتیژییەکان لایەکیان بە جەنگ ناوبنرێت و لە لایەکی تر بە ئۆپەراسیۆنی سوپا، کاتێک بە کوژراوەکانی ئێکراینە بوترێت قوربانییەکانی جەنگی ئێکرانی و هی کوردەکانیش بە تیرۆریستەکانی پارتی کرێکاران، ئیتر ڕێک لەم کاتەدایە، کە ئێمە تێدەگەین، کە پێشێلکردنی مافی گەلان ڕەوایە، ئەگەر لە لایەن ئەندامێکی ناتۆوە ئەنجام درا، چونکە هاوبەشی خۆیانە.

بۆمبای تورکی خەڵکی سیڤیل بەڕێکەوت ناکوژێت

حکومەتی تورکیا دەتوانێت لە دەمێکەوە بێ هیچ کێشەیەک درۆن (فڕۆکەی بێفڕۆکەوان)ەکانی و فڕۆکە جەنگییەکانی بەسەر هەموو پارچەکانی کوردستاندا بفڕێت و بۆمبابارانیان بکات، وەک لە ئێستادا و لە ناوچەکانی مەتینا، زاپ و ئاڤاشین و هەروەها لە ڕۆژئاوای کوردستاندا و شاری کۆبانی دەیکات. ئەم هێرشانە هەمیشە دژ بە پێگەکانی شەڕڤان و گەریللا کوردەکان نییە، وەک دەگوترێت، بەڵکو خەڵکی ناوچە سیڤیلنشینەکانیش دەگرێتەوە. ئەمە چەند نمونەیەکی پێشێلی مافەکانی گەلانە لەلایەن هێرشەکانی هێزی هەوایی تورکیاوە لە ساڵانی رابردوودا: لە ئابی ۲۰۱۱دا لە ناوچەی کورتەکی باشوری کوردستان. چوار مانگ دواتر لە ڕۆبوسکی لە سەر سنوری ئێراق – تورکیا، یان ساڵی و لە ۲۰۱۵ دا و لە ناوچەی زارگەلی باشوری کوردستان. ئەم هەموو جارانە خۆ بە ڕێکەوت نین، کە بۆمبەکانی تورکیا خەڵکی مەدەنی دەکوژن.

ئەم سیاسەتە دوژمنکارانەیەی تورکیا دژ بە کوردەکانی دراوسێ لە لایەن دۆستە هاوبەشەکانی ڕۆژئاواوە (ئەندامانی ناتۆ – و.) هەمیشە یان چاوی لێنوقێنراوە یان ڕاستەوخۆ پشتگیرش کراوە! کاتێک هێزەکانی کوردەکان بە سەر قەڵەمڕەوێتی (دەوڵەتی ئیسلامی)دا سەرکەوتن و بزوتنەوەی کوردە فێمنیستەکان دیموکراتیەت ئازادی ژنانیان بە دەستهێنا، سوپای تورکیا، کە دووەم گەورەترین هێزی ناتۆیە، گەورەترین هێرشی بە هاوکاری هێزە ئیسلامییە تیرۆریستە بەکرێگیراوەکانی نزیک لە خۆیەوە دەستپێکرد. بەم شێوەیە شاری فرەکولتوری و تا ئەوکاتە پارێزراوی جەنگی سوریا، شاری عەفرین ساڵی ۲۰۱۸ بووە شانۆی شەڕێکی سەخت و بە هێزی هەوایی و زەمینی، داگیرکاری و دەربەدەرکردن و زەوتکردن. لەو کاتەوە شارەکە بە پێشێلکاریی مافی مرۆڤ و وەک داگیرگەیەک لە لایەن تورکیاوە بەڕێوە دەبرێت.

دەکرا لە باشترین حاڵدا پێش لە ڕوودانی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ وەک گولەبارانکردنی ژنە سیاسەتمەدار هێڤین خەڵەف لە کوردستانی سوریا لە لایەن هێرشی تورکیاوە ساڵی ۲۰۱۹ بگیرێت، لای کەمی پێویست بوو کە لە قاوبدرێت، سزای بخرێتە سەر، ئەم شتانە لای ئەوروپاوە وەک شتێکی ڕاگوزەر نەبووە، بەڵکو حساباتی سیاسی لە پشتەوە بووە. بەمەدا مامەڵەی ئەوروپا – تورکیا بە پەناخوازانەوە بەدیارکەوت. بۆ ئەوەی تورکیا زیاتر و بەردەوام پەناخوازان لە ئەوروپا بە دوور بگرێت و ڕێیان لێبگرێت، بۆ ئەمە رەخنە گرتن لە تورکیا، جارێ ئەگەر هەر بگیرێت، و لەسەر سەرکێشییەکانی زۆر بە وریاییەوە دەردەبڕێت. لە پێش هەموو شتێکیشدا لێکتێگەیشتن و

ڕێککەوتنی لەسەر دەکرێت. ئەمەش هەر لە پێدانی چەکوچۆڵێ بە دڵێکی فراوانەوە بە تورکیا، وە قەدەغەکردنی کۆمەڵە کوردییەکان لە ئەڵمانیا و تا دەگاتە ناردنەوەی کوردەکان کە هەڵاتون بۆ تورکیا، کەوا سزای زیندانیی درێژ چاوەڕوانییان دەکات، خۆی دەبینێتەوە.
کوا (سیاسەتی دەرەوەی فێمینیستی) حکومەتی ئەڵمانیا لە کوێدا خۆی دەبینێتەوە؟
دواجار و لە ئێستادا کە جەنگی دژ بە ئۆکراینە بابەتی مۆراڵ و ئەرکەکانی هێناوەتەوە پێشەوە، کاتی ئەوە هاتوە، کە جەنگەکان بە ناوی خۆیانەوە ناوبنرێن، بە چاوپۆشین لەوەی لە لایەن ئێمەوە یان هاوبەشەکانی ناتۆوە، یان کەسانی ترەوە بەرپا دەکرێن. سیاسەتی دەرەوەیی فێمینیستی، کەوا حکومەتی ئەڵمانیا بانگەشەی بۆ دەکات، دەبوایە دەمێک بوایە هێرش و پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤی لە لایەن تورکیاوە ڕەخنە بکردایە، گفتوگۆی سزادانی بکردایە، کاری بکردایە بۆ ئازادکردنی زیندانییانی سیاسی لە تورکیادا، هەمئاهەنگی لەگەڵ پارتی ئۆپۆزسیۆنی هەدەپە بکردایە، هاوکار و پشتیوانی لە دەستپێشکەرییەکانی کۆمەڵە و ڕێکخراوە سیاسیەکانی کۆمەڵگای ئەوێ بکردایە. پەیوەندی دیپلۆماسی لەگەڵ نوێنەرانی کوردەکانی ناوچەکە سازکردایە، چارەسەرێکی سیاسیانەی بۆ کێشەی کوردەکانی میانگیری بکردایە و جیاکاریی و تاوانبارکردنی کۆمەڵە و ڕێکخراوە کوردییەکانی لە ئەڵمانیادان بوەستاندایە.
وە لە پێش هەمووشدا بۆ هەموو هەڵاتوان و پەناخوازان هەمان پاناگە و پارێزگاری چوونیەک فەراهەم بکرایە، وەک ئەوەی ئێستا بۆ هەڵاتوانی جەنگی ئۆکراینە دەکرێت، کاتێک ئەمانە هیچی ڕوویندا و نەکرا، ئەوا ئێستا حکومەتی ئەڵمانیا ڕاستگۆیی خۆی لە پەیوەند بە ئەرکی ئەخلاقی و بگرە سەرکۆنەکردن و دژ بوون بە جەنگی ئۆکراینەش لە دەست دەدات.

ڕێزا باروچ
و. لە ئەڵمانییەوە: هیوا ناسیح

سەرچاوە: ڕۆژنامە و سایتی (Die Zeit) ی ئەڵمانی، کە یەکێکە لە بەناوبانگترین ڕۆژنامەکانی ئەو وڵاتە.
https://www.zeit.de/zett/politik/2022-04/kurdistan-tuerkei-russland-ukraine-doppelmoral-westen?utm_referrer=https%3A%2F%2Fl.facebook.com%2F

ڕەوشی درامای کوردی بەرەو کۆ؟… حەیدەر عەبدولڕەحمان

لەو ڕۆژانەدا زۆتر لەڕۆژان قسە و باس لەسەر پرسی درامای کوردی دەکرێت، چونکە ئەو چەند بەرهەمەی ئێستاو لەچەند ساڵی دوایشدا نمایش کران، ئومێدێکی ئەوتۆیان پێ نەبوو بۆ رزگار بوونی درامای کوردی لەو حاڵەتە چەقبەستووەی درامای کوردی دەمێکی دوورە بەدەستیەوە دەناڵێنێ.
ئەوەی بینیمان پێمان دەڵێ، جارێ کاتی زۆرمان لەبەردەم ماوە بتوانین بەو توانستە دیاری کراوەی هەمانە، بتوانین ئەو زەمینە لەبارە بڕەخسێنین، ئەو تەمو مژە خنکێنەرەی درامای کوردی بەئاسانی بڕەوێنینەوە.
پێشم وایە دەبێت هەموومان بۆ گرژ بوون بوێری ئەوەمان هەبێت دان بەو واقیعەدا بنێین ئەگەر بەراستەقینە نیەتمان گۆڕینی ئەو واقیعە نەخوازراوەی درامای کوردی و گەڕانەوەیەتی بۆ رەوشی تەندروست و راستەقینەی خۆی، ئەوە دەست لەو چەند ئەزموونە شکست خواردووانەی ئەو چەند ساڵە بشۆین و سوود لەهەڵەکانیان وەربگرین، ئەگەرنا بەردەوام بوون و خولانەوە لەهەمان بازنەو خۆ هەڵخەڵەتاندن لەپێناو پاراستنی بەرژەوەندیە تیبەتیەکان، ئەوە ئاستەنگەکانی بەردەم درامای کوردی قوڵتر دەکەنەوە.
بۆ هەر ئامانجیکی چاکسازی ئایندە، دەبێت ئەو چەند ئەزموونە بکەینە نموونە و گرنگترین هەڵەکان دەست نیشان بکەین، بۆ دۆزینەوەی ئەو هەڵاتەش ناتوانین راستیەکان بناسینەوە.
من لای خۆمەوە و لەرێگەی بەسەرکردنەوەو پێدا چوونەوەم بەو بەرهەمانە کۆمەڵێ هەقیقەتم بۆ یەکلا بۆوە وەك:

1. هەندێ لەو بەرهەمانە هەندێ هاوکێشەیان گۆڕی و دەریان خست کە پرسی دارایی پرسێکی بنەڕەتی نیە لەچارەنووسی دراما، ئەگەر ئەو داراییە وەك پێویست بۆ کاری بەرهەمهێنانی دراما بەرجەستە نەکراو بوو بەسەرچاوەیەك بۆ گەندەڵی و چاو تێبڕین.
ئامانج لەدەستپێکی هەر کارێکدا چارەنووسی بەرهەمی لەسەر وەستاوە، ئەگەر ئامانج داهێنان و پێشکەوتن بێت شتێکەو

ئەگەر ئامانجیش لەکێڵ کردنەو تێپەڕاندن بێت بۆ گەیشتن بەئامانجە مادییەکە ئەوە شتێکی ترە.
لە ڕەوشی درامای کوردی و لەسەردەمی نوێ دا زۆرن ئەو بەرهەمانەی نەك هەر تەنها بوون بەمایەی بەهەدەر چوونی زۆر دەرفەت و متمانە، زەرەرو زیانێکی گەورەشیان بەبەهاو ئاستی هونەریی دراما گەیاند.
بۆیە ئێستا پێشبینی گەورەی شکست هێنان لەو بەرهەمانەدا دەکرێت، کە گەورەترین یودجەیان بۆ تەرخان دەکرێت، نەك بچووکترین بودجە.
لەسیسەمی بەرهەمهێناندا لای ئێمە، گرێ بەست لەگەڵ دەرهێنەردا دەکرێت نەك لەگەڵ بەرهەمهێنەر، دەرهێنەریش دەست کراوە دەبێت لە پرسی دارایی و مەزاجیەت و تەوزیف کردنی پارە بۆ بەرهەم وەك پێویست، بۆیە پرسی دارایی زۆر جاران کاریگەری دەبێت لەسەر چارەنووسی بەرهەم.
لەو بەرهەمانەی بودجەی گەورەیان بۆ تەرخان دەکرێت، کۆمەڵێ ئەلەقاتی گەندەڵی هاوبەش دروست دەبێت، لەنێوان ئەوانەی بودجە دیاری دەکەن لەگەڵ دەرهێنەر، ئەوانیش بۆ بەرژەوەندی خۆیان چاوپۆشی لە نەبوونی دەق یا کەمو کوڕیەکانی دەکەن، کاتێك کە کارەکە کەوتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، چار نامێنێ تەنیا تەواو کردن نەبێت بەهەموو کەم و کوڕیەکانیەوە.
سەیرە بوجە بۆ بەرهەمێك خەرج بکرێت ، کە دەقی نەبێت و کەس نەزانێ ئەو دەقە باسی چی دەکات !
2. دەرهێنەر:
زۆربەی ئەو درامایانەی بەرهەم دەهێندرێن دەرهێنەری پرۆفیشنالی تایبەت بەدراما نین، بەڵکو ئەکتەری بواری شانۆ، کاری تەلەفزیۆنین ، بەهۆی پەیوەندی تایبەتی هەلی ئیش کردنیان زۆتر لەو دەرهێنەرە پرۆفیشنالانە دەست دەکەوێ کە هەندێ جار وەك ئەکتەری لاوەکی لای ئەو دەرهێنەرانە کار دەکەن.
دەرهێنەری وا هەیە لەژیانیدا شتێ لەئەلف و بێی دەرهێنان نازانێ، بەڵام ئەم سەرکێشیە دەکات و زنجیرەی دوورو درێژی دراما ئەنجام دەدات، بێباك لەئاکام و ئەو بەرپرسیاریەتە قورسەی دەکەوێتە سەر شانی.
زۆر لە دەرهێنەرانی ئێمە کەوتونەتە ژێر کاریگەری بەرهەمە بیانیەکان و لاسایی کردنەوەیەکی کوێرانەی کولتووری تورکی، بەمەش لە ڕۆحیەت و خەسڵەت و کولتوری نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردی و کێشەو ئاریشاکانیان دوور دەکەونەوە، هەر

چیەك بکەن ناتوانن گوزارشت لەو کۆمەڵگەیەو خواستەکانی بکەن.

لەماوەی ئەو چەند ساڵەدا ئەو دیاردەیە بەشێوەیەکی ناوازەو دیار فۆرم و روخساری درامای کوردی دەرکەوت و رووی درامای کوردی ناشیرین نیشاندا.

هەندێ لەو دەرهینەرانە ویستیان بە تەکنیك و وێنەگرتن و کوالیتی رەونەقدار بینەر چەواشە بکەن، بەڵام بینەری هوشیار درك بەراستیەکان دەکا.

کاتێك تەکنیك دەتوانێ شوێنی خۆی بگرێت، کە بۆ خزمەتی دراما تەوزیف کرا نەك بۆ چەواشە کردنی چاو بەکار بێت.

هەندێ دەرهێنەری تر هەوڵیان دا هەڵس و کەوت لەگەڵ ژمارە دا بکەن و زۆرترین ئەلقە لە زنجیرەیەکدا بەرهەم بهێنن، بەڵام چونکە تواناو دەسەڵاتی درامای کوردی توانایەکی دیاری کراوە، وێڕای زۆر لەخۆ کردن و دروست کردنی پینەو پەڕۆ تەنها لەپێناو دەستکەوتنی زۆرترین بڕی بودجە بوونە هۆکار بۆ سەقەت کردنی زنجیرەیەك.

3.سیناریۆ

کێشەیەکی بنەڕەتی درامای کوردی کێشەی قەیرانی سیناریۆیە کە تا ئێستا وەك بۆشاییەکی بەر فرەوان لەپانتایی درامای کوردی دا دەردەکەوێت.

بۆ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە تا ئێستا زۆر لەدەرهێنەران پشتیان بەتوانای خۆیان بەستووە، کە هەم دەرهێنەرو هەم سیناریۆ نووس و هەندێ جار ئەکتەریش بن .

رەنگە نووسینی سیناریۆ و دەرهێنان و نواندن بەیەکەوە ئەرکێکی قورس بێت، بەڵام هەندێ لە دەرهێنەران بەناچاری یا بۆ بەرجەستە کردنی تێڕوانین ئەو کارە دەکەن.

هەندێ جار کێشە لەوەدا دروست دەبێت کە دەرهێنەر توانای نووسینی سیناریۆی نیەو تەنیا پشت بەوێنەو هەندێ کورتە دیالۆگی لاوەکی دەبەستێت، بی بایەخدان بەدروست کردنی گرێ و چارەسەر کردن و قوڵ بوونەوە لەکاراکتەرو درووست بوونی ململانی و بونیاتی درامی,

هەموو ئەمانە وا دەکەن کە دراماکە روویەکی رووکەش وەرگرێت و هەموو توخمەکان بەکەم وکوڕی بمێننەوەو درامایەکی بێ رەگو ریشە بێت.

لەزۆر بەرهەمدا هەر سێ رەگەزی دەق، سیناریۆ، دیالۆگ تایبەتمەندی و کاریگەری خۆیان هەیەو ناکرێت هیچیان فەرامۆش بکرێن .

4. ئەکتەر:
داخەکەم زۆر لەئەکتەرە سەنگینەکانی بواری شانۆو دراما بەها هونەرییەکانیان لە بەرهەمی ئەو چەند ساڵەی دوایی دا بەنرخێکی هەرزان لە دەست دا، بەهۆی لاوازی باری ئابووری و نەبوونی هەلی کار کردن.
ئەکتەری ناسراوی وا هەیە خۆی بە کۆڵەگەی دراما زانیوە، کەچی بۆ بڕێ پارە لە بەرهەمێکدا بەشداری کردووە بێ ئەوەی دەق ببینێ، لە ناوەڕاستی بەرهەمدا پەشیمان دەبێتەوەو رادەکاو کار بەجێ دێڵێ.
بۆیە ئەو حاڵەتە نامۆیەی ئەمڕۆکە هاتۆتە پێشەوە، لەخۆرا ِیی دروست نەبووەو زۆرێك لە دراما کارەکان خۆیان هۆکاری راستەقینەی ئەو پاشەگەردانیەن.
کاتێك ئەو هۆکارانەی ئێستا لەپشت درامای کوردی دا نەبووەو ئامانج تەنیا لەپارەدا کۆ نەبۆتەوە، زۆر بەرهەمی بەپێز لەدرامای کوردی دا دروست بوونە، کە بە بەرهەمی زێڕین ناو دەبرێن.
لەقۆناغە سەرەتاییەکانی سەرهەڵدانی درامای کوردی دا، بەو تەکنیك و کوالیتە لاوازو پەڕپووتانەی تەلەفزیۆنی رەشو سپی دراماکانی وەك مەرەزە، جەنابی موفەتیش، پیسکەی تەڵپیر، باوەژن خوا بناسە، لالۆ کەریم، مەسەلەی شارێك، فیلەکەی خاوەن شکۆ، خولەی چەخماخەو دەیان بەرهەمی نایاب، پاشان لەسەردەمی تەلەفزیۆنی رەگاو رەنگ دا، بەرهەمەکانی وەك هەبوو نەبوو، تاپۆ هەقی چیە، گەردەلوول، مەمی ئالان، گەڕەکەکەمان، ئارەزوو.
ژاڵە – کە بە سونبولی درامای کوردی دەژمێردرێت وهەڵگری کۆمەڵێ پرسی نەتەوەیی وروژێنەری لەسەردەمێکی زۆر هەستیاردا خستە روو، ویستی بڵێ کێشەی گەورەی ئەو نەتەوەیە کوێرەوەری و نەزانین و نامەعریفەت و نەخوێندەوارییە، دەبێت کار بۆ هێنانە پێشەوەی نەوەیەکی چاوکراوەو هوشیار بکرێت، بتوانێت بەرەنگاری هێزی ستەمکاری وداگیر کاری بێتەوە.
هۆکاری سەرەکی لەسەرکەوتنی بەرهەمەکە ئەو حەماسە نەتەوەییە شۆڕشگێڕییە و ئەو نواندنە بەهێزەی ئەکتەرەکان بەگشتی و جیهاد دڵپاك بەتایبەتی بو، کە ببوو بە داینمۆی زنجیرەکە، بەهاوکاری موزیکە وروژێنەرەکەی سەڵاح رەئووف.
لەوەتەی زنجیرە درامای ماڵەکەی مەعروفیش لەنووسینی ماهیر حەسەن و دەرهێنانی رەحیم زەبیحی نمایش کراوە، تاوەکو ئیستا دەیان زنجیرە دراما هاتوون،

تا ئێستا وێڕای هەموو ئەو هەوڵانەی ئەنجام دراون، بەتەرخان کردنی بوجەی زەبەللاح و کادیری تەکنیکی پێشکەوتوو بۆ ئەو زنجیرانە، کەچی هیچ لەو زنجیرانە نەیانتوانیووە لەرووی هونەریی و بابەتەوە لەئاستی ئەو زنجیرەیە تێپەرێنن و بەو رادەیە تینوویەتی بینەر بشکێنن کە پێویستە.
بۆیە پێویستە ئەو هونەرمەندانەی کار لەسەر بەرهەمهێنانی دراما دەکەن، بەر لەوەی رەنج و ماندوو بوونیان لە ئاکامێکی نەرێنی بەهەدەر بچێت، هەق وایە سوود لەئەزموونی ئەو کارانەی وەك ماڵەکەی مەعروف وەربگرن و بەدوای ئەو نهێنیانەدا بگەڕێن کە فاکتەری سەرکەوتن و مایەی وەرگرتنی بینەرن .
بۆ دروست بوونی هەر بەرهەمێکی درامیش، گرنگە هەمو رەگەزوپێکهاتەکانی کارە هونەرییەکە لە بەرچاو بگیرێ بە یەکسانی، نەك بایەخ بە رەگەزیك بدریو ئەوانی تر فەرامۆش بکرێن و هاوسەنگی دراماکە تێك بچێت .
بۆ نموونە چەند بایەخ بە وێنەگرتن دەدرێت، ئەوەندەش بە دەق،چەند بە شێوە، ئەوەندەش بە ناوەرۆك.

حکومەتی هەرێم ئەتوانێ ژیانی هاوڵاتیان دابین بکات..!…
عوسمان حاجی مارف

“حکومەتی هەرێم ناتوانێ ژیانی هاوڵاتیانی کوردستان دابین بکات و رێگاچارە گەڕانەوەیە بۆ بەغدا” ئەمە پەیامی بافڵ تاڵەبانییە، کە لەکاتێکدا حزبەکەی خۆی یەکێکە لە حزبە پێکهێنەرەکانی حکومەت و قوبادی برای جێگری سەرۆکی حکومەتی هەرێمە، پەیامێکی لەم چەشنە جێگای تێرمان و قسەکردنی جدییە.
گەر ئەم مەسەلەیە لەو ئاماژەیەوە قسەی لەسەر بکەین، کە بافڵ ئەوە رادەگەیەنێت ئیتر حکومەتی هەرێم ناتوانێ بژێوی خەڵک دابین بکات، واتە لە پێکهاتەی حکومەتی هەرێمدا بەئاشکرا ئەوە دەخاتە بەرچاومان کە حکومەتی هەرێم توانای بەڕێوەبردنی کۆمەڵگەی لەدەستداوە،

ئێستاش بەرامبەر ئەو دۆخەی کە بافڵ دەیەوێت ئاماژەی پێبکات، دەبێت تەنها یەک ڕێگە هەبێت بۆ ڕزگاربون لە نەتوانینی حکومەت بۆ دابینکردنی ژیانی هاوڵاتیان، ئەویش هەڵوەشاندنەوەی بە ئەملاوئەولای حکومەتی ئێستای هەرێمە.
پێویستە سەبارەت بەو ئاماژەیەی بافڵ دەیخاتە بەرچاومان ئەو ناکۆکییە دیاری بکەین کە دەرگیری بوون، چونکە ئەگەر بافڵ پێیوایە ئەم حکومەتە ناتوانێ بژێوی خەڵک دابین بکات، ئاخۆ دەبێت چی ڕێگەی ئەوەی لێگرتبن کە دەستبەجێ هەڵوەشاندنەوەی ئەم حکومەتە ڕابگەیەنێت، خۆی و قوبادی براشی دەست لەکاری سیاسی بکێشنەوە؟، هەروەها لە تەواوی پڕۆسەی سیاسی سی ساڵ زیاتری دەسەڵاتداری حزبەکەی لە کوردستاندا، پێویستە پاشەکشەی حیزبەکەی و سڕبونی حزبەکەی لە کاری سیاسی ڕابگەیەنێت. گەر ئەو کارەش ناکات ئیتر ئەو ئاماژەیەی کە حکومەت ناتوانێ بژێوی هاوڵاتیان دابین بکات قسەیەکی بێماناو مزایەدەی سیاسی و خۆدزینەوەیەکی ڕیسواو بێشەرمانەیە لە بەرپرسیاریەتی بەرامبەر ژیان و گوزەران و پێداویستییەکانی هاوڵاتیاندا. هەروەها ئامادەنیە هیچ ڕێوشوێنێک بگرێتەبەر کە بگاتە ئەو ئاکامەی پێگەی حیزبەکەی لەق بکات وە بەخۆشی کۆتایی بە ژیانی سیاسی بهێنێت، چونکە ئاشکرایە کە بەرژەوەندی خۆی و حزبەکەی پێشمەرجی هەموو ڕووداوو قەیرانێکە.
دەمەوێت بڵێم دەربارەی دۆخی ئێستای کوردستان و قەیرانێک کە حکومەت دەرگیریەتی، لەو شوێنەوە دیاری ناکرێت کە بافڵ دەڵێت حکومەت ناتوانێ بژێوی خەڵک دابین بکات، چونکە لە نێوان ئەوەی حکومەت ناتوانێ بژێوی دابین بکات یان بڵێین نایەوێت بژێوی خەڵک دابین بکات، دوو مەسەلەو دوو ئاراستەی جیاوازی تێدا بەدی دەکرێت.
من وای دەبینم کە حکومەت و حیزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستان خاوەن ئیمکاناتێکی بێشوماری وەهان کەبە جەردەیی و تاڵانی و قۆرخکردنی سەروەت و سامانی کوردستان دەستیان کەوتوە، گەر مەبەستیان بێت، دەتوانن باشترین خۆشگوزەرانی بۆ هاوڵاتیان دەستەبەر بکەن. بۆیە ناکۆکییەکە لەوەدایە کە بافڵ و مەسعود، قوبادو مەسرور، نێچیرو بەرهەم، یەکێتی و پارتی کێشەکەیان ئەوە نیە ناتوانن بژێوی هاوڵاتیان دابین بکەن، بەڵکو وەک خاوەن هێزی میلیشیاو تاڵانچی و جەردە و خاوەن سەرمایەیەکی بێشومار، بە هیچ جۆرێک بەتەنگ ژیانی هاوڵاتیانەوە نەبون و نین و کێشەیان ژیانی خەڵک نیە. هەر بۆیە گەر بەراستی نەیانتوانیایە ژیان و گوزەرانی خەڵک بەڕێوەبەرن لە ناچاریدا ئەم کاسبییەیان نەدەکردو حکومەتەکەیان هەڵدەوەشاندەوە، بەڵام ئەوەی کەمن دەڵێم نایانەوێت،چونکە لەو بیرکردنەوەیەدان کە نەک حکومەتەکەیان هەڵناوەشێننەوە بەڵکو وەهایان داناوە کە

دەسەڵاتەکەیان ھەتاھەتایی دەبێت.
هەروەها باسکردنی گەڕانەوە بۆ بەغدا و بەستنەوەی چارەنوسی خەڵک بەبەغداوە هەندێ ئاماژەیەکی نابەجێیە، جگە لەوەی کە نایانەوێت وەڵام بە گوزەران و باشکردنی بژێوی و پێداویستیەکانی خەڵک بدەنەوە، بەڵکو چارەنوسی خەڵکی کوردستانیان کردەتە بارمتەو قوربانی ئەو مامەڵەو کێشمەکێش و گەمە سیاسیانەی کە لەگەڵ هێزە سیاسی و قەومی و تائیفیە میلیشیایانەی عێراقدا دەیکەن.
بافڵ و حزبەکەی لە نێو ئەو هاوکێشە سیاسییەی کە ئاڵوگۆڕ بە هەلومەرجی سیاسی ئێستای ناوچەکەو عێراق و کوردستان هاتووەو پێشبینی ئاڵوگۆڕی زیاتریش دەکرێت، هەروەها کێشە ناوخۆییەکانی حزبەکەیی و گۆڕانی هاوسەنگی هێزەکەی، پێگەیەکی وەها توندو پتەویان نیە کە بتوانن لە نێو جەنجاڵی هەلومەرجی ئایندەی ناوچەکەدا چارەنوسی هێزەکەیان دیاری بکەن، بەتایبەتی لەبەرامبەر پارتیدا، هەر بۆیە بافڵ لە هەندێ حاڵەتدا وەک قومارچیەک وەرەقەی دەڕاندن فڕێ ئەدات و قسیەک بەبێ ڕونکردنەوەو نەخشەیەکی دیاریکراو دەخاتە ناو مەیدانی کێشمەکێشی لایەنەکانەوە.
بافل بەم بەستی شکاندنی پارتی یان، خۆڵکردنە چاوی خەڵک بێت، پێش هەموو شتێک واقعیەتی بێتوانایی و بودەڵەی حیزبەکەی دەخاتە ڕوو، کە پاش سی ساڵی دەسەڵاتیان، جگە لە ڕاگەیاندنی بنبەستبونی حیزبەکەی لە نێو هاوکێشە سیاسیەکاندا هیچی ترمان پێناڵێت. واتە بافڵ و سەرکردایەتی یەکێتی نیشتمانی بە جۆرێک لە حاڵەتی بێئاسەیی و دیارنەبونی چارەنوسی هێزەکەیاندان، لە نێو ئەو ئاڵوگۆڕو پێشهاتە سیاسیانەی کە لە ناوچەکەو عێراق و کوردستان ڕودەدات بە تایبەتی لە هەلومەرجی شەڕی ئۆکرانیا و ئاکام و کاریگەریەکانی لەسەر ناوچەکە بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی، بەمانایەک یەکێتی نیشتمانی وەک هیزێکی میلیشیا پێگەو ئیعتبارە سیاسیەکەی ئێستای لەو ئاستەدانیە کەبتوانێ لە مەیدانی ئەم ئاڵوگۆڕانەدا جێگایەکی باشتر لە دۆخی بنبەستی ئێستای بەدەست بهنێت، هەروەها بافڵ و سەرکردایەتی یەکێتی جگە لە پەیوەندی بە کۆماری ئیسلامی ئێران و خۆبەستنەوە بە سیاسەت و چارەنوسی ئێرانەوە لەم کەینوبەینەی کێشمەکێشە جیهانییەکانی وڵاتانی زلهێزی دنیا ڕێگایەکی تریان نیە، هەربۆیە یەکێتی بێئەوەی هیچ تەرح و ڕێگایەک بگرێتەبەر بە ناچاری کەوتەتە بەر سیاسەتی چاوەڕوانی و تەماشاکردنی ڕوداوەکان کە ئاخۆ ڕێڕەوی ئایندەی هێزەکەی بەرەو کوێ دەبات..!. هەربۆیە قسەکانی بافڵ حسابێکی جدیان لەسەر ناکرێت و سەرکردایەتی یەکێتیش یەکڕیز نین و هەر کەسێکیان پێشنیارو قسەیەکی جیاوازی هەیە، وە تەنها لەهەوڵی پاراستنی بەرژەوەندی و سەروەت و سامانی خۆیان و

حیزبەکەیاندان، تا ئەوەی بیر لە ژیانی هاوڵاتیان بکەنەوە.
دەسەڵاتی حیزبەکانی کوردایەتی هەر لە سەرەتاوە ئاشکرا بوو کە وەک پاشکۆ بون بە بەرژەوەندی و سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئەمریکا لە مەیداندا بوون، وە لەو ڕێگایەوە وەک هێزی میلیشیاو مافیا و تاڵانچی ئیدارەی کوردستانیان گرتەدەست و بونە بەشێك لە واقعیەتی ئەو گەژاوو ناجێگیریە سیاسیەی ئەمڕۆ، کە کوردستان و عێراقی پێ لە قاڵب دراوە.
خوڵقاندنی کارەسات و چوارچێوەیەکی تەواو نەشیاو بۆ گوزەرانی هاوڵاتیان لە پێناو جەردەیی و دزی وتاڵانی و قۆرخکردنی تەواوی سەروەت و سامانی کوردستان لەڕێگەی دەسەڵاتەکەیانەوە پێناسەو کارنامەی سیاسی کوردایەتیەکەیان بووە، دامەزراندنی دەسەڵاتداریەتی هیزی میلیشیاو خولقاندنی نائاسودەیی و وێرانکاری و ئاوارەیی و دەربەدەری و هەژاری، کە وایان لە خەڵک کردوە نەفرەت لە بونیان بکەن. حزبەکانی کوردایەتی هەر لەسەرەتاوە نمونەی بێباکترین و نابەرپرسیارترین و نائینسانی ترین دەسەڵاتی سیاسی بون و هەن. خولقێنەری فەزای کۆنەپەرستی و دژی ژنان، کە دەبوا هەر لەسەرتاوە فرسەتی دەسەڵاتداریەتیان پێ نەدرایە، ئێستاش تەنها هەر ئەو ڕێگایە کارسازە کە هەڵچون و خرۆشان و ڕاپەرینی جەماوەری لە هەر ئانوساتێکدا بێت پێویستە بەر بە هەناسەی ئەم دەسەڵاتەی کوردایەتی بگرێت.

دیوانی مات… سەباح ڕەنجدەر

ا
دەکوداڵی تاریکییەك ڕژایە ماڵەکەم
هەلانەی برینداركردم
باڵندەی بەرەو ساردایی زستان کۆچیانکرد
دیوانێکی ماتیان بە باڵ نووسی و پەڕەکانیان کردەوە
لەناو لکوپۆپی درەختی حەوشەیان دانان
ئاماژەی کەوانەی ڕووناکیان کرد
پێیدا دێینەوە
ئاسۆ گەورەبوو
وێنەیەك لە ئەلبوومی خەزانی هەڵدەبژێرین

لە دەرگای ماڵی دەدەین
قۆزاخەی پەڕ دەكرێنەوە
خەندەیەك گەشیان دەكات
چاو دەگەشێنەوە
ئاسمان بە تەواوی جریوەی دێ
زەویش گوێڕایەڵی دەبێ
ئەستێرە و مرۆڤ لەبەر چاوان ڕاناكەن
ڕۆژێ چەند جارێكیش پرچی ئەستێرەی ماڵ
بەسەر دەرگا و پەنجەرەدا دەكرێتەوە

ئـ

ئاژەڵی ترسناك زوو لەخەوهەڵدەستێ و بە باریكە ڕێگادا دێت
دەمی دژی بەرانبەر من دەكاتەوە
ئاوازە تەواوبووەكانم نەگوتران
ئاواز دڵی گۆرانی ڕووندەكاتەوە
دێكوداڵی تاریكی كۆڵی پێدام
چاوتان داخەن بە تەنیا دەڕۆم و سڵاو لە گۆڕ دەكەم
پەنجەكانم بە ناوچەوانم شۆڕبوونەتەوە
ب

شكۆمەندییەك لە تیشكی پاراودا هاوار هەڵدەدا
دیوانی ماتی تێدا دەپارێزم
بە تەنیا و بێچەك سەرنجی دەن
سێبەری خوداوەندم خستووەتە سەر كانییەكی ساكار
لە هێزی هاوار خوڵقاندوومە

ت

بە كەوانەی ڕووناكی نا
بە پەنجەرەیەكدا هاتنەوە
نزیكیان بەفر باری
دیمەنێكە كێ دەیەوێ بەشداری تێدابكات
پاشان شەڕی سنوورێك بكەین و بیبەزێنین
شاری حەوت دەرگا بینادەكەین
دەرگای یەكەم خەون
دەرگای دووەم وەرز
دەرگای سێیەم شایی

دەرگای چوارەم یاد
دەرگای پێنجەم سۆز
دەرگای شەشەم شاد
دەرگای حەوتەم سەباح سابیر حەسەن
بە تەنیا و بێچەك سەرنجی دەن
ماڵێك ژمارەی ڕەنگەكانی پەلكەزێڕینە بینای كردووە

پ

مێرووولەكان بە زەویم بزانن شارم لەناو دانێن
داڵەكەرخۆر بانگ مەكەنە لای خۆتان
لە ئەستێرە دابەزیو بە زمانی ناسیاو بلاوێننەوە
هێلكە شەیتانۆكە گۆڕ نییە
لەو وەرزە تێپەڕە پیر پیشانت دەدا
ئاوێنەیەك بەرانبەرت ڕوخساری بە فەرامۆشی گەیشتووە
زمانی ناسیارە

ج

بەسەر پشتی ئەسپێكی دارینەوەم
كۆترێكی باڵگران بەسەرمدا دێت و دەچێ
دەنووكی داخراوە
گۆرانی لە پەڕی دەڕژێ
لێوم هەڵێنایەوە
ئاوی خدری بۆ هێنابووم دەستنوێژ بشۆم
دیواری ماڵ پڕبوو لە كاتژمێری قورمیشكراو
كات بزرنەكەم
ناوی ڕاستەقینەم دیوانی ماتە
نزیك پەنجەرەی كراوە دەخوێنرێمەوە
تكایە دایكم و منداڵەكانم بە مردنم نەزانن
هەموو □وداوێك دەكرێ ڕووبدات

نیسانی 2022 هەولێر

پاش گەیشتنی عاباکەی شەو…
سروشت نەوزاد

من ئەوەم بە ئاسانی وێنا دەکرێت
دەگمەن نەبێت ڕووە و هیچ کەس وەرناگەڕێم
کاتێک
باڵندە کۆچەرییەکان دوور دەڕۆن و
ئاسمانەکە دەخۆنەوە.
هەروەها ئەوەش بە ئاسانی وێنا ناکرێت
دەگمەن نەبێت بەسەر خۆمدا دەنیشمەوە
ڕوو لە شیعر وەرناگێڕم
کاتێک
ئۆتۆمبێلەکە لە دامێنی ڕێگاکەدا لا دەدات و
منداڵان
تەنانەت هیچ منداڵێک لە دەرەوە نین.

:

ئەمە دەستپێکمە
ڕوخسارێکی تر،
ماسییەک کە هەڵدێت و فرتە دەکاتە وشکانییەوە.*
هەمووان وەک مر□ق□ک دەمناسن، ناوم بەسەر ڕەگەزی خۆمدا دەشەکێتەوە بەو سروشتەی
کە دای دەکەنم و ڕەنگپەڕیوو، ڕێگاکە بەرەو کار دەمئاژوێت.

سپێدەیەکی زێڕین با یەکانی لە شان دەکات، دەریا دۆزەکان بە خەبەر دێن، پاش تێ ڕامان، نەخشەکانیان لە بن دەست دەنێن و بە دەریاکەدا هەڵدەگەڕێن، ڕێک و ڕەوان، بەو کەشتییانەی کە دەکۆکن و پتر لە قەبارەی خۆیان، هەستی دڕاو لە گیرفانییان، گۆرانییەکان توڕ هەڵدەدەن…

سەرەتای ڕۆژە، لە ژێر تیشکی خۆرەکەدا پێدەشتەکە ڕوو لە ئاسۆ ڕاوەستاوە، هەڵواسراو بەو خاچانەی بە بێ پەروا لە هەوادان. لەوێ سەروەرێک بە دیار پەرژینەکەوە باڵەکانی دەکاتەوە و سێبەرەکەی خۆی ڕادەخات، چەشنی پردێک وەک ئەوەی وا بنوێنێت ئازادییەکە و درێژ دەکشێت.

بەڵام ئێستا، ئێستاش تەنانەت کە تابووتەکە یاخود شیکپۆشەک،
مردووان وەک ئارەق
بە نێوچاویدا دەچۆڕێنەوە.
دەزانم هەوا قورس، تیشک تەنگەو شیکپۆشەک فریوودەرانە لە ئاوێنەدا
دادەنیشێت،
لە ناگەڕێت ڕوون ڕەوان درەختەکە نەختێك لە خۆیدا پشوو دات.
ئێستا ئێستایە و بە هیچ سەر سامییەک، تەنانەت هیچ نیگایەک
غەریبانە تێی ناڕوانێت.

ئەرێ شەقامە، ئەو ڕێگایەی ڕاستە و ڕاست بە ئاڕاستەی شارەکەدا خۆی
لێ دەخوڕێت.
لەوێ لە دامێنی ڕێگاکەدا و بە تەنیشت ئەو گەڵایانەی کە وەریون،
نەناسراوێکە دەرگای گەنجینەکەی دەکاتەوە و خۆی هەڵدەڕێژێت.
گەنجینەیەک بەو بیـرانـەی لە هەلانەکە دێنە دەر و بە تـاریکییەکەدا
هەڵدەگەڕێن،
نەناسراو وەک ئەوەی هەرگیز نەبووبێتن…
پێخەفگەلێک بەو خەونانەی جار نا جارێک
لە بەردەمی منداڵێکە دادەنیشن و لە بیری دەکەن ناونیشانی خوداکە
بپرسن.

بەڵام باڵندەکان دەگەڕێنەوە، خەونەکانیش،
ئەوانەی وەک ئەوەی هەرگیز نەتوانن لە جێیەکی دیکەدا بن…
لە دامێنی ڕێگاکەدا و بەو شەقامەی ڕاستە و ڕاست ڕوو لە شارەکە
خۆی لێ دەخوڕێت، ئەوانی دیش تێپەڕ دەبن، هەڵپێکراو بەو خەونانەی
بەسەر خۆیاندا دەچەمێنەوە:
سـەرنشینانێک کە هیـچ کـات دەرگـای هۆڵێ نـاکەنەوە. بەهەڵەدا
وەرناچەرخێن.
ڕوو لە خۆیان ڕانامێنن تا نەناسراوێک ببینن.

منیش پێ و پێڵاوی ژیریم، پەنجەرەیەک لە چاومایە،
ڕوو لە ناوەوە وەستاوم و
با یەک نابینم لە نێو دەشت.

پاش کرانەوەی دەریا، ئەمە بایە دەفیشکێنێت
کۆڵگەیەک باڵندەکان بە شوێیدا دەنیشنەوە
منداڵەکە لە باوەشی زمانەوە، گلێر دەبێتەوە خوار.
دیوارەکە لە دەستمدا چۆکەرە دەکا و بەسەر ناوما هەڵئەزنێت.
یاخود سێبەرێکی بەرین، بەو باڵانەی

لەژێریدا کە چەماوە و دەستی مەژووم،
دەستی ئەستام، دەرگایەک داڕووخاو بە ڕووی خەمدا،
دەبێت بپرسم: ناوم بەسەر زمانی خەمدا دەشەکێتەوە لەو پەرژینەی
کە دەیپێشم و ڕەنگپەڕیو، ڕێگاکە بەرەو ماڵ دەمئاژوێت.
پاش گەیشتنی عاباکەی شەو: ئاخۆ هەورم بە هەدادان کە دەگرمێنم؟

سروشت نەوزاد

▪ دێڕە شیعرەکی (بیلی کۆلینس)ە بە دەستکارییەوە وەرگیراوە.

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڵا...7...شەماڵ بارەوانی

بەشی حەوتەم/

ڕێگاکانی ناسینی خودا، بە قەد ئەستێرەکانی ئاسمانە...!
لە بەشی پێشوو ئاماژەم بەوەکرد، کە تەنها ئەوە قورئانیەکانن، وەکوو پرۆتستانەکانی ناو مەسیحیەت، جێگای هیوا و ئەو کۆمەڵە کەسە جوان بین و بزوتنەوە ڕیفۆرمیست و چاکسازییەن، کە بتوانن کاریگەریگەریەکی بەهێز و خێرایان هەبێت و لە هەناوی ئیسلامدا شۆڕشێک و کودەتایەک و نوێگەرییەک بەرپا بکەن.

دەمەوێ سەرباس و خواس سەبارەت بە دیدگا و تێڕوانینی قورئانیەکان و قورانیەکانتان باشتر پێدەناسێنم، کە منیش ڕۆژگارێک قورئانی بووم...

وەلێ مادام باسم لە پرۆتستانتەکان کرد، بۆیە پێم باشە و بە گرنگی دەزانم لەو بەشەی بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڵادا، هەندێك باسی پرۆتستانتییەکان بکەین و زیاتر لە بارەیانەوە بدوێین و باشتر بە خوێنەرانی ئەو بەشەی بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڵا...بیاناسێنین.

پرۆتستانتییەکان کێن..؟
هەڵبەت، وشەی(پرۆتستانت)، لە پەیقی "پرۆتێستی (Protest)ئینگلیزییە هاتووه و بە واتای: ناڕازی بوون موعارەزە بوون و ئیدانەکردن بەرهەڵستیکردن دێت.

پرۆتستانتییەکان، سەرەتا پێیان دەگووتن(ئینجلییەکانیان)، وەلێ دواتر و بە گوێرەی تێپەڕینی ڕۆژگار و سەردەم، ناوەکەیان لە ئینجلییەکانەوە، گۆڕدرا بۆ پرۆتستانتییەکان و ئیدی بەو شێوەیە، لە پاڵ هەردووك مەزهەبی:کاتۆلیك و ئەرتەدۆکس، ئەوانیش بوون بە مەزهەبێکی تری دیار و کاریگەری نێو ئاینی مەسیحییەت و کریستیانەکان.

بزووتنەوەی چاکسازی پرۆتستانەکان، کەشیشێک بە ناو (مارتن لۆتەر) دایمەزراند، چەوسانەوە و ستەمی کڵێسا و پیاوانی ئایین و کەشیشەکان، هەموو سنوورێکی تێپەڕاندبوو و گەیشتە ئەوپەڕی خۆی، پاپاو پیاوانی ئایینی سەرو کلکیان لەگەڵ ستەم و جەوری و، کڵێسا دەستیان لە گەڵ چینی دەرەبەگ و پاشاکان تێکەڵ کردبوو و بە ناوی عیسا و ئاین و ئاسمانەوە، خەڵکیان لە سەر زەوی دەچەوساندەوە و ستەمێکی زۆریان لە مرۆڤەکان دەکرد.

ئیتر لە مناڵدانی ئاینی کرسیتیان و هەناوی کڵێسا و مەسیحییەتدا، بزووتنەوەی ئیسڵاحی(پڕۆتستانتییەت) لەدایک بوو، ئەو بزوتنەوە ریفۆرمیستەی وەکوو ئاماژەم بۆکرد(مارتین لۆتەر) دایمەزراند و ڕابەرایەتی دەکرد.

مارتین لۆتەر پیاوێکی ئایینی و لاهوتی و کەشیشێک بوو لە ساڵی(١٤٨٣)زایینی دا لەدایك بوو. لە ساڵی(١٥٤٦)یش، ماڵئاوایی لە ژیانکرد و کۆچی دوایی کرد.

مارتن لۆتەر ڕیفۆرم خواز و چاکسازیخوازێک بوو، ئەو دژی بیروباوەڕەی پاپای کاتۆلیکی بوو، کە پاپا ئەو دەسەڵاتەی هەبێت و بتوانێت ببێت بە نوێنەر و سەبەری خوداوەند و لە جیاتی ئاسمان پسوولەی لێخۆشبوون و غوفران بە مرۆڤەکان دەربکات و مۆڵەتی چوونە بەهەشت بە خەڵکی بفرۆشێتەوە و بازرگانی بە ئایینەوە بکات و بە دڵی خۆی خەڵکێکیش بە کافر و هەرتەقەکات و بیانێرێت بۆ جەحیمی خوداوەند و دۆڵەکانی دۆزەخ.
Shamal Ismael Kareem
مارتین لۆتەر بڕوای بە هیچ واستە و وەسیلە و نێوەندگیرییەک نەبوو

لە نێوان زەمین و ئاسمان، یان خوداوەند و مرۆڤەکان.
مرۆڤ دەتوانێت یەکسەر پەیوەندی لەگەڵ خواوەند ببەستێت. ئەوە قەناعەتی مارتین لۆتەربوو.
ئەو باوەڕەی وابوو کە
"مرۆڤ بە باوەڕی دڵەوە و هەر لە ڕێگای دڵەوە، لە خوداوەند نزیك دەبێتەوە، نەك بەو کارانەی کە کڵێسا بە سەریدا دەیسەپێنێت".
مارتین لۆتەر هەموو جۆرە نوێژ وپەرستش و ڕێتواڵ و سوننەتێکی بۆ پێی ڤاتیکان و ڕۆماو پاپا و کڵێساکان و هەموو دەسەڵاتێکی پاپا و کڵێساو کەشیش و چینی ئەکلیرۆسەکانی ڕەت دەکردەوە و دانی بە هیچ گووتە و بڕیار و بکە و نەکە و فەرمانێکی پاپا و پاتریکەکان و پیاوانی ئاینی دا نەدەنا.
ئەو لەسەر پرۆتستانتبوون و نەچوونە ژێر باری بڕیارەکانی پاپا و کلێسا و دژایەتی کردنی بۆ دەسەڵاتی پاپا و کلێسا و پیاوانی ئاینی، لەساڵی ١٥٢٠ی زاینی، لۆتەر، لەلایان ڕۆماوە: بڕیاری دادگایی کردن و هەموو سوتاندنی کتێبەکانی و بێ بەشکردنی لەوانە و گووتنەوەی بۆ دەرچوو.

مارتین لۆتەر دەیگووت: "کتێبی پیرۆز بە تەنها تاکە سەرچاوەی سەرەکی ئاینی مەسیحییەتە". ئەو قسەکانی پاپاو چینی ئەکلیرۆس و هەموو شتێکی تری ڕەتدەکردەوە.
پرۆتستانییەت، وەکوو ئاماژەم بەکرد، لە مناڵدانی کاتۆلیکەوە لەدایک بوو، لە مەزهەبی کاتۆلیکدا، پیاوانی ئاینی و کەشیشەکان بۆیان نەبوو، ژیانی هاوسەرگیری پێک بێنن.

مارتین لۆتەر دژی ئەو تێگەیشتنە وەستایەوە و، پرۆتستەی ئەوەی کرد و گووتی کەشیشەکانیش دەتوانن وەکوو هەر مرۆڤێکی تری ئاسایی ژیانی هاوسەرگیری پێک بهێنن.

بەم شێوەیە مارتین لۆتەر، سەرەڕای ئاستەنگ و ڕێگری و ناخۆشییەکان، کۆڵی نەداو بەردەوام بوو لە بڵاوکردنەوەی ڕێبازە ئیسڵاحی و مەزهەبە تازەکەی و بیرو ڕاکانی دژ بە کڵێساو پیاوانی ئاین، تاوەکوو سەرەنجام وایلێهات هەوادار و لایەنگرانی ڕۆژ لەدوای ڕۆژ زیاتر دەبوون و گوتەکان و بیرو باوەڕ و ڕێبازە تازەکەی زیاتر لە ناو خەڵکی بڵاو دەبوویەوە و خەڵکێکی زۆر ڕوویان لەو تێگەشتنەی لۆتەر دەکرد، سەبارەت بە ئینجیل و کڵێساو پاپاو پیاوانی ئاینی و مەسیحیەت و ئێستا مەزهەبی پرۆتستانت،
بە دووەم گەورەترین ڕێباز و مەزەهەبی مەسیحیەت دادەندرێت لەسەر ڕووی زەوی و پەیڕەو شوێنکەوتەو ژمارەی باوەڕدارانی لە سەرتاسەری

جیهاندا، بە(٨٠٠) ملیۆن کەس دێنە ژمارتن.

هەڵبەت لەپاڵ مارتین لۆتەر، (قەشەجۆن کاڵڤین John Calvin-١٥٠٩ بۆ ١٥٦٤ زایینی ژیاوە)
ئەویش تیۆلۆژیست و کەسایەتییەکی تری کاریگەر و دیاری نێو مەزهەب و ڕێباز و ڕێڕەڕوی پروتستانییەت بوو، لێرەوە قسەکردن لەوبارە بە کۆتادێنم و چیتر ناتوانم لەسەر ئەوە بڕۆم و ئەوە پوختی□ی□ک بوو سەبارەت بە پرۆتستانیت.

ئینجا بابێینەوە سەر باس و خواسی قورئانیی□کان،
من سەرەڕای ئەوەی دوای ئەوەی ک□ل□□ژی شەریعەم تەواوکرد، دەستبەرداری قەناعەتی قورئانی بوونیشم بووم.
وەلێ من ئێستاش هاوڕێی قورئانیم زۆرن، تائێستایش هەر هاوڕێین و زۆر یەکتریمان خۆش دەوێت و سەرەڕای گۆڕانی هزر و دیدم، وەلێ ئێمە هەرکۆنتاک و پەوەندیمان هەیه و هیچ لە برایەتی و هاوڕێیەتیمان نەگۆڕاوە.

بەڕاستی قورئانیی□کان مر□قی ئەقڵانی و هێمن و لەسەرخۆ و جوان بینن. ئەوان وەکوو سەلەفیگەرا و مەزهەبیگەرا و وئیسلامگەراکان جیقڵدان تەسک و دید داخراو نین، کاتێك دەبینن موسڵمانێک دەستبەرداری ئایینەکەی دەبێت، یان ئایینەکەی دەگۆڕێت. هیچ پێی توووڕه و قەڵس نابن و بە شتێکی زۆر ئاسایی و ئازادی تاک و مافێکی سروشتی هەر کەسێکی دەزانن، کە بەپێی قەناعەتی خۆی بژیت و هەڵبژێرت. ئینجا مەولانە وتەنی ڕێگاکانی ناسینی خودا هێندە زۆرە، بە قەد ئەستێرەکانی ئاسمان.
ناکرێت تەنها مزگەوت، یان کلێسا، یان ئاتەشگا و مەعبەدێکی دیاری کراو بکەیت بە ڕێگای ناسینی خوداوەند و گەیشتن بە ئەو. ئایینەکەی ئەو ماڵی حەقیقەت و هەموو ئەوانەیتر ڕەتکەیتەوە. ئەوە پێچەوانەی یاسای سروشت و پلورالیەتی ئایینی و جیاوازیەکانە. تەنانەت پێچەوانەی پێکەوەژیان و ویستی ئێزدانە.

قورئانیی□کان لەو سۆنگەیەوە:
ڕوانگەیەکی بەرز و لیب□□□انە و هیومانیستانە و جوانیان بۆ مر□ق و ژیان و ژن و گەردوون هەیه. شل□ق□ و تێگەیشتنێکی هیومانیستانە و ئەقڵانیانە بۆ تێکستەکانی قورئان دەکەن و باوەڕیان بەو تەفسیرە:حەرفی، مێژوویی، فیقهی، مەزهەبی، سەلەفی، ئایدیۆلۆژی و سیاسی و حزبیە نییە، کە بە درێژایی مێژووی ئیسلام بۆ تێکستەکانی قورئان کراوە و دەکرێت.

ئەوان باوەڕیان وایە، ئایین بەتاک و نیشتمان بە هەموانە و نابێت ئایین هەرگیز، تێکەڵ بە کایەی سیاسەت و کێڵگەی حوکومڕانی و کاری دەوڵەتداری بکرێت. ئەوان بە هەموو شێوەیەک دەوڵەتی سیوکراتی ڕەتدەکەنەوە. بیردۆزی داروینیان سەبارەت بە پەرەسەندن(ئیڤۆلیوشن)قبوڵە و بەچوونیان وایە: قورئان پشتگری ئەو تیورەی داروین دەکات و تیئۆرەکەی داروین هیچ دژایەتیەکیشی لەگەڵ ئەو درووست بوون و خەڵقەی ئادەم نییە، کە لەقورئان باسکراوە.

چیرۆک/ شەقامە بازنەییەکان (3)… ڕەسوڵ بەختیار

لەوانەیە بپرسن، بۆچی تا ئێستا هیچ کام لەپاڵەوانێک دیار نییە، بۆیە هەموو ئەوانەی لەشەقامە بازنەییەکان دەژین، هەموویان پاڵەوانی سەرەکین، یاخود هەموو ئەوانەی ڕۆژێک لەڕۆژان ئەگەر بەرەکەوتیش بێ، لەسەر شەقامە بازنەییەکان تێپەڕیوون، یان ئەوەتا بەهۆی کارێک روویان لەو شەقامانە کردووە، پاڵەوانەکان جۆراجۆرن، وەک ڕەنگەکان هەر یەکەو مانایەک دەبەخشێ، زۆرجاران ئەو ڕەنگانە داهێنانیان هێناوەتەکایەوە، کەچی نکۆڵی دەکا و دەڵێ:
-من خەڵکی ناو شەقامە بازنەییەکان نیم.
-تۆ پرسیارت کردووە، لەکوێ لەدایکبوومە؟
خەڵکی شەقامە بازنەییەکان گوێ بەم قسانە نادەن، بەڵکو پێیانوایە تۆ بەشێکی دانەبڕاوی ئەو نەوەندەیی، بۆیە دەبینی هەموو ئەوانەی بەئەسڵ خەڵکی ئەوێ نین، هەندێکیان دوای بیست ساڵیش دەبێ، شێوە زاریان وەک خەڵکی شەقامە بازنەییەکان نەکردووە، بۆیە ئاساییە چۆن قسە دەکات ئەوان بەشێوەزاری شەقامە بازنەییەکان وەڵام دەدرێتەوە، بەڵام دەتەنگ دەبن کاتێک یەکێک لەدانیشتوانی نەو ئەو شەقامە بازنەییانە دەوڵەمەند دەبێ، کەچی بەشێوازێکی ناشیرین، باس لەشەقامە بازنەییەکان دەکەن.
جۆزن و بەنە و یاد، حزبی نەتەوەی و ئاینی، چالاکی مەدەنی و خێرخوازی، جوانی و ناشیرین، ڕۆژانە لەسەر ئەو شەقامە بازنەییانە دەبیندرێ، هەوادار و دژەکان هەردەم لەگەڵ یەکدا هاوڕێن، زۆر بەکەمی رق و قینەیان بەرامبەر یەکتر هەیە، سەردەمانێک ڕاپورت

نووسین دژ بەیەک باو بوو، کەچی لەکۆتایدا گەیشتنە ئەو بۆچوونەی هەموومان خەڵکی شەقامە بازنەییەکانین، بۆیە ئەمجارەیان بەدڵێکی فراوانەوە گوێیان بۆ بۆچوونی یەکتر دەگرت.
ئیبراهیم ئەندامی یەکێک لەحزبە ئاینییەکان بوو، سەرەتای جۆش و خرۆشی باوەڕداری وای لێکردبوو سڵاوی لەزۆرێک لەهاوڕێییەکانی نەدەکرد، چونکە پێیوابوو سڵاوکردن لەوانە جایز نییە، رۆژ لەدوای رۆژ بە سڕینەوەی ئەو بۆچوونە، هاتەوە وەک پێشتر سەردانی هاوڕێیەکانی دەکرد، بگرە وایلێهاتبوو گەشتی دەرەوەی وڵاتیش لەگەڵ ئەوانە دەکرد، کە سەردەمانێک پێوابوو جایز نییە سڵاویان لێ بکات، بەو پێیەی ئەوانە لەنێو حزبی نەتەوەیی و چەپدان.
شاکر: بۆ سەردەمانێک سڵاوت لەئێمە نەدەکرد و خۆت لالووت نیشان دەدا؟

- (بەپێکەنینەوە) ئە مەبەستت ئەوەیە، ئەو رۆژگارە گەمژە و گێل بووم، بەڵام ئەوەی راستی بێ، سەیرم کرد، ئەوانەی بەو شێوەیە فەریان دەکردین، لەگەڵ کەسانی گومڕاش دادەنیشن و بەشداری خواردن و خواردنەوەشیان دەکەن، دەزانی رۆژگارێکی سەیر بوو کاتێک بیری لێدەکەیتەوە یان ئەوەتا دەبێ پێبکەنی یان بگریی بە ئەو عەقڵە پووچەی هەمانبوو، واز لەمە بێنە سەرداانی برای خۆمم نەدەکرد، کەچی ئەو هەردەم بەپێکەنینەوە لەرێگەکان بەرەو رووم دەهات.

-تۆ ئێستا باوەڕداریت گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە؟

-نەخێر، ماوەیەک بە ئەوەم بوو، تۆ بهێنمە سەر بیروباوەڕی خۆم، کاتێک نەمتوانی، پێمباش نەبوو، هاوڕێیەتیشتان لەدەست بدەم.

زۆرێک لەوانەی لەحزبە نەتەوییەکان بوون، بەرق و قینەوە دەیانڕوانییە هەوادارانی حزبەکانی دیکە، هەیانبوو ملی نزیکترین هاوڕێی خۆی دەشکاند، ئەمەش تەنیا بۆ دەستخۆشییەک بوو، سەردەم تێپەڕی زۆرێک لەو بابەتانە بوو بەبەرژەوەندی و کار و هەیەک بۆ دەوڵەمەندی، تا وایلێهات لەگەڵ هەوادارانی حزبەکانی دیکە کۆمپانیا دابنێن و بە هەڵ پرۆژەیەک پشکی هاوبەشیان هەبێ و سوێند بەسەری یەکتر بخۆن، سەرەڕایی گەشتکردن بەیەکەوە، خەڵکە نزیکەکانی خۆیان لەهەموو کۆمپانیا و شوێنێکدا دادەمەزراند.

خەڵکی ئەم دەڤەرە، بەقسەی خەڵکی دەڤەرەکانی دیکە بێ، نازانن ئۆتۆمبێل باژۆن، راستە ئۆتۆمبیلی بەهاداری دوا مۆدیلیان هەیە، بەڵام شتێکی وای لێ نازانن، تەنیا بۆ ئەوەی

ئۆتۆمبێلی دوا مۆدیلیان هەبێ، هەندێکجاڕ وەک ئەوەی بەیەکتر نیشانی بدەن، خۆیان بە دەوڵەمەند دەزانن، ئەوە بەشێکیان، بەشەکەی دیکە هێمن هێمن بۆ کارەکانیان ئۆۆمبێل لێدەخۆڕن، رۆژ نییە لەسەر شکانەوە کێشەی گەورە روو نەدا، بەڵام لەکۆتایدا یەکتر ماچ دەکەن وەک ئەوەی هیچ نەبوو بێ، هەندێکجار ل□شەقامە بازنەییەکان لەیەکتر دێنە خوارەوە، هەزار جوێن بەیەکتر دەدەن، کەچی کاتێک یەکێکی کەمێک ماقووڵ دێتە بەینیان داوای لێبوردن لەیەکتر دەکەن، سەیرەکە لەوەدایە، دەبن بە برای□ر، ب□ ه□ند□ک بابل□ت راوێژ بەیەکتر دەکەن لەپرسە و تازیە و خۆشییەکاندا بەشداری دەکەن، هەموو کات سوپاسی ئەو رێککەوتە نالەبارە دەکەن.
کێشمە کێشمی ئەو شەقامە بازنەییانە کۆتایی نایەت، زۆرێک لەماستەرپلان دانرا، زۆرێک لەرێکخراوەکانی چالاکی مەدەنی و ژیار و رۆشنبیری دانرا، تا هیچ نەبێ کێشەکی بچووکی ئەو شەقامە بازنەییانە چارە بکەن، بەڵام هەموو ئەوانەی بەو کارانە هەڵدەستان هیچیان یەکێک لەو ژاڵەوانانە نەبوون، کە لەشەقامە بازنەییە لاوەکی و سەرەکییەکاندا سەری هەڵدابێ، هەموو ئەوانەی باس و خواستەکان دەخەنە روو، یان ئەوەتا بەدوای کارێک دەگەڕا، کەچی لەشەقامەکانی خۆیدا نابووت دەبیندرا، بەڵام لەو لاترەوە پێیانگوتبوو: بڕۆ لەشەقامە بازنەییەکان لەدووتۆیی مەدەنی و رۆشنبیری و ژیاریدا خۆت بنوێنە، ئەوان زۆر حەز بەقسەی بریسکەدار دەکەن.
ئەو نازانی بەدرێژایی مێژوو، زۆر هاتوون خۆیان بەپاڵەوان زانیووە، کەچی شەقامە بازنەییەکان کردووینەتە پەندی زەمانە.

چیرۆک/ ڕاوی ژیان… جەلال عەبدوڵا ساڵح

ئەلیسا کاتێک بووە پارێزەر لە تەمەنی بیستو پێنج ساڵی دا شووی کرد بە میستەر دانیاڵ لێپرسراوی دادگای شاری ڤانکۆڤار. دەیڤد پانزە ساڵ لە ئەلیسا گەورە تر بوو. ئەو کاتەی دەیڤد لەسەر کێشەی

موڵک میستەر دانیاڵی کوشت جەیسنی کوڕی تەمەنی هەشت ساڵ بوو. دووای بیست ساڵ جەیسن تۆڵەی باوکی کردەوە و کارۆڵی براکەی د□یقدی کوشت. ئەلیسا شوی کرد بە د□یقد. دەبوایە ئەو کارەی بکردایە بۆ ئەوەی جەیسن نەکوژرێت.
د□یقد جگە لەوەی ئەندامی پەرلەمان بوو. لێپرسراوی شارەوانی شارەکەی و خاوەنی سامانێکی زۆر و کۆمەڵێک پرۆژەی گەورە بوو.
د□یقد گەڕایەوە ماڵەوە. ئەلیسای ژنی دەیزانی پلانی داناوە جەیسنی کوری بکوژێت پرسیاری لێ کرد :

- ئایا قومارەکەت دۆڕاند؟ شپرزە دیاریت!
- هەواڵم زانی کابرای تاوان بارت ڕزگار کردووە! گرنگ ئەوەیە پارەیەکی باشت دەست کەوت؟ ئەلیسا پێی وت:
- د□یقد تۆ بە بێ بەڵگە قسە دەکەیت. ئەو کابرایە هێندەی تۆ تاوانبار نەبوو. بگرە تاوانیشی نەکرد بوو؟
- چۆن تاوانی نەکرد بوو؟ پۆلیس بەسەر تەرمی کابرای کوژراوەوە گرتبووی؟
- بەڵی بەڵی ڕاست دەکەیت! بەڵام دەمانچەکە هی تۆ بووە؟ تۆ دەبێت لە دادگا بەرگری لە خۆت بکەیت؟
- تۆ خێزانی منی؟
- بەڵێ دەزانم بەڵام من دادوەرم! ناتوانم چاوپۆشی لە قاتل بکەم!
- لە دوای بڕیاری دادگا جەیسنم وەک نوێنەری خۆم لەگەڵ پیاوەکانم نارد تا ئاگای لە هەموو شتێک بێت؟
- قسەی مناڵانە دەکەیت د□یقد! دەزانم کە بەرنامەت داناوە بیکوژیت. ئایا تۆ نەبوویت مێردەکەمت کوشت ؟ ئایا دەتەوێت تاوانێکی کە ئەنجام بدەیت؟
- ئایا چەکی لەگەڵ خۆی برد؟ وتم نەک لە بیری چوبێت هههههه
- دەزانی تۆ زۆر کەری! بە بێ چەک چۆن شەڕ دەکرێت؟ جەیسن گەمژە نییە دەزانێت چی دەکات لەگەڵ دووژمنەکانی دا!

شەو هەوا□یان گەیاندە د□یقد پاپۆڕەکەی تەقێنراوەتەوە و هەموو پیاوەکانی کوژراون. ساڵی ١٩٩٣ دادگا بڕیاری بیست سال زیندانی بۆ د□یقد د□رکرد. ئ□لیسا سەری خۆی هەڵگرت و پاش دووساڵ لە شوێنی پاپۆڕەکە تەرمەکەیان دۆزییەوە.

- !

غوربەت

مەراسیمی ١ی ئایار ٢٠٢٢ لە شاری تۆرنتۆ/کەنەدا

کرێکارانی جیهان یەکگرن !

بەیەکڕیزی و جۆشدانی خەباتی چینی کرێکار و خەڵکی زەحمەتکێش بە بەدیهێنانی دنیایەکی یەکسان و باشتر، ڕێکخستنەکانی کەنەدای حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق و حزبی حیکمەتیست(خەتی ڕەسمی) مەراسیمێکی شکۆدار لە Thomson Memorial Park ڕێکدەخات.
بەم شێوەیەی خوارەوە و بەوهیوایەی هەموو ئازادیخوازان و ڕابەرانی جەماوەری و یەکێتیە کرێکاری و حزبیەکان بتوانن بەشداری تێدا بکەن.

١- پیشانگەیەکی وێنەیی بۆ خەباتی جەماوەری و کرێکاری لە کوردستان، عێراق، ئێران و کەنەدا و دنیا نمایش دەکرێت.
٢- مێزکتابی ڕاگەیاندن و نوسراوی مارکسی و بڵاوکراوەی کرێکاریی و کۆمۆنیستی بەزمانەکانی کوردی،عەرەبی، فارسی و ئینگلیزی.
٣- بەشی وتارخوێندنەوە جگە لە وتاری ڕێکخەرانی مەراسیمەکە کەسایەتی و نوێنەری ڕێکخراوی جەماوەری لەکەنەدا بەشدار دەبن.
وتار بێژەکان:

1. وتاری ڕێکخەری مەراسیم
2. John Clarke. Packer Visitor in Social Justice at York University.
3. Nawzad Medhat from socialist action
4. Kiri Vadivelu from Scarborough
   - Member of Acorn Canada
   - Member of Municipal Socialist Alliance
   - Running for Councillor Ward 21 in Toronto

٤- شیعر و قەتعنامە و مایکی ئازاد .
٥- بەشی مۆسیقا و گۆرانی بە دی جەی لە لایەن بەڕێزان گۆران باهیر و شەماڵ ڕەسوڵ ئامادە دەکرێت.

٦- هەرکەسە و بەخواردنی خۆی بەشداری دەکات و خواردنەوەش لەوێدا دەفرۆشرێت.

بژی ڕۆژی هاوپشتی و چینایەتی کرێکار

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان/ کەنەدا

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراق/ کەنەدا

حزبی حیکمەتیست(خەتی ڕەسمی)/ کەنەدا

“پەروەردەی ئیسلامی”، پرسیارکوژی‎ ‎‏و گومانکوژی... شەرکۆ کرمانج

ئەم وتارە کە بەشی چوارەمە لەو زنجیرەی وتارەی کە دوابەدوای هەرشەکانی هەندێک کەس و لایەن بە سەر نوسەر و ڕوناکبیری کورد کاک شەرزاد حەسەن وا خەریکم دەیانووسم. کاک شەرزاد لە کۆڕێکدا بەبنەما لەسەر هەندێک توێژینەوەی من گوتبوی کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە قوتابخانەکانی کوردستان مرۆڤی داعشئاسا بەرهەمدێنن (تکایە بۆ پێناسەی داعشیزم و ئیسلامیزم تەماشای بەشی یەکەم بکە لەم زنجیرە وتارە کە لەژێر ناونیشانی “من بووم ‏نەک شەرزاد حەسەن” بڵاوبۆتەوە).

لە بەشی یەکەمدا پێداگریم لەسەر ئەوە کرد کە هەندێک لە دەقەکانی کتێبەکان بە ڕاشکاوی بە منداڵان دەڵێن ئەو کرستیانانەی لەگەڵتاندا دەژین لەم وڵاتە دوو بژاردەیان هەیە، یان سەرانەی کرستیانبوونیان بدەن یان دەبێت بیانکوژین. لە بەشی دووەمیش بە نیشاندانی چەند دەقێک لە کتێبەکان نیشانماندا کە منداڵان و خوێندکارانی کوردستان لەمیانی کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە جیاتی قەبوڵکردنی فرەیی و ڕێزگرتن فێری بێنرخکردنی ئایینەکانی دیکە دەکرێن. لە بەشی سێیەم باسم لەوە کرد کە چۆن لە ڕێگەی کتێبەکاندا ئیسلام وەک ئایین بەسیاسیی دەکرێت و منداڵانی هەرێمی کوردستانیش دەکرێن بە ئیسلامیی، واتە چۆن ئیسلامیزم وەک ئایدیۆلۆجیایەک لە قوتابخانەکان برەوی پێدەدرێت. ئەمەش خۆی لەخۆیدا بنەمایەکە و هەوڵێکە بۆ بەداعشکردنی منداڵان.

ئەم بەشە هەوڵێکە بۆ کردنەوەی دەرگای گفتوگۆ لەسەر ئەوەی داخۆ پەیام و بەهاکانی نێو کتێبەکانی "پەروەردەی ئیسلامی" چ جۆرە منداڵێک، خوێندکارێک، مرۆڤێک، یان نەوەیەک، بەرهەمدێنن. هاوکات، هەوڵێکە بۆ گۆڕینی خوێندنی ئایین لە قوتابخانەکانی کوردستان لە پەروەردەی ئیسلامییەوە بۆ ئایینناسی. پاڵنەری سەرەکیش بۆ ئەم هەوڵە ئەوەیە کە پەروەردەی ئایینیی کار و ئەرکی قوتابخانەکانی کوردستان نییە.

گرنگی توێژینەوە لە پرۆگرامی خوێندنی قوتابخانە (مینهاجی دیراسی) لەوەدایە کە لەنێو هەموو ئەو کتێب و زانیاری و زانینانەی (مەعریفانەی) لەبەردەستدان کتێبەکانی قوتابخانە لە هەر هەموویان کاریگەرییان لەسەر منداڵان و لاوان زیاترە. ئەمەش بۆ سوکو سانایی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە بە بێجگە لە دەق و پەیامەکانی ناو کتێبە مەنهەجییەکان هیچ کتێب و زانیارییەکی دیکە لەم دنیایەدا نییە کە هەموو منداڵ و لاوێک پێی ئاشنا بێت، چونکە خوێندن، وەک زۆربەی وڵاتانی دیکە، لە کوردستانیش بەزۆرییە (ئیلزامییە). ئەمەش وای کردوە کە خوێندکار حەزبکات یان حەزنەکات ئەوا زانیاری و مەعریفە ئامادەکراوەکانی نێو کتێبە مەنهەجییەکانی بەسەردا دەبارێنرێت. گومانیش لەوەدا نییە کە ئەم زانیارییانە، وەک ئەو پەندەی دەڵێت "فێربوون لە منداڵیی وەک نەقشهەڵگرتنە لەسەر بەرد"، جێپەنجەی خۆیان جێدێڵن.

پرسیارکوژی و گومانکوژی

ئەگەر دروستکردنی پرسیار و گومان و گەڕان بە دوای سێ پرسیارە گرنگ و گەورە و جەوهەرییەکەی مرۆڤایەتی: ئێمە کێین؟ لەکوێوە هاتووین؟ بەرەو کوێ دەچین؟ کڕۆک و خەمی سەرەکی سیستەمی پەروەردە بێت ئەوە منداڵانی کوردستان هەر لە یەکەم ڕۆژی چوونیان بۆ قوتابخانە وەڵامی هەموو ئەو پرسیارانەیان دەستدەکەوێت و یەک دانە پرسیاری جەوهەری بە وەڵام لەلای منداڵەکان نامێنێتەوە. گومانکردنیش، کە جەوهەر و سەرەتای هەموو لێکۆڵینەوە و توێژینەوە و بەدواداچوونەکە، نەک لەلای منداڵان و خوێندکاران گەشەناکات بەڵکو ئەگەر هەشبێت دەڕەوێتەوە.

پرسیار لێرە ئەمەیە، داخۆ ئەو بانگەشەیەی ئێمە بنەمای لەسەر چ داناوە؟ بۆ پشتڕاستکردنەوەی بانگەشەکە چاوێک دەخشێنین بە کتێبی "پەروەردەی ئیسلامی". منداڵانی کوردستان لە وانەی یەکەمی کتێبی "پەروەردەی ئیسلامی" بۆ پۆلی یەکەمی بنەڕەتی پێیاندەگوترێت کە "خودا پەروەردگارمانە خولقێنەری ئاسمان، زەوی، مرۆڤ، گیانەوەر، ڕووەک، ئاو و هەموو شتێک"ە. سەرنجێک لە ناوەڕۆکی ئەم دەقەی سەرەوە بدەین بۆمان دەردەکەوێت کە:

یەکەم، لە ڕۆژی یەکەمی خوێندن، منداڵانی کوردستان وەڵامی هەموو پرسیارە فەلسەفییەکانی مرۆڤایەتییان، کە مرۆڤەکان هەزاران ساڵە بە دوایانەوە حەوداون، لە یەک ڕستەدا بە دەستدەکەوێت. چونکە ئەم دەقەی سەرەوە وەڵامی هەر سێ پرسیارە گەورە فەلسەفییەکەی، کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکردن، داوەتەوە.

دووەم، ئەم دەقە چەمکی فەلسەفی زۆر قوڵ و ئاڵۆز لە خۆدەگرێت کە لە توانای منداڵێکی تەمەن شەش ساڵیدا نییە کە بتوانێت بە سانایی تێیانبگات و هەرسیان بکات.

سێیەم، ئەم دەقە منداڵەی بێپرسیار و بێگومان لە پرسە فەلسەفییەکان بەرهەمدێنێت چونکە وەک گوتمان وەڵامی پرسە فەلسەفییەکانی بە ئامادەکراوی لە دەقەکە دەستدەکەوێت. بێجگە لەمە ڕستەکە زۆر بەشێوەیەکی ڕەهایانە (ئیتلاقیانە) داڕێژراوە.

ئەم هەڵسەنگاندن و ڕەخنانەی سەرەوە لەوانەیە ڕووبەڕووی ڕەخنە ببنەوە بەتایبەتی لەوانەی کە ئایینیان وەک ڕاستییەک و باوەڕێکی ڕەها وەرگرتووە و لای ئەوان ئایین جێگای هیچ پرسیار و گومانێک نییە. بۆنمونە، لەوانەیە کەسانێک هەبن ڕەخنەبگرن و بپرسن ئەی باشە مەگەر خوا زەوی و ئاسمان و مرۆڤی نەڕسکاندووە/نەخولقاندووە؟ لە وەڵامی ئەم پرسیارە ئێمە دەڵێین:

یەکەم، مەبەستی ئەم وتارە قسەکردن نییە لەسەر ئەوەی داخۆ ئەم دەقەی کە لە کتێبەکە هاتووە ڕاستە یان هەڵەیە، بەڵکو زیاتر قسەکردنە لەسەر شێوازی داڕشتنی ڕستەکە/دەقەکە، لەگەڵ ئەو پەیامانەی کە ئەم شێوە داڕشتنە دەیانگەیەنێت.

دووەم، کردنی پرسیارەکە بەمشێوەیەی سەرەوە لە چوارچێوەی پرسیارێکی پەروەردەیی-فەلسەفیی دەزگایەکی (ئینستیتۆیەکی) حکومی سەربەخۆ، وەک وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێم، دەردەچێت و دەبێتە پرسیارێکی ئایینیی-فەلسەفی دەزگایەکی ئایینیی، وەک مزگەوت. ئەمەش دەمانخاتە بەردەم پرسیارێکی دیکە، ئایا وەزارەتی پەروەردە دەزگایەکی حکومییە یان ئایینییە؟ دیارە ئەگەر حکومەتی هەرێم خۆی بە حکومەتێکی نائایینی (مەبەست لە نائایینی دژە-ئایین نییە) دابنێت و وڵات لەسەر بنەمای جیاکردنەوەی دەوڵەت لە ئایین، وەک بەخۆی ئیدیعا دەکات، بەڕێوەببات ئەوا ئەوکات دەبێت پێداچوونەوە بکات بە شێوەی داڕشتنی نەک تەنیا ئەم دەقە بەڵکو زۆربەی دەق و ڕستەکانی کتێبی "پەروەردەی ئیسلامی"، کە دواتر باس لە هەندێکی دیکەشیان دەکەین.

پێداچوونەوەکەش کارێکی هەندە سەخت نییە. هەنگاوی یەکەم لەوە دەستپێدەکات کە هەر ئێستاکانە وەزارەتی پەروەردە دەستیداوەتە ئەویش بە هەوڵدان بە گۆڕینی خوێندنی "پەروەردەی ئیسلامی" بە

“ئاییناسی”یە. مەبەستەکی سەرەکی ئەم وتارە خزمەتکردنە بەو هەنگاوە. هەنگاوی دووەمیش دەبێت ئەوە بێت داخۆ مەبەست لە ئاییناسی چییە؟ بە چەند نموونەیەک دەکرێت هەندێک تیشک بخەینە سەر چەنییەتی کارکردن بە ئاراستەی گۆڕینی وانەکانی پەروەردەی ئایینی بۆ ئاییناسی و ڕزگارکردنی دەقەکان لە خسڵەتە پرسیارکوژی و گومانکوژییەکانیان.

بۆ چاککردنی ئەم دەقەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد، دەستپێدەکەین. دەقەکە لە کتێبەکەی پۆلی یەکەمی بنەڕەتیدا دەڵێت “خودا پەروەردگارمانە خولقێنەری ئاسمان، زەوی، مرۆڤ، گیانەوەر، ڕووەک، ئاو وە هەموو شتێک”ـە. ئەم دەقە لە دیدەکی ئایینییەوە سەرچاوەی گرتووە و نوسراوە کە دەکرێت شیاو بێت بۆ کتێبەکی ئایینیی کە لە دەزگایەکی ئایینیی، وەک مزگەوت بخوێندرێت، بەڵام نوسینی ئەم دەقە لە توێی کتێبەکی قوتابخانەیەکی حکومی نەگونجاوە. لە کتێبەکانی قوتابخانە حکومییەکان دەبێت ئاییناسی بخوێنرێن نەک پەروەردەی ئایینیی و ئیسلامی. ئەوەش بە مانای ئاشناکردنی خوێندکاران بە هەموو ئایینەکانی دنیا لەسەروی هەمووشیانەوە ئایینی ئیسلام چونکە ئایینی زۆرینەی خەڵکی کوردستانە.

لەوانەیە هەندێک کەس پرسیاری ئەوە بکەن باشە چۆن دەکرێت دەقەکی ئایینی وەک ئەو دەقەی سەرەوە لە جیاتی ئەوەی وەک دەقەکی ئایینی ڕەها، وەک دەقەکی ئاییناسی بخرێتە نێو توێی کتێبەکان. لە وەڵامدا دەکرێت بڵێین ئەمە کارەکی زمانەوانی زۆر سەخت نییە. ئەویش بە داڕشتنەوەی دەقەکە دەبێت، بەبێ ئەوەی تانە لە جەوهەری بڕوای موسڵمانانیش بدرێت کە باوەڕیان بەوە هەیە کە خوا زەوی و ئاسمان و مرۆڤی خولقاندووە. داڕشتنەوەکەش دەکرێت بەمشێوەیە بێت: “موسڵمانان پێیانوایە کە خوداکەیان خولقێنەری ئاسمان، زەوی، مرۆڤ، گیانەوەر، ڕووەک، ئاو و هەموو شتێک”ـە.

ئەم داڕشتنە، دەقەکە لەو دەربڕە ڕەهاییە ڕزگاردەکات کە داڕشتنەکەی پێشووتر هەیبوو. لە پاڵ ئەمیش دەرگای پرسیار و گومان لەبەردەم خوێندکاران داناخات چونکە ئەم دەقە ئەو مانایە دەبەخشێت کە ئەوە لە دیدی موسڵمانانە کە خودا ئاسمان و زەوی و مرۆڤی خولقاندووە. دەقە نوێکە ئەم دیدەشی وەک هەقیقەتێکی ڕەها وەرنەگرتووە. فەزاکانی ئەم دەقە جێگای دیدی دیکەی تێدا دەبێتەوە و دەرگاش ئاوەڵا دەکات لەڕووی کەمێک پرسیار، کە گرنگن بۆ منداڵ.

کاریگەریی ئەم داڕشتنە لەسەر منداڵانی کوردستان بە زۆر شێوە دەبێت، لەوانە:

یەکەم، پرسیاری ئەوە لەلای خوێندکاران دروستدەکات کە ئەمە تاکە

دید نیە و تێگەیشتن و تێڕوانینی دیکەش هەیە بۆ ئەم پرسە گرنگەی مرۆڤایەتی.
دووەم، گیانی قەبووڵکردنی دیدگاکانی دیکە لەلایەن خوێندکاران دروستدەکات چونکە دیدگاکە ڕەهاییگەرانە دانەڕێژراوە.
سێیەم، هەڵی پێکەوەژیان و تەبایی لەنێوان ئەندامانی گەلی کوردستان لەناوخۆیاندا و لەگەڵ گەلانی دیکە دروستدەکات. ئەمەش بەوەی کە منداڵانی کوردستان هەر لە یەکەم ڕۆژ و یەکەم وانەی قوتابخانە بە گیانی فرە دیدگەیی گەشەدەکرێن نەک تاکڕەویی کە دید و دەستپێکی دەقەکەی نێو کتێبەکەیە.
چوارەم، ئەم داڕشتنە دەبێتە بەردی بناغەی پێکەوەژیان و تەبایی ئایینی و ئایدیۆلۆجی لە کوردستان.
لە بەشی داهاتوودا هەندێک ئەنجامگیری لە گفتوگۆکانی ئەم بەشە دەکەین و چەمکگەلی وەک ڕەهاییگەرایی و تاکڕەویی زیاتر شەنوکەو دەکەین.

شەرکۆ کرمانج

دەست بە ناوەکان مەبەن… سامانی وەستا بەکر

ئەبوو پاش ٣١ ساڵ لە حوکمڕانی خۆماڵی ئێستا باس لە ئەزموونی سەرکوتوو و مۆدیرنی کوردستان بکرایە نەک تا ئێستاش چاومان لەسەر ئەزموونی خۆجێی و بەڕێوەبەری وڵاتانی تری دنیا بێ.
گەلی کورد گەلێکی بندەست و چەوساوەی ناوچەکە بووە لە مێژەوە، زۆر تامەزرۆی ئازادی و حوکمی خۆماڵی کوردی بووە، ئەبوو هەر بۆو تامەزرۆییەش، شێلگیرانە هەڵپەی بووایە بۆ دروست کردنی موئەسەسات و حومێکی ڕەشید کە شایستەی گەلێکی ستەمدیدە و بندەست بووایە.
حوکمێک کە تاکی کوردی هەستی بەچێژی ئازادی و سەربەخۆیی بڕیاردانی خۆماڵی بکردایە، حوکمێک کە بەتەمەنەکان بەنەوەکانیان بووتایە دەستمان دامەنتان نەکەن ئەم سەربەخۆییە لەدەستبەن و بگەڕێنەوە ژێردەستی شۆڤێنی و ڕەگەزپەرستەکانی نەتەوەکانی سەردەست، بەڵام مەخابن کەمن ئەو بەتەمەنانەی پێکەشی داوایەکی لەو جۆرە لە

نەوەکانیان بکەن چونکوم سەردەمی بندەستی حوکمی سەڤینیەکان ئازادی نەبووە بەڵام سک تێربوو، مەخابن ئێستا هەم سک برسییە و هەم ئازادیش سنوردار و لەقاڵبیراوە.

دەسەڵاتی قوڵی خێڵەکی:

دەسەڵاتدارانی هەرێم بێزارئەبن و پێیانخۆش نیە پێیان بوترێ کە بە هزری خێڵەکی وڵات بەڕێوەئەبەن، بگرە بە نەنگیشی ئەزانن بەڵام چەن نیشانەیەکی زۆر دیارهەیە کە تابێت ئەو جۆرە لە حومکڕانیە ڕەژدتر و توندوتیژترئەکا و بەردەوامیش کاری لەسەر ئەکەن کە ئەیسەلمێنێ جۆری حوکمڕانی هەرێم خێڵەکیە بەپلەی نایاب.

ئەگەر سەرنجێک بخەینە سەر شێوازی بەڕێوەبردنی هەرێم زۆر بەڕوونی هەست بە بوونی "دەسەڵاتی قوڵ" ئەکەی، جەوهەری بابەتەکە ئەوەیە کە کەسانێك لە پشتی دەزگا و دامەزراوەکانەوە بڕیارئەدەن و هیچ پۆستێکی فەرمیان نیە لە دەزگاکانی تەشریعی، جێبەجێکار و دادوەریا. کۆمەڵێ کەسانێکن بە خزمەتی بەرژەوەندی تایبەتی سیاسیی و دارایی و کۆمەڵایەتی خۆیان کارئەکەن، کۆسپن لە بەردەم بەدیموکراتیزەکردنی دەسەڵات و دەستاودەستکردنی دەسەڵات، کۆسپن لە سەر پرۆسەی سیاسی و حوکمی یاساو مافی مرۆڤ و ئازادییەکان، لە سەرووی لێپرسینەوەی فۆرمی دەسەڵاتان.

تورکیا لەسەردەمی کەمال ئەتاتورکی نەتەوەپەرست و فاشیا هەندێ دەسەلاتی لەسەروی دەسەڵاتەکانی تر بەخشیە سوپا و جەنەراڵەکانی، بە پاساوی پارێزگاری کردن لە علمانیەتی تورکیا، بەڵام نەی بەخشیە کوڕ و براو کەسە نزیکەکانی خۆی بەجیاوازی ئەوەی لای ئێمە.

ئەوەی لا ئێمە جۆرێکە لە حکومڕانی وێنەی زۆر کەمە تا ئاستی نەبوون، دوورنیە حکومەتی هەرێم تاکە دەسەڵاتبێت لەو جۆرە ئەویش ئەوەیە کە خێزان زاڵە و لەپێشترە لە تایەفە و تایەفەش لە پێشترە لە خێڵە بۆ جێبەجێکردنی "دەسەڵاتی قوڵ" لەناو "دەوڵەتی قوڵ"ا، کە ئێمە بابەتێکی ناوازەو سەمەرەی بەڕێوەبردنە.

ئەگەر ڕاستگۆبین لەناو خێزانە دەسەڵاتدارەکانی هەرێما ئەتوانین بەڕوونی خێزانی بارزانی وەک داهێنەری ئەم جۆرە لە بەڕێوەبردن و دەسەڵاتداری دیاربکەین، کوردەواریش ئەڵێ "گەورە ئاوەڕژێنێ بچوک پێی تێئەخشێنێ".

خێزانی بارزانی زۆر بەپەنهانی و بە سەڵمینەوە بەردەوام خەریکی جێبەجێکردنی دەسەلاتی قوڵن، بەناچاری لێرەیا دوو نموونە وەرەگرین کە تازەترین کارەکانی خێزانی بارزانین بۆ چەسپاندنی دەسەڵاتی قوڵی خێڵەکی.

یەکەم: لەسەروبەندی کاندید کردن بۆ پۆستی سەرۆک کومار پ.د.ک وشیار زێباری کاندیدکرد، پ.د.ک لە هەموو کەس باشتر ئەیزانی کە زێباری تێناپەڕێ، بەحوکمی ئەوەی متمانەی لێوەرگیراوەتەوە وەک وەزیر بەڵام هەر کاندیدیان کرد، دڵگرانیش نەبوون کە دادگای فیدراڵی کاندیدبوونەکەی هەڵوەشانەوە چونکوم پارتی یان ڕاستر بڵێین پارتی نا بەڵکو خێزانی بارزانی کاندیدێ دەخوازێ شاراوەکەی خۆیان ئامادەکردبوو کە ئەویش ڕێبەر ئەحمەد بارزانی وەزیری ناوخۆیە، ئاخر لەدیدی خێزان و خێڵا بۆ جێبەجێکردنی دەسەڵاتی قوڵ باشترین کەسەکان ئەندامانی خێزان پاشان تایەفە و دواتر خێڵ و هۆزن بۆ پلەبەندی، هۆشیار زێباری ڕاستە خاڵی سەرۆکی پارتیە بەڵام بارزانی نیە بەڵام ڕێبەر ئەحمەد بارزانیە واتە لە ڕیزبەندی پلەبەندیا خاڵێک لە پێشترە، واتا لەکاتێکا کە زۆربەی دەسەڵاتە فەرمییەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لای خێزانی بارزانین و ئەوانەی بەفەرمیش لەژێر دەسەڵاتی خۆیانانیە ئەوان لەڕێی جێبەجێکردنی دەسەڵاتی قوڵەوە کەسەکی خێزانی خۆیان بۆ پۆستە گرنگ و پڕ بەهاکان داناوە، بۆیە بۆ توندوتۆڵکردنی دەسەڵاتی قوڵ پێویستیان بە کەسەکی خێزانی یان خێڵی خۆیانە بۆ پۆستی سەرۆک کۆمارکە ئەویش ڕێبەر ئەحمەدە.

ئەگەر بابەتەکە چەسپاندنی دەسەڵاتی قوڵ نیە خۆ لەناو پارتیا بەجگە لەو هەموو کادەرە پێشکەوتووە، ئەو هەموو پرۆفیسەر و مامۆستای زانکۆیە، ئەو سەرکردایەتیە فراوانەی پارتی، ئەو خەڵکە نوخبە و رۆشنبیرەی کە پارتین و بۆ پارتی کارەکەن، لەوانەش لەپێشتر مەکتەب سیاسی پارتی خەڵکەکی تیایە کە شیاوی ئەو پۆستەن، هەر بۆ نمونە فازیل میرانی کە لای عێراقیەکان ناسراوە و گونجاوترە بۆ ئەو پۆستە، بەڵام بەتەڕوانینی تەسکی خێزانی بارزانی میرانی ناکەوێتە ناو چوارچێوەی چەسپاندنی دەسەڵاتی قوڵەوە لەناو دەوڵەتی قوڵا، هەرچی سەبارەت بەکادەر و ئەندام و سەرکردیەتی سلێمانی پ.د.ک هەیە، ئەوانە نەک ناکەونە چوارچێوەی چەسپاندنی دەسەڵاتی قوڵەوە بەڵکو ئەوان بەر "نەفرەتی سلێمانی بوون" کەوتوون ئەگەرنا چەندین کەسانی شیاو بەئەزموون و سەرکەوتوویان تیا ئەدۆزرێتەوە.

دووەم: ماوەیەکە ناوبەناو مەردمناڵێک بەناوی "مەلا مستەفا"وە لە شوێنە فەرمی و کۆڕو داودەزگاکانا بەشداری ئەکا و دەرەکەوێ، لە کۆبوونەوە گرنگ و چارەنووسازەکانا بەشدارئەبێ، ئەم مەردمناڵە یەکێکە لە دیاریترین دەرکەوتەی چەسپاندنی دەسەڵاتی قوڵ، ئەمە سەرەڕای ئەوەی ئامدەش ئەکرێ کەببێ بە کەسی یەکەم و گرنگی هەرێم،

لەم خاڵەیانا خەزانی بارزانی غەدر لە بارزانی باپیر ئەکەن، چونکە لەگەڵ هەر دەرکەوتنێکی ئەم مێردمناڵەیا چەندین ووشەی نەشیاو جنێو ئەوترێت و ڕوو لە بارزانی باپیرئەکات، بەمەش لە شکۆو خەبات و ماندووبوونی مەلا مستەفای باپیرئەیرێ، بەناڕاستەوخۆش لە بەهای یەکێک لە سەرکردە مێژوویەکانی میلەتی کورد ئەهێنرێتە خوارێ، کە ئەمەش باش نیە بەهیچ میلەتێک چونکوم ئەگەر بتەوێ گەلێک بڕوخێنی ئەتوانرێ بەسێ هۆکار ئەو کارە بکرێ کە یەکێکیان سووککردن و کەمکردنەوەیە لە خەبات و تێکۆشانی سەرکردەکانی گەلێک، دووانەکەی تریشیان بێ بەهاکردنی مامۆستا و لەبەرچاونەگرتنی ڕۆڵی دایک و باوکە.

دەسەڵاتی خێڵەکی:

خێڵ هەمیشە گرنگی بە چواردەورەکەی خۆی ئەیا کە پێکهاتوون لە خێڵەکانی خێڵ و هۆزەکەی خۆی، لەوناو ئەوانەشا گرنگی زیاتر بە خزم و تایەفە ئەیات، لەناو ئەونیشا گرنگی هەرە زۆر بە خێزانە، ئەمەش یەکێکە لە دیارترین سیماکانی حوکمڕانی هەرێم.

دەسەڵاتی هەرێم دەسەڵاتێکی خێڵەکییە، خێڵ گرنگی بەچواردەورو شوێنی نیشتەجێبوونی خۆی ئەیا ئەگەرچی لەسەر شان و حسابی خەڵکی تر و ناوچەیەکتریشبێ.

ئەگەر شوێنی نیشتەجێ بوون و هاتوچۆی خۆیان ببینی زۆر بەڕوونی ئەزانی کە ئەمانە خەڵکێکن بە هزری خێڵ وڵات بەڕێوەئەبەن، چاویان تەنها ئەو شوێنانە ئەبینێ کە کۆڕو کۆبوونەوەی تیائەکەن و کۆشک و تەلارو باڵەخانەی پێشوازی میوانەکانیان و ڕێگەی هاتوچۆی سەردانیکەرە دەرەکییەکانیان گرنگی پێئەیەن، لەباشترین کارەکانیشیان ئاوەدان کردنەوەی ناوچەیەک و وەلانانی ناوچەیەکیترە تا ڕق و کینە لەناو خەڵکا دروستبێت بۆ نموونە گرنگیان بە هەولێر و وەلانانی سلێمانی کاری حکومەتێکی ڕەشید نیە هەندێی سیمای خێڵەکانەکی خێڵەکی و کاڵفامی سیاسی پێوەدیارە.

ناشرینکردنی ناوە جوانەکان:

یەکێک لەقێزەونترین کارە نا بەرپرسەکانی دەسەڵاتدارانی هەرێم ناشرینکردنی ناوەکانە تاکو لەبەری ئەوەی خەڵکی نەفرەت لە سیاسییەکان بکات بکەوێتە داوی پلان بۆداڕێژراوی دەسەڵاتدارە سیاسییە بازرگانەکانەوە و ئەوان لەبیرکرێن و تاوان بکرێتە ملی شارەکانەوە.

لە دنیای سیاسیا دوو وڵات کاتێ لەسەر هەر بابەتێک گفتوگۆ بکەن ئەوا لە نوسین و دەربڕینەکانا ناوی پایتەختی وڵاتەکە بەکارئەهێنن

چونکە واباوە دەسەڵاتی جێبەجێکارو حکومەت لە پایتەختە، بەڵام لە کلتوری سیاسی هیچ وڵاتێکا نەبینراوە کە دوو شاری ناو وڵاتێک هاوشێوەی دوو وڵاتی سەربەخۆو جیاواز بەناوی شارەکانەوە بانگی یەکتربکەن و لەو ڕێیەوە هەڵە و چەوت و چەوەڵی خۆیان بەیەخەی شارەکانا بسوون.
پارتی و یەکێتی ماوەیەکە زۆر بەڕوونی هەرچی دزی و گەندەڵیەکانیانە، هەرچی نەزانی و نەشارەزایی بەڕێوەبردنیایە، هەرچی ڕق و تۆڵەیانە بەناوی سلێمانی هەولێرە ئاڕاستەی یەکتری ئەکەن، بۆ نمونە داهات دیارنیە و حکومەت بەشە بودجەی سلێمانی نانێرێت، بەشە بەنزین و نەوتی سلێمانی نانێرێت و لەبازاڕی ڕەشا ساغی ئەکاتەوە، پارەی دەرمانی نەخۆشخانە و پرۆژەکان واژۆ ئەکات و پارەکەی سەرف ناکات کەچی دەسەڵاتدارانی زۆنی سەوز ئەڵێن “هەولێر” گەمارۆی خستۆتە سەر سلێمانی، لە ڕاستیا ئەمە دەربڕینێکی هەڵەیە.

پارەی سلێمانی دیار نامێنێت و بانکەکان چۆڵکراون و سویلەیان نیە بۆ دابەشکردنی مووچە، داهات ناگەڕێتەوە خەزێنەی حکومەت، کەچی دەسەڵاتدارانی زۆنی زەرد ئەڵێن “سلێمانی” داهات ناگەڕێتەوە، لەڕاستیا ئەمەش دووبارە دەربڕینێکی هەڵەیە، ئەمە ئەوەیە کە دەسەڵاتدارانی هەردوو زۆنی زەردو سەوز کاری بۆئەکەن، تا لەو ڕێگەیەوە کەمتر ناوی خۆیان بەهێنرێ و هەدوو ناوی شاری سلێمانی و هەولێر ناشرینکەن و خەڵکی هەردوو شار بکەن بە دوژنی یەک و سەرقاڵبن و ڕق و بوغزیان لەدڵا لەدژی یەکتر دروستبێ، بەوجۆرەش ئەوان لەدزی و گەندەڵی خۆیان بەردەوام ئەبن و دەستەچەورەکانیشیان بەناوی هەردوو شاری سلێمانی هەولێرا ئەسوون.
بەداخەوە بەشێک لە مەدیاکارەکان جا بەنەزانیبێ یان بەرنامە بە داڕێژراوی حیزبەکانیان هەمان هەڵە ئەکەن و هەموو ئەو هەڵە و تاوانەی پارتی و یەکێتی دەرهەق بەخەڵکی هەرێمی کوردستانی ئەکەن بەناوی سلێمانی و هەولێرە ئامژەی پێئەکەن، هەروەک ئەوەی ئەو دوو شارە دوو مرۆڤی تاوانباربن، ئەمە لەبری ئەوەی هەموو جارێ ناوی خودی دز و گەندەڵکارە بهێنرێ. لەڕاستیا ئەگەر خەڵکی ئاسای و عەوام بکەونە هەڵەیەکی لەو جۆرەوە و تێپەڕێ بەسەریانا تا ئاستێک ئاساییە بەڵام کاتێک نوخبە و ڕۆشنبیرو مەدیاکار ئەو هەڵەیە بکات ئەوا ئەبن بەبەشێک لەو تاوانەی کە دز و گەندەڵکارەکان دزی ناوە جوانەکان ئەیکەن.
ئەوەی دڵخۆشکەرە ماوەیەکە هەندێ کاری هونەری و درامای هاوبەش لەنێوان هونەرمەندانی سلێمانی و هەولێرا ئەکرێ کە ئەکرێ ببێتەوە هەوێنی گرێدانەوەی ئەو دوو شارە کە پارتی و یەکێتی بەزۆر لەهەوڵی

دابڕانیانان.

سامانی وەستا بەکر ٢٦-٤-٢٠٢٢ سوید-ستۆکهۆڵم

لە شازدەمین ساڵڕۆژی کۆچی دوایی هونەرمەند ئازاد خانەقینی.. ڕەزا شوان

هونەرمەندی شۆڕشگێڕ و پێشمەرگەی دلێر و تێکۆشەری شار و شاخ، جوانەمەرگ (ئازاد وەهاب عەبدولڕەحمان) ناسراو بە (ئازاد خانەقینی) لە ساڵی (١٩٥٨) دا، لە (گەڕەکی پاڵاوتگەی ئەڵوەند) لە شارە جوان و قەشەنگەکەی سەر (روباری ئەڵوەن) شاری شەهید (لەیلا قاسم) و شەهیدی فەرماندە لیوا (حوسین مەنسور) و بە دەیان شەهیدی تر. لە خێزانێکی ڕەشنبیر و تێکۆشەری خانەقین لەدایک بووە. خێزانەک تا سەر ئێسقان کورد و کوردستان پەروەرن. کوردایەتی و خۆشەویستی بۆ کوردستان بووە بە گروپی خوێنیان. هەر لە منداڵییەوە جگەرگۆشەکانیان بە ڕۆحی کوردایەتی و هاوبەستە بوون بە کوردستان گەش و پەروەردە کردوون. قوربانی و باجەکی قورسی ئەم هەڵوێست و ڕێبازەیان دایەوە. سەرجەم ئەندامانی ئەم خێزانە، لە ڕۆژگارێکی زۆر ترسناک و سەخت و دژواردا، لە شاری خانەقینی قەڵای کوردایەتی و مەردایەتی، ببوون بە چقڵی چاوی بەعسی ڕەگەزپەرست و شۆڤێنست.

خوالێخۆشبوو مام (وەهاب) ی باوکیان، کە سکرتێری سەندیکای کرێکارانی خانەقین بوو، کورد و کوردستان پەروەرێکی کەم وێنە بوو. منداڵەکانیشی بە ڕێبازەکەی خۆی پەروەردە کردوون. ڕەوانشاد مامۆستا (جەبار) ی کوڕە گەورەی ئەم خێزانە، ئەویش ڕۆڵێکی گرنگی زۆری هەبوو لە، لە پەروەردەکردنی خوشک و براکانی بە هەستی کوردایەتی و کوردستان پەروەری. وەکو مامۆستایەکیش، چەندین نەوەی کوردی لە شاری خانەقینی بووکی گەرمیان، بە هەمان ڕێباز و ڕۆحیەت پەروەردەیانی کرد. لەو سەردەمەدا مامۆستا جەبار ناوی هەندە لە براکانی و لە

منداڵەکانی خۆی، ناوی کوردی لێنان (ئازاد، بەرزان، هەقاڵ، مەولەوی، گۆران، دڵزار، هەژار، ساکار). کەواتا ئازاد خانەقینی و خوشک و براکانی، هەر لە منداڵییەوە، ئەلف و بێی کوردایەتییان لە باوکیان و لە مامۆستا جۆباری برایانەوە فێربوون.
لە ساڵی (١٩٦٤) دا، لە پۆلی چواری لقی (وێژەیی) بووم لە (ئامادەیی موسەننا) لە کەرکوک. لە رێی بەرنامەی یەکتری ناسین بە نامە لە رادیۆی کوردی بەغدا، یەکێک لەو ناوانەی خوێندرایەوە، ناوی (فەتحوڵڵا وەهاب عەبدولڕەحمان) لە خانەقین، کە ئەو کاتە تەمەنی لە دەور چواردە و پانزە ساڵان بوو، کە دووەمین براگەورەی ئازاد خانەقینی یە، نامەیەکم بە نارد، ئەویش وەڵامی دامەوە. لەو رۆژەوە بووین بە هاوڕێ، بەڵکو بووین بە برای یەکتری و ئاشنایەتی و هاتوچۆی خێزانیش زیاتر پەیوەندیمانی شیرینتر کرد. لە ساڵی (١٩٦٥) بە یەکەم جار، چووم بۆ شاری خانەقین بۆ ماڵی (فەتحوڵڵا)ی هاوڕێم. ئەو پێشوازییە گەرمەی کە لە منیان کرد، هەمیشە لە یادمە و لە یادی ناکەم. کە لە ساڵی (١٩٦٦) دا، لە (پەیمانگای ئامادەکردنی مامۆستایان ـ باقوبە ـ دیالە) وەرگیرام، جارێکیان لەگەڵ عەلی برام و دوو هاوڕێی هاوخوێندکاری پەیمانگاکەمان، لە باقوبەوە، بە گەشتێک چووین بۆ خانەقین. سەرمان لە ماڵی (ئازاد خانەقینی) دا، زۆر بە گەرمی پێشوازیان لێمان کرد و خوانی نیوەڕۆیان بۆمان ئامادەکرد. ئەو ساڵە تەمەنی (ئازاد خانەقینی) هەشت ساڵ بوو، تەمەنی کاک (بەرزان خانەقینی) برا بچووکیشیان شەش ساڵ بوو. چوین لەسەر رووباری سیروان بە لای (بەردە کونەکە) کە شوێنەوارێکی جوگرافی ناسراوە لە خانەقین. چەند وێنەیەکمان لەوێدا گرت. زۆر سوپاسی کاک (بەرزان وەهاب) دەکەم، کە دوو مانگ بەر لە ئێستا یەکێک لەو وێنانەی بۆم ماسنجەرەکەم نارد. ئەوەشم لە یاد ناچێت کە مام (وەهاب) ی باوکیان، دوو جار بە دیاریی جوانەوە، وەکو سەر لە کوڕی خۆی بدات، بە سەردانیمان هات بۆ پەیمانگاکەمان لە باقوبە.

ئەو کاتەی کە من ناسیانم، ماڵیان لە (گەڕەکی کرێکاران) ی سەر بە پالاوتگەی وەند بوو. بەشی هەرە زۆری گەڕەکەکەیان کورد بوون. لە نێوان شاری خانەقین و گەڕەکی کریکاراندا، بازگەیەکی کونترۆڵ و پشکنینی پۆلیسی لێبوو، بریتیبون، لە چەند پۆلیسێکی بەعسی، کە زۆر رقیان لە کورد بوو. خەڵکی گەڕەکی

کرێکاران، بە لۆرییەکی درێژی سەر بە کۆمپانیای پاڵاوتگەی وەند، بە ناو شاری خانەقیندا دەهاتن و دەگەڕانەوە. پۆلیسەکانی ئەو خاڵە، زۆر جار هەر بە تەشقەڵە و لەمە و ئەزێتدان، خەڵکی ناو لە لۆرییەکەیان دادەگرت و لێیان مەڕە دەبوونەوە، دووبارە فەرمانیان دەدا، دەی خێرا سواربنەوە.
پورە (مەکیە)ی دایکی ئازاد خانەقینی، هەزاران درود بۆ گیانی پاکی. وتی:" ئەو کاتە ئازاد و بەرزان تەمەنیان شەش و چوار ساڵان بوون، کە لە بازگەی پشکنینەکە دایان دەگرتین و دەیانوت دەی سواربنەوە، بە ئەنقەست هاوارم دەکرد، ئازاد، بەرزان، دەستانم بدەنێ با سواری لۆرییەکەتان بکەم. چونکە دەمزانی کە ئەو پۆلیسە بەعسییانە، بە گوێ لێبوونی ناوی کوردی زۆر قەرس و گرژ دەبوون".
ئازاد خانەقینی قۆناغەکانی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندیی لە خانەقین تەواو کرد، قوتابخانەی (ئامادەیی کشتوکاڵی) لە شارۆچکەی (خاڵس) ی سەر بە دیالە، تەواوکرد.
ئازاد بێجگە لە رۆحە کوردایەتییەکەی، هەر لە منداڵییەوە خولیا و هۆگری هونەری رەسەنی کوردی بوو. دەنگێکی زۆڵاڵ و سەدایەکی شیرین و خۆشی هەبوو. لە رۆژی (١/ ئایار/١٩٧١) دا، لە تەمەنی (١٣) ساڵیدا، بە یەکەمجار، وەک ئەندامێک لە کورسی سرود و گۆرانی، بە شداری لەو ئاهەنگەدا کرد، کە لە لایەن کۆمپانیای پالاوتگەی نەوتی خانەقین، بە بۆنەی (رۆژی کریکارانی جیهان) ەوە، سازکرا.
ئازاد خانەقینی، لە ساڵی (١٩٧٩) دا، لەگەڵ چەند گەنجێکی هاوڕێی کوردیدا، لە خانەقین، تیپێکی هونەرییان بە ناوی (تیپی مۆسیقای خانەقین) ەوە دامەزراند.
بە هۆی دەرکردن و بڵاوکردنەوەی کاسێتێکی گۆرانی بە زمانی کوردی. لە لایەن دەزگای ئەمنی بەعسی سەرکوتکەر و فاشیستەوە، توشی گرتن و ڕاوانان بوونەوە.
ئازاد خانەقینی، لە ساڵی (١٩٨٠) دا، لە گوندی (توژەڵە) پەیوەندی بە هێزی پێشمەرگەی کوردستانەوە کرد. بوو بە ئەندامی (تیپی مۆسیقای شەهید کارزان: ١٩٨١_١٩٩٠) لەوێ لە رێی چڕینی سرودە نەتەوەیی و نیشتمانییەکانەوە، رۆڵێکی بەرچاوی هەبوو، لە جۆشدانی خەبات و لە بزواندنی هەستی نیشتمانی و گیانی بەرگری کردن لە کورد و کوردستان. سرودەکانی هاوشانی چەکی پێشمەرگە، لە سەنگەردا بوون.
ئازاد بێجگە لە کاری هونەری، وەکو پێشکەشکارێکیش لە رادیۆي دەنگی کوردستان کاری کردووە. ئازاد کەسایەتییەکی سەنگین و

هێمن و لەسەرخۆ و هاوڕێ دۆست بوو. لە دوای راپەڕینەکەی ساڵی (١٩٩١) دا، بەردەوام بوو لە خزمەتکردن لە کاری هونەری و راگەیاندندا. چەندین ئاهەنگی سرود و گۆرانی پێشکەش کرد. لە (تەلەفزیونی گەلی کوردستان) یش، درێژەی بە کاری راگەیاندندا. لە رێی سرود و گۆرانییەوە خزمەتێکی زۆری هونەر و کەلەپوری رەسەنی کوردی کرد. پێنجەمەری لەم بواردا هەیە و کاڵەوە نابێت. ئەوەی رۆژێک ئازاد خانەقینی ناسیبێت، هەرگیز لە یادی ناچێت.

ئەمانە ناوی بەشێک لە سرود و گۆرانییەکانین (کرماشان کرماشان، کۆڵکی قەیوان، مەرزیە ئەی نازێن، لە باغان ئاه و ناڵین دە،…بەدەیان گۆرانی و سرودی تر).

خێزانەکەیان، لە شەش برا (جەبار، فەتحوڵڵا، عەبدوڵڵا، خالید، ئازاد، بەرزان) و پێنج خوشک (نەبیهە، مریەم، زەکیە، ئامینە، فرمێسک) پێکهاتبوون. دایک و باوکی و پێنج لە براکان و خوشکە گەورەکەیان، کۆچی دواییان کردووە. هەزاران درووود بە گیانی باکیان. لە براکان تەنها کاک (بەرزان) یان ماوە، تەمەندرێژی بۆ دەخوازم.

کاک (بەرزان) یش سرودچڕ و گۆرانیبێژێکی بە توانا و ناسراوی کوردمانە، لە کەناڵە تەلەفزیۆنییەکاندا، چەندین کلیپی گۆرانی کوردیی خۆشیان بۆ تۆمارکردووە. بە شێوەزاری (کەڵهۆڕی) گۆرانی دەڵێت. شایەنی باسیشە کاک بەرزان لە راپەڕینی ئازادکردنی شاری خانەقین لە (٢٠٠٣) دا، رۆڵێکی قارەمانانەی بەرچاوی هەبوو.

سەرجەم ئەندامانی ئەم خێزانە کوردە تێکۆشەرەمان، بە باکانە بە نهێنی و بە ئاشکرا، گیانبەخشانە لە رێخستنە نهێنییەکانی ناو شاری خانەقین و سلێمانیدا، کوردایەتی و خەباتیان دەکرد و پێشمەرگەی نهێنی بوون و دژایەتی حیزبی بەعسی رەگەزپەرستیان دەکرد. خالیدی برایان کە پێشمەرگە بوو، لە ساڵی (١٩٨٤) دا، لە کەمینێکدا لەناو شاری سلێمانیدا، لە لایەن هەواڵگری و دایرەی ئەمنەوە شەهید کرا. (نووسەر) من و دایکم و خێزانەکەم، لە کەرکوکەوە چووین بۆ پرسەی ماتەمینی شەهید خالید لە خانەقین. کە بنهێنی لە ماڵەوە دایان نابوو.

لە دوای شەهیدکردنی خالیدەوە، لە هەشتاکانی سەدەی رابردوودا، لە لایەن دایرەی ئەمن و بەعس لە خانەقین، فشارێکی زۆریان خستە سەر هەموو ئەندامانی ئەم خێزانە کوردەمان و ناچاریان کردن، کە خانەقینی زێدی باب و باپیرانیان بەجیبهێڵن. لە شاری

سلێمانی نیشتەجێبوون. ب□ام ه□□ش□ و راوانان و دەربەدەری،
تۆزقاڵێک ک□□□ی پێنەدان و زیاتر و سورتربوون لە خەبات و
تێکۆشان بۆ رزگاری کوردستان.
ژنێکی ناسیاومان هەبوو ناوی (درەخشان شەریف) ە، رۆحی
رەوانی شاد بێت. ئەو بۆمانی گێڕایەوە، وتی:" مریەم خانەقینی ـ
خوشکی گەورەی دووەمی ئازاد خانەقینی کە لە ژیاندایە ـ تازە
هاتبووە کارگەی جگەرەی سلێمانی، هێشتا بە باشی نەمانناسیبوو لە
ساڵانی هەشتاکاندا، نیوچە مانگرتنێک لە سلێمانی لە
دژی ستەمکارییەکانی رژێمی بەعس رویدا، رائید تەها کە
ئەفسەرێکی ستەمکاری دایرەی ئەمنی سلێمانی بوو. هاتە ناو
کارگەی جگەرەی سلێمانی، ب□ ت□ووڕەییەوە وتی: ئێوە بۆ وا
هاربوونە؟ درەخشان خان وتی: مریەم خانەقینی بە زمانێکی باشی
عەرەبی وتی: ئیوە بەبێ تاوان برا، باوک و کەسوکارمانتان
گرتووە، هیچ تاوانێکیان نییە ئەمە ستەمە بۆ بەریان
نادەن؟ رائید تەها چاوی زەقەوە کرد و بە مریەمی وت: من
أنت؟؟ مریەمیش بەبێ ترس وتی: أنا بنت السلیمانیە. کە وای
وت هەموومان چەپڵەیەکی درێژمان بۆی لێدا. رائید تەهاش
ه□□ش□ی کرد و بە سەرشۆڕییەوە رۆیشت. لەو رۆژەوە مریەم
خانەقینی بوو بە خۆشەویستی هەموومان" ئەو قسەیە درەخشان خان
بۆمی گێڕامەوە.
ئازاد خانەقینی، رۆشنبیر و نوسەر و شاعیریش بوو، چەند سرود و
گۆرانییەکی، ل□ ه□□نراو□ی خ□ی□ن. ب□ ز□ریش ب□ ش□□و□زاری
(کەڵهوڕی) گۆرانی و سرودی دەچڕی.
لە کۆپلەی یەکەم، ل□ ه□□نراوەی (نەوای بێستون) لە نووسینی
ئازاد خانەقینی کە بە گۆرانی و ئاوازیشەوە، تۆماری کردووە،
دەڵێت:

کرماشان کرماشان، ئەی دیارێ خوەش و کۆساران
قیبلەی عاشقانە بێستون و تاق وەسان
لە وەهاران وەهاران خوەشە دەشت و کۆساران
بەهەشتی سەر زەمینە ئەیوان و قەسر و گێلان

ئازاد خانەقینی لە نێو غەم و ئازار و چەوسانەوەی گەلەکەیدا
چاوی هەڵهێنا، دەڵێت:

من کوڕ غەم بیم، لە غەم بیم پەیدا
غەم ناوکم بڕی و غەم ناوم نیا
غەم چ□ی□ و پێم ئەی چارە سیا
ئەرای غەم خواردن سەر گەورە کردم

رەوانشاد ئازاد خانەقینی شانۆییەکیشی بە ناوی (ئەرا کی؟)

نووسی و دەرهێنرا.
لە ئامادەکردنی: تەها ئاغاجان و دەرهێنانی: جاسم وەندی. کە لە ڕۆژانی (٢٧ ـ و ـ ٢٨ ـ و ٢٩/ / ٢٠١٣) لە شاری خانەقین نمایش کرا.

ئازاد خانەقینی لە ساڵی (١٩٩٣) دا، لەگەڵ پەرلەمانتار خاتوو (پەیمان عەزەدین) دا، هاوسەرگیری کرد. دوو کچی جوانیان هەیە، گەورەکەیان هاوسەرگیریی کردووە.

ئازاد خانەقینی، لە بواری دەکیۆمەنکردنی مێژووی ڕاگەیاندنی (یەکەتی نیشتمانی کوردستان) دا، شوێن پەنجەی دیارە، ئەو مێژووی لە ساڵانی (١٩٧٥ـ ١٩٩١) لە چوارچێوەی پەرتوکێکدا، بە ناوی (مادەنا، مێژوو و بیبلیۆگرافیای ڕاگەیاندنی یەکێتی نیشتمانی کوردستان) ی نووسی و بڵاوی کردەوە.

ئازاد خانەقینی لە ڕۆژی (١/ ئایار /٢٠٠٦) لە تەمەنی (٤٨) ساڵیدا، کۆچی دوایی کرد، لە ڕێورەسمێکی شایستەدا، لە گۆڕستانی شەهیدان لە سلێمانی بە خاک سپێرا.

بە داخەوە مەرگ بواری نەدا، ئەگینا ئازاد زۆری پێمابوو و زۆریشی لە خۆیادا بوو.

ئازاد خانەقینی، تێکۆشەرێکی سیاسی سەرسەخت و پێشمەرگە و هونەرمەندێکی ڕەسەنی شۆڕشگێڕ بوو (کەم ژیا و کەڵە ژیا) زۆری کرد و زۆری بەخشی، بەڵام زۆر کەمیان بۆ کرد. هیچ کاتێکیش چاوی لە پۆست و پایە و پاداشت وەرگرتن نەبوو.

وەک ئەمەک و ڕێزگرتن و بەرز ڕاگرتنی ڕێز و یادی ئازاد خانەقینی تێکۆشەر، بەشی پەیکەرسازی لە ناوەندی چالاکی گەنجانی شاری خانەقین ـ سەر بە ڕێکخراوی منداڵپارێزی کوردستان ـ لە لایەن هونەرمەندی پەیکەرساز (جەنگیز یازگی) یەوە، بە یارمەتی چەند هاوڕێیەکی، لە فایبەر گلاس، پەیکەرێکیان بۆ ئازاد خانەقینی دروست کرد، کە چوار مەتر بەرزە. لە ئێوارەی ڕۆژی سێ شەممەی (١٥/ ئاب/٢٠٢٠) لە گۆڕەپانی (شەقامی سەرەکی خانەقین) بە ئامادەبوونی ژمارەیەکی زۆر لە نووسەران و هونەرمەندان و کەسوکاری جوانەمەرگ و خەڵکی شاری خانەقین و شارەکانی تر، لە لایەن بنەماڵەکەیەوە، پەردە لەسەر پەیکەرەکەی لابرا.

لە شازدەمین ساڵڕۆژی یادی کۆچی دوایی جوانەمەرگی ڕەوانشاد، ئازاد خانەقینی، هەزاران درود بۆ ڕۆحی ڕەوان و بە گیانی پاکی دەنێرین. هەزاران چەپکە گوڵی گەش و ڕەنگاوڕەنگی کوردستان بە سەر مەزاری پیرۆزی دەنێرین.

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، بێجگە لەوەی کە لە نزیکەوە و دەمێکە تێکەڵاوی و ئاشنابوونمان لەگەڵ خانەوادەی ئازاد خانەقینی دا هەیە. تا رادەیەکیش سودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە:

١ـ ئازاد خانەقینی ـ خەلیل عەبدوڵا ـ سایتی: خاک. مێژوو: (٦/ ئایار/ ٢٠١٧).

٢ـ وتەیەک بە زمانی عەرەبی بە ناوی (الارث الثقیل) لە نوسینی: خاتوو (ئامینە وەهاب) خوشکی ئازاد خانەقینی ـ کە لە فەیسبووکدا بڵاوی کردۆتەوە.

٣ـ سایتی: بنکەی روناکبیری گەلاوێژ. (١٩/ ئاب/ ٢٠٢٠).

٤ـ چەند زانیارییەکیشم بە تەلەفۆن. لە هونەرمەند کاک (بەرزان وەهاب) ی برای بچوکی ئازاد خانەقینی یەوە وەرگرت.

ڕەزا شوان

نەرویج: ٢٥/ نیسان/ ٢٠٢٢

تێکە ناشارەزای لە نهێنی عەشق لێمەی ئێمە مەکە(*)… و: نەژاد عزیز سورمێ

گیانە تۆ
سۆز و دەردی
دڵی ئێمەت نەدیوە
تۆ
لە ئێمە بپرسە
کە نەت دیون ..

(بەو دڵبەر بێت بە خۆپەنهاندانی بمانکوژە
دڵ ویستی بە موراد بگا و
بە دەردی خۆی دوایی پێ بێ)(1)

بە شین و ڕۆڕۆی گەرم و

هەناسەی ساردی ئێمە
پێمەکەنە

تۆ مناڵی
گەرم و ساردی دونیات نەدیوە .

(عەشق ئەوەیە
چاوی عاشق ببینی
بە ئەسرین تەڕ بووە و
خڵتانی فرمێسکی
گریانی
خۆی بووە) (2)

تۆ کە لە نهێنی عەشق ناشارەزای
لۆمەی ئێمە مەکە

ئێمە نووقمیگەشتین و
تۆ
دەریات نەدیوە ..

من لەبەر دام لە حاڵ و بار
با خەبەرت کەم
تۆ بێ خەمی
تۆ دەردی دڵت تەنیا بیستووە
بەڵام نەت دیوە .

ئاماژە :
(*) ئەمە بەشێکە لە قەسیدەیەکی درێژتری شاعیری فارسیزمان(جەلالەددین عەزدی یەزدی)
کە لە لایەن هونەرمەندان (مێهدیێ عەباسی و مینای دەریس) بە هاوکاری گرووپی نواك –
لە سترانێکی مەئاڵ سۆفیدا بە تێکهەڵکێشێکی باڵکێش و شایان کە دوو بڕگەی بە زمانی عەرەبی تێدایە و لە‌ لایەن خاتوو(مینای دەریس)ـەوە‌ گوتراوە – لەناو دوو کەوانە دانراوە –
تەواوی قەسیدەکە فارسی و عەرەبییەکەی دەقی ئەو سترانەیە لە یوتووب بڵاوکراوەتەوە‌ ،
هەر لەوێوەش کراوە بە کوردی .

وەرگێڕ

بڕوانە :
https://www.nabavi.co/blog/32354
1)) و (2) ی ناو کەوانە بە عەرەبیە و
لە لایەن (عەبدولقادر مەراغی)یەوە نووسراوە
خاتوو مینای دەریسی چڕیویەتی .

هیچ و سفرو هیچ… جەلال عەبدوڵا ساڵح

١

هەنگاوم نا و ڕەنجم دا
پارە و پوڵ و دراوم دەستکەوت
باخی پڕ لە میوەم دەسکەوت
تاووس و جووجەڵەی ڕەنگاوڕەنگم دەستکەوت
هەنجیری پڕ لە شیلەم دەستکەوت
ژنی جوانم دەستکەوت
پاشان
هیچ و سفر و هیچ

٢

دەریای سوورم بینی و ئاوی قاوەیم بینی
شەپۆلی قەڵەوم بینی هەنگاوی زەعیفم بینی
حووتی چوار چاوم بینی ماسی چوار شاخم بینی
بۆقی باڵدارم بینی
کیسەڵی دوو قاچم بینی
دوای ئەمانە
هیچ و هیچ و هیچ…

٣

لەسەر یەک گوێز سمۆرەم کوشت!

لەسەر تاریکی تفم لە کۆڵان کرد
لەسەر جنێوێک گوێچکەی مناڵێکم بڕی
لەسەر وشک بوونی نەمامێک نەفرەتم کرد لە خۆم و خاک
لەسەر سیاسەت دوورکەوتمەوە لە سیاسەت
لە سەر ئەنفاڵ خوێندنەوەی کتێبم تەرک کرد
لەسەر پارە بوومە جەلاد و سەرۆک و ئەندامی پەرلەمان
لەسەر ژیان ئەملاو ئەولای مردنم ماچ کرد
لەسەر وشە گوێم لە ئامۆژگاری نووسەرێکی شێت گرت
ئەی دوای ئەوە
بەسەری کۆتر درۆناکەم
هیچ و سفر و هیچ

٤

ل□ بەر ئەوەی مرۆڤێکی نامۆم
واشتنگتۆن دەری کردم
تۆرۆنتۆ ڕاوی نام
مەکە ناردمی بۆ ماڵی وەهابییەکان
تاران ناردمی بۆ شەڕی حوسەینییەکان
لینین ناردمی بۆ کوشتنی (مەنشەفییەکان)
مووسڵمان ناردمی بۆ ماڵی جووەکان
ئەی دوای ئەوە

٥

لەسەر هیچ
فێی پیریم گرت
کرمی غەریبیم خوارد
میزی کەرم تام کرد
ئەسپێی خەیاڵم کوشت
چەکی ئەمەریکاییم ماچ کرد
پێڵاوی ڕووسم خستە سەرسەرم
ژەهری ئەڵمانیام وەک نوقوڵ خوارد
وەک سەگ دەمم کردەوە
نانی قەشەم قوت دا
بوم بە فەقێی ترۆسکی
بۆ زەمدن کاتژمێرم شکاند
مووسووڵمان بووم بۆ ژن بوومە جوولەکە

مووسووڵمان بووم بە مارکس بوومە شویعی
خواناس بووم بە پارێ بوومە قاتیل
پاش ئەمانە
هیچ و سفر وهیچ

جەلال عەبدوڵا ساڵح

خوێندنەوەی گەمژانەی مێژوو… مەحمود عەبدوڵڵا

ئەبو بەکر کاروانی بەنمونە

دەبێت سەرەتا ئەوە بڵێم لەبنەڕەتدا سیاسەتی اخوانەکان گەمژانەیە.چونکە وەک باربارا تەکمان دەڵێت:هەموسەردەمێک داب و نەریتی خۆی هەیەوسیاسەت بەگوێرەی ئەوداب و،نەریتە دادەڕێژرێت. بەڵام ئەوان برا موسڵمانەکان بە ئاوەزو گەمژانە لەوسەردەمەی ئێستادا،بەگوێرەی سەردەمی سوڵتان سەلیم و مەلا ئیدریس سیاسەتی خۆیان داڕشتووە، بە لۆژیکی نەکەرایەتی سوڵتان ئیش دەکەن!
بەرلەوەی بزانین ڕابردوچۆن بووە،دەکرێت لەئێستای ئەوەوە بزانین،براموسڵمانەکان،ڕابەرەدینیەکان تەنها وەک نەکەر ئەرکدارکراون بۆ خەلیفە و سوڵتانەکان. ئەوەی ئەوە دەیکەن لەخیانەت وجاشایەتی فیکری،وڤیستیقاڵەی بە توررککردن ونکۆڵی لەکولتوری خۆمان ،درێژکراوه ی نەکەرایەتی سەعید نورسی و مەلا ئیدریسە،ئەوە پاشماوەی ئەو دەربارو نەکەرانەن،.لەناو کوردا ئیسلامەتیتان کردۆتە چەکی جاشایەتی.
خەریکی بێ هۆشکردنی تاکیکوردن.ئەگەر ئەوە لەڕابردو ئێستادا نەکەرێتیتان نەکردوە،خێرە وەها بۆچی ئیش لەسەر پەروەردەکردنی کچانی کورد دەکەن لەسەر شێوازی ئیسلامی تورکی .ستایلی ژنەکەی ئەردۆغان دەکەنە واجبی دینی کیژە کوردە کان.
ئەمە بەخوایە یان بەخەلیفە؟سەیرکەن چۆن،لەڕابردودا نورسی دەگما خوداو خورما تێکەڵ دەکات.دەڵێت ئەگەر سەیری مانگ بکەیت وێنەی خورمایەک دەبینیت!ئەوە اخوانەکان کتێب لەسەر کتێبی خالید

ئەرتوغرول دەکەنە کوردی کە ناسیۆنالیستەکی تورکە هەدەفتان خواناسیە یان خالید ناسی و تورکناسی؟ئەزانن ئەوخالیدە چ ژەهرەکی ناسیۆنالیستیتورکی دەڕژێت،چەنباسی نورسی دەکات ئەوانەی دژی دەوڵەتی تورکن بە یاخییان دادەنێت،ودەڵێت نورسی لەوانە نەبوو.خوێنەر بەدرێژی ئەوباسە دەتوانێت سەیری؟وتارەکم بکات لە کورستان پۆست. ئەم لینکە ی خوارەوە،خوێنەرە حەپەلەکانی خالید ئەرتوغرول.

https://www.kurdistanpost.nu/?mod=news&id=89537

بەڵێ ئەوە ئیسلامی سیاسی سیاسەتی خۆتان لەسەربنەمای نەتەوایەتی و گەڕانەوی خەلافەتی ئیسلامی تورکی داڕشتووە،واز لەڕابردو بێنن،خۆ ئێستا هەمووو،کەس دەزانێت ئەوەی دەیکەن بۆ پەروەری ئەمڕۆ جاشەتیفیکریە و نەتەوایەتییە بەعوسمانیە نوێکان.چونکە تەنهالەوڕێگەیەوە دەتوانن لەناوکورد پێگەیەکتان هەبێت،بەپاڵپشتی دارایی وڕاتانیتر گەنج،ولاوی کورد پەروەردە دەکەن ،ئەوەوگەشتی نەتەوەتیتان داهێنا بۆتورکیا لەسەرزاری عەلی قەرەداغی مەلا ئیبلیسی سەردەم ڕاتان گەیاند کە نەتەوەری سوڵتانن.

دەوڵەتی عوسمانی ،لەمێژودا بەپیاوە نەخۆشەکە ناسراوە،ئەوە تەنها ئەقڵی نەخۆشە دەتوانێ بەرگری لێبکات.دەوڵەتی عوسمانی هەموو خەروبەرەکەی بۆکورد سەپاندن باج،کەکردنەوەی سەربازو سەرانە بوو،لەگەڵ دابەشکردنی موی پێغەمبەر!جەنگی بەردەوامی سوڵتانە خوێنڕێژەکان،تەنها بە ئەقڵە نەخۆش وفاشیستەکان جێگای ڕێزە،بەئەومرۆڤانەی لەمێژودا دەژین و لەواقیع نامەکراون.سوڵتان محمد فاتیح چۆن قوستەنتینیەی گرت؟فەرمانیدا سێ ڕۆژ سەربازەکان ئازادبن لەڕابواردن لەگەڵ ژنە ڕۆمیەکان!ئەم ئەقڵە نەخۆشانە مەشکە کیرانە ئەم فاتیحە داگیرکارو بەڕەوشتە پیرۆز دەکەن.هەربەڕاستی ئەمانە ویژدانیان بیمارە،نەخۆشن

بەر لەوەی بپرسین کور د کەیە و چی بوو دەبێت بپرسین فەتح چییە؟

کەشەی ئیسلامی سیاسی ئەوەیە مێژوو بە ئیسلام دەستپێدەکەن،ئەوان گەربەیان بکرێت نکۆڵی لە مێژووی مرۆڤایەتی دەکەن، و هەموشتێک دەگەڕێننەوە بۆسەردەمی پەیدابونی ئیسلام.مرۆڤ حیزبی سەسینگی بیردەتەوە لەڕۆمانی ١٩٨٤ کە چۆن دەیەوێت هەموشتەکی بەر لە شۆڕش بسڕێتەوە،دونیا دابەشبکات بۆ پێش شۆڕش و دوای شۆڕش ،دونیای پێش شۆڕش هەمووی نەزانی و چەوساندنەوەیە و دوای شۆڕش هەموشتێک باشە.ئەمە فەلسەفەی حیزبەکی تۆتالیتارە کە دەیەوێت هەموشتێک بگۆڕێت زمان،مێژوو ،غەریزە،دیارە ئەوەش دەکرێت بەماوەیەک لەڕێی

پەروەردەیەکی ئایدیۆلۆژی و خیانەت لەهۆشیاری!ئیسلامیەکات بەهەمان تەکنیک سەیری دونیا دەکەن،لای ئەوان چرکەساتی مێژوو ئەو چرکەساتەیە کە گروپەکەی محمد هەڵدەکوتنە سەر کاروانێکی بازرگانی ئەو گروپە کە بەفەرماندەیی محمد ئەو کارە دەکەن بە سریەی نەخلە بەناوکراوە.ئیسلامیەکان بەوشێوەیە مامەڵە لەگەڵ مێژودەکەن،سڕینەوەی هەموشتێک پێش ئیسلام و دابەشکردنی دونیا بۆ پێش ئیسلام و دوای ئیسلام.سەردەمی ئیسلام و نکۆڵی لە هەر شتێکی پێش ئیسلام دەکەن.دەیانەوێت هەموشتێک بگۆڕن ،جگە لەخوێندنەوەی ئایدیۆلۆجی ئیسلامی هەموو خوێندنەوەو تەفسیرێکیتر بۆ دونیا ڕەتدەکەنەوە.

لەکاتێکدا بەشێکی زۆری شەریعەتی ئیسلام لە سەردەمی جاهیلی وەرگیراوە، ئەڵبەت بەگوێرەی دونیابینی ئیسلامیەکان سەردەمی جاهیلیە، ئەگەرنا وەک وتم ڕەگ و ڕیشەی ئیسلام لەسەردەمی جاهیلیدایە هەربۆنمونە حەج، قەدەغەکردنی چوارمانگی جەنگ لە کولتوری سەردەمی جاهیلیە. بەڵام ئیسلام لەگەڵ ئەوسەردەمە سەنتەز دروستدەکات و فۆڕمێکی پێشکەوتوتر پێشکەش دەکات. خوێندنەوەی دیالێکتیکانە بۆ مێژوو ئەوەیە هەموو سەردەمێک لە جیاوازی و ناکۆکیەکانەوە بەرەو سەردەمێکیتر دەچێت،کە تێک هەڵکێشە. نەوەک خوێندنەوەی ئیسلامیەکان کە هەوڵدەدەن لە سەرەتاوە دەستپێبکەنەوە،و نکۆڵی لەهەوڵەکانی پێشتربکەن .وەک ئەوەی مێژوی بیرکردنەوە بەئیسلام دەستپێبکات،بە ئاگا لەوەی ڕەگو ڕیشەی قورئان دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی سۆمەریەکان و بابلیەکان عەرەب کە ئەوانیش سامین شەریعەتەکەیان،شەریعەتی ئیسلام بەشێکی لەیاساکانی عاموڕابی ئاودەخواتەوە. سەیرنییە ئیسلامیەکان ئەوەندە جەخت لە ڕاست دەکەنەوە و فەزڵی ڕاست دەدەن بەسەر چەپدا،واتا لای ڕاستی لاشەی مرۆڤ.لە ئاینی کۆنی کوردستان فەزڵی چەپ لە پێش ڕاستە! پەیکەرەکان ئەوە نیشان دەدەن، حاشا لەم بابەتە ناکرێت لە زۆرێک لەو پەیکەرانەی خواوەندەکانی کوردستانی دێرین قاچی چەپیان لەپێشە! ئیتر ئاسایی ئەوە دەردەکەوێت پێشخستنی ڕاست جیاوازی و ناکۆکی کولتوریە نەک شتێکیتر،میللەتان و شارستانیەتەکان بەم شێوەیە لەنێو جیاوازی و ناکۆکی کولتوریدا ژیاون. ئەوە سروشتی شارستانیەتەکانە کە لە من منەتیدا دەژین،هەموو شارستانیەتەکان هەوڵدەدەن مێژوو بەخۆیان دەستپێبکەن، بۆ شارستانیەت ی ئیسلامیش هیچ ڕیزپەڕێک نییە. هەروەک چۆن خۆرئاواش هەوڵی سڕینەوەی شارستانیەتەکانیتر ئەدات .فەتح و داگیرکاری پێش ئیسلام و دوای ئیسلامیش هەبوەو ئێستاش شارستانیەتی سەرمایەداری بەناوی ڕزگاری میللەتان و دیموکراتی لەهەوڵی فەتحکردنی جیهاندایە.تاڕادەیەک ئەوە ئەنجامدراوە، بەڵام

دۆگماتیزمی ئیسلامی مەشکی ئەم براموسڵمانانە فەتح نەبووە و داخراوە بەهۆی گۆڕانکاری و نوێبوونەوە هەمیشە لە نوستالژیادا دەژین ،دەیانەوێت مێژوو بوەستێنن و ژیان بگەڕێنەوە دواوە. دیارە وەک بەرنارد لویس دەڵێت :جەنگەکان جەنگی ئیمان و تەماح بون.هەموو فەتحەکان لە مێژوودا پاساویان هێزە،لەژێرناوی خوادا،ئەگینا خودا تەنها پاساوێکە.فەتح لەپێناو داگیرکردنی زەوی تر و بردنی سەروەتی ئەوخاکەی داگیر دەکرێت. دیارە هەمو ئیمپراتۆریە تەکانیش پاساویان هەیە و بەناوی خوایەک هێرشدەکەنە سەر وڵاتانیتر لەلایە ک لەڕێگەی خواکانەوە جەنگەکەیان پیرۆز کردوە،لەلایەکیتر وەک جەنگێکی کولتوری لەگەڵ خوای بەرامبەر خودایەکیان ڕاستکردەتەوە. بەڵام بەبێ هێز هیچ خوایەک بڕیاری فەتح نادات.پاشا ئاشوریەکان بەناوی ئاشوری خواوەند،یان ئیسلام بەناوی ئەڵڵا هێرش دەکەنە سەر وڵاتی دیکە هەر یەک شتە لەناوەڕۆکدا،بەڵام فۆڕمی داگیرکاریەکان جیاوازە"فۆڕم ناوەڕۆک دەشارێتەوە" ، نکۆڵی لەوە ناکرێت جەنگەکان جەنگە ئیمان و تەماحبون و ئێستاش هەمان شتە.

عەرەب کاتێک لە ڕێگەی ئیسلامەوە یەکێتیەکیان پێک هێنا و پەلاماری وڵاتانیاندا،بەناوی ڕزگاری وەک ئەمڕۆ باسی دەکەن، بەڵام لەڕاستیدا عەرەب برسی بون،بەنان و گان پەلاماری وڵاتی فارسیاندا،ئەوەتا وەک عەبدولحسەین زەڕینکوب دەڵێت :سەسەد هەزار ژن و مناڵیان بردەوە بەلای عومەر.لەگەڵ سامانێکی زۆری وڵاتی فارس تا برا عەرەبەکان لەناوخۆیان دابەشی بکەن.ئەمەیە عەدالەت. ئەنوشیروانی ساسانی عادل بو یان عمر ئەوە با ئیسلامیەکان بچن مێژوی ئەم پاشا ساسانیە بخوێننەوە کە خواکەی ئاهورامەزدایە نەک ئەڵڵا ئەوسا دەزانن خواکان بەرهەمی کولتورن. خواکانی بەجیاوازی ژینگە لە خەسڵەتەکانیان جیاوازن،نەک حەقیقەتی خۆیان . تاڵانی کەکولتوری خێڵە عەرەبەکانە دەبێتە خەسڵەتی ئەڵڵای محمدیش ،چونکە خودایەک بەتەواوی لە نەتەوەیەک جیاوازبێت و ڕووت بێت لەخەسڵەتەکانی کولتورەکە جێگای نابێتەوە. وەک وتم تاکە پاساوی فەتح هێزە،فەتحەکان شەرعیەت لەهێز وەردەگرن نەک خواکان. ئەو خوێندنەوە ئایدیۆلۆژیە گەمژانەیە ی ئەبو بەکر کاروانی دەبەت وەک ڕوانگەیەکی کەسی سەیربکرێت نەک واقیعی و مێژویی.

وتراوە مێژوو بەسۆمهە یەکان دەست پێدەکات،ئەوسۆمەڕیەکانن داهێنەری نوسین و خوێندنن نەک ئەڵڵا!هەموو سەردەمێک بیرکردنەوەی تایبەت بەخۆی هەیە،یاساو سیستەمی حوکمڕانی بەگوێرەی ئەوسەردەم دادەڕێژرێت.

نکۆڵیکردن لە بونی هەستی نەتەوەیی ،لەڕابردودا ،شتێکی ناواقیعیە،ەوە تەنها لە مەشکی ئایدیۆلۆژی جێگای دەبێتەوە.ئەوان کە

ل□□□گ□ی پ□س□ی مێشک شۆردنەوە غەریزەش دەگۆڕن ئاسایه پێیان
وابێت،کە نەتەوە بونی نەبووە،لەم ڕێگەیەوە کولتوری جاشایەتی
فیکری بڵاودەکەنەوە.ئەگەر نەتەوە و هەستی نەتەوەیی نەبوە،ئەگەر
عروبە نەبوە خێرە بەبێ جەنگ عەرەب خەلافەت ناداتە
نەتەوەیەکیتر،بۆچی لە سێ سەردەمی خەلافەت هەر عەرەبە چاوڕەشەکان
نوێنەری خوان.بۆچی لەچوار خەلیفەی ڕاشێدین کوردێک نەبو
بەخەلیفە.بۆچی محمد قیبلەی گۆڕی ئەگەر مەسەلە تەماح نەبوو،ئاخر
داهاتی کەعبەی موس□لمانان هەردەبێت بچێتەوە لای نەتەوەی عەرەب.
بۆچی ئیسلام ئەگەر مەبەستی ڕزگاری بەشەریەتە لەکوفر بە دانی
سەرانە واز لە وانە دێنێت موس□لمان نابن،ئەمە منیش نایڵێم،ڕای
مەعروف ڕەسافی عەرەبە کە وەک ڕۆشنبیرێک ئەو ستەمە دەبینێت.عەرەب
بەناوی خوداوە سرانەو سەبایاو کەنیزەکی دەوێت. با ئەبوبەکر پێمان
بڵێت کە ئیسلام پەیوەندی بە عروبەوە نیە بۆچی ناوی شارەکوردەکان
دەگۆڕن،مەگەر ئەمە سڕینەوەی زمان و تەعریب نییە پێش بەعس!ئێ
لەخۆڕانیە عەفلەقی دامەزرێنەری بەعس دەڵێت :ئێمە قەرزاری
محمدین،ئەوان دەرانن محمد چی بۆکردون،بەڵام کوردە بۆر نڵزانێت چی
بەسەر هێناوین. ئەبوبکر کاروانی دەڵێت:لەسایەی ئیسلام سەلاحەدین
دەرکەوت،بەڵام ڕاستیەکەی ئەوەیە سەلاحەدین وەک ئەمبرا ئیخوانیانە
ئیمانی بەکورد نه بو،لەژێر کاریگەری کولتوری داگیرکەردا
ژیاوە.بۆیە پایتەختەکەی کوردستان نییە.ئێ ناکرێت چونکە عەرەب
دوای کوردناکەوێت هەردەبێت کورد دوای عەرەب بکەوێت.زۆر گ□مزانەیە
بڵێیت نەتەوەو هەستی نەتەوەیی بونی نەبوە،دەرکەوتنی ناسیۆنالیزم
لە ئەوروپا وەک تیۆر شتێکە و هەبونی نەتەوە لەواقیعدا شتێکیترە.
کە پێشتر نەتەوەکان بەناوی نەتەوە خەباتیان نەکردوە،مەسەلە ئەوە
یە کە ئەونەتەوانە داگیرکراون لەژێر کاریگەری ئیمپراتۆریەتدا بون
و نەیان توان
توانیوە،چونکە سەردەمی ئیمپراتۆریەت بووە، بەڵام نەتەوەکان
پارێزگارریيان لەهەبونی خۆیان کردوە.ئەم ئیمپراتۆریانەش هەر
سەردەمەو لەژێر دەسەڵاتی نەتەوەیەک دابوە،جگە لەکورد لەدوای
ئیسلام ،تورک،عەرەب،فارس سودیان لە ئاین وەرگرتوە،بەڵام کوردە
موس□لمانەکان تەنها سودیان بۆ ئاین هەبوە.خەلافەت بەخۆشی نادرێتە
تورک یان فارس ،ئەوە ئەوکاتەیە کە خەلیفە لەگەندەڵیدا نقوم دەبێت
و دادەڕزێت .خەلافەت دەکەوێتە دەست تورکەکان،بەڵام تورکەکان دیسان
هەستی ئاینی بەکاردێنن و لەلایەن مەلا ئیبلیسی بەدلیسی کورد
دەکرێنە سورەی بەر لەشکر وەک چۆن ئێستا ئیخوانەکان بونە جاشفیکری
ئەردۆغانو عوسمانیەتی نوێ.دیارە ئەبوبەکر کاروانی جیاوازی
دەوڵەتی نەتەوەیی و هەستی نەتەوەیێ ناکات،ئەوکات سەردەمی دەوڵەتی

نەتەوەيى نەبوە، بەڵام ئيمپراتۆريەت نەتەوەيى بووە. بۆ كورد نەبۆتە سوڵتان،خۆ مەلا ئيدريسى نەگريس و نۆكەرى سوڵتان شەرعزان بو، بەڵام ئەو نۆكەرى سوڵتانى پێخۆشتربو لەوەى ببێتە سوڵتان. ئەوكولتورە جاشايەتيە ئيسلام بەديارى بۆى هێناين، كێشەى برا موسڵمانەكانمان ئەوەيە كە پێيان وايە حەرامە كورد ببێتە سوڵتان. ئەى بۆچى هەموو ميرنشينەكان لەناوبران؟ بۆچى تا ڕوخانى عەباسيەكان ميرنشينەكان دەرنەكەوت، ئەم ميرنشينانە ديارى ئيسلام نين عەبوبەكر، بەڵكو تەنها لە ئەنجامى نەمانى دەسەڵاتى ئيسلامى و لەبۆشايى دەسەڵات دەركەوتن، بەڵام ديارە بەهۆى هەستى نەتەوەيى تورك و فارس و پەرش وبڵاوى كورد نەتواندراوە ببنە سوڵتان. ڕێبەرە ئايينيەكانيش خائين بوون، مەلا ئيدريسەكان ئامادەنين داواى يەكگرتويى بكەن بۆ ئەوەى كوردێك ببێتە خەليفە، بەڵام بۆ كردن بەنۆكەرى خەليفەى بێگانە هەموشتێك دەكەن. باشە بۆچى عەرەبەكان لەوپەڕى دەسەڵاتدارى دا بە كوردو فارس دەڵێن مەوالى و عەلوج با ابوبكر ئەوەمان بۆڕون بكاتەوە . ئەگەر هەستى نەتەوەيى نەبوە بۆچى توركەكان تورك دێنن بۆكەركوك و بولگاريا ئەمە تەتريك نييە. ئەى هێنانى هۆزە عەرەبەكان و گۆڕينى ناوى شارەكورديەكان تەعريب نييە؟ يانى چى مناڵيش دهزانێت عەرەب لەژێرناوى ئايندا تەعريبى كردووە، ئەى بۆچى خەلافەتى ئيسلامى هۆزێ كوردى نابات بۆ مەككە و جێگيرى ناكەن . بۆچى ئەگەر بۆڕزگارى هاتوون هەندێ شارى دەوڵەمەند دوجار فەتح دەكەن. بۆچى بەدرێژايى چەندين سەدە عەرەبەكان هەوڵى دامركاندنەوەى شۆڕشە كورديەكانياندا دژى عەباسيەكان. بۆچى ئەبا عوبەيدەى جەراع لەشكرى ناردە سەر كوردستان وەك ئەردۆغان؟ ئەم درۆ و دەلەسەو جاشايەتى فيكريە تاكەى. چەواشەكردنى مێژو بێ ئەخلاقيە و هەوڵى سڕينەوەى ميللەتێكە، ئەمە دەكەن تا وەك سوڵتان سەليم كە بە مەلا ئيدريسى دەگوت : نۆكەرە خۆشەويستەكەم ئەردۆ داعش پێتان بڵێ نۆكەرە خۆشەويستەكانم .سەرەڕاى هەموو ئەمانە گريمان هيچ يەك لەم شتانە نەبوو، ئەمە چ كەرێتيەكە بتانەوێت كورد بگەڕێتەوە سەردەمى جەنگەڵ و فەتح و داگيركارى سوڵتانەكان وببنەوە نۆكەرى سوڵتانە خوێنڕێژو دڕندەكان. باشە ڕابردو هەرچييەك بوبێت، ئەمڕۆ سەردەمى نەتەوەو گەلانە، ئێوە چۆن نكۆڵى لەهەستى نەتەوەيى دەكەن لەئەمڕۆدا ، ئەى پيرە خائينان ئەگەر وانيە و ئاسيميلە نەبوون بۆچى گڕتان تێ بەرد□ بێت بۆ مورسى بەڵام بۆ داگيركردنى عەفرين و سەرێكانى تەقەى سرتان دێت. بۆچى دژى داگيركردنى بەرزايەكانى جۆلانن بەڵام هەموو قەنديل بگيرێ باكتان نييە. نەخێر ئێوە مێشكتان شۆردراوەتەوەو لەژێر كولتورى داگيركردا گەورەبوون و لەسەر حيسابى كورد وەكنەتەوە در□□□ژه بە پێگەى جاشايەتيتان ئەدەن. ئێوە هەر

لە بنەڕەتەوە نەکەری سوڵتانن، ئابەرەکەنەکانیش نەکەربون، ئەوە پاشماوەی نەکەرەتی مەلا ئیدریسن و هیچیتر.
دیارە مێژوو دەتوانێت ئامرازێک بێت بۆ هۆشیاری،و بەپێچەوانەشەوە. بەڵام خوێندنەوەی مێژوو بە توخمی ئەقڵ هەمیشە وەک چیرۆکی لێدەدەت. بەڕای ئیبن خەلدون بۆ بەشداری ئەقڵ لەلێکدانەوەی مێژودا ،مێژوو هیچ واتایەکی نابێت و خوێندنەوەکان بەمێژوو نازانستی دەبن. ئی ئێچ.کار لەو بارەیەوە دەڵێت:دەکرێت کتێبێکی مێژویی بنوسیت بێ ئەوەی هیچ ڕویدابێت.یان دەکرێت مێژویەکی پێچەوانە بنوسیت.کەواتا بەشداریکردنی ئەقڵ لە لێکدانەوەی مێژودا مێژو دەکات بەزانست.هیچ کاتێک مێژووی فەرمی بە درۆو چەواشەکاری نییە. تاودانە کتێبێک و خوێندنەوەی وەرگرتنی وەک مێژوو خیانەتە لەهۆشیاری و خۆخەڵەتاندنە.خوێندنەوەی ئایدیۆلۆژی بۆ مێژوو،مەترسیدار و خیانەتکاریە لەهۆشیاری گەلێک یان لەهۆشیاری مرۆڤایەتی ئەوەی ئیخوان دەکات سەبارەت بەمێژوو گەڕانەوەی مێژویە وەک چیرۆکێکی پیرۆز و حەتمی و ئایدیۆلۆژیانە هیچ توخمێکی ئەقڵانی تێدانییە. بەکورتی سەبارەت بە بەموسڵمانبونیکورد ،ودەوڵەتی عوسمانی ئەبوبکر کاروانی و مەلا ئیخوانیەکان خیانەت لەهۆشیاری کورد دەکەن. بەبڕوای من بێشەڕەفانەترین شت شێواندنی مێژوییە لەو شێوەی ئیسلامیەکان. کە سنوری مێژوو خوڕافیاتیان نەهێشتووە. بۆنمونە دەربارەی بەئیسلامکردنیکورد مرۆڤ زۆر نەزان نەبێت چۆن بڕوادەکات ئیسلام بەشمشێرو کوشتاربڕاوبوبێتەوە لەکاتێکدا خودی مەککە فەتحکراوە وو بەشمشێر .خەڕە کورد وەها تامەزرۆبون بەدینێک کە ئەستاش لەزمانەکەی تێناگەن.سەبارەت بەدەوڵەتی عوسمانی لە ئیسلامبولی پایتەخت سوڵتان کەنیزەکی دەفرۆشت.ئەبوبەکر عەلی دیارە ئارەزوی کەنیزەک و مناڵبازی و نێربازی عوسمانیەکانی گێرەکە. سوڵتان ئەحمەدی عوسمانی تاکە ژنێک لەدەربارەکەیدا نەبو ،چونکە نێرباز بو!خەلیفە تورکەکانداگیرکارتاڵانچی و خوێڕی بون ئەوە بەس نییە!باشە بۆ پەروەری ڕۆحی سەردەم ئەردۆغان دیکتاتۆرێکی لۆمپەنی خوێڕی نییە؟وەکیتر جگە لەسیاسەتی پەرتکەو زاڵبە بەکورد چیان هەبووە.عوسمانیەکان تەنانەت لە ئەنادۆڵیش داگیرکاربون نەک کوردستان بەڵام سودیان لەنەکەرە کوردەکان وەرگرتوە بە فەتحی وڵاتان.
سێ تێزی سەقەتی ئیسلامیەکان لەبارەی ئیسلام و خەلافەت پێویستی بە لەسەروەستانە یەکەم تێزی نەتەوەیی نەبونو نەبونی هەستی نەتەوایەتی لەڕابردودا
دووەم موسڵمانبونی کورد بەئاشتی و دڵخوازانە
سێیەم ئیسلام وەک ڕزگارکەرو نەهێشتنی کۆیلایەتی

لەڕاستیدا ئەم تەزانە سەقەت و بێبنەمان. لەسەردەمی عەباسیەکان شۆڕشی کۆیلەکان ڕویداو،کوردیش بەشداربون!ئیسلام لە خودی نیمچە دورگە بەشمشێر بڵاوبۆوە نەک لەناو ناعەرەبەکان،وە ئیسلام ئیمپراتۆریای عەرەب بوو.

مەحمود عەبدوڵڵا

کە دۆڕاین... تێکست: د.چیا زەنگەنە... وەرگێڕانی لە عەربییەوە: پشکۆ ناکام

ئێمە نەتەوەیەکی دۆڕاوین
خۆ بە سوار بوونی
قیتارەوە ئەبینین
بەڵام حەڵاڵ حەرام ئەکەین
حەرامیش حەڵاڵ ئەکەین
بە فتوایەک کە نازانین
لە کوێوە هاتوە ئەسڵ و فەسڵی
ئێمە نەتەوەیەکی"سواو" ین
چەپڵە بۆ هەر
گەجەر و گوجەرێک لێئەدەین
بە فەرمانڕەواکانمان
ئەجەنگین
و
هەر " زڵە" و کوڕە زڵەیەک ئەپەرستین
ئەستاش ،شمشێر
تفەنگ
ئاڵا وێنا ئەکەین
خۆویش بە قاوەیەکی بەیانیان
و
پیاسەیەکی ئێوارانی

کەناری دەریا ئەبینین
و
بیر ئەکەینەوە چۆن سواری تەیارە بین…
”””””””“

ئەمە قورسایمان نیە
ئەمە ” نەبوو”ین
بار گرانییەکین
بە ئینسانیەت
بەگەن بوویەکی کۆمەڵایەتین
چاڵایی جوگرافیاین
چونکە تا ئێستاش
ئاواتەخوازین وێنەیەک
لەگەڵ :
ڕابەر
سەرۆک
خانەوادەکانیان
وەچەزاکانیان
دراوسێکانیان بگرین
چونکە ترسمان هەیە لە:
زەردەخەنە علوجەکانیان
بزە پڕ لە تەڵەکانیان
تا ئێستاش :
ویژدان
ڕەوشت
بیر و باوەڕ
قەڵەمەکانمان ئەفرۆشین
بە کرێیان ئەیەین
ئەدزین و ئەیانکەین بە دیاری
لەو کاتەوەی باسی شۆڕش
هاتە پێش و ئێستاش
ئەفیش بە دیوارەکانا هەڵئەواسین
و
هاواری پاڵەوانیەتەکان ئەکەین
و ئەیانکەین
بە موعجیزەکانی سەردەم
ئەمە ،
بەڵێ ئەمە

بوونمان هەر نیە ، تا
ڕیش و مێزەر
دوعا و دەمانچە
مەزار و جادوگەری
ڕاوچی حوکمان بکا
ئەوانە :
زەهریان لە جەستەی
نیشتمانەکەمان چانوە
لە ئەقڵمان
لە دڵمان
لە خوێنمان چانوە

شیعر/ زۆر لێتان جوانە… نەوزاد بەندی

(شیعری شەعبی بۆ دەروێشەکانی حەشدی شەعبی و عەشایەری)

—

زۆر لێتان جوانـــــــــــــــــــــە تاڵان و بڕۆ
ڕێک ئەیتەقێنێ ڕۆژی ســـــــــــــەد درۆ
ساڵ بەسەرئەبەن بە هەنگـــــــــە شەلە
موچە بووەتە هـــــــــــــــــــەواڵی پەله
بانکی حوکومیی ، چـــۆڵ و هـــۆڵ و لات
هەرچی بێتە شار ،بانکی حیزب ئەیـــبات
مەرگی خانەنشین ، ڕۆژی مەعاشـــــــــە
بۆ خەرجی و ئاوی پرسەکەی باشـــــــە
ئەوەی زمانی بە دێڕێ بپـــــــــــــــــژێ
یان بێ ڕەوشتە یان خوێنـــــــی ئەڕژێ
یان ئەبێ بڵێ بەخـــــــــــوا ڕادوێ بوو
ئەگین حوکمەتـــی وا باش له کوێ بوو؟
پەنجا فەوج خـــەریج ، بێ کار و ئیشـــن

ئێوەیش دیزاینی قیتار ئەکێـــــــــــشن
ملیارێ دۆلار ، هی خەڵکـــــــی دامـــاو
لە لوبنان ئەبێ بە پـــــــــــۆڕی خوراو
زۆر ئاساییە ، جـــــێی باس هەر نییە
لە ئاست خەباتا ، ملـــــــیارێ چـــیە؟
زۆر لەسەرمان کەوت ڕۆژانی شـاختان
بەڕاستی جوانە دەروون و ناخــــــتان
چی بەرزاییە ، کۆشک و تـــــــــەلارە
ملیۆنێ دۆلار بۆ یەک ســـــــــــەیارە
کۆمپانیا و زانکۆ و گومرک و دەرمـــان
هەمووی دۆلارە و ئەخرێــــتە گیرفان
ئەوەی سەر بە قوڕ دێنێتە قـــــــاقا
کارەباکەیە ، لەســــەر دوو لاقــــە
هەتا هەتایە نا بـــــــــێ بە یەک لاق
ئەهلی و حوکومی، عاشق و موشتاق
بەو حاڵەیشەوە چەندەها ســـــەعات
کارەبا ئەبڕن لە مـــــــــــەڕ و ماڵات
تا خەڵک بڕۆنە ناو پــــــــــــڕۆژەوە
کارەبا و ئاوی شـــــــــەو و ڕۆژەوە
پڕۆژەیش تەنهــــا موڵکـــی ئەحزابە
ئەویش بۆ سەوزه و نان و کـــــەبابە
موەلیــــــــدەی گەڕەک بووە بە بزنــس
ئیتر هێمنی و جوانـــــی بە یەک فلس
دوکەڵ و نەڕەی یەک ڕۆژ ڕێ ئەڕوات
پیاو کە ئەیبینێ ، کۆڵێ داخ ئەخـوات
سی ساڵ زیاترە ، هەروایە و .. هەروا
خۆ خەڵک ڕازییە و .. وەزعەکە ئەڕوا
ئەگەر ڕازیـــش نین ، پڕۆژەمان هەس
ناوشار چاک ناکەین ، ئیتر بەهەوەس
هەتا هەتایە ، کارەبا وایـــــــــــــــە
بزنسە و نابێ بڕوا بە زایـــــــــــــە
جاجاریش بۆ زەوق ، شەقوەشاندنـێ
پۆرتی مامۆستای پیــــر شکاندنـــێ
یاخود ناردنی چەند چەقۆ ک□ــــشێ
بۆ ڕۆژنامەنوسێ ، بزانن کوێی ئێشێ
گەر پێویستی کرد ، بەناوی داعـــش
ڕۆحی دەربێنن ،هەرچیش ئەبێ چش

لە پڕ لە باڕ و لەگەڵ مۆدێـــــــلـێ
لەسەر سیستەمی ق□لا و مۆتێــــــلێ
یەکێکتان لەگەڵ بــــاڵا چنـــــــارێ
سێکس و هاوارتان لە لێو ئەبــــــارێ
ڤیدۆیەک دزە ئەکا بۆ ئیعـــــ ـــــلام
بە سەوت و سوڕە ، مەشهەدی بەتام
ئەمە بۆ تێستی غیرەتی خەڵـــــــکە
تا دڵنیابن هەمووی بێ کەڵـــــــکە
ئیتر بەو جۆرە و زۆر خراپتـــــــریش
چەندم وتووە ، هەر زۆر زیاتریــــش
ئەنجامی ئەدەن بێ دەربەستانـــــە
میللەت بێ ورتە و جوڵە و پەستانە
زۆر لێتان جوانە، حوکمی نەوە و کوڕ
کاسەی خەڵک بۆش و ئەوەی خۆتان پڕ
........هتد ... .

ــــنەوزاد بەندی ـــــــــــــ

مێـــژووی شـــانۆی کەنـــەدی... وەرگێڕانـــی لە ئینگلیـــزییەوە: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

نووسینی : ئینسایکلۆپیدیای شانۆی کەنەدی

یەکەمین شانۆ

نەیتیڤەکان، خەڵکە ڕەسەنەکانی کەنەدا، دراما و نەریتە ئایینی و کەمەڵایەتییەکانیان وەکو بەشێک لە بۆنە و ئاهەنگەکانیان، بە سەدان ساڵ پێش هاتنی ئەوروپییەکان بۆ کەناری جیهانی نوێ، نمایش کردووە. لە ڕاستیدا ئەوەی کە ئەمڕۆ وەک شانۆی خەڵکە ڕەسەنەکان ئەیبینین، چەشنی شانۆگەرییەکانی تۆمسۆن هایوەی، زۆرجار پشت بە میتۆلۆژی یان ئەفسانەناسی نەیتیڤەکان دەبەستێ.

شانۆی ئەوروپییە بەراییەکان

مێژوونووسی شانۆیی دەیڤد گراندەر لەو باوەڕەدایە کە شانۆی ئەوروپی، لەگەڵ هامفرەی گیلبێرت و "گروپێکی بچووکی ئەکتەرە ئیماییەکان"، (١) لەساڵی ١٥٨٣دا هاتۆتە کەنەدا. پێشتریش بەرهەمهێنانی مارک لێسکاربۆرد بۆ شانۆی نیبتۆن لە فەرەنسای نوێ، لە چواردەی تشرینی دووەمی ١٦٠٦ و سامۆیڵ دی چامپلەین لە پۆرت ڕۆیەڵ (کە ئێستا نۆڤەسکۆشیایە)، یانەیەکی کۆمەڵایەتییان دامەزراند لەژێر ناوی مەدالیای بەختەوەری. ئەمەش لەمیانەی فێرمانێکەوە بوو کە لێسکاربۆرد سەرگەرمییەکانی خۆی نیشان دەدا کەلەلایەن ئەندامانی دەوڵەتە ژێردەستەکانی فەرەنساوە نمایش ئەکران و ڕووخساری خۆیان دەگۆڕی بۆجۆرێک وەکوو ڕووخساری خەڵکە ڕەسەنەکان و زیندەوەرە ئەفسانەکان دەردەکەوتن. ئامانج لەو کارە، ئاهەنگی گەڕانەوەی دامەزرێنەرانی دەوڵەتە ژێردەستەکان بوو لە گەشتێکی مەترسیدار. شوێنی دەوڵەتی ژێردەست و بەرهەمەکە لە ساڵی ١٦٠٧ جێهێڵدرا و هیچ ئاماژەیەک سەبارەت بە هیچ چالاکییەکی شانۆیی نەبوو تا ساڵی ١٦٤٠. کە زیاتر وا دەردەکەوێ کە سەرگەرمی بۆباکانە، ڕەنگدانەوەی بەشێکی ژیانی ئیمپریالیستییانە بوو.

باڵەخانەی نیبتۆن لە شاری کوبێک لە سەدەی هەژدەهەم کە شوێنی کۆبوونەوە بوو و وەکو ڤینێسە شانۆییەکانی بەرایی کەنەدا خزمەتی دەکرد.
لە ئەرشیفی نەتەوایەتییەوە وەرگیراوە.

کلاسیکە نوێیەکانی جیهانی نوێ

مەحاڵە لە وڵاتی کەنەدا بەچاکی گەشەی درامای زمانی ئینگلیزی و فەرەنسی بەتەواوەتی لێک جودابکرێنەوە کە ترادیسیۆنی شانۆییان وەکوو یەکە. لەهەندێ حاڵەتدا شانۆگەرییە ئینگلیزییەکە بە زمانی

فەرەنسی نمایش کراوە و بەپێچەوانەشەوە، کە تا ئەمڕۆش ئەم دۆخە لە شانۆی کەنەدی هەر بەردەوامە. ئەوەی بەڕەهایی بتوانرێ بوترێ ئەوەیە کە ئەو نووسەرانەی لەسەرەتادا کاریگەریان هەبووە لە بەریتانیا و فەرەنسا، کاریگەریشیان بەسەر شانۆی بەرایی کەنەداوە هەبووە. ئەوانیش بەتایبەتی بریتیبوون لە مۆلێر و شەکسپیر و هەروەها پییر کۆرنی و جان راسین. ستایڵە ئەدەبییەکانیشیان هەر بەو جۆرە بوو کە لە دراما بەراییەکانی کەنەدا ڕەنگیان داوەتەوە. بۆ نموونە داستانی قارەمانێتی لە ئیشێ سەرەتاییەکاندا بەرچاو دەکەوێ کە جەنگی جەنگاوەرانی ئیبراهیم بەنەمری نیشان ئەدا.

شتێکی تری ڕوونیش ئەوەیە کە شانۆی کەنەدی لە ئارەزووەوە لەدایکبووە، کە تا چەند دەیە لە دوای دامەزراندنی دەوڵەتە ژێر دەستەکان، ئینجا ئەکتەرە پرۆفیشناڵەکان لە هەر (٣٠) سی دەوڵەتە ژێردەستەکانەوە گەیشتنە کەنەدا. ئەوکات ترادایسیۆنی نمایشکردنی سەرگەرمی و شانۆیی دەوڵەتی ژێر دەستەی ئینگلیزی و فەرەنسی دامەزرا. بەرهەمە(کارە) سەرەتاییەکان بەپانتایی هەردوو کۆمەڵگەکە نمایش دەکران، لە سەربازەوە تا دەگاتە بازرگان و سەوداچییەکان ڕۆڵیان تێدا بینیوە. بۆ نموونە لە هالیفاکس، گاریسن چەند شانۆگەرییەکی هەبوو هەروەها لەسەرەتای ساڵی ١٧٨٨ دا لەگەڵ شێردیان شانۆگەرییەکیان بەناوی قوتابخانە بۆ ئابڕووچوون نمایش کرد. ئەکتەرەکان ئەفسەر و کوڕ بوون کە ڕۆڵی ژنیان ئەبینی. گاریسن لە ساڵی ١٧٨٩ دا بوو بە خاوەنی هۆڵی شانۆیی و شانۆگەری بازرگانی ڤینیسیا وەک یەکەم کاریان لەو هۆڵە خستە بەر دیدی بینەران.

ڕابەرانی کڵێسا هەر زوو کەوتنە ڕێگە گرتن لە گەشەی شانۆ بە زمانی فەرەنسی لە خاکی نوێدا. ئەمەش ئایرۆنییە وەک قوتابخانەکان کە لەلایەن کڵێساکانەوە قۆرخ کرابوون، دەبوایە ئەو شانۆگەرییانە نمایش بکرێن کە بەشێک بوون لەبەرنامەی خوێندن و شێوازێک بوون بۆ نەپچڕان لەگەڵ دایکی خاک و زمان. کڵێساکان لە دەوڵەتە ژێردەستەکاندا زۆر بەهێزتر بوون وەک لەوەی لە ئەوروپا هەبوون. ڕابەرانی کڵێسا هیچ بەلایانەوە زەحمەت نەبوو نمایشەکانی مۆلێر قەدەغە بکەن بەتایبەتی لەو هێرشانەی کە لە شانۆگەری "دووڕوو"دا دەیکاتە سەر ڕابەرانی کڵێسا. لە ڕووداوێکی بەناوبانگ لە ١٦٩٣-١٦٩٤ دا حاکمی گشتی فڕۆنتناک لەلایەن قەشەی ساینت ڤاڵیەرەوە بەرتیلی پێدرا بۆ قەدەغە کردنی نمایشی ئەم کارە ناوبانگ زڕاوە. کڵێسای ساینت ڤاڵیەر لە هەموو بوارەکاندا شانۆی قەدەغە کرد.

دوای داگیرکاری بەریتانییەکان، مۆلێر جارێکی تریش لەلایەن سەربازانی بەریتانیاوە بەزمانی فەرەنسی هاتەوە سەر شانۆی جیهانی نوێ. ئەمەش سەرەتایەک بوو بۆ کۆمەڵێ شانۆییەکان ببینرێ کە

سەربازان و خەڵکی سیڤیل پێکەوە کار دەکەن بۆ سەرکەوتنی بەرهەمەکانیان. لە دەیەی هەشتاکانی سەدەی هەژدەهەم، لە کۆتاییدا دوو گروپ(کۆمەڵە)، تیپی ئاڵن بۆ کاری کۆمیدی و تیپی لاوە کەنەدییەکان نمایشی شانۆییان ئەنجام ئەدا. (٢)هەردوو لاشیان مۆلییریان نمایش دەکرد و هەروەها تیپی ئاڵن جگە لە مۆلییر، شەکسپیریشیان نیشان دەدا. لە وەرزی نمایشی ١٧٨٩-١٧٩٠ دا، ئەم دوو گروپە کاتەکانیان لەنێوان خۆیاندا ڕێکخستبوو.

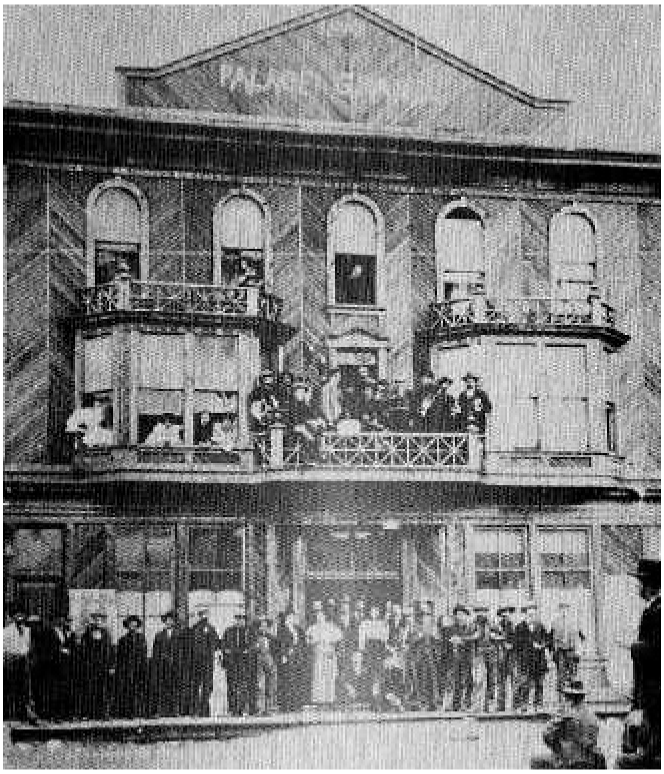

هۆڵی ئۆپرای نوێ لە شاری داوسن لە ئەرشیفی "یۆکن"ەوە وەرگیراوە

بنیادنانی هۆڵەکانی شانۆ

کڵێساکانی پرۆتستانت و کاسۆلیک بەهیچ شێوەیەک پشتیوانیان لە شانۆ نەدەکرد. ئەوان هۆڵەکانی شانۆیان دەشوبهاند بەوەی کە بۆ بەدڕەوشتی بنیاد نراون. بەڵام لە ناوەڕاست و ئەتلەنتیکی کەنەدا، شانۆ لەهەر جێگایەک بواری بۆ بڕەخسایە نمایش دەکرا وەکوو مەیخانەکان و بەگشتیش هەر پیاوان ڕۆڵیان تێدا دەگێڕا. لە هالیفاکس سەربازەکان هۆڵێکی نوێی شانۆیان بنیاد نا و لە ساڵی ١٧٨٩ بە نمایشکردنی شانۆگەری بازرگانی ڤینیسیای شەکسپیر کرایەوە. هەر زوو دوای ئەوەش شارلەتاون هۆڵی شانۆیی تێدا کرایەوە و دوای ئەوانیش لە شاری سێین جۆنز هۆڵێکی تر کرایەوە.
یەکەمین باڵەخانەی تایبەت بە نمایشی کاری هونەری لە ناوەڕاستی کەنەدا لە هۆڵی شانۆی پاشایەتی بوو لە شاری مۆنتریاڵ و هەروەها هۆڵی پاشایەتی سێرک – کە هەر زوو ناوەکەی گۆڕا و بوو بە هۆڵی

شانۆی پاشایەتی – لە شاری کوبێک (هەردووکیان لەساڵی ١٨٢٥ دا دامەزران). هاوکات تیپە هونەرییە کۆچەرییەکان لە فەرەنسا کەوتنە دەرکەوتن و بەمەش کێشەکان زیاتر پەست و تووندە دەبوون. لەگەڵ بنیادنانی سیستمی هێڵی شەمەندەفەر کە بووە هۆی گەشەکردنی زیاتر و زیاتری گەشتی تیپە هونەرییە بێگانەکان بۆ کەنەدا، جۆرێک لە کلتووری ئیمپریالیزم (جووتبوون لەگەڵ نوخبەی لووت بەرز) کە بەرەوپێشچوونی بەرچاوی کارەکتەری شانۆی نەتەوەیی بەهەڵواسراوی هێشتەوە.

ستایڵی شانۆگەرییەکان

هاوکات لەگەڵ هاتنی هونەرمەندە ئەوروپییەکان، سیاسەتی ئەوروپیش دژایەتی دەکرا و هەر زوو کاریگەری ڕابەرانی کۆمسا لاواز بوو و زیاتریش لاواز بوو وەختێ شانۆ بووە ئامرازێکی سیاسی. وێک هەروەکوو بارودۆخی ئەوروپا، کە ئێستا لە سێ بەشی فراوان پۆلین کراوە، ئایین، پەروەردەیی، سیاسەت و سەرگەرمی. یەکەمین بەش لەسەر بەرفراوان بوونەوەی سیستمی قوتابخانە ئایینییە فەرەنسی زمانەکان بەردەوام بوو، بەتایبەتی لەنێوان مەسیحییەکان (ئەوانەی بەردەوام ڕێباکانە لیبراڵترن لە فەرمانەکانی کاسۆلیک). درامای سیاسیش دیسانەوە لەنێو فەرەنسی زماندا لە شێوەی وتار هاتە مەیدان و لەسەر ڕووبەری ڕۆژنامە سیاسییەکان بڵاو دەبۆوە، هەندێجاریش لە شێوەی دراماتیکی بەو مانایەی کە لە کۆبوونەوەکاندا بەدەنگی بەرز دەخوێنرانەوە (وەک خەمڵێنراوە ئەوکات سێدا پێنجی خەڵک خوێندەوارییان هەبووە). سەرگەرمیش لە ئەمریکاوە گەیشت و لەشێوەی گەشتی تیپەکان کە میلۆدراما و سێرکیان نمایش دەکرد وەکوو تیپی جۆن ب.ڕیکێتسی ئەمریکی کەلە شارەکانی مۆنتریاڵ و کوبێک لە ساڵەکانی ١٧٩٧ و ١٧٩٨ دا نمایشیان ئەنجامدا.

شانۆنامەنووسەکان

ئەگەر نووسین بۆ ئەوانەی لە خوا سێ ئەکەنەوە، بۆ سیاسییە فێڵبازەکان، یان بۆ جەماوەری بەربڵاو بنووسرێ، ئەوا دراماتیستە ناوخۆییەکان زۆر قەرزاری ئەوە بوون کە چییان بۆ ترادیسیۆنی ئەوروپی و ئینجیل نووسیوە. ئیلیزا لەینسفۆرد کوشینگ ئایەتە بەتاڵەکانی درامای کتێبی پیرۆز"ئەسسەر"ی لەساڵی ١٨٣٨ و ڕوحی چارڵس هێڤیسێگ لەساڵی ١٨٥٧ و داستانی نیشتمانی فلیکس پۆوترەی لویس فرێشیت لە ساڵی ١٨٦٠ نووسی، بەڵام ناکۆکی سیاسی بەچاکی و بەزیندوویی بە زمانەکانی فەرەنسی و ئینگلیزی لە شانۆگەرییەکەی فرێشیت بەناوی پاپینۆ و کارە ساتیرئامێزەکانی وەک درامای هێرۆمی

هیو سکۆبی بەناوی فشاری خێزان لە ساڵی ١٨٣٩دا، دیاربوون.
هەر زوو ئەکتەرە هەوەسکارەکان قایل نەبوون بە زەخیرەی کلاسیکی نوێ و دەستیان کرد بە تێکەڵبوونی زیاتر لەگەڵ نووسەرە خۆماڵییەکان. لەوماوەیەدا هیچ حاڵەتێکی بەرچاوی وا لەئارادا نەبووە، جگە لە فلیکس گابریاڵ مارچەند کە بوو بە سەرۆک وەزیرانی کوبێک لە نێوان ١٨٩٧- ١٩٠٠ ، کە بەناوبانگترین شانۆگەری ئەڵماسی ساختەی نووسی، کەلە دەیەی هەشتاکانی سەدەی نۆزدە لە شاری کوبێک بە سەرکەوتنێکی گەورەوە نمایش کراو و چەندین جاریش دووبارە کرایەوە. شەقامی کۆمیدیای فەرەنسی بۆ بینەرانی کوبێکیی خواستراو و بارهێنرابوو.
لەبەشی ئینگلیزی کەنەدا، لە کۆتایی دەیەی هەشتاکانی سەدەی نۆزدەهەم، گەلێ بابەتی جۆراوجۆر نمایشکران کە ڕاستەوخۆ پەیوەست بوون بە بینەرانەوە. هەرچەندە چوون بۆ بینینی شانۆ تا ئەو کات چالاکییەکی نوخبەوی بوو(بە زۆری لە شاری کوبێک) شانۆگەرییەکان کەوتنە بایەخدان بە کەسایەتی و ڕووداوە ناوخۆییەکان لەچەشنی تیکۆمسییە و لەورا سیکۆرد و هەروەها جین ڕۆبەرڤاڵ. ولیەم ویلفرێد کامبڵ کە تا ئەوکاتیش زۆر بە توندی لەژێر کاریگەری شەکسپیر دابوو، شانۆگەری کۆشکی دۆلارد ئۆرمیکسی نووسی.
هەرچەندە بێگانەکان بەردەوام دەهاتن بۆ ئەوەی بە کەنەدییەکان نیشان بدەن کە چی پێویستە لەسەریان و " بەڕاستی دەبێ چیبکەن" و هەندێجار وەک بزوێنەرێک بۆ کارامە کردنی ناوخۆ ڕەفتاریان دەکرد. بۆ نموونە گەشتەکانی سارا بێرنهاردت لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم کە هەڵسوڕاوێک بوو بۆ دروست کردنی سیستەمی ئەستێرەی هونەر کە گەلێک کەسی هاندا دەست بدەنە قەڵەم کە پێشتر بیریان لە نووسین بۆ شانۆ نەکردبێوە.
شانۆ تا ئەو کاتەش بەزۆری مەسەلەیەکی بەرز و جوان بوو لەگەڵ هەندێ جیاوازی سەرنجڕاکێش. ئاشووبە ڕەگەزپەرستەکەی ساڵی ١٨٦٠ لە ڤیکتۆریا، وەختێ ڕەشپێستەکان ڕێی خۆیان کردەوە بۆ دانیشتن لەسەر ئەو کورسییانەی کە بۆ سپی پێستەکان تەرخانکرابوو لە شانۆی ئیمپریالی ڤیکتۆریا.(بڕوانە بەڵگەنامە بایەخدارەکان – شانۆ لە ڤیکتۆریا ١٨٥٠) و نمایشکردنی های ڕیڤەر لە شاری ئەلبێرتا لە ١٩٠٢ کە بە هەڵکە بارانی نمایشکەران کۆتایی هات. زۆر شتی سەیریش هەبوو وەکوو ئەوانەی کە کۆساکان دەستییان بەسەردا گرتبوو. قەشەکانی کوبێک کەوتنە سەرزەنشت کردنی "بێرنهاردت"، قەشەکانی ئۆنتاریۆش دەربارەی ئەو دیمەنانە دەدوان وەک ئەوەی کەلە ئەنجومەنەکاندا بینیبویان. ڕێڤ ج.پ.سیلیکۆکس لە ساڵی ١٨٨٣ دا دەڵێ: " بەهۆی قەومی "لوت"ەوە تەنانەت لەشەرماندا سوور هەڵگەڕان، وە گوێیەکانیشیان لەشەرماندا کەڕ بوون". سەرباری ئەم ژەهرانەش،

نوخبەیەکی کۆمەڵایەتی وەکوو دەفرین خانم و ئێرڵ گرەی پشتیوانی شانۆیان کرد لە شێوەی پێشبڕکێی سەرگەرمی و چاودێریکردنەوە.
کۆتایی ساڵەکانی سەدەی نۆزدەهەم، شارەکانی سەرتاسەری کەنەدا پەرەسەندنی بنیادنانی هۆڵەکانی شانۆیان بەخۆوە بینی. لەنێوان ساڵانی ١٨٧٣-١٨٩٢ چل هۆڵی زیاتر لە هەزار کورسی کرانەوە. کە ئێستا بەهۆڵی شەمەندەفەرەوە بەیەکترەوە بەستراونەتەوە. ئەم هۆڵانە مێوانداری بەرهەمی ئەو تیپانەیان دەکرد کە سێرک و بەتایبەتی سێرکی گەڕۆک کەلە شاری وینیپیگەوە دەستی پێکرد.
هەروەها تیپی خۆجێیە پارەدارە پرۆفێشینالەکان لەشارەکانی وینیپیگ و ئێدمەنتۆن دامەزران. لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەمدا و لەشاری کوبێک شانۆگەرییە نمایش نەکراوەکان کەوتنە بڵاو بوونەوە. لە ساڵی ١٨٦٨ وە تا ساڵی ١٩٠٠ سەد و شانزە شانۆگەری بڵاو بوونەوە کە تەنها چل دانەیان نمایش کرابوون.

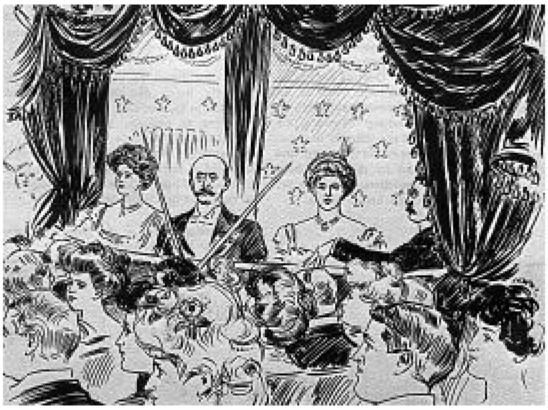

ئاغایەک لەگەڵ خانم گرەی ئەچنە ناو هۆڵی شانۆ (ئەرشیفی نەتەوایەتی)

سەردەمی زێڕین

شانۆ لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەم زۆر چالاک بوو. مێوانداری گەلێ ئەکتەر و تیپی بیانی و ناوخۆیی ئەکرد، ڕوودانی دوو جەنگی جیهانی و داهێنانی ڕادیۆ و تەلەفیزیۆن و ئینجا دەستیان کرد بە پێداگری لەسەر بینینی خۆیان لەسەر تەختەی شانۆکان. هەرچەندە هۆڵەکانی شانۆی کۆمیونیتییەکان لەسەرتاسەری وڵات خەریکی چالاکی نواندن بوون، بەڵام زۆربەیان لەشێوەی بەرهەمهێنانی شانۆیی لەدەرەوە دەهێنران. بەڵام هونەرمەندە شانۆییەکان وەکوو مەریڵ دانیسۆن لەسەر درامای ڕادیۆی کەنەدی و (دواتر تەلەفیزیۆن) کاری دەکرد و بۆ ئێوارانیش لە شانۆکانی کۆمیونیتی و زانکۆکان بە خۆڕایی و بێبەرامبەر نمایشی دەکرد وەکوو هۆڵی شانۆی هارت هاوس.
لە شانۆ و درامای کۆمیونیتییەکان پێشبڕکێ هەبوو وەکوو فیستیڤاڵی

درامای دۆمینیۆن کەشانۆی کەنەدی سازی ئەکرد لەمیانی مەشق و ڕاهێنانی ئەو ئەکتەر و نووسەرانەی کە لە توانایاندایە سەرکەون بۆ پاڵەوانێتی شانۆیەکی بەڕاستی کەنەدی. چالاکییە شانۆییەکان پرۆگرامی درامای لە زانکۆکان داڕشت و بەرهەمی تیپە شانۆییە گەڕۆکەکانیش کەوتنە گەشتکردن بۆ مەڵبەندە بچووکەکان بەتایبەتی بۆ مەڵبەندی ئیلیزابس ستێرلینگ هاینس بۆ بۆدێستهێنانی خەڵاتی شانۆیی ئیدمنتۆن، هەروەها خەڵاتی ئیلیزابس ستێرلینگ هاینس کە بەخەڵاتی ستێرلینگ ناونراوە، یەکێکە لە دامەزرێنەرانی (مەڵبەندی بانف)ی بۆ هونەر.(٣)

مامۆستای شانۆ هارمان ڤۆدن ڕایگەیاند؛ "لەو بڕوایەدا بووە کە ئەوە ستایلێکی شانۆییە کە گوزارشتی لە ڕوحی کەنەدییەکانی باکوور و "سەمفۆنیای دەربڕینخوازی" کردووە. هونەرمەندەکانی تریش بە ئاراستەی داهێنانی شانۆی ڕەسەن کەوتنە کارکردن. دۆرا ماڤۆر موور کۆمەڵگەی شانۆی نوێی لەگەڵ چەند شانۆنووس و ئەکتەری تردا دامەزراند وەک جۆن کۆڵتەر، لیستەر سننگلەر، ماڤۆر موور . وە هەروەها باوە پییر و ئیمێی لێگاوتش تیپی دی سان لێرانیان لەگەڵ جین گاسکۆن و دەنیس پێلێتیەر و جین لویس ڕۆکس، دامەزراند.

لەو ماوەیەی ئەو دوو تیپە و ئەو تیپانەی لەوان و لەدەوروبەری ئەوانەوە لەدایک بوون وەک ڤیستیڤاڵی ستراتفۆرد (٤) و شانۆی دو موند نۆڤ، داهێنانی شانۆییان ئەنجام ئەدا، کارەکتەرێکی بچووک و نامۆ کە بەرگی کاندیانزی لەبەر بوو لە مۆنتریاڵ موژدەی لەدایکبوونی جۆرێکی تری شانۆیدا. فریدێڕین داهێنەری گراتین گلیناس، منداڵ خستنەوەی تیک-کۆک ،کۆ کۆمیدیای کاندایینیسی هێنایە بوون و ..تاد، شانۆنووسەکانیش وەکوو مارسێڵ دوبێ فرانگۆیس لێرانگەر، کە شانۆگەرییەکانی لەوێدا نمایش کراون.

دیمەنێک لە شانۆگەری مارش هەی لە فیستیڤاڵی شانۆیی لەساڵی ١٩٩٦

شانۆی هەرێمایەتی و شانۆی ئەلتەرناتیڤ

لە کۆتایی دەیەی پەنجاکان و شەستەکانی سەدەی ڕابردوو، شانۆی هەرێمایەتی لە زۆربەی ناوەندی شارەکان لەسەرتاسەری کۆندا دامەزرا. ناوەندی شانۆی مانیتۆبا(١٩٥٨)، شانۆی یانگ هونەرییەکان (١٩٥٨)، شانۆی نیپتۆن (١٩٦٣)، هۆڵی شانۆی ڤانکووڤێر (١٩٦٣)، شانۆی ستێیدێ (١٩٦٥)، شانۆی گلۆب (١٩٦٦)، شانۆی نیوبرێنزویک (١٩٦٨)، شانۆی گالگێری (١٩٦٨). شانۆی ئەلتەرناتیق و ئەزموونگەری لەبەشی ئینگلیزی کەنەدا سەری هەڵدا. ۆرک شۆپی بەرهەمهێنان لە تۆرۆنتۆ (١٩٥٩)، شانۆی پاسی مورێڵ (١٩٦٨) و شانۆی فاکتری(١٩٧٠)و لەبەشی فەرەنسی(گروپی کار) کە جەختیان لەسەر گەشەکردنی شانۆی کەنەدی و هەندێجاریش شێوازی دۆکیمێنتەری دەکردەوە و داهێنانی بەکۆمەڵیان ئەنجام دەدا.

لەسەدەمین ساڵیادی دروستبوونی کەنەدا، لە ساڵی ١٩٦٧ تێکانی زیاتر درا بۆ پشتیوانی نووسینی شانۆ و بەرهەمهێنان، لەوانە شانۆگەرییەکانی جۆرج ڕایگا، جەیمس ڕینەی و جۆن هاربێرت. ساڵی ١٩٦٨ شانۆگەرییە دوو پەردییەکەی مایکڵ ترامبلەی لەسەر شانۆی مۆنتریاڵ نمایشکرا، کە بووە هۆی پێشکێشکردنی جوال(دایێلێکتی (شێوە ئاخاوتنی) چینی کرێکاری کوبێک بوو) بۆ شانۆی کوبێک.

لەدەیەی حەفتاکان لەگەڵ بڕیاری گەشەپێدان و بەرەوپێدانی شانۆی کەنەدی، گەلێ شانۆی بچووک هاتنە دەرکەوتن. شانۆی تاراگۆن کە بیل گلاسکۆ و جینی هاوژینی دایان مەزراندبوو، کەوتنە پشتیوانی کردنی نووسەرانی ئیندیقیجواڵ لە چەشنی دەیڤد فرێنچ، دەیڤد فریمان، مایکڵ ترەمبلەی بۆ وەرگێڕانی هەریەک لە(گلاسکۆ و جان ڤان بورک)، کارۆڵ بۆڵت، شارۆن پۆڵۆک، ئێریکا ڕیتەر، ئاڵن ستراتن، دودیس تۆمسن و جەیسن شێرمان. هەروەها لەساڵی ١٩٧١ جان گرەی و لاری لیللە شانۆی تەماهنەسیان لەشاری ڤانکووڤێر دامەزراند. شانۆی ئازادی تۆرۆنتۆش دەستی کرد بە بەرهەمهێنانی کارە ئەزموونگەراییەکانی تۆم هێندری و مارتین کینچ و جان پالمەر و هەروەها ئەندراس تان و دەرچوانی تری زانکۆی ساسکاچوان، شانۆی شۆقامی ٢٥یان لەشاری ساسکاتوون دامەزراند. ساڵی ١٩٧٢ لە هەرێمەکانی ماریتامیز هەریەک لە کریس برووکس و لین لوند شانۆی مەمەرتراوپسیان دامەزراند و ئینجا هەریەک لە ئێقلین گاربەری، تۆم میللەر، سارا لی لویز شانۆی پەری دەریایان لە هەرێمی نۆڤاسکۆشیا دامەزراند کە شانۆیەکی ئیستعرازی جەماوەری بوو بۆ توێژی گەنج. هەر لە هەمان ساڵ لە هەرێمی ئەلبەرتا، دەگلەس ڕیسک و لوسیل واگنەر پڕۆژەکانی شانۆی ئەلبەرتایان دامەزراند وەک شانۆیەک بۆ بینەری گەنج، کە دواتر گەشەی پێدرا بۆ شانۆیەکی هەرێمی گەشەسەندوو بۆ گەشەپێدان و بەرهەمهێنانی کاری نوێ لە میهرەجانی

پلەی رایتس. لە شاری کالگەریش شانۆی پەمهاوس لە پاشماوەی شارەوانی پەمهاوسی مێژوویی هاتە دامەزراندن. ساڵی ١٩٧٣ لە مانیتۆبا، وۆرشۆپی شانۆی مانیتۆبا دامەزرا، کە دواتر بوو بە شانۆی پیریەر ئێسکسچێینج و دەستی کرد بە بەرهەمهێنانی کاری تازە و میهرەجانی بلیسش لە وەرزی هاوین لە شارۆچکەیەکی ئەنتاریۆ هاتە بەڕێوەبردن. لە ساڵی ١٩٧٤ و لە شاری برەنزویک شانۆی جەماوەری ئەکەدیا دامەزرا. ساڵی دواتر ژمارەیەک تیپی شانۆیی هاتنە دامەزراندن لەوانە شانۆی ئەزموونگەری مەنتریاڵ (کە دواتر ناوەکەی گۆڕدرا بە شانۆی ئەزموونگەری نەڤیە)، شانۆی نەتەوەرک، شانۆی نەرترن لایت لە ئیدمنتەن؛ شانۆی بەلفری لە ڤیکتۆریا، شانۆی کەنەدی مەزن لە ئۆتاوا. شانۆی کاربەن ١٤ لە مەنتریاڵ. ساڵی ١٩٧٨ پێکهاتنی گۆڵە شانۆی وەرزشی لە کالگەری، وۆرکشۆپی شانۆی ڕۆژئاوایی لە ئیدمەنتەن، شانۆی رایزینگ تاید لە ساین جان، شانۆی ناکای لە شاری وایت هۆرس بەخۆوە بینی.
شانۆی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە جەماوەرییەکان ڕۆڵێکی گرنگیان لە مێژووی شانۆی کەنەدی گێڕاوە بەجەغدکردنە سەر داگیرکردنی پانتایی هێزی کۆمەڵایەتی و سیاسی شانۆی کەنەدی. ساڵی ١٩٧٧ شانۆی کاتالیست لەلایەن ژمارەیەک لە خوێندکارانی خوێندنی باڵای زانکۆی ئەلبەرتا هاتە دامەزراندن. ساڵی ١٩٨٤ گراوند زیرۆ پرۆداکشن لەگەڵ کۆمەڵگە و ڕێکخراوە کرێکارییەکان، بە ئامانجی گۆڕینی کۆمەڵایەتی، کەوتە کارکردن. ساڵی ١٩٧٩ شانۆی نایتوود ژمارەیەک شانۆگەری سەبارەت بە پەروەندەی بەهێزی فیمینیستی، چەشنی شانۆنامەی (هاوڕێ لە کاتی ناڕەک ئەجندای ناوازە)، بەرهەمهێنا.
بزووتنەوەی شانۆی کەنەدی، سەرکەوتنی جەماوەری گەورەی لەساڵەکانی ١٩٧٨ و ١٩٧٩ لەسەرتاسەری کەنەدا بەدەستهێنا. شانۆنامەی (بیلی بیشۆپ دچێت بۆ شەڕ) بە گەشتێکی نیشتمانی لەگەڵ ژمارەیەک ئەکتەر و داهێنەر وەک جان گرەی، ئیریکا پیتەرسن؛ لە ڕۆڵی ماگی و پییەر بەهێنانەپێشچاو و نواندنی لیندا گریفتس بە نیشاندانی چیرۆکی سەرەک وەزیرانی کەنەدا ترودۆ و وەیواردی هاوسەری، توانی سەرنجی هەموو جیهان ڕابکێشێت.
بەهاتنی دەیەی هەشتاکان، شانۆنامەکانی جۆرج ف واڵکەر و شارن پۆڵاک لە سەرتاسەری کەنەدا و دەرەوەی کەنەداش هاتنە نمایشکردن؛ وەک شانۆنامەکان نمایندەی ئەلتەرناتیڤی نوێ بوون هەنگاویان نا بەرەو دامەزراندنی شانۆی هەرەمایەتی و هەروەها بەرەو شانۆی بەریتانی و ئەورووپی و ئەمریکی و دەرەوەی ئەوانیش. تیپەکانی وەکوو نەسیسەری ئەنجە ١٩٨١ و شانۆی ئێپێیر ١٩٨٢ ئەزموونگەرایانە لەگەڵ بەرهەمهێنان لە شوێنە دۆزراوەکان بە شێوازی تازە و داهێنەرانەی

شا نۆ، کەوتنە کارکردن. ساڵی ١٩٨٦ دانیاڵ مەکلف□ر لەڕێگەی شانۆنامەی دە دە کامیرا، توانی مەنەلۆگە نائاساییەکان و لوغزە سایکۆلۆژییەکان بخاتە بەرچاوی بینەر.

لە شارەکانی مۆنتریاڵ و تۆرۆنتۆ و ڤانکووڤەر، گەلێ شانۆی تایبەت بە گەشەپێدانی کاری کلتوورە جیاوازەکانی دانیشتوانی کەنەدا پێکهێنرا؛ وەکوو وۆرکشۆپی شانۆی بلاک (١٩٧٢) و شانۆی تێسری دونیا (١٩٨١) و پڕۆژەی شانۆیی کاهووت (١٩٨٦) و تیپی شانۆیی ئۆبسیدیان(٢٠٠٠) و تیپی شانۆیی فوجینی ئاسیایی- کەنەدایی (٢٠٠٢) و شانۆی نیوۆرلد (١٩٩٤). هونەرمەندانی بەرچاوی شانۆی کەمایەتی، جیاوازی درامییان لەمیانی گێرانەوەی چیرۆکەکانیان دەربارەی خەڵکە بنەڕەتی و موهاجیرەکان و کەشفکردنی کارتێکردن و پێکدادانیان لەگەڵ کۆمەڵگەی مەوجود، نیشان دەدا. شانۆی نەیتیڤەکانی کەنەداش دەگەنە جەماوەرێکی بەرین لەکەنەدا و دەرەوەی کەنەدا لەمیانی کارەکانی تۆمسن هایوەی، مۆنیکا مۆجیکا، دانیال دەیڤد مۆسس، درو هەیدن تایلەر،ماری کلێمێنتس، کێنت ویلیەمز، و زۆری تر.

بزووتنەوەی فرینج کە میهرەجانی ساڵانی□ی شانۆییە لە ئیدمنتۆن دامەزرا، وەک مۆڵگەی کەشەسەندی شانۆی نوێ کە هەموو هاوینێک لەسەرجەم شارەکانی کەنەدا، دێتە سازکردن.

لە ساڵی ٢٠٢٠، شانۆی کەنەدی بەهۆی پەتای ڤایرۆسی کرۆناوە داڕووخا. کۆڤید ١٩ کەلە چینەوە سەریهەڵدا و بەخێرایی بەجیهاندا بڵاو بۆوە، بووە هۆی داخستنی شوێنە گشتییەکان وداخرانی شارەکان. بۆیە زۆرێک لە تیپە شانۆییەکان هەوڵیاندا بەرهەمەکانیان لەڕێگەی ئۆنڵاینن□وە نمایش بکەن بە ژمارەیەکی کەم لە ئەکتەر، یانیش بەهۆی پرۆگرامی زووم کە ئەکتەرەکان بەهۆی ئەنتەرنێتەوە پێکەوە لەڕایەڵەدان، نمایشەکانیان بخرێنە سەر سکرینی کۆمپیوتەرەکان. بەڵام بەهۆی کێشەی داراییەوە، هونەرمەندانی شانۆیی بۆ ماوەیەک ڕووبەڕووی بێکاری بوونەوە.(٥)

پەراوێزەکان وەرگێر ئامادەی کردوون:.

(١) ئەکتەری ئیمائییەکان بەو هونەرمەند و ئەکتەرانە دەوترێت کە لەگەڵ هونەرمەندە هاوپیشەکانیان لەشوێنێکەوە دەچوون بۆ شوێنێکی تر یانیش نمایشی شانۆییان ئەنجام دەدا. ئەم ئەکتەرانە خۆشی لە جەژن و کار و نمایشی سەرشانۆ وەردەگرن کە زۆربەی کات نمایشەکەیان کۆمیدیین وەک ئاما□ ب□ □ووداوێکی فاشل یان نالۆژیک یان دروستکراو.

(٢) ئەم تیپە لە شاری مۆنتریاڵ لە هەرێمی کوبێک لەساڵی ١٨١٧ دامەزرا. بەڕیوەبەری تیپەکە کاپتن جۆزیف بوو. یەکەم بەرهەمیان

شانۆگەری گریگەری وەسکەرە مەزنەکە و پاشان دەقێکی مۆلێریان نمایش کرد. پاشان گەلێ کاری ئیستیعرازییان ئەنجامدا. لەساڵی ١٧٨٩-١٧٩٠ تیپێکی دەچێتە شاری کوبێک و دوای چەندین شوێنی کاتی، لەساڵی ١٨٠٤ هۆڵی شانۆی پێتەگێنیان وەک بارەگای تیپ دروست کرد.

(٣) مەڵبەندی بانف بۆ هونەر مەڵبەندێکی کەوتۆتە شاری بانف لە هەرێمی ئەلبێرتا و لەساڵی ١٩٣٣ لەلایەن زانکۆی ئەلبێرتاوە دامەزراوە. پرۆگرامە هونەرییەکانی وەکوو نمایش و شێوەکاری و میدیا و مۆسیقا و ئەدەب و ئەدەبی نەیتیق و تیا دەخوێنرێت.

(٤) فیستیڤاڵی ستراتفۆرد، فیستیڤاڵێکی شانۆییە کە لەنێوان نیسان تا تشرینی یەکەمی هەموو ساڵێک لە شاری ستراتفۆرد لە هەرێمی ئۆنتاریۆ دێتە سازدان.

(٥) ئەم نووسینە لەڕاستیدا پڕە لە ناوی کەس و تیپ و شوێن و ڕووداو، کاتێک ویستم پەراوێزیان بۆ بنووسم، بینیم هەویرەکە و ئاو زۆر دەکێشێت. بۆیە جگە لەم دوو سێ پەراوێزەی سەرەوە، ئیتر وەکوو خۆی لێی گەڕام تا ئەگەر خوێنەر ویستی زانیاری لەسەر هەر ناو و ڕووداو و تیپێک دەست بکەوێت، دەتوانێت لەڕێگەی گووگڵەوە ئەو کارە بکات.

وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

سەرچاوەی ئەم نووسینە ئینسایکلۆپیدیای شانۆی کەنەدییە
http://www.canadiantheatre.com/dict.pl?term=History%20of%20Canadian%20Theatre

---

لیبراڵ، فاشیی، چەپی دەسەڵاتخواز… زاهیر باهیر

چەمکێك نییە ناوی حکومەت و دەوڵەتی بێت مەگەر لە لای لیبراڵەکان و سۆشیالدیمۆکراتەکان و چەپە دەسەڵاتخوازانی ئەنتی فاشیی. حکومەت یا ڕاستتر دەوڵەت کە مانایەکی فراوانتر و هەمە لایەنە دەگەیەنێت هەموویان لە ناوەرۆکدا یەکن کە داپڵۆسەر و سەرکوتکەر و پارێزەری بەرژەوەندییەکانی کەمایەتییەکی زۆر کەم و

سیستەمی کاری کرێگرتە و کۆیلایەتییین. بۆ ئەمەش دوو جۆر، دوو شێواز لە حوکمڕانیی بە گوێرەی پێویستییان، دەگرنەبەر . شێوازێکیان ئەوەیە کە ئەمڕۆ لە زۆرێك لە ئەوروپا د□بینین کە ناوی دەوڵەتانی دیمۆکراتیی و مەدەنی و پێشکەوتوویان بەسەردا بڕاوە ، شێوازی دووهەمیان سەرکوتکردن و کوشتن و بڕینە ئاشکراکەیە، کە لە ڕوسیا و وڵاتانی ڕۆژئاوای ناوین وڵاتانی دیکە دەیانبینین.

ئەم دوو شێوازە وەکو وتم خزمەتی دەسەڵات و مانەوەی دەکەن کە پەیوەستە بە مانەوەی سیستەمەکەوە بۆ ئەمەش حکومەتەکان یا دەوڵەتەکان پۆلینە کراون: ئەمیان فاشییە و ئەویان لیبراڵە و ئەوی تریان چەپە. ئەوەی کە لیبراڵ دەکاتە فاشی و ” دەوڵەتی فاشیی” دەکاتە لیبراڵ و چەپ، تەنها و بە تەنها بڕ و ئاستی بەرگریکردنە [مقاوەمەیە]. لە هەر شوێنێك بەرگریی و بەگژاچونەوەی خەڵکی بۆ دەستپێوەگرتنی مافەکانیان و بەدەستهێنانی مافی زیاتر و یەکسانی و دادوەری کۆمەڵایەتی، بەردەوام بوو، ئەوە کام لەو دەوڵەتانە چەپن و لیبراڵێکی باشن بێ سێ و دوو دەبنە دەوڵەتێك یا خود حکومەتێکی فاشییی لە بەرانبەریانا. لەم بارەیەوە بە دەیان نموونەمان هەیە.

لەلایەکی دیکەوە ئەم بەرە فاشیی و لیبراڵ و چەپی دەسەڵاتخوازە، بە بەردەوامی لە بەهێزکردنی یەکدیدان. ئەوەی کە پێی دەوترێت فاشیی، لیبراڵ و چەپ بەهێز دەکات و هاوکاتیش چەپ و لیبراڵیش فاشی و فاشییەت بەهێز دەکەن، کە لە ناوەرۆکدا هەمویان ئامانجی سەرەکییان دەستگرتنە بەدەوڵەتەوە و پارێزگاریییە لە سیستەمی مەوجوود، بۆیە هیچ جیاوازییەکیان لەو بارەو نییە .

هەر با تەماشای فەرەنسا بکەین ئەوەی ئیمانوێل مایکرۆنی هێنایە سەر حوکم لیبراڵەکان نەبوون بەڵکو لی پان و حیزبەکەی بوون کە بووە هۆی یەکگرتنی چەپ و نقابە و لیبراڵ و سۆشیالدیمۆکرات لەژێر دروشمی ئەنتی فاشیدا و لە مەترسی هاتنە سەرحوکمی فاشییەتدا دەنگ بە ماکرۆن درا و هێنرایە سەر حوکم . پاش 4 ساڵ حوکمڕانی ماکرۆن نەك هەر هیچی نەکرد بۆ کرێکاران و کۆمۆنێتی ئەو نەتەوانەی کە لەوێ جێگیر بووبوون بە موسڵمان و غەیرە موسڵمانەوە، بەڵکو زۆر شتی خراپتری کرد و ویستی بیکا وەکو ریفۆرمی کار و سەر کار، لێدان لە نقابەی کرێکاران ، بەرزکردنەوەی ساڵی تەمەنی خانەنیشیکردن ، زیاتر فشار و بەستدانان بۆ سەر موسڵمانان ڕێگریکردن لێیان بە بەکارهێنانی یاسای دژە تیرۆر، هەموو ڕێگرییەك لە کۆچبەران و پەنابەران و زۆری تر، لەگەڵ ئەمانەشدا هێستا بۆ 4 ساڵی دیکە ئەم کابرایە هەڵدەبژێرێتەوە و دێتەوە سەر حوکم . بۆچی؟ چونکە چەپ و نقابە و سۆشیالدیمۆکرات پێیان باشترە کە دەنگ بە شەیتانی بچوك

بدەن تاکو شەیتانی گەورە، دەنگ بە مەترسی کەمتر یا بچوکتر بدەن تاکو لە بە مەترسی زیاتر یا گەورە تر.

بەم شێوەی ئەنتی فاشیی کە ئایدۆلۆژیی هەناوی چەپەکان و دروشمی سەرەکیانە ڕۆڵی خراپی خۆیان لە هەموو شوێنێکی ئەم جیهانەدا بینیوە و دەبینین. بۆ نموونە لەم جەنگەی ئەمڕۆی ڕوسیا و ئۆکرانیادا، پشتگیری لە حکومەتی ئۆکرانیا دژ بە ڕوسیا دەکەن لە ژێر ناوی ئەنتی فاشییەتدا، ئەنتی ئیپریالیزم دا ، هەندێکیشیان پشتگیری لە پوتین و دەوڵەتی ڕوسیا لەژێر ناوی ئەنتی ناتۆ ، ئەنتی غەرب ، ئەنتی سەرمایەدارییدا، دەکەن.

بە کورتی ئەوانەی کە ئەنتی فاشین و ئەنتی ئیمپریالیستین مەرج نییە ئەنتی سەرمایەداریی بن ، بەڵام هەمو ئەنتی سەرمایەدارییەك بە هیچ جۆرە گومان و دڵە ڕاوکێیەك دژ بە فاشییەت و بە ڕایسسیزم و هەموو جۆرەکانی جەنگن، چونکە دەزانن ڕەگ و ڕیشەی و ئەوانە لە خودی سیستەمەکەدایە، پەچەوانەی ئەوان، ئەنتی فاشیی، کە ئاوا تێدەگەن کە جەنگ و بێ کاری و نایەکسانی و نادادوەری کۆمەڵایەتی هی دەوڵەت و حکومەتی خراپن، گرفتەکە حکومەت و دەوڵەتی خراپن نەك خودی سیستەمەکە.

Zaherbaher.com
زاهیر باهیر
23/04/2022

خوێندنەوە و ئەلف و بێی دۆزەخ… شوان عەباس بەدری

ئەڵێن کتێب خوێندنەوە دەرگای ژیانت بەڕوودا ئەکاتەوە ، بەڵام ڕاستییەکەی ئەمەیە ، کتێب خوێندنەوە هەنگاونانە بە ناو جیهانی خەمۆکی و گۆشەگیری ، کتێب دەرگایەکە بە ناو جیهانێکی جەهەنەم ئاسای تاقەت پروکێن ، کە دەسکی ئەو دەرگایەت بادا و هەنگاوت نایە ئەو دیو دەرگاکەوە ، ئیدی جگە لە تاریکی و ڕەشبینی و نائومێدی و لە هەمووی سامناکتر هەش هیچی تر نابینیتەوە و ئەو کرانەوەی هەش و تێگەیشتنەش لە ماهییەتی ڕاستەقینەی ژیان ، ژیانت دەکات بە

دۆزەخێکی بێکۆتایی و بێمانا و کەسایەتیت یا هزرت یا دەروونت پێ ئەبێت لە خۆڵەمێشی خۆخواردنەوەی سووچی تەنیایی ، تەنیاییەک کە گەر ئاگاداری نەبیت وەک خورە ، هێدی هێدی ناخت ئەخوات و چێژ هیچ مانایەکی بۆت نامێنێ .

زۆر جار دووچاری یاخیبوونێکی پڕ لە هەڵەت ئەکات و زۆر جاری تریش بە بێ ئەوەی بە خۆت بزانیت تەمەنت بە با ئەدات و لەناو زیندانی وەهمدا یەخسیر ئەبیت .

کتێب و خوێندنەوەی زۆر یەکەمین و دوایەمین دوژمنی مرۆڤە ، هەموو ئەلف و بێیەکی ناو کتێب و نووسینەکان جۆرە کەلەپچییەکی تایبەتی نەبینراون کە قوڵبەستی خەیانت ئەکەن و هەڵتئەدەنە ناو ئوقیانووسێکی بێ کۆتایی مەرەکەب و قەڵەم و ئایدیا و هزری جۆراوجۆری پڕ لە درۆ و بەرژەوەندی .

نووسەر و بیرمەندەکان درۆزنترین تاکەکانی ناو کۆمەڵگەن و کۆمەڵگە بەرەو هەڵدێرێکی سامناکی پێچاوپێچ دەبەن و هەر وەک سیستەمە تۆتالی و دیکتاتۆری و ئایدلۆژییەکان لە هزر و کەسایەتیت دائەماڵن و ئەتکەن بە کەیلەیەکی گوێڕایەڵی قەڵەمەکانیان .

ڕۆشنبیر و قەڵەم بەدەستەکان لە بەردوەشێنەکانی کۆمەڵگە سەرەتاییەکانی مرۆڤ زۆر دڕندەترن و بەردەوام بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە ڕێی نووسین و قسەکانیانەوە مێشکت ئەشۆن و بە کام لایەنە سیاسییەی بیانەوێ ، بە شووەی نوکە قەڵەمەکانیان و نووکی شمشێری زمانیان پەلکێشت ئەکەن و تۆش مەڕئاسا تەنها سەرئەلەقێنی و چەپڵە لێئەدەی .

نە ببە بە دۆن کیشۆتی ناو ڕۆمانەکەی سێرڤانتێس و نە ببە بە گورگی بیابانەکەی هێرمان هسە و نە سیزیفەکەی کامۆ ، بخوێنەرەوە و ماوە ماوە لە خوێندنەوە خۆت داببڕە تا ژیان نەبێت بە زیندانێکی ژەنگاوی بێمانای بێچێژ و سادق هیدایەت ئاسا بەردەوام لە چاوەڕوانی مەرگدا دووکەڵی جگەرەکەت بە با نەدەی !

فەلسەفەی خوێندنەوە واتە گەیشتن بە کەناری ئارامی ، بەڵام زۆر جار لە ناو ژاوەژاوی فەیلەسوفە هەمەچەشنەکاندا وون ئەبیت و هەتا ئەبەد ناگەی بە کەنارە ئارامەکەی هزر و دەروونت !

وون بوون و وەهم و قوڵبەستکردنیش ئا لەو ژاوەژاوەوە دەست پێئەکات و هەندێک جاری دیکەش هۆشیاری زیاد لە ئەندازە ئەبێتە جەلادێکی قامچی بە دەستی بێ بەزەیی و ناخت شەقار شەقار ئەکات .

خوێنەری ناشی کەیلەیەکی دەستەمۆیە و خوێنەری جدیش زیندانییەکی ئەبەدی ناو زیندانە دۆزەخ ئاسا بێماناکەی ژیانە !

شوان عەباس بەدری

گەڕان بۆ دوای بەهاکانی جوانیدا لە شیعری گۆراندا-3-…
نووسینی/ عەتا قەرەداخی

(بەشی سێیەم)

گۆران بە متمانەو دڵنیاییەوە پێداگری لەوە دەکات، ژن کە هێماو لوتکەی جوانیە ئەوی چاوەڕوانی مەرگ تەنیا بە دەرکەوتن و خۆنیشاندانی دەگێڕێتەوە بۆ ژیان. ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە ڕێگایەك هەیە بۆ رزگاربوون لە مردن یان بەلایەنی کەمەوە بۆ دواخستنی مردن کە ئەویش جوانیە. جوانیش وەکو پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد لای گۆران دوو سەرچاوەی هەیە کە ئەوانیش سرووشت و ئافرەتن.
گۆران لەمە زیاتر دەڕوات و دەڵێت:

ئیتر رابوورد من پیر ببم، یان دڵم بمرێ
یا بلووری شادمانیم هەرگیز گەرد بگرێ.

واتە شاعیر باس لە مانەوەی هەتاهەتایی ونەمری دەکات. تەنانەت باسی مانەوەیەك دەکات کە بەهێزو بە چالاکیەوە بمێنێتەوەو هەرگیز نەگاتە قۆناغی پیری. ئەمەش مێتیق و پاڵنەرێك لە پشتیەوە

راوەستاوە کە جوانیە بە تایبەتیش جوانی ئەوی ژن. ئێستا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات ئایا لە رووی ڕاستیەوە ئەگەڕێکی لەم جۆرە چاوەڕوانکراوە، یان ئەوەی شاعیر باسی دەکات بەرهەمی خەیاڵ و ئەندێشەو نائاگاییەو لە ڕاستیدا دروستکردنی یۆتۆپیایەکە؟ ئەوەی زەمینەش بۆ دروستکردنی ئەم یۆتۆپیایە فەراهەم دەکات جوانیە.
ئەوە ئاشکرایە کە جوانی خۆی شتێکی نەمرە، بەڵام ئەوی ژن کە لێرەدا بەرهەمهێنی ئەو جوانیەیە کە ئەوی چاوەڕوانی مەرگ زیندوو دەکاتەوەو دەیگەیەنێتە ئاستێك کە باسی ئەوە بکات جارێکی تر نە پیری لێی نزیك دەبێتەوەو نە مردن لە دەرگای بدات، خۆی بابەتێکە ملکەچی مردن و نەمانە. کەواتە ئەگەر جوانی ژن بتوانێت نەمری بەوی پیاو بدات، مانای وایە دەشێ نەمری لە سەرچاوەی مردوو یان لەناوچووەوە بەرهەمبهێنرێت. لێرەشدا ئەو پرسیارەیە خۆی دەسەپێنێت؟ ئایا شتێك هەیە ناوی نەمری بێت؟ ئایا ئەوەی نەمری بەرهەمدەهێنێت چیە؟ ڕاستە لێرەدا و لە چوارچێوەی ئەو دەقە شیعریەدا جوانی بەرهەمهێنی نەمریە، بەڵام جوانی خۆی بەرهەمی سەرچاوەیەکی نەمر نیە.
ڕاستە شاعیر باسی نەمری و مانەوەی هەتاهەتایی دەکات و ڕەتی دەکاتەوە جارێکی تر ئەو پیر ببێت، یان دڵی بمرێت. ئەمەش بانگەشەکردنی نەمریە. بەڵام دواتر ئاشکرا دەبێت کە نەمری لای گۆران نەمری جەستەو مانەوە نیە لە ژیاندا، بەڵکو بەدەستهێنانی نەمریە لە ڕێگای داهێنانەوە. سەرچاوەو مۆتیقی داهێنانیش لای ئەم شاعیرە جوانیە. سەرچاوەی بەرهەمهێنانی جوانیش سرووشت و ئافرەتە. واتە ئەو باسی بەدەستهێنانی گەوهەرو ماهیەتی نەمری دەکات لە ڕێگای داهێنانەوە. ئەوەتا دەڵێت: ئەمجا ئەی یار، ئەی خوا.. ژنی عەشقم، ئەی ڤینووس

ئەی هەیکەلی بەدەن لە عاج توالێت ئابنووس
هیچ نەبێ بێ .. بۆ خاتری جاهی ئەپۆلۆ
مەلی شیعرم مەیدان مەدە بکەوێ لە گۆ.

شاعیر لە وەسفێکی بەرزدا ئەوی یار دەدوێنێت، جارێك بە خواوەندی جوانی و دڵداری ناوی دەبات و دەمێك بە بەژن لە عاج و توالێت لە تەختەی ئەبەنووس دروستکراو وەسفی دەکات، کە مەبەستی لەم جۆرە وەسفەش ئەوەیە ئەوی شاژنی عەشق بەرزترین نموونەی جوانیەو بەو جوانیەش ئەمی لە کەناری مەرگەوە گێڕایەوە بۆ ژیان. بەڵام ئایا ئەم شێتی ژیانەو هەرچۆنێك بێت دەیەوێت بژی، یان بە واتایەکی تر، ترس لە مردن وای لێدەکات کە پەنا بۆ هەر شتێك ببات کە بەژیانیەوە ببەستێتەوە؟ یان لە پشتی ئەم دوو بۆچوونەوە شتێکی تر هەیەو ئەو دەیەوێت لە پێناوی ئەوەدا بژی، یان لە ڕاستیدا ژیانی ئەو لەوێدا

بە زیندوویی دەمێنێتەوە؟ وەڵامی ئەم پرسیارانەش بەروونی دەردەکەوێت، کاتێ ئەوی شاعیر روودەکاتە شاژنی عەشقی و تەنانەت بەجۆرێك لێی دەپاڕێتەوەو داوای لێدەکات لەبەر خاتری ئەپێلێی خواوەندی شیعرو حیکمەت یارمەتی بدات بۆ ئەوەی توانای شیعر بەرهەمهێنانی بەردەوام بێت. ئەو هێزێك بۆ بەرهەمهێنانی شیعر دیاری دەکات و بە مەلی شیعر ناوی دەبات کە دەشێ بە فریشتەی ئیلهام ناوببرێت یان پێی بگوترێت هێزی بەرهەمهێنانی شیعر. ئەمی شاعیر یەك ئامانجی روون و ئاشکرای هەیەو ژیان و زیندەگانی و مانەوەی تەنیا بۆ ئەو ئامانجە دەوێت، کە ئەویش بەردەوامبوونی فریشتەی ئیلهام بەخشی شیعری ئەوە. واتە ژیان و خۆزگەی مانەوەو ترس لە مردن و دەستگرتن بە ژیانەوە تەنیا بۆ ئەوەیە کە لە بەرهەمهێنانی شیعر بەردەوام بێت. کاتێکیش بەدوای جوانیدا وێڵەو دەیەوێت پێی بگات هەر لەبەرئەوەیە کە بۆ ئەو جوانی بەشێکە لەو هێز و پاڵنەرەی کە دەرگای داهێنانی شیعری ئەم بە کراوەی دەهێڵێتەوەو بەردەوام دەبێت لە داهێنان. بوون و مانەوەو نەمری ئەمیش تەنیا لە داهێناندایە نەك لە مانەوەی فیزکیدا و بەردەوام بوون وەکو هەر مرۆڤێك یان ئەفریدەبوویەکی تری بۆ بەرهەم. بە مانایەکی تر، شاعیر تا ئەو کاتە خۆی بە زیندوو دەزانێت کە توانای داهێنانی هەبێت. هەر لێرەشەوە لە کاتێکدا ئەمی شاعیر هەستی بە نزیکبوونەوەی مردن کردبێت، دەشێ بینین یان هەستکردنی ئەم بە ئەوی شۆڕەژنی شێخ، ئەو مەترسیەی کەمکردبێتەوە. واتە ئەوی ژن بە هەموو ئەو جوانیانەوە کە ئەمی شاعیر وەسفی دەکات ئیلهامی داهێنانی پێبەخشی بێت ئەوەش بە گوێرەی ئەمی شاعیر گێڕانەوەیەتی لە کەناری مەرگەوە بۆ ژیانی پڕ لە چالاکی و جوڵەو بەرهەم. واتە لێرەدا جوانی ئەوی ژن هەم ئیلهام بەخشی شیعرە، هەم دەشێ وەکو پاڵنەری گێڕانەوەی ئەم بۆ ژیان و بۆ ئاشتبوونەوە لەگەڵ ژیان سەیر بکرێت.

گۆران بێجگە لەوەی کە ئافرەت یان ژن بە جوڵێنەرو مۆتیڤی درێژەدان بە ژیان و تەنانەت گەیشتن بە نەمری دەزانێت، کاتێك دەبێت بە پاڵنەری داهێنان. ئەمەش لە کاتێکدا کە ئەو داهێنان بە بنەمای سەرەکی دەزانێت بۆ بەدەستهێنانی نەمری، کە دیارە مەبەست لە نەمریش مانەوەی ناوە. دیسان نەك هەر ئافرەت دەچوێنێت بە ڕەگەزە جوانەکانی سرووشت، بەڵکو ئافرەت وەك هەندێ لەو ڕەگەزە جوانانە یان بەرهەمی ئەو ڕەگەزە جوانانە دەناسێنێت. بۆ نیشاندانی ئەم پێشکەشکردنە، گۆران لە هەڵبەستی” شەوێك لە عەبدوڵا” دەڵێت:

ئافرەت: چرای کۆڕی ئاهەنگ
لەنجەی جووڵان، مۆسیقای دەنگ

یەکێ قژ زەرد، یەکێ چاورەش
یەکێك لێو وەك گوڵ – غونچەی گەش
یەکێك جوانی وەك هەتاوە
تین و تیشکی لە پێش چاوە
یەکێك مانگی شۆخ و شەنگە
سیحری جوانیەکەی بێ دەنگە
یەکێك شێوەی دوان خۆشە
جوان نیە، بەڵام جوان پۆشە.

ئاشکرایە کە گۆران ئەم هەڵبەستەی لە چ کات و دۆخێکدا نووسیووە، بەڵام وەسفی ئەو بۆ جوانی بەردەوام لە هەڵکشاندایە. ئەوەش لە شێوەی ئەو وێنە شیعریانەدا بەرجەستە دەکات کە یان لە لێکچوونی نێوان دوو ڕەگەز بەرهەمی هێناون کە ئەویش یان ئافرەت دەچوێنێت بە سرووشت یان بە پێچەوانەوە هەندێجار ئافرەت دەکاتە چەق و سرووشت بەو دەچوێنێت. یان وێنەکانی گۆران لەسەر بنەمای دووانەی دژ یان ناکۆك یان بەرامبەر پێکدێن کە لە هەردوو شێوەکەشدا چ لێکچواندن، چ دووانەی دژ بنەمان بۆ پێکهێنانی جۆرێك لە هاوسەنگی کە ئێمە پێشتر وەکو هارمۆنیای سرووشت یان ڕێکخستنی گەردوون باسمان کرد.
ئاشکرایە (لە عەبدوڵا)، جۆرێك لە ئاهەنگ یان کۆبوونەوەی سەماو گۆرانی هەبووە، گۆران نەك هەر ئەو کاتەو لەوێ بەڵکو لە ئەزموونی شیعری گۆراندا بەگشتی ئافرەت چرا یان بزوێنەر یان ڕۆحی کۆڕی ئاهەنگ و ساتە خۆشەکانە، هەرچۆن بزوێنەری ژیان و سەرچاوەی ژیانە، بەهەمان شێوە ئافرەت خۆی مۆسیقاو گۆرانی و ئاهەنگ و سەمایە، ئافرەت ئەو تابلۆ ڕەنگینەیە کە لەسەر پەڕەی هەستی گۆران تابلۆیەکی ڕەنگینی جوانی بەرهەمێن و چێژ بەخشە. کەواتە لێرەدا گۆران جۆرێك شووناس دەدات بە ئافرەت کە ئەویش شووناسی ژیانە بە هەموو ڕەگەزە جوان و ناسك و هەست بزوێن و ڕۆح وروژێنەکانیەوە. بە مانایەکی تر ئافرەت سرووشتێکی ڕەنگاو ڕەنگە بە جوانی دیمەن و بە دەنگی خۆش و بە رووی گەش و بە بۆنی سەرسامکەرەوە. بە مانایەکی تر ئافرەت هەڵگری هەموو خاسێتە جوانەکانی ناو ئەم گەردوونەیەو شان بەشانی جوانی سرووشت سەرچاوەی بەرهەمهێنی هەموو چێژێکی جەستەیی و ڕۆحیە. هەروەك گۆران سەرباری ئەوەی شووناسێکی گشتی دەدات بە هەموو ئافرەت یان ڕەگەزی مێ، دیسان لەناو ئەو شووناسە گشتیەشدا جۆرێك لە پۆلێنکاری دووەمی دەکات و خاسێتە تایبەتیەکانی ئافرەتە جۆراو جۆرەکانیش دەکاتە بنەما بۆ پۆلێنکردنیان کە هەریەکەیان بەشێوەیەکە، بەڵام هەموویان لەژێر ناونیشانێکی گەورەتردا کۆدەبنەوە کە ئەویش بەشداریکردنی هەموویانە لە خاسێتێکی سەرەکیدا کە جوانیە. دیارە ئەو جوانیەش بەشە جۆراوجۆرەکانی جەستەی ئافرەت،

جوڵەی ئافرەت، دەنگی ئافرەت و عیشوەو نازی ئافرەت و ناسکی و رووبەری فراوانی ڕۆحیی لای ئافرەت بەرهەمێنێتی. بێگومان لێرەدا کە گۆران بەو ئاوەڵناوە جوانانە وەسفی بەشە جۆراوجۆرەکانی جەستەی ئافرەت و دەنگ و زمان و ئاخاوتن و جوڵەو هەر شتێکی تری ئافرەت دەکات، بوونی ئافرەت وەکو هەر تابلۆیەکی جوان و قەشەنگی نێو ئەم سرووشتە پێشکەش دەکات. لێرەشدا لە ڕێگای کۆمەڵێك لێچواندنی ئافرەت و جوانیەکەیەوە بە ڕەگەزو جوانی ڕەگەزەکانی سرووشت ئەو تابلۆ قەشەنگە چێژ بەرهەمهێنە پێشکەش دەکات.

گۆران لە روانگەی جوانیەوە پێگەی ئەوی ئافرەت دیاری دەکات و ئەو بە پێی پێوانەی جوانی دەڕوانێتە ئافرەت و ئەوەش وای لێدەکات کە هەندێجار ئافرەت لە پێگەی ئافرەت یان مرۆڤەوە بگوازێتەوە بۆ پێگەیەکی بەرزترو وەکو بوویەکی ئەفسوونی یان بوویەك لە خەیاڵ و ئەندێشەدا سەیری بکات یان بیکات بە ئەفریدەبوویەکی ئەفسانەیی. لە هەڵبەستی"ئەڵۆی ئێغر"دا گۆران رووەدەکاتە ئەوی ئافرەت و بەمجۆرە دەیدوێنێت:

فریشتەی، یا پەری، یا حۆری ئەی شۆخی مەلەك شێوە

بەعیشوەو خوو، لە هاوجینسی بەشەر ناکەی ئەڵۆی ئێغر.

گۆران بە تەواوەتی دڵنیا نیە کە ئەوی ئافرەت کام لەمانەیە: ئایا فریشتەیە، پەریە یان حۆری. ئەو ناتوانێت شووناسی ڕاستەقینەی ئەوی ئافرەت لێرەدا دیاری بکات، هۆکارەکەشی جوانی و شۆخ و شەنگیەو لێرەشدا ئەوە ئاشکرا دەبێت کە گۆران تەنیا دەزانێت ئەمانە هەموویان جوانن بەڵام پێوانەیەکی دیاریکراوی نیە بۆ جیاکردنەوەی ئەمانە لە رووی جوانیەوە، بۆیە ئەوی ئافرەت بەهەموویان دەچووێنێت. ئەمەش لە ئاستێکی تردا ئەوە نیشان دەدات کە لە روانگەی گۆرانەوە ئەوی ئافرەت جوانی هەموو ئەو هێما جوانانەی لەخۆیدا کۆکردووەتەوەو ناتوانرێت تەنیا بە یەکێکیان دابنرێت، بەڵام شاعیر لە شتێك دڵنیایە سەبارەت بە جوانی ئەوی ئافرەت کە ئەویش شۆخی مەلەك شێوەیەو بە جوڵەو رەفتارو هەڵسوکەوتیدا ئاشکرایە کە لە ڕەگەزی مرۆڤ جیاوازە. بێگومان جیاوازبوونەکەش ئەوەیە کە لە مرۆڤی ئاسایی بەرزترو باڵاترە. لێرەدا دیار نیە ئایا گۆران مەبەستی هەموو ئافرەتانە یان ئافرەتێکی دیاریکراوە. هەرچەندە لە ئاخاوتنکردنیدا لەوە دەچێت ئافرەتێکی دیاریکراو بدوێنێت، بەڵام لەسەر بنەمای تێڕوانینی گۆران بۆ ئافرەت یان ژن بە گشتی ئەوە دەردەکەوێت کە گۆران هەمان تێڕوانینی هەیە بۆ ئافرەت یان ژن بە گشتی و لە رووی جوانیەوە لەسەرووی ڕەگەزی مرۆڤەوە دایدەنێت و خاسێتی ئەفسانەیی پێدەبەخشێت.

سەرباری ئەوەی کە گۆران دوو سەرچاوەی هەیە بۆ بەرهەمهێنانی جوانی

و هەر ئەو دوو سەرچاوەش مۆتیفی درێژەدان بە ژیانن لای ئەو و هەر ئەو دوو سەرچاوەش سرۆش بەو دەبەخشن بۆ ئەوەی مەلی شیعری بەردەوام گۆرانی بڵێت و لەوێشەوە نەمری بەدەست بهێنێت. بەڵام هەندێجار بەئاشکرا یەکێك لەو سەرچاوانە دەکاتە سەرچاوەی یەکەم کە ئەویش ئافرەت یان ژنە، تەنانەت وایشی نیشان دەدات ئەگەر ژن و جوانی ژن نەبێت رەنگە بەتەنیا جوانی سرووشت بەس نەبێت بۆ ئەوەی سرۆشی داهێنان بەو ببەخشێت. گۆران لە هەڵبەستی " ژن "دا دەڵێت:

ژنە کە جلیوەیی حوسنی بە عیشق ئەکا پەراز
ژنە کە قووەت ئەخاتە خەیاڵی رەقص ئەنگیز
ژنە مووەللیدی عیشق و ژنیشە عیشق نەواز
ژنە کە تاری روبابی حەیات ئەکا تەهزیز
سەمایی واسیعی دڵ گەر لە ژن بکەی خاڵی
تەجللیاتی بەدایع غرووب ئەکا دیجوور
بەسەر سەمایی تەهیدا گوشاد ئەکا باڵی
لە کەوکەبی ئەمەلت ون ئەبێ تەبەسوقی نوور
لە کونجی خاتیرەما تا ژنێکی شۆخ نەکا
پەری سیفەت بە پەل و پۆی جەمالەوە جیلوە
لە کۆ لە سەتحی زەمینا، لە سینەی فەلەکا
ئەبێتە مەنبەعی شیعرم بەدایعی دنیا؟

گۆران هەموو جوانی و جوڵەو دیمەن و دیاردەو بوویەکی هەست بزوێن و خۆشی بەخش دەبەستێتەوە بە ژنەوە. ژن سەرچاوەی خەیاڵ و خەیاڵبەخشە بەوی پیاو. ژن سەرچاوەی عیشقەو تەنانە هەر ژنە کە ژێی کەمانی ژیان دەلەرێنێتەوەو ئاوازی جوان لە ژیاندا بەرهەم دەهێنێت. بە مانایەکی تر ژن سەرچاوەی یەکەم و بنچینەیی ژیانە و بە دەرکردنی ژن لە ژیان، ژیان مانایەکی نابێت و لە ڕاستیشدا بوونی نامێنێت. بەلای گۆرانەوە بە بێ بوونی ژن نە سرووشت و نە ڕەگەزەکانی سرووشت هیچ جوانیەکیان نیە، نە ڕۆژ رووناکی دەبەخشێت، نە هیواو ئاسۆیەك لە ناخی مرۆڤدا دەمێنێت. واتە ئەوەی گۆران لێرەدا مەبەستیەتی بیڵێت ئەوەیە ژن هەرچۆن سەچاوەی ژیان و سەرچاوەی خەیاڵ و ئەندێشەو ئومێدو هیواو رووناکی و ئاسوودەیی و هەموو بوونێکی نێو ئەم گەردوونەیە، هەروەها سەرچاوەی داهێنانی شیعرو مۆسیقاو گۆرانیە. ئەو پێیوایە ئەگەر ژن بوونی نەبێت، بە تەنیا جوانی شتەکان کە مەبەستی ڕەگەزەکانی نێو سرووشتە ناتوانن ببنە سەرچاوەی بەرهەمهێنانی شیعر. واتە بە بێ بوونی ژن جوانی سرووشت ناتوانێت ببێتە پاڵنەرو مۆتیفی داهێنان. بەڵێ لە روانگەی گۆرانەوە ژن بریتیە لە ژیان. کەواتە ژن سەرچاوەی هەموو بەرهەمهێنانێکی مرۆییە. ژن هۆکارو مۆتیفی بەرهەمهێنانی مرۆڤایەتی

و ئازادی و بەهامرۆییەکانی و هەموو شارستانێتی مڕۆژایەتیە. تا ئەو ئەندازەی کە بگوترێت ژن بەرهەمهێنی مر□قایەتی و بە مر□قبوونی ئەم ئەفریدەبووەیە کە ناوی مر□قەو سەروەری ئەم گەردوونەیەو دەیەوێت هەموونهێنیەکانی ئاشکرا بکات و دەسەڵات بەسەر هەموو جوڵەیەکیدا بکات و خۆی چارەنووسی خۆی دیاری بکات و چیتر بواڕێك بۆ هێزی میتافیزیك، یان بواڕێك بۆ هۆکارە نەزانراوەکان نەهێڵیتەوە بۆ جوڵاندنی سرووشت و بەرهەمهێنانی ئەو رووداو و دیاردانەی کە زۆرجار سرووشت دەڕوخێنن و هارمۆنیاکەی تێکدەدەن و بەوەش جوانی دەشێوێنن.

ژن بێجگە لەوەی سەرچاوەی جوانی و بەرهەمهێنی چێژو مۆتیقی داهێنانە، هەروەها هەڵگری هیواو هێمای ئایندەو ڕێگای بەرەو ئاسۆی ئایندەو مژدەبەخشی ئاسودەییە. گۆران لەم رووەوە لە هەڵبەستی " جیلوەی شانۆ" دا دەڵێت:

فیدات ئەبم ژنی جوان، ئەی جەمالی سنعەتکار
بەڵێ دەلیلی سەعادەت ئەخەیتە پێش ئەنزار

بەلای گۆرانەوە هەڵگری پەیامی ئاسوودەیی ئایندەیە بەڵام ژنی جوان، هەرچەندە نازانرێت ئایا ئەو ئاسوودەیە ئاسوودەییەکی هەمیشەیە، یان ساتێکی کورت تەمەنە لە ئاسوودەیی کە بەهۆی ئەوی ژنی جوانەوە ئەم پێی دەگات. ئەگەر مەبەست لەمەی دووەمیان بێت واتە ئاسوودەیی کورت تەمەن ئەوا لە پشتی ئەم بۆچوونەوە دەلالەتی سێکسی هەیە، بەڵام ئەوەی تێبینی دەکرێت لای گۆران ئاسوودەیی رۆحی و جەستەیی هاوشانی یەکترن و لای ئەو ئاسوودەیی هەمیشەیش لە مانەوەو داهێنان و نەمری و تێکەڵاوبوون لەگەڵ بەهای باڵاو چێژی باڵای جوانیدا بەرهەم دێت.

ئاشکرایە سەرچاوەی سەرەکی بەرهەمهێنانی شیعر خەیاڵە. ئاستی بەرزی داهێنانیش لای گۆران پەیوەستە بە خەیاڵی قوڵ و مەودا فراوانی ئەوەوە، بەجۆرێك کۆی بەرهەمی شیعری گۆران وەکو یەکەیەکی یەکگرتوو وەها خۆی دەنوێنێت کە جیهانێکی یۆتۆپی بێت، جیهانێك کە بە ڕەگەزەکانی جوانی رازێنرابێتەوەو دەستێکی هونەری رەنگین نەخشەسازی بۆ کردبێت و کۆی جیهانەکەش وەکو تابلۆیەکی گەورەی رەنگاو رەنگ خۆی نمایش دەکات. ئەوەش لە ئاستی یەکەمدا وەکو بنەمای دەق دەبێتە دەلالەت بۆ هەڵگرتنی مەدلولێکی گشتی کە فرەێتیە بە هەموو رەهەندەکانیەوە، بە فرە رەنگی و فرە دەنگی و فرە سیمایی و فرە روخساری و فرە بۆچوونی کە هەموو ئەمانەش رایەڵەیەکی بەهێز پێکیانەوە دەبەستێت کە ئەویش رۆح و گەوهەری جوانیەو لەژێر کاریگەری هێزی گەورەو هەژمونکەری جوانیدا لەو پۆتۆپیایەدا هەموو شتێك مانای خۆی دەبێت و دەشێ شووناسی خۆیی هەبێت. گۆران لە وەسفی

هەڵپەڕکێی ژناندا کە لە " گەشت لە قەرەداخ"دا بینیوێتی دەڵێت:

خەوە خەیاڵە؟ عەردە بەهەشت؟
هەڵپەڕکێی ژنە یا هی فریشتە؟
پەلکەزێڕینەی ئێوارەی بەهار
لە عەزرەت تارای سوور کەوتۆتە خوار.

کاتێ گۆران ئەم هەڵپەڕکێیە دەبینێت کە دیارە لە واقیعدا ئەم بینینە روویداوە، بەجۆرێك وەسفی دەکات کە ڕاستەخۆ رۆڵ و کاریگەری بەهێزی خەیاڵ لە وەسفکردنەکەدا دیارە، بەجۆرێك کە واینیشان دەدات ئەو هەڵپەڕکێیە لە خەون یان لە خەیاڵ دەچێت. واتە درووستکردنی رووداوێك لە خەیاڵێدا کە بێگومان رووداوێکە لە لوتکەی جوانیدا. ئەو بۆ ئەو ئاستە لە جوانی هەڵپەڕکێ نموونەیەکی باڵای هەیە کە ئەویش هەڵپەڕکێی فریشتەیە. ئێستا سەرسام ماوەو دەپرسێت ئایا ئەو هەڵپەڕکێیە هەڵپەڕکێ ژنە یان هی فریشتە. ئەمەش لێواندنێکە کە شێوازی دەربڕینەکەی لێکچواندنێکە لە گەوهەردا لە نێوان نزم و بەرزدا، بەڵام لە خودی رووداوەکەدا ئەوەی لێکچواندنی پێکراوە ئەوەندە قەشەنگ و جوانە دەگاتە ئاستی نموونە باڵاکە، واتە سەرچاوەکە. جوانی ئەم دیمەنی هەڵپەڕکێیە کە بێگومان بووکیش لە ریزی هەڵپەڕکێکەدایە کاریگەری لەسەر سرووشت دادەنێت و تەنانەت سرووشت دەخاتە ژێر هەژموونی خۆیەوەو دیمەنی جوانی هەڵپەڕکێی ژنان و تارای سووری بووك سرووشت ناچار دەکەن بۆ وەڵامدانەوە. سەرئەنجام پەلکەزێڕینە کە لە دوای بارانی بەهار دەردەکەوێت و بریتیە لە گورزەیەك لە تیشکی رەنگاورەنگی شکاوەی قەشەنگ و جوان دادەبەزێتە خوارەوە بۆ سەر هەڵپەڕکێی ژنان، ئەگەرچی کاتی گەشتەکەو ئەو هەڵپەڕکێیەش وەرزی هاوینە. کەواتە جوانی و کاریگەری ئەو دیمەنە یۆتۆپیەی کە هەڵپەڕکێی ژنان درووستی کردووە تەنانەت کاری لە کات و دیاردەکانی سرووشتیش کردووەو گۆڕانکاری تێداکردوون. بەهۆی جوانی و سەرنجڕاکێشی هەڵپەڕکێی ژنانەوە لە وەرزی هاویندا. پەلکەزێڕینە کە دوای بارانی زۆری بەهار دەردەکەوێت، بەڵام لەم کاتەدا دەرکەوتووە. کەواتەجوانی ژن و کاریگەری ئەو جوانیە تەنانەت گۆڕانکاری لە هارمۆنیای سرووشتیشدا دەکات. لێرەودا زیاتر رۆڵی ژن وەکو کارکەری گۆڕان درووستکەر دەردەکەوێت. لە ڕاستیدا وەسفی ژن و وەسفی سرووشت لای گۆران وادەردەکەوێت لەوە جوانتربن کە خۆیان هەن(8).

وەکو پێشتریش ئاماژەمان بۆ کرد، بنەمای سەرەکی بنیادی شیعری گۆران پەیوەندی نێوان دووانەی لێکچوو یان دووانەی دژە، ئەمەش بنەمای سەرەکی جێگیری و هارمۆنیای سرووشت و گەردوونە. گۆران سەربارى ئەوەی کە دووانەی نێرو مێ، یان پیاو و ژن وەکو دوو

پێکهێنەری سەرەکی ژیان سەیر دەکات، سەرباری ئەوەی وەکو دووانەی بەرامبەر دایان دەنێت، بەڵام لەو روانگەیەوە سەیری پەیوەندی نێوانیان دەکات کە تەواوکەری یەکترین. دەشێ ئەمەش لە روانگەی ئەو بۆچوونەوە بێت کە پێیوایە دژو ناکۆکەکانیش یەکتری تەواو دەکەن. هەرچەندە لە رووی گەوهەرییەوە نێرومێ زیاتر لەوەی دژبن، بەرامبەر، یان هاوشان یان تەواوکەری یەکترین. سەرباری ئەم لەبەرامبەر یەکتر دانانە، گۆران پیاو وەکو هێمای هێزو ژنیش وەکو هێمای جوانی-سۆز- نەرم و نیانی- ناسکی سەیر دەکات. لە وەسفی ئەو هەڵپەڕکێیەدا کە لە گەشتی قەرەداخدا بینیوێتی، پاش ماوەیەك لە هەڵپەڕینی پیاوان دەڵێت:

نۆرەی ئافرەتە ئەمجا هەڵپەڕێ

سا هێز دەست بەردا، جوانی دەست بگرێ.

هێز وەکو گوتمان مەبەست پیاوانە و جوانیش مەبەست ژنانە. لێرەوە دیسان گۆران ژن وەکو جوانی پێناسە دەکات و لە هەمان کاتدا ئەو جۆرێك لە هاوشانی لە نێوان (هێز/ جوانی)دا درووست دەکات و ئەوەش وای لێدەکات کە تەنانەت بۆ هەڵپەڕکێش یەکسانی لە نێوان ئەم دوو ڕەگەزەدا درووست بکات. واتە لێرەدا ئەوە ئاشکرا دەبێت کە جوانی ئافرەت بە ئەندازەی هێزی پیاو گەریگەری هەیەو ڕێگا نادات هەژموونی هێزی پیاو بەسەر ئافرەتدا باڵادەست بێت. هەروەك ئەوەشمان بۆ ئاشکرا دەکات کە دەسەڵات تەنیا لە هێزدا نیە بەڵکو جوانیش وەکو سامانێکی مەعنەوی گەورە بەرهەمهێنی دەسەڵاتە. هەر لێرەوە لەبەرامبەر هێزی پیاودا، جوانی ژن هەیە کە دەبێتە هۆی درووستکردنی جۆرێك لە هاوسەنگی لە نێوان ئەم دوو ڕەگەزەدا. گۆران نایەوێت بە درووشمی سادەی زمانی باس لە هاوشانی و یەکسانی نێوان ژن و پیاو بکات، بەڵکو لەبەرامبەر هێزی پیاودا ڕەگەزێك لای ژن دەدوێنێت کە ئەوەندە تواناو هێزی هەیە لەبەرامبەر هێزی پیاو یان ڕەگەزی نێردا رایبگرێت. هەروەك ئاشکرایە لای گۆران پەیوەندی دەسەڵاتی بەرهەمهاتوو لە هێزی پیاو، لەگەڵ دەسەڵاتی بەرهەمهاتوو لە جوانی ژن، پەیوەندی دوژمنایەتی و لە رووی یەکتردا وەستان نیە، بەڵکو هاوسەنگی درووستکردن و تەواوکردنی یەکتریە.

سەرباری ئەوەی کە جوانی ئافرەت زیاتر دەچوێنرێت بە جوانی سرووشت، بەڵام لای گۆران هەندێجار بە مرۆڤکردنی سرووشت هەیە. واتە خاسێتەکانی مرۆڤ بۆ سرووشت قەرز دەکات یان سرووشت بە جوانی ئافرەت دەچوێنێت کە سەرچاوەی ئەم جۆرە لە لێکچواندن لە پێش گۆراندا لای مەولەوی ئاشکرابووە. واتە گوڵ و ڕەگەزەکانی تری سرووشتی چواندووە بە جوانی یار یان ئافرەت. گۆران لێرەدا خاسێتی مرۆڤ بە سرووشت دەبەخشێت، کاتێ دەڵێت:

سەرانسەری چەم داری ژاڵەیە
ئەو داوێن سەوزی سەرلق ئاڵەیە
ڕۆژ: ڕۆژی شایی، کات: بەیانیە
تەبیعەت مەستی بزەی جوانیە.

لێرەدا لێکچواندنی سرووشت بە مرۆڤـــ هەیە. کاتێ وەسفی داری ژاڵە دەکات لە وێنەیەکی قەشەنگدا باسی سەوزی داوێنی ئەو درەختەو ئاڵی سەری دەکات. داوێن بۆ مرۆڤـــ دەبێت و زیاتریش بۆ ئافرەت بەکاردێت. بۆ نموونە دەگوترێت داوێنی کراسەکەی. هەروەك ئاڵ زیاتر ئاوەڵناوێکە بۆ وەسفی لێو و رووومەتی ئافرەت بەکار دێت، بەڵام لێرەدا ئەم وەسفکردنانە دراونەتە پاڵ درەختی ژاڵە، وەکو ڕەگەزێکی نێو سرووشت. هەروەها بزە کە بە مانای زەردەخەنە دێت خاسێتی مرۆڤە بەڵام گێران ئەم ئاوەڵناوە بەکار دەهێنێت بۆ وەسفی سرووشت. واتە خاسێتی مرۆڤـــ دەدات بە سرووشت بەوەی ئاوەڵناوی بزەی جوانی پێ دەبەخشێت. هەروەك ناوی ئەندامێکی جەستەی مرۆڤـــ هەیە کە بزەی لەسەر دەبێت ئەویش لێوە، بەڵام لە دەقەکەدا ناوی نەهاتووە.
کەواتە سرووشت وەکو مرۆڤـــ بزەی جوانی لەسەر لێوێتی. کردنی مرۆڤـــ بە سەرچاوە بۆ ئەوەی ڕەگەزەکانی سرووشت بەو بچوێندرێت مانای ئەوەیە کە شاعیر لە روانگەی جوانیەوە سەیری هەموو شتێك دەکات و کام شت جوانتر بێت لای ئەو دەبێتە سەرچاوە. لە زۆربەی وێنەو دەقەکانیدا سرووشت و جوانی سرووشت سەرچاوەیەو جوانی ئافرەت بەو دەچونرێت، بەڵام لێرەشدا جوانی ئافرەت دەکرێتە سەرچاوەو سرووشت بەو دەچوێنرێت، یان خاسێتەکانی مرۆڤ دەدرێن بە سرووشت، کە ئەوەش بریتیە لە بە مرۆڤکردنی سرووشت. ئەوەش مانای زیاتر بەهاپێدان و بە گرنگ سەیرکردنی سرووشتە بۆیە خاسێتەکانی مرۆڤی پێدەبەخشرێت.
گێران خاسێتـەکانی مرۆڤـــ بەکاردەهێنێت بۆ وەسفی کات، بەڵام کاتیش لەو چوارچێوەیەدا وەکو ڕەگەزێکی سرووشت بەکاردەهێنێت کە ئەو کاتەش پایزە. لە هەڵبەستی" پایز"دا دەڵێت:

پایز! پایز / بووکی پرچ زەرد
من مات تۆ زیز/ هەردوو هاودەرد.

پایز یەکێکە لە چوار وەزەکەی ساڵ کە وەرزی پێگەیشتنی بەروبووم و پاشان گەڵاڕێزان و رووتبوونی داردرەخت و دیمەنی سرووشتە. گێران ئەم وەرزە بە بووك ناو دەبات، بەڵام بووکێکی پرچ زەرد. ئاشکرایە بووك تەنیا بەو ئافرەتە دەگوترێت کە شوودەکات و لەکاتی گواستنەوە لە ماڵی باوانەوە بۆ ماڵی نوێ و بۆ لای زاوا پێی دەگوترێت بووك کە لە کوردەواریدا بووك دەڕازێنرێتەوەو وەك دەزانین پێشتر تارای سوور دەدرا بەسەردا بووکدا. کەواتە گێران خاسێتی بووك وەردەگرێت

بۆ پایزو لەبری تارای سوور، ئەو بە پرچ زەرد وەسفی دەکات کە لەڕاستیدا ئەوەش وەسفێکی زۆر وردو جوانە بۆ وەرزی پایز کە گۆران بە پایز دەڵێت تۆ لە جوانیدا بووکیت، بەڵام بووکێکی پرچ زەرد نەك سەرداپۆشراو بە تارای سوور. هەروەها شاعیر لێکچوون لە نێوان خۆی و پایزدا درووست دەکات. واتە خۆی و ئەوی بووکی پایز وەکو یەك نیشان دەدات. ئاشکرایە پایز هێمایە بۆ غەمگینی و بێزاری و تەنانەت جۆرێك لە بێ هیوایی و سەرکەوتنی تەمەن. وەسفکردنی پایز بە پرچی زەردەوەو بە زیزی، ئاماژە بۆ ئەو خەمباری و بێ هیواییە دەکات کە هاوشێوەیە لەگەڵ مات و مەلولیەکەی ئەمدا. کەواتە لێرەدا خاسێتی مرۆڤـــــ بە کات، یان بە وەرزی پایز وەکو بەشێك لە سرووشت دەبەخشرێت، کە ئەویش وەکو ئەمی مرۆڤـــــ خەمبارو بێزارو بێ هیوایە. لە ڕاستیدا کات شتێکی بێلایەنە بەڵام کاتێ خاسێتی پایزی پێدەدرێت، مانای وایە لە ڕێگای ئەو خاسێتەوە جۆرێك لە ناساندن دێتە ئاراوە، کە خاسێتی بووکیشی بخرێتە پاڵ، ئەو کاتە مانای وایە لە ڕێگای پێدانی خاسێتی مرۆییەوە شووناسی ڕاستەقینەی ئەو کاتە دیاری دەکرێت و ئاماژەش بۆ ئەو دەلالەت و مانایە دەکرێت کە لەپشتی ئەم کاتەوە هەیە.

هەروەك لە هەڵبەستی” هەوری پایز”دا گۆران خاسێتی مرۆییبوون یان بە مرۆڤکردن دەبەخشێتە هەموو سرووشت و وەکو مرۆڤـــــ باسی دەکات. کاتێ دەڵێت:

بگرمێنێ، تەپ و لم دابکا، بیکاتە شەست، هەرگیز
نەوەستی قوڵپی گریانی، نەوەستی هەورەکەی پایز
تەبیعەت زەردو ژاکاوە، لە حاڵی گیان کەنشتایە
نیشانەی ماتەمی پایز لە فرمێسکی درشتایە.

گۆران باسی باران بارین دەکات کە لە کوردەواریدا ئەگەر یەکەم بارانی ئەو ساڵە بێت پێی دەڵێن بارانی پەڵە. لە شێوەی دەربڕینی بنیادی زمانی دەقەکەدا جۆرێك لە حەزکردن، یان پەرۆشی بۆ بارینی ئەو بارانە هەست پێدەکرێت. واتە وادەردەکەوێت کە بوونی ئەو بارانە پێویست بێت، ئەگەرچی بارانی پەڵەبێت پاش هاوینی درێژو وشك کە سەرەتای ساڵی نوێی چاندن و وەشاندنە، یان ئەگەر بارانی مەعنەوی بێت بۆ شۆردنەوەو خاوێنکردنەوەی هەموو ئەو توخم و ڕەگەزە پیس و ناشیرین و خراپانەی کەوتوونەتە سەر زەوی و دارو درەخت و رووی جوانی ئەوان و سرووشتیان بەگشتی تەڵخ کردبێت. ئەوی قسەکەری شیعرەکە داوای بارینی بارانی بە خورژم دەکات، بەڵام بارینی ئەو بارانە بە قوڵپی گریان ناو دەبات کە گریان خاسێتێکی مرۆییە، بەڵام شاعیر وەسفی بارانی پێدەکات، واتە خاسێتی مرۆڤـــــ دەدات بە باران، یان بە هەور کە باران لەوەوە دەبارێت. لە باڵێکی

وەهاشدا ئەگەر هەور بگری مانای وایە باران فرمێسکی هەورە. هەڵبەت پایز هێمای خەمباری و دڵتەنگیە. مرۆڤ ئەگەر هەست بە دڵتەنگی لە ئەندازە بەدەر بكات، گریان دەبێتە شێوەیەكی هەڵڕشتنی ئەو خەفەت و خەمباریەو كەمێك باری شانی ئەو سووك دەكات. هەروەك ئاشكرایە وەكو جۆرێك لە خاوێنكردنەوەی ڕۆح سەیری گریان دەكرێت. كەواتە بەهەمان شێوە ڕەنگ زەردی و مات و مەلولی پایزیش هەمان ئاماژەی هەیەو گریان هۆكارێكە بۆ سووك كردنی باری قورسی سەرشانی پایز. كەواتە لێرەدا بە گشتی پایز وەكو مرۆڤـــ وەسف دەكرێت، یان خاسێتی مرۆیی بە پایز دەدرێت و پایز دەكرێت بە مرۆڤـــ و وەكو مرۆڤیش خەمبار دەبێت. لەم وەرزەدا سرووشت بە گشتی ڕەنگ زەردو شێواوە، درەختەكان پرچیان شێواوەو بەرگی سەوزیان زەردبووە. بەگشتی ئەم بووەی كە شاعیر وەكو مرۆڤـــ یان زیندەوەر وەسفی دەكات لە حاڵی گیان كێشان یان مردندایە. دیارە هۆكاری ماتی پایزو گریانی بە قوڕپی پایز مەرگی سرووشتە. لێرەوە بە ئاشكرا دەردەكەوێت كە گۆران سرووشت و پایز وەكو مرۆڤـــ وەسف دەكات و وەكو مرۆڤـــ لەگەڵیان دەدوێت. هەرچۆن لە لایەكەوە خاسێتە جوانەكانی سرووشت وەردەگرێت بۆ وەسفكردنی جوانی مرۆڤ، گۆران بەهەمان شێوە خاسێتەكانی مرۆڤیش وەردەگرێت بۆ وەسفكردن یان دەرخستنی هەندێ بارو دیاردەی سرووشت. بەڵام زیاتر ئەو خاسێتانەی مرۆڤـ وەردەگرێت كە ئاماژەی خەمباری و بێ هیوایی و ناكارایی و مردن و كۆتایی دەكەن. بۆ نموونە هەور دەگری، پایز خەمبارو مات و مەلولە، تەبیعەت زەردو ژاكاوە، پایز بووكی پرچ زەردە.

دیسان گۆران جوانی ڕەگەزەكانی سروشت دەچوێنێت بە جوانی مرۆڤـــ. ئەم شوێن گۆڕینە لە لێچواندندا كە جارێك ئافرەت دەچوێنێت بە سرووشت و جارێك سرووشت دەچوێنێت بە ئافرەت، ئەوە نیشان دەدات كە ئەم دوو ڕەگەزە كە هەردووكیان سەرچاوەو بەرهەمهێنی جوانین و هەردووكیشیان سەرچاوەی ئیلهامی شیعری گۆرانن و شیعریش بەلای ئەوەوە هۆكارێكە بۆ هێشتنەوەی ناوی مرۆڤـــ و بەجۆرێك نەمری پێ دەبەخشێت. بە گشتی ئەم دوو انە هاوشانن یان هاوتاو یەكسانن لە جوانیدا و تا ئەو ئەندازەیەی هیچ كامیان بە بێ بوونی ئەویتریان ئەو جوانیەی نابێت كە پێكەوە هەیانە. گۆران لە هەڵبەستی “دارچوالەی پشكووتوو”دا، دارچوالە دەچوێنێت بە بووك، واتە درەخت لەگەڵ مرۆڤدا لێكچواندنی پێ دەكرێت، بەڵام نەمرۆڤێكی ئاسایی و نە مرۆڤـــ لە ساتێكی ئاسایدا، بەڵكو ئافرەت و لە ساتێكدا كە بووك بێت، كە ئەو ساتەش بۆ هەموو ئافرەتێك هەستیارترین ساتەوەختی ژیانە، ساتی لوتكەی ڕازاندنەوەو جوانی و مەستی و چاوەڕوانی ئەو ئافرەتەیە. گۆران لەم هەڵبەستەدا دەڵێت:

ریزێك نەمامی دارچوالەی نازدار
كە ڕێك وەستابوون لەسەر گیای بەهار
وەك بولبول ئەندامیان لە سووراو نابوو
لەنجەی تاوتاویان بۆ چپەی با بوو.

دارچوالە خاسێتی بووكیان پێ دەدرێت و وەكو بووك سووراو دەكەن، هەروەها لەنجەولار دەكەن كە ئەمیش دیسان خاسێتی ئافرەتە لە كاتی جوڵاندندا. هەروەها (با) لە ڕێگای خاسێت یان چالاكیەكی مرۆیەوە وەسف دەكرێت كە ئەویش "چپە"یە، ئاشكرایە چپە دواندنی مرۆڤە بە دەنگێكی نزم. ئێستا چپە وەسفی بای پێ دەكرێت و لەنجەی دارچوالە بۆ چپەی بایە. لەم لێدوانە دووجەمسەریەدا ئافرەت و سرووشت هەر جارەو یەكێكیان دەبێتە سەرچاوەو ئەویتریانی پێ بەراورد دەكرێت، یان لێكچواندنیان پێ دەكرێت. ئەمەش وەكو گوتمان دیدو تێڕوانینی گۆران بۆ ئەم دوو ڕەگەزەی بەرهەمهێنی جوانی نیشان دەدات كە یەكێكیان مرۆڤە و ئەویتریان سرووشتە. مرۆڤ بەرزترین و هوشیارترین ئەفریدەبووی ناو ئەم گەردوونەیەو ئەویتریان سرووشتی جوانە واتە ئەو سرووشتەی كە سەرچاوەی بوونە یان لە پێناوی مرۆڤدا درووستكراوە یان هەیە.

گۆران لە هەڵبەستی "دوا سەرنج"دا كە بە دەست بەسەركراوی ئەو ئافرەتە دەبینێت و ئەو بینینە دەبێتە ئیلهامی ئەم شیعرەی، ئەگەرچی واپێدەچێت ئافرەتە قژزەردەكە لە چاوەڕوانی كەسێكی تردا بێت و لە گۆرانی دەست بە كێت و پێوەند بۆ ئاگابێت. گۆران لە جوانی ئەو شۆخە هیوای ئازادبوون وەردەگرێت. كاتێك دەڵێت:

پرشنگی نیگایەك كە لە رووی رووناك
هەڵئەستێ و تیژ ئەكشێ تا ناخی دەروون
كڵپەی نوێ ئەخاتە كوورەی عەشقی پاك
دەفری گیان لیپ ئەكا خۆزگەی بەربوون
بۆ ئەوەی بتوانم لە پەردەی بیرم
نیگارێ هەڵكەنم شێوەی لێت بچێ
تا هەرچەن گازی گرت لە لەش زنجیرم
ئازارم سووكتر كا خەیاڵی كچێ.

دیسان گۆران دەیەوێت لە سەر پەردەی ناسكی خەیاڵی، وێنەیەكی ئەم شۆخە بكێشێ بۆ ئەوەی ئەو دیمەنە جوانەی لەیاد نەچێتەوە، چونكە پێیوایە ئەو دیمەنە جوانە هێزێكی مەعنەوی گەورەی پێ دەبەخشێت و وای لێدەكات لەبەردەم ئازارو ئەشكەنجەی زیندان بەهێزترو دان بەخۆدا گرتووتر بێت. كەواتە لێرەدا وێنەی ئەوی ئافرەت لە لایەك هیوای رزگاربوون بە ئەمی زیندانی دەبەخشێت و لە لایەكی تریشەوە دەبێتە هۆی سووككردنی ئازاری زنجیرو ئەشكەنجەی زیندان. ئەمەش

ئەوە نیشان دەدات ئافرەت هەر تەنیا سەرچاوەی چێژو مێتیقی داهێنان و ژیان نیە لای گێران، بەڵکو هیوابەخشی ژیان و ئازادیەو ورەبەخش و بەهێزکەری گیانی بەرگری مرۆڤە بەرامبەر بە ئازارو ئەشکەنجەو زیندان. لێرەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئافرەت بە هەموو شێوەیەك مێتیقی ژیان و بەردەوامی و نەوەستان و هیوای ئایندەیە.

هەڵاواردنی میللی،کێشەی زمان و ڕێگە چارەی کۆمۆنیزمی کرێکاری… حەمید تەقوایی

ئەم دەقی ئەم نوسینە لەسەر بنەمای چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە.

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

٢٠٢٢\٠٤\٢٣

خەلیل کەیوان: چەوسانەوە وهەڵاواردن و تەنانەت سوکایەتی لەسەر بنەمای میللەت ڕاستیەکە کە بەئاشکرا بەسەر بەشێک لە خەڵکی ئێراندا ئەنجام ئەدرێت.

بێ بەشیە ئابوری وسیاسی وکۆمەڵایەتی و کلتوریەکان بەهۆی ئینتیمای نەتەوەییەوە یەکێکە لە ڕوخسارە دزێوو دژە ئینسانیەکانی کۆمەڵگەی ئێرانە. بێبەشکردنی بەشێک لەخەڵک لە سود وەرگرتن لە زمانی دایک و بەفەرمی نەناسینی زمانە باوەکان لە وڵاتدا یەکێکە لە دەرکەوتەکانی هەڵاواردن لەسەر بنەمای میللەت.

ناسیۆنالیستەکان وقەوم پەرستەکان دەستیان بردوە بۆ کێشەی ستەم وهەڵاواردنی میللی وخۆراکی لێوەردەگرن. ئەوان لەکۆتایدا چەوسانەوەیەک ئاشکرادەکەن وخوازیاری لابردنی ئەو کێشەیەن.حەمید تەقوایی، تۆ کە ڕەخنەگری لە ناسیۆنالیست ونەتەوە چیەکان،ئایا وابیرناکەیتەوە کەلە ڕەخنەگرتنەکاتاندا لەوان توندڕەوی دەکەن؟وابیرناکەیتەوە کە ئەوان لەسەر حەقن لەو بابەتەدا کە ئەو کێشەیە دەخەنە ڕوو و بەرجەستەی دەکەنەوە؟

حەمید تەقوایی:هەر بەو شێوەی کە ئاماژەتان پێدا کێشەی ستەم وهەڵاواردنی میللی کێشەیەکی بابەتی و واقیعیە لە کۆمەڵگەی ئێران و زۆر کۆمەڵگەی تردا. بەڵام ناسیۆنالیستەکان ئەرک وئامانجیان لابردنی ئەو ستەمە نیە. ئەوان لەسەر بنەمای ئەو چەوسانەوەیە بەشوێن ئامانج و خواستی خۆیانەوەن.

ناسیۆنالیزم ئایدلۆژی وسیستەمێکی هزری و بەهایی تایبەتە بەچینی سەرمایەدار. تایبەتە بە لەسەدا یەکەکان. ئیستا ئەوان لە شوێنێکدا لە دەسەڵاتدان و دەوڵەتیان هەیە. لە جێگایەکێشدا لە دەوڵەتدا نین و بەوتەی خۆیان"کەمینەی میللی"پێکدەهێنن. بەڵام ئامانجیان هەر ئەوەیە کە بەدەسەڵات بگەن. کە میللەت دروست بکەن ودەوڵەت دروست بکەن، بە ئەوەی کە بازاڕی ناوخۆیی خۆیانیان هەبێت، کۆکردنەوەی قازانج وکۆکردنەوەی سامانی خۆیانیان هەبێت و بەرژەوەندی سیاسی و ئابوریان کە لەو چوارچێوە میللیە کەدا ئامانجی بەرزیانە بهێننەدەرەوە. لە بنەڕەتدا لەناو مێژودا هەر بەو شێوەیە میللەتەکان ودەوڵەتەکان دروست بوون.

میللەتەکان بە لابردنی هەڵاواردنی میللی دورست نەبوون، بەڵکو لەسەر بنەمای بەرژەوەندی چینێکی تازە پێگەیشتوو پێکهاتبون کەلە کۆتاییەکانی سەدەکانی ناوەڕاستدا لەئەوروپا لە دژی پاشا وخانەدانەکان و کۆمەڵگەی داخراوی دەربەگایەتی هاتبوویە مەیدان و ئەیویست بەرژەوەندی ئابوری خۆی، بەرژەوەندی چینی بۆرژوازی یا سەرمایەداری دەستەبەربکات. ئەم چینە بە ئەوەی کە بازاڕی خۆی هەبێت، بە ئەوەی کە دەسەڵاتی ئابوری وسیاسی خۆی لەو کۆمەڵگە فیئودالیەدا کە خێڵەکی و میر میرەیی بوون دامەزرێنێت، ناچار بوو کە هەموان لەژێر ئاڵای میللەتێکدا کۆبکاتەوە، ناچار بوو کە کۆمەڵگەیەک بەناوی میللەت و ولاتەوە دامەزرێنێت هەتا کەموو کوڕیەکانی کۆمەڵگەی داخراوی فیئودالی بخاتە لاوە و دەسەڵاتی ئابوری وسیاسی خۆی بەدەستەوە بگرێت. ئەمڕۆ ئیتر لە سەرتاسەری جیهاندا وڵات ومیللەتەکان دروست بوون لە هەموو جێگایەک چینی سەرمایەدار دەسەڵاتدارە.

بەڵام بەشێک لە سەرمایەداران کە بەخۆیان دەڵێن"کەمینەیی میللی" کە هێشتا وڵات ودەوڵەتێکیان نیە. ئەوانە لە کۆمەڵگەی تردا لەگەڵ سیستەمی ولاتی-میللی تردا کە پیشتر دروستکراوە دەژین. ئەوانەش دەیانەویت ببنە سەری ناوسەران! واتە بەشێک لە چینی سەرمایەدار کە زمان و مێژوچەی خۆیان هەیە بەڵام خاوەنی وڵاتێک نیە ئەیەوێت وڵاتی خۆی، واتە بازاڕی ناوخۆ و چالاکی ئابوری ،خۆیشی هەبێت ودەسەڵاتی سیاسی خۆشی بەدەستەوە بگرێت. ئەوانە بە ئەوەی بەو ئامانجە بگەن سود لە ستەمی میللی وەردەگرن کە کێشەیەکی واقیعیە.

ڕێگام بدە كە نمونەیەك بهێنمەوە.دەزانیت كە كیشەی فەلەستین كێشەیەكی واقیعییە.ملیۆنەها كەس لەخەڵك لە سەرخاكی مێژوویی خۆیان،جێگایەك لەوێدا دەژیان.ماڵیان هەبوو،ئاوارە بوون ولەجێی ئەودا وڵاتێكیان بەناوی ئیسرائیلەوە دامەزراند.ئەمە كێشەیەكی واقیعییە بەڵام ئەحزاب وهێزە سەرو كۆنەپەرستە ئیسلامییەكان نان دەخۆن،پایەیەكی بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی هەر ئەمەیە.هێزەكانی وەك حەماس،وەكو حزبوڵا،وەكو خودی كۆماری ئیسلامی سودیان لەمە وەرگرتووە،خوراكیان دەدایە چەوسانەوەو مەینەتییەكانی خەڵكی فەلەستین بۆ ئەوەی ئامانجە كۆنەپەرستانەكانی خۆیانی پێ بەرێنە پیشەوە.
ناسیۆنالیزمیش هەمان دەور دەگێڕێت.ئەحزابی ناسیۆنالیستی خەڵكی پەنا بۆ هەڵاواردن و ستەمی میللی دەبات بۆ ئەوەی كە بەدەسەڵات بگات و بەرژەوەندییە ئابوری وسیاسییەكانی چینی خۆیان دەست بەربكەن.
ئەو ئامانجەی كە ئەوانە بەدوایەوەن بەهیچ شێوەیەك هەمان ئامانجی چینی كرێكارو زەحمەتكێشێك نیە كە وان لەژێر ستەمی میللیدا.بەڵكو ئامانجی هەمان ئەو لەسەدا یەكانەیە كە لەناكۆكی تەواودایە لەگەڵ بەرژەوەندی جەماوەری هەمان میللەت كە ئەوان پاگەندەی نوێنەرایەتییەكەیان هەیە.ئەمە ئەمڕۆ لەكوردستانی عێراق وەك نمونەیەك دەبینین.بنەمای ڕەخنەی ئەمە لەناسیۆنالیزم ئەوەیە.هەتا ئەوجێگەیەی كە بە كێشەی چەوسانەوەو هەڵاواردنی مللی دەگێڕێتەوە “ڕێگەچارەیەك”كە ئەوان دەیخەنە بەردەم خەڵكی ڕێك قوڵكردنەوەی هەڵاواردنی میللییە،نەك ڕێگەچارەی.بەهیوایی ئەوەی كەلە دریژەی ئەم چاوپێكەتنەدا بتوانین كە زیاتر ئەبا بەتە ڕونبكەینەوە.

خەلیل كەیوان:لایەنەكی تری ئەم چەوسانەوەیە بە بەش بوونی خوێندنە بە زمانی دایك و سود وەرگرتنە لێی لە بەڕێوبەرایەتییەكان و لەكاروباری ڕۆشنبیری و هاشیوەی ئەمانەدایە.ئەمەوێت لێتان بپرسم كە هەڵاواردنی زمانی و فەرهەنگی چ كاری گەریەكی هەیە لەسەر ژیانی تاك وكۆی قسەكەران بەو زمانانە؟چ كاریگەرییەكی هەیە لەسەر هەستی هاوبەشیان لە سەر هاوچارەنوسیان لەگەڵ هەموو خەڵكی دانیشتووی وڵاتدا؟

حەمید تەقوایی:بەبڕوای من هەڵاواردن لە دژی زمانی دایك خەڵكیك كە بەزمانێك جگەلە زمانی ڕەواج پێدراو لەو كۆمەڵگەیەدا قسەدەكەن یەكێكە لە دەركەوتە زۆر گرنگەكانی چەوسانەوەو هەڵاواردنی میللییە،بەهۆی ئەوەی كە بابەتەكە تەنها لەسەر قسەكردن نیە.زمانی دایك،زمانیكە كە تاك لەگەڵیدا گەورە بووە و لەگەڵیدا دەستی بە

قسەکردن کردوە و بەو زمانە لەگەڵ کۆمەڵگەدا، بە کلتورێک،یان پەیوەندیەک، یا ئەدەبیاتێک ئاشنا بووەشوێنێکی تایبەتی دەبێت لە ژیانی ئەو تاکەدا.جێگایەکی جیاواز تر لەو زمانانەی کەلەوانەیە دواتر فێریان ببێت.

ڕێگەم بدە کە نمونەیەک بهێنمەوە.ئێستا زۆرێک لە ئێرانیەکان بە کۆچبەری چونەتە وڵاتانی جۆراوجۆرو بونەتە پەنا بەر.زۆرێک لەوانە زمانی وڵاتی نیشتەجێ بونی خۆیان بەباشی فێربوون و بەو زمانە قسە دەکەن.لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا بەزمانی دایک باشتر دەتوانن تەعبیر لە خۆیان بکەن.هیچ زمانێکی تر ناتوانێت جێگەی زمانی دایک بگرێتەوە.ئێوە بە زمانی دایک،فارسی یا کوردی یا تورکی و یان هەر زمانێکی ترکە لەگەڵیدا دەستت بە قسەکردن کردوە، بەردەوام دەتوانیت هەستەکانتان دەرب□ن،گاڵتە بکەیت یان تانە بدەیت،نوکتەو قسەی خۆش بڵێیت،نمونەو پەندەکان بەکار بهێنیت،ئاڵۆزی وخەمی زمان وخۆشیەکانی زمان زۆر باشتر تێدەگەیت و بەکاریان دەهێنیت وهتد.

لەوانەیە زۆر باش لە شکسپیرو بۆدلیرو هانریش هاینە بخوێنێتەوەو تێیبگەیت بەڵام ئەو کاریگەریەی وای دانێین کە حافزو خیام لەسەر ئێوە هەیانە، ئەوانە نیانیە.

شارەزایانی زمان لەو باوەڕەدان کە زمان تەنها وەسیلەی قسەکردن نی□ بەڵکو وەسیلەی بیرکردنەوەشە.واتەبیرکردنەوە بەبێ قسەکردن جێگای باوەڕ نیە،کەسێک کەلەگەڵ زمانی دایکیدا دەستی بەبیرکردنەوە کردوە ئەو کارە بەشێوەیەک لە کەسایەتیەکەیدا هەڵکەندراوە کە ئیتر قابیلی ئەوە نیە کە جێگاکەی بگۆڕدرێت بەزمانەکانی تر.

بەو بەڵگانە بێ بەشی لە خوێندن و بێ بەشی لە چالاکی کلتوری وکۆمەڵایەتی بەزمانی دایک،زۆڵمێکی زۆر ئاشکرایە.لە زۆرێک لە وڵاتاندا زمانی دایکی خەڵکێک کە لەناوچەیەکدا بەزمانی فەرمی ئەو وڵاتە قسەناکەن هیچ کات بەڕەسمی ناناسرێت.ئەڵێی بەشێک نیە لە واقیعیەتی کۆمەڵایەتی.هەموان ناچارن لە فەرمانگەو پەروەردەو خوێندن و ڕاگەیاندنەکان و ئەدەبیاتدا ئەو زمانە بەکار بهێنن کە دەوڵەتی پەیوەندیدار لە کۆمەڵگەدا بەفەرمی ناسیوە.باشە،ئەمە هەڵاوردنێکی ئاشکرایە بە مافی کەسێک کە بە زمانی دایکێکی تر جگە لەو زمانە ئەسڵیەی کە دەوڵەتی پەیوەندیدار لە کۆمەڵگەدا ڕەسمێتی پێداوە هاتوەتە دونیا.من هێشتا لەناو هاوڕێ کانمدا کە زمانی دایکیان زمانێکی ترە بۆ نمونە تورکی یا کوردی وهیترە و لەو زمانە ئاشنایەتیەکی زۆرتریان لەگەڵ ئەو زمانە هەیە،لەگەڵ ئەوەی کە زۆر کۆنترۆڵیان بەسەر زمانی فارسیدا هەیە،کاتێک کە دەیانەوێت وای داب□ن□ین نوکتەیەک یان قسەیەکی خۆش بکەن یا کاتێک کە بیانەوێت توانج و توڕەیی دەرب□ن دەیگۆڕن بۆ زمانی دایکیان.ئەو زمانە

ئاسان ترە بۆیان ئەمە تایبەت نیە بە"کەمە نەتەوەکان". بۆ فارسی زمانەکانی نیشتەجێی وڵاتانی تریش ئەم کارە هەر ڕاستە. ئەوانیش کاتێک کە دەیانەوێت نوکتەیەک و قسەیەکی خۆش بگێڕنەوە، یان، بە پەندێک تەعبیر لە شتێک بکەن، یا بە کۆپلە شیعرێک ئامانجەکەیان بگەیەنن، پەنا دەبەنەوە بۆ زمانی فارسی. بەبۆچونی من ئەوە بەتەواوەتی سروشتیە و بەشێکە لە کەسایەتی کۆمەڵایەتی ئینسانەکان. هەر بەو هۆیەوە ئەبێت ئێمە هەڵاواردن لەدژی زمانی دایک ڕێشەکێش بکەین، ئەبێت ئەمە لەناوبەرین تا بتوانین کە بانگەشەی ئەوە بکەین کە ستەمی میللی مان لەناو بردوە. ئەڵبەت ستەم وهەڵاواردنی میللی تەنها لەزماندا قەتیس نابێتەوە بەڵام نایەکسانی لە بەکار هێنانی زمانی دایکدا گۆشەیەکی گرنگی چەوسانەوەی میللیە.

خەلیل کەیوان: ڕێگا چارەی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران چیە بۆ لابردنی ئەم هەڵاواردنە زمانی-ڕۆشنبیریە؟

حەمید تەقوایی: ئێمەل□ بەرنامەی حزب و بەگشتی ل□ ئەدەبیات و قسەوباسەکان و بانگەشەکانی حزبدا ڕیگا چارەی ڕۆشنمان هەیە بۆ لابردنی ئەم کێشەیە. ئێمە دەڵێین ئەبێت فرسەتی فێربونی زمانی دایک بۆ هەموو ئەو زمانە باوانەی کەلە وڵاتدان دەستەبەر بکرێت. ئەبێت هەبونی ئەدەبیات، بڵاوکراوە، کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامە بە زمانی دایکیی خۆیان و بەکار هێنانی. لە میدیا کۆمەڵایەتیەکان و لە دەزگا ڕاگەیاندنەکانی وەکو ڕادیۆو تەلەفزیۆن و هتد یاسایی بێت و بە فەرمی بناسرێ. دەوڵەت بەرپرسە لەوەی کە ئاسانکاری کاری بکات بۆ ئەوەی کە کەسانێک بە زمانی دایکیان (جگە لەزمانی بنەڕەتی ئەو وڵاتە) قسە دەکەن بتوانن بخوێنن، بتوانن ئەدەبیات و کلتوری خۆیان بەوانە بڵێنەو و یا بیخوێنن، بتوانن بڵاوکراوەی ئەدەبی کتێب، ڕۆمان، شیعرو گۆرانی وفلیم و مۆسیقایان هەبێت، بتوانن دەزگایی ڕاگەیاندنی خۆیان هەبێت(ڕادیۆ و تەلەفزیۆن وهتد)و بەگشتی مافیان هەبێت کە بەزمانی دایک چالاکی ڕۆشنبیری و هونەریان هەبێت. ئەبێت ئەمانە بەڕەسمی بناسرین. باسەکە تەنها لەسەر فێربونی ئەلف با و خوێندن و نوسین نیە. ئەوە بابەتێکە. فێربونی زمانی دایک ئەبێت لە هەموو جێگایەک بەفەرمی بناسرێت و لەو ناوچانەدا کە بەو زمانانە قسە دەکەن ئەبێت ئەوە بەفەرمی بناسرێت، ئەبێت ئەمە یاسایی وکردەیی بکرێتەوە. بەڵام سەرباری ئەوانەش ئەبێت شیعر و ئەدەبیات بەو زمانە، مۆسیقا و گۆرانی بەو زمانە و هەموو لایەنە ڕۆشنبیریەکانی تری ئەو زمانە بەوانە بوترێتەوە. بۆ نمونە ئیستا ئێمە لە قوتابخانەکاندا داڕشتنمان هەیە بەزمانی فارسی، بەزمانی

فارسی ئەدەبیاتمان هەیە،سەبارەت بەزمانەکانی تریش ئەبێت بەهەمان شێوە بەفەرمی بناسرێت.دەوڵەت ئەرکەتی ئاسانکاری پێویست بۆ جێبەجێ کردنی ئەم کارە دابین بکات.

خەلیل کەیوان:هەرچۆن بێت،زمانی هاوبەش یەکێکە لە پێویستییەکانی هەر کۆمەڵگەیەک.ئایا ئەو پێداگرییەی کە ناسیۆنالیستەکان و نەتەوەپەرستەکان لەسەر زمانی دایک هەیانە و ئەو ڕێگە چارەی کە کۆمۆنیزمی کرێکاری هەیەتی نابێتە هۆکاری ئەوەی خەڵک لەیەک جودابکرێنەوە، بەلەبەر چاوگرتنی ئەوەی کە ئێران وڵاتێکی فرەزمانە وخەڵکەکەشی سەربە نەتەوەی جۆراوجۆرن.ئایا ئەم وڵاتە لە سەر لێواری جیابونەوە دانانێت و نایکاتە چەند پارچە و هتد؟ لەگەڵ ئەو ڕێگە چارەی کە ئێوە هێتانەوە پێداگرییەک کە خێڵ پەرستەکان و نەتەوەپەرستەکان لەسەر ئەو کێشەیە هەیانە،ئایا مەترسی ئەوەی نییە کە خەڵک لە بەرانبەر یەکدا دابنێت؟

حەمید تەقوایی: سەرەتا ئەبێت بڵێم کە ئێمە خۆبەخۆ بەش بەش بون وجیابونەوە وسەربەخۆیی بەکفر یان تابۆ یان قەدەغە نازانین.ئێمە لە ناوچەیەکدا کە کێشەی میللی هەیە ئەگەر خەڵک لە بارودۆخێکی ئازادانەو لە ڕێگەی گشت پرسی(ڕیفراندۆمێک)ەوە بڕیار بدەن کە جیا دەبنەوە، بە پێچەوانەی هێزە ناسیۆنالیستە فارسەکانەوە، ئێمە بەفەرمی دەناسین.بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ، باسەکە لێرەدایە کاتێک هێزە ناسیۆنالیستەکان پێداگری لەسەر مەسەلەی زمان دەکەن،لە ڕاستیدا ئەیانەویت بە مەسەلەی میللەت دروستکردن،مەسەلەی گەیشتن بە دەسەڵات و بەخۆ جیاکردنەوە لەوانی تر باسی دەکەن،هەر ئەوەی کەلە سەرەتای ئەم باسەکەوە خستمە ڕوو.
بەڵام بە پێچەوانەی ناسیۆنالیستەکانەوە ئێمە لەسەر بنەماو بنچینەی مافی یەکسان بونی هاوڵاتیان بەرگری لە زمانی دایک دەکەین.هاوڵاتیانی خاوەن مافی یەکسان واتە ئەوەی کە لەئێرانی ئەمڕۆدا بەهەمان شێوە کە کەسێک زمانی دایکی فارسییە دەتوانێت بە زمانی فارسی کتێب بنوسێت،شیعر بڵێت،فلیم دروست بکات،نمایشی شانۆی بکات،ڕادیۆ وتیقی بەڕێوە بەرێت وهتد وهتد،هەموو ئەو مافانە ئەبێت بە کەسێکیش کە زمانی دایکی تورکی فارسی یا عەرەبی یا هەر زمانێکی ترە بەفەرمی بناسرێت.ئەمە نابێتە هۆکاری دابەش بوون، بە پێچەوانەوە، یەکێتی بەشەکانە.
ناسیۆنالیزمی خێڵەکی، بۆ نمونە ناسیۆنالیزمی کورد، ئەیەوێت لەدەوری زمانی وڵات-میللەتی خۆی دروست بکات یان فیدراڵی خۆی هەبێت وهەموو کارەکان خۆی بەدەستیەوە بگرێت.واتە ئەیەوێت زمانی کوردی لەوڵاتی

دڵخوازی خۆیدا هەمان دەوری هەبێت کە زمانی فارسی لە ئێرانی ئ□م□دا هەیەتی.
پاشان.باسەکەی ئێمە ئەوە نیە! ئێمە دەڵێین یەکسانی هەموو زمانە باوەکان لە هەر وڵا تێکدا.ئێمە دەڵێین لە هەر کۆمەڵگەیەکدا-ئیتر ناوی هەرچی لێ بنێین،وڵاتی ئێران،وڵاتی کوردستان،یا هەر وڵا تێکی تر-هەموو زمانە باوەکان لەو کۆمەڵگەیەدا،هەر بەوشێوەی کە ڕونم کردوە،ئەبێت بەشێوەی یەکسان بە فەرمی بناسرێن و مافەکانیان لەبەرچاو بگیرێت.بەپێچەوانەوە ئەگەر ئەم هەلومەرجە بخولقێنیت دەتوانیت کۆمەڵگەیەکی گەورەو یەکگرتوترت هەبێت.
ئیمە وەکو بنچینەیەک خوازیاری ئەوەین ئەوکۆمەڵگەیانەی کە(سەرمایەدارەکان ناوی وڵات ومیللەتیان لەسەردادەنێن)هەرچەند گەورەتر بێت.ئێمە بەهیچ جۆرێک لایەنگری وڵاتانی زۆر بچوکترو هەرکەسێک بەزمانی خۆی وهەرکەس بە کلتوری خۆی نین، بە شێوەیەک کە هاوسێ زمانی هاوسێکەی تێنەگات.ئەگەر ئێمە باسی مافی یەکسان دەکەین ڕێک لەبەر ئەوەیە کەکۆمەڵگە هەرچی زیاتر گەورە بکەین و هەرکەسێک بەهەر زمانێکی دایکەوە کە هەیەتی بتوانێت لەوێدا هەست بەئازادی و ئاسودەی بکات و بتوانیت بەزمانی خۆی هەموو چالاکیەک ئەنجام بدات.هەربەوبۆنەیەوە ئەمە پێکەوەلکێنەرو لەدەوریەک کۆکەرەوەی خەڵک و یەکگرتوو کەری خەڵک و ڕۆشتن بەرەو کۆمەڵگەی هەرچی گەورەترو ئینسانی تر ئەبێت.تەنها لەبارودۆخێکی وەهادایە کە هەموان بە تامەزرۆییەوە زمانێکی سەرتاسەری و هەموو لایەک بگرێتەوە.بەپێچەوانەوە،کەسێک کە لەسەر زمانی خۆی وەکو زمانی فەرمی و سەپێنراوی میللەتێک یان وڵا تێک(چ وڵا تێک کە ئیستا هەیە وچ وڵا تێک کە دەیەوێت سبەینێ دروستی بکات)جەخت دەکاتەوە،هەر بەوبۆنەیەوە ئەوە کە دەیەوێت ه□□□اواردن دروست دەکات،ئەوە کە ئەیەوێت،خەڵک و کۆمەڵگەی ئینسانی لەسەر بنەمای یەک مێژوچەی میللی-قەومی دابەش بکات.
ئەگەر کەسێک لەسەر ئینسانیەت و کۆمەڵگەی ئینسانی دەجوڵێتەوە-نەک لەسەر ئەوەی کە چینی من ئەبێت دەسەڵات وەربگرێت و ئەبێت من ئاڵای پیرۆزیەکان و خاک و سنوری پیرۆزی خۆم هەبێت و هتد،ئەگەر پیرۆزیەکانی دەمارگیری میللی بخەینە لاوە،ئەو کاتە هەر ئینسانێک بەهەر زمانی دایک□ ک□ هەیەتی لەگەڵ ئەوانی تردا هەست بەیەکسانی دەکات و ئیتر پێویست ناکات کە باسی جیابونەوەو تەنانەت خودموختاری و فیدرالیسم و هتد بخ□ریتە ڕوو و ئەو جۆرە نوسخە پێچانەوانە کە لەکردەوەدا ه□□□اواردن و جیاکاری میللی قوڵ دەکاتەوە دەڕواتە کەنارەوە.بنەمای باسەکە مافی ئینسانیە کە جیهاندا گرە.ئەگەر حکومەتێک بیەوێت کۆمەڵگە لەسەر بنەمای مافی

ئینسانی بەڕێوە بچێت، بەشێک لەو مافانەی ئینسانیانە بە فەرمی ناسینی زمانی دایکە بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە بەزمانی جۆراوجۆر دەئاخفن. ئێمە لەم چوارچێوەیەدا مەسەلەکە باس دەکەین، ناسیۆنالیستەکانیش لە چوارچێوەی لە پێشتری بەزاڵکردنی زمانی دایکی خۆیان بەسەر چارەنوسی کۆمەڵگەدا کە لەو باوەڕەدایە کە کۆمەڵگەی میللی ئەوانە. ئەم دوو جۆرە ڕوانینە بۆ کێشەی زمان و ڕەنگە چارەی کێشەی زمان بە تەواوەتی خاڵی لە بەرانبەر یەکتردان.

خەلیل کەیوان: زۆر باشە، لەگەڵ ئەم تاریفەی کە دەڵێیت، ئەگەر بڕیار بێت کە لە هەر ناوچەیەکدا خەڵک بەزمانی دایکی خۆیان قسە بکەن، بخوێنن، چالاکیە ڕۆشنبیریەکانیان ڕێکبخەن، ئەو کاتە چ زمانێک خەڵکی وڵاتێک لەگەڵ بەیەک یەکگرتوو دەهێڵێتەوە کە بتوانن لەگەڵ یەک پێیوەندیان هەبێت؟ کێشەی زمانی ئەسڵی نێوان خەڵکی ئەو وڵاتە چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: نەخێر! ئەمە گونجاونیە و پێویستە. تەنها لە قوتابخانەی ئەو ناوچانەی کە زمانی تر باون، وەکو کوردستان، خوزستان، ئازەربایجان و هتد، ئەبێت زمانی دایک بخوێندرێت. هەم بەواتای فەرمی خوێندن و هەم ئەدەبیات بەو زمانانە. بەڵام ئەم دەرسانە لە هەموو قوتابخانەکانی ئێران ناخویندرێت. بە نمونە لە شیراز خویندنی زمانی کوردی گرنگی نیە، پێوست نیە بەڵام لە کوردستان بەدڵنیایی دەبێت زمانی کوردی لە هەموو قوتابخانەکاندا بخوێندرێت.
لە وڵاتانی ڕۆژئاوا تا ئاستێکی زۆر ئەم یاسایە لەبەرچاو دەگرن ئەگەر لە سەدا چەندێکی دیاری کراوی خویندکاران لە قوتابخانە داوابکەن کە زمانێکی ناسەراسەری بخوێنن، ئەو قوتابخانەیە ئەرکێتی کە کارئاسانی بۆ ئەم کارە بکات. وای دابنێین لەناو پەنابەرە عەرەب زمانەکاندا کە لە وڵاتێکی ئەوروپایی و یان لە وڵاتێکی تردا کە ئەم مافە تا ڕادەیەک بە فەرمی دەناسێت دەژین، ئەگەر لە سەدا یەکی دیاریکراوبن کە بیانەوێت وانەی زمانی عەرەبی لە قوتابخانەی شارو ناوچەی نیشتەجێ بونیاندا بێت بخوێنن. ئەرکی دەوڵەتە کە ئاسانکاریان بۆ بکات.
لە ئێرانیشدا ئەبێت ئەم مافە بە فەرمی بناسرێت. ئەڵبەت لێرەدا مافی پەنابەران بابەتی باسەکەی ئێمە نیە، بەڵام ئەوانەی زمانی دایکیان جیاوازە لەگەڵ زمانی سەرتاسەری ئەبێت بەهرەمەند بێت لە مافی فەرمی زمانی دایک لە ناوچەکانی تری وڵاتدا. لە ناوچەکانی کوردستانیش و ئازەر بایجانیش کە زمانی ناوچەی جیاوازە و لە

ناوچەکانی تریش ئەگەر لەسەدا یەکی دیاری کراو لە خەڵک خوازیاری فێربوونی زمانی دایکیان بنئەبێت ئەو مافەیان بەفەرمی بناسرێت.
هەرچەن بەڵێت ئەوانە وردەکارین کە یاسا ڕونیان دەکاتەوە. بەڵام ناوەرکی بابەتەکە، بنەمای بابەتەکە، ئەوەیە کە ئەمە مافی کەسێک کە بەزمانی دایکی جیاواز دەئاخفێت بە فەرمی بناسین وبە بەشی نەکەین لەخوێندن وچالاکی ڕۆشنبیری وکۆمەڵایەتی بەزمانی دایکی . تەئکید لەسەر ئەوەش بکەمەوە کە ڕێژەی نیسبەتی جوغرافیایی تەنها لەبارەی خوێندنەوە ڕاستە. واتە تەنها بە فێربوونی زمانەکی دایک لە ناوچەیەک کە زۆرینەی خەڵک زمانەکی تریان هەیە ئەبێت داوای ڕێژەی سەدی بکەن. بەڵام سەبارەت بە چالاکی ئەدەبی وڕۆشنبیری و هونەری نابێت هیچ سنوردارێکی،چ جوغرافیایی یا هیچ شتێکی جگەلەوانەش، بونی هەبێت. بە ئەم جۆرە چالاکیەش ئەبێت کارئاسانی و دەرفەتی پێوست بە هەموان بەخشەنەت،سەربەخۆ لە زمانەک کە قسەی پێدەکەن.

خەلیل کەیوان: دوبارە هەر لەم پەیوەندەوە پرسیارێکم هەیە. ئایا خوێندن بەزمانی دایک ماناکەی ئەوەیە کە هەموو دەرسەکانی قوتابخانە وناوەندیەکانی وەکو فیزیا و کیمیا ودەرسەکانی تر، ئەبێت هەر بەو زمانی دایکە بخوێندرێن؟

حەمید تەقوایی: بەبڕوای من بەو شێوەیە نیە. هەر بەو شێوەیەی کە وتم کێشەی هەڵاواردنی زمانی و جیاوازی نێوان زمانەکانی دایک لەبنەڕەتدا لە دەوری ئەدەبیات وشیعرو گۆرانی و هاوشێوەکانیدا مانای خۆی دەداتبەدەستەوە. بەڵام سەبارەت بە زانست ئەبێت ئاگامان لەوە بێت کە لە سەردەمی ئەمڕۆدا زمانی ئەسڵی زانست زمانە ئەورپیەکانە.وڵاتانی ڕۆژئاوا کە لە ڕیزی پێشەوی پێشڕەویە فەلسەفی زانستی-چ زانستی دەقیقە و چ زانستی کۆمەڵایەتی-دا وەستاون.زمانەکانی تر،وەک زمانی فارسی و یان زمانەکانی تر کەلە ئێران باوە. ئەو گەنجینەی زمانەکان و دەستەواژە و مانا و ئەوتوانا هەمەلایەنیەیان نیە کە پێشکەوتنەکان و دەستکەوتە زانستیە ئەمڕۆژیەکان بە ئاسانی و وردبینی و ڕاستی پێویستەوە دەربڕێت.
لە ئێران،لانی کەم ئەو سەردەمەی کەمن خوێندکار بووم ،لە زانکۆکاندا هەندێک لە وانەکان بە زمانی ئینگلیزی دەخوێندران لەبەر ئەوەی کە بۆ نمونە نەیان دەتوانی میکانیکی کوانتۆم یا بیرکاری بەرز بەفارسی بخوێنن.فارسی بۆ ئەم کارە زۆر زمان گرانە.دەتوانی بە فارسیش هەبێت نزیک بە زۆرینەی زمانەکان و زاراوەکان هەر بە زمانە ئەسڵیەکەی بوو کە تەنها بە خەتی فارسی دەنوسرا .لە هەندێک حاڵەتیشدا هەر لەو ئاستەدا باشترە کە لە

دووی ناوەندیەوە زمانی ئینگلیزی بخوێندرێت. بەو جۆرە زۆر باشترو بەربڵاوترو قوڵتر دەتوانیت زانست لە وڵاتی ئێراندا پەرەپێبدەیت. ئەمە دەمارگیریەکمان نیە.جیاوازیەکی ئەمە لەگەڵ ناسیۆنالیستەکاندا ئەوەیە کە ئەمە دەماریریەکمان لەسەر کلتوری خۆمان،زمانی خۆمان، مێژووی خۆمان نیە. ئەمە دەڵێین کە ئەبێت کۆمەڵگە بڕوات بەپیری کلتوری پێشکەوتوی ئینسانیەوە و هەر لەبەر ئەوە پێ لەسەر بەها جیهانداگرەکان دەکەینەوە. بۆ نمونە دەستکەوتە ڕۆشنبیری و زانستیەکان بەزمانی ئینگلیزی تەنها تایبەت نین بەو کۆمەڵگەیانەی کە زمانیان ئینگلیزیە. بەڵکو دەستکەوتی گەشەی هزری و ڕۆشنبیری هەموو مرۆڤایەتیە. ڕەوتی ئاڵوگۆڕەکانی مێژوو بە شێوەیەک بووە کە ئەمڕۆ وڵاتانی ڕۆژئاوا و ئەوروپایی پێشەنگی ڕۆشنبیری و پێشەنگی زانست و هونەرن. ئەمە پێویستە لە هەموو وڵاتان سەربەخۆ لەوەی کە بەچ زمانێک دەئاخفن بەفەرمی بناسرێت.

خەلیل کەیوان: لێرەدا دواین پرسیارتان لێ دەکەم،ئەوە ئاماژەتان بەزمانی ئینگلیزیدا.لە بەرنامەی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریدا باس لەوە دەکرێت کە خوێندنی زمانی ئینگلیزی ئەبێت لە هەموو قوتابخانەکاندا لە تەمەنێکی خوارەوە دەست پێ بکات. بەرنامە دەڵێت کە زمانی ئینگلیزی ئەبێت بە تەدریج ببێتە زمانی بەڕێوەبردن و پەروەردەی باو لە وڵاتدا.ئایا خوێندنی زمانی ئینگلیزی تا ئەم ئاستەی کە ئێوە جەختی لێدەکەنەوە ناکۆک نیە لەگەڵ خودی خوێندنی زمانی دایکدا؟

حەمید تەقوایی:لە هیچ ڕوویەکەوە بەو شێوەیە نیە.ئێمە خوازیاری زمانی ئینگلیزین لەپاڵ زمانی ئەسڵی و زمانە باوەکانی تر لەناوچە جیاوازەکانی وڵاتدا.من ڕونم کردوە کە زمانی ئینگلیزی لە ئاکامی یەک زنجیرە ئاڵوگۆڕی مێژوویی بۆتە زمانێکی دەوڵەمەند و بەتەواوەتی کەبەند بە زانست.زانست بەنای فراوانی وشەکە،لە زانستی دەقیقەوە تا زانستی کۆمەڵایەتی و پزیشکی وفەلسەفەو تیئۆریە ئابوریەکان و مەکتە هزریەکان و هتدئەوە یەکێک لە بەڵگەکانی گەشەی زمانی ئینگلیزیە بۆ زمانێکی نێونەتەوەیی.
لەوڵاتی سوئید لەتەمەنێکی بچوکەوە،لە قوتابخانەی سەرەتاییەوە،زمانی ئینگلیزی دەخوێندرێت لەگەڵ ئەوەی کە زمانی سوئیدیش لە کۆتاییدا بەشێک لە فەرهەنگی ئەوروپاییە.لەڕوی زانستیەوە بۆ نمونە ئەو لاوازیەی زمانی فارسی نیە،لەگەڵ ئەوەشدا،لەوێ ئینگلیزی دەخوێندرێت،چونکە دەزانن کە زمانی دایکیان تایبەتە بە کۆمەڵگەیەکی بچوکی چەند ملیۆنی.دەزانن ئەگەر بیانەوێت

پەیوەندی بکەن بەدونیایەوە،و بەباشی سود لە دەستکەوتە زانستی وتەنانەت هونەری وڕۆشنبیری وئەدەبی وفلیم و مۆسیقاکانوەرگرن، ئەبیت زمانی ئینگلیزی گشتگیر بکەنەوە.لە سوئید تەنانەت زۆربەی فلیم وزنجیرە تەلەفزیۆنیەکان-کە زۆربەیان بەزمانی ئینگلیزین-دوبلاج ناکەن و هەر بە زمانی ئەسڵیەکەی نیشانی ئەدەن.
ئێمە دەمانەوێت ئەم مۆدێلەلە ئیران جێبەجێ بکەین.ئەمە بواردەدات کە کۆمەڵگەی ئێران پەیوەندیەکی بەهێزتر لەگەڵ دونیا دروست بکات و بتوانیت لە تازەترین ودواین دەستکەوتە هزری و ڕۆشنبیریەکانی دونیا بەهرەمەند ببێت.
لە کۆتاییدا خاڵێکی تریش باس بکەم لە پەیوەند بە خەتی فارسیەوە. ئێمە دەمانەوێت هاوکات خەتی فارسیش بگۆڕین بەلاتین،هەر ئەوکارەی کە کۆمەڵگەی تورکیا کردیان.زمانی فارسی زمانی فارسیە بەڵام خەتی عەرەبی کە زمانی فارسی پێ دەنوسرێت، بەبۆچونی ئێمە بارێکی قورسە بەسەر پیی ئەو زمانەوە. ئەگەر بمانەویت ئەدەبیاتی فارسی پێشکەوێت،خوێندن بەزمانی فارسی ئاسانتر ئەنجام بدرێت و بەگشتی وای لێ بێت کە بە زمانی فارسی تێکەڵ بە جیهانێک ببیت کە تێیدا خەتی لاتین لە هەموو جێگەیەک بە فۆرمی دەناسن،ئەبیت خەتی فارسی بگۆردرێت بەلاتین.ئەوە یەکێک لە ڕیفۆرمە گرنگەکانە بەرەو گەشەی زیاتری ڕۆشنبیری وشیعرو ئەدەبیات وبەگشتی کارەکانی نوسین وئەدەبی بەزمانی فارسی دەبیت.

٨ژانویە ٢٠٢١

چیرۆک/ شەقامە بازنەییەکان-2- … رەسوڵ بەختیار

شەقامە بازنەییەکان (2)

هەرچەند، دەتەوێ لەشەقامە بازنەییەکان دوور بکەویتەوە، کەچی سەز و مێشک و دڵت دەیەوێ بگەڕێتەوە، ناتەوێ ببێتە بەشێک لەژیانت.
سیاح تەمەنی لەسەرووی شەست ساڵییە، چەند جارێک ویستی خۆی دوور بخاتەوە، چەندین کێشەی نایەوە، تا وایلێهات کەسوکاری هاشای لە

بکەن، دووریان خستەوە و لەهەموو شتێک بێبەشیان کرد، ئەویش بەهەلی زانی بۆ یەکجارەکی لەشەقامە بازنەییەکان دوور بکەوێتەوە.
سیاح: رۆیشتم زۆر دوور رۆیشتم، دوورترین شوێنی ئەم جیهانە بوو بەمەنزڵم، دەستم بەکار کرد، پارەیەکی باشم کۆکردەوە، خانوو و ئۆتۆمبێلم کڕی، کارێکی باشم هەبوو، تا وایلێهات زنجیرەیەک ریستۆرانتم هەبوو، سەدان کەس لەلام کاری دەکرد، هیچ کاتێک ئەوانەشم قبووڵ نەدەکرد، خەڵکی شاری شەقامە بازنەییەکان بێ، تا لەیەکێک لەریستۆرانتەکانم کار بکات، خێزانم پێکەوە نا، خێزانەکەم یەکێک لەو خاتوونانە بوو، لەدایکبووی شەقامە راستەکانن، ئەلیڤای ناو بوو، هەموو کات دەیویست، باسی شەقام و شێوەی خانوو و ژیان و گوزەرانی شەقامە بازنەییەکانی بۆ بکەم.
ئەلیڤیا: دەبینم هەردەم وەک یەکێکی بیرت لەلای خۆت نەبێ، پێم بڵێ چیتە؟
سیاح: هیچ نییە، ماندووم، بۆ نایەی چەند رۆژێکی دیکە بەیەکەوە پیاسەیەکی سەر زەریای ئەتڵەسی بکەین، لەوێدا بۆ ماوەی مانگێک لەمۆتێلێک دەمێنینەوە.
ئەلیڤیا: تۆ هەردەم دەتەوێ دوور بکەویتەوە، نەخێر، من حەزم بەوەیە بۆ پیاسە و گەشت بچینە یەکێک لەو شارە گەشتیاریانەی لەسەر دەریای ناوەڕاستە.
سیاح: حەزی پێ ناکەم.
ئەو سەرەڕایی هەموو ئەو شتانە، هەردەم بیر و هۆشی لەلای شەقامە بازنەییەکانە، بەڵام هەردەم وا نیشان دەدا. خۆی دوور دەخاتەوە، کەچی شەوو رۆژ و لەکاتی کارکردندا دڵ و هۆشی لەلای شەقامە بازنەییەکان بوو، زۆر جار بیری لەو رۆژگارە دەکردەوە، کە لەنێو شەقامە بازنەییەکاندا بوو، تەنیا دیمەنێکی لەلا شیرین بوو، بەتایبەتی ئەو شەوانەی خەوی لێ نەدەکەوت، هەمیشە دەی خۆی دەدایەوە، مادام خەو ناچێتە چاوم، بەڵام ئەمە هەلێکە هەموو ئەستێرەکان بژمێرم و سەیری مانگ بکەم چۆن دوای ماوەیەک لەشوێنی خۆی نامێنێ ئەگەر کەمێکیش جوولا بێ، ئەوا رووناکییەکەی بەرەو کزی دەڕۆیشت، کاتژمێر دوای کاتژمێر رەنگی ئاسمان گۆڕنکاری بەسەردا دێ، لەنزیک کاتژمێرەکانی دەمەو بەیان کاتێک سەیری مانگی دەکرد، دەیبینی مانگ بەتەواوی شوێنی خۆی گۆڕیووە و ئاسمانیش بەرەو کاڵبوونەوەی تاریکی دەڕۆیشت، لەم کاتەدا چاوەڕوانی رۆژهەڵاتن دەبوو، ئاسمان هێدی هێدی، سپی دەبوو، هەموو خانوو و باڵەخانەک لەتاریکیدا دیار نەبوون، کەچی لەو کاتەدا بەڕوونی دەبیندران، کاتێکیش خۆر دەردەکەوت، لەدوورەوە تیشکەکانی دەچەقییە نێو چاوانی.

سیاح ھەردەم ئەو ھەستەی لەدڵ و دەروونیدا بوو، کاتێک یادی ئەو شەوانەی دەکردەوە بزیەک دەکەوتە سەر لێوانی.
ئەو زۆرجار یاد و خەمی شەقامە بازنەییەکان تینی بۆ دەھێنا، ناچار تەسلیم بەخەیاڵەکانی دەبوو، بۆیە تەلەفۆنی بۆ یەکێک لەوانە دەکرد، کە خەڵکی شەقامە بازنەییەکانە، کاتێکی دادەنا تا لەگەڵ چەند کەسێک ل▯ یەکێک لەریستۆرانتەکانی کۆ ببێتەوە و وتویژەکانیان بەزمانی شەقامە بازنەییەکان بێ.
کاتێک لەگەڵ یەکتردا دادەنیشتن، ھەردەم بەسیاحیان دەگوت: بو ھیچ ک▯س لەزنجیرە ریستۆرانتەکانت وەرناگری تا وەک شاگرد و کرێکار و سەرکار لێرەدا کار بکەن، کەجی کاتێک تەلەفۆن دەکەی مکوڕی لەسەر ئەوەی لەدەوری یەکتردا کۆ بببینەوە و یادی کۆڵان و بازاڕ و قوتابخانە، شەڕ و کێشە و گرفتەکانی ئەو رۆژگاڕە بکەین.
باسکردنی دیمەنەکان وەک ئەوەیە، ھەموو ئەوانەی لەشەقامە بازنەییەکاندان حەز بەبینینی دەریا دەکەن، پارەیەکی زۆر خەرج دەکەن، تا گەشت بکەن، تا دەریا ببینن، کاتێک دەچنە سەر دەریا زۆر سەرسوڕمانن بەشەپۆڵەکانی دەریا، بۆیە دەچن مەلەوانی دەکەن، مەلەوانی ئەوان زۆر جیایە لەھەموو مەلەوانزانەکانی دیکە، ئێمەمانان تەنیا بۆ ئەوەی شەپۆڵەکان لێمان بدات دەجینە ناو دەریا، بۆیە دەیان مەتر دەجینە نێو دەریاکە، چاوەڕوانین شەپۆڵێکی گەورە لێمان بدا، ئیجا ئەو شەپۆڵە بۆ کوێمان دەبا گرنگ نییە، ئێمه زۆر خۆشی لەو شەپۆڵانە دەبینین، لەدانیشتنەکانمان دەیان وەسفی جۆروجۆری بۆ دەبینینەوە.
سیاح: ئێوە دەزانن، بەھەموو شێوەیەک ھەوڵمدا لەشاقامە بازنەییەکان را بکەم، دوورترین ش▯و▯نم ھەڵبژارد، تا ھیچ پەیوەندییەکی بەشەقامە بازنەییەکانەوە نەبێ، کەچی خەون و خەیاڵ و ھەستم ھەمووی لای ئەو شەقامانەیە، ماوەیەک دەمویست مێژووی بسڕمەوە، بەڵام ھاوڕێیان ئێستا تەمەنم بەرەو پیری دەڕوات، ئەو چەندین سالەی لێرەم ھەوڵمدا ھەموو شتێک بسڕمەوە، وامکرد، ھەموویم لەخۆم دوور خستەوە، کەچی نەمتوانی بۆ ساتێکیش بێت، لەخەیاڵ و دڵ و دەروونم دووری بخەمەوە، ھەردەم لەنیوە شەودا خەون بەیەکێک لەشەقامەکان دەبینم، کاتێک چاو شارکێمان دەکرد، کچە نازدارەکانیش کاتێک تێدەپەڕیم، بزیەکی پڕ لەخۆشەویستیت ئاراستە دەکات. دەزانن کاتێک ئۆلیڤیا پرسیاری خۆشەویستی و دڵداری نێو شەقامە بازنەییەکانم لێدەکات، بە زمانی ئەو ناتوانم بەتێروتەسەلی دەربڕینەکانم بخەمە روو.
ئۆلیڤیا: باشە تۆ زمانی ئێرە لەمن باشتر دەزانی، کەچی ئێستا لاڵ بوو؟

ناچار بەدەنگ دەبم دەچمەوە نێو دڵ و دەروونی خۆم.

ڕەسوڵ بەختیار

سۆشیال میدیا ڕۆڵ و پێگە و کاریگەرییەکانی، لەسەر ڕەوتی ژیانکرن لە کۆمەڵگەی هاوچەرخ دا…

لێکۆڵینەوەی دڵشاد کاوانی نووسەر و ڕەخنەگر.

پێشەکی:.

سۆشیال میدیا ئەم فاکتە گشتییەیە کە لە ئاکامی هاتنە کایەی جیهانێکی بەرفراوانی بەیەکەوە گرێدراوی تۆڕەکانی کۆمەڵایەتییە، کە لە ئەنجامی پێشکەوتنی سیستەمی تەکنەلۆژیای ئینتەرنێت و زیدەتربوونی خواست و ویستی تاکەکان بۆ ڕزگاربوون لە چەقبەستوویی میدیای فەرمی و ئاڕاستەکار هاتە ئاراوە. پاش ئەوەی میدیای کلاسیک، تاکەکانی بەرەو بێزاری و ونبوونی دید و شوناسی تاکەکەسی و توانەوەی بێچوونی تاک، لە ڕوانینی دەستەجەمعی جلەوکراو و بەلاڕێدابردنی مەعریفەی زاتی، لەهەمبەر لەدەستدانی شوناسی

ڕاستەقینەی میدیا برد. بۆ ئەوەی تاکەکان لە فەزایییەکی فروان و ڕەها دا، ئاسنتر و ئازادانە بڕوانن و ڕاستەوخۆ و بێ بوونی هیچ فلتەرێک و بەربەستێک ئاوێتەی جیهانی زانیارییەکان و گەیشتن بە دەرەوەی خۆیان بن، پەنا بۆ سۆشیال میدیا دەبەن، ئەمەش کاردانەوەی میدیای تاکەکەسی دروست دەکات.

پێناسە:.

سۆشیال میدیا لە ڕووی زاراوەیەوە لە (Social Media) هاتووە، واتا میدیای کۆمەڵاییەتی، یان میدیای خەڵک. کە ڕاستەخۆ، بەکاربەر یان فان دەتوانی مامەڵە لەگەڵ هەر پێشهات و پێوستییەکانی پەخش و بڵاوکردنەوە لە چوارچێوەی سیستەم و یاسا و ڕێنمایەکانی هەر ئەپێک دا بکات، کە تێدا وەک هەر تاکێکی دیکەی بەکار بەر مافی خاوەندارییەتی بەکارهێن بە یەکسانی و ئاسانترین شێوە وەردەگرێت.

سەرەتا:.

گەر بمانەوێت بە وردی ل□ سەرئەوە بووەستین ئایە بەدیاری کراوی سۆشیال میدیا وەک پێوستییەکی حەتمی هاتۆتە بەرهه□م و خۆی خزاندۆتە نێو فەرهه□نگی ژیان، یان ل□ ئەنجامی گەشەسەندن و پێشخستن و داهێنانی زانستی بووە، بە بەشێک لە ژیانی کۆمەڵایەتی مرۆڤ. لەمەش دەمانخاتە بەردەم پرسێکی تر کە سۆشیال میدیا جیهانێکی گریمانەییە یان بەرنامە بۆ داڕێژراوە. دەرکەوتنی سۆشیال میدیا بەرهه□می میدیا خۆیەتی یا ئەوەتە پاشک□□ی میدیای باوە! بۆ هاتنەکایەی سۆشیال میدیا حەقیقەتێک هەیە، ئەمیش لەگەڵ هەر جۆرە پێشکەوتنێکی تەکنەلۆژیای ئامێری زیرەک، میدیا و ڕوانینەکانی گۆڕانکاری بەخۆوە دەبینێت، جۆری بەکاربردن و مامەڵەی خەڵکیش لەگەڵ میدیا گۆڕانکاری بەسەردا دێت، شتێك هەیە لەبواری میدیادا، که هەمیشە قەسەی لەسەر دەکەین، ئەویش حەتمی□تی تەکنەلۆژییە، زۆرجار تەکنەلۆژیا کە سەرهەڵدەدات بەتایبەت لە بواری میدیا لەگەڵ خۆیدا کۆمەڵێك گۆڕانکاریش دەهێنێتە ئاراوە، ئەویش رەنگدانەوەی بووە لەسەر ژیانی ئێمە لەسێ بواری سەرەکیدا، ئەوەی سۆشیال میدیا ئێستا هێناویەتە ئاراوە دەتوانین لەسێ روانگەوە تەماشای بکەین، یەکێکیان ئەوەیە دەتوانین بڵێین دنیایەکی گریمانەییە، یەکەمیان بەجەمسەربوونی تاکە، ئەم سۆشیال کۆمەینیکەیشنە تاك دەکات بەجەمسەر بەو مانایەی مامەڵەی لەگەڵ تاك دایە، راستە مامەڵەیەکی راستەوخۆی لەگەڵ تاکدا کردووە، بەڵام ئەگەر دیقەت بدەیت، ئەگەر مامەڵەی خەڵك مامەڵەیەکی دەستە جەمعی ب□□ت لەتەماشاکردندا یان رادیۆ بەهەمان شێوە

گوێگرتنەکی دەستەجەمعی بێت، ئەگەر دەستاودەستکردنی رۆژنامەیەکیش مامەڵەیەکی دەستەجەمعی بێت، بەڵام مامەڵەی ئێمە لەگەڵ سۆشیال میدیا مامەڵەیەکی تاکە، واتە تاك دەبێت بەجەمسەر.
دۆخێکی تر کە دروستی دەکات کە کۆمەڵێك شتی تر لەتاك دەسەنێتەوە، گرنگترین شت سەندنەوەی تایبەتمەندی تاکە، ئەم تەکنەلۆژیایە بەتایبەتی لەسەردەمی سۆشیال میدیادا، تاك بەخۆی نازانێت تادێت تایبەتمەندی خۆی لەدەست دەدات، حاڵەتێکی تریش نامۆبوونی تاکە، چونکە ئەو لەدۆخێکدا دەژی کە گریمانەییە، دۆخێکی واقیعی نییەو مامەڵەکردنەکەش گریمانەییە، پەیوەندییەکان گریمانەییە، تادێت ئەو دۆخە گریمانەییە زیاتر خۆی بەرجەستە دەکات.
بەواتایەکی دی تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان ، ئەو پەیوەندیە خێرایەیە کە بەکەمترین کات و کورترین ڕێگە، بۆ شکاندنی سەرجەم سنوورەکان خەڵکەوە دەمانبەستێتەوە. لە کاتێکا ئەمەی سەردەمی خێرایی و بە بەڕێکردنی ژیانی ئاسایی تاکەکان، کاتی ئەوەمان نییە تێنانێت پەیوەندییە ئاساییەکانمان لە دەرەوەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ببەستین ، بەیە هانا و پەنامان بۆ ئەم شێوازە لە پەیوەندیکردنە دەبەین و بە زۆر شێوازی جۆراوجۆر بەکاری دەهێنین. کەسەکان بەبێ بوونی هیچ سنورێک لە تەواوی دونیا پێکەوە دەبەستێتەوە و دەکرێت بۆ رەهایی و بێ سنوریش کاری لەگەڵدابکەیت ، گەر بەکۆمەڵی و پێکەوە بوونبێت یان بۆ ڕاپەڕاندنی کاروباری کۆمەڵایەتی و خێزانی بێت، یان چالاکی و ڕۆشنبیری و سیاسی و ئابووری و ئاینی و هەربوارێکی دیکە بێت، لە هەموو کاتێکاندا بەکارهێنەری ئەو تۆڕە کۆمەڵایەتییانەین . لە یەکتر ناسین و گەڕینەوەی بیروڕا و وەرگرتنی زانیاری خۆیی دەبینێتەوە.

جۆر و پۆلینەکانی سۆشیال میدیا

لەسادەترین پێناسەدا، سۆشیال میدیا ئەو جۆرە لە میدیایە کە چیتر خودی خۆی بە تەنها قسە ناکات، جیاواز لە میدیا باوەکان وەک رادیۆ و تەلەڤزیۆن و میدیای چاپکراو رێگە بە خەڵک دەدات ببن بە شێک لە بەهای ناوەڕۆکی ئەو زانیاریەی، کە سۆشیال میدیا بڵاویدەکاتەوە. لە سۆشیاڵ میدیادا هەم دەزگا فەرمییەکان و هەم خەڵکیش دەتوانن ئازادتر بدوێن و بە ستایلی جیاواز بنووسن و بڵاوبکەنەوە.
چەند جۆرێک لە سۆشیاڵ میدیامان هەیە. وەکو وترا ئەو میدیایە جیاوازی گەورەی بەشداریکردن و پەیوەندیکردنە کە دەکرێت جۆری تێکەڵبوونی لەگەڵ خەڵکیدا بەم جۆرە پۆلێن بکرێت:
سۆشیال بوکمارکین :. ئەم جۆرە لە سۆشیال میدیا ڕێگە بە

بەشداربووەکانی دەدات ئەو ماڵپەرانەی کە دەیانەوێت نیشان (تاگ) بکات لەسەر بنەمای نیشانەکردنی بەشداربووەکانی تر.

سۆشیال نیوز: . ئەم جۆرەش لە سۆشیال میدیا ڕێگە بە بەشداربووەکانی دەدات دەنگ بدەن یان کۆمێنت بنوسن لەسەر ئەو بابەت و هەواڵانەی ئەو ماڵپەرانە بڵاویدەکەنەوە، کە بە ماڵپەری سۆشیال نیوز ناودەبرێن.

سۆشیال فۆتۆ و ڤیدیۆ: . ئەم جۆرەش لە سۆشیال میدیا ڕێگە بە بەشداربووەکانی دەدات بتوانن فۆتۆ و ڤیدیۆ ئەپلۆد بکەنە سەر ماڵپەرەکەیان و هەروەها ڕێگە بە بەشداربووەکانیشی دەدات کۆمێنت بنوسن لەسەر فۆتۆو گرتە ڤیدیۆیەکان.

ویکیس: . ئەم جۆرەش لە سۆشیال میدیا ڕێگە بە شداربووەکانی دەدات بەرهەمی نوسراو زیاد بکەن بۆ ماڵپەرەکەیان و هەروەها ڕێگە بە بەشداربووان دەدات، نوسینی زیاتر یان بەرهەمە نوسراوەکان کە ئەپلۆد کراون، کەمبکەنەوە.

سۆشیال نێتۆرکین: . یان تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان: رەنگە ئەم جۆرە لە سۆشیال میدیا باوترین جۆری بێت لەناو کۆمەڵگای ئێمەدا و ئەوەی ئەم جۆرەش لە سۆشیال میدیاکانی تر جیا دەکاتەوە ئەوەیە، کە ڕێگە بە بەشداربووەکانی دەدات بتوانن لە نێو خودی خۆیاندا پەیوەندی بگرن و ببنە هاوڕێی یەکتری، ئەمەش بۆتە هۆکاری ئەوەی زۆرترین خەڵک بە تایبەتی لەم ناوچەیە لە دەوری خۆیان کۆبکەنەوە.

هەرچەندە تائێستا داتایەک و ئامارێکی ورد لە بارەی بەکارهێنەرانی کورد لەبەردەست دانیە بەڵام بەپێی ئامارە نافەرمییەکان و درککردن بەو ڕاستییە باوترین جۆری تۆڕی کۆمەڵایەتیش لە وڵاتانی سێ و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و عێراق و کوردستان بەتایبەتی فەیسبوک و ئینستگرام و تیکتۆک و سناپ چاتە کە زۆرتر بابەتی سەرگەرمی و خۆدەرخست و پەیوەندی و گفتوگۆکردنن کە خۆیان لە هەردوو پۆلینی سۆشیال فۆتۆ و ڤیدیۆ و سۆشیال نێتۆرکین دەبینەتەوە.

سۆشیال میدا و لێکەوتە و کاریگەرییەکانی: .

هەڵبەتە ڕۆڵ و کاریگەریی و لێکەوتەکانی سۆشیال میدیا بەدەرنییە لە سەرهەڵدانی هەر داهێنانێکی تری زانستی، کاتێک ڕوو لە مرۆڤایەتی دەکات و دووڕووی جیا نیشان دەدات، یان وردتر بڵێین و سۆشیال میدیا شمشێرێکی دوو دەمە، لایەنی ئەرێنی و نەرێنی هەیە و کاریگەری خۆی بەسەر کۆمەڵگەوە دەسەپێنێت، ئەویش دەکەوێتە سەر چۆنییەتی بەکارهێنەر و پێشکەشکردنی سرویسەکانی گۆڕهاتوو شێوازێکی ئەرێنی پیشان دا، تاک لێی سوودبەخش دەبێت و کۆمەڵگە بەرەو ئاقارێکی باش ئاڕاستە دەکات، پێچەوانەکەشی تاک زەرەرمەند دەبێت

تووشی دەیان و ئاریشەی دەروونی و تەندروستی و پەروەردەیی و دەبێت و خێزان و کۆمەڵگەش لە بەرییەک هەڵدەوشێنێتەوە.
بۆی ئەمە و کاریگەریی و لێکەوتەکانی سۆشیال میدیا بەسەر دوو لایەن دەبەش دەکەین.

سوودەکانی سۆشیال میدیا:.

سۆشیالە میدیا بە یەکێک لە گرنگترین تەکنەلۆژیاکان دادەنرێت کە بەکار دەهێنرێت بۆ بەشداریکردنی بیرۆکە و زانیارییەکان لەسەر کۆمەڵگە گریمانەییەکانی ناو تۆڕی ئینتەرنێت، بە جۆرێک بەردەستبوونی ئەو ناوەڕۆکانە ئاسان دەکات کە زانیاریی تایبەتی و ڤیدیۆ و وێنەیان تێدایە، هەروەها نامە ناردنی نێوان تاکەکان ئاسان دەکات، بە تایبەتی کە سۆشیال میدیا زۆر باڵاو بووەتەوە.
1- بەئاسنترین و کورترین ڕێگە دەگەیتە زۆرترین هەواڵ و زانیاری داخوازییەکانت.
3- فیربوونی زمان و ئاشنابوون بە کلتور و دابونەریتە جیاوازەکان.
4- دەستگەیشتن بە ئاسانترین شێوە بە سەر هەڵی کار و خوێندن و گەشتکردن.
5- بەکارهێنانی سۆشیال میدیا بۆ لۆبی کردن و یەکدەنگی هێنانەدی داخوازییە جەماوەرییەکان.
6- ئاسانکاری بۆ درووستکردن و ئاگاداربوون لە دەستە و کۆمەڵەی مەدەنی ڕێکخراوەیی و پیشەنی و گروپی فشار.
7- گرنگی سۆشیالە میدیا بۆ بە بازاڕکردن زۆرترین کڕیاری نوێ دەهێنێت بۆ ئەو کارە بازرگانیانەی لەسەر بازاڕگەری وەستاون بە ساغکردنەوەی بەرهەم و ،خزمەتگوزارییەکانیان و بەردەوام بوون لەگەڵ کڕیارەکانیان لە ڕێگەی سۆشیالە میدیاوە.

زیان و مەترسییەکانی سۆشیال میدیا:.

بەپێی ڕاپۆرتی ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی، بەکاربەرانی سۆشیال میدیا بەوە وەسف دەکات کە دۆخێکی دروستە کە تاك تیایدا توانا تایبەتییەکانی خۆی ببینێتەوە. لە لەم رێگەیەوە سۆشیال میدیا رۆژانە بەسەر تاکەکان دا زاڵ دەبێت، بە جۆرێك كە لە وزەی جەستەی و دەروونی دا بەرهەمدارنابێت و هاوبەش لەگەڵ دەورووبەر لەدەست دەدات. چەندین لێکۆڵینەوەو توێژینەوەی جۆراوجۆر کراوە لەسەر پەیوەندی و کاریگەری سۆشیال میدیا لەسەر تەندروستی مرۆڤ بە گشتی و تەندروستی دەرونی بە تایبەتی.

توێژینەوەیەك لەو بارەیەوە بخەمە روو:

میشێل فانسێن (Michel. 2010) لە توێژینەوەیەکدا کە لەسەر 1600 خوێندکاری زانکۆ کردویەتی، دەریخستوە کە ئەو کەسانەی سۆشیال میدیا بەکاردێنن زۆرترین کاتەکانیان لەسەر تۆڕی ئینتەرنێتە و کەمتر تێکەڵ بە هاوڕێ و خێزانەکانیان دەبن، ئەمەش هەستی تەنهایی بۆ دروست کردوون و متمانەبوونیان بە خۆیان بە کەم بێتەوە. یان (کالبیدۆ، کۆستین، مۆریس (kalpidou . costin . Morris) لە توێژینەوەیەکدا لە زانکۆکانی باکوری ئەمریکا ، سەبارەت بە کاریگەری فەیسبوك لەسەر خودناسیو گونجانی دەرونیو کۆمەلایەتی، گەیشتنە ئەو دەرەنجامەی کە: خوێندکارانی قۆناغی سەرەتاییەکانی زانکۆ کاتی زیاتر لەسەر فەیسبوك بەسەر دەبەن.

بۆیە ئەمەش لە کۆمەڵگەی کوردی دا زیانەکانی بەکورتی بە چەند خاڵێک دەخینەڕوو:.

١- تێکشکاندنی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان. بۆ کۆمەڵگەیەکی فرە کلتور و فرە بیرورا و ئاینی ئەمە واتە کوشتنی رۆحی دەستایەتی و خۆشەویستی و هاوڕێیەتی وە بە ئاگاییمان لە دەوروبەر، لە قسەکردن و بیروڕا گۆڕینەوە، لە بێئاگاییمان لە ساتەوەختی رووداوی خۆشی و ناخۆشیەکان، کوشتنی لەزەت و جوانی، هەست نەکردن بە چێژی قسەکردن و دانیشتن لەگەڵ خێزان کاتێک ئەوان بەها و جوانی و ئاسوودەیی دەبەخشن بە رەحمان. سۆشیاڵ میدیا توانیوێتی کارێک بکات دەنگ و شەوەی ئازیزانمان بیربچێتەوە، هەموو کەسێک لە فۆرمی ئیمۆجی و دەسەزیان لە شەیر و لایک و کۆمێنت دا دەبینین.

٢- دواخستنی بەرەوپێشچوونی پرۆسەی خوێندن. هەموو ئەو مندال و مێرد منداڵانەی مۆبایل و ئینتەرنێت بەکاردێنن درەنگتر پەیوەندیان بە دروست دەبێت لەگەڵ کاغەز و کتێب و نووسین دا چونکە بە جۆرێک لە جۆرەکان ئەوان لە پرۆسەی نوسین بە قەڵەم دابڕاون تەنها وابەستەی وێنەی رەنگا و رەنگ و تەنی دەنگن لە ڕێگەی مۆبایل و ئایپاد و لاپتۆپەوە، یاریە ئەلیکترۆنییەکانیش بەشێکن لە پرۆسەی شکست پێهێنانی خوێندن کە ئەمە کاریگەری نەرێنی دروست دەکات چونکە ئالودەبوون بە یاریە ئەلیکترۆنییەکان بە پێی چەندین توێژینەوەی زانستی (منداڵ و گەورەکان) بە جیاوازی تووشی خەمۆکیان دەکات وە جگەلەمەش، زیانی جەستەییەکانی وەک (قەڵەوی و فەقەراتی مل و پشت ونەخۆشیەکانی چاو هتد) تووشی بەکارهێنەرەکان دەبێت.

٣-دروست کردنی مۆدێل و فاشیۆن، مۆدێل و ئەکتەری ریکلام و چەندین کارەکتەری نامۆ بە کۆمەڵگە. لەڕاستی دا دەکرێت ئەمانە گرفت نەبن یان شتێکی ئاسایی و رۆتینی ژیان بێت، بەڵام کەی و لە کوێ و چۆن؟ بە دنیای دەرەوە کە ئەخلاقی بەکارهێنان و یاسا و سیستەم جێبەجێ

دەکرێت. واتە کاتێک ماشێنێکە دەگاتە دەست بەکارهێن ئەخلاق و پرەنسیپی بەکارهێنانیشی لەگەڵ دایە و یاساش چاودێری دەکات و وە کۆمەڵگەیەکی هۆشیار و چاوکراوەیە نەک چاولێکەر، بەڵام هەموو ئەمانە بە کۆمەڵگەی کوردی جێرێکن لە پاکێجی مۆدێل بەبێ تێپەڕین بە خاڵی سەرەتا چونکە نە هێندە هۆشیارین وە نە یاساش سەبەر و چاودێرمانە، وە ئەم جۆرە دروستکردنە نەوەیەک بەرهەم دێنی کۆنترۆڵ نەکراو هەموو بڕیارەکانی وا بەستەی غەریزەکانییەتی و عەقڵ و لۆجیک هیچ بەهایەکیان نییە.
لێکەوتەی ئەم حاڵەتانە (چاولێکەری و لاسایکردنەوەیە) کە زۆرینەی خێزانەکان ڕێگا بەو جۆرە لە خۆدەرخستن و خۆ ڕوتکردنەوەیە نادەن وە لە دەرەنجام دا بەریەکەوتن ڕوودەدات و کێشەکان گەورەدەبن و لە کۆنترۆڵ دەرئەچن.ڕۆژانە دەبینین و دەبیستین کاری (خۆسوتاندن و خۆ کوشتن یان دەکوژەن) هەڕەشەی بڵاوکردنەوەی وێنە و ڤیدیۆ بەرامبەر بەڵک پارە یان ئەنجامدانی کاری سێکسی وە چەن سوکایەتی بە شکۆ و بەهای مرۆڤ دەکرێت کاتێک بە کۆمێنت و پۆستی نەشیاو و گاڵتەکردن بە کەم عەقڵ و خاوەن پەداویستی تایبەت و ڕەشنبیر و سیاسی و پیرۆزیەکان و جەندانی دیکە دەبینین. چەندان خاڵی دیکەی لاوەکی هەن و پێویستیان بە پسپۆری دەرونی و توێژەری کۆمەڵایەتی و کەسانی شارەزا هەیە تا قسەی لەسەر بکەن، وە پێموایە چارەسەری هەموو ئەم گرفتانە دەکرێت بە.
4- ئەنجامدانی کاری توندو تیژی و قۆرغکردنی رای گشتی و مانەوەیان لە ژێر هەژموونی دەسەڵاتدەرانی ستەمکاری یان پێچەوانەکەی قەستنەوەی بەرهەڵستکاران و نارازییە سیاسییەکان هاندانی گەنج و لاوانان بە کاری توندوتیژی و خوێنڕشتن.
5- زۆربوونی نەخۆشییە تەنرووستییەکان و دەروونییەکان بەهۆی ئالوودەبوون و تەکدان و شێونی باری دەروونی بەکاربەران لە کاتی بینینی دیمەنەکانی کوشتن و بڕین و توندوو تیژییەکان.
6- پاشەکشەکردن بە مەعریفە و خوێندنەوەی کتێب و ئاستی ڕۆشنبیری تاک بەهۆی سەرقاڵی زۆرتر بە ئامیرە زیرەکەکان.
١- پەداچوونەوە بە سیستمی پەروەردە و خوێندن
٢- چاودێریکردن لە ڕێگەی خێزانەکانەوە وە لەپرسینەوە لەگەڵ نەوەکانیان بە شێوەیەکی دروست.
٣-سەروەری یاسا و لەپێچینەوەی تەواو لەگەڵ بەکارهێنەران لە کاتی هەر هەڵەیەک کە دەکرێت.
٤-رێکخستنی سیمینار و بەرنامەی دیالۆگی کراوە لەڕێگەی دایەنگە و خوێندنگە و زانکۆکانەوە، پەدانی بەرنامەی هۆشیاری لەسەر بنەمای لۆجیک.

٥-هاوکاری کردنی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵەی مەدەنی بە هاونیشتیمانیان و حکومەت و لایەنی پەیوەندیدار بە باسەکەوە.

چارەسەر

دیارە هەرکاتێک پەشهات و گریمانییەیک ڕوو لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دەکات، سەرەتا لە حاڵەتەوە دواتر بە دیاردە سەرهەڵدەدات و بەپێشێ زانست هەمان پەوەرە بە هەی بەرفراوان بوونی بەکارهێنەران و زۆری خواستی بەکار بەر کۆنتڕۆڵکردن و کۆماڵکردن و دەستبەسەراگرتنی بەکاربەران چەنییەتی بەکارهێنان و ماماڵەی تەندرووست لەڕووی لەپرسینەوە و بەیاسایکردنی ئاسان نییە، وەلێ وەک چارەسەر ئەم چەند خاڵە دەخەمەڕوو.

دەرکردنی یاسا و ڕێنماییەکانی تایبەت بە سۆشیال میدیا.

کردنەوەی خول و سیمینار و ۆرکشۆپ بۆ وشیاری ماماڵەکردن لەگەڵ سۆشیال میدا.

بڵاوکردنەوەی هۆشیاری یاسایی لەسەر یاسای بەکارهێنان و مافی بەکاربەر.

جێکردنەوەی لەو وانەیەکە تایبەت یان بوونی بەشێک لەوانەی پەروەردە و فێرکردن لە سیستەمی خوێندنی قوتابخانەکان.

درووستکدنی بەردیکی هاوبەش لە وەزارەتی ناوخۆ و ڕۆشنبیری و کاروباری کۆمەڵایەتی بۆ چاودێری و پەیداچوونەوە و چارەسەر بە دەرەهاویشتە و کێشە کۆمەڵایەتییەکان و سیاسی و ڕۆشنبیرییەکانی کۆمەڵگە.

ئەنجام

لە کۆتاییی باسەکەمان دا گەیشتینە ئەم دەرنجامەی کە هاتنی سۆشیال میدیا وەک پێشکەوتنی زانستی تەکنەلۆژی چەندین دەرهاویشتە و لێکەوتەی بەدوای خۆیەوە هێنا. ئەم کاریگەرییەی سۆشیال میدا بە هەردوو ڕووی ئەرێنی و نەرێنی بەتێ زەروورەتێکی حەتمی بۆ هەی بەرفراوان بوونییەوە و لە ئێستا دا جڵەوکردنی زەحمەتە. ئەمەش دەگەڕێتەوە سەر چەنییەتی شێوازی بەکاربەر بەکام چۆشن بەکاردەهێنێت، لە لە کوردستان و ڕۆژهەڵاتی ناوین زەرتر لایەنە نەرێنییەکەی باڵی بەسەر کۆمەڵگەکان دا کێشاوە و چەندین گرفت و ئالینگاری لێکەوتەوە و زەر جاریش تاک و خێزان باجی هەڵەکانی سۆشیال میدیای داوە و هەندێک جاریش دەبێتە مایەی خرۆشانی جەماوەری و بە ڕیزی کردن بە بەهاکان و ئایین و باوەڕ و پیرۆزییەکان، قوربانی بە کۆمەڵی لە کەوتەوە. کەواتە سۆشیال میدا چەکێکە هەموو تاکێک دەتوانی چەنی بوێت ئاوا بەکاریبهێنێت.

سەرچاوەکان:.

کوردی

- هەردی ئیسماعیل – لایەنە خراپەکانی بەکارهێنانی ئینتەرنێتو تۆرە کۆمەڵایەتیەکان – روانگەو رەخنە – 20/12/2019.
- بیزا برزە – چۆن دەتوانرێت سۆشیال میدیا کاریگەری ئەرێنی لەسەر تاکی کورد هەبێت – سایتی سبەی – 18/8/2019.
- تانیا ئاوارە – ئامارەکان ژمارەی مەترسیدار لەبارەی کاریگەری نەرێنی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان دەردەکەن – کوردستانی نوێ – ژمارە 7494 – 16/2/2018.

فارسی

-رسناهای اجتماعي سيت هاى اجتماعى مانند فيسبوك و تئوتر. محمد على پورز چاپ 20219. تهران.

-سوشال مدیا (Social Media) يا رسانه اجتماعى چیست؟ بیلالفیَت. هانیه زاهدی.

-چگونه استراتژی سوشال مدیا بنویسیم. اتوسا اهنك. نوامبر 13, 2021 نوین هاپ.

-بررسی انواع مختلف سوشال مدیاو چگونگی کارکرد آنهامدیر سایت ایاتاللە کاشانی ۲۲ فروردین ۱۳۹۹.

عربى

- الشبكات الاجتماعية و القيم رؤية تحليلية. تأليف: جبريل بن حسن العريشي الناشر: الدار المنهجية للنشر والتوزيع الطبعة الأولى تاريخ النشر: 2015
- ثورة الشبكات الإجتماعية؛ ماهية مواقع التواصل الإجتماعي وأبعادها تأليف: خالد غسان المقدادي تاريخ النشر: 2013 الناشر: دار النفائس للنشر والتوزيع الطبعة: 1
- ثورة العشرين دراسة في الأحزاب السياسية والشبكات الاجتماعية في العراق 1908 – 1920 كيكو سكاى دار الرافدين للطباعة والنشر والتوزيع. اكتوبر 2020.
- المشاكل الاجتماعية والسلوك الانحرافي. دكتور محمد عاطف غيث. استاذ علوم الاجتماع. جامعة الاسكندرية. 1989.

ئینگلیزی

and the Well-Being of Undergraduate College Students, Cyberpsychology, Behavior and Social Networking, 14(4). pp. 183- 189

Mecheel,Vansoon(2010). Facebook and the invasion of technological communities , N.Y,Newyurk, from.www.pewinternet.org/pdfs.pip_Teens_Privcy_SNS_Report_final_ pdf

---

سڵاو بە 7 ژن دەنێرم… سەحەر ناسر… و: هاوڕێ خالید

بیرۆکەی یەکسانی جێندەری نێوان ژن و پیاو، ناتوانێت قەناعەتم پێ بهێنێت، چونکە بڕوام وایە دەزی مرۆڤ هەر بەمشێوەیە؛ پیاو یان ژن، دەکرێت دز، بکوژ یان ساختەکار و فریو دەربێت. ئەگەر لەم ساتەوەختەدا کێشەیەکی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیت نییە، داکۆکی لە ژنان و تواناکانیان هەڵبژێرە بێ ئەوەی دەرگات بۆ بکرێتەوە، چونکە دەتوانرێت تۆمەتەکانی سەر "ژن" بەسەر هەر کەسێکدا ببەخشرێتەوە، کاتێک لەگەڵ ئەو بیرۆکەیەدا ناکۆک بێت: "بە پێی میزاجی ئەویتر کار ناکات".

لە ماوەی سەدەکانی ڕابردوودا هەزاران توێژینەوە و وتار و کتێب چوونەتە ناو دنیای ژنانەوە و سەرکەوتوو بوون و یارمەتیان داون و سوپاس بۆ هەموو ئەوانەی بەشدارییان کرد و پشتیوانیان لێکرد و سەرکەوتووانە لە چێشتخانەوە ژووری نوستنەوە، ژنیان گواستەوە؛ بەرەو ڕاڵەوە سیاسی و کۆمەڵایەتی کۆڕ بەندە ڕۆشنبیرییەکان. بەڵام دوای ئەوە چی؟

لە ڕۆژی جیهانیی ئەمساڵی ژناندا، بە ناونیشانی _(ڕۆژی جیهانی ژنان 2022: یەکسانی ئەمڕۆ بۆ سبەینێیەکی بەردەوام) کە تێیدا سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە پەیامەکی ساڵانەیدا داوای دەستنیشانکردنی زیاتر لە وەزیرانی (ژن بۆ ژینگە) دەکات، چونکە ژنان زیاتر لە پیاوان لاوازترن لە کاریگەرییەکانی گۆڕانی کەش و هەوا و زۆرینەی هەزارانی جیهان پێک دەهێنن و زیاتر پشت بە سامانی سروشتی دەبەستن...... ئەمە ئەو فەلسەفەیە کە جیاوازی دەکات لە نێوان ڕەگەزەکان تەنانەت لە ئۆکسجین و هەوا، هەناسە دەدات.

کێشەی یەکسانی جێندەری لە پەروەردەدا، وەک جوینەوەی بنێشتێکی بێتامی لێهاتووە. ڕاستە نایەکسانی پەروەردەیی لە کۆمەڵگا بە

بەشکراوەکاندا هەیە، گومانی تێدا نییە ئەمە پێویستی بە چارەسەرە.
هەروەها کێشەی منداڵانی نێرینەی بێ بەش لە پەروەردە کە لە شەقامەکاندا هەن، یەکسانی جێندەری لە پەروەردە و هاوسەرگیری و دامەزراندن و مووچە و تەندروستی و تەکنەلۆجیا... بەڵام؛ (کێشەی یەکسانی جێندەری) کێشەیەکی سروشتی و خۆڕسکانەیە، بۆیە واز لە دروستکردن و زیادکردنی جیاوازییەکان بهێنن.
من ژن وەک پیاو دەبینم لە هەموو پێگە و سەکۆ و بوارەکاندا، ئەگەر پیاوێک ببینم لە ماڵەکەیدا بڵێ من پیاوم، هەروەها ژنێک دەبینم لە ماڵەکەیدا دەڵێت: ئێرە نیشتیمانی منە، من دایک و ژنم.
ئێمە زۆر شانازی دەکەین کە لە ڕۆژێکی جیهانیدا و لەم پرسە گرنگەدا بازرگانیکردن و وەبەرهێنانی ڕەگەزیمان بوەستێنین و دەسکەوت بۆ کۆتایی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان بە دەست بێنین.
لەم ڕۆژەدا زۆرێک چاوەڕێن بیریان بخەینەوە کە ئەوان ژنن و هۆکارێکیان هەیە بۆ شانازیکردن بەخۆیان.
لە ڕێگەی پلاتفۆرمی میدیاوە سڵاو بۆ 7 ژن دەنێرم:
سڵاوێک بۆ ئەو ژنەی کە بەیانیان بە بڕوا بە خۆبوونەوە لە خەو هەڵدەستێت و بەچاوی دوژمن سەیری پیاوەکەی ناکات.
ستایش بۆ ئەو ژنەی کە لەگەڵ خۆی ئاشت دەبێتەوە و بەهۆی گرێ دەروونییەکانی ک□ زنانی تر، لەگەڵ پیاواندا تاوانبار ناکەن سڵاو بۆ ئەو ژنەی کە بەرگری لە پرسی مر□قای□تی و مر□قبوون دەکات و بەرگری لە مافی خۆی دەکات وەک مر□ق□ک بەبێ ئەوەی بانگەشەی ژنبوون بکات سڵاو لەو ژنەی کە دووگیانی و لەدایکبوون وەک بابەتێکی بابەتی دەبینێت و ئەمە ناقۆزێتەوە لە سوکایەتی پیاودا بەکاری ناهێنێت سڵاو لە هەموو ژنێک کە خۆشەویستی لە دڵیا هەڵدەگرێت و پەخشی دەکاتەوە، بێ ئەوەی چاوەڕێی سەلماندن لە پیاوێک بکات.
سڵاو بۆ ئەو ژنەی کە ژنییەتی خۆی دەپارێزێت و بیر و زەردەخەنەی تیشک دەداتەوە بێ ئەوەی ڕقی لەوە بێت کێ دەدرەوشێتەوە و زەردەخەنە دەکات.
سڵاو لە هەموو ئافرەتێک کە لە ڕۆح و تێگەیشتن و خۆڕاگری و لێهاتوویی لە کارەکانیدا جوانە و پێشەنگە لە بیرۆکەکانیدا
وە لە کۆتایدا سڵاو بۆ ئەو پیاوەی کاتێک ژنێک “دڵگران و نیگەرانە”.، باوەش و، زەردەخەنە دەکات و چاکی دەکاتەوە.

https://m.al-sharq.com/opinion/writer/%D8%B3%D8%AD%D8%B1-%D9%86%D8%A7%D8%B5%D8%B1

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا...6...شەماڵ بارەوانی

بەشی شەشەم/

بۆچی کاتی فەقێیاتیم ئینجیلم دڕاند..!؟

ئینجا لەو بەشە هاوڕێیان با بێینه□و□ سەر بەسەرهاتەکە، لە بەشەکانی پێشوو باسم لەوە کرد، فەقێیەک لە حوجرە، کە خەڵکی د□ق□ری بەردەڕەش و یەکێک لە دێیەکانی لای خۆمان بوو. لەکاتی وتنەوەی وانەی فەلسەفە بە فەقێکانی تر، دەڕۆیشتە دەرەوە لە ژوورەوە، تا گوێی لە فەلسەفە و قسەی فەیلەسوفەکان نەبێت، نەوەک تێک بچێت و ش□□ت بێت و سیستەمی ئەقڵ و بیرکردنەوەی ئاڵۆز بێتن و تووشی گۆمڕایی و بێ باوەڕی و بێت.

ئەو فەقێیە، کە لە ترسی من ڕایدەکرد کاتێک وانەی فەلسەفەم بە فەقێکان دەگووتەوە. خۆیشی دواتر لەڕێگای منەوە گۆڕا و بوو بە قورئانی و دواتر و سەرەنجام واوەتر ڕۆیشت و بوو بە کەسێکی لائیک، (لە مێژە ئاگاداری نیم و نازانم ئێستا بە کوێ گەیشتووە!؟).

فەقێیەکی تر هەبوو، فەقێ(خ)، ئەویش خەڵکی د□ق□ری بەردەڕەش بوو. ئەوان ماڵەوەیان هەمویان ئیسلامی سیاسی بوون.
لە ناو فەقێیەکان قسەی پێ دەگووتم و تەنانەت جوێنیشی پێ دەدام و دەیگووت: گوێی بۆ مەگرن، ئەو فەقێیەکی گومڕایە، وەلێ دواتر کاتێک ل□ گ□□□م دانیشت، دوای چەندین دانیشتن و دیالۆک و گفتوگۆ، سەرەنجام هاتە سەر هەمان قەناعەتی من.

دواتر ئەو فەقێیەلەسەر قورئانی بوون و بۆچوونی جیاواز، ماوەیەك لەگەڵ باوکی کێشە کەوتە نێوانیانن□وە، لەکاتی نووسینەوەی ئەو بەشەی بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا، بوو دڵنیابوون لە زانیاریەکانم سەبارەت بەوە، پێوەندیم پێوەکرد و خۆی ئەوەی بۆ باسکردم و ئەو هەواڵەی پشت ڕاستکردەوە.
لەگەڵ ئەو کۆنە فەقێیەی هاوڕێی سەردەمی فەقێیاتی و ژیانی حوجرەم، ئێستاش هەر هاوڕێین و لەف□یسبووکیش فرێندین و پێی گووتم: ئاگام لە بیرەوەریەکانتە و دەیانخو□نم□و□.

ئەو فەقێیە، ئەوکاتەی بوو بە قورئانی چەند پۆستێکیم بینی لە فەیسبووک، زۆر دژە باو بوو، پێم گووت: کاکە لەسەر خۆ، بەو شێوە مەنووسە، کەس لێت تێناگات، زمانی نووسینەکەت هەندەک زبر و قورس و شێوازێکە، پیاوانی ئایینی و خەڵکی گشتی و مێگەڵ، بۆیان هەزم ناکرێت و کێشەت بۆ دەنێنەوە، بە تایبەتی لە گەڵ ماڵەوەتان.

ئەو فەقێیە، دواتر و دوای من، کۆلێژی: زانستە ئیسلامیەکان-زانکۆی سەلاحەدینی تەواوکرد. ئەویش هەمان کۆلێژ. کەمن پێشووتر لەوێم خوێند.

ئەو کاتەی من قورئانی بووم، چەندین فەقێ و کەسی دەرەوەی حوجرە و فەقێیاتیشم کردن بە قورئانی.
هەڵبەت قورئانیەکان: ئەوانەن کە تەنها باوەریان بە قورئان هەیە، ئەوان ڕیوایەت و کەلەپووری ئیسلامی بە بەشێک لە ئاین نازانن، ڕەخنە لە هاوەڵەکان و خەلیفەکان بە شتێکی نۆرماڵ دەزانن.
ئەوە لە ناو مەسیحیەکانیش هەیە، پێیان دەڵێن: ئینجیلییەکان، یان پرۆتستانتییەکان،
من لە حوجرە و کاتی فەقێیاتیم، لەسەر ئایینەکانم خوێندەوە.
ئەوکات هێشتا پۆلی دوانزەی خوێندنی ئیسلامی و لە قوتابخانەی ئایینی (مەلا عەبدولڵا پەلپتانی) فەقێ و قوتابی بووم.
هەرچوار ئینجیلەکەم خوێندەوە(یوحەنا، لۆقا، مەرقەس و بەرنابا)، زەبوورەکەی داود، کتێبەکەی بوودایش(فەلسەفەی ئەخلاق).
دوو سێ کتێبیشم لەسەر کاتۆلیک و ئەرتەدۆکس و پرۆتستانتییەکان خوێندەوە.
هەرچەندە من ئەوکات لە پێناو سود بینین، یان گەیشتن بەڕاستیەکان، یان بزانم مەسیحیەت چییە و چۆنە و ناشرینی و جی جوانی تێدایە، ئینجلەکانم نەخوێندەوە.
نەخێر،

بەڵکوو تەنها لە پێناو ئەوەی شارەزایی لەو ئایینە پەیاکەم و زنیاری لەسەر بەدەستبێنم و پاشان دژایەتی بکەم. من بێ ئەندازە ڕقم لە مەسیحیەت و جوڵەکە و هەموو ئایینەکانی ترد□ بوویەوە، تەنها ئیسلامم قبوڵ بوو.

هەموو شوێنکەوتەو مر□ق□کانیتری سەربە ئایین و ئایینزا و بیرو باوەڕ و فەلسەفە جیاوازەکانی تری دەرەوەی بازنەی ئیسلامم کافردەکردن و بۆ ژێر توڕیی و نەفرەتی خوداوەند و ناو دۆڵەکانی د□زەخم دەناردن و دەمگووت:((وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ

دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ))،و جگە لە ئیسلام، هەڵەکی چەوت و ڕەشم بەسەر هەموو ئەوانیتر دادەنا و دەمگووت: هەر هەموویان باتیڵ و کفر و بێ بڕوایی و درۆ و دەڵەسەن.

کەچوار ئینجیلەکەشم خوێندەوە، لای فەقێیەکان سوکایەتی و گاڵتەی زۆرم بە هەرچواردانە ئینجیلەکە کرد.
هەر دوای ئەوەی هەرچوارم خوێندنەوە، پارچەپارچەم کردن.

دواتر و دووای ئەوەی ڕۆیشتمە کۆلێژی شەریعە و بووم بە قۆناغی دووی کۆلێژ، زۆرشت لە تێڕوانین و دیدەنیگاو فیکری پێشووم گۆڕانی بەسەرداهات و وازم لە ئایدیۆلۆژیەتی ئیسلامی سیاسی و دەمارگیری ئایینی و ئاسۆ داخراوی و بیری ڕاسیزم گەرێتی و نەخۆشی مەزهەبگەرێتی و هەست و سۆزەکی کوێرانەی ئایینی هەناو دوور لەهەژموونی هیچ تێگەیشتنێکی پێشوو و لە پەنجەرەیەکی تر و گۆشەنیگایەکی تری زۆر باڵاتر و ئینسانی تر و کراوەتر و فراوانتر و سەت و هەشتا پلە جیاوازتر لەوەی پێشووم لە شتەکانم ڕوانی و هەندی قەبارەی گوومانە بچووکەکانی پێشووم سەبارەت بە ڕیوایەتەکان و کەلەپوور و فیقهو فیکری دینی و مێژووی ئایینی مەزنتردەبوو، دوای ئەوەی خەریکبوو لە قاوغی فەندەمەنتالیزمی و قەپێڵکی جەهاڵەتدا دەهاتمە دەر و هەندی هەندی فیکر ئیعتیزال و موعتەزیلەبوون و پاشان قەناعەتی قورئانی بوون و تۆی پلورالیەتی ئایینی، لە دڵ و دەروون و مێشک و تێڕوانینمدا، چەکەرەی کرد و جێگیربوو.

دووبارە ئینجیلەکانم خوێندەوە. وەلێ ئەوجارە، بێڕقەوە و لە پێناو دژایەتی کردن نا، بەڵکوو لە ڕوانگەکی ئەپستڕاکت و ڕووت و پەتی و بێلایەنانە و تەنها بە ئامانجی گەیشتن بە ڕاستیەکان و لەسەنگەی مرۆڤ بوون و بەراوردی نێوان ئایینەکان.

دوای ئەوەی هەردووك گەورە تیۆلۆژیست و کەسایەتی و ڕابەری بزووتنەوەی ئیسڵاحی پرۆتستانیەت (مارتین و لۆتەر و جۆن کاڵڤن)و پاشان قەشە زویرگم ناسی.
ئینجا، ئەو قەناعەتەم لادروست بوو کەشکەڵەی ئەوە کەوتە بیر و هۆشم، کە ئیسلامیش چەندە پێویستی بە دەیان مارتین لۆتەر و کاڵڤن و بزووتنەوەیەکی ڕیفۆرمخوازی هەمان شێوەی پرۆتستانت، یان ئینجیلییەکان هەیە، تا لەو چەقبەستەیی و دۆگمایی بوون و ئەو هەموو پەتای

مەزهەب و بیری فێندەمێنتالیزمی و دەستی پیاوانی ئایینی و هێزی خوڕافە و ئەو دەیان هەزار ڕیوایەت و، کەلەپوورە ژنگگرتووەی ئایین و مێژووەی ئیسلامی، کە لە خەڵکیان کردووە بە ئایین، دەری بێنن و ڕزگاری بکەن.

بە قەناعەتی من تەنها قورئانیەکان، وەکوو پرۆتستانەکانی ناو مەسیحیەت، جێگای هیوا و ئەو کۆمەڵە کەسە جوان بین و بزوتنەوە ڕیفۆرمیست و چاکسازییەن، که بتوانن کاریگەریگەریەکی بەهێز و خێرایان هەبێت و لە هەناوی ئیسلامدا شۆڕشێک و کودەتایەک و نوێگەرییەک بەرپابکەن و کۆمەڵەک تێکست هەموار بکەنەوە و خوێندنەوەیەکی تری تازە بۆ دەقەکانی قورئان بکەن.

خوێندنەوەیەک، کەلە گەڵ فەلسەفەی ژیان و ڕۆحی سەردەم و جاڕنامەی گەردوونی مافی□کانی مر□ق بگونجێت و وابکەن کە ئایین چیتر هیچ دژایەتی و بەرکەوتنێکی لەگەڵ یەکسانی جێندەری و حەزە سروشتیەکان بەشەر و ئازادیەکانی تاک و ئارەزووی مر□ق□کان و چەمکی سیکۆلاریزم و هێزی ئەقڵانیەت و دنیای مۆدێڕنێتە و دەسەڵاتی زانست و کۆمەڵێکی مەدەنی و شارستانی و کرایەوە و سەردەمی نەبێت.

ئایین لە دەست ئەو تەفسیرە سەقەت و تێگەیشتنە:
نامر□قانە، مێژوویی، فیقهی، مەزهەبی، سەلەفی، ئایدیۆلۆژی و سیاسی و حزبیەی، کە بە درێژایی مێژووی ئیسلام بۆ تێکستەکانی قورئان کراوە و دەکرێت. لالەیان
هێزه ئیسلامگەراکان و حزبە دینیەکان و گرووپە ڕادیکاڵ و فێندەمێنتالیزمەکان دەربێنن.

ژوانی ماچ… دڵکەش قادر

مەچۆ ئەو شەقامانەی دەچنەوە سەر کوشتن
مەچۆ ئەو ماڵانەی لە جوغزی شەڕدان
سەر بە نەژادی خەیاڵم
لە خەون کەوتمە خوارەوە و
خەو دەمباتەوە سەر سەماکردن
لە کوانووی شەڕی خەیاڵەوە سەیری

کشانی ئەو نەیزەکانە دەکەم
کە لە ترازانی ستیانەکەم هەڵوەرین
من لە ئاوی ئەو سینە دەنۆشم
کە دەستەکانی ستیانی سێوێکن بۆ نازکردن
لە ناز و عیشوەی ئەو باڵدارە دەچم
کە هەر خەیاڵە و دەچینەوە سەر یەکەم ژوانی ماچ
من لە خەزانی هەر گەڵاکدا
ئیقاعی نوێبوونەوەی ماچێک دەبینم
لەگەڵ هەر نەسیمێکی پاییزانە
وێنەیەکی ڕەش و سپی دەنێرم
وێنەیەۆ ئاماژ□ ب□ ئیجراکرنی خۆشەویستی و
کێشانی تابلۆیەک لەسەر حەرامترین شوێنی خەیاڵ.

سلێمانیی
دڵکەش قادر

سروودی دەرچوون… نێچیروان وەلی

ئێمەی منداڵ□ دەرچووی باخچەین
لە باخی ژیاندا خونچەین
هەموومان لەم ماڵە جوانە
فێربوون و زانین ئاواتمانە
فێربووین جۆرەها وانە
گۆرانی و سروود و وێنە
خوێندمان کوردی و بیرکاری
چەند دڵخۆش بووین بە یاری
ئینگلیزی و وانەی هونەر
بەخۆشی بردمانە سەر
ئەوەی فێربووین لە زانست
بەبەهایە و خۆشەویست
ڕەفتار و ڕەوشتی جوان
دیارییە بۆ هەموومان
دادەکانمان لە وانەی ئایین

فێری وتەی جوانیان کردین
بژی زانست و نیشتمان
هەر ئاوەدان بێ وڵاتمان

میدیای کوردی چۆن لە هەواڵ گەیشتووە؟!… سەدیق سەعید ڕواندزی

بە داخەوە لە هەرێمی کوردستاندا، لە ماوەی سی و یەك ساڵی ڕابردووی دەسەڵاتی کوردی، هیچ هەوڵێك نەدراوە بۆ یەکخستن و بەرجەستەکردنی زمانی فەرمی دەوڵەت. یاخود زمانێکی ستاندارد کە لە نووسین وداڕشتن، وەك زمانی هاوبەش و یەکگرتووی کوردی بەلایەنی کەمەوە لەوبەشەی کوردستان پەیڕەو بکرێت. بێگومان لە نەبوونی زمانێکی هاوبەشیشدا، ئەوا شێوە جیاوازەکانی ڕێنووس و نووسین دەبنە دیاردە. لەو ڕوانگەیەوە دەبینین کە زمانی داڕشتن و نووسین لە دەزگا ڕاگەیاندنەکان و بڵاوکراوەکانی ئێمەدا، زمانێکی یەك جۆر و یەك شێوە نییە. بەڵکو هەریەکە و پەیڕەو لە شێوەیەکی ڕێنووس دەکات. تەنانەت زۆرجار ڕێنووسی یەك وشە بە جۆرەها شێوە دەنووسن. لە ڕاستیدا، یەکخستنی زمان بە پلەی یەکەم ئەرکی حکومەتە کە لە ڕێگەی نێوەندە ئەکادیمییەکان و لە چوارچێوەی پلانی ڕۆشنبیری وەزارەتی ڕۆشنبیری کاری لە سەر بکات. یاخود چەندین ڕێنمایی و ڕاسپاردە بە مەبەستی یەکخستنی زمانی نووسین و دەربڕین لە ڕاگەیاندنەکاندا دەربکات. بەڵام کاتێ گرنگیدان بە زمان لە پلانی حکومەت نابێت، ئەوا بەرپرسیاریەتییەکە دەکەوێتە ئەستۆی دەزگا ڕاگەیاندنەکان کە کاربۆ بەستانداربوونی زمان بکەن. مەرج نییە ڕێکخستنی زمان هەرتەنها بە بڕیاری سیاسی بێت، بەڵکو دەتوانرێت لە ڕێگەی نووسینەوە زمانی هاوبەش بێتە کایەوە. شکسپیری نووسەری گەورەی ئینگلیز و جیهان، لە ڕێی بەرهەمەکانییەوە، ڕۆڵێکی هەرە گەورەی لە پێشخستنی زمانی ئینگلیزیدا بینیوە. بەڵام دەزگاکانی ئێمە و بگرە بەشێکی نووسەرانیش، بە هۆی نووسینەکانیانەوە، ئەوەندەی تر زمانی کوردی پەرپووتتر و وێرانتر دەکەن. بەو پێیەی

کەمترین یاخود هیچ شارەزایەکییان لە سەر زمان و بونیادی ڕێزمان و داڕشتنی ڕستە نییە. ئەمە وێڕای نەبوونی زانیاری لە سەرئاماژە و ماناکانی وشە. چونکە مەرج نییە ئەوەی نووسەربێت، یاخود چەند کتێبێکی وەرگێڕابێت ئیدی شارەزایی لە هەموو کە لە بەرێکی زماندا هەبێت. بە تایبەتیش کە زۆرجار تەنها دەنگێك یاخود پیتێك دەبێتە هۆی گۆڕینی تەواوی مانای وشەکە. نووسین یاخود هەواڵ، هەر تەنها داڕشتنی ڕستە و چەند دەربڕینێك نییە، بەڵکو گەیاندنی ماناو پەیامە. کاتێ بە وردی سەرنج لە زمانی هەواڵ و داڕشتنی هەواڵیش دەدەین لە میدیاکاندا، ئەوکات درك بەوە دەکەین، کە لە هەردوو لایەنی زمانەوانی و مانایەوە، بەشێکی یەکجار زۆری (ئەگەر نەڵێم هەمووی) دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، بە هەمووجۆرەکانییانەوە، لە هەواڵ نەگەیشتوون و نازانن هەواڵ چییە و پێویستە چ شتێك وەك هەواڵ ببینرێت و بخرێتە بەرچاوی بیسەران و بینەران و خوێنەران.
بێگومان، بە هۆی زۆربوونی هۆکارەکانی چاپ و بڵاوکردنەوە و لەلایەکی دیکەشەوە جەنجاڵی و ئاڵۆزیی ژیان، ئێمە ڕۆژانە بەر دەیان و سەدان دیاردە و ڕووداو دەکەوین و هەندێك لەو ڕووداوانەش لە دەزگاکاندا، وەك هەواڵی گرنگ مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت و ڕووبەری شاشەی ڕۆژنامە و ماڵپەڕ و تیڤیەکان دەگرن. ئەمە وێڕای ئەو بە ناو هەواڵە بە پەلانەی، کە زۆرجار دەگوازرێنەوە و نەك هیچ بنەمایەکی هەواڵی بە پەلەیان تێدا نییە، بەڵکو ناچنە خانەی هەواڵی ئاساییشەوە، چ جای هەواڵی خێرا!! هەڵبەتە، دوو تایبەتمەندی گرنگ، لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا هەن، کە دەبێ ڕەچاو بکرێن و وەك بنەمای سەرەکی هەواڵ دابنرێن، ئەوانیش:
یەکەم: ئەم هەواڵەی کە بڵاو دەکرێتەوە، چەند پەیوەندیدارە بە ژیانی گشتی خەڵکی جێگەیەکەوە،
دووەمیان: چەند تازە و نوێیە. چونکە کاتێ دەزگایەکی ڕاگەیاندن، بۆ نموونە هەواڵێك لە سەر شەڕی ئۆکرانیا و ڕوسیا بڵاو دەکاتەوە، ئەوا لای مرۆڤی کورد، وەك هەواڵی گرنگ و بایەخدار نابینرێت و گرنگی پێ نادات، چونکە ئەم شەڕە، هیچ پەیوەندییەکی بە ژیانی کۆمەڵایەتی و کەسی و گشتی ئەوەوە نییە، ئەگەر مەبەستیشی بێت شتێك لە بارەی ئەو شەڕەوە بزانێت، ئەوا میدیای کوردی بە تایبەتیش بۆ ئەوانەی زمانێکی دیکە دەزانن و بژاردە ڕۆشنبیرییەکەن، نابێتە سەرچاوەی هەواڵ، بەڵکو کەناڵێکی وەکو بی بی سی، یان حەدەسی عەرەبی، دەکاتە سەرچاوە . کەواتە ئەم شەڕە بێگومان هەواڵە، بەڵام هەواڵێك نییە پەیوەندیدار بێت بە ئێمە، تاکو دەزگا ڕاگەیاندنەکان بە گرنگییەوە و زیاد لە پێویست، بایەخی پێ بدەن. کاتێ هەمان ئەو میدیایە بە نموونە، هەواڵێك لە سەر دابەشکردنی مووچەی

فەرمانبەرانی کوردستان بڵاو دەکاتەوە، ئەو کات سەرنج و بینینی هەموو خەڵك دەچێتە سەر ئەو هەواڵە، بۆچی؟ چونکە مووچە پەیوەندیدارە بە ژیانی گشتی هەمووانەوە و مەبەستییەتی بزانێت، لە نێو ئەو دۆخە سەختە ئابوورییەدا، حکومەتی هەرێم چ پلانێکی هەیە و بۆچی لە کاتێکدا نەوت بە سەد و هەڤدە دۆلارە، بەڵام مووچە دابەش ناکرێت؟ لە ئاستی یەکەمییاندا، دەبێ هەواڵەکە وەك هەواڵێکی ئاسایی ببینین، بەڵام لەوەدی دووەمیاندا، دەبێ بە بایەخەوە لە هەواڵەکە بڕوانین. کاتێ شەڕی داعش هەبوو، قەیرانی دارایی بوو، بە ئێستاشەوە، ژیانی مرۆڤێکی کورد، بۆ ئۆکرانییەك جێی بایەخ نەبوەو نییە، تەنانەت لە ڕوانگە مرۆڤدۆستیەکەشەوە، بۆیە کەمترین و بگرە لەوانەیە هەر بایەخیشیان لە ڕووی هەواڵ و هەواڵسازییەوە بە خەڵکی کوردستان نەدابێت، چونکە ئەوان دەزانن، بۆ ئەوان ئۆکرانییەك گرنگترە لە کوردێك. بەڵام کاتێ هەمان دۆخ بەراورد دەکەین لە کوردستان چی دەبینین؟ ئایا میدیای کوردی، هێندەی بایەخ بە هەواڵەکانی دنیا دەدات، هێندە ژیانی فەرمانبەرێکی بۆ مووچەی لا گرنگە؟ کەواتە دەبێ هەواڵ پێگە و گرنگی و بایەخی خۆی هەبێت لەلای ئەوانەی دەیخوێننەوە و دەیبینن، بە تایبەتیش لە سەردەمێکدا، کە سەرچاوەکانی هەواڵ هێندە زۆر و زەبەندن، کە هەواڵێکی ئێستا، دوای چەند چرکەیەکی تر دەبێتە ڕابردوو. بێگومان کاتێ سەرنج لە بەشێکی زۆری ئەو بە ناو هەواڵانەی بڵاو دەکرێنەوە لە میدیای کوردیدا دەدەین، تێ دەگەین کە دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، وەکو پێویست، وێرای بە ناو کارکردنی پرۆفیشناڵانەش، بەڵام هێشتا لە هەواڵ نەگەیشتوون، بۆیە سادەترین و بێ بەهاترین شت، تەنانەت ڕووداوی زۆر ئاسایی و ڕۆتینیش، دەکەنە هەواڵ و بە بایەخەوە بڵاویدەکەنەوە. دیارە بە هۆکاری زۆری دەزگاکانی بڵاوکردنەوە، دەبێ بەردەوام ڕەگەزی هەواڵ و بابەتی هەمە جۆریش هەبێت، وەك ئەو شەمەندەفەرەی بە خەڵووز کار دەکات و هەر کاتێك خەڵووزەکە نەما، لە وەستان دەکەوێت. بەم شێوەیەش ئەو دەزگایانە، بۆ ئەوەی ئەڵقەی پەیوەندی خۆیان لەگەڵ بینەر و خوێنەر بەردەوامی پێ بدەن، پێویستییان بەو خەڵووزەیە، خۆ ئەگەر خەڵووزیش نەبوو، ئەوا دەبێ بە هەر شتێکی دیکە، تەنها بسووتێت و دووکەڵ بکات، درێژە بە تەق و لێقی ڕۆیشتنی شەمەندەفەرەکە بدەن. لێرەوەش دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، بۆ ئەوەی گوایا بە تێگەیشتنی خۆیان، کێبڕکێی یەکتری بکەن لەوەی کامییان هەواڵێکی تازە و نوێ بڵاو دەکاتەوە، هەموو شتێك وەك هەواڵ دەبینن و بایەخی پێ دەدەن، بە بێ ئەوەی هیچ داهێنان و گرنگی و بەهایەك لەو هەواڵەدا هەبێت، تەنێ ڕەش کردنەوەی شاشە و لاپەڕەکانە. لێرەدا، چەند نموونەیەکی بەرجەستە دێنمەوە، بۆ ئەوەی

بە کرداری بزانین، ئەوانەی بە ناوی هەواڵ بڵاو دەکرێنەوە و بایەخییان پێ دەدرێت، دەچنە خانەی هەواڵەوە یاخود نا؟

نموونەی یەکەم:_

ڕووداو، کە خۆی پێ یەکەمی بۆ ڕکابەرە و کورد وتەنی شا بەسەپان نازانێت، لە تایتڵی دوایین هەواڵەکاندا، لە ڕۆژی 12/3 هەواڵێکی لە ماڵپەڕەکە بڵاو کردۆتەوە و نووسیویەتی:(گەنجێکی زاخۆیی لە ئاسنی کۆنە چەقۆ دروست دەکات) ماڵپەڕەکە، ئەم کارەی زۆر بەلاوە گرنگ و داهێنەرانە و جێی سەرنج بووە، بۆیە بە بایەخەوە کردوویەتیە هەواڵ و بڵاویکردۆتەوە. بێگومان، هەر کەسێك ئەلف و بێیەك لە دنیای ڕۆژنامەگەریی و هەواڵ بزانێت، تێ دەگات کە ئەمە کارێکی هێندە گەورە و گرنگ نییە، تاکو وەك هەواڵ بناسێنرێت، مەگەر ئەو گەنجە یۆڕانیۆمی دروست کردووە؟ کەس هەیە نەزانێت کە چەقۆ هەر لە ئاسن دروست دەکرێت و ئەمە هونەرێکی هێندە تازە و داهێنەرانە نییە و بە سەدان کەسی پیر و بە ساڵاچوو، ساڵانێکە چەقۆ لە ئاسن دروست دەکەن؟ من باپیرەیەکم هەبوو، لە یەك کاتدا (چەقۆ، مشار، کارتیغ ، داس، مقەس) و چەندان بڕەیی دیکەشی چەند ساڵێك لەمەو بەر دروست دەکرد. ئەم کارەی ئەو، بۆ سەردەمێك کە من منداڵیش بووم، هیچ جێی سەرنج ڕاکێشان و داهێنانێکی تازە نەبوو، ئاخر چەقۆ، هەر لە ئاسن دروست دەکرێت، خۆ لە دار و بەرد دروست ناکرێت! ڕەنگە هونەرێکی کەمی بووێت، بەڵام کارێك نییە زۆر بایەخدار بێت، تاکو وەك دوایین هەواڵی ئەو ڕۆژە دابنرێت و بیخوێنینەوە. ئەم گەنجە، ئەگەر لە بری چەقۆ، فڕۆکەیەکی دروست بکردایە، دەبووە داهێنانێکی گەورە و شایەنی ئەوە بوو، بە گرنگییەکی زۆرەوە کارەکەی بخرێتە بەرچاو و بناسێنرێت. ئەمە دەریدەخات، کە ڕووداویش کە خۆی پێ یەکەمی بۆ ڕکابەرە، هە موو شتێك بە هەواڵ دەزانێت و هەموو کارێك بە داهێنانی زانستی و مرۆییانە تێ دەگات. دروست وەك ئەوەی هەموو سمێڵ سوورێك هەمزە ئاغا بێت!

نموونەی دووەم:

لە سەرەتای مانگی ئازاردا، بەشێکی یەکجار زۆری دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، ڕوودانی سووتانی ژنە پەرلەمانتارێکی پێشووی گۆڕان (بەهار محمود) یان وەك هەواڵێکی بایەخدار بڵاو کردەوە و مامەڵەیان لەگەڵ کرد. هەڵبەتە، سووتانی هەر مرۆڤێك، بۆ هەموومان جێی نیگەرانی و ئازارە، چونکە دەبێ هاوسۆز و هەستێکی مرۆییانەمان بۆی هەبێت و لە هەر شوێنێك مرۆڤێك ئازار بچێژێت، دەبێ هەست بە ئازار بکەین، چونکە دوا جار هەموومان مرۆڤین و کەس لاری لەوە

نییە، بەڵام پرسیاری من لێرەدا ئەوەیە، ڕۆژانە چەندان ژن لە کوردستان، بە ئاشکراو بە نهێنی دەسووتێن و خۆیان دەسووتێنن، یان دەسووتێنرێن؟ بۆچی سووتانی ئەوانیش نابێتە هەواڵێکی گرنگ و هەموو دەزگا ڕاگەیاندنەکان سەرقاڵ بکات؟ بێگومان هۆکارەکەی دیارە، چونکە ژنەکانی دیکە، وەك ئەم پەرلەمانتار نەبوونە و پێگەیەکی سیاسی و حزبی دیاریکراویان نەبووە، بۆیە کەس هەست بە ئازارەکانییان ناکات و دەبێ بە دەم ئازارێکی جەستەیی و دەروونی زۆرەوە، لە چاوەڕوانی مردن دابن. هیچ گومانم نییە لەوەی ئەگەر ئەم بەڕێزە، پێشتر ناسراو و پەرلەمانتار نەبووایە، کەس هەواڵی سووتانەکەی بڵاو نەدەکردەوە. لێرەوەش بە بڕوای من، لەوە دەگەین کە میدیای کوردی، زۆر ناپرۆفیشنالانە و نا ئاکاریی ونا ئینسانییانە، مامەڵە لەگەڵ مرۆڤ دەکات، کە دەڵێم نا ئینسانییانە، مانای وانییە، بۆ ڕێزی بە ئینسان بکات، بەڵکو بەو مانایەی، بە داخەوە لە سەر بنەماو پێوەری (پێست، پێگەی سیاسی و جەماوەریی، پایە و سیاسەت، بەرژەوەندی) مامەڵە لەگەڵ مرۆڤ دەکات، کە بۆ لایەنیبوون و پیشەیی بوون، دەبێ ئەتەکێت و ڕێسای هەموو دەزگایەکی ڕاگەیاندن بێت. نیگەرانییەکە لەوە دابوو، بەشێك لە دەزگاکانی ڕاگەیاندن، ڕۆژانە چاودێری تەندروستیشیان دەکرد، داخۆ حاڵی چۆنە، تا دواجار ڕوون بووەوە کە بەشێکی کەمی جەستەی سووتاوە. هەڵبەتە، وەك باسمکرد، من نیگەرانی سووتانی ئەو خاتوونە و هەموومرۆڤێکیشم، بەڵام دژی ئەوەمە مرۆڤ لەسەر بنەمای پێست وپایە و سیاسەت، مامەڵەی لەگەڵ بکرێت، مەگەر ڕۆژانە، سەدان کەس لەو هەرێمە، بە هۆی ڕووداوەکانی نەوت وگازەوە ناسووتێن؟ بۆچی هیچ دەزگایەکی ڕاگەیاندن، بایەخ بە خەم و کێشەکانییان نادات؟ ئەگەر بڕیارە ڕاگەیاندنەکان، پیشەییانە کار بکەن و تەنێ مرۆڤبوون بکەنە پێوانەی کار و بڵاوکردنەوەی زانیاریی و هەواڵ و بەرژەوەندی گشتی ڕەچاو بکەن، بۆچی تەنها سووتانی ژنێك کە پێشتر پەرلەمانتار بووە و کەسێکی بە ناوە، لایان دەبێتە هەواڵ و گوێ بە کەسانی دیکە نادەن؟ مەگەر ئەوانیش هەست بە ئازاریی جەستەیی و دەروونی ناکەن؟ کەواتا، یان نابێت سووتانی ژنێك بە تەنها ببێتە هەواڵ، یان دەبێت بنەمایەکی دیکەی کاری ڕۆژنامەوانی، بۆ هەواڵ و داڕشتنی هەواڵ دیاری بکرێت.

نموونەی سێیەم:_

بەشێك لە دەزگا ڕاگەیاندنەکان، هەواڵی مردنی دایکی هونەرمەند(حەمە دەمبێیان) وەك هەواڵێکی گرنگی ڕۆژی 13/3. بڵاوکردەوە. هەڵبەتە، ئەو هونەرمەندە یەکێکە لە هونەرمەندە هەرە

دیار و خۆشەویستەکانی کوردستان و بە جووڵە و کردەکانی، بزە دەخاتەسەر دەمی هەزاران و کەس و مناڵ، بۆیە ئەمە هونەرێکی جوانە و کارەکانی شایەنی بە سەرکردنەوە و بە هەواڵکردنە، بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە، دایکی ئەو هونەرمەندە، هیچ پەیوەندیەکی گشتی بە ئێمەوە هەیە؟ مەگەر ڕۆژانە، هەزاران کەس و منداڵ بێ دایك نابن و دایکییان نامرێت؟ بۆچی ئەوان نابنە هەواڵ و مردنی دایکی هونەرمەندێك دەبێتە هەواڵێکی گرنگ؟ مەگەر ئەمەش دیسانەوە پێلێنکردنی مرۆڤ نییە، لە میدیای بۆ زانیاریی کوردی؟ ئەم هەواڵە ئەو کاتە دەبووە هەواڵێکی گرنگ و جێی سەرنج و نیگەرانی، ئەگەر مردووەکە (هونەرمەندەکە _ کە هیوادارم سەد ساڵی دیکە بژیت) خۆی بایە، چونکە ئەو لە ڕووبەرە کۆمەڵایەتی و هونەرییەکەوە، پەیوەندی بە ئێمەوە لە گۆشە نیگایەکی هونەریی و سەلیقەی کاری کۆمیدییەوە هەیە و مردنی بۆشاییەکی گەورە لە ڕووی هونەری کۆمیدیاوە، لە نێوەندی هونەری کوردی دروست دەکات. بەڵام مردنی دایکی شتێکی زۆر ئاساییە و نابێ وەك هەواڵێکی گرنگ لە نێوەندەی میدیای کوردیدا مامەڵەی لەگەڵ بکرێت، چونکە ڕۆژانە سەدان کەس دایکیان دەمرێت و ئەمەش یاساییەکی فیزیکییانەی ژیانە و تا ژیان هەبێت، کوردەواری وتەنی (دەبێ یەکمان یەکێکمان بشارینەوە).

نموونەی چوارەم:_

ماڵپەڕی سپی میدا، هەواڵێکی لە بارەی هونەرمەندێکی ئێرانی بڵاو کردۆتەوەو هەواڵەکەش ئەوەیە کە هونەرمەندەکە (شووی) کردووە. ئەم هونەرمەندە و ژیانی تایبەتی هیچ پەیوەندیەکی بە ژیانی گشتی و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی ئێمەوە هەیە؟ مەگەر میدیاکانی وڵاتی ئێران، ئامادەن هەواڵێك لە سەر هونەرمەندێکی کورد، ئەگەر زۆر داهێنەر و بە تواناش بێت، بڵاو بکەنەوە؟ ئەم جۆرە هەواڵانە، نیشانەی هەژاری دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمەن، لە پەراوێزی دەستخستن و مامەڵەکردن لەگەڵ هەواڵدا. بێگومان ئێمە ناڵێین با ڕووبەرێك لەو میدیایانە، بۆ بڵاوکردنەوەی هەواڵێکی هونەری جیهانی نەبێت، بەڵام دەبێ بزانرێت، ناوەڕۆکی هەواڵەکە گرنگە یان نا؟ دواتریش ناشێ ماڵپەڕێك، فۆڕمی کارکردنەکەی سیاسی و هزریی بێت، کە چی هەواڵی مەیك ئەپ و مۆدێلەکان بڵاو بکاتەوە. ئەمە بۆ ڕاگەیاندنێکی هونەری ڕووت باشە. ئەم نموونانەی باسکراون، هەڵاوێردکردنی چەند میدیایەك نییە بە تەنها، بەڵکو نموونەیەکە لە شێوازی ئەو مامەڵەیەی کە دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە بە گشتی، لەگەڵ هەواڵ دەیکەن. ئەوان وا دەزانن هەموو کردەیەك و ڕووداوێك، دەشێ وەك هەواڵ ببینرێت و بە گرنگییەوە باس بکرێت، لە کاتێکدا هەواڵ ئەو کاتە بایەخ وگرنگی

خۆی هەیە، کە پەیوەندیدارە بە ژیانی گشتییەوە و گۆڕانکارییەك و پێشهاتێکی تازە دێنێتە ئاراوە. ئەوەی بەلای مرۆڤی کوردەوە گرنگە، ئەوە نییە لە ئۆکڕانیا چی ڕوودەدات، ژنە هونەرمەندێکی ئێرانی شووی کردوە یان نا؟ ئەوە گرنگە، بەنزین و مووچە چی لێ دێت، ئێران بۆ هێڕشمان دەکاتە سەر؟ بۆچی ژن کوشتن نابڕێتەوە؟ ئەمانە گرنگن. جارێکیان لە ماڵپەڕی ئێن ئارتی، کە یەکێکە لە دەزگا پیشەیی و هەرە دیارەکانی ڕاگەیاندن لە هەرێمی کوردستاندا، هەواڵێك لە بارەی پاسەوانەکانی پۆتین بڵاو کرابووەوە، تەنها دە هەزار کەس هەواڵەکەیان خوێندبووەوە، بەڵام لە هەمان ماڵپەڕ، هەواڵێك هەبوو لە بارەی مووچەی فەرمانبەران، نزیکەی دوو سەدو چل و چوار هەزار کەس، خوێندبوویانەوە. ئەم نموونە سادەیە، دەریدەخات کە کاتێ ڕاگەیاندن هەواڵێکی پەیوەست بە ژیانی گشتی، یاخود توێژێك بڵاو دەکاتەوە، چەند گرنگی پێ دەدرێت. پرسەکە لێرە تەنها مووچە و پارە نییە، بەڵکو پەنجە خستنە سەر بابەتێکە، کە بۆ خەڵکی گرنگە و بە بایەخەوە دەیخوێننەوە. دوا جار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە لە سەرووبەندی کۆتایی هاتنی ئەو وتارە دابووم، کاتێ گاڵتە جارییەکی دیکەی سەیر و هەزەلیم لە میدیای کوردی کەوتە بەرچاو، ئەویش، سازکردنی کۆنفڕانسێکی ڕۆژنامەنووسی بوو، بۆ پزیشکێك، کە گوایا تۆمەتبارە بە دەست درێژیکردنە سەر پێنج ژن، بە جۆرێك کە لە بەر مایکەکانی بەردەمی، بە ئاستەم سیمات دەدیت! لە کوێوەی ئەم دنیایەدا، کەسێك دەنگۆی ئەنجامدانی کارێکی لەو شێوەیەی لە سەر بێت، زەمینەی ئەوەی بۆ دەڕەخسێنرێت خۆی وەك پاڵەوانی شاشەکان پیشان بدات؟ ئەم جۆرە کەسانە، دەبێ ڕابگیرێن و لەلایەن داواکاری گشتییەوە لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ بکرێت، یان کۆنگرەی ڕۆژنامەنووسیان بۆ ساز بکرێت و ڕۆژنامەنووسان بە پێتاو ئامادەبن؟ بە داخەوە کاری ڕۆژنامەنووسی لە نێو ئێمەدا، بێ ئەرزش و بێ بەها بووە، بەشێکی زۆر لە میدیا و دەزگا ڕاگەیاندنەکان و ڕۆژنامەنووسانیش، نازانن ماهیەتی کۆنفرانسی ڕۆژنامەنووسی چییە ودەبێ کۆنگرەی ڕۆژنامەنووسی ساز بکات، چونکە کارەکتەرەی بوارەکە نینە و پرۆفیشناڵ و شارەزا نین، لە کاری ڕۆژنامەنووسی. وا دەزانن هەر کەسێك مایکێکی بە دەستەوە گرت، ئیدی ڕۆژنامەنووسە!

سەدیق سەعید ڕواندزی

(ڕواندز _22/4/2022 ڕۆژی ڕۆژنامەگەری کوردی)

سەرنج: ئەم وتاره تایبەت بۆ ماڵپەڕی دەنگەکان و لە ڕۆژی ڕۆژنامەگەری کوردیدا نووسراوە.

تەنیام لەناو قەرەباڵغی شاردا… غازی حەسەن

لێرەدا وەکو کەلەکە شکاوەکی سەد ساڵەیم…
ئۆقرە ناگرم و ناتوانم پاڵکەوم، خەون لێناگەڕێت بنووم.. من خەون بەخەونەوە دەبەستمەوە.. وەکو چۆن جگارە خەرێکی مەست جگارە بەجگارە دادەگیرسێنێت
ژانەکم گرتووە.. پڕە لەژانی تەنیایی… ژان بەژان دەپێچمەوە
هەندێ بیر دەکەمەوە، خەریکە بیرکردنەوەم لەبیر دەچێتەوە
دەزانم باش دەزانم هەزارنیش هەن ناتوانن خەون ببینن
لێرەدا شار هەندە قەرباڵغە، کەس کەس نابینێت.. کەس دەستی بەکەڵاوی کەس ڕاناگات و کەس ناوی کەس نازانێت و کەس کەس نادوێنێت و کەس گوو بەکەڵاوی کەس ناپێوێت.. کەس بەڕێی کەس!
مرۆڤ وەکو ئامێرەکان بێ گیان بوون..
لێرە کەس لەموچە و تەمەن و ئاشقی کەس ناپرسێت! عەیب و شورەیی

چۆن؟
لێرە کەس بەجاوزار لێڵ و شەپۆلەدراو نابێت..
ئێرە هێندە گەورەیە.. کەس ناوونیشانی دراوسێکەی خۆی نازانێت
لای ئێمە لەگوندێکی بچووکدا ناوونیشانی هەموو سیاسییەک و هەموو سەرۆکی وڵاتەکان و ڕەنگی پێڵاوی ژنی وەزیرەکان و ژمارەی ئاشقی بەرپرسەکان و ژمارەی تەلەفۆنی پرسگەکان و جۆری جگارەی گەوادەکان دەزانن!
مرۆڤەکان وەکو کەرەستەیەکی سێ.. بە نهێنی و بێ لێکدانەوە و بێ ئاوڕدانەوە و بێ بیرەوەریی و بێ ، بەڵێ بە هەموو (بێ)یەک دەڕۆن..
هەموو شتێک دەزانن، شانازی بەئاودەستی وڵاتەکانیشان دەکەن
لای ئێمەش هیچ نازانن و بەفیکەیەک ئامادە وڵات هەڕاج بکەن..!
هەموو گوێی دەستکردیان لە یەخەیان داوە
لێرەدا خەڵک جمەی دێت، کەس مەرحەبای کەس ناکات
ڕۆژێ سەدان شانت بەرشان دەکەوێت، کەچی کەس نابینیت
دەک کوێرایم دابێت زەمانە
من تەنیا لەگوندێک و لەدەشتێکی کاکی بەکاکیدا دەڕۆیشتم
کەسی لێ نەبوو
بەرد قسەیان لەگەڵ دەکردم
جنۆکە و لەمەچەتر دەستیان دەگرتم.. لەخەوما لەگەڵ جنۆکان شایم دادە بەستا
لێرەدا لەنێو ئەم قەرەباڵغییەدا تەنیام
تەنیایی چەندە کوشندەی…
لەو لەگوند، دەمتوانی بەرد و کەستەک و پنچکیش بدوێنم..
لێرە زمانی مرۆڤەکانم نییە.. دڵی مرۆڤەکانم نییە
لەنێو ئەم قەرەباڵغییەدا تەنیایی کوشتمی
لێرەدا… خەریکە لەنێو مرۆقایەتیدا دەخنێکم، و ڕەنگی ئامێر و گیانلەبەران وەردەگرم، کەچی کەس نابینم
لەوێدا.. دابڕاو لەهەموو شتێک، کاتم نەبوو بۆ بیرکردنەوە، هەموو شتێک بووم مرۆق نەبێت!
لە ئیلنجاغی قەوڕاوییە، بە باڵاخانەی سەر بەهەوری نیۆیۆرک و مێشیگان و لۆس ئەنجلەس و فلۆریدا و دەریای بێ بنی جوانی…!
لە ئیلنجاغدا دەمتوانی خوا و مرۆق و هەموو شتێک بدوێنم
لێرەدا لەتەنیایی پتر هیچ شتێک نابینم..
ئەی خودایە قەرەباڵغی لەنێو تەنیاییدا کوشتمی..!
لێرەدا پشیلەیەک و گوجیلە سەگێکی کورکن لەهەمووان پتر دەبینم و لەگەڵیان گفتوگۆ دەکەم، باسی مێژوو، باسی ڕووداوەکان و باسی خەمیان بۆ دەکەم

ئەوان، تەنیا ئەم دوو گیانەوەرە میهرەبانە
گوێم لێ دەگرن و هەست دەکەم لەگەڵ ئازارەکانی تەنیایی و ژانەکانی بیرەوەرییەکانم… موچڕکیان پێ دادێت
تەنیا لەگەڵ ئەم پشیلە و سەگە کورکنەش تەنیام.. دەمەوێت بگەڕێمەوە نێو مرۆڤبوون.. ئەی مرۆڤبوون!

غازی حەسەن

سۆسیال دیموکرات، یان دیمەترەق..!؟… شەماڵ بارەوانی

دەگێڕن: کاتی خۆی مارکسییەکانی شارەزوور، خۆپیشاندانیان کرد، لە ناو خۆپیشاندەراندا، مامە حاجییەکی بە تەمەنی تیابوو، دروشمی دەدایەوە و یەک بە دەنگ دەیگووڕاند و دەیگووت: ئێمە [illegible] مارکسین، لە خوا نەبێت، لە کەس ناترسین. یەکێک لە خۆپیشاندەران کە ئەوەی بیست، گووتی: مامە حاجی تۆ دەزانی مارکس کێ بوو؟
گووتی بۆ مارکس سەحابە نەبوو؟
گووتی ناگەوەڕا مارکس دەڵێت دین دلیاکە و خوداش بوونی نییە.
مامە حاجییەکە تووڕە بوو و گۆتی مارکس گووی خواردییە.

قوربان منیش حاڵی هەندێک لە چەپ و سۆسیال دیموکراتەکانم وەکوو ئەو مامە حاجییە دێتە پێش چاو،

ئەو بەناو چەپ و سۆسیال دیموکراتانەی کە نەسۆسیالن و نەیش فەیان بە سەر دیموکراتییەوە هەیە.
تەنها بە دروشم سۆسیالست و بە قسە دیموکراتن، حەققەت لە واقیعدا لەگەڵ سۆسیال دیموکراتەکانی وڵاتانی خۆرئاواو ئەسکەندەنافیا، لە گەڵ گەوهەر و فەلسەفەی سۆسیالیزمدا، نێوانیان ئاسمان و ڕێسمانە و بگرە هەر بەراورد ناکرێت و جگە لە درووشمی قەبە و بەتاڵ، هیچ شتێکیتر ئەوان بە سۆسیال دیموکراتەوە نابەستێتەوە.

ئەو بەناو سۆسیال دیموکراتانەی بەردەوام لە کۆتایی کۆبوونەوە سیاسییە سێ چوار قوڵەکانیان لە پشت سەلەفیزم و فەندەمەنتالیزم

گەلێکی وەکوو عەلی باپیر، خەریکی نمایشی نوێژی سیاسی بە کۆمەڵ و خۆڵخستنە چاوی جەماوەر و مێگەڵن.

ئەو سۆسیال دیموکراتانەی ئەو هەموو ساڵەی تەمەنی خۆیان و حزبە سۆسیالیستەکانیان، نەیانتوانی دوو بنەمای کاکە سۆسیال و سێ خاڵی خاڵە دیموکراتیەت لەسەر ئەرزی واقیع جێ بەجێ بکەن.

ئەو سۆسیال دیموکراتانەی قنیان بە کورسی سەرۆک و حزبایەتی و پ□ل□مانتاری و دەمیان لە گونیەی پارەی چەور چەقیەوە و هەرگیز ئامادەنین، دیموکراتی بن و کورسیەکەیان سۆسیالیستانە و دیموکراتانە، بۆ کەسێکیتر جێ بێڵن.

کاکە سۆسیال دیموکراتێک دەناسم، دەڵێت لە دەنگدانا یەک کورسیش بێنین، خەڵکینە خۆتان هیلاک مەکەن، هەر ئەمە براوەین، چونکوو هێزمان بە دەستو□یه.

ئەو سۆسیال دیموکراتانەی لەکاتی لێ قەومان و تووڕەیی و غەزەبی خەڵکا، بە سۆسیال دی مەترەق دەکەونە گیانی خەڵکەوە و بە زەبری هێز و کوتەک دەمکووتی خەڵکی دەکەن.

ئەو سۆسیال دیموکراتانەی پڕ بە پێستە گەر پێیان بگووترێت:سۆسیال بنەماڵەیی، سۆسیال نوێژی بە کۆمەڵ، سۆسیال ئیسلامی، سۆسیال دوو ڕوو، سۆسیال خۆڵخستنە چاو خەڵک، سۆسیال نادیموکرات، سۆسیال کوێخایی، سۆسیال دەرەبەگ، سۆسیال بازرگان، سۆسیال کۆمپانیا و سۆسیال سەرمایەدار، سۆسیال ناسۆسیال و..تاد.

من خاتوو سۆسیال دیموکراتی وا دەناسم بە تارەت و دەستی بە دەستنوێژ و بە لەچکی سەوزەوە، ساڵانە لەڕۆژی لەدایک بوونی حەزرەتی مارکسدا، بەڵێن و پەیمان بۆ مارکس دووپاتدەکاتەوە، کە تاکوو مردن لە سەر ڕێبازی پیرۆز و پێشکەوتووخوازەکەی ئەو، هەر بە لەچک و دەستی بە دەستنوێژ و بە وەفاداری بۆ ئیدەلۆژیاکەی مارکسیزم بمێنێتەوە.

سۆسیال دیموکراتخانێکیتر دەناسم، داوا لە مەرجەعی باڵای ئایینی دەکات، مەزارگا و مەرقەدێک بۆ فلان شێخی تەریقەت و ئیمامی فیسار مەزهەب لە شارەکەیان بکەنەوە، تا بەرەکەتی مەرقەدی شێخ و گونیە پارەی زیارەتکارانی مەزارگای ئیمام،

بڕژێت بەسەر دڵ و دەرون و گیرفانی سۆسیال دیموکراتەکان،

مارکسم ڕۆ، سۆسیالم ڕۆ ، دیموکراتم ڕۆ ، نمایشی نوێژی بە کۆمەلی سیاسی و خۆڵخستنە چاوی پشت مەلا عەلی باپیرم ڕۆ ، خورمای عەرەب و

لەچکی سەوزم هەیە.

ئەوەیە فەلسەفەی سۆسیال خۆرما کە ئەمەی نا سۆسیالیست لەی حاڵەی نەبووین.

ئەو سۆسیال دیموکراتانەی دوای زیاتر لە دەیان ساڵ و پێنجا ساڵ لە سۆسیال دیموکرات بوون، تازە بە تازە دێن و باسی ئەوە دەکەن ڕۆژوو بە خورمای عەرەبی نەشکێنن. چونکوو ئەوە لەگەڵ فەلسەفەی سۆسیال دیموکرات و ئیدیۆلۆژیای مارکسیزم یەکناگرێتەوە و ئەگەر نا، دواتر حەزرەتی مارکس(قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ) لە ڕووژی مەحشەرێ و لە حزووری خوای گەورە شکاتمان لێ دەکات.

چونکوو لە فەلسەفەی چەپگەرێتی و ئیدیۆلۆژیای مارکسیزمدا، بەربانگ کردن، بە گوێزی هەورامی خێر و حەسەنات و پاداشتی زۆر زیاترە، لە خورما و قەسپی عەرەبی.

مارکس لە بەرگی دووی کتێبی سەرمایە و لە بەشی دیالیکتیکی ماتریالیزمی خورما و مێژووی گوێزی هەورامی ئەوەی باسکردووە: کە من هەرگیز ئامادەنیم بە خورما ڕۆژووەکەم بشکێنم، چونکە هی عەرەبە.

هەروەها مارکس و ئەنگڵس، لە قەولەکدا، لە مانیفێستی کۆمۆنیست)دا، گووتویانە کرێکارانی جیهان لەکاتی نوێژی بە کۆمەڵ جوان دەستی یەک بگرن، چونکوو هەتا ڕۆژووەکەتان بە وردە خورمای بوڕژوا بشکێنن و نوێژی بەیانیتان بە کۆمەڵ نەبێت و لەکاتی نوێژەکانتانا یەکنەگرن، ئەوا هەرگیز، کێشەی چینایەتی چارەسەرنابێت و عەدالەتی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵێکی سۆسیال و خۆشگوزان بەرپانابێت و کابووسی کاپیتاڵیزم ناڕوخێت و حکومەتی دیکتاتۆری پڕولیتاریاش دروست نابێت.

ماوەتەوە بڵێم:
هیوادارم چەپەکان لێم دڵگران نەبن، من بەگشتی باسی چەپەکان ناکەم.
بە تایبەتی ئەو چەپانەی کەم و زۆر سۆسیالیست و چەپن و شەرم لە سۆسیالیست بوون و چەپ بوونی خۆیان ناکەن و لەگەڵ مەبدەئو چەپبوونیان ڕاستگۆن و موجامەلەی قەشە و کلێسا و میتافیزیکا ناکەن.

من باسی چەپە درۆزن و دوو ڕووەکان دەکەم ، ئەو بەناو چەپانەی لەگەڵ عەلی نان دەخۆن و لە پشت مەعاویەشەوە نوێژدەکەن.

حەققەت من زۆر هاوڕێی چەپ و شیوعی و کومۆنیستم هەن و هاوڕێی گیانی به گیانی و وەکوو برا واین، لە نووسەر و شاعیر و ڕاگەیانکار و کەسی سیاسی و هونەرمەند و مر□قی ئاسایی..تاد. هەتا ب□یت مر□قی □□شنبیر و هێمن و بەڕێز و بە وەفا و دەست پاکن.

هەر بەڕاستی نموونەی ڕەوشت بەرزی و دڵپاکی و بێ گرێی و ڕاستگۆیی و لە خۆ بووردەیی و بە واتای وشە بە ڕێز و مر□ق د□ستن و ئەوەندەی لە هاوڕێیەتی و تێکەڵ بوون لە گەڵ ئەوان هەست بە ئارامی و مورتاحی دەکەم، سەتا یەک لە گەڵ هاوڕێ نەتەوەیی و ئیسلامی سیاسیەکان نا، لە ناو ئەوان، ئەوەی من هەستم پێکردبێت و تێبینیم کردبێت، نە دوو ڕوویی و درۆ، نە ڕق و دژایەتی کردنی یەکتری و یەکترشکاندنەوە و دوو زمانی و فەسادی کردن لەدژی یەکتری، نە بەرژەوەندی، من هیچم بینیوە. نەپارە پەرستی و پول پەرستی وەکوو ئەوەی لە ناو هاوڕێ ئیسلامی و نەتەوەییەکانم، یان لەو سۆسیال دیموکرات درۆزنانەی باسم لێوەکردن، دەیبینم و بینیومە بەداخەوە!

چیرۆک/ شەقامە بازنەییەکان… رەسوڵ بەختیار

(١)

خۆم لەچیرۆکە نادزمەوە، بەڵام دەکرێ لەپێشەکیدا باس لەو شوێنە بکەم، تیایدا دەمەوێ پێی ئاشنا بن، ئەم شارەی تیایدا دەژیم، جیا لەهەموو شارەکانی دیکەی جیهان، شەقامەکانی بازنەییە، هەر کەسێک لەگوندێک و شارێکی ئەم وڵاتەوە بێ، یاخود لەوڵاتێکی دیکەوە هاتبێ ئەگەر یەکێکی ئەم شارەی لەگەڵدا نەبێ، تەنیا لەبازنەیەکدا دەسوڕێتەوە، لەو شوێنەی هەنگاوی ناوە، دەگەڕێتەوە هەمان شوێن، تەنیا یەکێک لەسوودەکانی ئەم شەقامانە ئەوەیە، بەهیچ شێوەیەک ون نابی، تەنیا خولانەوە و ماندووبوونت زیاتر دەبێ.

هەر یەکێکی بیانی پێ بنێتە سەر ئەم شەقامە بازنەییانە، زوو وەڕس دەبێ، دەبین□ خ□□□ک گرنگی بەهیچ نادەن، وەک ئەوەی تەنیا لەبازنەیەکدا دەخولێنەوە، سەرەتا رقی لەخەڵک□کی دەبێتەوە، کەچی کاتێک یەکێک دەدوێنێ، هەست بەوە دەکا، هەڵەبووە لەبڕیاردانی رقلێبوونەوە، بۆیە دەیەوێ لایەنە شاراوەکان بدۆزێتەوە، کاتێک لەو

شتانە دەکەوێتەوە، دەبینێ بۆتە یەکێک لەخەڵکی ئەم شارە، زۆرجاریش هەیە، لەشارەکانی دیکە باس لەو شارە دەکرێ، ئەو وەک خەڵکی دەنرینی وێنام دەداتەوە، یەکێک لەخەسڵەتەکانی شەقامە بازنەییەکان ئەوەیە، زوو زوو ئاشنایەتیت، لەگەڵ خەڵکی دیکە دەبێت، عەرەبەکانی ناوەڕاست وباشووری عێراق، لەپاش راکردنیان بۆ ئەم شارە، واقیان وڕما کاتێک لەو شەقامە بازنەییانە دەسوڕانەوە،

ئەگەر کوڕێک بەدوای کچێکەوە بێ، تەنیا لەشەقامە بازنەییەکانی هەڵی ئەوەی بۆ دەڕەخسێ، ئەو کچەی بە تامەزرۆوە ببینێ، ئەوا لەیەکێک لەشەقامە بازنەییەکان، ئەوەش نەبێ، بە رێژەکی دیکە، رێککەوتنێک دە، ئەگەر لەنزیکەوەش نەبێ، ئەوا لەدوورەوە هەر دەبینێ.

وەنەبێ ئەم شارە تەنیا لەبازنەیەکدا، نەخێر ئەم شارە سێدان شەقامی بازنەیی لاوەکی و دەیان شەقامی بازنەیی گشتی و مەزنی تیادایە، هەر گەڕەکێکی نێو هەر شەقامێکی بازنەیی لاوەکی، هەندی شارۆچکەیەکە، شەقامە بازنە مەزنەکانیشی بەقەد شارێکی گەورەیە.

جوانی شارەکە، بەشەقامە بازنەییەکانییەتی، هەموو پاڵەوانی نێو ئەو شەقامانە رۆڵیان هەبووە، لەپێشخستنی هونەر و رۆشنبیری وڵات، بەڵام زۆر بەدەگمەن هەر یەک لەوانە دەن، باسێکی کورت لەپاڵەوانییەتییەکەی بکات، هەردەم دەیەوێ، خەڵک بابەت و هونەر و ئازایەتییەکەی باس بکات، وەک زۆرێک لەخەڵکی شارەکانی دیکە نین، مێشێک بکەنە گامێشێک.

ئێستا ئەو شەقامە بازنەییانە بوەتە سەنتەری بازرگانی، هەرچی هیندی و بەنگلادیشی و نیپالی و چینی، هۆڵەندی و ئەورووپی بەگشتی لەنێو ئەو شەقامە بازنەییانە بەرژەوەندییان هەیە، ئەوە جگە لەعەرەبی و عێراقی و سووری و لوبنانی، خۆیان بەخەڵکی نێو ئەو شەقامە بازنەییانە دەزانن، زۆرجار کاتێک لەیەکێک لەچاپخانەکان، کە دادەنیشی، دەبینی خەڵکی رەسەنی نیو شەقامە بازنەییەکان بەدەگمەن دەبیندرێ،

ئەوەی خراپە زۆرێک لەو بیانیانە کاتێک هەڵەیەک دەکەن و دەبێتە بنێشتە خۆشەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، خەڵک بەگشتی هەموو تۆمەتەکان دەخەنە پاڵ خەڵکی رەسەنی نێو شەقامە بازنەییەکان.

راستە چیرۆکەکەمان پەیوەندی بەشەقامە بازنەییەکانە، کەچی هەر پاڵەوانێکی ئەو نێوەندە، ئەگەر لەدوورترین شوێنی جیهان بێ، هەردەم لەنێو شەوانی سوور بێ، یان یەکێک بێ لەدەوڵەمەندەکانی شەقامە راستەکان، کەچی هەموو کات بیری لەلای یەکێک لەشەقامە بازنەییە لاوەکییەکانە، ئاکاری کوڕی دەرمانسازەکەی سەنتەری شار، زۆرجار لەنێو تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان زۆر بەوردی دەگەڕێ، تا یەکێک

بدەزێتەوە، خەڵکی ئەو شەقامە بازنەییانە بێ، پێی سەیر بوو لەنێو چەند وێنەیەک هاوڕێیەکی قۆناغی سەرەتایی دۆزییەوە، یەکسەر بە سە و دوو تەلەفۆنی بۆ خاوەن وێنەکە کرد، کە لەفەیسبووک هاوڕێییەتی، دوای گفتوگۆیەکی زۆر ژمارەی هاوڕێیەکەی پێدا، ئەویش لەوڵاتێک دەژیا سەرجەم شەقامەکان راست راستە و هیچ خوار و خێچییەکی تیادا نابیندرێ، یەکسەر تەلەفۆنی کرد، بەڵام وەڵام نەبوو، دووبارەی کردەوە، چەند جارێکی دیکە دووبارەی کردەوە، بەڵام هەر وەڵام نەبوو، لەکۆتایدا بێ ئومێد بوو، چەند کاتژمێرێکی پێچوو، زەنگی تەلەفۆنەکەی لێیدا، کاتێک وەڵامی دایەوە، ئافرەتێک بەزمانێکی بیانی گوتی: تەلەفۆنت کردبوو.

ئاکار: بەڵێ، ئەمە ژمارەی هاوڕێیەکمە بەناوی دانەر؟ ئەو خەڵکی نێو شەقامە بازنەییەکانە؟

ئافرەتە بیانییەکە: بەڵێ، ژمارەی دانەرە، بەڵام ئەو لەکارهاتۆتەوە، زۆر ماندووە و خەوی لێکەوت، بۆیەش وەڵامم دایەوە، چونکە چەندینجار تەلەفۆنت کردووە.

ئاکار: باشە کاتێک لەخەو هەڵسا پێیڕابگەیەنە، کە ئاکاری هاوڕێی قۆناغی سەرەتایی بەتامەزرۆیە لەگەڵت بدوێ.

ئاکار زۆر تامەزرۆ بوو، قسە لەگەڵ دانەر بکات، بڕیاریدا ئەگەر شەویش دابێ، نەخەوێ تا ئەو کاتەی دانەر تەلەفۆن دەکاتەوە، هەرچۆنێک بێ خۆی سەرقاڵکرد بەکاری نووسینگە و وێنەیادگارییەکانی ئەو وڵاتەی تیادا نیشتەجێیە، بەڵام بەهیچ شێوەیەک سۆزی پێ نەدەبەخشی، هیچ یادگارییەکی قووڵی لەگەڵدا نەبوو، دوای چەند کاتژمێرێکی دیکە، زەنگی تەلەفۆنەکەی ئاکار لێیدایەوە، یەکسەر وەڵامی دایەوە: هەلەو دانەر چۆنی.

دانەر: تۆ کێی؟

ئاکار: من ئاکارم، لەسەرەتایی پێکەوە دەمانخوێند.

دانەر: نازانم بیرم نەماوە، بەڵام بەڕێز دەکرێ هەندێک وەسفی خۆت و شەقامە بازنەییەکان بکەیت، لەبیرم نەماوە، ئەوکاتەی چوومە هەندەران، تەمەنم بیست ساڵان بوو، من ئێستا تەمەنم شەست ساڵە، چل ساڵە من لەئاوارەیی و پەناهەندەیی دام.

ئاکار ئاخێکی هەڵکێشا: راست دەکەی، من ئەو هاوڕێیەتم لەدوای قوتابخانە شەڕێ بەردمان لەگەڵ منداڵانی گەڕەکی نێو شەقامە بازنەیەکی دیکە دەکرد، چەند جارێک سەری هەردووکمان شکاوە.

دانەر بێدەنگ بوو، وەک ئەوەی هاتبێتەوە سەردەمی منداڵی، ئاکار تەنیا گوێی لەپرمەی گریان بوو، بۆیە ئەویش دەستی بەگریان کرد، وەک ئەوەی لەزینداندا یەکتریان دۆزیبێتەوە و باوەش بەیەکتردا بکەن.

دوای هێوربوونەوە، ئەوجارەیان ورد و درشتی هەموو شتێکی سەردەمی نێو شەقامە بازنەییەکان باسکرد.
زۆرێک لەوانەی خەڵکی شەقامە بازنەییەکانن وەک زۆرێک لەخەڵکی شەقامە راستەکان کەوتوونەتە شوێنە لابەلایەکانی دونیا، شڤان یەکێکە لەوانەی وەک بازرگانێک دەچێتە زۆرێک لەوڵاتان، ئەو رۆژە لەدانیشتنێکدا گوتی:لەیەکێک لە فرۆکەخانەکان کاتێک دابەزیم، لەهۆڵی پێشوازی پۆلیسێک داوای پاسەپۆرتی لێکردم، کاتێک بینی خەڵکی یەکێک لەگەڕەکەکانی شەقامە بازنەییەکانم، فرمێسک لەچاوانی هاتەخوار، واقم وڕما، پۆلیسەکە بەدەنگێکی نووساوەوە گوتی: داوات لێدەکەم، ئەمڕۆ ئێوارە، کاتێک دەوامم تەواو بوو، دەبێ بێی بۆ ماڵی ئێمە، چونکە، هاوسەرەکەشم وەکخۆم خەڵکی گەڕەکەکانی نێو شەقامە بازنەییەکانە، رۆژ نییە، لەیادی شەقامە بازنەییەکان، چاوانی پڕ فرمێسک نەبێ،

چەند قەسیدەیەکی خۆشەویستی بۆ خیومار… ئەنتۆنیۆ ماچادۆ*.. و: نەژاد عزیز سورمێ

(1)
نەمزانی
ئەوەی لە دەستتە
لیمۆیەکی زەردە
یا تاڵی هەتاوە خیومار !
لێوەکانتم لە تاڵە زێڕینەکاندا بینی
زەردەمسکە دەبنەوە بۆم ..

لێم پرسی چیم دەدەیێ
ئەو دەمەی دەستەکانت لە میوەیەکی
بێستانی گەشاوەدا
دەیچنن
یا ئێوارە وەختە ئارامە بۆشەکان؟

یا ون بوونی زێڕین ؟
یان ڕەنگە وێنەیەك بێ
لە ئاوێكی وەستاودا ؟
یاخود بە سووتانی چیایەك بۆ ئەوی دی
زەردە دەپەڕێ ؟

ئایا خۆشەویستی
تاڵی خۆرئاوا
لە ئاوێنە ڕەنگ پەڕیوەكاندا دەشكێنێ ؟

(2)
خەونم پێوە دیتی خیومار
لە باخچەكەتدا بووی
ڕووبارت بە ژێردا دەڕۆیشتن
تۆ لەو باخچەیەتدا بووی
كە ڕۆژگارێكە
بە تامانی ئاسنینی ساردەوە
دەورە دراوە ..

چۆلەكەیەكم بینی تەنیا
بە نەرمی بە‌سەر درەختی (ئالمیس)ـەوە
لە دەم ڕووباری پیرۆزەوە
كە سەرچاوە و تینوویەتی تیا
لە تینوویەتیان دەجریوێنێ ..

لەو باخچەیەدا خیومار
باخێكی دی لە یەكگرتنی دڵەكانمان
لەدایك دەبێ ..
كاتمان
لە ناو یەكتردا دەتوێنەوە و
پێكەوە هێشووی خەون
لە قەدەحی بێگەردماندا
دەگووشین
ئیتر چیرۆكی دووانەمان لەبیر دەكەین
یەكەمیان
(لەبارەی پیاو و ژنێك
كە وەك ئاسك و شێر وان
هاتوون پێكەوە بخۆنەوە

ئەوی دی دەڵێ :
خۆشەویستی بەختیاوەر نییە
دوو تەنیاییە لە تەنیاییەکدا)

شاعیرەکە بیرت لێ دەکاتەوە خیومار !
ماوەی بەینیشمان
لە لیمۆ و وەنەوشەیە
کێڵگەکان هێشتا کەسکن
وەرە لەگەڵم خیومار !
چیا لە هێللانەوە بەرەو لێڕی داربەڕوان
قووتمان دەدا ..
ڕۆژ لە ڕۆیشتنیدا ماندوو دەبێ
شەمەندەفەری ئێمەش دەڕوا
بێدەنگی لەگەڵ ڕۆژدا هەڵدەلووشێ و
ڕیتم بەرەو سێبەر دەبزوێ و
(خوادامارا)یش
ڕەنگی زێڕینی بزر دەکا
چوون شازادە و عاشقەکەی
پێکەوە هەڵدێن و
مانگیش هەناسەسوار بە دوایانەوەیە ..
شەمەنەفەر ون دەبێ و
لە جەستەی شاخ دا فیشکەی دێ ..

خاك نەزۆك و ئاسمان بڵیند
لە پشت چیای گرانێت و
پشت چیای بازڵت
ئەوەتا دەریای دیماهی نەهاتوو
با پێکەوە بڕۆین
ئەوە ئازادی یە .

(3)
لە فارغۆنی شەمەنەفەرەکەوە بۆت دەنووسم
لە کاتی ژووانی وەهمیدا
کە تەلان پەلکەزێڕینە‌ لە بادا دەشکێنێ و
خەمیشی بەسەر پشتی چیاوە دەقڵیشێ ..

خۆر و زەنگەکان لە قوللە کۆنەکانیانن
ئای لەو بانگی شێوانە هێمن و بزو□نە

ئای لەو ئێوارە منداڵانەیەی
شاعیرەکەت خۆشی ویست
ئای لەو ڕۆژە … ڕۆژی گەنجی
کاتێ جەستەیەك بووم
لە ڕەنگی گوڵ لە کەناردا .

• ئەنتۆنیۆ ماچادۆ ، شاعیری ئیسپانیایی 1875 لە ئەشبیلیا
لە دایك بووە ، 1903 یەکەم کۆشیعری بڵاو کردووەتەوە
کە بە قەڵەمبازی□ك لە شیعری ئیسپانیایی لە قەڵەم درا .
لە 1898 کۆشیعری دووەمی لە ئەندەلووس بڵاو دەکاتەوە
دەگووترێ بە شاعیرانی ئەندلووسەوە کاریگەر بووە ، هەروەها بە
(ئیبنی عەرەبی) و هەندێ لە شاعیرانی عەرەب لەوانە (عەبدولوەهاب
بەیاتی)

(**) ئەم قەسیدەیەی ماچادۆ لە ماڵپەڕی (دیوان العرب)ـەوە کراوە
بە کوردی
بڕوانە :

https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=5127

ڕۆژئاوا تا ئێستاش لە تاڵیبان تێناگات!… کارتەرماڵکاسیان.. وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

(چۆنیەتی مام□□ کردن لە گەڵ ڕژێمی تازەی ئەفغانستان)

تاڵیبان وا بۆ زیاتر لە نیوساڵ دەچێت لە سەرحوکمن لە ئەفغانستان. ئەمریکاو هاوپەیمانەکانیشی لە پێناو گ□یشتن بە سیاسەتیکی گونجاوو مەحکەم تێکۆشاوون بۆ وەڵامدان□و ب□و بارودۆخە. سەرۆک و بەرپرسەکانی ڕۆژئاوا بە شێوەیەکی گشتی پێیان باشە کە تاڵیبان حکومەتێکی گشتگیر پێک بهێنێت و ڕێز لە مافەکانی ژنان بگرێت و هیچیترتەنگ بە ئەندامانی سەر بە حکومەتی پێشووی ئەفغانستان

ه□ن□چنێت و هەروەها ئیدانەی تیرۆریزمی نێودەوڵەتیسش بکات. لە نێو ئەو قەیرانە ئابووری و مرۆییەی کە لە ئەفغانستان دا هەیە سیاسەتمەدارانی نێودەوڵەتی تووشی گرفتێکی گەورەو ترسناک بوونەتەوە. ئەویش ئەوەیە یا ئەوەتە تاڵیبان وەک لایەنێکی تیرۆرو بێزراوی نێودەوڵەتی چاوی لێبکرێت و لێرەشەوە دەبێ هەموو هاوکاری و کۆمەکێکی نێودەوڵەتی ل□ ب□ب□ن، یا ئەوەتە هاوکاری و یارمەتی نێودەوڵەتی پێبدەن و لێگەڕێن ئەو سیستەم و ڕژێمە بەو شیوەیەی کە خۆی دەیەوێت دەوام بکات.

گرفتی جەدەلی سیاسی کە جیگەی سەرسوڕمانیشە ئەوەیە کە بۆچی جیهان زۆرکەم دەزانێت دەربارەی ڕژێمی تازەی تاڵیبان. نیازەکانی تاڵیبان و بەرژەوەندیەکانیان و هەروەها پێکهاتەی درووستکردنی بڕیاریشیان لە لای جیهان لێڵ و تەمومژاوییە. مەولەوی هەیبەتواللە ئاخونزادە، ڕابەری ئێستای تاڵیبان، چەندین ساڵە نە لەسەر تەلەفزیۆن بینراوەو نە وێنەیەکیشی گیراوە؛ ئەندامەکانی تری ڕابەرایەتی تاڵیبانیش لە وینەی مەلا موحەمەد حەسەن ومەلا عەبدولغەنی برادەر و سیڕاجەدین هەقانی یا ئەوەتە هەر نەبینراوون یان زۆر بەکەمی بینراوون. کتیبەکەی بێتی دام کە لەو زووانەدا بڵاویکردەوە بە ناوی (گەڕان بەدوای دوژمندا: مەلا عومەرو هەروەها تاڵیبانی نەزانراو)، ئەو کتێبە باشترین ڕێنوماییە و یارمەتیدەری باشیشە بۆ تێگ□یشتن لە تاڵیبان. ل□کۆ□ینەوەیەکی پڕ لەوردەکارییە کە نووسەر چەندین ساڵی پێوە خەریک بووە کە ئەو وەک ڕۆژنامەوانیکی بنکۆڵیکار بەدوای تاڵیباندا گەڕاوە. ئەو کتێبە زۆرێک لە کاروباری ناوخۆیی ئەو گرووپە دەردەخات و نیشانی دەدا کە بە ڕاستی ڕۆژئاوا زۆرکەم دەزانێت کە ئەو جوڵانەوەیە چۆن کاردەکات. ئەو کتێبە زۆرترو وردترنیشاندەدا لەوەی کە تاکو ئێستا لە لایەن ڕۆژئاوا□ ب□ شێوەیکی گشتی دەربارەی تاڵیبان زانراوە. بێتی دام پێشنیاردەکا کە ڕۆژئاوا نە دەبێ بەتەواوی تاڵیبان وەلانێ و گوێی پێنەداو نە دەشبێ چاوەڕێی ئەوە لە تاڵیبان بکەن کە ملکەچی فەرمان و داواکاریەکانی نێودەوڵەتی دەبێ. لە جیاتی ئەوە دەبێ سیاسەتمەدارانی ڕۆژئاوا بە سیاسەتێکی کراوەترو بە چاوێکی تیژترەوە مامەڵە لەگەڵ تاڵیباندا بکەن. دەبێ خۆیان لادەن لە سەپاندنی سزای زۆر قورس بەسەر تاڵیبانداو هەوڵی زیاتریش بدەن بۆ تێگ□یشتن لە تاڵیبان و بزانن لە چ شوێنێکدا دەتوانن لەگەڵ تاڵیباندا کار بەیەکەوە بکەن. وە لە کۆتاییشا دەبێ ڕۆژئاوا خۆی بەدووربگرێت لە وەی تاڵیبان بکاتە دوژمن کە پێویست بەمە ناکات و ناشبێت خەرجی زۆر بە فیڕۆ بدەن لە پێناوی ئەوەی کە وا لە تاڵیبان بکەن تەنازولات بکات بۆیان، چونکە ئەمە شتێکە قەت ڕوو نادات. بۆیە پەیڕەوی کردن لە سیاسەت و

بەرنامەیەکی لەو شێوەیە لەوانەیە بتوانن و نەهێڵن کە ئەو وڵاتە لەوە زیاتر بکەوێتە ناو قەیران وکارەساتی مرۆییەوە.
پڕکردنەوەی بۆشاییەکان
بەتی دام، لە سەرەتای ساڵی ٢٠٠ەوە لەکۆڵینەوەی لەسەر ئەفغانستان کردووەو لە ساڵی (٢٠١٢)شەوە دەستی بە نووسینی کتێبێک کرد دەربارەی مەلا موحەمەد عومەر بە ناوی : ڕابەرە یەک چاوەکەی یەکەم ڕژێمی تاڵیبان. کە ئەو ڕژێمەش میوانداری لە ئوسامە بن لادن کردو حوکمی ئەفغانستانیشی کرد لە ساڵی ١٩٩٦ وە هەتا ساڵی ٢٠٠١ کە لە لایەن ئەمریکاوە وێلانرا. لە دوای وێلانرانی ڕژێمی تاڵیبان، مەلا عومەر زۆر بە دەگمەن دەبینراو هەتا وای لەهاتبوو وەک کەسایەتیەکی ڕوحانی و نادیار باسی لەوە دەکرا. هەوڵی بەتی دام بۆ شوێنپێ هەڵگرتنی ڕابەرێکی زیرەک و لێزانی تاڵیبان وای لەو ژنە کرد کە چەندین ساڵ تەرخان بکات لە سەرتاسەری ئەفغانستان بۆ گەڕان بە دوای دوژمندا. بۆچوونی زاڵ و ژیرانەش ئەوەبوو کە هەر لە دوای هێرشەکانی ١١ی سێپتەمبەرەوە، مەلا عومەر لە پاکستانەوە ڕابەرایەتی تاڵیبانی دەکرد. بەڵام بەتی دام، بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەرانە دوای چەندین ساڵ لە بەدواداچوون لەوبارەوە، چەندین بەڵگەی زۆر باش دەردەخا کە مەلا عومەر هەر لە نێو ئەفغانستانەوە لە شوێنێکی زۆر نزیکیش لە بارەگاو بنکەی هێزەکانی ئەمریکاوە هەتا ڕۆژی مردنەکەی لە ساڵی ٢٠١٣ئەو کارەی ئەنجام داوە. مەلا عومەر توانیویەتی خۆی بەدوور بگرێت لە خۆ دەرخستن و لە ناو خانووی قوڕو سادەدا ژیاوە. پەیوەندیەکانیشی لەگەڵ دەوروبەریدا بەشێوەی کاسێتی تۆمارکراوو نامەی دەستخەت ئەنجام داوون.
قەت نەتوانراوە بەباشی مەلا عومەر بناسرێت. ئەوهەمیشە لە ناو کتێب و ڕاگەیاندنەوە وێناکراوە، بە تایبەتی لە دەستپێکی ساڵەکانی جەنگەوە، ئەو وەک کەسێکی توندڕەو کە شوێنی قاعیدەی کردەوە ناسرا. بەڵام بەتی دام پێی وایە کە سیاسەتمەدارانی ڕۆژئاوا و ڕاگەیاندنەکان بەلایەن نین لە بەرامبەر مەلا عومەرو تاڵیبان دا. جا لەبەرئەوەی شتیکی زۆرکەم دەربارەیان دەزانن کەواتە هەڵسەنگاندنیان بۆ مەلا عومەرو تاڵیبان هەروەها پەیوەندی ئەو دوولایە بە تیرۆرەوە ئاڵۆزو ناڕوون دەبێت. بەتی دام دەڵێ: “بەداخەوە ڕاگەیاندنی سەرەکی و باوهەمیشە باسی لە بوونی دوژمنیک دەکردو بەمەش درێژیان بە جەنگ دەدا.” ئەوەی کە تێبینی کراوە ئەوەیە کە زۆر کەم زانیاری جێ باوەڕو متمانە زانراوە لە دوای ئەوەی کە مەلا عومەر قەندەهاری بەجێهێشت لە کۆتایی ساڵی ٢٠٠١. مەلاعومەرو بن لادن ئامانجی سەرەکی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی بوون، بەڵام ئەو دوو زاتە هەر وەک ئەوەی وابوو کە لەسەر ڕووی زەویە

نەمابن. لە ڕاستیدا کاتێک کە مەلاعومەر لە ساڵی ٢٠١٣ دا مرد کەس لەدەرەوەی بازنەیەکی بچووکی دەوروبەری خۆی نەیدەزانی کە مەلا عومەر مردووەو هیچیشیان دەربارەی مەلاعومەرنەدەزانی. هەروەها زیاتر لە دو ساڵیشی خایاند هەتا زانیاری لەوبارەوە دزەی کردو جیهان پێیزانی کە مەلا عومەرمردووە.

بەتی دام پێی وایە کە تا ڕادەیەکی زۆر خەراپ لە تاڵیبان گەیشتوون. هەروەها نووسەر گۆڕانەوەکەی خۆی وەک ڕاستکردنەوەیەک بە ئەو قسەو قسەڵۆکانە دەبینێت کە دەگوتران گوایە تاڵیبان بە توندوتیژی و سەرکوت ناسراوەو مۆسیقاو گۆرانیشی قەدەغە کردووەو دەزگای سەرکوت و سزادانی هەیە و چالاکی ژنانیشی قەدەغە کردووە. لە ڕێگەی چەندین چاوپێکەوتنەوە کە بەتی دام لەگەڵ خەڵکی ژێر حوکمی تاڵیباندا کردوویەتی دەڵێ: "قەت ژیان ئەوەندە ڕێک و باش نەبووە وەک کە لە ژێرسایەی تاڵیباندا دەگوزەرێت." بە درێژایی ساڵەکانی ١٩٩٠ و بەرەو ژوور خەڵک بە تەواوی گوێی لە گۆرانی و مۆسیقای کەلتووری گرتووەو شیعر خوێندراوەتەوەو وەرزشیان کردووە. بەڵام ژنان بە شێوەیەکی گشتی لە ماڵدا ماونەتەوەو هەندیک لە کچانیش توانیویانە بچنە خوێندنگا و قۆناخی سەرەتایی. هەروەها بەتی دام دەڵێ: "بەڵگەی زۆر کەم هەیە کە گوایە تاڵیبان هەموو ڕۆژانی هەینی سزای بەشێوەی بەردباران جێبەجێکردووە لە شارەکانی وەک کابوڵ و قەندەهار و بە زۆری زۆرداریش خەڵکیان پەلکێش کردووە بۆ ئەوەی لە مەڕاسیمی سزادانەکە ئامادەبن و سەیر بکەن."

بە بەڵگەوە نووسەر دەڵێت ئەوجوڵانەوەیە پاڵپشتیەکی زۆرتری هەیە لەوەی کە بەشێوەیەکی گشتی ناسراوە، بە تایبەتی لە ناوچە دوورە دەست و لادێکاندا. بۆ نموونە دانیشتوانی قەندەهارزۆر پێیان خۆشبووکە تاڵیبان لەساڵی ١٩٩٤ بازرگانانی شەڕو ئاشووبی نەهێشت کە باج و سەرانەیەکی زۆریان دەخستە سەر هاوڵاتیان و هەراسانیان دەکردن. هەروەها تاڵیبان جۆرێک لە دڵنیایی و جێگیری و ئەمانەتی بۆ خەڵک دابین کرد. بۆیە بۆ خەڵکێک کە لە کۆمەڵگایەکی تەقلیدی وەک و ئەفغانستاندا بژیت، ڕێساو یاساکانی تاڵیبانیان بەلاوە شتێکی سەیرنابێت. هەتا دانیستوانی کابوڵیش زۆر پێیان خۆش بوو کە لە ساڵی ١٩٩٦ تاڵیبان هاتە ناو شارەکەوەو کۆتایی بەو بێ سەرەوبەرەییە هێنا. هەروەها یاساو ڕێسای پەیوەند بە ژیانی ڕۆژانەی خەڵکیان چەسپاند، بە تایبەتی لە پەیوەند بە ژیانی ئافرەتانەوە کە بۆی هەیە سەخت بووبێت. لە هەندێک شوێنان خەڵک زۆر خۆشحاڵبوون بەوەی کە خۆراک و پێویستیەکانی ژیان هەرزانبوون و فێرکەخانەکانیش بەڕووی هاوڵاتیاندا کرانەوە.

لێرەدا نووسەربو لێکۆڵینەوەیەی خۆی بابەتی هاوکاریی تاڵیبان بە

قاعیدە، کە بەلای ئەمریکاو جیهانیشەوە خاڵێکی گرنگە، ئاڵۆزدەکات. ئەو نیشانی دەدا کە پەیوەندیەکانی نێوان مەلاعومەرو قاعیدە ناڕۆشن و لێڵ بوون. دەڵێن هەرچەندە مەلاعومەر ڕێگای بە بن لادن دا کە لە ئەفغانستاندا بمێنێتەوە بەڵام لەگەڵ بن لادن نەبوو دەربارەی تێرۆریزمی نێودەوڵەتی و هەروەها هەوڵیشی لەگەڵ بن لادن داوە کە بە میدیاکان لێدوان و قسە نەکا. کوڕەکەی بن لادن لە دوایدا بە بێتی دامی گوتووە کە " پەیوەندیەکان باش نەبوون. مەلا عومەر نەیویستووە هیچ شتێک لەگەڵ باوکم بکات بەڵام نەشیتوانیوە بەتەواوی گوێی پێنەدات، بە تایبەتی ئەو کاتەی کە بەشێوەیەکی زۆرچڕهێرشی کرایە سەر لەدەرەوەڕا".

بێتی دام دەیسەلمێنێت کە بە شێوەیەکی بەرفراوان خەراپ لە تاڵیبان گەیشتوون!

بێتی، دەیسەلمێنێت کە ئەمریکا بە شێوەیەکی خەراپ مامەڵەی لەگەڵ ئەو بابەتە ئاڵۆزە کردووە. هەوڵەکانی واشنتۆن لە نەوەتەکاندا بە شێوەیەکی دیار بە پەراوێزخستنی تاڵیبان پێچەوانەی ویستی ئەمریکای لێکەوتەوە. ئەو مامەڵە خەراپەی ئەمریکا لە گەڵ تاڵیبان بووە هۆی پەکخستنی ئاڵوگۆڕی لێکتێگەیشتن و زیادبوونی لایەنداری و ڕێگری لە چارەسەری مامناوەندی و نێوەندگیری بە تایبەتی کە دەهاتە سەر بابەتی قاعیدە. کردەوە سەربازییەکانی ئەمریکا بە ناچارکردنی تاڵیبان تا واز لە وەخۆگرتنی بن لادن بهێنێت زیاتر مەلا عومەری بەرەو عینادی و شێلگیری برد تا بە هیچ شێوەیەک واز لە بن لادن نەهێنێت و داڵدەشی بدات. هەر بە نموونە مەلا عومەر توڕەتر بوو کاتێک کە ئەمریکا لە بنکەو کامپەکانی قاعیدەی دا لە بەشی ڕۆژهەڵاتی ئەفغانستان لە ساڵی ١٩٩٨ لە تۆڵەی بۆمبارانکردنی سەفارەتەکانی ئەمریکا لە کینیاو تانزانیا لە لایەن قاعیدەوە. لەو بارەوە مەلا عومەر وتی: " ئەگەر هەموو جیهان دژایەتیمان بکات سەرباری دڵنیایەکانمان و هەر بەردەوام بن لەسەر داواکردنی بن لادن لە ئێمە ئەوا ئێمە قەت بن لادن تەسلیم ناکەینەوە پێیان. لە جیاتی ئێمە ئێمە بەرەنگاری لە بن لادن دەکەین تا دوا دڵۆپە خوینی خۆمان." هەرلە دوای ئەوە بە ماوەیەکی کورت مەلا عومەر ئاگاداری تۆم ماڵینۆفسکی دیپلۆماتکاری ئەمریکای کردەوە کە ئەو هەرشە سەربازیانە تەنها دەبنە هۆی یەکگرتوویی زیاتر لە نێوان موسڵماناندا و هەروەها دوژمنایەتی کردنی ئەمریکا بەرفراوانترو زیاتر دەبێت. بە پێی وتەکانی یەکێک لە هاوکارەکانی ماڵینۆفسکی دەڵێت:" ئەو ٦٠ ساروخەی کە ئەمریکا هاویشتی ڕیک تاڵیبان و مەلا عومەری خستە ناو باوەشی بن لادنەوە."

لە گەڵ ئەوەشدا بێتی دام دەیەوێت کە هیوابڕاو نەبین چونکە

لەوانەیە بزووتنەوەی تاڵیبان ڕازی ببێت هەندێک تەنازولات بکات بۆ ڕۆژئاوا لە بەرامبەر جۆرێک لە هاوبەشی ئەو بزووتنەوەیە ل□گ□یاندا. هەروەک بێتی دام تێبینی کردووە کە بای□تی سەرەکی لای ئەو بزووتنەوەیە بریتیە لە عەقیدەوئایینەکەیان وە بە هەر نرخێک بێت بتوانن نێوبانگی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بەدەست بێنن. دوای ئەوەی کە تاڵیبان لە ساڵی ٢٠٠١ هەردووک پەیکەری بودای لە نزیک شاری بامیان لە ناو جەرگەی ئەفغانستان ڕوخاندن و بەو هۆیەشەوە بزووتنەوەی تاڵیبان کەوتە بەر ڕەخنەو گلەیی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی ، مەلا عومەر قسەیەکی گرنگ و بەناوبانگی کرد کە وتی:" من پەیوەندیەکانمان لەگەڵ ڕۆژئاوادا بەلاوە گرنگ نیە". هەروەها وتی: " کاری من ئەوەیە کە یاساکانی ئیسلام بچەسپێنم، لەوە نە کەمترو نە زۆرترە. " لەوەش واوەتر مەلا عومەر ڕازی نەبوو کە واز لە بن لادن بهـێنێت و بیداتـە دەست ئەمریکا. چونکە "دەترسا کە دوژمن لەبەرێکی دەربێنن و وەک موسڵمانی ن□□است ناوزەدی بکەن ئەگەر بن لادن وەک دیارییەکی گەورە بدەینە دەست ئەمریکا." هەتا کار گ□یشتە ئەوەی کە مەلا عومەر پەنای بۆ خەوبینین دەبرد کە لە خەویدا ڕێنمایی بکرێت کە جی بکات؟. کە ئەمەش داب و نەریتێکی کۆنە لە نێو کەسانی دینیدا لە ئەفغانستان. بۆ سیاسەتمەدارەکان زۆر بە سوودە ئەگەر بە وردی سەیری ئەو نموونەیە بکەن : ڕابەری ئێستای تاڵیبان، هەیبەتولّلا، وا دەردەکەوێت کە دەیەوێت وەک و مەلا عومەر بێت. هەیبەتولّلاش هەر بە هەمان شێوە لە قەندەهار دەمێنێتەوە، لە کامێڕاو میدیا دوور دەکەوێتەوە، هەروەک مەلا عومەر ئەویش هەمان تێڕوانینی هەیە بۆ ئیسلام و تەفسیری ئیسلام، هەمان دیدو بۆچوونی هەیە ل□ بەرامبەر شەریعەتی ئیسلامی کە دەبێ ببێتە دەستووری دەسەڵات و حوکمڕانی. ئەو کتێبەی بێتی دام وەک وەبیرهێنانەوەیەک وایە بۆ ئەمریکاو ڕۆژئاوا کە خۆ تەرخانکردنی بزووتنەوەی تاڵیبان بۆ ئیسلام ڕاستەو نەگۆڕە، ئەوان بە ڕاستی دەیانەوێت خزمەتی وەڵاتی خۆیان بکەن، جا بە هەر نرخێک بۆیان بچێتەسەر، چونکە بەلای ئەوانەوە لە هەموو شتێکی تر گرنگترە.

بەهێزی و تۆکمەیی عەقیدەی ئایینی تاڵیبان بە تەنیا لە پەیوەندییان لە گەڵ ئەمریکادا دەرناکەوێت بەڵک و لەگەڵ پاڵپشتە سەرەکیەکەشیان کە پاکستانە دیارە. بێتی دام دەری دەخات کە پەیوەندیەکانی تاڵیبان لەگەل دراوسێکەی ئەفغانستان زۆر جاران جێی گومان و لە ژێر پرسیاردابووە. سەرباری ئەوەی کە تاڵیبان ڕازیبوون بە وەرگرتنی هاوکاری و کۆمەک لە پاکستان، بەڵام ناڕازیشن بەو مامەڵەیەی کە پاکستان لەگەڵ ئەفغانستاندا دەیکات هەروەک کە ئەفغانستان پارێزگایەک بێت لە پاکستان. هەروەها تاڵیبان دەست

تێوەردانی دەرەکی بە باش نازانێت لە کێشەی ئەفغانستاندا. خاڵێکی گرنگ ئەوەیە کە دەبێ هەموو کەس بیزانێت ئەوەیە کە تاڵیبان لە ناوجەرگەی ئەفغانساتندا سەری هەڵداوە. بەتی دام قسەیەکی مەلا عومەر دەگێڕێتەوە کە بە سەرۆکی حیزبێکی پاکستانی گوتوویەو وێراویەتی پێی بڵێ و ئامۆژگاری کردووە ئەوەیە :" ئەوە بەڕاستی پێمان بڵێن چی دەکەن لێرە؟ ئەوە پێویستە جەخت لە پاکستان بکەنەوەو لە پێشدا لەوێ دەوڵەتێکی ئیسلامی دابمەزرێنن."

بەشێکی تری کتێبەکەی بەتی دام

توێژینەوەکەی بەتی دام هاوکاری سیاسەتمەداران دەکات کە ڕێگایەکی تازە لە گەڵ تاڵیباندا بگرنە بەر. چونکە ئەگەر بێت و ئەمریکا وەک بزووتنەوەیکی توندڕەوی تەرۆریست و بێزراوی نێودەوڵەتی مامەڵە لەگەڵ تاڵیباندا بکات، بۆی هەیە کە پاڵپشتی تەرۆریستی و توندڕەوەکانی جیهان زیاتر بە لای ئەو بزووتنەوەیە پەیدا بکات کە ئەوەش ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی لە هەمووشت زیاتر لێی دەترسن. ڕێگای تەقلیدی ئەمریکا بۆ شەڕ لە گەڵ تەرۆریستەکان و لێدانیان لە ناو خاکی ئەفغانستان دا پەرچەکرداری زۆرخەراپترو زیانبەخشتری لێدەکەوتەوە بۆ ئەمریکا کە زۆرتر دەبێ لەوەی کە زۆریک لە سیاسەتمەدارانی ئەمریکا هەستیان پێکردووە. بە تایبەتی کاتێک کە خەڵکی سیڤیل دەکوژرێت، خەڵکی لەکاڵ و ناوەوی ئەفغانستان زۆرخەراپتر دەبنە دوژمنی ئەمریکا. ئەگەر ئەو جۆرە لێدانەی ئەمریکا بەردەوام بێت، ئەوا دەبێتە هۆی ئەوەی کە خەڵک لەدەوری تاڵیبان و گرووپە توندڕەوەکانی ترلە ناوچەکەدا کۆببنەوە. کەواتە بە ڕای بەتی دام ڕێبازێکی دیبلۆماسیانەی لەسەرخۆ و بە پشوو باشترین چارەیە لەگەڵ تاڵیبان کە تاوانباران و خەراپەکاران تەسلیم بکاتەوە.

بەپێی هەڵسەنگاندنەکەی بەتی دام ، مامەڵەی دیبلۆماسیانە لەگەڵ ڕێکراوی تاڵیبان ڕێگایەکی ژیرانەیەو لەوانەشە بە پێی تێپەڕبوونی کات ئەو ڕژێمە کورسییەکی لە نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ دابین بکرێت و یان هەتا بگاتە ئەوەی کە ئەمریکاش سەفارەتی خۆی لە ئەفغانستاندا بکاتەوە. ئیدارەی بایدن کارێکی ژیرانەی کرد کە ڕێگای بە بانکەکاندا کاری خۆیان بکەن لە ئەفغانستان و کۆمەڵگای نێودەوڵەتیش پارەکانی حکومەتی ئەفغانستانیان ئازادکرد و هاوکارییەکانیش بگەینەن بە بێ ئەوەی ئەمریکا لە خۆی بترسێت. جا لە کاتێکدا کە ئیدارەی بایدن لەو دواییانەدا بڕیاری دا کە دەسەڵات بداتە کارو مامەڵەی بانکی بە خەڵکی ئەفغانستان، پێویستە واشتۆنیش بیر لە لابردنی گەمارۆ و سزای دارایی وبازرگانیش بکاتەوە بە تایبەتی لە گەڵ حکومەتی تاڵیبان. چونکە هەردووک حکومەتی تاڵیبان

و ئەمریکاش سوودمەند دەبن لە ئەفغانستانێکی بێلایەن و سەربەخۆ.
چونکە ئەمە دەبێتە هۆی کە هیچی تر ئەفغانستان نەبێتە شوێنێک بۆ پێشبڕکێی نێوان هێزە گەورەکان و دیسان هەڵگیرساندنەوەی شەڕی ناوخۆ لە ئەفغانستاندا.
مامەڵەکردن لەگەڵ تاڵیبان وەک گروپێکی توندڕەوی بێزراو لەوانەیە پشتیوانی گروپ و بزووتنەوەی تیرۆریستی تر بەدەست بێنی کە واشنتۆن لە هەمووشت زیاتر لەمەیان دەترسێت.
بەڵام ئەوانەی کە هیوایان بەوەیە کە تاڵیبان ڕازی ببێت بە داواکارییەکانی ڕۆژئاوا و حکومەتێکی گشتگیر دابمەزرێنێت و ڕێز لە مافی مرۆڤ بگرێت، لەوانەیە تاڵیبان تووشی بیهیوایان بکات.
لەوانەیە تاڵیبان مل بدا بە هەندێک شت بۆ نموونە ڕێگە بە هەندێک کچ بدات برۆن بۆ خوێندنگاو ڕێگا بە هەندێک ڕێکخراوی نا حکومی بدات بە مەبەستی گەیاندنی کۆمەکی مرۆیی و لە وانەشە [illegible] لەدانی ئاشکرای ناو بازار بووەستێنن، بەڵام لەوە زیاترو بەرەو ژوورتر ئەگەر لە تاڵیبان چاوەڕێ بکرێت ڕاست دەرناچێت و بێ بنەمایە.
کاتێک کە ئەگەر نەتوانرا بزووتنەوەی تاڵیبان لەو ڕێبازەی خۆی یەک تۆز بهێنێتە خوارە لە بەڕێوەبردنی حکومەت و کۆمەڵگادا ئیتر وەبەرهێنانی گەورە ی ئابووریش لەو وڵاتەدا بۆی هەیە نەتوانرێت ئەنجام بدرێت. بەڵام پێویستە هاوکاری و کۆمەکی مرۆیی ئەنجام بدرێن و نابێ لەگەڵ سیاسەت تێکەڵ بکرێن. دەبێ کۆمەک و هاوکاری بگەیەنرێت بە ئەفغانستان لە سەر بنچینەی پێویستییەکانی خەڵک و هەژاری و داماوی خەڵک نەک وەک پاداشت و چاکە بدرێت بە حکومەت لە بەرئەوەی حکومەت هەمانگی دەکات لەگەڵ ڕۆژئاوادا. بڕیارەکەی ئەم دوایانەی ئیدارەی بایدن بۆ تەرخاندکردنی نیوەی ئەو پارە بلۆکراوەی حکومەتی ئەفغانستان ڕاستەوخۆ بدرێت بە خەڵکی ئەفغانستان نەکو لە ڕێگەی حکومەتی تاڵیبانەوە، ڕووی لە سنووردارکردنی کارکردنی ئەمریکایە لەگەڵ تاڵیبان. دیسان ئاماژەیەکیشە کە هێزە گەورەکان زیاتر تاڵیبان و ئەمریکا لەیەک دووردەخەنەوە. ئەمریکا چەند بەرژەوەندییەکی کەمی لە نێو ئەفغانستاندا هەیە، وە کاتێک کە پارەی باج کە لە خەڵکی ئەمریکا وەردەگیرێت و دوایی دەدرێت بە دوژمنێکی پێشووی وەک تاڵیبان لەوانەیە لە نێو خۆی ئەمریکادا بە باشی پێشوازی لەو هەنگاوە نەکرێت لە لایەن خەڵکی ئەمریکاوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ هەم ئەمریکاو هەم کۆمەڵگای نێودەوڵەتی خۆیان بەدوور بگرن لە کردەی کۆشەگیرکردنی تاڵیبان.
لە کاتێکدا ئەمریکاو ئەوانەی تریش بیردەکەنەوە ئاخۆ دەبێ چۆن مامەڵە لەگەڵ ڕژێمی تازەی تاڵیباندا بکەن، هەر بەرنامەیەکی باشیش

وا لە سیاسەتمەداران دەخوازێ کە دەبێ ئارامیان هەبێ و پێیان وا نەبێ کەوا خەراپتر بەڕێوەیە، هەروەها لەسەرووی هەمووشەوە دەبێ هەوڵی زیاتر بدەن بۆ ئەوەی زۆرتر دەربارەی دایەلەگچیەکان فێر ببن. جا بۆ ئەوەی یەکێک ببینێ و بزانێت کە بۆتی دام پێشنیارو ڕاوێژێکی سیاسیانەی درووست و بەجێی پێشکەش کردووە، هیچ پێویست ناکات کە تاڵیبانی خۆش بوێت.
تێبینی: کارتەر ماڵکاسیان سەرۆکی بەشی توێژینەوەی بەرەنگارییە لە کۆلیژی باڵای توێژینەوەیی دەریایی. هەروەها نووسەری کتێبی: جەنگی ئەمریکا لە ئەفغانستاندا- مێژوو. لە ساڵی ٢٠١٥ بۆ ٢٠١٩ وەک ڕاوێژکاری سەرۆکی جەنەڕاڵی ئەمریکی جۆزیف دەنفۆرد بووە. دوایش سەرۆکی ئەرکانی هاوبەش بووە..

https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2022-03-21/west-still-doesnt-understand-taliban?

کارتەرماڵکاسیان
٢١ئازاری ٢٠٢٢
وەرگێڕانی : حەسەن ڕازانی

پەروەردەی بانکی و خەساندنی ئەقڵ و بیرکردنەوە... مەحمود عەبدوڵڵا

چەمکی پەروەردەی "بانک"ی لای پاولۆ فرەیری چەمکێکە بۆ جۆرێک لە پەروەردەو فێرکردن کە تێیدا مرۆڤ لە مرۆڤ دەخرێت و دەکرێت بەکاڵا یان میمۆرییەک. کە قوتابی تێیدا تەنها ڕۆڵی ئامێری خەزنکردن دەبینێت. ئەم جۆرە لە پەروەردە پەیوەندییەکی ناکۆک دروستدەکان لەنێوان مامۆستاو قوتابیدا، مامۆستا ڕۆڵی فەرماندە رو ڕێنماییکەر دەبینێت، لەم جۆرە پەروەردەو فێرکردنە ستونییەدا قوتابی وەک ئامێر مامەڵەی لەگەڵدەکرێت، لەهەمانکاتدا ئەم جۆرە پەروەردەیە خزمەتی سیستەمی ستەمکاری و ئەقڵیەتی مەگەلی دەکات، مرۆڤی دەستوپێ سپی و بیرنەکرەوەو دەگما و دواجار دەمارگیر دروستدەکات. مامۆستاش خزمەتی

ئایدیۆلۆژیایەکی دیاریکراو وچینێکی بەهەژمون دەکات لەکۆمەڵگەدا،کەدواجار بەرهەمی ئەو مامۆستایانە تەنها خزمەتی داهاتوی ئەوچینە دەکات نەک داهاتوی قوتابیان.
لە پەروەردەی بانکیدا ،چ لەقوتابخانەو چ لەدەرەوەی قوتابخانە، پەیوەندی مامۆستاو قوتابی پەیوەندیەکە لەسەر بنەمای ناکۆکی و دژیەکی . واتا لەوسیستەمە فێرکاریەدا مامۆستا هەموشتزانە ،قوتابی نەزانێکی ڕەها،مامۆستا ئەوەی خۆی فێریبووە،دەیگوازێتەوە بۆقوتابی بە گفتوگۆ و دیالۆگ وگومان و پرسیار ،مامۆستا قسەکەرەو قوتابی گوێگر،مامۆستا بیردەکاتەوەو قوتابی بیری پێدەکرێتەوە ،وە مامۆستا دەسەڵاتی پیشەیی و مەعریفی تێکەڵدەکات. لەبەرامبەردا پەروەردەکردنی ئاسۆیی بابەتەکان دەخاتە بەردەست بۆ بیرکردنەوەو تێڕامان و پرسیار کردن و گفتوگۆکردن واتا لەفێرکردنی ئاسۆییدا مامۆستاو قوتابی دوجەمسەری ناکۆک نین هەردوکیان هەم مامۆستاو هەم فێرخوازن .
لە پەروەردەی بانکیدا مامۆستا سوبێکتە،و قوتابی ئوبێکت،واتا مامۆستابکەرەو قوتابی کارتێکراو ،مامۆستا حیکایەت خوانەو قوتابی گوێگر ، ناوەڕۆکی وانە چیرۆک ئاسایە و مامۆستا توشی نەخۆشی گێڕانەوە دەبێت.لەلایەکیتر مامۆستا "لەقوتابخانەو دەرەوەی"دا، وا مامەڵە دەکات لەگەڵ واقیع وەک ئەوەی نەگۆڕاو بێجوڵە و یەکپارچەیە ،دەربارەی هەرشتێک بێت،ئەگەربەهایەک بێت،یان بابەتێکی مێژوویی مامۆستا وانیشانی ئەدات کە جێگیرو نەگۆڕە بەشێوەی چیرۆکی مرودو بێ ڕۆح،لەدەرەوەی ویستی مرۆڤ وێنای دەکات،وەک ئەوەی مرۆڤ بونیادنەری واقیع نەبێت.مامۆستا واباسی بارودۆخ دەکات وەک شتێک لەدەرەوەی ژینگەی قوتابی و شتێکی نامۆ،دواجار مرۆڤ و واقیع لەیەکتر نامۆ دەبن.لەم شێوازە دا قوتابی زانیاری وەردەگرێت و لەبارودۆخیتردا توتی ئاسا دەیڵێتەوە ،یان لە ئیمتیحاندا نمرەی پێ بەدەست دەنێ،بەبڕواوی فرێری چەندە قوتابی دەرخ بکات و مێشکی پێبکات ،زیاتر ناهۆشیار و بێ ئاگا دەبێت.بەگوێرەی سیستەمی فێرکردنی بانکی قوتابی دەفرێکە چەندە مامۆستا شتی زیاتری تێ بئاخنێ باشترە،قوتابیش چەندە وەرگرێکی باشبێت زیرەکترە.بەڵام لەڕاستیدا ئەمپرۆسەیە لەمرۆڤ خستن و خەساندنی ئەقڵەو دواجار تاکی بیرنەکەرەوە ،دۆگما و دەمارگیر و دەستو پێ سپی دەخاتە کۆمەڵگاوە.بەڕای فرێری هۆکاری دەست وپێسپیبونی تاکەکان و وەستانی پڕۆژەی بیرکردنەوەیان سەرچاوەکەی ڕەشبینی و نائومێدیە لە ڕووبەڕووبونەوەی جیهانەکەیاندا بۆ گۆڕانکاری.
ئەم میتۆدە لەسەرەتاوە جیاوازی دەکات لەنێوان ئەوانەی زانیاریبەخشن لەگەڵ ئەوانەی زانیاریان نییە،واتا کۆمەڵگە دابەش

دەکات بەئەوانەی دەزانن و ئەوانەی نازانن، قسەکەرو گوێگر. ئەمەی ئەمڕۆ دەیبینین هەمانشتە لەکۆمەڵگەدا زۆرینە هەموو لەشی بەتە گوێ، توێژێکیش بەردەوام قسەدەکەن، واتا لەوەدا بیرکردنەوە بە توێژێکە، گوێگرتن بە زۆرینە ئەمەش خزمەتی ستەمکاری و ئایدیۆلۆژیای ستەمکاری دەکات، کۆمەڵگە پەکی دەکەوێت و خەڵکی وەک توتی ئەوە دەڵێنەوە کە گوێیان لێبووە، بێ ئەوەی بوێرن، لەحەقیقەتی شتەکان و پێویستیان بکۆڵنەوە، نەک هەر ئەوە، بەڵکو پرسیارو گومان بە تاوان ولادان دەزانن! ئەمەیە خەساندنی ئەقڵ و بیرکردنەوە. لەم شێوازە بانکیەدا متمانە بەمامۆستا ناکرێت، مامۆستا بێ ئەوەی بەخۆی بزانە دەبێتە خزمەتکاری کۆنەپەرستی و ئایدیۆلۆژیا ستەمکارەکە. بەبڕوای پاولۆ فرێری ئەم شێوازە ی فێرکردن و حیکایەت خوانی جگە لە زەربەیی شتێکیتر نییەو توانای داهێنان دەکوژێت . بەشی هەرە گەورەی کۆمەڵگا دەبێ بەگوێگر بۆچی؟ هۆکارەکەی ئەم پەروەردە بانکییە کە مامۆستاکان، دایک و باوک مەلاکان لەمناڵییەوە ئەم میتۆدە بەکار دەهێنن، دواجار لەگەورەیشدا سیستەمی بیرکردنەوەی خەڵکەکە بەم شێوەیە دەبێت کە زانیاری ئەداتەوە، نەک بیربکاتەوە! کاتێک ڕوبەڕوی واقیعێک دەبنەوە وەک ئەوەوایە دەست لە دوگمەی تەسجیلێک بدەیت، ڕاستەوخۆ کۆمەڵێک قسە دەبیستی کە خەزنکراوە! مەجالی دیالۆگ و گفتوگۆ نییە. ئەم سیستەمە دواجار مرۆڤەکان بێ توانا دەکات لەڕوبەڕوبونەوەی واقیع دا دەستو پێ سپی قەدەرگەرا دەبن، چونکە پڕۆژەی بیرکردنەوەیان نییە توانای بەرهەم هێنانی مەعریفەی نوێیان نییە. ئەم ڕێککەوتنە ی “تەخت و میتراب” نهێنیەکەی لەوەدایە، کە فێرکاری چ لەقوتابخانەو چ لەدەروەدا مرۆڤی دەگماو دەست وپێ سپی بەرهەم دەنێت کە دواجار هەردولا واتا ئەوانەی دەبنە واعیز و دەسەڵاتداران بەخەم دادەنیشن، چونکە زۆرینە هەست بەبێ توانایی دەکات لەبەرامبەر سوڵتە و واسەیری مرۆڤ دەکەن کە ئەوە قەدەریەتی، واقیع شتێکی نەگۆڕە وەستاوە، لەلایەکیتر چونکە مرۆڤەکان دەزگای بیرکردنەوەیان لەکاردەخرێت بە واعیزەکان ئاسانە ببنە حیکایەتخوان، وەک بڵێی ئەقڵی تاکەکان سیستەمی بەرگری نەماوەو نەخۆشە زو بڕوا دەکات و تەسلیم دەبێت، وە باوەڕیشی بەوجیاوازیە هەیە کە ئەو نەزانەو ئەویتر زانا، بەڵام لە پەروەردەی ئاسەیدا واقیع شتێک نیە پێشبینی بکرێ، وەستاوبێ، بەڵکو واقیع دەخرێتە بەردەست و توێژینەوەی بۆدەکرێت، هەردولا، مامۆستاو قوتابی پێکەوە لەڕێگەی ڕامان و گفتوگۆ وپرسیارو دیالۆگ دەگەنە حەقیقەت. واقیع بەرهەمی مرۆڤە نەوەستاوە نەپیرۆز، نەتەکستەکان ئەزەلین، هەموشتێک شایانی لێکۆڵینەوە و شیکاریە. مێژوو بەرهەمی مرۆڤە، مرۆڤیش بەرهەمی مێژوو نییە، بەڵکو

مرق مژو دروستدکات.دکرا وداوکان بشویکی دیک ویاندابای....لسیستمی بانکیدا مامستا جارک زانای لگی خوندن،خوندنو و ...فردبت لقناغیدومدا فردکات ئوی فریبو دیگوازتو و ،لاینی برامبر وریدگرت بهایی.

ئم شوازجگ لوی خزمتی ئایدیلژیایکی دیاریکراو دکات،یان واقیع و بیرکردنوی باو دسپنت،بردوام دژی ئو تاکانی کدژی دوستنو،وک حاتی تاککسی سیری دکن،ملا دت:ئم یان ئو لادر،دبت تبگیندرت،همو ئایدیلژیا ستمکارکان وا مام دکن کمرق خاونی هش نیی،هشی بدروستدکرت،بی بیرکردنوی جیاواز تدکرتو .چونک لسرتاو واونای واقیع دکرت کنگ نابی بگت.

هرکس ئگربایی ئوه ش زیرک نبت،دزانت ئی ئم دگوزرت ل پرورددا لهرمی کوردستان فرکردنی بانکیی و سیستمک لخزمت واقیعدای نک گانکاری،بگر میلی کنپرستی لهکشاندای،گانو ب خوافیاتو حیکایت خوانی ئارزوکراو. دمارگیری لهکشاندای دخک ک هموما وستاوی بیرکردنوو و لمرڨخستن دبینین. پروردی بانکی هوک ب لمرق خستن و نزانکردنی تاککان،ک خاراکدری سیستمی ستمکاری.ئم سیستم وادکات دواجار خکی نتوانن بیربکنو ب گینی واقیع،ئگرچی ددانی پدا نانن،بام لبنتدا کمتوانان ل چاکردنی بارودخی خیان و پیوندیان بجیهانو کیلانو پاسیڤ.لچاووانی فریادسدان.چاووانن کسانی دیک لچشنی سرکی کاریزما درکون و واقیعیان ب بگت،کدواجار ئو فریادسش دبتو ستمکار.پروردی بانکی مرڨی خگونجنر و ملکچ وخوشدار برهم دنت،ک بونی خی دداتدست کسانی دیک،توانای خ سلماندنی نیی لبیرکردنودا ک و دگتو ب یادگ ،واتا بیرناکاتو،بیری دتو. واقیعی ئم جودای لدون،سبیش جیاواز،پروردد دبت مرڨک دروستبکات ل کارکردن لجیهان و بارودخی خیدا کارابت، معریفی نو برهم بنت. بام پروردو فرکردنی بانکی شتکی پچوانی. ئو کسی خی هی؟ هیچ ناکرت؟ ئم دربینان وردی سرزاری ئو کسانن ک قوربانی فرکردنی بانکین،لاستیدا وک میمری وان ،ناتوانن بیری نو برهام بنن،کلئاستی گرفتو پویستی ئمدابن. لبنتدا ئو مرڨان قدرگران ،وا سیری خیان ناکن ک ترازوی مرڨبونیان لاسنگو هاوسنگیان لدستداو.خاونی بیری سنین واتا بیرک ک لئنجامی پرسیارو وگومان و شیکردنو هاتبت، بکو بیرکان

کۆنن وەرگیراون گواستراونەوە لە مەشکەکەوە بۆ مەشکەکیتر... بە بۆچونی فرەیی مرۆڤبوون تەنها لەگەڵ تووژینەوەو پراکتیکی بەردەوامدا هەیە. بەڵام فەرکردنی بانکی بەردەوام لە مرۆڤخستن پێشدەخات، مرۆڤی پاسیڤ و بێتواناو خەون و مەرگ دەست بەرهەم دەنێت. کە مەرۆڤی مەرگدەست ئارەزودەکات شتەکان نەگۆڕێن ، تەنها لەمیانەی کاڵا و خاوەندارییەتیدا پەیوەندی بەجیهانەوە دەبێت وەک ئەریک فرۆم دەڵێت: مرۆڤی مەرگدەست کاتێک خاوەنی جیهان نەبێت پەیوەندی بەجیهانەوە دەپچڕێت دەستەڵات خوازە،ژیانی خۆش ناوێت لەچوارچێوەی بون بەخاوەنی شتەکاندا نەبێت،واتا پەیوەندی لەگەڵ مرۆڤیشدا وەک کاڵا یە.

مەحمود عەبدوڵڵا

مەقەست… سەران محەمەدەسوورە

بە لوورەی هەواوە لە ئاسمان دەنێ،
بەتاو گوێ لە زەویی قووڕاغ دەکا
خۆشەویستیی کە ناگۆڕدرێتەوە، بۆچی نەبیسترێ!

ئاشقان لە شکستدا
پەنا بۆ سیگار و مەی و کوفر دەبەن
بەیەکجار هەموویانم خستەلاوە

دەبا ببیسترێ، شکستی من
کە خۆی کەنەساڵەی مێژووی لێنیشتووە.
ئاشق کە بەزرا
نابێ بهێڵێ دەستەکانی مەگیرانیی خوێن بکەن.
چ بریندارە لەخۆ، ئەو کەسەی زامەکانی هەتوانی بیرچووبێتەوە.

ئەوە لەکنزیکن
ئاسمانیش لێتانەوە دوور
دواجار تەنێ ئاسمان ماڵەی منە.
★★★

زلێکی وشکی بەخوێن هەڵماسراو
لە ئازاری ماڵ داد□چ□□.
ویژدانی ئەم هەموو خوێنی تۆیە
لەجەستەم دەنۆشرێ و
گورگەکان هەر تەنیان.
خوێی ئەو هەموو شکستە
وەک مێش نیشتووەتە سەر جەستەم و
گورگەکان هەر تەنیان
مرۆڤیش ویستی داگیرکردنی لوورەیانە.
دەبا گورگەکان لەتێریدا بن
لچیان سوور
گۆشتی کاڵم لە کەلێنی دەدانەکانیان
خۆی لە زمانیان بسووێ.
⋆⋆⋆

کە چاوم ل□ تێرایی ڕێگەدا لێ ون دەبن
بەیانییان بەسەر دادێ
خۆریش ڕووحم ل□ نێو ئەم گورگگەلە
ڕەپێش نادیاریی دەدا.
بەیانییەکی بێبەزەیی بەڕێوەیە
مرۆڤی بەیانی دەبێ شەڕەنگێزتر بێت.
ئای منیش
ئێسکەکانم، پەراسووەکانم
لێدادەماڵدرێن.

گورگەیل لەناو ک□ل□ل□سەر و ئێسکەکانمدا ڕاکشاون
تینی خۆریش ساردیی خوێنم دووبارە لەنێو دەمیاندا گەرم دەکاتەوە و
مێروولە ئاسا ختووکەی دەبێتەوە.
⋆⋆⋆

ئێوە لێکنزیکن
خوێ[ن]ی تێنووی خۆشەویستیی منیش
ئۆزینگ بە لەدایکبوونەوەی تەنیاییم،
باوێشک بە گەلەگورک دەدا.
ئا ئەمە لەدایکبوونەوەی هەمیشەییی زەوییە
دەردێک کە بێچارەسەر لەگەڵ خۆی پەروەردەت دەکا، تەنیایییە.
⋆⋆⋆

بەیانی هەر کە خۆر هەڵدێ
ئاوابوونی منیش
ڕاپێچی بەردەم دادگەی خودا دەکرێ،
ئاخۆ لەخۆی هەڵدێ بڕێنێ.
★★★

ئەهە گورگەیل
دەمەوێ ساردیی ئەویندارییەکی بێبەزەیی ماڵاواکردوو لەدڵ بتارێنم.
نەمناسی و نەمایەوە؛ خۆشەویستیی
هەر ئەوەی خوێنت پێدەڕژێ.

سێران محەمەدەسووره

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک..7… شەماڵ بارەوانی

بەشی حەوتەم/

لە بەشی پێشوو باسمان لەوەکرد، کە لە ئەروپا، مرۆڤەکان هەموان بێ جیاوازی ئازادن، چی ئایینێک و مەزهەبێک و ناوێکیان هەبێت، کەس لەسەر ناو مەزهەب و ئایینی جیاواز، هیچ کەسێک بۆی نییە خوێنی ئەویتر ڕەو کات، یان ڕێگری لێ بکات، لەوەی پێڕەوی لە مەزهەبەکەی و ئایینەکەی خۆی بکات.
لەوێ کڵێساکان، مەعبەد و ئاتەشگا و مزگەوتەکان بەو ئەڕەی ئازادی ئایینداری و خودا پەرستیان تێدا دەکرێت.
هیچ کەسێک بەناوی مزگەوتەوە بۆی نییە، هێرش بکاتە سەر کڵێسایەک، یان مەعبەد و ئاتەشگایەک. هەمان شێوە مەعبەد و کڵێساو ئاتەشگایش، بۆیان نییە هێرش بکەنە سەر مزگەوت.

زەردەشتیەک و بودیەک، هیندۆسێک و جوێک، کریستیانێک و ئێزدیەک، ئەتایستێک ئەگنۆستیکێک، هۆمۆسێکشواڵێک و لیسبێک و ترانز جێندەرێک، هەموویان مافیان پارێزراوە و سیستەمی سیکۆلاریزم بۆ یەک

چاو سەیری هەر هەموویان دەکات.
کەسیان ئەو مافەیان نییە، لە ژێر هیچ ناوێکدا و بە هیچ پاساوێک، تەداخولی ژیانی ئەویتر بکات و ڕێگری لە ئازادیەکانی بکات و جوێنی پێ بدات و سوکایەتی و تەشهیراتی پێ بکات.

لەوێ پلورالیەتی ئایینی و کۆمەڵایەتی و سیاسی، کولتوور و یاسایە.
پێویستە هەموو ئایین و ئایینزاکان، ڕێزی ئەو پلورالیەتە ئایینیە، کۆمەڵایەتیە، سیاسیە بگرن.
نابێت قەشە، لە سەر جیاوازی بیر و ڕا و ئایینەکەی، قسە بە مەڵایەک بڵێت و مەڵا سوکایەتی بە حاخامێک بکات و ئاسرەوانێک بێ ڕێزی بە پیاوێکی ئایینی هیندۆسی بکات.

لەوێ دیالۆک هەیە، جیاوازیەکان پارێزاون، دەتوانی بە ڕێگای لۆژیک و گفتوگۆ بەڕێگە و ئەرگیومێنت و سەلماندنەوە، بەو پەڕی ئازادی بانگەشە بۆ ئایین و بیر و باوەڕەکەت بکەیت، بێ ئەوەی هیچ کەسێک لە گوێ کاڵترت پێ بڵێت.
بە مەرجێک، ڕێز لە پڕەنسیپەکانی سیکۆلاریزم بگرێ، ئاشتی کۆمەڵایەتی و ئاسایشی وڵات نەشێوێنێ، خۆت لە ڕقی مەزهەبی و ناکۆکی ئایینی و شەڕە دنوکی ئایینی بە دوور بگرێ.
ئەوانیتر و فرەیی ڕەت مەکەرەوە، کولتووری پێکەوەژیان مەخەرە ژێر هەڕەشە و مەترسیەوە، تەشەنوجات و حەساسیەت و دوو بەرەکی ئایینی و مەزهەبی لە نێوان مرۆڤەکان درووست مەکە.

لەوێ بۆت نییە، لە ڕێگای جوێندان و تەشهیرات و هەڕەشەی شمشێر و چاو سوور کردنەوە و بە ناوی ئاسمان و بە پاساوی پیرۆزی و بانگەشەی پاوانکردنی مێژوو و مۆنۆپۆڵکردنی حەقیقەتەکان،

خەڵک ناچاری هاتنە سەر بیر و باوەڕەکەت بکەیت و دەست لە ئازادی و هەڵبژاردنیان وەربدەیت و بیر و باوەڕەکەی خۆت و ئایین و مەزهەبەکەی خۆت تێکەڵ بە یاسا و ژیانی گشتی و تایبەتی مرۆڤەکان و کۆمەڵ و دەوڵەت بکەیت و بە عەنتەری خۆت بسەلمێنیت.

چۆن یەکەم کۆنفرانسمان لە نەتەوە یەکگرتوەکان بۆ هەڵەبجە و ئەنفال ساز کرد؟... هیوا ناسیح

گەیاندنی دۆسیەی ئەنفال و هەڵەبجە بە ناوەندە نێودەوڵەتی و جیهانییەکان و هەوڵدان بۆ بە جینۆسایدناساندنیان کارێکە، کە دەبوو حکومەتی هەرێمی کوردستان و یەکێتی و پارتی هەر دوای راپەرین و پێکهێنانی ئەو حکومەتە شێلگیرانە کاریان بۆ بکردایە و هەوڵیان بۆ بدابایە. ئەوان کە هەم ئۆتۆریتەیەکی خۆیان لە سەر ئاستی نێودەوڵەتی و وڵاتانی ئەوروپا بەتایبەتی هەیە، هەمیش بوودجەیەکی زەبەلاحیان لە موڵکی گشتی لەبەردەستدایە، زۆر ئاسانتر و خۆشدەستانەتر دەیانتوانی، چەندان کۆنفرانسی نێودەوڵەتی لە بارەگای سەرەکی نەتەوە یەکگرتوەکان لە ئەمریکا و سویسرا هەروەها پەرلەمانی ئەوروپا و شوێنانی تر ساز بکەن، وەبیانکەنە سەنتەری چالاکیەکانیان بۆ ئەو دۆسیەیانە.

بە داخەوە ئەو دوو حزبە بە وەزارەتی شەهیدانەکەی حکومەتی هەرێم، لیژنەی شەهیدان وئەنفالکراوانی پەرلەمانی کوردستان وە نوێنەرایەتییەکانی حکومەتی هەرێم لەم وڵاتانەی هەندەران لە ئەوروپا و دامودەزگا نێودەوڵەتییەکان کارێکیان لەو دۆسیەیەدا نەکرد، سەرەڕای باشیی توانا ماددی و مەعنەوی و پەیوەندییەکانیان بە وڵاتانی جهیان، کە لە ئاستی گرنگی دۆسیەکە و هەروەها بانگەشەکردنییان بۆ خۆبەپارێزەریی قوربانییانی ئەو تاوانانە و مافەکانی کەسوکاری قوربانییان بێت.

ڕێکخراوی چاودێری کوردۆساید (چاک) کاتی خۆی چالاکترین ڕێکخراو بوو، لە بواری مافی مرۆڤ و بەجینۆسایدناساندنی کۆمەڵکوژیی و گەورەتاوانەکانی، کە دژ بە میللەتی کورد ئەنجامدراوە، لە ئاستی نێودەوڵەتیدا کاری دەکرد، کۆمیتەی لە باشوری کوردستان و زۆربەی وڵاتانی ئەوروپای رۆژئاوا هەبوو. ساڵانێکی زۆر بەندە ئەندامی دەستەی کارگێڕ، بەرپرسی پەیوەندییە بیانییەکان، بەرپرسی کۆمیتەی سویسرا و خولێکیش بۆ ماوەی نزیکەی سێ ساڵ (٢٠١٤-٢٠١٧) سەرپەرشتیاری رێکخراوەکە بووم. لە چوارچێوەی کار و چالاکییەکانماندا و بۆ خۆئامادەکردن بۆ یادی هەڵەبجە بۆ ساڵی ٢٠١١

پڕۆژەیەکم ئامادە کرد بۆ ئەنجامدانی کۆنفرانسێکی نێودەوڵەتی لە بارەگای گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان لە ژنێف، کە تا ئەو کاتە نە حزبە کوردییەکان، نە حکومەتی هەرێم وە نە هی عێراقیش کۆنفرانسی گەورەی وایان ساز نەکردبوو، دوای سەرنج و تێبینی هاوڕێیان، بڕیارماندا بۆ وەزارەتی شەهیدانی حکومەتی هەرێم بینێرین، ئەوکات د. مەجید محەمەد وەزیر بوو، چونکە لە ڕووی ماددییەوە ئیمکانییەتێکی زۆری دەوڵەت و هەروەها بۆ وەرگرتنی ڤیزە و ئاسانکاری سەفەری ئەوانەی داوەتدەکرێن لە کوردستانەوە بۆ پشتیوانی حکومەتی هەرێم ئەستەم دەبوو، پرۆژەکەم لەسەر کاغەزی فەرمی و بە لێگەی ڕێکخراوەکەوە لە ١٢/٧/٢٠١٠ نارد. بەڵام بەداخەوە هاوکاریی پێویستیان نەکردین.
بۆیە ئێمە بە ئیمکانییەتێکی کەمی مادی و بە چەند مانگێک لە کار کۆشش و ماندووبوونمان قۆڵمان لێهەڵماڵی و کۆنفرانسەکەمان سازکرد، واش بڕیار بوو پاش کۆنفرانس هەموو ئەو بابەت و لێکۆڵینەوانەی لە کۆنفرانسەکەدا پێشکەش کران لە دووتوێی کتێبێکدا بە زمانی ئینگلیزی چاپ بکرێن، بەداخەوە لەبەر زۆر هۆکار ئەم کتێبە چاپنەکرا. شایەنی باسە حکومەتی هەرێم و حزبەکان تەنانەت لە ڕووی ڕاگەیاندنیشەوە گرنگییان بە کۆنفرانسەکە دا نەدا، چونکە نەدەچووە بەرژەوەندی حزبییەوە و جگە لەمەش ئێمەی سازکەرانی کۆنفرانسەکە زۆربەمان نەک سەر بەبەرەی دەستەڵات نەبووین، بەڵکە لەو دەموچاوانە بووین کە دوو حزبەکە بە هۆی هەڵوێستی سیاسیمانەوە لە بەرامبەر سەرکوت و دەسگیرکردنی خۆپیشاندەران و پشتیوانی داواکانیانەوە بە ناحەز لە قەڵەم دەدراین، بەڵام ئێمە وەک ئەرکی سەرشانمان بۆ یەکەمجار لە مێژووی کوردا ئەم کارەمان ئەنجامدا و دڵنیام لە داهاتوودا ڕێزی ماندووبوون و گرنگی ئەم کارە دەزانرێت، وەک خۆشم ئەمە و گەیاندنی دۆسیەی ئەنفال و هەڵەبجە بە پەرلەمانی سویسرا ساڵی ٢٠١٢ پاش چەند ساڵ هەوڵ و کۆشش بۆی، بە دوو گرنگترین کاری دەزانم لە ژیانمدا ئەنجامم دابێت. لێرەدا بۆ مێژوو دەقی پڕۆژەکە، هەروەها ڕاپۆرتی بەڕێوەچوونی کۆنفرانسەکە دادەنێم.
ئەمە دەقی پرۆژەکە بوو:

پڕۆژە بۆ وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان

ب: کۆنفرانسێک لە یادی 23 ساڵەی کیمیابارانی هەڵەبجە
لە بارەگای نەتەوەیەکگرتووەکان لە ژنێف

سڵاوێکی گەرم

سەرەتا: وڵاتی سویسرا گرنگی خۆی هەیە، بە هۆی ئەوەی وڵاتێکی بێلایەنە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، سەنتەری ئەوروپایە، دەیان و سەدان پەیماننامە و رێکەوتننامەی نێودەوڵەتی لە سەر خاکی ئەم وڵاتە مۆر کراوە، ساڵانە دەیان کۆنفرانس و کۆبونەوەی نێودەوڵەتی لێ ساز دەکرێت. بارەگای زۆر لە رێکخراوە جیهانییەکانی لێیە، لەوانەش بارەگای سەرەکی کۆمسیۆنی باڵای مافەکانی مرۆڤی سەربەنەتەوەیەکگرتوەکان، بارەگای سەرەکی نەتەوە یەکگرتوەکان، کە پاش ئەوەی نیۆیۆرک دووەم گەورەترین بارەگای ئەو رێخکراوە جیهانییەیە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، رێکخراوی خۆراکی جهیانی، رێکخراوی تەندروستی جهیانی…هتد، بۆیە هەر کۆنفرانس و کۆنگرەیەکی سەبارەت بە کورد لە شاری ژنێڤ، کە پایتەختێکی دیپلۆماسی نێونەتەوەییە و لە بارەگای ئەو رێکخراوە مانا و مەغزای خۆی هەیە، دەنگدانەوەی خۆی دەبێت و سەنگ و قورسایی خۆی هەیە.

بیرۆکەی پرۆژەکە:
لەسەر پێشنیازی چاودێری کوردۆساید – چاک، بۆ ساڵی داهاتو لە ناوەراستی مانگی ئازاردا (گەر 16/3 بێت باشترە، ئەگینا هەر کاتێکی تر لە نێوان 28/2 تا 25/3) کۆنفرانسێک بۆ یادی هەڵەبجە لە بارەگای نەتەوە یەکگرتوەکان ساز بکرێت، بە بەشداری راستەوخۆی جەنابی وەزیری شەهیدان وەک لایەنی حکومی بۆ کردنەوە و سەرپەرشتیکردنی کۆنفرانسەکە، هەروەها چەند شارەزا و پسپۆڕێک لە بوارەکانی (گازی کیمیاوی و کاریگەرییەکانی لە شاری هەڵەبجە، پەیماننامە نێودەوڵەتییەکانی دژ بە چەکی کیمیاوی، جینۆسایدی گەلان لە یاسای نێودەوڵەتیدا، کۆمەڵکوژی…هتد). لە 28 ی شوبات تاوەکو 25ی ئازاری ساڵی 2011 ئەنجومەنی گشتی کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤ کۆبوونەوەکانی (وەرزی شانزەهەم)ی خۆی لە هەمان بارەگا سازدەکات. سازدانی کۆنفرانسێکی وەها هاوتەریبی ئەو کۆبوونەوانە، کە سەدەها شارەزا و پسپۆڕ و یاسایی و کەسانی دیپلۆماسی و نوێنەری وڵاتان و کەسایەتیی ناودار لە چوارلای جیهانەوە بەشداری تێدا دەکەن، گرنگی و سەنگی خۆی دە ئەوەندە زیاتر دەکات.

رێکخەران: ئەم کۆنفرانسە بە سەرپەرشتی راستەوخۆی بەرێز وەزیری شەهیدان و ئەنفالکراوان و هاوبەشی چاودێری کوردۆساید – چاک / کۆمیتەی سویسرا، دامەزراوەی ئەلحەکیم – نوسینگەی ژنێڤ، رێکخراوی جیهانی (interfaith international Organisation) و سەرۆکەکەی بەرێز (Dr. Charls Grafz) دەبێت.

سەرنج و تێبینی:

1/ دەبێت حکومەتی هەرێم تێچوونی تەواوی بلیتی سەفەر و ڕێکخستن و وەرگرتنی ڤیزا بۆ بەشداربووان مسۆگەر بکات، بە تایبەتی ئەوانەی لە کوردستانەوە دێن.
2 / ئێمە و ڕێکخراوەکانی تر کە ناویان لەسەرەوە هاتوە لە سویسرا، کاری ئامادەکردنی هۆڵێک بۆ کۆنفرانسەکە و وەرگرتنی مۆڵەتی کۆنفرانسەکە لە نەتەوە یەکگرتوەکان، مۆڵەتی چوونە ژوورەوە بۆ پسپۆڕان و بەشداربوان و میوانەکان، دەخەینە سەر خۆمان.
3/ تێچوونی مانەوە لە ئوتێل و نانخواردن و هاتوچۆی بەشداربووان و میوانەکان لەسەر وەزارەتی شەهیدان (یان بەگشتی حکومەتی هەرێم دەبێت) کەی پێویستی کرد، دەتوانین تەخمینی بکەین، کە مەسروفاتەکان چەند دەبێت)، یان دەبێت وەزارەت بۆیان جێبەجێ بکات، دەکرێت و ئاساییە چەند میوانێکی ئازیز (ئەوانەی لە کوردستان یان دەرەوەی سویسراوە هاتوون) لە ماڵی دۆست و ئەندامانی (چاک) جێگەو خواردنیان بۆ ڕێکبخرێت بۆ بەرامبەر.
4/ ئەو بابەتانەی لەوێدا پێشکەش دەکرێن، دەبێت لای کەمی پێش دوو مانگ لە سازکردنی کۆنفرانسەکە بگاتە دەستی لیژنەیەکەوە، کە لە نوێنەرانی وەزارەت و چاودێری کوردێساید پێک دەهێنرێت.
5/ ئەو بابەتانەی لە کۆنفرانسەکەدا پێشکەش دەکرێن، دەکرێت و وا باشترە، کە دواتر بکرێنە کتێبێک و چاپبکرێت.

پێشنیاز:

1. بەرای ئێمە ئەو کەسانەی کە بۆ بەشداری لەو کۆنفرانسە دێن، جگە لە بەرێز وەزیری شەهیدان، دەبێت بابەتەکانیان بە زمانەکانی ئینگلیزی یان فەرەنسی پێشکەش بکەن، بۆیە گرنگە یەك لەو دوو زمانە زۆر باش بزانن. ئەم کەسانە گونجاون و دەکرێت 4 – 6 کەسیان داوەت بکرێت: بەرێزان (د. فوئاد بابان – کوردستان، مارف عومەر گوڵ – کوردستان، شەفیقی حاجی خدر – کوردستان، ئەمیری حەسەن پور – کەنەدا، شاخەوان شۆرش – دانیمارک، :شۆرش حاجی – بەریتانیا، ئیبراهیم مەلازادە – بەریتانیا، عادل باخەوان – فەرەنسا، نەجمەدینی فەقێ عەبدوڵا – دانیمارک،....).
2. دروستکردنی پۆستەرێکی ڕەنگاوڕەنگ و بە زمانی ئینگلیزی بۆ کۆنفرانسەکە.
3. چاپکردن و ئامادەکردنی نامیلکەیە بە زمانی ئینگلزی لە سەر هەلەبجە و ئەنفال و دابەشکردنیان بە سەر میوانانی بیانی.
4. کۆنفرانسەکە دەکرێت ڕۆژێک بخایەنێت و لە 6– 8 سەعات زیاتر

نەبێت یان بکرێتە دوو ڕۆژ.

5. باشترە ئەم بابەتە جگە لە ڕێکخراوی چاک و لایەنی حکومەتی هەرێم لەگەڵ هیچ ڕێکخراو لایەنێکی تردا باس نەکرێت تا بریاری لەسەر نەدرێت.

بۆ زانیاری زیاتر دەتوانن پەیوەندی بکەن بە (هیوا ناسیح) نوێنەری چاودێری کوردۆساید بۆ ئەم کۆنفرانسە:

تێل و فاکسی 0041525343583, یان مۆبایلی: 0041763691971، hiwanaseh@hotmail.com

هیوادارین لە ماوەی مانگێکدا بە فەرمی وەڵاممان بدەنەوە…
هەر شاد و سەرکەوتوو بن…

چاودێری کوردۆساید – چاك
بەشی پەیوەندییە بیانییەکان
12.7.2010

پاش ئەوەی هیچ وەڵامێکی کۆنکرێتیمان لێیان نەبیست، ئیتر ناچار خۆمان دەستبەکار بووین، قسەمان لەگەڵ هەردوو ڕێکخراوی جیهانی کرد، کە ئەندامی راوێژکاری بوون لە نەتەوەیەکگرتوەکان، ئەوانیش دەزگای ئەلحەکیم Al Hakim Foundation و Interfaith international، ڕازیبوون بە هاوکاریمان، تەنها سەرنجێکی د. ئەمیر هاشم سەرۆکی ڕێکخراوەی ئەلحەکیم، کە کەسێکی زۆر باش و دۆستی کوردیشە، ئەوە بوو کە ناوی کۆنفراسەکە وا لێبکەین (کۆمەڵکوژییەکانی هەڵەبجە و ئەنفال، گۆڕەبەکۆمەڵەکان و بێسەروشوێنەکان و قەرەبووکردنەوەیان) تا هەم لایەنە عێراقیەکانیش راکێشین بۆ کارەکە، هەمیش بابەتی گۆڕە بەکۆمەڵەکان لە ئێستادا زیندوە و بەردەوام هەڵدەدرێنەوە و باس بکرێت لەگەڵ قەرەبووکردنەوەی کەسوکاری قوربانییاندا، گرنگی کۆنفرانسەکە زیاتر دەکات، ئێمەش ڕازیبووین.
ڕاستە ئەوکات قەیرانی مووچە نەبوو، حکومەت پارەی زۆر بوو لە چاو ئێستادا، بەڵام بەداخەوە هەرچەندە بەڵێنیشیاندا هاوکارییەکی جدی و بەرچاویان نەکردین، چونکە ئەو کات گەرمەی بەهێزبوونی ئۆپۆزسیۆن و سەرهەڵدانی گۆڕان بوو، ئێمەش بەردەوام پشتیوانیمان لە خۆپیشاندەران و داواکارییەکانیان دەکرد، جگە لەوە ئێمە سەر بە هیچ یەک لە دوو حزبە باڵادەستەکە نەبووین، سەرۆکی حکومەت ئەوکات بەرهەم ساڵح بوو، لە ڕێگەی هاوڕێیەکەوە هەندێک هاوکاریی ماددی

کردین، قوباد تاڵەبانیش کە ئەوکات نوێنەری حکومەتی هەرێم بوو لە ئەمریکا، لەڕێگەی هاوڕێیەکی ترمانەوە هەندێک هاوکاری کردین، سەردانی نوێنەرایەتی حکومەتی هەرێم لە سویسرامان کرد، جاومان بە د. فەوزی قەدور کەوت، کە خۆی خەڵکی ڕۆژئاوای کوردستانە و سەربە پارتییە و نوێنەری حکومەتی هەرێمە لەم وڵاتە، ئەویش هیچ هاوکاریی نەکردین، سەردانی سەفیری عێراق لە سویسرا، د. پیرۆت مان کرد، کە پارتی بوو، ئەو گوتی من کێتان دەوڵەت وەک کەسایەتی بۆتان داوەت دەکەم و پشتیوانیتان دەکەم بەڵام لایەنی ماددی ناتوانم هاوکاریتان بکەم. لە نێوخۆمان کۆمیتەیەکمان پێکهێنا بۆ ئامادەکاری و سەرپەرشتی کۆنفرانسەکە، چونکە سەرەڕای گرفتەکان هەر سوربووین لەسەرئەنجامدانی. بۆ ڕێکخستنی گشتی کۆنفرانسەکە و کاروباری کۆمیتەکە من دیاریکرام وەک ڕێکخەر، واتە شەرەفی ئەوم پێبڕا، کە سەرپەرشتی سازکردنی کۆنفرانسەکەم بکەم، کە یەک لەو کارانەیە لە ژیانمدا شانازی پێوە دەکەم، وەک ئەرکێکی نیشتمانی و نەتەوەیی قۆڵمان لێ هەڵماڵی، ماندوونەناسانە، شایەنی باسە بە هۆکاری ئەوەی کاک کاردۆ سەرباز خۆی لە ژێنف دادەنیشت، ئەوم دیاریکرد بۆ کاروباری مەیدانی کۆنفراسەکە، کە بە هەق ئەو و کاروانی برای زۆر ماندوو بوون و بێ ئەرک و زەحمەتی ئەوان ئەستەم بوو کۆنفرانسەکە سەربگرێت، چونکە من زیاتر لە سێ کاتژمێر بە ئۆتۆمبیل لە ژنێفەوە دوورم. بەڵام بە ناچاری و بۆ ڕێکخستنی کۆنفرانسەکە چەندان جار ڕێیشتم بۆ ژنێف و کۆبونەوەمان کرد، هەموو جارێکیش ڕۆژێکی تەواوم پێدەچوو، دەبووایە مۆڵەتی کارم وەربگرتایە، کە لە ئەوروپا ئەو شتانە زۆر سەختەن و مەترسیکردنە بە کارەکەتەوە!

لە ناوەڕاستی مانگی دوو و سەرەتای سێی٢٠١١دا باشوری کوردستان لە گەرمەی خۆپیشاندانەکانی ١٧ی شوبات و ڕۆژانی دواتر دا بوو، نزیکەی سەرجەم شارەکانی باشور بەتایبەت لە زۆنی سەوز دەکوڵان، ڕۆژانە خەڵک شەهید و بریندار دەبوو، دەسەڵاتی هەردوو حزبەکە توندوتیژییان بەکار دەهێنا، ئێمەش هەموو یان زۆربەمان لەگەڵ خۆپیشاندەراندا هاودڵ و هاوخەم بووین، بەڵام نەدەکرا پاش ئەو هەموو ئامادەکارییە کۆنفرانسەکە دوابخەین. دوای چەندان کۆبوونەوە و هاتوچۆ و پەیوەندیکردن و پرس و ڕاوێژ، گۆڕانکاری بەسەر ناوی ئەو کەسانەدا هات، کە داوەت بکرێن، هەندێکیان خۆیان بۆیان نەدەکرا، و هەندێکیشیان بە هۆی کێشەی ڤیزە و پاسپۆرت و شتی وا نەیاندەتوانی بێن، لەوانەی کە دیاریکرابوون و نەیویست بێت دکتۆر فاروق ڕەفیق بوو، کە چونکە هاوڵاتی کەنەدا بوو، پاسپۆرتی ئەوێی هەبوو کێشەی ڤیزەی نەبوو، پارەی بلیتەکەشمان دەدایەوە و

شوێنی مانەوەشمان بۆیان ئامادەکردبوو، بەڵام چونکە کاتی سازکردنی کۆنفرانسەکە کەوتبووە دوای ١٧ی شوبات و ئەویش یەک لە ڕێکخەرانی خۆپیشاندەران بوو، هەرچەندە بلیتی فڕۆکەشی بڕیبوو، ئۆکەی کردبوو، بەڵام دواجار گوتی: ببورن لەم کاتەدا مەیدانی ئازادی (سەنتەری خۆپیشاندەرانی سلێمانی بوو) جێناهێڵم، چونکە خوێندنەوەی تری بۆ دەکرێت، کە بە ڕاستی هەڵوێستێکی جوان بوو، کاتی خۆی وتارێکم لەسەر نوسی. ناچار لەو کەشە سیاسییە بارگاوییەی باشور و کێشمەکێشمەی ئەوێدا بەردەوام بووین لە کارەکانمان، تا سەرکەوتووانە کۆنفرانسەکەمان ساز کرد، شایەنی باسە نزیکەی سەرجەم بابەتەکان بە زمانی ئینگلیزی و فەڕەنسی پێشکەشکران، تەنها دوو وتار نەبێت لەگەڵ پرسیار و وەڵامەکاندا، کە لەلایەن د. بابان ئەلیاسی، کە کوردێکی ڕۆژهەڵاتی ئەندامی سەرکردایەتی حزبی دیموکراتی ئێرانە و زۆر دڵسۆز و خەمخۆرە لە ژنێف دەژی، ڕاستەوخۆ دەکران بە ئینگلیزی، شایەنی باسە ناوبراو ئەم کارەی بێبەرامبەر بۆمان کرد، چونکە کارەکەمان بە یەکێکی تر سپاردبوو، لە پڕ خۆی زویر کرد و نەهات!
بۆ وردەکاریی بەڕێوەچوونی کۆنفرانسەکە لێرەدا ڕاپۆرتی ڕاگەیاندنی کۆنفرانسەکە، کە کاتی خۆی بڵاومانکردەوە، دادەنێم:

بۆ یەکەمجار لە یادی کارەساتی هەڵەبجەدا
کۆنفرانسێک لە نەتەوەیەکگرتووەکان لە سەر کۆمەڵکوژییەکانی هەڵەبجە و ئەنفال
لەڕێکەوتی 18.3.2011 ڕۆژی هەینی بە بەشداری چەندان پسپۆڕ و کەسایەتی و شارەزا لە کورد و بیانی لەناوخۆ و دەرەوەی کوردستانەوە، کۆنفرانسێکی نێودەوڵەتی لە نێو بارەگای سەرەکی نەتەوەیەکگرتووەکان لە شاری ژنێڤ وڵاتی سویسرا سازکرا، کە لە ژێر ناوی (کۆمەڵکوژییەکانی هەلەبجە و ئەنفال، گۆڕەبەکۆمەڵەکان و بێسەروشوێنەکان و قەرەبووکردنەوەیان)ە لە لایەن ڕێکخراوەکانی (چاودێری کورد ئاید – چاک، ئینتەرفەیس ئینتەرناشناڵ، ئەلحەکیم فۆندەیشن)ەوە ڕێکخرا بوو.
ئەم کۆنفرانسە کە سەعات 11ی بەیانی تا 5 ی ئێوارە خایاند، لە پەراوێز و هاوتەریبی خولی شانزەهەمی کۆبوونەکانی ئەنجومەنی گشتی مافەکانی مرۆڤی سەربەنەتەوەیەکگرتووەکان، بە زمانی ئینگلیزی و فەرەنسی بەڕێوەچوو، کە کۆمەڵێک لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی ئەکادیمی و زانستی لە خۆ دەگرت. جگە لەوەی فیلمێکی دۆکیۆمێنتاری لەسەر کۆمەڵکوژییەکانی کورد پیشانی ئامادەبووان درا، هاوکات پێشانگایەکی وێنەیش بۆ شەهیدانی کیمیابارانی هەلەبجە بە شێوەی

سلاید نیشان درا.
دانیشتنی یەکەم: سەعات 11 تا 1ی پاشنیوەڕۆ
سەرەتای بەرنامەکە د. چارلز گراف، سەرۆکی ڕێکخراوی ئینتەرفەیث ئینتەرناشناڵ کۆنفرانسەکەی کردەوە، باسی لەوە کرد، چۆن و بۆچی کۆنفرانسەکەیان ڕێکخستوە، پاشان وتەیەکی پێشکەش کرد لەسەر کۆمەڵکوژییەکانی رژێمی سەدام حوسێن دژ بەگەلی عێراق بە گشتی و گەلی کورد بەتایبەتی.

- وتەی نوێنەرایەتی حکومەتی عێراق کە لە لایەن باڵوێزی عێراق لە سویسرا د. پیرۆت خوێندرایەوە
- وتەی د. عەبدولئەمیر هاشم، نوێنەری دامەزراوەی ئەڵحەکیم
- پرۆفیسۆر و دکتۆر گێرهارد فرایلینگەر لە زانکۆی ڤییەننا، کە یەکەم دکتۆری ئەوروپی و بیانی بوو، کاتی کیمیابارانی هەڵەبجە ١٩٨٨خۆی گەیاند بووەڵ ئەوێ و چەند برینداریکی لەگەڵ خۆی بردبوو بۆ نەخۆشخانەی ڤییەنا بۆ چارەسەر. لە لێکۆڵینەوەکەیدا وێنە و داتای لەسەر مەرگەساتەکانی کارەساتەکە و چیرۆکی بەرکەوتوان و کاریگەریی گازەکان لەسەریان پێشکەش کرد.
- پرۆفیسۆر ئەنتۆن کیللەر، مامۆستای زانکۆی ژنێڤ و سەرۆک و دامەزرێنەری ڕێکخراوی لیکنزیککردنەوەی کەلتور و ئاینەکان (SLM) وتەیەکی پێشکەش کرد، لە میانەیدا گوتی کوردستان وڵاتی نەتەوە و ئاین و گروپە جۆراوجۆرەکانە، تاوانی زۆر بەرامبەر ئەم گەلە کراوە، گەلانی سەر ئەو خاکە ئاشتییان دەوێت، دەبێت کۆمەڵگای نێودەوڵەتی ڕێگە نەدات ئەو کۆمەڵکوژیانە دووبارە ببێتەوە.
- خاتو فریشتە کەوە، کە پسپۆڕی بواری سایکۆلۆجییە لێکۆڵینەوەیەکی بەناوی (شیکردنەوەیەکی دەرونی لەسەر بەرکەوتوان پاش لێدانی هەلەبجە بە چەکی کیمیاوی) پێشکەش کرد. لەسەر ئەوە دوا کە چۆن ئێستاش ئەو بەرکەوتوانە لە بارێکی دەرونی شلەژاو و ناجێگیردا ژیان بەسەر دەبەن و کاریگەرییەکەی هێشتا کۆتایی نەهاتوە لەسەریان.
- دەرگای گفتوگۆ کرایەوە بۆ پرسیار و وەڵام و تێچنەکان (مداخلات) و کۆمەڵێک کەس بەشدارییان کرد.

دانیشتنی دووەم سەعات 3 ی پاشنیوەڕۆ تا 5 ی ئێوارە

- دکتۆر چارلز گراف، کۆبوونەوەکەی بەڕێوەدەبرد
- د. کارزان ناسیح عەلی، وتەی ڕێکخراوی (چاودێری کوردێساید – چاک)ی خوێندەوە. سەرەتای ناساندنی ئەرک و ئامانجەکانی

ڕێکخراوەکە، باسی لەوە کرد، کە ئەوان ئامادەن بۆ ئەم جۆرە کارانە هاوکاری و دیالۆگ لەگەڵ ڕێکخراوە مرۆڤدۆست و جیهانییەکاندا بکەن، وە گوتی کارکردن بۆ بەجینۆساید ناساندنی ئەم تاوانانە بەشێکە لە بزوتنەوەی دژ بە شەر وە هەوڵ بۆ ئاشتی لە جیهاندا، کە ئەرکی هەموو لایەکە هاوپشتی بین.

- د. چێمان هەردی باسێکی ئەکادیمی زانستیی لەسەر (ژنە رزگاربوەکانی دوای ئەنفال لە نێوان قسەکردن و بێدەنگیدا) پێشکەش کرد، کە باسی لە غەم و ئازارەکانی ژنانی پاش ئەنفال دەکرد و جێگەی سەرنجی ئامادەبووان بوو.
- شێڵێش حاجی، پەرلەمانتار لە بەغدا، بە ناوی (هەڵمەتەکانی ئەنفال چۆن و بۆچی؟؟)، کە باسی لە بیر و هۆکاری ئەنجامدانی ئەنفال دەکرد لەلایەن رژێمی سەدامەوە، هەروەها بەشێوەیەکی داتا شێو هەموو قۆناغەکانی ئەنفال و ژمارە و قەبارەی قوربانیان و زیانەکانی خستەڕوو لەگەڵ ناوی کەرتەکانی سوپای ئەنجامدەر و ناوی تاوانکاران.
- محەمەد جەواد ئەلحەداد: چالاکوانی ناسراوی بواری مافی مرۆڤ لە عێراق، وتەیەکی خوێندەوە. گوتی سەرەڕای ئەوەی حکومەتی عێراق واژۆی چەندین پەیماننامەی نێودەوڵەتی کرد بوو، کەچی بێباکانە گەورەترین تاوانییان دژ بە گەلی کوردی بێبەش ئەنجامدا. باسی لەوە کرد، کە حکومەت و پەرلەمانی عێراق دەبێت قەرەبووی زیانلێکەوان بکاتەوە و ئازارو مەینەتییەکانی ناوچە کارەساتبارەکان کەمکەنەوە. پشتگیری لە مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد کرد.
- وتەی لیژنەی مافی مرۆڤی پەرلەمانی کوردستان، لەبەر ئەوەی کەسیان نەهاتبوون، لە لایەن (هیوا ناسیح) ئەندامی دەستەی کارگێری ڕێکخراوی چاودێری کوردۆسایدەوە خوێندرایەوە. سەرەڕای دەستخۆشی لەم هەنگاوە، ئەو کۆنفرانسەیان بەرزنرخاندبوو، کە خزمەتێکی گەورە بە دۆسییەی کۆمەڵکوژییەکانی کورد دەکات لە ئاستی نێودەوڵەتیدا.
- دەرگای گفتوگۆ کرایەوە بۆ پرسیار و وەڵام و تێچنەکان (مداخلات) و کۆمەڵێک کەس بەشدارییان کرد.

هاوکات لەمیانی کۆنفرانسەکەدا کتێبێک بە زمانی ئینگلیزی بە ناوی (ئەنفال، ژینۆسایدکردنی کوردەکان لەلایەن حکومەتی عێراقییەوە)، لەلایەن شاخەوان شێرش ئەندامی ریکخراوی چاودیری کوردۆسایدەوە نوسراو و ئامادەکرابوو بەسەر سەرجەم ئامادەبوواندا دابەشکرا، تێیدا سەرەڕای باس لە

کارەساتەکانی هەڵەبجە و ئەنفالەکان دۆکیۆمێنتێکی زۆریشی لەسەر هەڵمەتەکانی ئەنفال و دادگاییکردن و بریارەکانی دادگا بەرامبەر تاوانبارانی ئەنفالی لەخۆی گرتبوو،.

ئەم کۆنفرانسە کە لەسەر پێشنیازی چاودێری کوردۆساید ئەنجام دراو زیاتر لە 70 کەس لە نوێنەرانی وڵاتان و دیپلۆمات و نوێنەرانی ڕێکخراوە جهیانییەکان و دۆستانی بیانیی کورد و نوێنەرانی حزب و لایەنە کوردستانیەکانی هەرچوارپارچەی کوردستان ئامادەبوون، هەروەها هاوکات دوو سەرپەرشتیار و نوێنەری نەتەوە یەکگرتوەکان بۆ پەیوەندی لەگەڵ ڕێکخراوە ناحکومییەکان بەشداریان کرد و زانیارییەکانیی ناو کۆنفرانسەکەیان تۆمار دەکرد.

مەبەست لە بەستی کۆنفرانسەکەش بریتیی بوو لە:

١. ناساندنی ئەم کۆمەڵکوژیانە بە جینۆساید لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیدا

سودوەرگرتن لە ئەزمونی گەلان لە کارکردن و تێکۆشان بۆ
ناساندنی ئەم تاوانانە لەباری یاساییەوە بە جینۆساید ٢.

٣. قەرەبووکردنەوەی زیانلێکەوتوان و نەهێشتن و کەمکردنەوەی کاریگەری و ئاسەوارەکانی ئەو کۆمەڵکوژییانە

شایەنی باسە و دەکرێت بڵێین بۆ یەکەمجارە لە مێژووی کورددا کۆنفرانسێکی وا لەبارەگای نەتەوە یەکگرتوەکان لەسەر کارەسات و کۆمەڵکوژییەکانی میللەتەکەمان ئەنجام بدرێت. ناشکرێت نەڵێین کە لە ساڵی پارەوە پرۆژەی ئەم کۆنفرانسەمان دابوو بە سەرۆکایەتی حکومەتی هەرێم و وەزارەتی شەهیدان، کەچی هیچ جۆرە یارمەتییەکی ماددی و مەعنەویان پێشکەش نەکردین، سەرەرای ئەوەی لە هەردوولاوە بەڵێنی هاوکاریان پێدابین.

جێگەی باسە چەند کەسێکی تر داوەتکراوبوون، وەک بەڕێزان مامۆست محەمەد حەمە ساڵح، نوسەر و لێکۆلەر لە بواری ئەنفال و جینۆساید هەروەها کاک بەکر حەمەسدیق پەرلەمانتاری کورد لە پەرلەمانی عێراق و پارێزەری کەیسی هەلەبجە لە دادگای باڵای تاوانەکان لە بەغدا، بەڵام بەداخەوە بە هۆی کێشەی ڤیزەوە نەیانتوانی بێن و بەشدار بن…

شایەنی باسە کاتی خۆی ئەم ڕاپۆرتە لە زۆر لەسایتە کوردییەکاندا، هەروەهاش لە گۆڤاری (تێپزاوە) ژمارە سێ، ئۆگۆستی ساڵی ٢٠١١دا بڵاوکرایەوە…

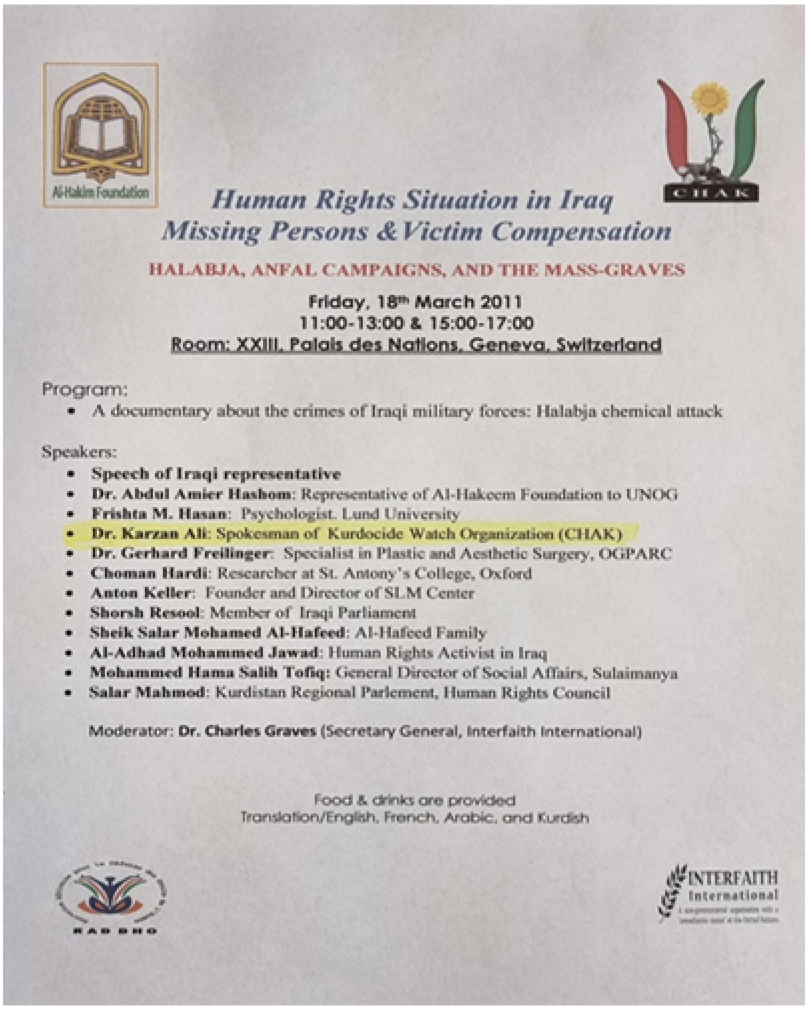

Al-Hakim Foundation

CHAK

Human Rights Situation in Iraq
Missing Persons & Victim Compensation

HALABJA, ANFAL CAMPAIGNS, AND THE MASS-GRAVES

Friday, 18th March 2011
11:00-13:00 & 15:00-17:00
Room: XXIII, Palais des Nations, Geneva, Switzerland

Program:
- A documentary about the crimes of Iraqi military forces: Halabja chemical attack

Speakers:
- **Speech of Iraqi representative**
- **Dr. Abdul Amier Hashom**: Representative of Al-Hakeem Foundation to UNOG
- **Frishta M. Hasan**: Psychologist. Lund University
- **Dr. Karzan Ali**: Spokesman of Kurdocide Watch Organization (CHAK)
- **Dr. Gerhard Freilinger**: Specialist in Plastic and Aesthetic Surgery, OGPARC
- **Choman Hardi**: Researcher at St. Antony's College, Oxford
- **Anton Keller**: Founder and Director of SLM Center
- **Shorsh Resool**: Member of Iraqi Parliament
- **Sheik Salar Mohamed Al-Hafeed**: Al-Hafeed Family
- **Al-Adhad Mohammed Jawad**: Human Rights Activist in Iraq
- **Mohammed Hama Salih Tofiq:** General Director of Social Affairs, Sulaimanya
- **Salar Mahmod**: Kurdistan Regional Parlement, Human Rights Council

Moderator: **Dr. Charles Graves** (Secretary General, Interfaith International)

Food & drinks are provided
Translation/English, French, Arabic, and Kurdish

RADDHO

INTERFAITH International

پۆستەری بەرنامەی کۆنفرانسەکە

چەند وێنەیەک لە کۆنفرانسەکەوە....

IRAN
Babylon
Najaf
SAUDI
ARABIA
Basra
F. M. HASAN
G. FREILINGER

PRESIDE
C. GRAVES
A. KELLER
A. KARZAN
A. A. HASHOM

کورد ئەنفالی هەیە، بەڵام...!... د. هێرش رەسوڵ

‎نامەوێ لەم دەرفەتە بچوکەدا سەرتان بە لێدانەوەی قەوانە سواوەکان دەربارەی پرۆسەی بەجینۆسایدکردنی کورد بیەشێنم، ناشمەوێت لە ساڵیادی ئەم تاوانە گەورەیەدا کار لەسەر ژێی هەست و سۆزتان بکەم، بەڵکو گەرەکمە لێرەدا تەنها چەند راستییەکی تاڵ بخەمەڕو.

‎پاش تێپەڕبونی ٣٤ ساڵ بەسەر پرۆسەی کۆمەڵکوژیی ئەنفال و پاکتاوی نەژادیی کورد، لەو مێژوەش، دوای ٣١ ساڵ لە ئازادیی و حوکمڕانیی کوردیی، بەڵام بەداخەوە تاکو ئێستا نەمانتوانیوە لە ئاست گەورەیی کارەساتەکەدا بین.. چونکە:

‎- وەك پێویست و لەسەر ئاستی جیهان ئەنفال بە جینۆساید نەناسێنراوە! (دیارە ناساندن بریتییە لە بە رەسمیی ئاگاداربون، دانپیانان، لە ئەستۆگرتنی بەرپرسیارێتیی، رێگرتن لە دوبارەبونەوە)، لەمڕوەشەوە لێپرسراوێتیی یەکەم دەکەوێتەسەر شانی حکومەتی هەرێمی کوردستان.

‎- گوتاری سیاسیی کوردیی روبەڕوی دەرەوەی خۆی ئەوەندەی گریان و

كروزانەوە بوە لە پێناو بەز□يپێداهاتنەوە و راكێشانى هەست و سۆز بە قەد ئەوە كارى جدديى و شێلگيرانە نەبوە لەپێناو دروستكردنى تێگەيشتنێكى لۆژيكيى لە بەرژەوەنديى تاوانەكەدا.

‎- تاكو ئێستا حكومەتى هەرێم و حزبەكانى كوردستان، نەك جاش و مستەشارانى تۆمەتبار بە هاوكاريى بەعس لە پرۆسەى ئەنفال-يان نەداونەتە دادگا، بەڵكو هەندێكيشيان داڵدەداون!

‎- ئەو ناوچانەى هەڵمەتە جياوازەكانى ئەنفال گرتبونيي□وە، هێشتا وەك پێويست خزمەتگوزاريى و پێداويستيى ژيانێكى شايستەيان نەگەيەندراوەتێ و ش□و□نەوارى كاولكاريى و ماڵوێرانيى بە سيمايانەوە ديارە.

‎- دۆخى بەجێماوانى ئەنفال تا بە ئێستاش دەگات بارودۆخێكى ناهەموارە و كەسوكارى ئەنفالكراوان پێويستييان بە دەستگيرۆيى زۆرى ماديى و مەعنەويى و دەرونيى هەيە.

‎- لە روى ئەكاديميى و زانستييەوە، هێشتاش وەك ئەوەى پێويست□ ت□و□ژينەوە و بەدواداچونى جدديى لەسەر ئەنفال و رەهەندە جياوازەكانى نەكراوە.

‎- كايەى پەروەردەمان، تا هەنوكەش لە ئاست پێويستيى ناساندن و بەرجەستەكردنى كارەساتەكە بۆ نەوە ي□ك□دوايەكەكانى كورددا هەنگاوى ئەوتۆى نەناوە و نەيتوانيوە رۆڵى راستينەى خۆى بگێڕێت.

‎- بوارى هونەر و رۆشنبيريى كورديى نەكاراو□ ب□تە نمايندەى شارستانيى گەياندنى واقيعى تاڵى ئەوێ رۆژێى كورد، تاكو دنيا لە رێگەى شاكارە سينەمايى و دراميى و ئەدەبيى و … يەكانەوە ئاشناى كورد و دۆزەكەى بێت.

‎- راگەياندنى كورديى تا ئێستاش نەيتوانيوە كارى جدديى لەسەر ئەم پرسە گرنگ و هەستيارە بكات و لە رێگەى راپۆرت و بنكۆڵكاريى و بەڵگەفيلم و بابەتەكانى ترەوە ئەنفال و تراژيدياكانى ديكەى كورد لە يادەوەريى و خەياڵدانى تاكى كورد لە كاڵبونەوە بپار□ز□□ت.

قوبادی جەلیزادە، یان ڕەنگڕێزی شیعری ناوچەگەرایی لە شاکاری گەردوونییەتیدا… فازیل شەوڕۆ

چەمکی ئەدەبیی ناوچەگەرایی، دەوارەکە کە بەرھەمی ھەرچی قەڵەم ھەیە ـــ بەدەر لە زمان و شێواز و ئاست و بیرۆکە و خەیاڵ..، لە ژێر ئەستوونگی خۆیدا کۆ دەکاتەوە. بە واتایەکی دیکە، کە بەرھەمی ئەدەبی، بە شیعریشەوە، زادەی کانیاو و گۆکان و شەپۆڵ و کێڵگە و کازیووەی دەڤەر و ناوچە و ھەرێمەکی دیاری کراون لەم گەردوونە بێسنوورەدا. ئەوەی سنووربەند و شوورەی ئەو لۆکاڵییە دەشکێنێت و دەیگەێنێتە دوورترین خاڵ کە مرۆڤ پێی لەسەر دانابێ، نە ئامرازە پێشکەوتووەکانی میدیا و نە ئامێرە تەکنەلۆژیا سەردەمییەکانن، بەڵکوو ئەدەبییەتی ئەو ئەدەب و شیعرییەتی ئەو شیعرەیە. ناوچەگەڕایی لە ئەدەبدا ـــ شیعریش وەک پەریزادی ئەو ئەدەبە، چەمکێکی پیرۆز و مەزن و داھێنەرانەیە، نەک ھەڵگری خەوش و کەمایەسی و گرێ و پاشاگەردانی.

دیارە، ئەدەبیی ناوچەگەرایش، بەبێ ھزر و خەیاڵ و داھێنانی ئەدیبی ئەو ناوچەیە مەیسەر نابێ. جا چونگە ناوونیشانی بابەتەکەمان، شیعر و قوبادی جەلیزادەیە، لێرەوە دەپەڕێنەوە بۆ کەناری دەقە شیعرەکانی ئەو شاعیرە بەھرەمەندە.
قوبادی جەلیزادە، وەک شاعیر، بەرھەمەندێکی ڕەسەنی پر توانست و داھێنەر و نوێخوازیی ئەدەبی ھاوچەرخی کوردییە. توانستی لە داڕشتنی دەقە شیعرەکانیدا، ڕێچکەشکێنە؛ لە داھێنانی شیعری نوێدا، قەڵەمێکی لاسانەکراوەیە؛ لە نوێخوازیشدا، تخوبی نوێخوازانی سەردەمی خۆی بەزاندووە. ڕوونتر بڵێین، ئەو سێ کوچکە خولقێنەرەی ئەدەبیی زیندوو، ڕێخۆشکەرن بۆ داڕشتنەوەی پێناسەی شیعریی ئەو قەڵەمە لەم وشانەدا:
جەلیزادە؛ دیاردەیەکی شیعری سەربەخۆی ئەدەبیی کوردی و ئاسۆیەکی واڵای دونیای شیعریی گەردوونییە لەم چەرخەدا. دیاردەیەک، بە واتای نەخشەساز و داڕێژەر و بونیاتنەری ڕێچکەیەکی (پێشتر نەبووی) شیعری کوردییە. ئاسۆ واڵا گەردوونییەکەشی لە چوار بنەمای ئەدەبیدا، بە گەشی دێنە بەرچاو: کەرەستە شیعرییەکانی گەردوونین،

لە مرۆڤ و زیندەوەر و بەگیانەکاندا؛ زمانی ئاخاوتنی شیعریی، کەی زمانەکانی گەردوونە بە زمانی بێ زمانەکانیشەوە؛ ناوەوەەکی شیعریی دەقەکانی، هەست و سۆزیی شیعریی، بەمیکیاژ و دەمامکی مرۆڤەکانە لە هەر کوێیەک بن؛ دەنگدانەوەی دەروونیی قەڵەمەکێشی، ورووژێنەری دەروونی خوێنەرە، بە هەموو ڕەگەز و تەمەن و توێژ و چینەکانەوە.
لە ڕەخنە و ڕەخنەکاریی شیعری کوردیی هاوچەرخدا ـــ سەرەڕای هەژاریی ئەدەبیی کوردی لەم بوارەدا تا ڕادەیەک، بەختی جەلیزادە خەواڵە نییە و فرە ڕەنگ، قەڵەمکارییان لە دەقە شیعرەکانیدا کردووە. ئەلهەقی، بەرهەمی باشیشیان تێدا ڕنیوەتەوە،
بەڵام...
ئەگەر بە چاوی قوبادناسەکی بە سەلیقە و ئەزموونداری و شارەزا لە ئەدەبی جیهانی، هەڵسەنگاندنەکی زانستییانە بۆ نووسین و لێکۆڵینەوە و ڕەخنەکان بکەین، بیوەژدانی نییە بڵێین:
دەقە شیعرەکانی جەلیزادە، وەکو قەسرەکی گەورەی چەند نهۆمی سەردەمی سەدەکانی ناوەندی (ڕۆما)یە، ئەوەی دەربارەی ئەو قەسرە نووسراوە و گوتراوە، وەک ئەوە وایە، هەر لە یەک پەنجەرەوە سەرمان بەو قەسرە گەورەیەدا گرتبێ و کەوتبینە وەسفکردن و پەسنکردن و کەشفکردنی !
تۆ بڵێی، ئەو هەڵسەنگاندنە، ناهەقی تێدا نەکرابێ؟!
باوەڕ مەکە! بە هەموو هزر و ئیدڕاک و ئەقڵەوە ئەم وشانە تۆمار دەکەم. لە توانای قەڵەمی ڕەخنەکارەکانیش کەم ناکەمەوە. ڕەنگبێ، جیاوازیمان، هەر ئەوەبێ تۆ لە گۆشەیەک و من لە گۆشەیەکی دیکەوە، سەیری ناوەوەی ئەو قەسرە دەکەین.
من ئەو شاعیرە، وەک ڕەنگڕێزێک دەبینم، شیعرییەتی ناوچەگەرایی (کە بە زمانی کوردی لە باشووری کوردستاندا دەنووسێ)، جارەکی دیکە ڕەنگبکاتەوە و شێوە ودیمەن و جوانی و ڕەونەقەکی شاکارانەی ئەدەبیی ئەوتەی بە بەردا بکات، کە هەموو خەسڵەتەکانی گەردوونییەتی پێ ڕەوا ببینێ.
دەزانم، خودی شاعیر، دەخەشێ کە ڕەخنەکاران ئەو وەک (پاشا یان سوڵتانی شیعری ئیرۆتیکی کوردی) دەناسێنن. ـــ ئەم نازناوە درووستە و ستایشیش نییە.
بەڵام، پێناسەی تەواو و تەکمیلی جەلیزادەش نییە!
خوێندنەوەی ئیرۆتیکی و توێژینەوە لە شێواز و شیتەڵکاری و تۆکاریی لە هونەرکاری و سنعەتی ئیرۆتیک، لە دەقە شیعرەکانی جەلیزادەدا، لە پێناو کەشفکردن و ڕاڤەکردنی خودی ئیرۆتیک و ئیرۆتیکا، فەریکە خوێندنەوە و زێڕ توێژینەوەیە.
بۆچی؟

چونکە، ڕەخنەکاری کارامە، دەتوانی لەو دیوی ئەو دەقە ئیرۆتیکایانە، چەندان جیهانی دیکە کەشف بکات، کە شاعیر، بە جددی و بە فیعلی کاری تێداکردوون، وەک: جیهانی ژن وەک مرۆڤ، جیهانی پیاو وەک ژنکوژ، جیهانی ئازارەکانی مێینە. جیهانی بکوژانی ژینگە و ئازادی و ژیان و ئایندە و منداڵ و وەچە و خۆشەویستی…تاد.

میکیاژکردن و پێیداهەڵگوتن بە بڕگە و دەستەواژە و ڕستە ئیرۆتیکاییەکانی وەک" قاچە درێژ و لووسەکانت؛ گۆی مەمکەکانت؛ دڵۆپە شەونمی سەر تووکە بەرەکەت؛ گەڵا هەنجیری نێو ڕانەکانت؛ بمکە بە دووش لە حەمامەکەتدا…"، خوێندنەوەی هەرزەکارانەن.

زۆربەیجار پەیامەکانی شاعیر، لە دیوی سنووری دەقەکەدا دەدۆزرێنەوە، کە ئەو بە ئەنقەست لەوەی شاردونەتەوە. ئەم کەشفکرنەش ئەزموون و زانست و لێزانی گەرەکە.

هەرچەندە، شیعر، هەر یەک زمانی هەیە و مەحاڵە تەرجەمە بتوانێ دەقە شیعرێک، کت و مت وەک هەیە، بگەێنێتە خوێنەرێکی غەیری ئەو زمانەی دەقەکەی پێنووسراوە، بەڵام لە تێگەیشتن و حاڵی بوون لە زمانی جەلیزادە، دەکرێ بە ئاسانی پەیامی شاعیر بگەێندرێتە خڕ خوێنەرانی ئەم جیهانە، جا بە هەر زمانێک بدوێن. ئەمەش ل□ بەر ڕۆشنایی گەروونییەتی جۆری بابەتەکانیی□تی لە ناوەڕۆکدا:

کۆڵبەڕێک بە خۆی و باری وڵاغێکەوە، لەسەر پشتی، بە جووتە کەوشێکی دڕاو، لە ناو بەفر و سەهوڵ، لە ژێر قرمژنی دەستەڕێژی گول□ل□دا، ڕێی سەختترین کوێستانی سەر سنوور، شەق دەکات، لە پێناو پارەوە نانێک بۆ منداڵە برسییەکانی. ئەم دیمەنە، قەت لەم سەدەیەدا، لە هیچ شوێنێکی ئەم جیهانەدا نابینرێ و دووبارە نابن□ت□وە، غەیری سەر سنوورە دەستکردەکانی نیشتیمانەکەی شاعیر نەبێ، بەڵام، ئەو هێندە وەستایانە، ئەم دیمەنە بە شیعردەکات کە کابرایەکی کۆڵەمبی لە توولە ڕێیەکی دێیەکەی خۆیدا لە کۆلمبیا، یان مێرمنداڵیکی سووری لە پێدەشتی گۆلاندا، یان ژنێکی ئەرژەنتینی لە کۆڵانەیەکی بۆینس ئایرسدا، هەمان موعاناتی هەبێ، بەڵام بە شێوەیەکی جیاوازتر. ئەمە، زمانی وەرگێڕانی دەقەکە هاسانتر دەکات. گەردوونییەتی ئازار و ژان و خۆشەویستی و ڕق و برسیەتی، جوان جوان لە نێو دەقەکانیدا توێندراوەنەتەوە، ل□ بەریەک دەرهێنانەوەیان ئەستەمە. ئەمەش گەردوونییەتی بوونی مرۆڤە. بۆیە ناسینەوەی جەلیزادە، تەنها بە تاجی ئیرۆتیکای سەر سەری دەقە شیعرییەکانی، غەدرێکی گەورەیە. ناهەقییە دەرهەق ئەو هەموو شاکارانەی کە ژان و خەون و ئایندەی مرۆڤ و ژینگە و نیشتمان و گەردوون لە خۆدەگرن، شاکارگەلێک کە بە خوێنی خۆی نووسیویەتی و چەقۆی تیژی لەسەر ملڕاگیراوە، بەڵام ئەو، لەوخوێنەی خۆی خۆشبووە، لە پێناو کیژۆڵە دەقە شیعرێکی چاوگەش!

گەشترین خاڵی درەوشاوە لە شیعرەکانی جەلیزادە لەوەدایە، کە ئەو ڕۆحە، ئەو پەیامە، ئەو مرۆڤدۆستی و مرۆڤبینییە، گەردوونییە لە زۆربەی دەقەکانیدا بوونیان هەیە. کەواتە ڕەنگڕێژی دەقە لۆکاڵییەکانی بە شاکاری گەردوونی پڕ بە پێستییەتی، کاتێک دەقەکانی تەرجەمە دەکرێن بۆ زمانەکانی دیکە.
هەر کاتێک ئەوەمان کرد، ئەوا قوباد لە ناوچەگەرییەتی دەردێت و گەردوونییەتی شیعری بۆ خۆی زامن دەکات. واتا، شیعری کوردی لەو دیوی ئەو کەژ و شاخ و داخەدا، دەگاتە هەموو جیهان. حەتەمن، ئەو کات، ڕەخنەکاران و شیعرناسان، حەقی ئەو شاعیرە ناخۆن و پاداشتی دەدەنەوە!
هەر لە میانەی، جەلیزادە، وەک دیاردەی شیعریی و ئاسۆی واڵای دونیای شیعریی گەردوونییەوە، ئەو ئیزافەیەش دەکەم: زمانی شیعری جەلیزادە، گەرچی بە ڕوواڵەت، تا بڵێی سادە و ڕەووان و ساکار و ئاسانە، بەڵام لەهەمان کاتدا تا بڵێی قورس و زەحمەت و گرانە، باشترین بەڵگەش، زەحمەتیی لاساکردنەوەیەتی .
لە زۆربەی دەقەشیعرەکانیدا، سیحرێکی شاراوەی کاریگەرهەیە لە نێوان دەستپێک و قوفڵدانی دەقەکەدا: دەستپێکێک، هەر لە قسەی ئاسایی دەچێ، قوفڵدانێک ،کە لە ناخەوە ڕاتدەچڵەکێنی.
ئەو، تاقە شاعیرە لە هەموو مێژوودا، بیرۆکەی (ئیلهام و سرووشی شیعری) بەتاڵ کردەوە. نزیکەی ١٧٢ دەقە شیعر، لە دوای یەک، بەبێ پسانەوە نووسی. هەر ڕۆژەی دەقە شیعرێکی نوێ!

هەرچی پەیام و هاوار و قیژە و دەنگدانەوەیەک، کە لە دەقەشیعرەکانیدا، بوونیان هەیە، ڕۆژانە هەستییان پێدەکەین، بەڵام، گەرومان توانی ئەو دەربڕینانەی نییە، کە شاعیر هەیەتی. بۆیە کە دەیانبیستین، وادەزانین، یەکمجارە لە گوێماندا دەزرینگێنەوە.
ئەوەندەی من ئاشنا بم، بە شیعری جیهانی، ئیمڕۆ، هیچ شاعیرێک شک نابەم، وەک قوباد، ژینگە و زیندەوەر و بەگیانەکانی، لە دەقەشیعرییەکانیاندا تەوزیف کرد بێ. شاعیری مێروولە و خاڵخاڵۆکە و کیسەڵ و بەفر و گەفر و دار و بەردە… . ئەگەر یەشار کەمال، سەفییانە لە مێروولەیەک ڕادەمێنە کە خەریکی ئاو خواردنەوەیە، ئەوا جەلیزادە، ئاشقانە لە خەمی ئەو میروولەیە دایە، کە لە کەنار زەریا یەک خەریکە نغرۆ دەبێ!

ئەلهەقەی، جەلیزادە شاعیرێکی گەردوونییە، ئەگەر، قەڵەمێکی باڵادەست و کارامە هەبێ، بە زمانی بزانێت و لێی تێبگا و دەنگی

بگەیەنێتە دونیا… . لێکۆڵەر و توێژەر و ڕەخنەکاری بەتوانا، دەتوانن میتۆد و تیوریی ئەدەبیی نوێ لە بەرهەمە شیعرییەکانی ئەودا هەڵهێنجن. ئێستا ئەو، وەک دیاردەی شیعریی، کەوتووەتە سەر سکەی خۆی، ئەگەر پچران و وەستان و کەوتنی نەهێتە ڕێ، دوورە نییە لە ئیستگەکانی داهاتوویدا بگاتە (قوتابخانەی شیعری پرایڤەتی خۆی). بەڵام با جارێ، ئەو پێشبینییە، بۆ ئایندە لێگەڕێین.

فازیل شەوڕۆ

٧ ی نیسانی ٢٠٢٢ ـــ دوبلن

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا…5…شەماڵ بارەوانی

بەشی پێنجەم/

هەرچی عیلمو لەکەلامی خوێند، بۆ پێلکی دارەخورما و (نعل) لەی بدەن..!

لە بەشی پێشووتر باسم لێوەکرد، کە لەناو مەلا و فەقێ ئیسلامیەکان و سەلەفیەکان بە گشتی ڕوانینێکی نیگەتیف و سەقەت و هەڵەو باو هەیە سەبارەت بە لۆژیک و فەلسەفە و زانستی کەلام و وەهابیزمەکان خوێندنی زانستی کەلام و لۆژیک و فەلسەفە، بە حەرام و تاوان و تابوو دەزانن و
لە کۆنەوە هەندێک لە پیاوە ئایینیە فەندەمەنتالیزمەکان سەبارەت بە فەلسەفە و لۆژیک گوتوویانە:(من تمنطق، تزندق)، یان گووتوویانە(علم لا يفهمه الغبي، ولا يحتاجه الذكي!)،
واتا:زانستێکە کەسی زیرەك پێویستی پێنابێت و کەسی گێوج و گەلیش قازانجی لێناکات !!.

سەبارەت بە زانستی گوتە(علم الکلام)یش،
گوتوویانە(حوکم ئەوەیە بە ئەهلی کەلام کە لێیان بدرێت بە پێلکی دارەخورما و (نعل)وە بە ناو هۆز و تیرەکان دا بگەڕێنرێن و بوترێت

ئەوە پاداشتی کەسێکە کە پشت لە کتێبەکەی خودا بکات و ڕوو لە کەلام بکات.)

هەڵبەت ئەوەش بڵێم، ئەو تێگەیشتنە هەڵەیە سەبارەت بە لۆژیک و فەلسەفە بە گشتی وا نییە لای پیاوان ئایینی و لە زۆرێک لەقوتابخانە ئایینییەکان و لەحوجرەکان، لە کۆنەوە و ئەستاش، کتێبی مەنتق و زانستی لۆژیک دەخوێندرێت، مەبەستم کتێبی لۆژیکی(إيساغوجي)یە. پیاوی ئایینی هەبووە چەند دانراو کتێبیشی لەو بوارە نووسیوە.

بۆ نموونە بۆتی(محەمەد سەعید ڕەمەزان بۆتی) کە مەلایەکی کورد بوو و لەو پایزەی کە بەهەڵە پێ گوترا بەهاری عەرەبی، لە 21 مارسی 2013، لە دیمەشقی پایتەختی سوریا تیرۆرکرا. جا ئێمە لە قوتابخانەی ئاینی(پەلپیتانی)، کتێبی (فقه السيرة)ی ئەو پیاوە ئاینیەمان وەکوو مەنهەج دەخوێند.
من لەحوجرە کۆمەڵێک کتێبەکیتری ئەو پیاوەم خوێندەوە، لەوانە:
-اللامذهبية أخطر بدعة تهدد الشريعة الإسلامية.
-السلفية مرحلة زمنية مباركة لا مذهب إسلامي.
-الجهاد في الإسلام كيف نفهمه وكيف نمارسه.
-الحكم العطائية شرح وتحليل.
-إشكالية تجديد أصول الفقه.
-كبرى اليقينيات الكونية.
-الإنسان مسير أم مخير.
-المذاهب التوحيدية والفلسفات المعاصرة.
لەمەی دوایان باسی گرووپە و مەزهەبە کەلامی و فەلسەفیەکان و وجودیەت و مەدەنییەتە و سیکولاریزم و تیوری پەرەسەندن و لۆژیک و زانست کردبوو و وەڵامی فەلسەفەی ماتریالیزمی دیالیکتیکی و ماتریالیزمی مێژوویی کرد بوو وەڵامی (ماتریالیزمی دیالیکتیکی و ماتریالیزمی مێژوویی)
مارکسی دابوویەوە و گەنگەشەی فەلسەفەی ئیلحادی کردبوو.
حەقیقەت بووتی تەنها پیاوێکی ئاینی ئاسایی نەبوو، بەڵکوو لاهوتی و تیولۆژیستێکی ئیسلامی و کەسێکی بەواتای وشە مرۆڤێکی ڕۆشنبیر و مەلایەکی موتەنەوەر بوو.

مەلای گەورە هەمان شێوە، لە پاڵ ئەوەی مەلاو پیاوێکی ئاینی بوو، لەهەمان کاتدا ڕوناکبیرێکی مەزنیش بوو، تەفسیرەکەی سەبارەت بە قورئان، تەفسیرێکی زۆر لۆژیکی و ئەقڵانییه.

وەلێ ئەوەشمان بیرنەچێت، وەک عەبدولکەریمی سروشی بیرمەند و عاریف و فەیلەسوفی بەڕەگەز ئێرانی و ڕاکردووی تاراوگە نشین دەڵێت(شارستانیەتی ئیسلامی، شارستانیەتی فیقه بووە، نەک فەلسەفە).شارستانیەتی پیاوانی ئایینی و فەقێکان بووە، نەک فەیلەسوفەکان.

بە درێژایی مێژووی ئیسلامی ئەوانەی گرنگییان بە زانستی کەلام و فەلسەفە و لۆژیک و زانستە ئەقڵییەکان داوە، هەمیشە لەلایان فەندەمەنتالیستەکان و توندڕەوەکانەوە، ڕووبەڕووی ڕەخنە و چەوسانەوە و سەرکوتکردن و تەکفیرکردن و کوشتن و دەربەدەری بوونەتەوە.

بۆ ئەوە سەیرێکی مێژووی ئیسلامی بکەین و لاپەڕەکانی ئەو مێژووە هەڵدەینەوە، بزانین چییان بەسەر باتنی و موعتەزیلە و ئیخوانولسەفا و هەلاج و ئیبولموقەفەع و گەیلانی دیمەشقی و جەعدی کوڕی دەرهەم و هەموو ئەو کەسایەتیە عاریف و ڕووناکبیر و گرووپە فیکری و مەزهەبیانە هێناوە، کە گرنگیان بە کاری ئەقڵ و فەلسەفە و لۆژیک داوە.

جا ئازیزان ئیسلامیەسیاسیەکان و سەلەفیزمەکان، ئەو ڕوانگە هەڵە و ناتەندروستەیان لە هەمبەر لۆژیک و فەلسەفە هەیە. گەرنا مەلاکەنەکان و زۆر پیاوی تری ئایینی ئێستاش هەن، دژی زانستی لۆژیک نین و ئێستایش ئەو کتێبە لۆژیکیە کلاسیکیەی ئیساگۆگی لە حوجرە و قوتابخانە ئایینیەکان دەخوێندرێت. وەکوو ئاماژەم پێدا. هەرچەند ئەو کتێبەی ئیساگۆگی هەموو شتێک نییە و دنیای لۆژیک و پانتایی فەلسەفە، زۆر لەوە فراوانترە، ئەوان کە دەشیخوێنن، هەڵبەت بە خزمەتی ئایینەکە و بە خوارکردنەوە لە پێناو ئایدیۆلۆژیای خۆیان و سەلماندنی بیر و باوەڕی خۆیان دەیخوێنن، نەک لۆژیک لە پێناو لۆژیک.

شیعر/ سەبەری ئاو… جەلال عەبدوڵڵا ساڵح

A

من ئەو ڕادەگرم

ئەگەر ئەو ئاو وەک من ڕابگرێ

من و ئەو هەردووکمان یەکتری ڕادەگرین

ئەگەر پرد وەک بەراز شانی بشکێ

لافاو وەک سرووشت پێکەنێ

B

ئەو هەتاوی شەوم بوو وەک خۆم

ئەو ئەستێرەی گڕم بوو وەک بەردی دڵم

ئەو شاتووی سپی و

کۆڵانی سەهۆڵم بوو

C

ئەو لە من دا ژیا وەک خاک بێدەنگ بوو

ئەو لە عەسرا ڕۆیی وەک دوێنێ

چارەیەکی نییە وەک پێرێ

د□ بێت وەک سبەینێ

لە چرکەیەکی ژیان دا جێم بێڵێ

D

ئەو دەڕووا، وەک ئەو دەچم

چوونمان پیویستە، وەک هاتین دوێنێ

خەو شیرینە لە خاکی نەرما

هەموو دەڕۆین

وەک ئەوان وەک بەفری سبەینێ

E

من ملیۆنێک کێشەی خۆراکم هەیە
من لە ماڵی برسی□تی دەژیم

بۆ ئەوەی تێربوون نەمرم

دەبێت میزەلانی سبەی بتەقێنم

بۆ ئەوەی وەک لە ناو برسی□تیدا نەمرم

دەبێت قەپ لە سێوی ئادەم بگرم

F

وەک سێوی سەوز قەیسی مزرە

وە ک چۆن بەڵاڵووک وەک بەفر سپی□

بۆ ئەوەی قەیسی شیرین بێت دەبێت سێو بمرێت

وەک چۆن قەیسی دەمرێت هەرمێ لەدایک دەبێت

G

بەلای من و تۆدا

سەیارەیەک کۆکی

سەربەرەوخوار ڕۆیشت و کەوت

هەردوو چاوی شکا

ئەگەر سەیارەکە نەمردایە

کۆڵانەکە ڕوو ناک دەبوو

من دەمیش چاوی تۆم دەبینی

چۆنیەتی وتنەوەی هۆنراوە و سرود... عەلی حەمەڕەشید

یەکێک لەو بابەتانەی کە منداڵان بە پەرۆشەوە گوێی لێدەگرن و چێژ و خۆشیی لێوەردەگرن هۆنراوەیە(شیعر) کە وەک گۆرانی دەیڵێنەوە. هۆنراوەی منداڵانیش وەک دەزانین تایبەتمەندی خۆی هەیە و وا باشە ئەو مامۆستا بەڕێزانەی کە لە قوتابخانەدا بە قوتابیانی دەڵێن شارەزاییان تێیدا هەبێت تا زیاتر سەرکەوتووبن لە هەڵبژاردنی ئەو هۆنراوانەی کە دەیانەوێت بە قوتابیانی بەڵێن هەر لە باخچەوە تا پۆلەکانی دواتر.مەرجەکانی هۆنراوەی تایبەت بە منداڵانیش بەکورتی لەم خاڵانەدا خۆی دەبینێتەوە:

1. کورت و پوخت بن و کۆتاییەکی باشی هەبێت ، بەشێوەیەک کە منداڵ خوێندییەوە یان بۆی خوێندرایەوە چاوەڕوانی دێڕی تر نەکات.
2. وشەکانی سەر بە فەرهەنگی منداڵان بن.
3. هەوڵبدرێت وشەی نامۆی بە منداڵ زۆر تێدا نەبێت.
4. بەپێی ئاستی تەمەنی منداڵ نوسرابن.
5. باس یان وشەی (کوشتن،مردن، خنکان،خوێن...)ی تیا نەبێت یان هەر وشەیەکی تر لەمانە تا لەڕوی دەروونییەوە کاریگەری نەرێنی لەسەر منداڵ جێنەهێڵێت.
6. هەوڵبدرێت ئاسۆی بیرکردنەوە و خەیاڵی منداڵ فراوانتر بکات.
7. گرنگی بە بەهاکان بەگشتی بدات بەتایبەتی بەها پەروەردەیی و زانستی و کۆمەڵایەتی و ژینگەیی و هەر بەهایەک کە شاعیر بەلایەوە گرنگ بێت.
8. ڕەچاوی لایەنی دەروونی تێدا بکرێت.
9. هەوڵبدرێت کە خاک و نیشتمان و ژینگە و باوک و دایک و خێزان و مامۆستا لای منداڵان خۆشەویست تر بکات ،هەروەها گیاندار و باڵندەکانیش.
10. بەکارهێنانی فەنتازیا(خەیاڵ) زیاتر وا لەمنداڵ دەکات کە چێژی لێوەربگرن و زیاتر لایان بمێنێتەوە.
11. گرنگی بدرێت بە زمان و ڕێزمان و ناکرێت لەپێناو سەروا و وەزنی شیعردا فەرامۆش بکرێن.
12. تا چیرۆک ئامۆژ بێت باشترە و زوو دەگاتە منداڵ .
13. مۆسیقایەکی ناوەوەی هەبێت کە لەکاتی خوێندنەوەیدا منداڵ

هەستی پێبکات

14. هەوڵبدرێت لە شیعردا زانیاری هەڵە نەدرێت بە منداڵ، بۆیە وا باشە شاعیر کە بۆ منداڵان دەنوسێت شارەزاییەکی باشی هەبێت بۆ ئەوەی نەکەوێتە هەڵەوە.
لەڕاستیدا دەبووایە وەک پڕۆگرام لە وەزارەتی پەروەردە کۆمەڵێک هۆنراوە و سرودی تایبەت لەلایەن لیژنەیەکی تایبەتمەندەوە ئامادەبکرایە کە لەقوتابخانەدا لەبەردەست مامۆستایاندا بووایە تا بەپێی گونجاندن و بابەتی هۆنراوەکان بۆ ئەو پۆلەی دەیانەوێت لێیهەڵبژێرن و بە منداڵانی بڵێن.لیژنەکەش واباشە لە کەسانی پسپۆڕ و شارەزا لەم بوارانەدا سەرپەرشتی بکەن(هۆنراوە ،دەرونناسی،ژینگەیی،تەندروستی،زمانەوانی،کلتوریی و کەلەپور،زانستی...)چونکە منداڵ لە قۆناغی باخچە و بنەڕەتییدا کە بنیاتنانی کەسایەتیی خۆیان و دروستکردنی کۆمەڵگەیە بە شێوەیەکی ورد و زانستییانە کاریان بۆ بکرێت تا سبەینێ کەسانێکی ڕۆشنبیر و چالاک و دروست دەربچن ،چونکە بمانەوێت و نەمانەوێت هۆنراوە کاریگەری خۆی بەهەردوو شێوەی ئەرێنی و نەرێنی لەسەر منداڵ جێدەهێڵێت.خۆمان کە گەورەین تائێستاش ئەو هۆنراوانەمان لە بیرە کە کاتی خۆی مامۆستا بەڕێزەکانمان پێیان وتووین.بۆیە بە وتنەوەی هۆنراوە بۆ منداڵان وا باشە مامۆستا ڕەچاوی ئەم خاڵانەی لای خوارەوە بکات:

15. هەڵبژاردنی هۆنراوەیەک کە گشت مەرجەکانی هۆنراوەی تایبەت بە منداڵانی تێدا بێت.
16. گونجاو بێت بۆ ئەو پۆلەی کە دەیەوێت بەمنداڵی بڵێت،واتا لە ئاستی تەمەنیاندا بێت.
17. کورت و پوخت و ئاسان بێت و بە ئاوازێک بوترێت.
18. بە مەبەستێک بێت کە مامۆستا پێشتر دیاریکردووە، نەک ئەو ڕۆژە و بەڕێکەوت هۆنراوەیەکی هاتە بەردەست یەکسەر بۆیان بنوسێت و پێیان بڵێت.
19. پێشتر ئامادەکاری بۆ ئەو هۆنراوەیە کردبێت کە هەڵی بژاردووە و دەیەوێت بەمنداڵی بڵێت،بزانێت خاوەنەکەی کێیە؟کورتەیەک دەربارەی ژیان و بەرهەمەکانی و ئەگەر پەرتوک یان نامیلکەی چاپکراوی هەبوو ،یان لەگۆڤارە تایبەتەکانی منداڵاندا ناوی هەبوو بۆ منداڵی باس بکات.
20. پێویستە ئەو سەرچاوەیەش دیاری بکات کە هۆنراوەکەی لێوەرگرتووە،تا منداڵ ئەگەر کەوتە بەردەستی جارێکی تر

بیخوێنێتەوە کە لەمەوەش مامۆستا دەتوانێت حەزی خوێندنەوە لای منداڵ پەرە پێبدات تا منداڵان لەسەرەتاوە خوێندنەوە بکەن بە کلتور.

21. ئەگەر لە قوتابخانەدا پەرتوکخانەی تێدا بوو لەوە بوترێتەوە باشترە و سەرچاوەکان لەوێ هەن و لەبەرئەوە هەر کاریگەری ئەرێنی لەسەر منداڵ دروست دەکات بۆ زیاتر ناسینی پەرتوکخانە و خۆشەویستکردنی پەرتوک و گۆڤار و خوێندنەوە.
22. خۆ ئەگەر ژوری مۆزیک لە قوتابخانەکەدا هەبوو لەوە کاریگەری باشتری دەبێت بەمەرجێک مامۆستا خۆی شارەزای مۆزیک بێت و بتوانێت ئامێرێک بژەنێت و پێشتر ئاوازێکی گونجاوی بۆ ئەو هۆنراوەیە دانابێت کە دەیەوێت پێیان بڵێت.
23. ئەگەر شارەزای مۆزیک نەبوو دەتوانێت سود لە هاوەڵەکانی وەربگرێت و هاوکاری بکەن بۆ ئەوەی ئاوازی بۆدابنێن ، یان ئەگەر ئەوان ئاوازیان داناوە بۆ هەمان هۆنراوە کە دەزانن گونجاوە بۆ تۆمارکراوی لێیان وەربگرێت بۆ قوتابییەکانی خۆی سودیان لێوەربگرێت.
24. مامۆستا دەشتوانێت سود لەو گۆرانییە تۆمار کراوانە وەربگرێت کە تایبەتن بە منداڵان بەمەرجێک هۆنراوەکە ئەو خاڵانەی لەخۆگرتبێت کە لەسەرەتاوە باسمان کرد.
25. واباشە مامۆستا ئاگاداری ئەوە بێت کە لەهەر پەرتوکێک نوسرا هۆنراوەی پەروەردەیی یان بۆ منداڵان،مەرج نییە هەموو هۆنراوەکان گونجاوبن و پەروەردەیی بن و دووربن لە وشە و وێنەی نەشیاو.بۆیە پێویستە مامۆستا ئامادەکارییەکی باشی بۆ بکات و بە وردیی و بە باشی هەڵسەنگاندنی بۆ بکات و بیخوێنێتەوە ئەوسا بڕیار بدات کە بە منداڵی بڵێ،چونکە کارێکی وا ئاسان نییە .
26. ئەگەر لە قوتابخانەدا (داتاشۆ) هەبێت ،مامۆستا دەتوانێت بۆ ئەو کارە سودی لێوەربگرێت.

شێوازی وتنەوەی هۆنراوە یان سرود:

هەموو ئەو ڕاستییە دەزانین کە منداڵان بەگشتی زۆر حەزیان لە گۆرانی و مۆزیکە و بەگوێگرتن لە گۆرانی دڵخۆش دەبن و جیهانە تایبەتەکەی خۆشیان وا دەخوازێت کە بۆ ئەوەی چێژ لە ژیان و سەردەمی منداڵی وەربگرن ئێمەی گەورە بەوریاییەوە هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکەین و وەک مافێکی ڕەوای خۆیان لەو کارە بڕوانین.بۆیە مامۆستایانی ئازیز کە هەمیشە پێشەنگ بوون لە پەروەردە و فێرکردندا بەهەمان شێوە لەم کارەشدا هەر پێشەنگن و

بەرپرسیارێتییەکی گەورەیە لە ئەستۆی ئەوان. لەکاتی وتنەوەی هەنراوە یان سرود دا پێویستە گرنگی زیاتر بەم بوارە بدرێت و بەشێوەیەکی گونجاو و ڕێگایەکی ئاسان کە منداڵان هەم چێژی لێوەربگرن و هەم هەنراوەکەش بە ئاسانی لەبەر بکەن.

• سەرەتا مامۆستا هەنراوەکە جارێک بەدەنگەوە بۆ قوتابیان بخوێنێتەوە تا بتوانێت حەزی منداڵەکان بۆ هەنراوەکە لەسیمایانەوە ببینێت.
• پاشان چیرۆک ئاسا باسێکی کورتی هەنراوەکە بکات و ناوی خاوەنەکەی بۆ منداڵان بڵێت.
• ئیتر دێڕ دێڕ لەسەر وایت بۆردەکە بینوسێت و بەو ئاوازەی کە ئامادەی کردووە خۆی بیڵێت و ئەوانیش لەدوایەوە بیڵێنەوە.
• کەزانی دێڕی یەکەم بە باشی دەڵێن ئەوا دەتوانێت دێڕی دووەم بنوسێت…بەمشێوەیە تا کۆتایی هەنراوەکە.
• دواتر دەتوانێت یەک یەک قوتابیان هەڵبسێنێت و بیڵێنەوە.

• لەم وتنەوەیەدا مامۆستا دەتوانێت ئەوانە دیاری بکات کە دەتوانن باشتر بەو ئاوازە بیڵێن و زووتر لەبەریان کردووە وەک کۆرسێک.
• دواتر جارێک ئەمان وەک کۆرس بیڵێن و ئەوانەش کە ماون دوای ئەمان بیڵێن و جاری سێیەم هەمووان پێکەوە بیڵێن.
• بەدووبارەکردنەوەی لەم شێوەیە لەگەڵ مامۆستا هەمووان دەتوانن هەنراوەکە لەبەر بکەن..
• ئیتر داوا لە قوتابیان بکات کە لە پەڕاوی تایبەتدا بینوسن. بۆ وانەی داهاتوو دووبارە بکرێتەوە باشتر و ئاسانترە لای قوتابیان و بە دووبارەکردنەوەش زیاتر لەبەری دەکەن و بەخۆشیەوە دەیڵێنەوە.

عەلی حەمەڕەشید
سەرپەرشتیاری پەروەردەیی

گۆڕان بە دوای بەهاکانی جوانیدا لە شیعری گۆراندا: دوو

ئاست لە جوانی-2-… نووسینی/ عەتا قەرەداخی

(بەشی دووەم)

وەکو پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد لە کۆی بەرهەمی شیعری گۆراندا جوانی بووەتە فەزایەك کە هەژموونی بەسەر هەموو دەقەکانیدا کردووە، بەو دەقانەشەوە کە پەیوەندیيان بە بواری سیاسەت و ئایدیۆلۆژیاوە هەیە. مەبەستمان لەم قسەیەش ئەوەیە کە گۆران وەکو شاعیر پێیوایە شیعر لە هەر جۆرێك بێت بەبێ جوانی بوونی نیە. ئەمەش لە روانگەی بەرهەمهێنانی شیعرێتەوە بۆچوونێکی تەواو درووستەو ئەوەی پێکهاتەیەکی زمانی دەکات بە شیعر تەنیا بنیادی نووسین نیە، چی ئەو بنیادە کلاسیکی بێت یان نوێ، بەڵکو لەپاڵ بنیادی زمانی یان شێوەی نووسیندا ڕەگەزێکی تر هەیە ئەویش بوونی شیعریەتە کە بنەمای سەرەکی شیعریەتیش جوانیە، هەربۆیە ناشێت بە بێ بوونی جوانی شیعریەت و بەو پێیەش شیعر بەرهەم بێت.

ئەم فەزای جوانیەی کە پانتایی شیعری گۆرانی داگیرکردووە بەشێوەیەکی سەرەکی دوو بوار دەگرێتەوە، کە ئەوانیش ئافرەت و سرووشتە. ئەم دوو ڕەگەزە هەردووکیان لە روانینی فەلسەفیەوە دوو ڕەگەزی نەرم، ناسك، هێمن، سۆزدارن. هەروەك هەردووکیان رووبەڕێکن لە خەیاڵ و ئەندێشەو بەرهەمهێنی ئەفسانەو یۆتۆپیان، کە ئەمانەش بەگشتی بەشداری دەکەن لە بەرهەمهێنانی دەقی شیعری و شیعریەت و داهێنان‌دا. ئەوەی جێگای سەرنجە لە شیعری گۆراندا ئەم دوو ڕەگەزە بەردەوام پێکەوە دێن و بەشێوەی ئاڵوگۆڕ دەشوبهێنرێن بە یەکتری. ئەویش بەپێی پێداویستی ئەو ئامانجەی کە دەقەکە مەبەستیەتی، یان پرسیار و جیهانبینی دەقەکە دەیسەپێنێت. هەروەك جوانی هەریەکە لەم دوو ڕەگەزە بەشێوەی ئاڵوگۆڕ دەبێتە سەرچاوە بۆ جوانی ئەویتریان.

لە هەڵبەستی (ئافرەت و جوانی) دا گۆران دەڵێت: بەڵام تەبیعەت هەرگیزاو هەرگیز… بێ رووناکی یە بێ بزەی ئازیز). کاتێ گۆران لە بری زاراوەی سرووشت وشەی تەبیعەت بەکار دەهێنێت بۆمان دەردەکەوێت یان بەجۆرێك هەستی پێدەکەین کە وشەی تەبیعەت وشەیەکی شیعریترە بۆ ئەو چوارچێوەی کە ئەو تیایدا بەکاری هێناوە. تەبیعەت هەموو ئەو گەردوونە دەگرێتەوە کە هەموو بوونەوەرانی تێدا دەژی بە مرۆڤیشەوە ئەمە بێجگە لە ڕەگەزە نازیندووەکان. لەم گەردوونەدا دوو سەرچاوەی

سەرەکی روونا کی هەن کە خۆر و مانگن و خۆر سەرچاوەی هەموو روونا کی و وزەیەو بۆ بوونی ئەو ژیان بوونی نیە. بەڵام لەپاڵ ئەم سەرچاوە گەورەیەدا گۆران سەرچاوەیەکی تری روونا کی لەم تەبیعەتدا دیاری دەکات و واینیشان دەدات کە سەرباری بوونی خۆرو سەرباری بوونی مانگ، ئەم تەبیعەتە بە تاریکی دەمێنێتەوە ئەگەر بزەی ئازیز، واتە ئەوی ئافرەت بوونی نەبێت. کەواتە لێرەدا بە ئاشکرا دەردەکەوێت کە لە دیدی گۆرانەوە ئەم گەردوونە بەبێ بوونی ئەوی ئافرەت بەبێ بەخشینی زەردەخەنەو بزەی سەرلێوی ئەوی ئافرەت تاریکستانە. کە ئەوەش لە ئاستێکی قوڵتردا مانای نەبوونی ژیانە بەبێ ئەوی ئافرەت. لێرەوە ئافرەت و بزەی سەرلێوی کە دەبێتە پاڵنەرو مێتیقی رووناك کردنەوەی تەبیعەت بەرهەمهێنی ژیان و زیندەگانیە لە گەردووندا، هەروەك زاراوەی بزەی ئازیز وەکو وێنە لە ناوەرۆکدا ئاستێك لە جوانی بەرهەمدەهێنێت و نهێنیەك لە خۆیدا هەڵدەگرێت.

لە وێنەی پێشوودا جوانی ئەوی ئافرەت دەبێتە مێتیقی بەردەوامی ژیان، بەڵام هەر بەدوای ئەوەدا شاعیر بەراوردێك دەکات لە نێوان جوانی هەندێ لە توخمەکانی نێو سرووشت و هەندێ بەشی جەستەی ئەوی ئافرەتداو سەرئەنجامیش قورسایی بەراوردکردنەکە بەلای ئەوی ئافرەت و جوانتربوونی ئەو لە سرووشت دەشکێتەوە. گۆران دەڵێت: (کام ئەستێرەی گەش، کام گوڵی کێوی/ ئاڵە وەك گوڵمی گۆی مەمکی لێوی).گۆران لەنێو ڕەگەزەکانی سرووشتدا بەدوای دەگمەنەکان لە جوانیدا دەگەڕێت و وەریاندەگرێت و بەراوردیان دەکات لەگەڵ هەندێ شوێنی هەستیاری جەستەی ئافرەتدا. لەو هەڵبژاردنەشدا وشەی کام بەکار دەهێنێت کە مانای هەڵبژاردنی باشترین لە ناو ئەو پۆل یان ئەو چەشنەدا دەگەیەنێت. کاتێ دەڵێت کام گوڵی کێوی مانای وایە لەنێو هەموو گوڵە کێوییەکاندا ئاڵترینیان هەڵدەبژێرێت و کاتێکیش دەڵێت کام ئەستێرەی گەش، مانای وایە دوو ئاستی هەڵبژاردن هەیە یەکەمیان ئەستێرە هەڵدەبژێرێت و لە ئاستی دووەمیشدا لەنێو ئەستێرەکاندا گەشترینیان هەڵدەبژێرێت و بەراوردیان دەکات لەگەڵ گوڵم، گۆی مەمك، لێو، کە ئەو وەها وێنای ئەم سێ ڕەگەزەی جەستەی ئافرەت دەکات کە ئاڵن و پێیوایە هیچ ئەستێرەیەکی گەش و هیچ گوڵێکی کێوی لە ئاڵیدا شان لەشانی گوڵمی ئەوی ئافرەت و گۆی مەمکی و لێوی نادات. لەڕاستیدا جوانی سرووشت یان وەکو گۆران خۆی دەیڵێت جوانی تەبیعەت، سەرچاوەیەو، ئەسڵەو هەموو جوانیەکانی تر لەبەرگیراوەی ئەون یان لاسیکردنەوەی ئەون. بەڵام ئاشکرایە کە لە روانگەی گۆرانەوە ئەوی ئافرەتیش بەشێکە لە کۆی سیستەمی تەبیعەت و لە رووی جوانیشەوە لەئاستی یەکەمدایەو بۆ نیشاندانی جوانی

ڕەگەزەکانی سرووشت. لە کاتێکدا ئەو ڕەگەزانە لێکچواندنیان پێدەکرێت لەگەڵ جوانی ئافرەتدا یان بەراورد دەکرێن بە جوانی ئافرەت و زۆربەی کاتیش جوانی ئافرەت وەکو سەرچاوە یان ئەسڵ نیشان دەدرێت و لە جوانی ڕەگەزەکانی تری سرووشت جوانتر بەرجەستە دەکرێت. لێرەوەو لەئاستی نەبینراوی وێنەکانی گۆراندا وەکو بەشێك لە بنەمای دەق، ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئافرەت وەکو ڕەگەزێکی مرۆیی و وەکو جوانی ئەگەر لە پێش سرووشتەوە نەبێت ئەوا هاوشانی سرووشت و جوانیەکەیەتی.
گۆران هەردوو جوانی ئافرەت و جوانی سرووشت پێکەوەتێکەڵاو دەکات و تابلۆیەکی قەشەنگی نموونەی باڵای جوانی لێ بەرهەمدێنێت. واتە شاعیر لە بەئاگاییەوە بێت یان لە نائاگاییەوە ئەو بەدوای بەرزترین ئاست لەجوانی یان جوانی رەهادا دەگەڕێت. هەروەك دیارە نە پێوانەیەك و نە ئاستێکی دیاریکراو نیە بۆ جوانی و پێناسەیەکی ئاشکراش بۆ جوانی رەها نیە، چونکە جوانی پەیوەندی بە هەستەوە هەیەو وەکو هەر شتێکی تری ئەم گەردوونە رێژەییە. لە پێکەوەبەستنی جوانی ئافرەت و جوانی سرووشتدا گۆران لە هەڵبەستی (جوانی لادێ)دا دەڵێت:

چەن جوانی بەرەو مەغریب ئەچی زەردە ئەدا لێت
پرشنگی خشڵ ئەبڵەق ئەکا دەوروبەری پێت
ڕۆژی دەمی کەل حازرە بۆ پێشکەشی بەرپێت
ئێوارەیە وا، هەڵگرە سا گۆزەی تازە.

شاعیر وێنەیەکی بەرجەستەی ئافرەتی لادێ پێشکەش دەکات کە چۆن دەمی ئێوارە یان خۆرنشین گۆزە دەنێتە سەرشانی و بەرەو کانی دێ دەڕوات بۆ ئەو هێنان. لەم وێنە بەرجەستەکراوەدا جوانیەك نیشان دەدرێت کە جوانی سادەو خاوێن و بێ رتووشی لادێیە، واتە جوانی سرووشت. ئافرەتی لادێ بە جوانیە ئاسایی و دەستلێنەدراوەکەیەوە وەکو بەشێك لەو سرووشتە وایە کە دەستی مرۆڤـــ و شارستانێتی و تەکنۆلۆجیای پێنەگەیشتووە. واتە گۆران لەئاستی قوڵی ئەم وێنەیەدا جوانیەك نیشان دەدات کە هاوشانی جوانی سرووشتە کە هیچ پەڵەیەکی پێوە نیە یان هیچ پەڵەیەکی بەرنەکەوتووە. ئەمی ئافرەت خۆی جوانە، بەڵام کاتێ دەمی خۆرنشین زەردەی خۆر لێی دەدا زیاتر جوانیەکی پەخش دەبێت. ئەو باسی ئەوە دەکات کە ئەو خشڵ و زێڕو زیووەی بە ئافرەتەکەوەیە تیشکی زەردی خۆرەتاوی دەمی ئاوابوون عەکس دەکاتەوەو وێنەیەکی رەنگاورەنگ پەخش دەبێت و دەبریسکێتەوە، هەمان شێوەی ئەو تەسبیحە قەزوانە ئەبڵەقەی کە چەندین رەنگ دەنوێنێت و

سەرنجی مرۆڤـــــ بۆ خۆی کێش دەکات و دەبێتە بەرهەمهێنی جۆرێك لە چێژ، کە لەڕاستیدا چێژی جوانیە. کاتێ ئەمی شێخ و شەنگ لەدەمی خۆرئاوادا بە گۆزەی سەرشانیەوە ڕێگای کانی دەگرێتەبەر، ڕۆژ کە لە چرکەساتی ئاوابووندایە ئامادەیە خۆی بخاتە بەرپێی ئەمی ئافرەت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە تەنانەت خۆر سەرسامە بەجوانی ئەمی ئافرەت و ئامادەیە لە خزمەتیدا بێت. لێرەدا سەرباری وەسفکردنی تابلۆی قەشەنگی خۆرئاوابوون و پەخشبوونی چەندین ڕەنگ لەئەنجامی بەرکەوتنی تیشکی زەردی دەم کەلدا بۆ خشڵەکانی ئەو، جوانیەکەی ئەم هێندە کاریگەرە کە خۆر هەرچەندە لە دەمی ئاوابوونیشدایە، بەڵام ئامــادەیە ببێتــە پەروانــەی دەوری ئــەم. دەشێ گۆران خۆی بــەخۆر چواندبێت و جوانی ئەوی کچی لادێ بەجۆرێك کاری لێکردبێت کە سەرباری هەڵکشانی تەمەنیش بەڵام ئامادەبێت لەبەرپێی ئەوی شێخدا بمرێت. ئەمەش لەڕاستیدا بریتیە لە قوربانیدان لە پێناوی جوانیدا، بەڵام جوانیەك کە دەستی لێنەدراوە، جوانی کچی لادێ، واتە جوانی سرووشتی خاوێن و پاکژ. دیسان لێرەدا جۆرێك لە گەڕانی بەردەوام بە دوای گەوهەرو ماهیەتی جوانیدا دەردەکەوێت و ئەوی شاعیریش لە کۆششی بەردەوامدایە بۆ گەیشتن بەو گەوهەرەی جوانی و ئامادەیشە لەناویدا بتوێتەوە. ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە گەڕانی گۆران بە دوای جوانی و گەوهەری جوانی و چێژی جوانیدا هاوشێوەی گەڕانی سۆفیە بە دوای رۆحی باڵاو کۆششکردنە بۆ دۆزینەوەو گەیشتن بەو رۆحەو توانەوە تیایدا. بە مانایەکی تر لە روانگەی گۆرانەوە جوانی بەرزو بڵندو پاکژ و بێگەردە وەکو رۆحی باڵا. هەروەك گۆران ویڵ و سەوداسەری ئەوەیە کە بگات بە گەوهەری جوانی ڕاستەقینە کە ئەوەش سەرئەنجام بەرەو قۆناغی جوانیپەرستی دەیبات. هەر لێرەشەوەیە لە شیعری گۆراندا پەیوەستبوونێکی هێجگار قوڵ بە ئافرەت و سرووشتەوە هەیە چونکە ئەم دوو ڕەگەزە بەرهەمهێنی ئەو جوانیە باڵایەن کە ئەوی شاعیر لە هەوڵ و کۆششی بەردەوامدایە تا پێی بگات.

شاعیر نەك هەر بەچاو جوانی دەبینێت و دەناسێت، بەڵکو پێدەچێت لە ئاستێکی باڵادا لە دەرەوەی بینین و لەلایەن هەستەوەرەکانی ترەوە هەستی پێبکرێت. گۆران لە هەڵبەستی” لە درزی پەچەوە” بەجۆرێك وەسفی جوانی دەکات کە هەست دەکرێت ئەو بە چاوی دڵ یان بەچاوی رۆح، جوان یان جوانی دەبینێت. لەم هەڵبەستەدا گۆران دەڵێت:

لەپڕ نازانم چۆن سەرم هەڵبڕی
بەرامبەرم بەژنێك دەرکەوت: وەك پەری
لەگەڵ ئەوەی لە عەباوە ئاڵابوو
لە دیمەنی شیرینی ئاشکرابوو.

ئەو باسی ئەوە دەكات كە خۆیشی نازانێت چۆن لە پڕ سەری هەڵبڕیووەو بەژنێكی جوانی شێوە پەری بینیووە. لێرەوە دەشێ وای لێكبدەینەوە كە بێجگە لە چاوی ئاسایی یان بێجگە لە هەستی بیستن، لێرەدا هەستی تر هەیە بۆ پەیبردن یان زانینی هاتنی ئەو شۆخە و هاتنی ئەویش هۆكاربووە بۆ ئەوەی ئەمی شاعیر لە پڕێكدا سەری هەڵبڕێت، واتە سەرهەڵبڕینی ئەم هێزێكی تر درووستیكردووە كە وەكو گوتمان دەشێ بینین بێت بەچاوی رۆح یان دڵ. ئەوەی ئەم دەیبینێت لە عەباوە ئاڵاوە، بەڵام لە بینینی ئەمدا هەم وەكو پەری وابووە، هەم لە دیمەنیدا شیرینی ئاشكرابووە. ئەمی شاعیر ئەو بەژنەی بینیوێتی سەرباری ئەوەش لە عەباوە پێچراوە، دەیشوبهێنێت بە پەری. هەرچەندە ئێمە نازانین ئایا جەستەی ئەو كەسە دەشوبهێنێت بە پەری یان لەسیماو روخساری، لە كاتێكدا ئەگەر ئەو لە عەباوە پێچرابێت مانای وایە ئەم نە سیماو نە جەستەشی بە باشی نابینێت. كەواتە دیسان لێرەشەوە دەشێ وای بۆ بچین كە ئەم بە چاوی رۆح، یان دڵ دەیبینێت و بۆی دەردەكەوێت كە هاوشێوەی پەریە. هەروەك دەشێ لەبنەڕەتدا ئەم وێنە بەرجەستەیەی كە ئەو وەكو پەیكەر پێشكەشی دەكات، لە واقیعدا بوونی نەبێت و كۆی وێنەكە درووستكراو یان بەرهەمی خەیاڵ و ئەندێشەی شاعیر بێت. ئەم لێكدانەوەیەش زیاتر ڕێگای تێدەچێت. ئەویش لەبەرئەوەی كاتێ ئەم خۆی ئەفرێندەری ئەو وێنەیە بێت و لە خەیاڵدا درووستی كردبێت، دەزانێت كە شۆخ و شەنگ و فریشتە ئاسا درووستی كردووە. لە لایەكی ترەوە شاعیر تەنیا لە دیمەنی ئەو بەژنەدا كە لە عەباوە ئاڵاوە شیرینی دەبینێت كە ئەویش دیسان دەشێ لە ڕێگای هەستەكانی ترەوە بگات بەو ئەنجامە، چونكە هەستی بینین بە چاو ناتوانێت خاسێتی شاراوە یان نادیاری شتەكان دیاری بكات، بە تایبەتی ئەو خاسێتانەی كە ئەركی هەستەوەرەكانی ترە دیارییان بكات. هەرچەندە لێرەدا شاعیر باسی شیرینی مەعنەوی دەكات نەك شیرینی مادی كە ئەمەی دووەمیان لە ڕێگای هەستی چێژكردنەوە دیاری دەكرێت.

شاعیر لە ڕێگای لێكچواندنی بەشەكانی جەستەی ژنێوێ، كە ئێوی ژن بە پەری ناوی دەبات، بە ڕەگەزە جۆراوجۆرەكانی سرووشت، تابلۆیەكی رەنگاورەنگ لە چەندین وێنە پێشكەش دەكات كە پێكەوە بەرهەمهێنی ئاستێكی بەرز لە جوانین و هەردوو ڕەگەزی سرووشت و بەشەكانی جەستەی ئافرەت لەبەرهەمهێنانی ئەو جوانیەدا بەشداری دەكەن. شاعیر دەڵێت:

قۆڵ و مەچەك ساف و سپی وەك شووشە
سەرپەنجەكان یاقووتێك بوون بە ورشە
بێینە سەر چاو: چاوێك… بڵێم چ چاوێك؟

کانی سیحر، دەریای عیشوە، گێژاوێك
کەوا کەوتە بەر شەپۆلی هەستی من
لەو ڕۆژەوە هەر نقوم ئەبێ بەرەو من.

ئەوێك کە لە عەباوە پێچراوە، ئەمی شاعیر وەسفی قۆڵ و سەرپەنجەکانی دەکات. قۆڵ دەچوێنێت بە شووشەی سپی و ساف و بێ خەوش، سەرپەنجەکانیش دەچوێنێت بە یاقووت. لێرەدا شووشەو یاقووت وەکو دوو ڕەگەزی سرووشتی کە هێمای سپێتی و سافی و درەوشانەوەن، خاوەنی پێناسەی خۆیانن و ناسراون، قۆڵ و سەرپەنجەی ئەم لەگەڵ ئەوان لێکچواندنیان پێدەکرێت بەمەبەستی دەرخستنی جوانی ئەمی ئافرەت. هەروەك چاوەکانیشی لێکچواندنیان پێدەکرێت لەگەڵ کانی سیحرو دەریای عیشوەو گێژاو. لە لێکچواندنی قۆڵ و مەچەك و سەرچەنجەدا، توخمە کانزاییەکانی سرووشت وەردەگرێت، بەڵام لە لێکچواندنی چاودا ئەو توخم و ڕەگەزانە وەردەگرێت کە پەیوەندییان بە ئاوەوە هەیە. قۆڵ و مەچەك و سەرپەنجە جێگیرن، هەمان شێوەی جێگیریی کانزاو ڕەگەزە ئۆرگانییەکانی تری ناو سرووشت، بەڵام چاو بە نیگاو بینین و پەخشکردنی نهێنی و هەست و حەزو ئارەزوو لە جوڵەی بەردەوامدایە وەکو ئاو کە وەستانی نیە. چاو کانی سیحرە، واتە سەرچاوەی نهێنی و کەمەرکێشکردنی ڕەگەزی بەرامبەرە، چاو دەریای عیشوەیە، دیارە عیشوە لێرەدا بریتییە لە حەزو ئارەزووی دنیایی. بەم پێیە چاو سەرچاوەی نیشاندانی حەز و ئارەزووە دنیاییەکانە. چاو گێژاوە، واتە چاو ئەو قوڵایی و ونکەرو حەشاردەرو راکێشەرەیە کە هەم شتەکان پەردەپۆش دەکات هەم ئاڵۆزیان دەکات و هۆکەشی ئەوەیە کە هاوشێوەی گێژاوی ناو دەریاو ئۆقیانووسەکان ڕەگەزی بەرامبەر رادەکێشێت و لەخۆیدا ونی دەکات. لێرەدا شان بەشانی بەرهەمهێنانی جوانی ئەم وێنە یەك لەدوای یەکانە ئاماژەی حەز و ئارەزووی جەستەیی ئەوی ئافرەت دەردەخەن و ئەوەش نیشان دەدەن کە چۆن کاریگەری خۆی لە ڕێگای چاوەوە لەسەر ڕەگەزی بەرامبەر دادەنێت و بەدوای خۆیدا کێشی دەکات و دەیخاتە گێژاوی دەریای بێبنەوە. لێرەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە دەڵێت سەرباری ئەوەی کە ڕەگەزی نێر چەند خۆی بەهێز نیشان بدات و چەند هێمای پتەویی و تووندوتیژی و نەچەمانەوە بێت، بەڵام هێشتا نیگاو حەزو سیحری چاوی ئەوی ئافرەت هەژموونی بەسەر ئەمی پیاو یان ڕەگەزی نێردا دەکات و موگناتیس ئاسا بەلای خۆیدا رایدەکێشێت و لە گێژاوی حەز و ئارەزووەکاندا ونی دەکات. هەرئەوەش وادەکات کە ئەمی شاعیر لەو ڕۆژەوە ئەو بەژن و باڵاو ئەو چاوە ئەفسووناوییانەی بینیووە کەوتووتە ناو ئەو گیژاوە قوڵەوەو بەدوایدا دەڕوات.

لێرەوە ئەوە ئاشکرا دەبێت کە مرۆڤـــــ بە سرووشتی عیشقی جوانیە. پاڵنەری ئەم عیشقەش دوو ئاستە لە چێژ، چێژی ڕۆحی و چێژی جەستەیی. یەکەمیان ڕەهەندێکی سۆفیانەی هەیە و دووەمیشیان ڕەهەندێکی دنیایی هەیە. مرۆڤ بە سرووشتی پێکهاتەیەکە هەردوو ڕەهەندەکە لە بوونی ئەودا کۆدەبنەوەو ئەگەر جۆرێك لە هاوسەنگی لە نێوان ئەم دوو ڕەهەندەدا درووستبوو، ئەوا کەسێتی مرۆڤـــــ هاوسەنگ دەبێت و ئەم هاوسەنگبوونەش هاوشێوەی هارمۆنیای سرووشتە. ئەگەر ناهاوسەنگیش لە پەیوەندی ئەم دوو ڕەهەندەدا هەبێت ئەوا ناهاوسەنگی کەسێتی درووست دەکات و ئەمەش هاوشێوەی تێکچوونی هارمۆنیای سرووشتە کە مەبەست لە هارمۆنیای سرووشت پێکەوە گونجاندن و پێکەوە کارکردن و تەواوکردنی یەکتری توخم و ڕەگەزەکانی نێو سرووشتە.

جوانی لای گۆران شتێکی بێ لایەن و بێ کاریگەری نیە، بەڵکو سەرباری ئەوەی سەرچاوەی بەرهەمهێنانی چێژەو چێژ دەبەخشێت، هەروەها ڕۆڵی کارکەرو پاڵنەریش دەبینێت لە ژیاندا یان بە دەربڕینێکی تر وەکو مۆتیفی ژیان کاردەکات و دەبێتە هۆی درێژەدان بە ژیان و زیندەگانی بە تایبەتی گۆران دیمەنێك پێشکەش دەکات کە تیایدا کەسێك بەرجەستە دەکات کە هیچ چاوەڕوانیەکی نەماوە لە ژیانداو تەنیا چاوەڕوانی مردن دەکات، بەڵام جوانی دەبێتە ئەو مۆتیفەی کە هیوای ژیانی لادرووست دەکاتەوەو ئومێدپەیداکردنەوە بە ژیان بەسەر بێ ئومێدی و چاوەڕوانی مردندا زاڵ دەبێت. لە هەڵبەستی (نیاز)دا گۆران دەڵێت:

چاوەنواڕم، سا کەی گەردوون، گەردوونی بێ باك
جانەوەری گڵێ هان ئەدا بمکاتە خۆراك؟
بەڵام ئەی یار، یاری نازدار، شۆڕەژنی شۆخ
بە لێوی ئاڵ، بەچاوی ڕەش، چاوی ڕەشی تۆخ
بە باڵای بەرز، بەئەندامی نەرم و شل و جوان
ڕەوتی شیرین، عیشوەو نازی گفتوگۆ و جوڵان
بەم جوانیانە کە زینەتی بەهەشتی دنیان
بەم جوانیانە کە لە تۆدا هەموویان پەیدان
لەو ڕۆژەوە دیوومە سیحری زەردەپەڕی تۆ
دنیای دەروون مەلەکانی هاتووەتەوە گۆ
سەرچاوەکەی عومری جوانیم هاتۆتەوە قوڵ
باغچەی ژینم پڕ بۆتەوە لە نەمامی گوڵ.

ئەم لە چاوەڕوانی مەرگدایە، واتە هیچ ئومێدێکی ژیانی نەماوە، بەڵام ئەوی ژن بە جوانیەکانی کۆتایی بە بێ ئومێدیەکانی ئەم دەهێنێت و دەیگێڕێتەوەبۆ ژیان. شاعیر لە وەسفی ڕەگەزە جۆراوجۆرە

جوانەکانی جەستەی ئەوی ژندا هەوێنی زیندەگانی و درێژەدان بەژیان رامدەکات. کاتێ باسی بەشەکانی جەستەی ژن دەکات، وەکو هۆکاری گێڕانەوەی کەسێکی بێئومێدبوو بۆ ئامێزی ژیان سەیریان دەکات. ئەمی شاعیر لە ڕێگای نیشاندانی دیمەنە جوانەکانی جەستەی ژن یان ئافرەتەوە دەیەوێت ئافرەت وەکو پێکهاتەیەك لە جوانی پێکەش بکات. هەر لەسەرەتاشەوە ئەو ژن وەکو یارو یاری نازدار دەدوێنێت. کەواتە لێرەدا جۆرێك لە هۆگری و پەیوەندی لە نێوان خۆی و ئەوی ژندا نیشان دەدات کاتێك بە دەربڕینی یار دەیدوێنێت و لەپاڵ ئەوەشدا وەسفێکی بەرزی دەکات بە دەربڕینی شۆڕەژنی شۆخ کە ئەمەش مانای کۆبوونەوەی گەلێك سیفاتی جوانیە تیایدا. کە دواتر ئەو سیفاتەنە ورد دەکاتەوەو هەریەکەیان بەپێی گونجاندن و رۆڵبینین بۆ بەرجەستەکردنی تابلۆیەکی جوان کە ببێتە سەرچاوەی بەخشینی چێژی جوانی بەکاردەهێنێت. لێوی ئاڵ، چاوی رەشی تۆخ،باڵای بەرز، ئەندامی نەرم و شل و جوان، ڕەوتی شیرین، عیشوەی ناز لە گفتوگۆو جوڵانا. ئەوەی تێبینی دەکرێت لە ڕێگای دەربڕینی زمانەوە، گۆران کۆگایەك لە خاسێت و سیفاتی جوانی هەیە بۆ ئەوەی بیانداتە پاڵ هەر شتێك کە دەیەوێت وەسفی بکات. هەر ئەوەش هۆکاری سەرکەوتنی ئەم شاعیرەیە لەبەرهەمهێنانی چەندین وێنەی شیعری رەنگاورەنگدا کە هەریەکە لەو وێنانەش بەو ئەندازەی کە بەشداری دەکات لە بەرهەمهێنانی جوانیدا، بەشداریش دەکات لە بەرهەمهێنانی شیعریەتی دەقەکانیداو بەهەمان ئەندازەش دەبێتە ڕەگەزی یەکەمی زمان یان دەق بۆ هەڵگرتنی دەلالات و مانای جۆراوجۆر بەپێی ئەو چوارچێوەیەی کە تیایدا بەکار دەهێنرێت.

ئاوەڵناوەکانی (ئاڵ، رەش، تۆخ، بەرز، نەرم، شل، جوان، شیرین)، کە وەسفی لێو و چاو و باڵا و ئەندامانی تری لەشی ئەوی ژن دەکەن، لەلایەك بەرهەمهێنی تابلۆیەکن لە جوانی، لەلایەکی ترەوە هەڵگری دەلالاتی مێیتین و لەپشتی ئەمەشەوە جۆرێك لە رۆچوون و شۆڕبوونەوە بۆ ئاماژەی سێکسی هەیە کە هەستی بینین یان بیستن و بەرکەوتن لەم ڕەگەزانەی جەستەی مێ یان ئەوی ژندا هەستی پێدەکات یان دەیبینێت. شاعیر هەموو ئەم جوانیانە کۆدەکاتەوەو بە جوانی بەهەشتی دنیا باسیان دەکات و هەموویشیان لەوی شۆڕەژنی شۆخ یان لەوی یاردا هەن. ڕەنگە ئێستا سەرنجمان بۆ ئەوە بچێت و بپرسین مەبەست لە بەهشتی دنیا چیە؟ ئاشکرایە ئەوەی باوەو پێی راهاتووین بەهەشت بەپێی چەمکی ئایین ئەو پاداشتە مەزنەیە کە خودا لە دوای ڕۆژی لێپرسینەوە دەیبەخشێت بەو کەسانەی کە بڕوادارن و بەدڵسۆزیەوە فەرمایشتەکانی ئەویان جێبەجێکردووە. ئەم بەهەشتە بەهەشتێکی

چاوەڕوانکراوەو تەنیا ئەوەندەی لەبارەوە دەزانین کە دنیایەکی بێ وێنەیەو بۆ مرۆڤی زیندوو خەونێکی ئایندەییە. بەڵام لەپاڵ ئەم بەهەشتەدا گۆران باسی بەهەشتی دنیایی دەکات. بێگومان مەبەست لە بەهەشتی دنیایی درووستکردنی دنیایەکی هاوشێوەی ئەو بەهەشتەیە کە خەونی ئایندەیە. ئەمیش واتە بەهەشتی دنیایی درووستکردنی فەزاو دنیایەکە با بچووکیش بێت کە خاسێتەکانی بەهەشتی ئەو دنیای هەبێت. واتە دنیایەك مرۆڤ تیایدا بگات بەهەموو ئەو شتانەی کە ئارەزووی دەکات. گۆران ئەو بەهەشتە لە ئەوی ژندا دەبینێت، کەواتە لێرەدا گۆران ژن هاوشێوە دەکات لە گەڵ بەهەشتی خودادا. خاوەن بڕواو گوێڕایەڵەکانی فەرمانی خودا بە ئومێدی ئەوەن لە بەهەشتدا هەموو ئەو شتانەیان بۆ دەستەبەر ببێت کە دڵیان دەیخوازێت. ئەمی شاعیریش وەها سەیری ئەوی ژنی شۆخ و شەنگ دەکات کە جەستەی ئەو و جوانیەکانی ئەو ئامازەو جوڵەو ڕەوتی ئەو کە هەموویان بەهەشتی فراوانتری جوانی ئەویان پێکهێناوە، ئەمی ژن دەکەن بەو بەهەشتەی کە هەموو خواستەکانی دڵی ئەمی تێدا دەستەبەرو فەراهەم دەبێت، کە دەشێ گەیشتن بێت بە لوتکەی چێژی جەستەیی و لوتکەی چێژی ڕۆحی کە دووەمیان چێژوەرگرتنە لە جوانیەکانی جەستەو هەموو خاسێتێکی ژن. لێرەدا لە ئاستی قوڵتردا هاوشێوەبوونێکی ئاشکرا لە نێوان بەهەشتی ژن و بەهەشتی ئەسڵیدا درووست دەبێت کە هەردووکیان لەبەخشینی خۆشی و چێژدا هاوشێوەن.

دنیای پڕ لەجوانی و چێژی ژن هەرئەوە نیە چێژ بەم ببەخشێت بەڵکو لەبەردەم دەروازەکانی مەرگەوە دەیگێڕێتەوە بۆ ژیان. هەروەکو خۆی دەڵێت لەو ڕۆژەوە سیحری زەردەپەڵی ئەوی شۆڕەژنی شێخی بینیووە، هەموو شتێك بە لایەنی ئەرێنیدا گۆڕاوە. واتە لەو ڕۆژەدا کە ئەمی شاعیر چاوەڕوانی ئەوەی دەکرد جانەوەری گۆڕ یان ئاشکراتر بڵێین ئیزرائیل بێت و گیانی بکێشێت، پاڵنەری ژیان و بەردەوامبوون لە ناخیدا زیندوو بوونەوەو چالاك بوون و جانەوەری مەرگیان بەزاندووە. تەنانەت بەجۆرێك وەسفی خۆی دەکات نەك هەر ئەوەی زیندوو بووەتەوە، بەڵکو گەڕاوەتەوە بۆ قۆناغی لاوێتی، بۆ ئەو سەروەختەی کە هیواو ئاوات و حەز و خۆزگەو دنیاویستی هەموو بوون و ژیانی ئەمیان داگیرکردبوو.

ئێستا ئەم وەکو لاوێکی خاوەن خەون و خەیاڵی مەودا قوڵ و وەکو مرۆڤێکی چالاك خۆی نمایش دەکات. هەروەك باس لەوە دەکات کە سەرچاوەی عومری جوانی ژیاوەتەوە. ئەم خۆی دەچوێنێت بە سرووشت، بەڵام سرووشتی بەهار کە کانی و سەرچاوەکان دەژێنەوە. هەروەك

ژیانی وەكو باخچەیەك وەسف دەكات كە پڕبێتەوە لە نەمامی گوڵ. ئاشكرایە كە گوڵ بەرهەمی وەرزی بەهارە، كاتێك ئەم ژیانی خۆی دەچوێنێت بە باخچەی گوڵ، مەبەستی ئەوەیە كە ئەو گەڕاوەتەوە بۆ سەردەمی لاوێتی. هۆكارو پاڵنەرو مۆتیقی سەرەكی ئەم گەڕانەوەیە لە كەناری مەرگەوە بۆ چالاكترین قۆناغی ژیان، ئەوی یارە واتە ئەوی شێرەِژنی شێخ بە هەموو جوانیەكانیەوە. كەواتە گۆران بانگەشە بۆ ئەوە دەكات كە ژن یان جوانی ژن كە سەرچاوەی چێژی جەستەیی و رۆحیشە مۆتیقی سەرەكی ئەم ژیانەوەیە. هەر لێرەوە ئەو دەلالەتە بەرەهەم دێت كە ژن بە جوانیەكانیەوە، وەكو گۆران پێناسەی دەكات بە گشتی بریتیە لە جوانی، نەك هەر بارگاوی كراوە بە ڕەگەزەكانی ژیاندۆستی، بەڵكو مۆتیقی ژیاندۆستیەو لەم دەقە زمانیە تابلۆئامێزەدا بەجۆرێك هەژموونی ژیان بەرفراوان و باڵادەست دەكات كە مۆتیقی مەرگدۆستی لەبەردەمیدا پاسیق دەبێت و لەجوڵە دەكەوێت و لە نێوان دوانەی ژیاندۆستی- ئیرۆس و مەرگدۆستی -تاناتۆسدا- ئیرۆس سەردەكەوێت و تاناتۆس دەبەزێت كە سەرچاوەی ئەم باڵادەستبوونەی ئیرۆس جوانیەكانی ژن و خودی ژنە.

عەتا قەرەداخی

چیتر لەمنداڵدانی یۆساكانم

هیچ گاتایەکی تر لەدایک نابێت...
شەماڵ بارەوانی

کەحەرفەکانم
چوونەوە سەر نەسلی کڕوزانەوە
و
کچێنی ڕستەکانم
ڕەنگی بێوەژنیان گرت

کە نیشتمانی خەونەکانم
پڕ بوو لە ترپەی ئاوارەیی
و
ڕێزمانی چاوەڕوانیم
ئیعرابی کوێری لێ ڕوا

کە نزاکانم بە فەتوای نائومێدی
پێچرایەوە
و
مەزهەبی
عیشق بە چەقۆی خوڕافە
نەزیفکرا
مەیە

قەراربوو
بەرلەوەی دەستنووسی خەمەکانم
پێ بگرێت
و
لەهجەی گریانم پاراوبێت

بەرلەوەی
حەلاجی وشەکانم
تەریقەتی دەهریبوون بپۆشن
و
بەرماڵی ئنتیمام
لە هەرتەقەی بێ هیوایی
سیخناخ بێ

بەرلەوەی
کفری ڕەشبینی
لە میحرابی وشەکانم
داگیرسێت
و
فەسڵی کاڵبوونەوە
لە ترۆپکی تەمەنم
چر□ بکات

بەرلەوەی
تۆبەی سنعانی
پیتەکانم
بەتاڵ بێتەوە
و
□□ه□□ی بارانی بێ تاقەتی
لە دەروازەی دەروونم دابکات

بەرلەوەی
گەڵای دیدەم
هەڵبوەرێت و
باهۆزی ع□ بەس
لە سردابی ڕۆحم
هەڵبکات
تۆبێیتەوە

درەنگە،و کات بەسەرچوو
من ئیتر نە حەوسەڵەی
کۆپی کردنی دوو ڕکات پێکەنین
و
نەیش مەزاجی
خواردنەوەی کوپێک
خەندەم ماوە

تازە فانۆزی بینایم
چووە وەرزی کزی
و
سورەتی گەنجیم
مەحکوم بوو

بە ئایەتی پیری

ئاڤێستای ئەمەلم
کوژایەوە
و
چیتر لەمنداڵدانی یەسناکانم
هیچ گاتایەکی تر لەدایک نابێت

ئیدی گوڵی سەمایەکیتر
لەباڵی زۆربام شکۆفەناکات
و
درەختی ئشتیام
هیچ هێشووە ئامێزێکی تری
لێ ناروێت

من لەمێژە گۆزەی قاقام هاڕەیکردووە
و
خەونی فڕینم بەشکان مەحکوم بووە

لە مێژە ئینجیلی ئاواتەکانم
لەمانا بەتاڵ بووەتەوە و
وەرزی مەسیحم خاچی پایزی
گرتووە

ئیدی
تەرمی خەونەکانم
بە تابووتی ماڵئاوایی دەسپێرم

پاشماوەی کاتژمێرەکانی تەمەنم
دەپێچمەوە و
دەچمەوە سەر کۆتا چرکەکانی
هەڵوەرین

دەڕۆمەوە
بۆ نیشتمانی فرمێسک
بۆ کەناری عەدەم
بۆ باوەشی سەراب و
تاراوگەی دڵشگوشین

سروود… نەوزاد بەندی

بە دەست ..بە بیر ..بە بێداریی
هەڵمەت ئەبەین بۆ ڕزگاریی ..

هیواکان ئەڕوێنینەوە ..
هەڵۆکان ئەهێنینەوە ..

چەکی باوەڕ ئەکەینە شان
مەرگ بۆ نیشتمانفرۆشان ..

بە دەست ..بە بیر.. بە بێداری
هەڵکەین مەشخەڵی ڕزگاریی

ئێمە زۆرینەی بێدەنگین
خاوەن هەڵوێست و بەڕەنگین ..

لە بێدەنگیی ئەچینە دەر
لە بێڕەنگیی ئەچینە دەر

چونکە هیوای گەل فرۆشرا
میللەت بە بێگانە دۆشرا

بە دەست ..بە بیر .. بە بێداریی
ئەبین بە خێری ڕزگاریی

خوێنی ئەنفال هەر ئەچۆڕێ
تاوانە نەیەینە گۆڕێ ..
وا بە چاوی سەر ئەبینین
تا بێ ئەم خەڵکە ئەدۆڕێ ..

هەر پەیامی گەل ، پەیامە ..
ئەبێ بگا وەکو نامە ..
چونکە داهاتووی تاریکە ،
هەر میللەتێ بێ بەرنامە ..

تەماشا کەن بە چاوی سەر
چۆن زێڕی خاک ئەبرێتە دەر
ئەوان هەژاریی ئەڕوێنن ..
بۆیە ئەبێ شکست بێنن ..

ڕازی نابین بەم حاڵەوە ..
بێخ□م □ین□□ب ماڵەوە ..
دەنگی میللەت زوڵاڵ نەبێ
ڕزگار بوونی مەحاڵ ئەبێ ..

بە دەست ..به بیر .. بە بێداریی
کۆتایی دێ ستەمکاریی ..

ـــــ نەوزاد بەندی ـــــ

دەنگی کرێکار ژمارە 32

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە 32ی دەنگی کرێکار کلیکی بکەن…]

[DangiKrekar_32Download]

چوارەمین دیداری شیعری کوردی “یۆتۆبۆری” لە وڵا تی سوید بەڕێوەچوو

مەنسوور جیهانی

ـ چوارەمین دیداری شیعری کوردی “یۆتۆبۆری” بە بەشداریی شاعیران و نووسەرانی کورد لە شاری یۆتۆبۆری لە وڵا تی سوید بەڕێوەچوو.

چوارەمین دیداری شیعری کوردی "یۆتۆبۆری" Goteborg لە لایەن کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی یۆتۆبۆری، بە بەشداریی شاعیران و نووسەرانی کورد و بە ئامادەبوونی گرووپی دەفی ژنانی یۆتۆبۆری بە هاوکاری موزیکزانی کورد "ئاسۆ دیلان" بە ئامێری عوود لە رۆژانی 26 و 27 مارسی 2022 لە هۆڵی "فۆڵکت هیووس" Folkets Hus Hammarkullen لە شاری یۆتۆبۆری لە وڵاتی سوید بەڕێوەچوو.

یەکێک لە خاڵە بەرچاوەکانی ئەم رووداوە ئەدەبییە ئامادەبوونی نووسەری گەورەی کورد مامۆستا "عەبدوڵڵا سەراج" لە هەر دوو ڕۆژیی دیدارەکەدا بوو.

"شەماڵ ئیبڕاهیم زادە" وەکوو پێشکەشکارێکی سەرکەوتوو چوارەمین دیداری شیعری کوردی "یۆتۆبۆری" بەڕێوەبرد و هونەرمەند "ڕێبین ڕەشید" کاری دیکۆر و ڕووناکی ئەنجامدا و هەروەها کاروباریی تەکنیکیش لە ئەستۆی "نەوزاد باهر"ەوە بوو.

هونەرمەند "عزەت رەئووف" وتاری دیدارەکەی خوێندەوە و لە ڕێوڕەسمی کۆتاییشدا بەڕێز "محەمەد قادر" لە دەستەی بەڕێوەبەریی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی "یۆتۆبۆری" خەڵاتی ڕێزلێنانی بەسەر بەشداربووان‌دا دابەشکرد.

بەرنامەکانی رۆژی یەکەمی چوارەمین دیداری شیعری کوردی "یۆتۆبۆری" بە بەشداریی گرووپی دەفی ژنانی یۆتۆبۆری دەستی پێکرد و "سابیر سدیق" میوانی تایبەتی ئەم دیدارە بوو و بەشداربووانی ئەم ڕۆژەش بریتی بوون لە: "داناز عەبدوالڕەحمان"، "بنار کەولۆز"، "ڕەسوول سەفەریانی"، "کەژاڵ جەلال" و "خاڵە حەمە".

بەشداربووانی رۆژی دووهەمی ئەم رووداوە گرینگە ئەدەبییەش بریتی بوون لە: "بەکر حەبیب"، "گۆران سدیق"، "رۆژا ناسر"، "یاسین مەحموود"، "سۆزە بەرزەنجی"، "هیوا رەسووڵ" و "ئاکۆ محەمەد سابیر".

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://www.facebook.com/kurdiskafilmtraffen

رێکخراوەکان(NGO)و کاری هەرەوەزی… سەلام عەبدوڵڵا

هەزاران کەسی ئەکادیمی، سیاسەتمەدار و شارەزا لە بوارە جیاجیاکان لەگەل ئەم یان ئەو رێکخراوی کۆمەڵگەی مەدەنی و بە خەرجی حکومەتە سەرمایەدار و کۆمپانییە(ستەمکار و گەندەڵ و شەڕخواز)ەکان، کاردەکەن، گوایە رێکخراوگەلی”سەربەخۆ”و لەپێناو هوشیاری و پێشخستنی(دیموکراسی و مافی مرۆڤ و ئازادی رۆژنامەنووسی)ن. ئەم بەڕێزانە رۆژانە سەرقاڵی کۆڕ و سمینار و کۆڕبەند و کۆبوونەوە و میتینگن لە هوتێل و صالۆن و نووسینگە گرانبەهاکانن و کەناڵەکان راپۆرت و لێدوان و ریکلامیان بۆ دەکەن و بە خەڵکیان دەناسێنن.
راستییەکەی ئەوەیە ئەم رێکخراوانە کار بۆ(تینك تانك)ە ستراتیژییەکانی وڵاتانی ناتۆی”ئاشتیخواز و ئازاد و دیموکراسی”ن کە راستەوخۆ لە خزمەتی ئەجندای وەزارەتەکانی جەنگ و کۆمپانیا و وەزارەتەکانی دەرەوەیانن.
ئەو رێکخراوە”سەربەخۆ”یانە بۆ جارێك رەخنە یان ناڕەزایەتیان دەرنەبڕیوە لە رۆڵی صندوقی دراوی جیهانی و جەنگی ناتۆ و کوشتنی مەدەنی و ستەمکارییەکانیان نەگرتووە، بەپێچەوانەوە، بە

شانازییەوە تەشریف دەبەن بۆ لای قونسولگەری و سەفارەتەکانیان.
ئەگەر ئەو ڕێکخراوانە ئەوەندە پەرۆشی پێشخستن و خۆشگوزەرانی هاوڵاتیانن، ئەی بۆچی نەمانبینی سەنتڕالی دنیای خۆشگوزەرانی و نەهێشتی ستەمکاری کە خۆی لە کاری هەرەوەزی دەبینێتەوە بڵاوبکەنەوە؟
بۆچی نازانن بۆ نموونە:

- هوشیاری کاری هەرەوەزی لە 14/3/ 1761 لە(فینویك-ئەسکوتلەندا-)دەستپێکردووە؟
- نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی 1995وە بڕیاریدا یەکی/تەموز بکرێت بە ڕۆژی جیهانی هەرەوەزی(Coops Day)؟
- کلتووری کاری هەرەوەزی لە کوردستان نامۆ نیە و لە هەموو ئاواییەکان ئەنجامدراوە.

بەداخەوە ئەو ڕێکخراوانە لەسەر حیسابی بەرژەوەندی گشتی بیر لە بەرژەوەندی شەخسی خۆیان دەکەنەوە و زۆرێك لە نووسەر، شاعیر و سیاسەتمەدارەکان رەخنەی درووست یان جوێن و تۆمەت بەخشین دەگرن لەم حزب و ئەو کەس، بەڵام بایەخ بە باسکردنی بەدیلی ئەم سیستێمە نادەن، باسی کلتووری هەرەوەزی ناکەن و هەوڵ بدەن بۆ گەشەسەندنی ناکەن.

ساڵانێکە رەخنە لەپێناو رەخنە بووە بە باو و جۆرێکە لە خۆ خاڵیکردن و رق و تۆڵەسەندن و شەخسی ومشەخۆری و گەوجاندنی خەڵك و سەرقالیکردنی رای گشتی بە شتی لاوەکی، نەك بەهێزکردنی هوشیاری ئەڵتەرناتیڤی دژ بەم ستەمکاری و ماڵوێرانیە.

ئێستا کاری هەرەوەزی بە بیر و توانا و هەوڵی خودی خۆمان ئەنجام دەدەین و هیچ پێویستیمان بە پارە و پولی هیچ ڕێکخراوێکی دەرەکی حکومەت و کۆمپانییەکان نیە. ئێمە هێشتا لە سەرەتای کارەکانین وهەر کەسێك خۆی بە ڕۆشنبیر یان دڵسۆزی خەڵکی هەژار دەزانێت و نەفرەت لە ستەمکاری ئەم حزبانە دەکات، فەرموو با لە بواری خۆی بیکات بە باس و خواستی، نەك وەك تەماشاکەر بمێنێتەوە و خۆی دوورەپەرێز بگرێت. ئەرکی یەك بە یەکی قەڵەم بەدەستان و ڕۆژنامە و سایتەکانی ئینترنێت و پەیجەکان ئەوەیە لە هەموو روویەکەوە، هێز بەم کار و چالاکییە بدەن.

- **سەلام عەبدوڵڵا**

چەند شیعرێکی شاعیری مارکسیستی ئەمریکی جان گوودمان... و: عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

چۆن بتوانم ببم بە شاعیر
ئایا کۆمەڵگە, وک هونەر دان بە شیعری مندا دەنێت؟
لەم کۆمەڵگە هەناسە لەبەر بڕاوە
من چۆن بتوانم شیعر بنووسم
کاتێک منداڵان دەبینم دەکوژرێن؟
چۆن بتوانم شیعر بنووسم
کاتێک ئینسانە بەساڵاچووەکان خواردنی سەگ دەخۆن؟
چۆن بتوانم شیعر بنووسم
کاتێک کچان دەستدرێژی سێکسییان دەکرێتە سەر؟
چۆن بتوانم شیعر بنووسم
کاتیک ڕۆژانە خەڵکانی بێتاوان دەکرێنە قوربانی؟
چۆن بتوانم شیعر بنووسم
کاتێک تۆ بڕیاری ئەوە بدەی چی شیعرە و چی شیعر نییە؟
ئەی چۆن بتوانم شیعر بنووسم
کاتێک ڕۆژانە لەسەر ئەم هەسارەیە بیر لەوە دەکەمەوە کە ئەمڕۆ ئاخرین ڕۆژە؟

ئەم سیستەمە دەمکوژێت

من ئینسانم
پەرەسەندووترین شێوەم لە گشت شێوەکانی تری ژیان
بەڵام ئەفسووس من هەر گۆشت و ئێسقانم
گەر مرۆڤایەتی تا ئەوپەڕی گەشەکردن، گەشەش بکات،
من تەنانەت لە زەربەی هەرە زۆر زیرەکتر و
لە هەموو خۆشەویستترم
بەڵام ناتوانم بچمە ئەودیو ئەم سیستەمە
ئەم سیستەمە ناتوانێت وەکو ئێمە زیرەک بێت
ئەم سیستەمە بناغەکەی لەسەر قازانج و نەخۆشی و شەڕ بنیادنراوە

ناتوانێت وەکو چۆن ئێمە زیرەکین، ئەویش وابێت
ئەم سیستەمە منی زیرەکترین شێوازی ژیان و
نێو زیرەکترین توخم دەکوژێت
ئەم سیستەمە دەمکوژێت
ئەم سیستەمە دەمکوژێت

ئێمە

من تۆم
تۆش منی
من و تۆ ئێمەین
ئێمە دەتوانین ببین بەوەی دەمانەوێت
ئێمە پێویستە ببین بەوەی دەمانەوێت
ئێمە دەبین بەوەی دەمانەوێت.

باڵندەی ئازادی
باڵندەی کۆیلەتی جیهانگیری
بەرەو زستانی سەرمایەداری کۆچ دەکات
دەبێت بە باڵندەی ئازادی
کە بەرەو باکوور دێتەوە
چیرۆکەکەی د□گ□□ت□وە.

جەنگینێکی باش جەنگیم

دوواجار چی بە نەوەی داهاتوو بڵێـم لەدوواجاردا؟
ب□ نەوەی داهاتوو بڵێم جەنگینێکی باش جەنگیوم
ب□ نەوەی داهاتوو بڵێـم ڕاپەڕیم بۆ ڕاستی
چی بە نەوەی داهاتوو بڵێم
ڕاپەڕیم دژ بە خراپە و ستەمکاری
چی بە لیۆن ترۆتسکی بڵێم ئەگەر بەسەر ئەسپێکی سپییەو□ ببینم (1)
چی پێبڵێم ئەگەر لەلای دەروازی مروارییەکان بینیم(2)
پێی بڵێم جەنگینێکی باش جەنگیوم
نازانم چی پێبڵێم
پێی دەڵێم دەترسام
پێ دەڵێم دەترسام
پێی دەڵێم ئازا و نەبەرد بووم
پێێ دەڵێم نەجیبزادە بووم
پێی دەڵێم کۆیلە بووم

پێی دەڵێم دڵ و دەروون باش بووم
پێی دەڵێم بەهێز بووم
پێی دەڵێم سەرکز و بەستەزمان بووم
پێی دەڵێم ئاسوودە بووم
پێی دەڵێم دڵخۆش بووم
پێی دەڵێم غەمبار بووم
پێی دەڵێم چێژم وەردەگرت
پێی دەلێم تووڕە بووم
پێی دەڵێم ڕۆشنبیر و چاوکراوە بووم
پێی دەڵێم نەخوێندەوار بووم
بەڵام پێی دەڵێم جەنگینێکی باش جەنگیوم.

خەونی ڕاستەقینەی ئەمریکیی

تەنها دەمەوێت بتوانم بۆت بنووسم و
پێت بڵێم
خۆشم دەوێی
دەمەوێت بتوانم پێت بڵێم
کە جیهانێکی تازەم دەوێت
دەمەوێت بتوانم پێت بڵێم
لەوەی پێویستمە زێترم ناوێت
هەر ئەوەندەم دەوێت ژیانێکی شایستە بژیم
تا بتوانم خزمەت هاوڕێکانم بکەم
بۆی ئەوەت لەقووڵایی ڕوحی ئەمریکاوە پێ دەڵێم
ئەمە خەونی ئەمریکایە
ئەمە خەونی ئینسانە
ئەمە خەونی قارەمانانی وڵاتەکەمە
کە خوازیارین بۆ هەموو جیهان.

بۆ ئەو هونەرمەندەی ناخمان

من بۆ ئەو هونەرمەندەی ناخمان دەنووسم
دەنووسم بۆ ئەو هونەرمەندە،
ئەو زانایە،
ئەو کرێکارە.
چونکە ئەوەی من ئارەزوومەندیم ئەوەیە بە هونەرەکەم
شارستانییەتێکی نوێ بنیادبنێم
جیهانێک بخوڵقێنم کە گشت کەس تیایدا هونەرمەند بن.

(1) ئەسپی سپی هێمای زانیاری و ڕۆشنبیرییە
(2) دەروازە مرواریییەکان، هێمایە بۆ دوانزە دەروازەکەی بەهەشت کە لە ئینجیلدا باسی لێوە کراوە.

تێبینی : ئەم بابەتە لە گۆڤاری هانا ژمارە ٧ ی ساڵی ٢٠٢٢ بڵاوبۆتەوە.

برسیکردن و چارەڕەشکردن وەک تەکنیکێک بۆ گەڕانەوەی خوڕافیات ڕوکردنە پەرستگە... مەحمود عەبدوڵڵا

ئەوە چییە وادەکات خەڵکی تا هەژارو چارەڕەشتر بن ،زیاتر هەست بەگوناح دەکەن؟ چییە وادەکات خەڵکی زیاتر ببنە دیلی خوڕافە و ئایدیۆلۆژیستە چەوسێنەرەکانیان؟ بۆچی کاتێک گەلان برسی دەکرێن دەکەونە ناخۆشی زیاتر بەرەو "پاککردنەوەی نەفس" و دورکەوتنەوە لەچێژەکان ئاراستە دەبن و پیاوانی دین بازاڕیان گەرم دەبێت؟ وەڵامی دەرونشیکاری هەستکردن بەگوناحە ،کەدواتر شرۆڤەی دەکەین. ئەم دۆخەی گەلان زۆر بەدۆخی ژن دەچێت، چەندە داماو و کۆیلە بێت ،زیاتر بە مێرد ,یان پیاو گرێدەدرێت و گوێڕایەڵی دەکات و زیاتر هەست بەگوناح دەکات ،لە ئەنجامی هێرشی ئایدیۆلۆژی وبیرکردنەوەی نێرسالارانە ژن سایکۆلۆجیایەکی بۆ دروستدەبێ کە واهەست بکات گوناهبارە بۆیە دوودڵە لە گومانەکانی سەبارەت بەمافەکانی خۆی؟سەیرنییە سەرەڕای ئەوفشارە ئایدیۆلۆژییەی لەسەر ژنان هەیە،سەرەڕای ئەوەی سوکایەتیان پێدەکرێت و بچوک دەکرێنەوە دەکرێنە ئۆبێکتی سێکسی ،کەچی زیاتر پابەندی وەهمە دینییەکان دەبن،و لەنائاگایدا هەستکردن بەگوناه وایانلێدەکات نەتوانن

باوەڕیان بە خۆیان بێت. بیرکردنەوەی نێرسالارانەی پیاوانیان لێبۆتە بیرکردنەوەی خواوەند،ژن لەکەسایەتی پیاودا خوا دەبینێت.

بەم شێوەیەیە کە هیتلەر وتویەتی گەلان وەک ژن وان،ئەم قسەیەی هیتلەر ئەوەدەگەیەنێت ژن چۆنە بەرامبەر پیاو پیاویش ئاوایە بەرامبەر دەسەڵات . کۆمەڵگە کاتێک دەکەوێتە ناو گێژاو و قەیرانی دروستکراو،هەست بەگوناح دەکات ،لەجیاتی تۆڵەکردن لەچەوسێنەران هەست بەگوناح دەکات و خۆی سزادەدات. هەندێجار ئەو هەستکردن بەگوناحە پ□و□یستی بەئاگادارکردنەوەش نییە،تاک خۆی واهەست دەکات زێد□□□یکردوە و چێژی لەژیان بینیوە بۆیە تۆڵەی لێدە کرێتەوە و ئەو دۆخە بۆ بەخۆ داچونەوەیە.مر□ق بونەوەرێکی نەخۆشخراوە لەڕێگەی میکانیزمە چەپێنەرەکان و داخوازییەکانی شارستانیەت .ئەگەرچی ئەم خۆسزادانە،یان هەستکردن بەگوناهە تاکەکەسیە،بەڵام کۆمەڵ لەتاکەکان پێکدێت بۆیە دواجار وەک هەستکردن بەگوناحی دەستە جەمعی دێتە بەرچاو، لەبنەڕەتدا بەدیدی فرۆید دین وڕێنەیەکی کۆییە.بە هۆی ئامۆژگاری پیاوانی دین و تەڵقینکردنی تاکەکان لەخێزانەوە تاقوتابخانەو تامزگەوت ،تاک دۆگما دەبێت نا بێتە خاوەنی بیرکردنەوەی ڕەخنەیی و بەراوردکاریان□ و نابەتگەرا ،هەربۆیە بیرکردنەوەی خودی بەسەریدا زاڵد□ بێت و ،
ئەنجامدراو ،تەنانەت کەبیرش بکەیەوە لەڕەفتارەکە هەست بەگوناح دەکەیت.

.واتا لێرەدا نەک ئەنجامدانی خراپە بەڵکو بیرکردنەوە ش ڕوبەڕوی سزادەبێتەوە و مر□ق ه□ست بەگوناه دەکات بەرامبەر وەسوەسەکان،ئەگەرچی ئەم وەسوەسانە زیاد دەکەن بەزیادبونی بێبەشبونەکان هەربۆیە لای قەشەو مەلاکان هەستکردن بەگوناه زیاترە،مەلایەک کە بەردەوام خەڵک دەتۆقێنێت،مر□ق و□ک کائینێکی گوناهبار سەرزەنشت دەکات، مەسەلە ئەوەیە کە سوپەرئیگۆی توند خوی هەیە،واتا ڕێگەبە ئیگۆ نادات پاڵنەرەکانی تێربکات.بەڕای فرۆید خراپە سەرچاوەیەکی دەرەکی هەیە، نەک ناوەکی بۆیە خراپەیەک نییە بەلای ئیگۆ ووە بەڵکو چێژیشی لێدەبینیت،ئەوە سوپەر ئیگۆیە دەنگی مامۆستاو دایباب و کۆمەڵگەیە دەڵێ مەکە.گۆشتی بەراز مەخۆ،شڕاب نۆشمەکە،ئەگەروانەبوایە دەب و لەهەموشوێنێک مر□ق □قی لە خواردنی شڕاب و گۆشتی بەراز و یان هەستی بەگوناه بکردایە “لێرەدا باسی زودوزیانی ئەوشتانە ناکەین” کەواتا ویژدان دەنگی کۆمەڵگاو دامەزراوە پەروەردەییەکانە.

کاتێک گۆڕانی گەورە ڕودەدات کە “ئۆتۆریتە لەمیانەی جێکەوت و

گەشەی سوپەر ئیگۆ ناواخن دەبێتەوە"واتا جیاوازی نێوان ئەنجامدانی کارو بیرکردنەوە لەکردار نامێنێت. ئەگەرچی بەمرۆڤێکی گەورە چیتر مەترسی لەدەستدانی باوک یان سزای باوک یان بێبەشبون لە کۆمەڵگەش نییە، بەڵام سوپەرئیگۆ هەر واڕەفتاردەکات و من یان ئیگۆ سزادەدات و هەستیگوناه هەر دەمێنێ بەرامبەر ئەوشتانەی بەخراپ دانراون.هۆکارەکەش ئەوەیە ئەوکاریگەرییەی سوپەر ئیگۆی پێکهێناوە .کاریگەری ژینەتیکییەو دەبێتە هۆی هێشتنەوەو درێژەدان بەوشتەی ڕابرووو پێیدا تێپەڕیوە.واتا شتەکان لە دۆخی سەرەتایی دەمێننەوە. بەهۆی هەستی ترس ئیگۆ ی گوناهبار سزادەدات ،چونکە ویژدان لەسوەر ئیگۆدا بەسادەی ماوەتەوە . بەئەوەی ژینگە دەرەکییەکە سزای ئیگۆ نەدات، ئەگەرچی لەواقیعدا ترسەکە نەماوە، بەڵام بەشێکی سوپهر ئیگۆ لەقۆناغی سەرەتایدا دەمێنێتەوە. ئەمە زۆر گەورەساڵ دەبینین هەستکردن بەگوناح تیایاندا مناڵانەیە. ئەمەش نیشانەی ئەوەیە سوپەر ئیگۆ یەکی توند خویان هەیە،کاریگەری پەروەردە .

کڕۆکی مەسەلەکە چییە؟

بەبڕوای فرۆید ئەو بێبەشبونانەی سەرچاوی دەرەکیان هەیە، دەبنە هۆی بەهێزی ویژدان، لە سوپەر ئیگۆدا. بۆیە مرۆڤ ئەوکاتەی بارودۆخی باشە،خۆشگوزەرانە کەمتر هەست بەگوناح دەکات و ،ویژدانی زۆرشت بە ئیگۆ ڕەوادەبینێت ، بەڵام لەکاتی ناڕەحاتی و چارەڕەشی و کڵۆڵیدا خۆی بەگوناهبار دەزانێت داوای ویژدان باڵادەبێ و داوای سزادان لەئیگۆ دەکات. ئەمە ڕەنگە هۆکاری گەڕانەوە بۆ دین و ملکەچی دینی بێت کاتێک گەلان دەکەونە دۆخی چارەڕەشی ئیتر مرۆڤ دەبێ کەفارەتی گوناهەکانی بدات و شوکرانە بژێربێت سزای خۆی بدات بە دورکەوتنەوە لەخۆشگوزەرانی و خۆبرسیکردن و ملکەچی زیاتر. بەبڕوای فرۆید ئەمە بەهۆیی ساوایی و سەرەتاییبونی ویژدانەوەیە پاش گەڕانی سوپەر ئیگۆ ئەوا دۆخە سەرەتاییەکەی هەردەمێنێتەوە.چارەنوس دەبێتە جێگرەوەی ئۆتۆریتەکانیتر و لێرەدا مرۆڤ هەستدەکات چارەنوس ئیرادەی خوداییەو جارێکیتر دەیەوێت بە ملکەچی زیاتر ئەو ئوبێکتەی ئەشقەکەی بەدەست بێنێتەوە کەوادەزانیت بەهۆی تێرخواردن و وخۆشگوزەرانی لێی توڕەبووە و موچەکەی بڕیوەو … . بەڕای فرۆید گەلە سەرەتاییەکان باشتر مامەڵە لەگەڵ ئەم حاڵەتانە دەکەن،کاتێک توشی ناڕەحەتی دەبنەوە بتەکە دەکوتن ،پێیان وایە بە کاری خۆی هەڵنەستاوەو کەمته رخەم بوەسزای خۆیان نادەن سزای خواکەیان دەدەن.چاوەڕوان دەکرا مرۆڤی شارستانیش سزای خواکەی بدات و لێی دورکەوێت،بەڵام سەرەڕای پێشکەوتنەکان لەهەموو بوارەکان هێشتا پێکهاتەی دەرونی مرۆڤ بەجۆرێکە کە لە دۆخە مەرسیدارەکان

دەگەڕێتەوە بۆ هێزە نادیارەکە واتا خودا.سەرچاوەی هەستی گوناه ئۆتۆریتەی دەرەکی و سوپەر ئیگۆیە.

ڕۆڵی چارە ڕەشی لەمەدا چیێە:پارادۆکسێکی سەیرهک□ی□ سەرەتا ترسی دەرەکی دەبێتە هۆی دروستبونی ویژدان، دەبێتە هۆی چاوپۆشی لەپاڵنەر، بەڵام دواتر چاوپۆشی لەپاڵنەر دەبێتە هۆی سەرچاوەیدینامیکی ویژدان.کاریگه ری چاوپۆشی لەپاڵنەر لە سەر ویژدان بەوجۆرەیە هەربەشێکی شەڕەنگێزی کە تێرنەبێت، لەلایەن سوپەر ئیگۆ وە د□خ□ر□تەوە گەرو شەڕەنگێزی و توندخویی سوپەر ئیگۆ زیاددەکات دژی ئیگۆ. یان ئەو بەدبەختیی و چارە ڕەشیەی مرۆڤ تێیدەکه وێت دەگۆڕێت بۆ خۆسزادن…

ئەڵبەت ئەودۆخە دەقۆزرێتەوە، پیاوانی دین هەژاری خەڵک و چارەڕەشیان دەقۆزنەوەو داوادەکەن خەڵک روبکاتە خوا، ەمەش ڕۆڵی پاسیقی ئاینە وادەکات خەڵک یاخی نەبن و دودڵبن بەرامبەر ڕوخاندنی دەسەڵات ،واتا پیاوانیدین خزمەتی دەسەڵاتی خۆسەپێن دیکتاتۆر دەکەن ،چونکە بەشێکی چارەڕەشیی خەڵک دەگێڕنەوە بۆ ئەوەی لەخوا دورکەوتونەوە.لەکاتێکدا خودا سزا نادات ئەوە گەندەڵی و پیسخۆری دەسەڵاتە.لێرەدایە کەدەوترێ ڕێککەوتنی تەخت و میحراب.پیاوانی دین و چەوسێنەران هەمیشە کۆکن. دینیەکان هۆشی خەڵک کۆنتڕۆڵدەکەن نەخۆشی دەکە.

مەحمود عەبدوڵڵا

مافیای قوڕمیشکراو… ئاراز مستەفا مەحمود

ئەڵێن کاتی ڕۆژ ئاوابوون سێبەری پیاوی بچوک گەورە دەردک□وێت، کورتو پوخت یانی باڤڵ تاڵەبانی کەخۆی لە"باطین"دا پیاوێکی بێهەیبەتو خاڵییە، لێ لە"زاهیر"دا وەکو سەرکردەیەکی نیشتیمانیی و کاریگەر خۆی عەرز ئەکات. خۆی لەحەقیقەتدا باڤڵ و لاهور دوو ماری ژەهراوی مەترسیدارن، بەڵام وەک وتراوە ماری مارخۆریش هەیە، وە ناتوانم بەهیچیان بڵێم “باش” بەڵکو ئەکرێ بڵێین وەکچۆن باش و باشترو باشترین هەیە ئاواش بەڕێژەیی بڵێین بەهەموو خراپیەکانیەوە

هەشتا لاهور خراپی کەمترە لە باڤە، چونکە لاهور هاوشانی خراپییەکانی، باشیشی هەیە، کەدواتر باسی ئەکەین، لە باڤە خاڵییە لە هەرچی باشی.

شەڕی نێوان ئەم دوو مارە لەدوای نەخشەکەوتنی تاڵەبانییەوە دەستپێدەکات و لەدوای مەرگی جەلال تاڵەبانیشەوە قوڵتر ئەبێتو بەشاراوەیی دەگوزەرا هەتاکو لە ٨ی تەمموزی ٢٠٢١دا قومبەلەکەی ناو ماڵی یەکێتی تەقییەوەو ماری یەکەم ئەچێتە یەکەم قۆناغی شکستهێنان بەماری دووەم و دەست دەکات بەقوتدانی، قوتدانێک لەسەرەوە بەرەو کلکو کۆتایی لە بەهەواشی.

ئەگەرچی باڤە تاڵەبانی ناوینا ڕوبەڕوبونەوەی گەندەڵی و نوێبونەوەی یەکێتی و چاکسازی، لە لەڕاستیدا ئەوەی ڕوودادەت چاکسازی نییە، بەڵکو سیاسەتبازی و پاکتاوبازی و خراپسازییە.

وەکچۆن خراپو خراپترو خراپترین هەیە ئاواش لەنێوان باڤە و لاهوردا باشێک لەگەڵیدانییە، لە ئەوەی هەیە خراپو خراپترە، بەڵام لەڕاستیدا پاشخانی باڤە نەک لەوەی لاهور باشتر نییە، بەڵکو باڤە خاوەنی پاشخانێکی قێزەونەو پڕیەتی لەتاوان و کوشتن و تیرۆرو فەسادی. ئەگەرچی لە٢٠٠٣ من مناڵ بووم، بەڵام بیرمە کەسەرەتای ژیانی سیاسیی باڤە دەستی پێدەکردو ئەوکات تازە وەکو گەنجێکی ٢٥ ساڵی وەکو فەرماندەیەکی سەربازی دەرکەوت و یەکەمین تاوانی قێزەونی ئەنجامدا ئەوەبوو، کە لەپرسگەی تاسڵوجە مەلا عبدوڵای قەسرە و پێنج پاسەوانی بەناهەق کوشت، کە ئەوکات عبدوڵای قەسرە ئەندامی سەرکردایەتی کۆمەڵەی ئیسلامیی بوو. دواترو لەهەمان ساڵدا لەناوجەرگەی شاری سلێمانی گروپێکی چەکداری یەکێتی بەسەرۆکایەتی باڤە تاڵەبانی هێرشیان کردە سەر هەندێک ماڵی نەیاری سیاسیی یەکێتی و چەند قازیفەیەکیان بەناو ماڵەکانەوەنا کە ژن و منداڵی تێدابوو، چەند کەسێکیان کوشت و دوو کەسیشیان بەناوەکانی وریاو ئاسۆ دەستگیرکردو لەزینداندا بەئەشکەنجە کوشتنیان.

دواتر باڤە دەستی کرد بەڕفاندنی ئەو بازرگانانەی کە ئامادەنەبوون سەرانەی پێبدەن و کەمەڵێکی لەکوشتن، دواتر لەساڵی ٢٠٠٤ هەڵگورد تاڵەبانی بەبڕی دوو سەد هەزار دۆلارەوە ڕفاند، بەبیانوی ئەوەی هەڵگورد تاڵەبانی بەنیازی دامەزراندنی حیزبە. دوای چوار ساڵیش لە بێسەروشوێن کردنی و لەزیندانی نهێنی دەزگای زانیارییدا ئازادکرا.

ئەتوانم بڵێم ئەمانە تاوانە سەرەتاییەکانی باڤە بوون و لەوەوە گیانی تەماحبازی لەناخی باڤەدا پەرەی سەندو بەرەو پاوانخوازی و دەسەڵاتخوازی زیاتر پەلکێشی کرد. یانی لەڕاستیدا باڤە تاڵەبانی پێش لاهور هەموو قۆناغەکانی دزی، تاڵانی، سەرانەوەرگرتن، دزینی پارەی حکومەت، تیرۆرو ڕفاندنی تێپەڕاندووە. ئینجا هاتووە بەناوی

چاکسازی منافسەکەی لەناودەبات.

هەڵبەتە من نامەوێت لاهوری شێخ جەنگی بەفریشتەو باڤڵ تاڵەبانی بەشەیتان وەسف بکەم، حەقیقەت ئەوەیە هەردوکیان پاشخانێکی ناشیرینیان هەیە، بەڵام من لەڕەدا دەمەوێت ڕەدی باڤڵ بدەمەوە لەوەی کە ئەوەی باڤڵ دەیڵێت ڕاست نییە. چونکە هیچ بەڵگەیەک نییە کە لاهور هەوڵی ژەهرخواردکردنی باڤڵی دابێت، دواتر باڤڵ لاهوری بەژەهرخواردکردنی خۆیی و دەیان تاوانیتر تۆمەتبار کردو پەلکێشی دادگای کرد، لەهەمان کاتدا داوای ئەوەشی دەکرد کە لاهور کوردستان بەجێبهێڵێت و بچێت بۆ ئەورووپا. ئاخر ئەمە تەناقوزێکی زۆرگەورەیە، چۆن ئەبێت کەسێک کە تاوانبارە ڕێگەی بدەیت بچێتە دەرەوەی وڵات؟ دواتر لاهور زۆر بەبێباکی چوویە بەردەم دادگاو هیچی لەسەر ئیسپات نەبوو، ئینجا باڤڵ درکی بەوە کرد کەسێک کەلەدادگا نەترسێت لە هەڕەشەکانیتریش ناترسێت، چونکە ئەویش پشتی قایمە بەجەماوەرێکی تایبەت بەخۆیی و هاوکات لەئاستی سەرکردایەتی حیزب و پلەدارە سەربازیەکانیشەوە خاوەنی پێگەو نفوسی خۆیەتی. بۆیە کاتێک باڤڵ ئەبینێت لەڕێگەی دادگاوە ناتوانێت دەستی بەرامبەرەکەی بشکێنێت، چونکە کێسەکەی هێندەی سیاسییە هێندە یاسایی نییە، بۆیە ئەوەی ئێستا ئەیبینین ئیجرائاتەکان عەسکەرین نەک قانونی وە یەکێتییەکان خۆیان ئەڵێن ئەمە لەنێوان خراپو خراپتر خراپەکەمان هەڵبژاردووە.

بۆیە لەڕاستیدا ئەمە چاکسازی نییە، بەڵکو پاکتاوسازی تەرەفێکیترەو قاچاخچێتی و فەسادی و سەرانەوەرگرتن هەر بەردەوامە.

ئەوە ئینقیلابێک بوو وەک لایەنی دووەم خۆی بۆ ئەم ئینقیلابە ئامادەکردبوو، وە ئەگەر ئەم ئینقیلابە باڤڵ نەیکردبایە بەدڵنیاییەوە لاهور ئەیکرد، هەروەکچۆن باڤڵ وتی ئەوە ئینقیلاب نەبووە، بەڵکوو هەڵوەشاندنەوەی ئینقیلاب بووە، ئەمەش بەو واتایە دێت کە هەردووکیان پیلانیان لەدژی یەکتر هەبووە بەس تەنیا جیاوازی ئەوە بوو کە کام لایەن دەستپێشخەری دەکەن. تەبعەن ئینقیلابەکەش ئەکەی ئێران و وە بەپشتیوانی پارتی دیموکراتی کوردستان و دەزگای هەواڵگری میتی تورکی بوو.

لاهور شێخ جەنگی ئاماژەی بەوەدا کە ئەو لەگەڵ توندوتیژی نییە بۆ یەکلاییکردنەوەی کێشەکان و وتی “ئەگەر بێت و هێرشبکەنە سەرم ئامادە نیم خوێنی کەس لە پێناومدا بڕژێت و پاسەوانەکانم دەنێرمەوە ماڵەوە. ئەگەریش دەرکەوێت کە هۆکاری کێشەکان منم ئەوا ئامادەم لە یەکێتی نیشتمانی کوردستان دووربکەومەوە و دەست لە پۆستەکەم هەڵبگرم.”

باڤڵ تاڵەبانی و قوباد تاڵەبانی بەڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ لاهور شێخ جەنگی بە سەرانەسەندن و قاچاخچێتی و قۆرخکردنی بازاڕ تۆمەتبار

دەکەن و لاهور شێخ جەنگیش پێی وایە ئەمە گەلەکۆمەیەکە بەرامبەر یەکێتی نیشتمانی کوردستان کە پارتی دیموکراتی کوردستان و تورکیای لە پشتە. لەنێوان شەڕە قۆچی ئەم دوو سەرکردەیەشدا ئەوەی باجەکەی دەدات بەر لەخۆیان ئەوا خەڵکی سڤیلی کوردستانە، چونکە زۆر کەسی بەگوناح کەوتنە بەر زەبری شەڕە قۆچەکەی بافڵ و لاهور، ئێستا ئەبێت بپرسین
چی ماوە پێمان بکەن؟ واتان لە خەڵک کرد ئاوات بەعەرەب بخوازێ تا مووچەی بداتێ، واتان لەتوشبویەکی کیمیایی کرد گەردنی سەدام ئازاد بکا، واتان لە گەنجێک کرد نیشتیمان بەپارویەک نان و تۆزێک سەلامەتی گیانی بگۆرێتەوە، پێکەنینتان نەهێشت لەسەر لێوەکان تەنانەت پێکەنینەکانی خۆشتان دەستکردن، ئەوە یا کە رێککەوتن هەمووی دەبەن یا کە رێکنەکەون ئەمە ئەتەقێنن، خۆ ئەشزانم نەگوێمان بۆ ئەگرن نەشتەکمان ئەخوێننەوە جا بۆیە ئەڵێم شتێک بکەن یان ئەوە لە کۆڵمان ببنەوە یان ئەمە لە کۆڵ خۆتان بکەنەوەو وڵات بەخۆتان بەرن.
باڤڵ ئەڵێت لەدوای ٨ی مانگەوە یەکێتی ئیمتیحان بکەنو پێش ئەوە حیساب مەکەن، وەک ئەوەی بڵێی هەرچی قەزەونی و سەرانە وەرگرتن و تیرۆرو دزی هەیە گشتی لاهور لێی بەرپرسەو خۆی فریشتە بووە، بەڵام لەڕاستیدا وانییەو بنەماڵەی تاڵەبانی بەگشتی و بەتایبەتی دوای مام جەلال باڤڵ تاوانبارو بەرپرسی یەکەمە لەهەرچی نایاسایی و دزی و گەندەڵی کە ڕویداوە. دواتر هەموومان ئەزانین ئەم ئینقیلابە لەسەر دەسەڵاتە نەک لەسەر بەرژەوەندی خەڵک وە ئەمە چاکسازی نییە، بەڵکو پاکتاوسازی تەرەفەکیترەو قاچاخچێتی و فەسادی و سەرانەوەرگرتن هەر بەردەوامە.
ئەگەرچی باڤڵ ئەڵێت ئەمە کودەتا نەبوو بەڵکو هەڵوەشاندنەوەی کودەتا بوو وە لاهور دەزگای زانیاری و دژە تیرۆری بە بەرژەوەندی خۆی بەکار هێناوە، بەڵام ئەوەی ئەمە لەئەرزی واقیعدا ئەیبینین ئەوەیە کە ئەوەی ئەم دەزگایانەی بە بەرژەوەندی خۆی بەکارهێنا باڤڵ بوو نەک لاهور، ئەوەی کودەتای کرد باڤڵ بوو نەک لاهور. ئەو کادیرانەی یەکێتی کە نەدەوێران سیم کارتی ئاسیاسێڵ بەکار بێنن لەترسی باڤڵ بوو نەک لاهور، ئەوەی ڤیدیۆی نائەخلاقی لەسەر بەرپرسانی خودی یەکێتی تۆمارکرد بەشکاندنی پێنجەکانی یەکتر باڤڵ بوو نەک لاهور. ئەوەی ملکەچی بنەماڵەی بارزانی و ئەردۆغان بوو باڤڵە نەک لاهور، ئەوەی دەستی دەزگای ئیستیخباڕاتی میتی تورکیای گرت و هێنای لەناوجەرگەی سلێمانی بەرپرسانی پەکەکەیان تیرۆر کرد باڤڵ بوو، وە ئەوەی بەشێکی ئەم پلانانەی هەڵوەشاندەوەو پەکەکەی ئاگادار کردەوە لەم سیناریۆیانە لاهور بوو. باشە کاک باڤڵ با من

یەک پرسیاری گرنگت ئاراستە بکەم، تۆ ئەوەیت زیاتر لە ١٠ ساڵە لاهور سەرانە لە بزنزمەنەکان وەردەگرێت و خەڵک دەفەنەت و دەیان کردەوەیتری ناقانونی ئەنجامداوە، بەڵام جەنابت لەئاستی ئەم کارانەی لاهوردا چاوت دەنوقاندو گوێچکەکانت دەئاخنی و بێدەنگیت نواندبوو، بەڵام ئەوکاتەی کە هاتە سەرئەوەی کە خودی خۆت دەرمانخواردکراویت ئینجا هاتیتە دەنگو تەقیتەوەو کودەتات بەسەر لاهوردا کرد، ئایا ئەوە مانای ئەوەنییە کە ماوەی ١٠ ساڵە لەخەمی ژیان و گیانی ٦ ملیۆن مرۆڤی کورددا نەبوویت و ئامادەنەبوویت شەڕ لەسەر ژیانی خەڵکی کوردستان بکەیت بەس لەسەر خودی خۆت ئەم شەڕەی ئەکەیت؟ جەنابی کاک باڤڵ با شتێکی گرنگترت بیرخەمەوە، ئایا بیرتە لەکاتی شەڕی داعشدا فڕۆکەیەکی پڕ لەچەکو تەقەمەنی هات بۆ مەتاری سلێمانی و ویستت چەکەکان بەداعش بفرۆشی بەڵام لاهور پلانەکەی هەڵوەشاندیتەوەو فڕۆکەکە ناچارکرا لەمەتاری بەغداد بنیشێتەوەو چەکەکان کەوتنە دەستی حکومەتی عێراق و ئەم ڕوداوەش کەلێنی بەینی تۆو لاهوری فراوانتر کرد.. ماوەتەوە بڵێم جیاوازی لاهورو باڤڵ هەر ئەوەیە یەکێکیان خراپ و ئەویتریان خراپترە وە جیاوازی ئەوان تەنها وەکو جیاوازی کۆکاکۆلاو پیپسی کۆلا وایە.

کورتە چیرۆک/ ئەو کاتەی

هەستمکرد پیرم... ڕەسووڵ بەختیار

ڕۆژانە سواری پاس دەبووم، هەردەم لەنزیک شۆفێرەکە دادەنیشتم، بەو پێیەی، لەنزیکترێن وێیتگەی گەڕەکی زەیتوون بووم، هیچ کات خەم بەپیر نەزانیووە، هەردەم وام دەزانی لەهەمووان گەنجترم، گەڕەکەی ئێمە کەوتۆتە ئەوپەڕی شار، یان ڕاستر بڵێم، لەو شارە نوێیانەن بەم دوایە دروستکراون، تەنیا چەند قوتابییەی ناوەندی لەپێش من سواری پاسەکە دەبوون، ئەوان تەمەنیان لەدوانزە تا پانزدە ساڵی دەبوو، هەمووشیان عەرەب بوون، زۆر وەڕس دەبووم، کاتێک بەدەنگی گەورە، لەگەڵ یەکتردا دەدوان، ڕۆژێک زۆر بێزار بووم، پێمگوتن، ئەوە نازانن بەهێمنی قسە بکەن، ئەوە پاسە و گشتییە، خۆ بۆ ئەوە دانەنیشتووین، گوێمان لەهەرا و هەسەی ئێوە بێ، یەکێکیان بەکوردییەکی نیوە عەرەبی و بەسەردەخۆنەیەکەوە گوتی: عەمە، ئەمە خەڵک، صحرا، رومادی، سەوتمان گەورە، لا تزعل، ئێتوو توڕە نابی.

لەچەندین،.

هەڵوێستی دیکە، زۆر زوو بێزار دەبووم، لەگفتوگۆی نێو پاس، گلەیی ئەو دایکانەی، کە منداڵەکانیان بۆ قوتابخانە دەبرد،.

زۆر جار بە ئاماژە بەشوفێری پاسەکەم ڕادەگەیاند :

دەتەوێ هەموو خەڵکی گەڕەکی فەرمانبەران و شارەوانی و نەود و چوار سواری پاسەکە بکەیت.

شوفێرەکەش هەر زوو تێدەگەیشت: مامۆستا ناکرێ کەس جێبێڵین، هەموو ئەوانەی جێمانهێشتوون، دواتر شکایەت دەکەنو دەڵێن پاسی ژمارە ئەوەندە جێیهێشتووین، بابگەینە لای چاودێری پاسەکان، ئەوجا دەزانی، ڕاستدەکەم یان نا.

زۆر زوو تووشی گفتوگۆی لابەلا دەبم، بەڵام ئەم بەیانییە بڕیارمدا، نە قسە و ئاماژە بکەم، خوانەخواستە ڕۆژێک تووشی شەڕێکی لابەلابم، نەوەک وەک سایتە سێبەرەکان و هەندێک بابەتی ناوفەسبووک، قسەی ناشرینم پێ بگوترێ، دواتر ببمە بەڕێشتە خۆشەی لاپەڕەی درۆزنەکان.

ئەو بەیانییە، کاتێک لەگەڕەکەکەمان دەستم بۆ پاس ڕاگرت، دوای وەستانی پاسەکە، کە ویستم لەسەر کورسییەک دانیشم، بینیم،هەموو کورسییەکان گیراوە، وەک ئەوەی لەدوا وێستگە بێمە ناو پاسەکەوە، جێی کەسی لێ نەمابوو، لەو کاتەدا دەستم بەسەقفی پاسەکە گرت، نەوەک بەرببمەوە، یەکێک لەو گەنجانەی پێشتر باسمکرد، گوتی: مامە وەرە لێرە دانیشە،

دەزانم ئەو ڕێزی لێنام، بەڵام زۆرم پێناخۆش بوو، چونکە هەستم کرد

پیر بووم، پێش ئەوەی دانیشم، لەهەر جوولەیەکی پاسەکە بەملاو بەولادا دەجولام، هەستمکرد وەک جاران ناتوانم دەستم بەلایەک و کورسی و سەقفی پاسەکە خۆم راگرم.

رەسووڵ بەختیار

دووەمین کتێبی شاعیر (پێشەوا کاکەیی) کتێبی «ئەمریکانامە بە تامی شیعر

دووەمین کتێبی شاعیر (پێشەوا کاکەیی) کتێبی «ئەمریکانامە بە تامی شیعر» لە لایەن (باست مورادی)ـیەوە وەرگێڕرا بۆ سەر زمانی فارسی بە نێوی «آمریکانامە با طعم شعر» و بەو زووانە لە لایەن (انتشارات افراز) لە تاران چاپ و بڵاو دەکرێتەوە.

کتێبی «آمریکانامە با طعم شعر» دووەمین کتێبی شاعیرە لە دوای کتێبی «آفریقانامە و زمین‌نامە باطعم شعر» لە لایەن وەرگێڕ (باست مورادی)ـیەوە، وەرگێڕراوە و لە (انتشارات افراز) چاپ دەکرێت. ئەمریکانامە بە تامی شیعر (ڕۆمانەشیعر-قەسیدە)یە کە ژانرێکی خوڵقاوی خودی شاعیرە لە ڕۆمانەشیعر و قەسیدەوە بەرهەمی هێناوە. ئەفریقانامە و زەمیننامە بە تامی شیعر، پڕۆژەی یەکەم و دووەمی کارنامەی (شیعرەڕێ)ـی شاعیرە و لە ساڵی ٢٠١٦ـەوە سەرقاڵی نووسینی بووە. ئەمریکانامە بە تامی شیعر، پڕۆژەی سێیەم و چوارەمی (شیعرەڕێ)ـی شاعیرە و لە ساڵی ٢٠١٧ نووسراوە و هەردوو کتێبەکە لە ساڵی ٢٠١٨ بە زمانی کوردی چاپ و بڵاو کراوەتەوە. ئێستاکە هەردوو کتێبەکە بە زمانی فارسی لە لایەن باست مورادییەوە وەرگێڕراوە و هاوکات کتێبێکی دیکەی شاعیر لە لایەن باست مورادییەوە وەرگێڕاوە و لە داهاتوودا دەچێتە چاپ و کتێبخانەی فارسییەوە.

سروود… نەوزاد بەندی

کە بێدەنگ بووی لە مافی خۆت

سبەی باشتر نا بێ لەمڕۆت

ئەڵێی مەگەر خوا چاکی کا

خوا لەوە زیاتر چی بکا بۆت ؟!

دەست وقاچ و عەقڵ و چاوت

دین و بەرنامەی هەنگاوت

لە هی مافیاکان باشترن

بێ مانایە کۆت و داوت

غیرەت ، مەردیی ، ئازایەتیی

سێ ڕێگان بۆ مرۆڤایەتیی

ئەوەی ئەو ڕێیانە وونکا ،

نوقم ئەبێ لە کۆیلایەتیی

سەرشۆڕیی بەرهـەمی نییە

لە زۆریش هەر کەمی نییە

سەر هەڵبڕە ، وا خۆر هەڵهات

بانگتەکا ، بەس دەمی نییە

سەربەرزیی گەر ساتێکیش بێ

کۆیلەیی گشت کاتێکیش بێ

هەر سەربەرزیی هەڵبژێرە

ئەگەر کارەساتێکیش بێ

هەرچۆنێ بی ، مردن هەر دێ

لە کۆشکا بی یان بن بەردێ

مل کەچ مەکە بۆ هیچ کەسێ

قازانجیش کەی هەر زەرەر دێ.

ـــــنەوزاد بەندی ـــــ

چۆن، لەهجەی موکریانیی بەسەر لەهجەی سلێمانییدا، سەپێنرا؟... کامیار سابیر

لە زمانناسییدا، پرەنسیپێکی زمانیی(لغوي) گشتگیر هەیە کە "هیچ زمان و دایەلێکتێک لەوی تر باشتر یان خراپتر نییە"، هاوکات، پرەنسیپێکی زمانەوانیی تر هەیە کە لەهجەکان لە نێوان، زاراوەی باڵا و نزمدا پۆلێن ئەکات و ئەمە شتێکی زۆر ئاساییە و نابێ دڵی خەڵکی هیچ ناوچەیەک ئازار بدات و خەفەتی عەشایەریانەی بە نان و پیوازی(پیاز) موکریانەوە، پێوە بخورێت. لێرەشەوە، زمان و زاراوەی زاڵ، دێنە کایەوە، ئەمەش پێوەندیی بە پر□س□□کی سیاسیی- کۆمەڵایەتیی-کولتووریی- زمانیی و مێژوویییەوە هەیە. گەلی کورد، چییتر خاوەنی یەک زمانی یەکگرتوو و گشتگیر نییە، بەڵکو زۆربەی ئەوانەی دە ساڵ لەمەوبەر پێمانئەگوتن زاراوە کوردییەکان(کرمانجیی سەروو، ناوەڕاست، خواروو، هەورامیی، زازاکیی...تاد)، ئێستا زۆربەیان (تەنیا ناوەڕاست و خواروو، زۆر بە باشیی تێکەڵبوونە) بەرەو قۆناغی ستاندەربوون ئەچن و هیچ هێزێکی سیاسیی و نوخبەیەکی ئەکادیمیی و رۆشنبیریی، ناتوانن پێشیان پێبگرن و هەر لەهجەیەک لە جیۆگرافیا سیاسییەکەی خۆیدا، بەرەو قۆناغی ستاندەربوون ئەڕوات.

ئەمەش ئەو حەقیقەتە زمانیی و سیاسییە بەیان ئەکات کە گەلی کورد(بووینە بە گەلانی کورد)، وەکو گەلانی تورک- باکگراوند و فارس باکگراوند(یان دروستتر زمانە ئێرانییەکان، بە کوردیشەوە) بەرەو کۆمەڵێ زمانی جیاواز و سەربەخۆ، ئەڕۆن و گەڕانەوەیان بۆ نییە. ئەکرا سەردەمانێک لە کوردستانی عێراقدا، زمانێکی ستاندەرد و ئۆفیشیاڵی نووسیین، جێکەوت بکرێ، بەڵام بەهۆی حەنیینی ئایدیۆلۆژیای زمانیی و زاڵبوونی مەنتاڵیتیی ناوچەگەریی و بەرژەوەندیی حیزبیی و بنەماڵەییەوە، هەروەها بەهۆی نەبوونی نوخبەیەکی زمانەوانیی کە بەرچاوگێڕەی سیاسییە فاشیلەکانی شاخ نەبووبن، دەسەڵاتی کوردیی بە گشتیی و پارتیی(قەرغکاری دەسەڵاتی کوردیی) بە تایبەتیی، ئەمەیان نەکرد و هیچ گرووپ و نوخبە و سیاسیی و حیزبێکیش نەیانتوانیی، فشار بۆ پارتیی بهێنن کە ئەو بڕیارە سیاسییە- زمانییە، بە دۆخی کوردستانی عێراق، بدات.

ئێتنۆنیمی(ناوی نەژادیی- Ethnonym) تورکیی و زمانیی بە گەلانی تورک باکگراوند(تورک، تورکمان، ئاذەریی، ئۆزبەکیی، قیرقزیی، تەتەریی، ئۆغوریی، سالاریی، کازاخیی، یاقوتیی…سەری هار و مار ئەگرێتەوە)، وێڕای نزیکایەتیی زۆریان لەگەڵ زمانەکانی گرووپی مەنگۆلییەکان، هەموویان، سەرومە زمانی جودا و سەربەخۆن. هاوکات دۆخی زمانە لەیەک نزیکەکان کە نزیکیی زمانەکانی گەلانی کورد باکگراوند(واقیعی سیاسیی وا ئەڵێت)، بن، زمانی گەلانی فارس باکگراوندە (فارسیی ئێران، دەریی ئەفغانستان، طاجیکیی طاجیکستان و”تات Tat “ی روسیا و ئاذەربایجان، یان دروستتر بگوترێ لە داغستان….تاد)، هەموویان سەربەخۆن و بە زمانی ستاندەردی جودا جێکەوت بوونە. وێڕای ئەوەی نووسیین و ئاخافتنیان زۆر زۆر نزیکن، هەندێجار وەکو زاراوەی سلێمانیی و هەولێر، یان وەکو زاراوەی سنە و سەقز، لێکەوە نزیکن، بەڵام بە تەواویی بوونە بە زمانی ستاندەرد و جودا و بەناوی جودایشەوە، ناسراون. بە واتایەکی تر، سەردەمێک ئەکرا زمانێکی ستاندەردی نووسیین لای کەم لە پارچەیەکی کوردستاندا(کوردستانی عێراق)، لە رێگەی بڕیاری سیاسییەوە و بە توێشووی ئەکادیمیایەکی زمانیی، جێکەوت بکرایە، بەڵام بە قەولی فارسیی ئەو سەردەمە “گوزەشت”. هەر ئێستا، ئەوەی لە رێگەی ئێتنیکییەوە بە کورد ناسراوە، زمانی کرمانجیی، سۆرانیی(چەمکی سۆرانیی، بە ڕەشەکیی و بە هەڵە جێکەوت بووە کە کرمانجیی ناوەڕاست و تا رادەیەکیش خواروو، ئەگرێتەوە)، هەورامیی و زازاکیی، بە تەواویی پرۆسەی ستاندەربوونی خۆیان جێکەوت کردووە و هەر هەوڵێکیش بۆ چێکردنی یەک زمانی کوردیی، وەکو خورافەیەکی سیاسیی و

زمانیی، وەکو شیعری کوردیی بۆ ئەیلییەنەکانی فەضا، ئەبێ سەیر بکرێت. هاوکات، نە دایگڵۆسیای diglossia زمان و نە خورافەی جووت-ستاندەردیی، یان خەراباتی فرە ستاندەردیی، چارەسەری دۆخی ئاڵۆزی زمانە کوردییەکان(چیتر لەهجە نەماون) و گەلانی کورد-نەژاد، ناکات! بە داخەوە بەمشێوەیەیە، بەڵام واقیعی سیاسیی و جەبری زمانیی و رۆڵی بچووکبوونەوەی زمانی کوردیی، ئەو حەقیقەتانەن کە ئەبێ ببیینرێن.

لە ناو کرمانجیی ناوەڕاست و خواروودا(لێکەوە نزیکن) لە سنەوە بۆ مەهاباد و ورمێ، لەو دیو خانەقینەوە(کرماشان و ئیلام) بە گەرمیان و کەرکوکدا بۆ جیۆگرافیای زمانیی هەولێر و باڵەکایەتیی، تا پیرانشار و نەغەدە، سەنتەری شاری سلێمانیی و دەوروبەری، بە ستاندەردی زمانیی و زمانناسیی، بە باڵاترین زاراوەی نووسیین، دێتە ئەژمارد کردن. دیارە لە حەفتاکانی چەرخی رابردووەوە، سلێمانیی و هەولێر، بەراورد بە کەرکوک، بوونە بە شاری گەورە، بەڵام تێکەڵییەکی گەورەی کولتووریی و سیاسیی و زمانیی، ناوچەکانی سلێمانیی و کەرکوک و گەرمیانی بە درێژایی چەندیین س□د□ بەیەکەوە بەستووەتەوە. ئەم زمانە خۆبەخۆ ستاندەرد و باڵای سلێمانیی، بەراورد بە لەهجەی نزمی موکریانیی، جیاوازییەکی گەورەی مەعریفیی و رۆشنبیریی و مێژوویی هەیە.

سلێمانیی(لەگەڵ ناوچەکانی کەرکوکدا) خاوەنی نوخبە هەرە گەورەکانی کوردن کە تێکستی دانسقەیان، بۆ سەردەمەکانی خۆیان هەبووە، لە نالیی و سالم و کوردییەوە، بۆ مەحویی، حەمدیی، پیرەمێرد و گۆران، بۆ مەلا کەریمی مودەڕیس، قانع و شێرکۆ بێکەس، لە کاتێکدا، موکریان، باشتریین نوخبەکانی لۆکاڵیی و کەم سەوادن، یان ئەوەندە کەمن، کاریگەریی ئەدەبیی، زمانیی و کولتووریان بەراورد بە سلێمانیی، زۆر سنووردارە، بە تایبەتیی، پیاوێکی زمانزان(نەک زمانناس) ی وەکو هەژار موکریانیی، بۆچی ئەبێ، لەهجە و ئاخافتن و هەژموونی کولتووریی ناوچەکەی ئەو(موکریان) کە مونەظیری سیاسیی بارزانیی بووە، بکرێ بە زمانی ستاندەری نووسیین و بەسەر کولتووری زمانیی و زمانی باڵای سلێمانییدا، بسەپێنرێت؟ بەشێک لە هۆکاری ئەمانە بە کورتیی لە خوارەوە، ئاماژەیان پێئەدرێت.

سەیری ئەدەبیاتی نوخبەکانی سلێمانیی و دەوروبەری بکەن، لە نووسیین و ئاخافتندا، فرمان بە “ئە” “ئەنووسرێ” نەک بە “دە” (دەنووسرێ)، بۆ نموونە، ئەخەوم، ئەڕۆم، ئەچن، ئەبەن، نەک دەخەوم،

دەڵێم، دەبێن…تاد، هۆکاری ئەم ئەفسانە زمانییە(linguistic myth) لە کوێوە، سەرچاوەی گرتووە کە "دەترسن" لە "ئەترسن"، گوایە ستانداردترە؟ خەڵکی سلێمانیی (بە تایبەتییش ئەو پشتێنەیەی لە بانەوە بۆ پێنجوێن، بۆ هەڵەبجە و شارەزوور، بۆ گەرمیان و بازیان و سوورداش و شارباژێڕ، تێکەڵ ئەبنەوە) لە رووی کولتووریی و زمانییەوە لە هەموو ناوچەکانی تری کوردستانی عێراق(بگرە لەسەرتاسەری پارچەکانی کوردستاندا) زۆر باڵادەستترن، ئەی بۆچی تەسلیمی ئەدەبیاتی ناوچەی موکریان بوونە؟ بە تایبەتییش هەژار موکریانیی، تەبەنیی سیاسیی لەهجەکەی خۆی کردووە لە ئەدەبیاتی سیاسیی کوردستانی عێراقدا، هەژارێک تەنانەت وەکو شەریکی قەتەوعامی نەیارەکانی بارزانیی، شەرعییەتی داوە بەو تێرۆرانەی دژی کوردەکانی ئێران(لە چەشنی سولەیمانی موعینیی) کراوە. هەژار موکریانیی، ئەدیب، شاعیر، نووسەر، زمانزان و موهەییجی سیاسییەکان بووە، بەڵام لە دوور و نزیکەوە، پەیوەندیی بە زمانناسیی کولتووریی، بە مەعریفەی زمانیی و مەغزا فیکریی و فەلسەفییەکانی زمانناسییەوە، نەبووە و نابێت.

ئەوانەی هەژاریان پێ غەلی زمانی کوردییە، بەشی زۆریان ئەوانەن لە کوردیی بترازێ زمانەکی تر نازانن، وێڕای ئەوەی شارەزایی زمانناسیی و مەعریفەی سیاسییان لەسەر زمانناسیی نییە، یان زۆر سنووردار و لەکاڵییە. بە دڵنیاییەوە، لە زۆر ڕەهەندی زمان و شیعردا، هێمن موکریانی زۆر لە هەژار باڵاتر و بەسەلیقەتر بووە، بەڵام هەژار لە رووی سیاسییەوە، بە بەرنامە، تەوظیف کراوە. راستە ئەم بابەتە(واتە دەڵێم یان ئەڵێم)، مێژووەکەی زۆر لە ئەدەبیاتی هەژار موکریانیی کۆنترە و تەوفیق وەهبیی بەگ بۆ کۆتایی ۱۸۰۰ ەکان ئەیگەڕێتەوە، بەڵام گومانی تێدا نییە، هەر بەهۆی کولتوور و زمانی ناوچەی موکریانەوە بووە! هاوکات، ئەمەیان زۆر گرنگ نییە کە بە "دە" بڵێت یان بە "ئە"، نیشانەی باڵاتر و ستانداردتربوون بێت! بەڵام گرنگ و بنەڕەتییە کە ئەبێت یەکێکیان دروستتر بێت و ئەوەی تریان لاوەکیی بێت.

نموونەیەکی تر، ئەم حەقیقەتە لە وەرچەرخانی ئەدەبیات و نووسینی کوردییدا، بەیان ئەکات. تەواوی ئەو ناوچانەی دەوروبەری سلێمانیی، تەواوی سنە و گەرمیان و کەرکوک، بۆ هەولێر، دەشتی هەولێر و باڵەکایەتییشەوە، لە ناو ئەدەبیاتی نوخبەکانی ئەو ناوچانەدا، وشەی(جوێن=دژوێن=جوون=جمێن)، تەنانەت بە بادینییش"چفین" هاتووە، لەسەروو هەموویشیانەوە، ئەدەبیاتی نالیی، سالم، قانع، پیرەمەرد

و بە تایبەتییش، مەحویی کە پڕێستیژترین مونەوەری سلێمانییە، کەچیی ئێستا نەک بەشێک لە سلێمانییەکان، جوێن بە جنێو ئەنووسن، تەنانەت کەسێکی وەکو مەریوان قانع(برا و ئامۆزاکانی نا)، دەستبەرداری ئەدەبیاتەکەی باپیری بووە و دوای ئەدەبیاتی ناوچەی موکریان کەوتووە! بەشێک لە هەولێرییەکان و کەرکوکییەکان و سنەییەکانیش، دوای ئەم هەژموونە موکریانییە کەوتوونە. ئەمە لە زماناسیدا پێیئەگوترێ (language Shifting)، بە واتایەکی تر، جێیینی زمانیی، ڕەنگە بە عەرەبیی و فارسییەکە دروستتر بێت کە تەغییری زمانیی پێئەگوترێت. ئەمە بە زگ(سک)یش هەمان میثەدی زمانیی دروستە، چونکە پێش حەفتاکان، زۆرینەی ئەدەبیاتی سلێمانیی، زگیان(لە زگماکەوە) بەکارهێناوە، بەڵام ٥٠ ساڵێکە بێت، لە ژێر هەژموونی کولتووری زمانیی موکریاندا، بە سک، جێگاندوویانە.

ڕۆژێک لە نووسەرێکی هەولێریم پرسی، ئەرێ ئوستاذ، خێرە تۆ جوێن بە جنێو ئەنووسیت؟ ڕێکەوەوان گوتی، هێندە لە برادەرە سلێمانییەکانم و بە تایبەتتریش ئەو سلێمانییانەی لە سلێمانییەوە دوای پارتیی کەوتوون و لەوێ نیشتەجێبوونە، وای ئەنووسن و منیش دوای ئەوان کەوتووم! پێموایە ئەگەر لاسایی سلێمانییەکان بکەیتەوە ئەوە زمانی کوردیی بە باشیی ئەزانیت! ئەمە ڕێک بە سلێمانییەکانیش هەروایە، پێیانوایە ئەگەر دوای ڕێنووسی ناوچەکانی موکریان بکەون، ئەوە زمانیی کوردیی، بە پڕێستیژیی و بە ستاندەردیی! ئەزانن. ئەگەر سەیری ئەدەبیات و نووسینی تەواوی نووسەرانی سلێمانیی بکەیت تا سەرەتای حەفتاکان، هەموویان (بە موطڵەقیی)، "جوێن"یان نووسیوە، بەڵام لەگەڵ ئاشبەتاڵی جەلالییەکەدا و گەڕانەوەیان بە صەفی پڕۆکسییە ئیقلیمەکە(شەشەکەی بارزانیی) و دواتریش ئاشبەتاڵی ئەوان، وەکو لە باری سیاسیی و عەسکەرییەوە شکست بوو، لە باری کولتوورییشەوە، کەوتنە ژێر ئەدەبیاتی سیاسیی حیزبەکەی بارزانیی و مونەظیرە موکریانییەکەیەوە و لە بری جوێن، جنێو ئەنووسن.

لە هەمووی کەمیدیتر ئەوەیە، کاتێ هەژار هاتووەتە کوردستانی عێراق، خۆی کەوتووەتە ژێر هەژموونی ئەدەبیاتی "کورد"ی عێراقەوە، بە تایبەتییش ئەدەبیاتی ناوچەکان و نوخبەکانی سلێمانیی، بە نموونە لە (چێشتی مجێوردا) وێڕای ئەوەی درەنگ نووسیویەتی و لە دوای ئاشبەتاڵ و گەڕانەوەی بۆ ئێران، کۆی کردووەتەوە، خودی هەژار موکریانیی، "جوێن"ی بەکارهێناوە. نەک وەکو هەڵەی چاپ، بەڵکو

دەیانجار "جوێن"ی لەبری جنێو، بەکارهێناوە! ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە هەژار، جوێنی بە ستاندەرد داناوە و جنێوی بە لۆکاڵیی ئەژمارد کردووە، کەچیی ئێستا نوخبەکانی سلێمانیی، جنێوی موکریان بەکار ئەهێنن و ئۆرثۆگرافیی تێکستەکانی مەحویی، نالیی، قانع و گۆڕانیان بەلاوە، ناوە.

بە واتایەکی تر، لە رووی سیاسییەوە، تۆ چەند دژی سیاسەتەکانی پارتیی و ماڵباتی بارزانیی بیت، بەڵام لە ڕێگەی دەستی سێ و چوارەوە(لە ڕێگەی هەژار موکریانییەوە بۆ ئەدەبیاتی موکریان) تۆ کەوتوویتەتە ژێر هەژموونی کولتووریی ئەوانەوە. ئەوە بە جوێن وابووبێت، بە بەرامبەریش وابووە کە موکریانییەکان بە بەرانبەر! ئەینووسن. لە کاتێکدا لە مەغزای زمانەوانیی بە ثیۆرییەکەی ڤینگشتاین(ثیۆریی وێنەگرتن یان وێنەکردنی زمان= picture theory of language) یاخود هەندێجار بە ثیۆریی وێنەگرتنی مانای ئیستیدلالیی دێت، ئەوە هەڵەیەکی گەورەیە لە زماناسیدا، دوای بەرە زمانزانێکی وەکو موکریانیی بکەویت. بۆ نموونە ئەوەی لە رووی لۆژیک و فەلسەفەی تەحلیلیی زمانەوە، پێیئەگوترێ" رستەی ئەتۆمیی "atomic sentence" ناکرێ فەرامۆش بکرێتەوە و پێتوابێت زمانی ئاسایی و کولتووریی خەڵک، ئەتوانیت بجۆڵێنیت.

جوێن لە وێنەگرتن و ئیتیمۆلۆژیای زمانییەوە، لە دژ-وێنەوە هاتووە، وێنەی بەرامبەر بە نێگەتیف نیشان ئەدەیت و ڕەسمێکی خراپی لەسەر دروست ئەکەیت. لە کاتێکدا، جنێو، ئەگەر دابنێین لە دژ-نێوەوە، جارێ پێش هەموو شتێ، "نێو" فرەیزێکە بە ناوەندێک، گۆڕەپانێک یان کایەیەک بەکاردێت و زۆر لۆکاڵییە بەراورد بە ناو، ئەگەر نێو لە بری ناو بە لەهجە وەربگرین، ئەوە دەلیلی موثبەتە کە لەهجەی موکریانیی، لەهجەیەکی زمانیی نزمە. ئەی بۆ ئەبێ، ئەدەبی باڵای سلێمانیی، بە بەختیار عەلیی و نووسەرەکانی سلێمانیی (لە حەفتاکان بە دواوە) دوای لەهجەیەکی نزمی وەکو لەهجەی موکریانیی بکەون؟ ئەگەر لە رووی سیاسیی و کولتوورییەوە، غەزوی مەغز و مێنتاڵیتیان نەکرا بێت!

ئەم هەموو شەڕو ڕەوییە زمانییەی سەرەوەم، بە ئەم سێ نموونەیەی خوارەوە، هێنایەوە.

١- بەختیار عەلیی، نوێترین کتێبی لە ڕەهەند، بڵاو ئەبێتەوە بە ناوی"گووتاری مانەوە"! وەرە بە وردیی سەرنج بدە، وێڕای ئەوەی لە باری فۆنەتیکی زمانییەوە، قسەیەکی زۆر قۆڕ و بێ مانا دەرئەچێ کە

گوتار بکەیت بە گووتار، یان وەکو گەنجەکی وردەکار لە زمانناسیدا “رابەڕ حەسەن”، ئەڵێ لە باری فۆنەتیکییەوە، بڕگەی یەکەم"گو" هێزی لەسەر نییە، بەڵکو هێز لە بەشی دووەمدایە کە"تار"ە. تەنانەت، هەر بە حەیثییەتی زمانیی، شتێکی جوان نییە، چەمک یان ناوی “گوو” کە بە پێی زانستی فۆنۆڵۆجی لە زمانناسیدا، نە فۆنیمە و نە مۆرفیمە (phoneme & morpheme) بەڵکو رەپوەاست، ناوێکی دیاری کوردییە ە بۆ پیسایی مرۆڤ بەکار ئەهێنرێت. لە ئەدەبیاتی شەعبییدا، کەسێک ئەگەر زۆر دێز و قێز و چڵوت بێت، پێیئەگوترێ گوو-تاڵ، بە لە هجەی هەولێریی ئەبێتە “گووتار”، تۆ بڵیت گوتار (وتار-دیسکۆرس-خِطاب) بە چاولێکاریی هەندێ نووسەری شیوعیی دەربیین کە ڕێچکەی هەژار موکریانییان گرتووە و بە نزیکەیی وەکو نەخۆشیی زمانیی، هەموو واوێک بە دوو واو ئەنووسن (لە چەشنی کەرکوک، خواکوێک، گوتن، گوشراو، گوێزار…تاد، هەموویان سەقەت ئەکەن)؟

لە کاتێکدا، بە گرفتی دوو یای کە زۆرجار وشەکە بە تەواویی ماناکەی ئەگۆڕێت، لای ئەو لە زۆربەی ڕۆمانەکانیدا گرنگییان پێنادات. بۆ نموونە لە باشترین ڕۆمانەکانی، ڕۆمانی “داگیرکردنی تاریکیی”، ئەبووایە تاریکیی بە دوو یای بنووسیایە، بەڵام بە یەک یای (تاریکی= تاریکیت) نووسیوە؟ هۆکار چییە کە زمانی باڵای سلێمانیی، زمانی نوخبەکان و پرێستیژی سیاسیی، بەو شێوەیە زەلیل و ریسوا بکەیت؟ و دوای قوتابخانەی موکریانیی-بارزانیی و فشەخانەی پارەخۆرە بە تێکستە ناو زل و بێناوەڕۆکەکانی وەکو (ئەکادیمیای کوردیی) بکەویت؟

لە زمانناسیدا ئەکرێ نووسەرێک، زمانناسێک یان کەسێک لە بواری فیکریی و زمانییدا کار بکات، وشەیەکی نوێ دابهێنێ وەکو نیۆڵۆجیستێک (لە neologism ەوە) بناسێنرێ، بەڵام ئەگەر گووتار، چەمکێکی نوێ بێت و نیۆلۆجیانە داهێنرابێت و مەنتیقەکەیان لە ئەدەبیاتە سیاسییەکەی بارزانیی-موکریانیی و شیوعییە دەربیینەکانەوە وەرگرتبێت (نەخۆشیی دوو واو)، ئەوە ئەبێ ئەو مەنتاڵیتییە چاولێکاریی و جاهیلانەیە، بە قەولی گەرمیانییەکان، گووباران بکرێت. ئەم کەوتنە ژێر کولتوورییەوە کە ئەنترۆپۆلۆجیستی زمانیی و کولتووریی ئێدوارد تەیلەر** بە تەصویری envisaged کولتووریی ئاماژەی پێئەدات، پێیوایە کە زمان و وێنەکردنی (نەک وێناکردن) کولتووریی دیدی مرۆڤەکان، ئەخاتە قۆناغەکەوە، لە ڕێگەی زمانێکی باڵاترەوە، ئەیەوێ جێگە بۆ خۆی بدۆزێتەوە و خۆی مانیفێست بکاتەوە.

ئەم بەچوونەی تەیلەر، چاولێکاریی هەولێرییەکان بۆ سلێمانییەکان، سلێمانییەکانیش بۆ لەهجەی نزمی موکریانیی، نەک هەر خۆیان مانیفێست ناکەنەوە، بەڵکو لە رووی ئایدیۆلۆژیای زمانییەوە، خۆیان بارزانییزە و موکریانییزە ئەکەن. لەمەڕەدا مەبەست ئەوەیە، جیۆگرافیای دەسەڵاتی پارتیی، بە تایبەتییش لە رەنگەی هەندێ شیوعیی دەرێینەوە کە خەریکی ئەدەب و زمانن، سوودێکی زۆر لە کولتوور و ئەدەبیاتی هەژار موکریانیی وەرئەگرێت و ئەیەوێت بە بەرنامە، بیسەپێنێت بەسەر ئەدەبیاتی باڵادەستی نوخبەی دەرێینەکانی سلێمانییدا.

٥- یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان کە ساڵی ١٩٧٥ دامەزراوە، بە عەرەبیی و بە دەستنووسی شەخسیی جەلال تاڵەبانیی، پاش پرسوڕاکردن، بە ناوەڕۆکی بەیانەی عەرەبییەکە(الاتحاد الوطني الكردستاني-لماذا) بە دەیان نووسەر و شاعیر و زماناسی "عەرەب"ی عەراق و سوریا و لوبنان، بە تایبەتییش پرسکردن بە غەل و فیلەتەنی ئەدەبی عەراقیی (محەمەد جەواهیریی)، چەمکی الكردستاني، بە درێژایی مێژووی یەکێتیی لە ئەدەبیاتی عەرەبییەکەیدا جێکەوت بووە. ئەمە بەدەر لەوەی لەو رۆژەوەی چەمکی کردستان(بە عەرەبیی، بە فارسیی، بە ئاذەریی، بە تورکمانیی و بە تورکیی کۆن تا سەردەمی کەمالیزم) هەر کردستان بووە و مێژووەکەی ئەگەڕێتەوە بە نزیک بە نۆ سەد(٩٠٠) ساڵ لەمەوبەر کە "کردستان" بە عەرەبیی، فارسیی و تورکیی، بە یەکەم جار لە ئەدەبیاتی نووسییندا بەکارهێنراوە.

چەندین سەدە دواتر، خانیی و دواتریش نالیی و ئەوان بە "کوردستان" کردوویانەتە ناو ئەدەبیاتی کوردییەوە، کەچیی ئێستا هەندێ گەلحەی سیاسیی و هەندێ عەوامیی ئەکادیمیی، دووبارە بە چاولێکەریی ئەدەبیاتە موکریانییەکەی پارتیی، بە عەرەبیی و فارسیی (کوردستان) ئەنووسن؟ لە کاتێکدا، هەر ئەمانە، نوطقیان لەوە نایەت کە بۆ بە زمانی تورکیی بە کورد ئەگوترێ کورت(Kürt) ، ئەمە شەرم و خەجاڵەتیی نییە و سووکایەتیی نییە بە کورد، ئەمە مەدیفای زمانی تورکییە و بە موردایش ئەڵێن (مورات)، بەڵام پاڵنەرە ئایدیۆلۆژیی و حیقدە نەتەوەیی و راسیستییەکە بۆ لە زمانی فارسیی و لە عەرەبیی هەیە، بەڵام لە تورکیی نییە؟ هۆکارە سیاسیی، فیکریی و مێژووییەکەی پەیوەندیی بە ناسیۆنالیزمی نەژادیی-کوردایەتییەوە هەیە، وەڕای جەهلەکی غەڵیظ لە زمانناسییدا، رەنگێکی پڕ لە حیقدی طائیفیی سوننیی-عوثمانییشی تێدایە.

لە کێشەی نێوان، هاوسەرەکانی یەکێتییدا(لاهور و بافڵ)، ئەمە بە

ئاشکرا دەرکەوتەوە. کاتێ بافڵ بڕیاری دەرکردنی لاهوری دا، ئارم و تێکستی ئامادەکراو letterhead یان ئەوەی پێیئەگوترێ، لۆگۆی ڕەسمیی یەکێتیی بە عەرەبییەکەی نووسراوە الاتحاد الوطني الکوردستاني، لە کاتێکدا ئەمە تەحریفکردنی ناوی ڕەسمیی یەکێتییە کە تاڵەبانیی، یەکەم کەس بووە بە قەڵەمی خۆی، دایڕشتووە.

لە بەرامبەریشدا، لاهور بە لۆگۆی ڕەسمیی! یەکێتییەوە، ئیدانەی ئەو دەرکردنەی کرد و بە کارێکی نا حیزبیی و دژە پەڕەوی حیزبیی، نیشانی دا، چونکە الکردستاني بە “ضەممە” نووسیوە نەک بە واوی درێژ(الکوردستاني)، جا پرسیارەکە لێرەدایە، کاتێ لاهوریش کە قائیدی یەکەمی یەکێتیی بوو، زۆربەی بەیانەکانی یەکێتیی بەو لۆگۆیەوە دەرئەچوو کە لەسەردەمی دوای تاڵەبانیی و باڵادەستبوونی کۆسرەت و مەلا بەختیارەوە، مونەظیرە سیاسیی و فیکریی و زمانییەکانی پارتیی، غەزوی ئەدەبییاتی یەکێتییان کرد و کەم تا زۆر جێکەوتیان کردبوو. ئەی بۆچی لاهور لەم بەیانەی ئەخیریدا، لە لۆگۆکەدا، کوردستانی بە عەرەبیی بە “الکردستاني” نووسیبوو؟ ئایا لە باری فیکریی و زمانیی و سیاسییەوە، ئەوەندە خەڵکی وردەکاری بەدەورەوەیە کە بیانەوە خۆیان لە هەژموونی کولتوورییەکەی پارتیی دوور بخەنەوە، یان هەر بە ڕێککەوت بووە؟

[illegible]- حەمەی مەلا کەریمی مودەڕیس، نووسەرێکی باش و شارەزا بوو، خزمەتێکی زۆری بە ئەدەبی کوردیی کردووە، بەڵام قەطعەن، پرسیاری ئەوەت لێ خۆت کردووە، بۆچی ئەم پیاوە، تەحریفی ڕێنووسی تەواوی مونەوەرەکانی ناوچەی سلێمانیی کردووە(ئەوانەی لە لایەن حەمەی مەلا کەریمەوە، نووسینەکانیان بیراز کراوە) و لەسەر ئەدەبییاتی هەژار موکریانیی و نووسەرە شیوعییە دێرینەکانی ناو دەسگاکانی ڕاگەیاندنی پارتیی، زمانی نالیی و سالم و کوردیی و مەحویی…تاد سەقەت کردووە؟ هەر بەوەوە نەوەستاوە، بەڵکو سەرلەبەری ئەرتۆگرافی(قەواعیدی ئیملائیی)ی نووسینەکانی ئەو مونەوەرانەی بە هەڵە نووسیوە و کەوتووەتە ناو خورافەی زمانی پەتیی کوردیی و فشقییاتی پاککردنەوەی زمانیی لە زمانە بێگانەکان و تەواوی ئەو حەرفە عەرەبیی و ئارامییانەی(ض، ط، ص،ث، ظ…تاد) لە نووسینە ئەریجناڵ و دەستنووسەکانی ئەواندا یان لە چاپەکانی تا هەشتاکان و نەوەدەکانی ئەواندا هەبوونە، تەزویری کردوونە و بە ئەدەبییاتی نا مەدەرن و نزمی موکریانیی، دایڕشتوونەتەوە؟

سەرەنجام، ئەم شەرعییەتە زمانییە (linguistic legitimation) کە زمانێک یان لەهجەیەکی تر زاڵ ئەکات بەسەر ئەم و ئەودا، لە دیدی

“بۆردیۆ”وە لەوەوە سەرچاوە ئەگرێ کە موئەسەسەیەکی سیاسیی یان دەسەڵات، بە ئەجێندای ئایدیۆلۆژیی و خووی زمانیی (attitude) ئەوەی مەبەستیەتی، مەقبولییەتی پێئەدا و دواتریش شەرعییەت لە مەقبولییەتەکە و لە دیفاکتۆ سیاسییەکەوە وەرئەگرێ بۆ سەپاندنی ئەجێندا سیاسیی و زمانییەکانی خۆی. ئەمە لە کاتێکدایە، زمانی نووسین و ئەدەبیاتی مونەوەرەکانی سلێمانیی، زمانێکی باڵایە لە دەرکی موتەبادیلدا(mutually intelligible)، هاوکات لە دیدی سۆسیۆزمانییەوە ئەکرێ بگوترێ زمانێکە لە بناغە نوخبەوییەکەیەوە، درێژ ئەبێتەوە و بەردەوامیی زمانیی continuum و ویقاری کولتووریی لە گەردن و باڵای کرمانجیی ناوەڕاست و خواروو، ناوە.
بۆردیۆ، بەچوونی ئەوەیە کە” ئاخێوەرانی زمانێک کە شەرعییەتی چالاکیی زمانەکەی خۆیان لە دەست ئەدەن، بە حوکمی دیفاکتۆ لەسەر شانۆی کۆمەڵایەتیی دوور ئەخرێتەوە، یان ئەبێ بێدەنگیی هەڵبژێرێت” (Bourdieu, 1991, p. 55). لە دۆخی ئەوەی کە زمانی سلێمانیی، شەرعییەتی خۆی لەدەستداوە و تەبەنیی لەهجەی موکریانیی ئەکات، مەریوان و بەختیار و ڕەهەندییەکانی تر، خووی نووسەرانی موکریانیی ئەگرن و شوێنیان ئەکەون، بەشێکی پێوەندیی بە نەقصی مەعریفیی و زمانیی نوخبە و سیاسییەکانی ئەم سەردەمەوە هەیە و بەشێکیشی پێوەندیی بە خۆبەکەمزانییەوە هەیە بەرامبەر ئەزبەنییەکانی بارزانیی(لێرەدا موکریانیی) و بە ماستەرمایندی خۆیانی ئەزانن.
ئەمە لە کاتێکدایە، کەسی وەکو شێرکۆ بێکەس کە دواهەمیین و مەزنترین شاعیری کوردە لە ناوبانگ و ویقار و شۆهرەتدا، بە تایبەتییش لە داهێنانی باڵاترین وێنەی شیعریی و خوڵقاندنی پرێستیژی پەنهانییدا (covert prestige) ، دەقەکانی بە زاراوەی زاری سلێمانیی نووسیوە و کەم تا زۆر توخنی ئەدەبیاتی نزمی موکریانیی نەکەوتووە.

لە کاتێکدا، شێرکۆ بە دەیان قەد ، لە باڵای شیعریی و تێکستی جوان و ئاوێزانکردنیان لەگەڵ زماندا، بەسەر موکریانییدا ئەشکێتەوە، نەک هەر حیسابی بۆ وەڵەنە زمانییەکانی موکریانیی نەکردووە، بەڵکو تەحەدای کردووە، کەچیی خووی ئایدیۆلۆژیی سلێمانییە ڕەهەندییەکان، بەلای موکریانییدا ئەگۆزەرێ، لە کاتێکدا لە هەمەوو دەقە پرێستیژەکانی شێرکۆ بێکەسدا نایدۆزیتەوە کە فرمانەکانی بە دە (دەڵێن، دەشڵێنن) نووسیبێت، بەڵکو هەموویانی بە ئە (ئەڵێن، ئەشڵێنن، ئەدەن...تاد) نووسیوە، هەروەکو نوخبەکانی پێش شێرکۆیش وایان نووسیوە. بە خۆم تا چەند ساڵ لەمەوبەر بە “دە” ئەمنووسی، بەڵام کاتێ لە مێژووی گۆشەی زمانیی -کرمانجیی ناوەڕاست

وردبوومو و بابتی پوندیداری زمانناسیم خوندو، وازم لو
خورافی زمانیی((the language myth هنا.

کتایی ئم نووسینی بو دائخم ک لای من زمانی کوردیی یان هر زمانکی تر، قودسییتی سیاسیی نیی، حزم ئکرد زمانکانمان(زمانی کوردییکان) بیانتوانیای تعبییر ل ئازار و دربیین سیاسییکانمان، ب جیهانی درو بگین، بام ب داخو، هر کوردک ئگر لای کم یکک لم س زمانی (عربیی، فارسیی یان تورکیی) یاخود زمانکی جیهانیی نزان، ئو ن ل مغزای سیاسیی زمان ئگات، ن ل جیهانی دوروبر ئگات و ن ئشتوانی ئیدامی ب پاراستنی زمانکی بدات، ب دخکی لو چشنیشو، جگ ل ونی زمانیی ب شویکی لکایی، شتکی تر برهم ناهنرت. لســر ئرضـی واقیعیـش، زربی ئوانی تئگن لم دخ سسیاسیی زمانی کـوردیی و ئیمکانییـاتی مادددییـان هی، منداکانیان فری زمانکی تر ئکن.
ل برامبریشدا، نوخبکانی کورد و شاری سلمانیی، خریکی تواو تسلیمی ئو ئمری واقیعی ببن ک کاتی خی بارزانیی ب تبزیی و ب عنتریات، هژار موکریانیی کرد ب موقتدا و ب مرجعی هموو رشنبییران و کایی رشنبییریی کورد ل کوردستانی عراقدا، هر دوای ئوی بارزانیی و بعث، رکوتنی ئاداریان کرد، ل بغداد کرا ب سرپرشتیار و مامستای یکتیی نووسرانی کورد و ل یکمیین هنگاویشدا، ب فرمانی بارزانیی نردرا ب رکخستنی کاروبارکانی یکتیی نووسرانی کورد(کوردستانی عراق) ک تازی ل بغداد، دامزرابوو، ب سرکی دستی بوریش، تعیین کرا. ئو هژاری جگ ل شیعر و وگان و هندی سجعی زمانزانیی، مدعنی سیاسیی هزیلکی ئم جری شیعرانی خوارو بوو.

بارزانیی، پاوانی کورد
هیوای پییر و جوانی کورد
خبریان پداین ت مردووی
ب دیمن لبرچاو ونبووی
من دزانم ت نامری
ت ل مردن بهزتری

Anthropological Essays presented to Edward Burnett Tylor. ** .Oxford at the Clarendon Press. 1907

Bourdieu, P. (1991). Language and symbolic power. Cambridge,

UK: Polity.

کامیار سابیر

دێوەزمەی حەشدو شیعە… سەیران سەدیق ساڵح

دروستکردنی حەشدی شەعبی لەکاتێکدا بوو کە مەترسی داعش لە بەغداد نزیکببویەوە. کە ئەمەش دەکاتە مەترسی لەسەر عیراقی شیعی، بەو هۆیەشەوە مەرجەعی باڵای شیعەکانی عیراق ”عەلی سیستانی” بەفەتوایەکو بەدروشمی ”لەبەیکە یاحوسێن” باڵانسی هێزی شیعی راستکردەوەو لەوێوە یەکەم قۆناغی ئایندەیەکی ئاڵۆزو تراژیدیا بەهۆی ئەو هێزەوە لە مێژووی عێڕاقدا دەستیپێکردو دواتریش مەترسییە راستەقینەکانی دەرکەوتن.

حەشدی شەعبی بەپێی سیستم دروستنەکراوەو کۆپیکردنی ئەزموونی هێزی دیکەی شیعەیە، لە وێنەی: سوپای قودسی ئێرانی، حوسییە شیعییەکانی یەمەن و حزبوڵڵای لوبنانی. حەشدی شەعبی نە یەك هێزەو نە یەك هێز دژیەتی و نە یەك فەرماندەو خاوەنداری هەیە. بەڵکو زیاتر لە دەیان گروپی چەکدارییە وە زۆرینەی کوردو عەرەبی سوننە دژی مانەوەین و دەیان فەرماندەش سەرکردایەتی دەکەن. لەهەڵبژاردنەکان ئەو هێزە ئەبێتە خاڵی ململانێی نێوان لایەنە سیاسییەکانی عیراق و ئەنجامی هەڵبژاردنەکان ئەگۆڕێت، بەفەرمانی ئێران و ل□ بەرژەوەندی ئێران.

لەسەر سێ ئاست حەشدی شەعبی مانەوەی رەتدەکرێتەوە.

یەکەم بەهۆی دروستکردنی مەترسییەوە لەسەر کوردستان و ئەزموونەکەی کۆدەنگییەکی کوردستانی بۆ رەتکردنەوەی حەشدی شەعبی دروستبووە.

دووەم حزبە عەرەبییە سوننەکان حەشدی شەعبی بەمەترسی دەزانن بۆ سەر شوناسی مەزهەبی خۆیان و مانەوەی بەو شێوەیەی ئێستا رەتدەکەنەوە.

سێیەم دەستووری هەمیشەیی عیراق بوونی هەر هێزێکی چەکدار لە دەرەوەی دامەزراوەیی سوپاو دەسەڵاتی سەرۆک وەزیران رەتدەکاتەوە.

ئەم هێزە میلیشیایە مەزهەبییە بۆچی و لەپێناو کێ و چی دا

دروستکرا؟ لەرۆژانی سەرەتای هاتنی داعشدا، سوپا زەبەلاحەکەی عێڕاق بەبێ شەڕ لەشارە سوننییەکان کشایەوەو چەك و جبەخانەکانی بە داعش بەجێهێشت. ئەوکات کەم کەس گومانی ئەوەیان هەبوو کە ئەمە تاکتیکی مالیکی سەرۆک وەزیرانی ئەوکات بووبێت بۆ پەڕینەوەی شەڕ بۆ ناوچە سوننییەکان. وە ئامانجیش دروستکردنی شەڕی تائیفی سوننەو شیعە بوو، بەفەرمانی ئێران کە نوری مالیکی سەرۆکوەزیرانی ئەوکات و زۆرینەی سەرکردەکانی ئێستای حەشدی شەعبی فەرمانەکەی ئێرانیان جێبەجێ کردو خۆیان فرۆشت بەئێران و ناویان وەکو قێزەونترین خائینی مێژوو لەوڵاتەکەی خۆیان تۆمارکرد. کاتێکیش مەرجەعیەتی باڵای شیعەکان بانگەوازی بۆ پێکهێنانی حەشدی شەعبی کرد، بە ڕەوایەتیدان بەم هێزە عەشایەرو نایاساییەو بەئەوەی لەناوچە سوننییەکاندا هەق و ڕەوایەتی شەڕکردنی هەبێت. ئەمجارە کەوتنە لۆمەکردنی سوپا بەوەی نەیتوانیوە بەرگری بکات، بۆیە پێویستە ڕۆڵی سوپا پەراوێز بخرێت و دەبێت بایەخ بە حەشدی شەعبی بدرێت و پڕچەك بکرێن، لەپێناو ئەم ئامانجەی عێڕاقێکی خاوەن سەروەری و دەستورو نیزام و یاساو سوپایەکی یاسایی بگۆڕن بە وڵاتێکی مەزهەبیی، مەرجەعیی و میلیشیایی.
بەمجۆرە ناڕاستەوخۆ راگەیاندنی شەڕی شیعە و سوننە بوو. گوێ بەهیچ کاردانەوە و ناڕەزایەتییەك نەدرا. سوپا فەرامۆش کرا، توانا سەربازی و داراییەکانی عێراق خرانە خزمەتی بەهێزکردنی پێگەی حەشدی شەعبییەوە، بەبێ بوونی هیچ یاسایەك، لە بودجەی گشتیی عێراق مووچەو ئیمتیازاتیان بۆ دابین کرا. نەیارانی حەشدی شەعبی، یاخود ئەوانەی بەشێك نەبوون لەم ئامانجە ستراتیجییەی شیعە لەعێراق، کەوتنە نیشاندانی تاوانەکانی حەشدی شەعبی و ویستیان سەرنجی هێزو ناوەندە نێودەوڵەتییەکان رابکێشن کە ئەو تاوانانەی حەشدی شەعبی دەیانکات، جیاوازییەکی نییە لەگەڵ ئەوانەی داعش دەیانکات. تەنانەت لە ئاستی ڕێکخراوە کاریگەرەکانی وەك (هیومان رایتس وۆچ) و کۆمیسیۆنی مافی مرۆڤی سەر بە نەتەوەیەکگرتووەکان هۆشداری درا لەوەی کە ئەوەی حەشدی شەعبی دەیکات، کۆمەڵکوژییە. بەڵام ئەوەش ڕێی لە پێشڕەوییەکانی حەشدی شەعبی نەگرت…

پرۆسەی بەشیعەکردنی عێراق بەدەیان ڕێگەی جۆراوجۆر هێشتا بەردەوامی هەیە. شیعەی عەرەبی کە سێ جار دوژمنی سەرسەختی کوردە، جارێک وەکو قەومییەت ئەوان عەرەبن و ئێمە کوردین، جارێکیش وەکو مەزهەب ئەوان شیعەی گەمژەی، دڕندە و خوێنمژن و کوردیش سوننەی موسوڵمانن. جارێکیتریش کێشەی خاک و دەوڵەتداری و دیموکراسیمان هەیە لەگەڵیان. بۆیە کورد لەداهاتووی دوورو نزیکدا دەبێتە

ئامانجی ھێزە نانیزامە تیرۆریستەکانی حەشدی شەعبیی شیعیی. بۆیە یەکێك لە رێگە گونجاوەکان سەربەخۆبوونی کوردستان و جێھێشتنی عێراقە بۆ شیعەکان…

ئامانجی حەشدی شەعبی کۆنتڕۆڵ کردنەوەی ھەموو عێراقە بە کوردستانیشەوەو ھەر لەسەرەتای دروست بوونی ئەو میلیشیایە چەکداریەوە بۆ زۆر کەس و کۆڕوک□م□□□ی نێونەتەوەیش روون بوو کە ئامانج لە پێك ھێنانی ئەو ڕێکخراوە بەسەرپەرشتی ئەوکاتی “قاسم سولێیمانی” نوێنەری خامنەیی بۆ پاراستن و فراوانکردنی هیلالی شیعییە لەڕۆژھەڵاتی ناوەڕاستدا. حەشدی شەعبی وەکو براپچکۆڵەی سوپای پاسدارانی ڕژێمی تیرۆریستی ئێران، لەلایەن ئێرانەوە ھاوکاری و ڕاھێنانیان پێ دەکرێت و ھەتا لە رووی پێك ھاتەو ستڕاتیژیەکانیان بەیەك ئاڕاستی دیاریکراودا ھاوشێوەی سوپای پاسداران، لەعێراقدا ڕێنمایی دەکرێن. ئێران بۆ مەبەستی تایبەتی سیاسی و ئابووری و نیزامی خۆی میلیشیای چەکداری شیعەکان بەھێزدەکات.

داعش کوڕی شەرعی قاعیدەیەو ڕێکخراوێکی تیرۆریستی جیهانی جیهادیەو ئەرکەکانی ڕێکخراوی قاعیدە لە ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاستدا بەوەکالەتی جیهادیەکانی جیهان تەواو دەکات. بەڵام حەشدی شەعبی کوڕی شەرعی ئێرانەو ڕێکخراوێکی میلیشیایی چەکداریی شیعەییەو بەوەکالەتی ئێران و شیعەی جیهان لە شەڕدایە. داعش بە حیساب تۆڵەی ستەملێکراوانی شوێنکەوتووانی سوننە مەزھەب ئەکەنەوە، گوایە لەگەڵ زلھێزانی جیهانی لە جەنگدایە بۆ ڕاماڵینی سوپای داگیرکاری صەلیبی و جولەکەو کوفری عالەمی. بەڵام حەشدی شەعبی لەژێر پەردەی تۆڵەسەندنەوە لە شوێنکەوتوانی شیعە مەزھەب و خوێنی بە ناحەق ڕژاوی ئالو بەیت لە دژی شوێنکەوتوانی سوننە مەزھەب شەڕی سیاسیی و ئابوری خۆیان دەکەن. داعش ڕێکخراوێکی کۆچەری□ بۆ مەرامێکی کاتی و تەکتیکی لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر دەگوازرێتەوە، ئامانجی مانەوەیان کاتیەو زۆر جار بە گوێرەی پێویست و پیلانەکانی نێودەولەتی جێگۆڕکیان پێدەکرێت. بەڵام حەشدی شەعبی ئامانجیان داگیرکردن و پیلانی پەلهاوێشتن و فرانخوازیان ھەڵگرتووه، ھەرشوێن و وڵاتێکیان داگیر کرد بە ئاسانی دەستبەرداری نابن. داعش جگە لە خۆیان هیچ گروپ و ڕەوتێکی سوننی یاخود شیعەیان پێ قبوڵ نیە، ھەر لایەنێک لەفەرمانی ئەوان لابدا خوێنی حەڵاڵ دەکەن. بەڵام حەشدی شەعبی تەنها دژی سووننەکان دەجەنگن بە هیچ جۆرێک دەستی شەڕو کاولکاریان ناگاتە شوێنی نیشتەجێی شوێنکەوتوانی شیعه مەزھەب و کوشتاری شیعە بەدەستی شیعە حەرامکراوە. حەشدی شەعبی بە ھۆی فەتوای مەرجەعەکانیان ”ھەموو شتێکی غەیرە شیعە” حەڵاڵە و پاش

کوشتن و بڕین و گواستنەوەی تەواوی ماڵ و بازاڕەکان ئەوجا گەڕەکو کۆڵانەکانیش دەتەقێننەوەو کاولی دەکەن. داعش ڕێکخراوێکی تیرۆریستی قەدەغەکراوەو مامەڵەی فەرمی لەگەڵیدا ناکرێت، واتە گەمارۆدان و قەتیس کردنی سەرچاوەکانی هێزو توانای سەربازی و داراییەکانیان. بەڵام حەشدی شەعبی گروپێکی تیرۆریستی زەدە توندڕەوو میلیشیایەکی فەرمی دانپێدانراوی دەوڵەتەو بودجەو مووچەی تایبەت بە خۆیان هەیەو بە ئاشکراش پاڵپشتی ئەکرێت. داعش و حەشدی شەعبی لێکچوونی زۆر و خاڵی هاوبەشی زۆریان لەنێواندا هەیە، تەنە ئەوەنەبێ یەکێکیان بووەتە ئەمری واقیع، وە ئەویتریان هێزێکی یاساغە. لە لەڕاستیدا هەردوکیان دوو هێزی عەڕەبیی قەومیی تەواو تیرۆریستین و ئەجگار توندڕەوو زاڵمن، تەنانەت لەسەدەی ٢١دا تەنها دوو هێزی دونیان کە شێوازی نوێیان داهێناوە لە کوشتن و ئەشکەنجەدانی مرۆڤ. داعش چی تراژیدیایەکی بەسەر کوردهێنا لەشەنگال، حەشدی شەعبیش هەمان تاوانەکانی بەرامبەر کورد ئەنجامدا لەکەرکوکو دەوروبەری لەدوای داگیرکردنی کەرکوک.

ئەم هێزە میلیشیا شیعە نانیزامیانەی لەکەرکوک حوکم دەکەن، دەیان ژنی کوردیان هەتککردو دەستدرێژی سێکسیان کردەسەریان، لایەزال ڕۆژانە تاوانەکانیان لەکەرکوک بەچاوی خۆمان دەبینین. بەپێی لەئێستادا پیرۆزترین ئەرکی گەنجانی کوڕو کچی کورد، ئەوەیە چیتر قبوڵی ئەم چەوساندنەوەو هەتککردنی دایکو خوشکەکانمان نەکەن و ڕاپەڕینێکی سەرتاسەری لەکەرکوک ئەنجام بدەن لەدژی میلیشیا شیعەکان. .

سیمۆلۆژیای ئاو لە ڕۆمانی بە ڕێگاوەی دڵشاد کاوانی دا… نووسینی: هاوکار جمیل

پێشەکی:.

ئەدەب ئاوێنەی کۆمەڵگەیە، ئەم گوزارشتکردنە دەیەوێت ڕازیمان بکات کە ئەدەب دیاردەیەکی مێژووییە لە دەربڕین و کاردانەوەدا، هێزی

سەردەم و دەرهاويشتەکانى، بۆيە وادەکات هێما و سيمۆلۆژياى ڕاستەوخۆ لە دەقەکان دەرکەوێت، ئەمەش گەلێ گۆڕانکارى تێدا کراوە بە پێى پێشهاتە سياسى و مێژووييەکان سەردەمەکان. لە ڕۆمانەکانى سەردەمدا ئەمە دەگوڕێت بە بەستنەوەى □وداوەکان، لەگەڵ کێشەى سەردەم، چونکە خودى ڕۆمان لەسەردەمى ژيانەوە (نهضة) پەيدابووە. بۆيە جێگەى سەرسوڕمان نييە کە دەقى ڕۆمانى لەم چواچێوەيە دەرچێت کە دەقێکى داهێنان بێت؛ بەڵکو گوزارشتکردنە بە ڕێگە جياوازييەکانى بۆ پيشاندانى کۆمەڵگە، سەڕەڕاى فەرامۆش نەکردنى داهێنانەکەى، ئەمە ڕێک ڕۆمانى بە ڕێگاوە ئەم ڕێگەيەى هەڵبژاردووە.

سرووشت لە ڕۆمانى بە ڕێگاوە.

ڕۆمانووس لە ڕۆمانى بە ڕێگاوە پێچەوانەى ڕۆمانووسانى ديکە زەم□ن□ى □وداوەکانى فەرامۆش کردووە، هاتووە مێژووى ڕادەى تێگەيشتنى کۆمەڵگەى نوێ و ململانێکانى تاکەکان دەربخات، بگرە لە ڕێگەى دروستکردنى هەرێمەکانى نێو ڕۆمانەکە لەوانە (فومەن، ق□چچان، نێرگزان، ئەشکەوت و چياکان)ى دەرخستووە، کە هێمايەکن بۆ بوونى (ئاو، ئاگر، خۆل، هەوا) کە چوار ڕەگەزى بوونى گەردوونن، تەنانەت دەرخستنى شوێنيش لە ڕۆمانەکەدا گوزارشتکردنە لە واقعێکى کۆمەڵگە، ئەگەرچى شوێنەکان خەياڵيشبن، بەڵام هەرێمەکان هێما و مەغزايەکن لە بوونى هەرێمى لەم جۆرە هەروو□ك خەياڵى ئەفڵاتوون بۆ يوتوبيا و شارى نموونەيى (مدينة الفاضلة) يان مر□قى باڵايى فرديش نيچە.

لەناو ڕۆمانەکەدا کۆمەڵێک پێکدادان و کوشتن و تيرۆرکردن دەبينرێت وەك ئەوەى لە چوار پارچەکانى هەرێمى کوردستان هاوشێوەى هەبێت، هەر ئەمەش کۆمەڵێک لێکدانەوەى بە دواى خۆيدا هێنا، ڕۆمانووس ململانێى ئاينى و کۆمەڵايەتى و سياسى باس کردووە. خوێنەرى وردى ڕۆمانەکە نەبيت بە ئاسانى سيمۆلۆژياى دەق بەسەرت دەرباز دەبێت، چونکە ڕۆمانووس بۆ دەستەبژێر دەنووسێت، دەيەوێت ڕامانب□ن□□ت ب□ □وداوێکى گەورەتر لەوەى ئێمە بۆى دەچين، ئەويش دەربازبوون لە کەلەپچەى ئايين و عورف و سياسەت، کە مر□ق ن□يتوانيوە لە ماناى ڕاستى و کرۆکى هيچيان بگات، ڕۆمانووس هەوڵى داوە دەروازاى بير بۆ مانا گەورەکە ببات کە مر□قبوونە!!

ئاو وەك سيمۆلۆژيا.

مر□ق ل□ ئەزەلەوە لەوەتەى هەيە بە پێى قۆناغەکانى مێژووى مر□قايەتى ململانێ لەگەڵ سرووشت ئەنجام دەدات، ئەم پەيوەندي□

لەگەڵ هێزی سروشتە، هەڵکشان و داکشانی بەخەوە بینیووە بە ترسان، هەندە جاریش بە شکاندنی دەسەڵاتی سروشت بەرامبەر مرۆڤ، ئەویش بە ناسینی زیاتر و نزیکبوونەوەی زیاتر و هەندە جاریش بە کرنۆش بردن بۆی، وەک ئەوەی لە چاخەکانی ڕابردوو مرۆڤ ئەنجامی دەدا. ئاو بە گشتی و دەریاچە و لافاو و ڕووبارەکان بەتایبەتی تەوەری سەرەکی یان هێزی ڕادەبەدەرن لە ڕۆمانە نوێکاندا. خەیاڵ دروستکردن لە ڕۆماندا و بەستنەوەیان بە ئاو هەمیشە داستانێک یان تراژیدیایەک دروست دەکەن، جاروباریش ئیستاتیکا و ئارامبەخشی دەداتە مرۆڤ، وەک ئەوەی لە ڕۆمانە عیرفانییەکاندا دەبینرێت. (تڕوادە و ئۆدیسە) دەریایەکی توند و بێڕەحم نیشان دەدات، بەڵام ئەگەر سەیری فینیقییەکان بکەین دەریا لە ئەدەبی ئەواندا هێمنە هەر میللەت و سەردەمێک بە پێی ژینگەی خۆی مامەڵەی لەگەڵ ئاو کردووە.

ئاو لە ڕۆمانی بە ڕێگاوە.

ڕۆمانی بە ڕێگاوە لەگەڵ ئەوەی بە شێوە و تەکنیکێکی جوان و ناوەڕۆکێکی بە هێز و زمانێکی پاراوی کوردی نووسراوەتەوە، سرووشت بە گشتی و ئاویش بە تایبەتی لە چەندین شوێن دەبێتە ڕووداو و دیمەن و هەندێك جاریش دەبێتە شوێن و کات و زەمەنی وەرزەکانی سرووشتش دیاری دەکات.لەگەڵ ئەوانەش دا لە ڕۆمانی بەڕێگاوە، ئاو بۆتە ڕەهەندی فکری و پێناسەی ئایین و فەلسەفە و گۆشەنیگای ڕۆماننووس، بۆیە بە شێوەیەکی گشتی ئاو لە ڕۆمانی ڕێگاوە بەسەر دوو لایەن دابەش دەبێت.

ئاوی پیس و زەڵکاو لە ڕۆمانی بە ڕێگاوە.

ئاو لە ڕۆمانی بە ڕێگاوە لە زۆر شوێندا تراژیدیایە و نەهامەتییە، کە دەبێتە هۆی مردن و گیربوونی کارەکتەرەکان و نیشاندانی ڕووی کۆمەڵگە و ئازار و مەینەتییەکان و هەندێك جار تەواوی ئاو دەبێتە بەشێك لە پێکهاتەی ڕووداوی نێو ڕۆمانەکە، هەروەك لە بەشی گیرخواردنی (بەزەی سیناوخۆر) لە ناو زێراب. گیرخواردن و مردنی منداڵێك بە ناوی (جیقە فشە) کە دەنووسێت ” من یەکەم کەس بووم لە بن بەستێنەوە، لە نێو قوڕاوگە ئەوم سەرەو قوون لە نێو قوڕ و لیتەدا بینییەوە، سەرەتا پێتینە سەوزەکانیم دەزییەوە لە قوڕدا ” ، لێرەدا ئاو مەدلولی تری هەیە لە شێوەی لافاودا لای ڕۆماننووس شەڕانگێزییە وەک دزینی ڕۆحی کەسێک. هەروەها جێگەی پیس و زێرابی ماڵان دەبێتە خۆراکی (بەزەی سیناوخۆر) بەم چەشنە دەخاتەڕوو ” ئەویش شێتی خواردنەوەی سیاناو چڵکاو بوو، ئەو ناوی خۆی بەزەوانە بوو، چونکە سیاناوی ڕەشی وەك شیری سپی دایکی دەخواردەوە، ناویان

نابوو بەزەی سیاناوخەر" وەک سیفەتەکی هەمیشەیی منداڵەکە (ڕۆمانووس هەوڵدەدات وێنەی منداڵەکی بەناز و ئاوێتەبوو لەگەڵ ئاوی پیس و سیاناو نیشان بدات، بە ئەوەی کاریگەرییەکانی پەروەردەیی لە کەسایەتی داهاتووی منداڵەکە بخاتە ڕوو)*، (امنة عبدالجلیل) ئەم پیشاندانە وێناکردنی داهاتووە لەو ژینگەی ئەم منداڵەی لە پەروەردە بووە، هەروەها نیشاندانی وێنایەک بە نەوەی داهاتوو.ڕۆمانووس هەمیشە هەزی باران و هەزی سروشتی تاقیکردۆتەوە کە بەرامبەر تاکی کورد ڕووە تەقەنەرەکەی نیشانداوە. بەهەمان شێوە (بەزەی سیناوخەر) لە ڕێڕەوی زێرابی ئاوەڕۆی ماڵان ون دەبێت، دوای ئەوەی بە زیندووی دەگاتە لای دەستەیەکی چەتە هەڵدەگیرێتەوە و گەورە دەبێت و دەبێتە چەتەیەك و تەواوی ژیانی منداڵێك بە هەی زێرابەکی سەر داخراوە دەگۆڕێت. ئەمەش هێما و سیمۆلۆژیای ئاوی پیسی وەك پیسی ناخ و دروون دەکاتە سیناو و جەستەش دەبێتە زێراب لە پەروەردەی دەروونی مرۆڤ دا.یاخود لە بەشی (نارسیس) لە هەرێمی نێرگزان لەگەڵ (مەناز) بە لافاو و قوڕاوا و لیتاوی ئاو دا دەچن و دەنووسێت " ئەو کاتەی دەستم لە نووسینەوەی ڕۆمانی ئێش هەڵگرت هەمان ڕووبار و هەمان و شوێن، هەمان زریان کوتان بوو، من سەیری مەنازم دەکرد نیوەی لە قوڕ و نێوەکەی تری لە تیشکی ڕۆژ بوو، تاکو یاداشتکردنی ئەم بیرەوەر یە تا ئێستا نازانم کتێبی ئێش چی بەسەر هاتووە. کە خەم لە قەرەی ڕووبارە بەتینەکە دا، تا ئەژنۆ پاشان تاکو ناو قەدم هات، هەر دوو دە ستم یەکێکیان مەنازی قوڕ و لیتە،" ئاو لێرە دەبێتە فیراق و دابڕان لە نێوان نارسیس و مەناز. ئەمەش گەڕانەوەیە بە لافاوەکەی نوح و لە دەستچوونی میژووی ڕابردووی مرۆڤایەتی و نووسینەوەی بیرەوەری یاداشتەکانی نارسیسە بە بونیادی شارستانییەتی نوێ.

ئاوی سازگار و پاك لە ڕۆمانی بە ڕێگاوە.

هەموو ئەمانە دەلالەتی بوون و ئایدۆلۆژی و ژیانن، بەڵام جیاوازی کردووە لەگەڵ ئەو بارانەی کە گەڕەی نێرگزانی بە جوانی نەخشاندووە بە گوڵ و گوڵزار و ئاو هەواکەی، ڕووە جوانەکەی سروشتی ئەو دەمە جوان نیشان داوە کە هەرێمەکانی تر و ئایدۆلۆژیا و ئایینی تر پێیان نەخستبووە ناو هەرێمەکە، بەڵێ نە کات کۆتایی دەهات، نە مردن هەبوو وەک بەهەشت بوو، تا ئەوکاتەی مرۆڤەکان ڕەوشتی مرۆڤبوونیان لەدەستدا ئەو کاتە دەمەی نێرگزانیش تێکچوو بووە بە تڕاژیدیا. بە نموونە (عەدە گرینەک) حەزی لە خواردنی سیکەتینە لە جیاتی هەڵمژینی ئاو و هەوای سافی دەمەی نێرگزان، هەڵدانی (قەیتاس) بە ناو ئاودا تیرۆرکردنێکی ترە لەناو زێدی خۆی لە هەرێمی

(قەچووچان) بەدەستی تاکەکانی هەرەمەکی تر. نیشاندانی کوشتن لە هەرەمی (فومەن) و سەرهەڵدانی نەخۆشییە دەروونییەکانی (نکرۆفیلیا، نکرۆفۆجیا) و سەرهەڵدانی ماسۆنییەت و ئایینگەرایی، پێکدادانی شارستانی ئیسلامی و جولەکە لە ناوەندی هەرەمی (فومەن) هەوڵەکە بۆ زاڵبوونی بیری ئیسلامی سیاسی بەسەر ناوچەکەدا هەروەها خنکاندنی (کوێیژگەی بەرانان) لە هەرەمی قەچووچان و شەرعیەتدان بە سێکس و حەزە سێکسییەکان ڕوویەکی تری نیشاندانی کاروباری هەرەمەکانە لە گوندێکی هەستێو و شەپاو قوڕ و لیتەیە، کە یان لە بارەی (شێخی زەنەک) دەڵێت "ئەنگە جگە لە من و شێخی زەنەك، کەسی تر پێدا تێپەڕێ نەبووبە، ئەوەی کە چووە و نەهاتەتەوە، یان خنکاوە، یاخود داماوێکی وەك من بووە لە ترسی مەرگ هەڵهاتووە، ئیدی بە ئاوایی نەگەڕاوەتەوە. کاتێ گەیشتینە ژێر تاڤگەکە، زەنەك خۆی دا بەرزایە هاویشت و منیش لە دوای ئەو تا قووڵایی ژێر تاڤگەکە ڕۆچووین، دواتر بەسەر ئاوێك وەك دوو بەلەق هاتینە دەرەوە" شێخی ناو ئاوە لەبنەوە ئاوێکی ساف و سازگارە ئەم شێخە لەوە ژیان بەسەر دەبات لە بەشی چواری ڕۆمانەکە باسی لەوە دەکات لەوەسفی گوندەکەدا دەڵێت " ڕووبارێکی بە خوێ و چڵم و چڵمەکی پێ لەبەروا و چاڵاوی تێدا بوو، دەورو پشتی گوند، پڕ لە هەرزەگیا بوو هەموو لایەک هەستیل و زەنەک و شەپاو بوو. گوندەکەمان هەر وەک سەری باوکم تەڕ و تووشبوو، کە دەبوغزا وەکو چڵم لە لووتی پلووسکەی دەکرد، چاوەکانی وەک چاڵاوی خوار ڕووبار فرمێسکی تێدەزا، دەم و لغاویشی دەبووە ڕووبار و لیکاو و ترشاوی دەردەدا" کاتێک (کوێیژگەی بەرانان) شێخی زەنەک ڕۆڵی نەرەنی بینی لە ڕزگارکردنی ئەو مێر منداڵەی! یاخود کاتێك (شەمرازی نورانی) لەپاڵ خوێندنی ئایینی لە گەرماوی (دژوون) لای (ڕەمەی ڕووتەڵە) دەبێتە پشتشێر لەبەرە ڕۆمانوس عیرفانیانە لە بوون دەڕوانێت و وەها دەپەیقێت " شەمراز لە نێو حەمامدا بە پارەیەکی کەم ڕێژانە پشتی خەڵك دەشوا و قڕێژ و چڵکی سەر پشت و ملان لا دەدا، ئەو پیاوێکی نوورانییە و هەمیشە بە دوای تێگەیشتن لە زانین و درککردنی حەقیقەتەوەیە. دوو شتی شەمراز ناکەکن ڕۆح و حەقیقەت، ڕۆحی ئەو وەك ئەو جامە وایە کە بەسەر شان و باڵی خێشەڕەکان دادەکا،." بەمەش چەکی پیسی و وەهم و لەکە و پاشماوەی چێژ و غەریزە لە جەستەیاندا دەشەرەنی، ئاو وەك پاکبوونەوەی ڕۆح و پاقژبوونەوەی ناخ و سەرچاوە بە ڕوونبینینی ژیان بەکاردەنێت.

ئاو وەك بیر و هزر لە ڕۆمانی بەڕەگاوە.

هزر و مەعریفەلە ڕۆمانی بەڕەگاوە گەڕاناوەیە بۆ عیرفانییەتی و فەلسەفەی بوونگەرایی و دەروونشیکاری و قووڵبوونەوەیە لە خود و

ڕۆماننووس شارەزاییەکی باشی لە ئایدیاکان هەیە، ئەم بیرکردنەوەیە لە ڕۆماندا وەک هەمان دەقی (سەعدی شیرازی)یە کە دەڵێت: دەبێت ئێمە بە ئاوی باران چاومان بشۆین چونکە ئاوی زەوی مرۆق پیسی کردووە. ئەم دەقە پێمان دەڵێت کە مرۆق دەبێت تێڕوانینی بەرامبەر دەوروبەر بگۆڕێ و دەست هەڵگرن لە خراپەکاری دواتر شوێنێک نامێنی مرۆقبوون تێیدا سەقامگیربێت. بۆیە سروشتی دێی نێرگزان نەیتوانی بگەڕێتەوە دۆخی ئاسایی خۆی. بوونی چەمکی ئاو لە ڕۆمانی بەڕێگاوە چەندین ڕۆڵ دەگێڕێت، بۆ نموونە یەکێک لە خێزانەکانی (ئەمبەز بەگ) کە کچی جولەکەیەکی خمکێشە کاری ئەوەیە جلەکان لە خم هەڵکێشێ جارێکیتر ڕەنگیان بکاتەوە! لە دیالۆگێکی فەلسەفیدا (شەمراز) لە حەمام کاردەکات لە کاتێکدا فەقێشە هەموو جار لەگەڵ کارەکتەرێکیتر یەکتر دەبینن بە ناوی(ڕەمەی حەمامچی) خەڵک دەشوات، (میخە)ش ناو بەناو دەچێتە حەمام بۆ ئەوەی خۆیان بشۆن، ئەمەش یەکێکە لەو نموونانەی پاکبوونەوەی مرۆق بەئاو لە پیسی ڕۆژگاردا.

حەنچە یەک بەڕێدەکەوێ بەرەو شوێنێکی نادیار ڕووداوەکان لەم هەرێمە ڕەنگاو ڕەنگە دەبێتە پەیداکردنی هێز بۆ تۆڵەکردنەوە و کوشتن و خاوێنکردنەوەی شارستانییەتی جیاواز. دکتۆر (حسن حنيفي) دەڵێت: ئاو لە گێڕانەوەی بووندا لە تەوڕاتدا وێنەی هێزی ژیان نیشان دەدات، لە ئنجیلدا پاککردنەوەی ڕۆحە، لە قورئاندا ئاو لە ئاسمان دابەزیوە بە مەبەستی ژیانەوەی زەوی و دەرکروتنی بەروبووم بە سوودبینین، لێرەدا ئاو لە هەرسێ ئاییندا هێزی چاکە و باشەیە. لە ڕۆمانی بە ڕێگاوە ڕۆمانووس ئاو دەمەزرێنێ بە چەندین شێوەی جیاوازەوە، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە هەر مرۆڤێک بە جیاواز مامەڵە لەگەڵ هێزی سروشت دەکات. (ئیمی ئایتورانتا) لە ڕۆمانی پاسەوانی ئاودا دەڵێت: ئاو لە هەموو توخمەکانی گەردون زیاتر دەردەکەوێت، لەگەڵ مانگ دەڕوات و زەوی لەباوەش دەگرێت، لە سوتانی ئاگر ناترسێت، لە هەوادا نازی، بەڵکو لە ناو چوارچێوەی هەوادا دەژی، لەگەڵ هەوادا وەکو هاوڕێ وان وەک پێستەکەیەتی، بەڵام ئەگەر بەهێزەوە لێی بدەی ئەوا یەقەت دەگرێ. ئەمە ڕێک مامەڵەی ڕۆمانووسی ڕۆمانی بە ڕیگاوەیە لەگەڵ ئاودا. زۆرێک لە ڕۆمانووسانی ڕۆژئاوایی بەتایبەتی (ئیمی ئایتورانتا) پێی وایە، کە ئاو هەستی هەیە لە زاکیرەیدا هەموو ڕووداوەکان تۆمار دەکات و پێشی مرۆڤیش بێتە سەر زەوی، ئاو دەزانێ جولەی گەردوون چۆنە، دەشزانێ کەی زەوی کاری پێدەبێت، کەی کەم دەکات و کەی دەچێتە ناخی زەوی و دواتر ڕێڕەوی خۆی دەگۆڕێ و توڕە دەبێت.

کاتێکیش ئاو مەر منداڵەکە ڕاپێچ دەکات ئەوا جولەی ناتەندروستی مرۆڤ لە مامەڵەکردن لەگەڵ سروشتدا توڕەیی ئاوە، بەچوونی ئەم ڕۆماننووسە فیلەندیە تەمەنی نزیکی تەمەنی (دڵشاد کاوانی)یە، ژیانی مرۆقایەتی داهاتووەکەی نادیارە بە گەڕان بە دوای ئاوی شیرین بەیە ئەشکەوتەت دەدۆزنەوە بە نهێنی بە خوادنەوەی ئاو نەوەک دەسەڵات پێی بزانێ دواتر سەرباز بنێرێ بۆ ئەو شوێنە، ڕۆمانی بە ڕێگاوە باسی هەمان داهاتووی نادیاری هەرێمەکان و ئایینەکان و مرۆڤەکان دەکات لە دۆزینەوەی نەوایەکی ئارام بۆ ژیانکردن، بە هەمان شێوە شەڕی ژیان ئامانجی دانیشتوانە، بەڵام ژن لە ڕۆمانی (پاسەوانی ئاودا) بەرگری لە مانەوەی زەوی دەکات بە سروشتی خۆی، بەڵام لە (بە ڕێگاوە) ژن ئەو هێزە نییە بەرگری لە خۆی بکات هەمیشە پیاوەکان دەسەڵات و بیرکردنەوەیان زیاترە. (فرانسوا-رینیه دو شاتوبریان)یش لەسەر شعرییەتی دەریا دا پێی وایە دەنگێکی ترسناکی هەیە و ڕەنگێکی تاریکی هەیە دەڵێت: دەریا پێناکەنێت.

کاتێکیش منداڵەکە ڕاهاتووە لەسەر خواردنی ئاوی زەراب ئەوا داهاتووەکەی هەر مردنە بەم زەرابە. ڕۆماننووس ڕوویەکی تر دەردەخات کاتێک مامەڵەی دروست لەگەل سروشت دەکرێت، ئەوا نەمردن دەبێت نە کات! هەموویان فریشتە ئاسا بەیەکەوە دەژین، کاتێکیش ئایینەکان تیژ دەبنەوە لە پەیامەکەیان لادەدەن توندوتیژی دروست دەکەن. ئەم پرسیار کردنانەی کە دروست دەبن لە ڕایەڵی ڕوداوەکان ڕۆماننووس سیمائییەتی دەقەکان بە چەندین شێوە نیشان دەدات لەوانە: دەسەڵاتداران زۆرترین چەوساندنەوە دەکەن بەرامبەر کپکردنی دەنگ و ژیاری تاکەکانی کۆمەڵگە. بەرپەرچدانەوەی پیاوانی ئایینی بەرامبەر کوشتن و دیاردەی نامرۆڤانە لەناو کۆمەڵگەدا. توندوتیژی تاکەکانی کۆمەڵگە بەرامبەر هەبوونی شارستانییەتی جیاوازدا، کاتێکیش مرۆڤ لە بوونی خۆی دوور دەکەوێتەوە لە مێشکی مرۆڤەکان، ئەوا مرۆڤ پەلدەکێشێت بۆ ئەنجامدانی عەبەسییەت، ئەوەی لە ئەمڕۆماندا دەبینرێت پیسترین دیاردەی مرۆقایەتییە ئەویش دیاردە چێژ وەرگرتنە لە کوشتنی مرۆڤ.

لە کۆتایی ڕۆمانەکەدا دەقەکان وا نیشان دەدەن کە سروشت دەگۆڕێت لە وانەیەکی فیزیایی بۆ وانەی دەروونی و فسیۆلۆژی لە ڕوانگەی سروشتی ئادەمیزادەوە. ئەویش بە دوو گۆشەدا، یەکەمیان ئەسلی بڕواداری (فطرة الایمانیة)لەلایەک، ئەسلی سێکسی لەلایەکی ترەوە، ئەمەش پێکدادان دروست دەکات لە سەرئاستی کۆمەڵایەتی، کەچی لە ڕەسەنی خۆیاندا هەر لە خودی دانیشتوان و ژینگەی ئەوانەوە ئەم

ئەسل و نەسلە دروست بووە. ڕۆمانووس لە ڕۆمانەکەیدا لە نێوان چەمکەکانی (فطرة) و (سروشت) دا نیشانی داوە کە هەموویان دەستی مرۆڤە دەستکاری ڕەسەنی چاکە و خراپە دەکات، ئەگەر سزا ئایینی و مەزهەبیەکان هەر رێگرییەک بکەن، دەتوانن چاکی بکەن و خراپیشی بکەن. هەوڵی نووسەر بۆ ئەوەیە دەرخەری بیرکردنەوەکان بێت، نەک بڕوابوون بە شوێنی ڕوودانی ڕووداوەکان.
ڕۆمانووس واینیشان داوە تابلۆیەک لەسەر بیرکردنەوەی خەڵک و ڕۆڵی ئاین و ئایدۆلۆژیا و سروشت لە لێخوڕینی بە حەنچەیەک بۆ داهاتووی نادیار، ئەگەر بەرنامەیەکی رێک و پێک بۆ مرۆڤەکان دەستنیشان بکرێت ڕەنگە پلانی کەوتنە ڕێگای حەنچەشبە ئامێری سەردەم ڕۆشنتربێت وەک GPS ڕێگاکەی ڕۆشن بکاتەوە، بەڵام کۆمەڵگە بێبەرنامە دەبێتە گوێڕایەڵی تەوژمە هزرییەکان و کلتورە چەوتەکان، خۆیان دەدەنە دەستی قەدەر، هەر بۆیەشە قەدەر داهاتوو نادیار نیشان دەدات.

ئەنجام:.

لە کۆتایی لێکۆڵینەوەکەمان گەیشتینە ئەو دەرئەنجامەی کە ڕۆمانی بە ڕێگاوە، شەن و کێوکردنی ئاسان نییە و تێگەیشتن و لێکدانەوەی جودا هەڵدەگرێت و دەکرێت لە چەندین ڕوانگەی جیاوازەوە لێی بڕواندرێت. ڕۆمانێکی فرە ڕووداوە، دیمەن و وەسف و زمان تێیدا گەمەیەکی شعرییە و سرووشت پێکهاتەی سەرەکی ڕۆمانەکەیە، ئاویش تێیدا ڕۆڵێکی باڵایی هەیە بۆ یەکلاکردنەوەی ململانێی فکری ناو ڕۆمانەکە و خستنە ڕووی گۆشەنیگای ڕۆمانووس دەردەخات. ئاو بە چەندین جۆر و شێوازی جیا جیا خۆی دەنوێنێت وەك بارن و تۆڤان، یاخود قوڕ و لیتە، چ وەکوو ڕەنگ و خم و خوێن و شەڕاب، ئەمەش دەرخستەی ئەوەیە کە ڕۆمانووس لەم ڕۆمانەی دا هەڵگری فەلسەفەی بوونگەراییە و سرووشت بە سەرچاوەی بوون دەزانێت و ئاو وەکو ژیان و ئافات دەبینێت، لە هەندێك شوێن ئاو دەبێتە ڕەخنەی فکریی و یاخی بوونە لە ژیان و لە هەندێك شوێندا داناپێدانە بە درووستکراوی بوون، یاخود وەستانەوەیە لە دژی مرۆڤکوژی لە ژێر هەرناوێك و دید و ڕوانین و ئایدیایێك بێت. ئەوەی مەبەستە لە ڕۆمانی بەڕێگاوە زۆر بە لێزانی ئاو وەك سیمۆلۆژیا بۆ حاڵی بوونی خوێنەر لە گۆشەنیگای ڕۆمانووس بە کارهاتووە.

نووسینی: هاوکار جمیل
ماستەر لە ئەدەبی کوردی

سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

- دڵشاد کاوانی، (ڕۆمان) بەڕێگاوە، چاپخانەی چنگە(تاران)، چاپی یەکەم، 2020.
- امنة عبدالجلیل سلیمان القواسمة، رسالة ماجستیر، جمالیات الوصف في الروایة سلیمان القوابعة، جامعة مؤتة، 2014.
- د. الرشید بو شعیر، المیتا سرد في الروایة الخلیجیة، “سلسلة کتاب مجلة دبي الثقافیة- 73، 2012، دبي.
- ایمي ایتورانتا، حراس ماء،ترجمة علاء الدین ابو زینة، دار المنی، السوید، 2014.
- منی بت جبراش السلیمیة، عن کتاب “الطبیعة في الروایة العمانیة”مجلة “القباب” الثقافیة الجزائریة. عدد 8. دیسمبر 2014م
- www.aljazeera.net/news/cultureandart/2014/8/13
- www.noonpost.com

دادگایی کردنی کەسایەتی جەلال تاڵەبانی… جەمال ئەحمەد ئیسماعیل

عیراق و ئێران دوو وڵاتی جەنگی بون. بەشێکی سنوریان خاکی کوردستانە. ئەوکات سنوری هەڵەبجە لە ژێر کۆنتڕۆڵی چەکدارە جەلالییەکاندا بوو. سەدام ویستی نەبوو باشوری کوردستان بکات بە بەرەیەکی جەنگ. نەک لەبەر خاتری کورد، بەڵکو لەبەر نەبوونی دەسەڵاتی کۆنتڕۆڵی ناوچەکە. ئەوەش بەهۆی هێزە کوردیەکانەوە. بەڵام ئیران بە پێچەوانەوە. ئێران دوو پیلانی هەبوو. کە بەبێ جەلال تاڵەبانیی نەیدەتوانی ئەو پیلانە مسۆگەر بکات. پلانێکی ئێران ئەوە بوو، ئەگەر ئیران سنوری هەڵەبجەو سلیمانی کۆنتڕۆڵ بکات، رێگەی یارمەتی و گەیاندنی چەک لە هێزەکانی سەرکردە قاسملۆ دەبڕێت.

پلانی دووەم ئەوە بوو ئەگەر هێزی ئیرانی سلێمانی و هەڵەبجە کۆنتڕۆڵ

بکات، ئەوا کۆنتڕۆڵکردنی بیرە نەوتەکانی کەرکوک مسۆگەر دەکات. بەمەش قورگی ئابوری عێڕاق دەگرێت. ئێران نەخشەی کێشاو ئەندازیاری جێبەجێکردنی نەخشەکەش جەلال تاڵەبانی بوو.

ئیران خەریکبوو پلانەکانی بەدی بێنێت. تاڕادەیەکی زۆر هاتبووە ناو خاکی عێڕاق و تەواوی ناوچەی هەڵەبجەی کۆنتڕۆڵ کردبوو. بەڵام لەژێر چاویلکەکەی جەلال تاڵەبانیدا. یانی هێزەکانی ئێران جلوبەرگی پێشمەرگەیان پۆشیبوو. وە وانیشانیاندەدا کە پێشمەرگەکانی جەلال تاڵەبانی بەبێ هێزی ئێران لەهەڵەبجەن. بەڵام دواتر ئەوە ئاشکرابوو، کە ئەوە پیلانی ئێرانەو ئەویتریش جەلال تاڵەبانییە کە دەستی هێزەکانی ئێرانی گرتووەو بەرەو قوڵایی ناو خاکی عێڕاق دەیانبات. بۆیە لێرەدا عێڕاق دەبوو بەرگری لە خاکی خۆی بکات. بەڵام پێشئەوەی کاردانەوەی سەربازی هەبێت. چەندین جار جەلال تاڵەبانی و هێزەکانی، ئاگادارکردەوە، کە یان هێزەکانی ئێران لەهەڵەبجە وەدەرنێن یان خۆیان لەهێزە ئێرانییەکان جیابکەنەوەو تەواوی هاوڵاتیانی سڤیلیش ئاگاداربکەنەوە کە لەشارەکە بچنە دەرەوە. چونکە ئەمە لە ئەگەری دووەمدا بەزەبری هێز ئێرانییەکان وەدەردەنێین و هەموو جۆرە چەکێکیش بەکاردێنین. بەڵام جەلال تاڵەبانی گوێی بەم ئینزارانەی عێڕاق نەدا. بەدواجار عێڕاق ئینزارێکی زۆر جددی بە ئاشکرا ڕاگەیاندو داوای کرد هاوڵاتیانی سڤیل لەشارەکە بڕۆنە دەرەوەو هێزە کوردییەکانیش خۆیان لە هێزە ئێرانییەکان جیابکەنەوە. بەڵام جەلال تاڵەبانی لەهەموو لایەکەوە هەڵەبجەی گەمارۆداو ڕێگەی نەدا هیچ هاوڵاتیەک بچێتە دەرەوە. بەوجۆرە جەلالییەکان و ئێرانیەکان ویستیان هاوڵاتیانی سڤیل وەکو قەڵغان بەکاربێنن و خۆیان لەناو هاوڵاتیاندا حەشاربدەن. بۆئەوەی عێڕاق هێرش نەکاتە سەر شارەکە. بەڵام عێڕاق چەکی کیمیاوی لەهەڵەبجەداو یارو نەیاری بەیەکەوە کوشتن. بەمەش جەلال تاڵەبانی جارێک بەوە تاوانبارە کە دەستی ئێرانی گرت و بردیە ناو هەڵەبجەو ئەوەش تەنها هۆکاری کیمیابارانی هەڵەبجە بوو. جارێکیتر تاوانبارە بەوەی کاتێک مەترسیەکی جددی لەسەر هەڵەبجە بوو، بەس جەلال ڕێگەی نەدا هاوڵاتیان بچنە دەرەوەو ئەوانی بەکارهێنا وەکو قەڵغانێکی جەنگی.

بەوەش لەسەعاتێکدا پێنج هەزار هاوڵاتی سڤیل کوژران و هەڵەبجە بوو بەقوربانی ئامانجەکانی ئیران و گەوجی و بێ ڕەوشتی جەلال تاڵەبانی. لە زاری نەوشیروان مستەفاوە کە جێگری جەلال تاڵەبانی بوو شاهیدی داوە کە. جەلال تاڵەبانی وتویەتی: ئاخ خۆزگە دوو ڕوداویتری وەکو هەڵەبجە ڕویاندابایە. ئەوە بەو مانایەیە کە جەلال تاڵەبانی هەم

خۆی پیلانی ئەوەی هەبووە کە (ئیستیفزازی) پەلکێشی عێڕاق بکات بۆ کارەساتێکی ئاوا گەورەو دواتر بازرگانی بەو کارەساتە مرۆییەوە کردووەو لە یادی هەڵەبجەشدا فرمێسکی تیمساحی بۆ قوربانییان ڕشتووە. بۆیە جەلال تاڵەبانی تەنانەت لەو فڕۆکەوانەش تاوانبارترە کە قومبەڵەکەی خستە خوارەوە. هەروەها ئەگەرچی جەلال مردووە، بەڵام هێشتا پێویستە کەسایەتی جەلال تاڵەبانی لە گۆڕەدا دادگایی بکرێت و سزاکەشی ئەوە بێت، کە ئێسقانەکانی لەگۆڕەکەی دەربهێندرێن و لەگۆڕستانێک بنێژرێتەوە کە ناوی بنێن گۆڕستانی خائینان و تاوانبارانی جەنگ.

لەدوای داگیرکردنی عێڕاق لەلایەن ئەمریکییەکانەوە. "تاریق ڕەمەزان" کە ئەو فڕۆکەوانە جەنگییە بوو، کە قومبەڵەی کۆمەڵکوژی لە هەڵەبجەدا. دەستگیرکراو لەشاری سلێمانی لە دەزگای ئاسایشدا سجن بوو. ئاسایش ئەو دەزگایەی کە ناوی ئاسایشەو واتا ئەمان و پارێزگاری کردن لەخەڵکی سفیل. بەڵام ڕێک پێچەوانەکەی ڕاستەو دەزگایەکە، کە تەنها پارێزگاری لەتاوانبارانی جەنگ دەکات و وەکو تیرۆریست مامەڵە لەگەڵ هاوڵاتیان دەکات. دەزگای ئاسایشی سلێمانی پەناو پێگەی بکوژو جەلادو تاوانبارانی جەنگە. چونکە کاتێک تاوانبارێکی جەنگ لەلای ئەوان سجن دەبێت، کە پێنج هەزار هاوڵاتی کوشتووە. کەچی بە فەرمانی جەلال تاڵەبانی ئازاد دەکرێت و دەینێرن بۆ دەرەوەی وڵات.
جا سەیری شەیتانی و دوو ڕوویی جەلال تاڵەبانی بکەن. ئەو فڕۆکەوانەی کە کاتی خۆی دوژمنی بووە، بەڵام دواتر ئازادی دەکات تەنها لەپێناو ئەوەی پێکهاتەی سوننەکان لەعێڕاق پشتیوانی بکەن تاکو ببێت بە سەرۆککۆماری عێڕاق. ئامانجەکەشی پێکاو بوو بە سەرۆککۆماری عێڕاق و لەو پۆستەش مایەوە هەتاکو بەڕیسوایی وەکو دەندۆیەک بەسەر شۆڕی مرد.

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا...4...شەماڵ بارەوانی

بەشی چوارەم/

ئیبنولعەقیل، یان ئیبنولعەزرائیل..!؟

لە بەشی یەکەم و دووەم دا، ئاماژەم بەوەکرد، کە هەندێک مەلا و فەقێی تر منیان وەک دەعبایەکی مەترسیناک و فەقێیەکی گومڕا و لادەر و زۆر خەتەرناک بە هەندێک لە فەقێکان ناساندبوو.

کۆمەڵێک فەقێ لە یەکێک لە حوجرەکان، حوجرەی مزگەوتی(ئیبراهیم گەردی)، گوتبوویان ئەو کوڕە کافربووە و خوێنی حەڵاڵە، فەقێیەک کە لە ناویان دەژیا، دواتر گەڕا و بوو بە قورئانی و پاشان لائیک، خۆی ئەوەی بۆ گێڕامەوە. فەقێکان بەشێکیان لەم دوور دەکەوتنەوە، لە بیرم دێت، لە ناو حوجرە و لە مزگەوتی بەرزنجی کتێبێکم کڕیبوو، زۆرێک لە قوتابخانە فیکری و هەروەها هەموو قوتابخانە فەلسەفیەکانی تێدا بوو.

منیش بە وانە ئەو کتێبەم بە چەند فەقێیەک دەگووتەوە. فەقێیەک هەبوو، لە حوجرەیەکی تر بوو و هاوڕێمان بوو و زوو و بەردەوام بە سەردانی داهاتە لامان، جا لە حوجرە، کاتێک دەستمان بە وانەکە

دەکرد، ئەو دەڕۆیشتە دەرەوە.

دواتر ئەمیش کاتێک تووشی گۆڕانی فیکری بوو، پێی گووتم: دەزانی بۆ دەڕۆیشتمە دەرەوە کاتێک تۆ فەلسەفەت بە فەقێکانی تر دەگووتەوە؟
گووتم: بۆ؟
گووتی:چونکوو دەترسام مێشکم تێک بچێت. شتێک بڵێم، هەڵبەت کەدەڵێم ئێمە لە حوجرە بە وانە فەلسەفەمان دەخوێند، ئەو حوجرەیە مەلای تێدا نەبوو، فەقێیەکی هاوڕێم، مانگی ڕەمەزان و ڕۆژانی جومعە، وتاری تێدا دەخوێندو، پێشنوێژی بۆ خ□□ک□ دەکرد. پێشووتر مەلا(جومعە)، مەلای ئەو مزگەوت□ بوو، لە قوتابخانەی مەلاعەبدوڵلا پەلپیتانیش مامۆستا بوو و وانەی زمانی عەرەبی و نەحو کتێبی(ابن العقیل)ی پێ دەگووتین، ئەو کتێبەی، بە هۆی زەحمەتیەوە، من بۆگاڵتە و شۆخی پێم دەگووت(ئیبنول□زرائیل)و فەقێکان و خوندەکاراکان زۆر پێدەکەنین کەوام دەگووت.
ئێمە ئەو کتێبە، کەچوار بەرگ بوو، دوو بەرگی یەکەم و دووەممان لە قوتابخانەی ئایینی دەخوێند، لەکۆلێژی شەریعەش، دووبارە، هەرساڵە و بەرگێکیان دەخوێند، حەققەت دەبوا تەنها لەکۆلێژی شەریعە بخوێندرێت، هی ئاستی قوتابی ئامادەیی نەبوو.
دواتر و دوای ئەوەی ئێمە لەوێ نەماین، گووتیان قورسە و ئەو کتێبەیان لە قوتابخانەی(پەلپیتانی)لابرد و کتێبکی تری زمانی عەرەبیان هێنا شوێنی. لە کۆلێژی شەریعە و بەشی شەریعەیش، تەنها لە هەردووک قۆناغی یەکەم و دووەم هێشتیان، لە سێیەم و چوارەم لایان برد، بەڵام لە بەشەکەی ئێمە، بەشی بنەماکانی ئایین(أصول الدین)و بەشی خوێندنی ئیسلامی(دیراسات الاسلامیە)، هەر وەکوو خۆی ما یەوە و هەر چوارساڵ خوێندمان.

بیرمە لە پۆڵی دوانزە، فەقێکان، ئەو ڕۆژەی، ئەزموونی ئەو بابەتەمان هەبوو، ڕێککەوتین، ئەگەر پرسەکان قورس هاتبوویەوە، وڵام نەدەینەوە و هەموان هۆڵی ئەزموونەکان جێ بێڵین، بێگوومان وەکوو ئێمە چاوەڕوانمان دەکرد وابوو، هەموان دەنگمان هەڵبڕی و گووتمان کاکە کەس وڵام نەداتەوە، وەزیری ئەوقاف، ئەوکات(کامیلی حاجی عەلی)بوو، لەسەر پشکی بزووتنەەی ئیسلامی وەزیربوو، گووتی بەس بێدەنگ بن، ئەوە یەکەو دە نمرە بۆ ئێوە، لەو ل□ق□ی کە دەڵێن داخل نەبووەو هاتووەتەوە، ساڵی پێشووتریش فەقێکان هەمان بەزم و فەرتەنەیان نابوویەوە.

باسی مەلا جومعەم کرد،
مەلا جومعە، مەلایەکی تابڵێیت هێمن و زیرەک و بەڕێزبوو.

من ئەو کات لە حوجرەی مزگەوتی عەلی سۆرانی دەمامەوە،
پۆڵی یانزە بووم،
جا مزگەوتی بەرزنجی و عەلی سۆرانی، زۆر لێکتری نزیک بوون، زۆر جار بەیانی، بە جادەی ئەلباندا، دەڕۆیشتم بۆ قوتابخانەی مەلاعەبدوڵلا پەلپیتانی، کە دەکەوێتە نیوان هەردووک مزگەوتەکە، جادەی ئەلبان دەڵێم.

مەلا جومعەش بەو ڕێگایە دا دەڕۆیشت بۆ هەمان قوتابخانە، مەڵاو فەقێ، یان مامۆستاو قوتابی، دوو بەدوو و بە دەم قسەکردنەوە، پێکەوە دەڕۆیشتین بۆ سەواف، سەواف زۆر دوور نەبوو، چوارەگێک دەبوو بە پێ، ئێمە هەردەمانگووت سەواف، ڕاستە قوتابخانەکە، ناوی پەیمانگای(مەلاعەبدوڵلا پەلپیتانی)ˇبوو،
لە سەرەوەیدا، بینای مزگەوتەکەی سەواف بوو و ژێرەوەیشی قوتابخانەکەی ئێمەبوو، بۆیە لای خەڵک بەو ناو مەشهوربوو و تا نەتگووتبا سەواف کەس نەیدەزانی کوێیە.

دواتر مەلا جومعە نازانم بۆ لەو مزگەوتەی بەرزنجی نەما، ئەوە بەر لەوەی من بڕۆم بۆ ئەو مزگەوتە و حوجرەکەی ئەوێ.

جا لەو حوجرەیه،
ئێمە سێ فەقێ بووین، بەو فەقێیەش ڕا، کە لەوانەی فەلسەفە، ڕایدەکرد بۆ دەرەوە، لە حوجرەیەک تربوو، وەلێ زۆربەی کات و بەردەوام هەر لای ئێمە بوو، دەبووین بە چوار. ئەوەش بڵێم:جا بەر لە ڕۆیشتنم بۆ بەرزنجی، من سێ ساڵیش لە حوجرەکەی مزگەوتی(حاجی بەدریە بووم)، دوای ئەوەی لە مزگەوتی عەلی سۆرانی نەمام. ئینجا دواتر هاتم بۆ مزگەوتی بەرزنجی. ئەوکاتەی ڕۆیشتم بۆ ئەوێ.
من لە کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکان بووم، ئەوانەتیریش، یەکێکیان لە قوتابخانەی ئیسلامی مەلا فایزبوو، دووەکەیتریشیان لە لە قوتابخانەی ئایینی مەلا عەبدولڵا پەلپیتانی دەیان خوێند و بۆمانەوەش لە بەرزنجی دەماینەوە.

هەڵبەت ئەگەر ئەو حوجرەیه، مەلای ڕەسمی خۆی هەبوایە، لە سەر مێلاکی وەزارەتی ئەوقاف و مەلاکەش سەر بە ئیسلامی سیاسی بوایە، ئەوە هەرگیز، ڕێگەی پێنەدەداین کفرێکی ئاوا مەزن و کارێکی لەو شێوەی□ بق□ و مەترسیناک، لە ناو حوجرەکە دا بکەین و فەلسەفە بەوانە بخوێنین.

سەبارەت بەوە لە بەشەکانی داهاتوو ئاماژە بەوە دەکەم، لەسەر

کتێبی دوو کەسی سیکۆلار، چۆن لە حوجرە، لەلایان مەلایەکی ئیسلامییەوە دەرکراوم!

بەگوومان لە ناو مەلاکان و فەقێکان و ئیسلامییەکان و سەلەفییەکان بە گشتی ڕوانینەکی سەقەت و هەڵە و باو هەیە، بەوەی کە فەلسەفە مرۆڤ شێت دەکات و سیستەمی ئەقڵ تێک دەدات و بیرکردنەوە دەشێوێنێت و شتەکی زۆر بێمانایە و فەلسەفە و لۆژیک، هەڕەشەن بەسەر ئایین و،

بیرو باوەڕی بڕوادار لەق دەکەن. بۆیە خەتەرە و مرۆڤی بڕوادار دەبێت خۆی لێیان بە دوور بگرێت. تەنانەت لە کۆنەوە هەندێک لە پیاوە ئایینییە فەندەمێنتالیزمەکان سەبارەت بە فەلسەفە و لۆژیک گوتوویانە:(من تمنطق، تزندق)، یان گووتوویانە(علم لا یفهمه الغبي، ولا یحتاجه الذکي!)

سەددام دیکتاتۆرێکی جیاوازبوو… ئومێد محەمەد فەرەج

دیکتاتۆرو دیکتاتۆرییەت واتا حوکمی تاکە کەس و تاکە حیزب. یانی لە سیستمی حوکمی دیکتاتۆریدا، دیموکراسی، ئازادی و مافی مرۆڤ وەک پێویست بوونی نییە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا سروشتی کۆمەڵگا ئەوە یەکلائەکاتەوە کە ئایا دەسەڵاتێکی دیکتاتۆر یان دیموکراسیخواز لەگەڵ خۆی دەگونجێنێت. بەنموونە سروشتی گەلانی ئەسکەندەناڤیا، بوونی هیچ سیستمی دیکتاتۆری هەزم ناکەن. بەڵام تەواوی گەلانی عێراق، واڕاهاتوون کە دەبێت بەزەبرو زەنگ حوکمیان بکرێت. وە کۆمەڵگای عێراقی هەرگیز ناتوانێت خۆی بگونجێنێت لەگەڵ سیستەمێکی دیموکراسیی و ئازادی ڕەهادا. چونکە بوونی هەر دیموکراسییەت و ئازادییەکی ڕەها، بەهەڵە ئیستیغلال دەکەن. بەنموونە: کاتێک دوای داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئەمریکاوە، بەبێ ئامادەکاری بە چونە ناو سەردەمێکی تازەو جیاواز، کە خۆیان بگونجێنن لەگەڵ گۆڕانکارییەکان.

ئەوا لەناکاو کۆمەڵێک چەمک بۆ میللەت پەخشکران، وەکو: ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی تاکەکەسی، مافی ژن، دیموکراسی و هەڵبژاردن.

ئەمانە زۆر چەمکی جوانن، بەڵام بۆ عێراقییەکان تازەبوون، وە چونکە کۆمەڵگاکە هۆشیاریی و ئامادەیی تیانەبوو بۆ وەرگرتنی ئەم چەمکانە، بینیمان دەرەنجامەکە بەو جۆرەیە کە، لایەنگرانی حیزبە سیاسییەکان بە بیانوی ئازادی ڕادەربڕین هەرچی سوکایەتی، قسەی قێزەون و تەشهیرە بەیەکتری دەکەن. هەروەها کەسانێک ئازادی تاکەکەسیی بەوە تێگەیشتوون، کە لەشوێنە گشتییەکان کردەوەی نائەخلاقی بکەن، کە ئەمەش ئادابی گشتی تێکدەدات. هەروەها حیزبەکانیش بەوجۆرە لەدیموکڕاسی تێگەیشتوون کە هەرچەندی توانییان تەزویر لەهەڵبژاردنەکان بکەن و کاتێکیش دۆڕان ئەوا هێزی چەکدار ببەنە سەر بارەگاکانی یەکترو یەکتر تیرۆر بکەن. لەسەردەمی سەددام حوسێندا ژیان بەجۆرێکیتربوو، سەددام زۆر باش سروشتی کۆمەڵگای خۆی خوێندبویەوەو لەوە تێگەیشتبوو کە بە دیموکڕاسیی ناتوانێت حوکمی ئەم میللەتە بکات، چونکە ئەگەر زیاد لەپێویست ئازادی بەم میللەتانە بدات و بۆی شل بکات ئەوا میللەت لەناو خۆیاندا بەڕووی یەکترو بەڕووی دەسەڵاتیشدا دەتەقێتەوە. بۆیە سەددام بە زەبروزەنگ حوکمی دەکردو کۆنتڕۆڵی تەواوی پێکهاتەکانی عێراقی کردبوو. کەس نەیدەوێرا باسی ناکۆکی بەینی شیعەو سوننەو کوردو عەڕەب بکات. بۆیە ئەگەرچی بۆ کورد باش نەبوو، بەڵام بەگشتی سەددام پیاوێکی ئاقڵ و سەرکردەیەکی بوێرو بەهەیبەت و لێهاتوو بوو، وە لەوە تێگەیشتبوو کە، گەورەترین کێشەی نێوان عێراقییەکان بابەتی مەزهەبییە لەنێوان سوننەو شیعە.

هەروەها بابەتی قەومییە لەبەینی کوردو عەڕەب. ئەم بابەتانەش زەمەنێکە وەکو قومبەڵەی تەوقیتکراون هەر ماوە ماوە دەتەقنەوەو ئاشتەوایی کۆمەڵایەتی تێکدەدەن. بۆیە سەددام لەوە تێگەیشتبوو کە ئەم کێشانەی بەینی پێکهاتەکان وەکو زێرابێکی بۆگەن وان، ئەگەر ئازادی بەم پێکهاتانە بدرێت و سەرکوت نەکرێن ئەوا سەری ئەم زێرابە لادەچێت و پیسی و بۆگەنی ئەم زێرابە بەتەواوی عێراقدا بڵاو دەبێتەوەو ئاشتی و ئارامی لەتەواوی وڵات تێکدەچێت.

بۆیە سەددام حوسێن وتبووی کێشەی بەینی پێکهاتەکانی وەک، کوردو سوننەو شیعە وەکو زێراب و قومبەڵە وان، تەنها منیش سەری ئەم زێرابەم داپۆشیوەو ئەڵقەی ئەم قومبەڵەیەم گرتووەو ڕێگە نادەم بتەقێتەوەو دەیان جاریش تەقینەوەکەم پوچەڵ کردۆتەوە. وە کاتێک من نامێنم سەری زێرابەکە لادەچێت و قومبەڵەکەش دەتەقێتەوەو بۆگەنی زێرابەکەو پڕشکی قومبەڵەکە تەواوی عێراق دەگرنەوەو ژیانی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی بەتەواوی تێکدەچێت. تەبعەن سەددام تەنها بە زەبرو

زەنگ و حوکمەکی توند توانی بە ماوەی دەیان ساڵ ئەم کێشە گەورانە خەفە بکات وە هیچ ڕێگەچارەیتری نەبوو، لەنێوان خەراپ و خەراپترو خەراپتریندا، ئەو خەراپی هەڵبژاردبوو. ئەگینا سەددام لەناخەوە کەسێکی دیکتاتۆر نەبوو، وە کەسێکی زۆر دڵسۆزبوو بۆ میللەتانی عێراق و وڵاتەکەی. سەددام ناچاربوو بەزەبری هێز کێشەی بڕینی پێکهاتەکان خەفە بکات، وە سەددام مەترسی نەبوو بۆ سەر ژیانی هەرکەسێک، کە تێداخولی سیاسەت و بابەتی بڕینی پێکهاتەکان نەکات و سیخوڕی لەدژی وڵاتی خۆی نەکات. هەر کەسێک ئەم شتانەی نەکردبایە، ئەوا ژیانی ئەوکاتی عێراق بۆ ئەو کەسە بەهەشتبوو. چونکە سەددام میللەتی خۆی زۆر بەباشی دەژیاندو هەموو خزمەتگوزاریەک بەردەستبوو، کارەبای ٢٤ سەعاتی هەبوو، جادەو ڕێگەوبان زۆر باشبوون، ئاوی پاکی خواردنەوە هەبوو، سیستەمی تەندروستی زۆر لەئێستا باشتربوو، یاساو دادپەروەری و یەکسانی زۆر لەئێستا باشتر بوو، ئابوری عێراق هێندە باش بوو، تەنانەت لە هەشتاکان خەڵکی وڵاتانیتر دەهاتن لەعێراق ئیشیان دەکرد. بەڵام ئێستا ئێمە پێچەوانە بۆتەوەو بەهۆی نەمانی سەددام و هاتنە سەرحوکمی کۆمەڵێک تیرۆریستی سوننی و شیعیی و مافیای کوردی.

سەدان هەزاری وەکو ئێمە دەربەدەرکراون و وڵاتی خۆمان لێ حەرام کراوە. ئەگەرچی عێراقی هەشتاکان وەکو ئەوروپای ئێستا پێشکەوتووبوو، کەچی بەهۆی نەمانی سەددام وڵات پەنجا ساڵ بەرەو دواوە گەڕایەوە. بۆیە لەسەر ئەم بەراوردو بنەمایانە، دەڵێم سەددام لەهەموو سەرکردەکانی ئێستای عێراق و کوردستان باشتربوو. سەددام باڵی کێشابوو بەسەر دەیان کێشەداو کەس نەیدەوێرا کێشە گەورەکان بتەقێنێتەوە. تەنانەت دۆناڵد ترامپ سەرۆکی پێشوتری ئەمریکا کە گەورەترین دوژمنی سەددام بوون. وتی: دەزانن سەددام چی شتێکی زۆر بەباشی ئەنجام دەدا؟ ئەو تیرۆریستەکانی دەکوشت، سەددام کەسانی تێکدەری ڕێک دەکوشت. سەددام ئەم کارەی زۆر بە باشی دەکرد. وە مافەکانی پێنەدەدران، ڕێگەی پێنەدەدان قسە بکەن، ئەوان تیرۆریستن و تەواو بڕایەوە. هەروەها ترامپ تەقریبەن هەمان ئەو قسەی سەددامی بەشیوازێکیتر دووبارەکردەوەو وتی، ئێستا خراپەکاران و تیرۆریستان عێراقیان شێواندووە. وە عێراق بووە بە بەرهەمهێنەری تیرۆریستان. ترامپ وتیشی، ئەگەر ئەتەوێت ببیت بە تیرۆریست ئەوا بڕۆ بۆ عێراق. ئەمانە قسەی سەرۆکی ئەم وڵاتەن کە سەددامیان ڕوخاند بەپاساوی دیکتاتۆری بوون، کەچی ئێستا خۆیان پەشیمانن و ددان بەوەدا دەنێن، کە سەددام لەئەوان باشتر توانیبووی کێشەکانی عێراق خەفە بکات. تەبعەن ترامپ کە وتی تیرۆریستەکانی دەکوشت و

سەرکوتی دەکردن، مەبەستی هەموو ئەو سیاسیی و سەرکردانەی ئێستای کورد و سوننەو شیعەبوو، کە ئێستا حوکمی عێڕاق دەکەن و وڵاتیان کردووە بە کارگەیەکی زەبەلاح بۆ بەرهەمهێنانی تیرۆریستان. بەڵام هیچ کام لەئەوان نەیاندەوێرا لە ترسی سەددام سەر بەرزبکەنەوە

•
•
•
•

کلیپی گۆرانی “یار” بە ئاوازدانەری و ژەنیاری “فەرنوود ئیلهامی” بڵاوکرایەوە

مەنسوور جیهانی –

کلیپی گۆرانی “یار” بە ئاوازدانەری و ژەنیاری موزیکزانی کورد “فەرنوود ئیلهامی”، بە دەنگی “سپێهر زوالنووریان”، بە ژەنینی دەفی “ئەمیرحوسێن مەنشادی” و بە کۆمەک وەرگرتن لە ڕەسەنایەتی مەقامەکان و ڕوانینێکی نوێی بە کووکی ڕەسەنی تەنبوور بڵاوکرایەوە.

کلیپی گۆرانی “یار” بە ئاوازدانەری و ژەنیاری موزیکزانی کرماشانی “فەرنوود ئیلهامی”، بە دەنگی “سپێهر زوالنووریان”، بە ژەنینی دەفی “ئەمیرحوسێن مەنشادی”، لە دەرهێنانی “موحسین ڕەشیدی”، لە بەرهەمهێنانی ماڵی تەنبووری “ئەیاز” بە بەرپرسیاریی موزیکزانی بەئەزموونی کرماشانی “فەرید ئیلهامی” ئاوازدانەر، وانەبێژ و ژەنیاری بەتوانای تەنبوور و هەروەها بە کۆمەک وەرگرتن لە مەقامە ڕەسەنەکانی تەنبوور بڵاوکرایەوە.

کووکی گۆرانی “یار” لە کووکە ڕەسەنەکانی تەنبوور نییە و لە

ڕاستیدا کووکەکە کە "فەرنوود ئیلهامی" خوڵقاندوویەتی کە تێکەڵاوەکە لە کووکە ڕەسەنەکانی ئامێری تەنبوور و کووکێک کە ناوەکەی کووکی "عشاق" واتە "عاشقەکانە".

ئەو مەقامەی کە لە گۆرانی "یار"دا خوێندراوە لە مەقامی "خامەشە گیان" وەرگیراوە و لە کۆتایی ئەم بەرهەمە مۆسیقاییەشدا کەڵک لە دوو مەقام لە مەقامەکانی تەنبوور وەرگیراوە کە مەقامە سەرەکییەکە ناژەندرێت.

ستافی ئامادەکردنی کلیپی گۆرانی "یار" بریتین لە: ئاوازدانەر و ژەنیاری تەنبوور: فەرنوود ئیلهامی، گۆرانیبێژ: سپێهر زوالنووریان، ژەنیاری دەف: ئەمیرحوسێن مەنشادی، دەنگهەڵگر، میکس و مەستەرینگ: مەسباح قەمسەری، دەنگدانەر: سوهەیل موئمەنی، دەرهێنەر: موحسین رەشیدی، بەرهەمهێنەر: ماڵی تەنبووری "ئەیاز" بە بەرپرسیاریی فەرید ئیلهامی، بڵاوکەرەوەی نێودەوڵەتی: کۆمپانیای "زەنگ ڕیکۆرد"، مۆنتاژ: موحسین رەشیدی، وێنەگرەکان: موحسین رەشیدی، عیرفان موورادی و محەمەد رۆخ، فۆتۆگرافەر: رەزا رەجایی، فۆتۆگرافەری پۆستەر: فەردین رەزایی، دیزاینی پۆستەر: محەمەد کازمی، بە سپاس لە: گوڵنووش ئیلهامی، ماهان سەیفی و بەڕێوەبەری ڕاگەیاندنی گشتی: مەنسوور جیهانی.

"فەرنوود ئیلهامی" لە بنەماڵەیەکی هونەرمەند لە شاری سەحنەی کرماشان لە دایک بووە. باوە گەورەی مامۆستا سەید "ئەیاز قەزوینێ" لە مامۆستایانی خاوەند شێواز و ناوداری تەنبوور بوو و باوکیشی یەکێک لە دەرهێنەرە بەرچاوەکانی شانۆی شاری سەحنە دەتە ئەژمار.

ئەو فێربوونی ئامێری مەقامی تەنبوور لە مەرمنداڵییەوە دەست پێکرد و هەر لەو سەردەمەوە، لە خزمەت مامۆستایانی شارەزای مەقام لە شاری سەحنە کەڵکی زۆریی وەرگرت. لە تەمەنی 18 و 22 ساڵییەوە لە فێستیڤاڵەکانی مۆسیقای ڕۆژئاوای ئێران و تاقیکرنەوەی گرینگی "باربەد"، پلەی یەکەمی لە بەشی تاکژەنی ئامێری تەنبووردا بەدەستهێنا.

ئەم هونەرمەندە لە ساڵی 2006 لە خزمەت "فەرید ئیلهامی" براکەیدا لە گرووپی مۆسیقای "فیردەوسی" کۆمەڵێک بەرهەمی درەوشاوەیان پێشکەش و تۆمار کرد، لەوانە: ئەلبوومی "درەفشی کاویانی" و "شانامەی کوردی" بە دەنگی هەرمانی گۆرانیبێژی ناوداری کورد مامۆستا "شەهرام نازری"، "عەشق نامە" بە دەنگی گۆرانیبێژی

ئاوازدانەری کورد مامۆستا "سەدیق تەعریف"، "عەشق" بە دەنگی "حیسام ئەلدین سیراج" و "امید، باز امدم" واتە "هیوا، دیسانەوە گەڕامەوە" بە دەنگی "وەحید تاج".

ئیلهامی لە ساڵی 2015 سەرقاڵی پڕۆژە و تۆمارکردنی ئەلبوومی مۆسیقای "عەشق نامە" بۆ ئاوازدانەری هاوبەشی "فەرید ئیلهامی" برای و بە دەنگی مامۆستا سەدیق تەعریفە، کە بە هۆی جۆراوجۆرەوە تاکوو ئێستا ئەو بەرهەمە دەرفەتی بڵاوبوونەوەی بۆ نەڕەخساوە.

ئەم ئاوازدانەرە کوردە، لە ساڵی 2020 گۆرانی "مەجنوون" بە دەنگی گۆرانیبێژی ئێرانی "پەرواز هومای" بڵاوکردەوە کە بە دابەشکردنی راک "پراگرسیو" ڕوانینێکی نوێیە بە مۆسیقای تەنبوور و شیعرەکانی مەولانا.

هەروەها گۆرانییەکانی "بابا سەرهەنگی"، "قەڵەندەر"، "عشاق" واتە "عاشقەکان"، "خۆف و ڕەجا"، ئەلبوومی مۆسیقای "عەشق نامە" و … لەو بەرهەمانەی ئەم هونەرمەندە کرماشانییە دێنە ئەژمار کە لە داهاتوودا بڵاودەبنەوە.

بۆ زانیاریی زیاتر:
http://www.instagram.com/farnood_elhami

لینکی دانلۆدی کلیپی گۆرانی "یار":
https://we.tl/t-IA7IhYQ8b8

روسیا و ئۆکراین کامیان هەڕەشەن بۆ سەر یەکتر!… نوسینی: ئیدریس مستەفا

خوێندنەوەیەکی سیاسی رەخنەییە بۆ تەنگژەی ئۆکراین

وتەیەک:

ئەوەی لە ئۆکراین روودەدات لە چوارچیوەی ململانێیەکی گەورەتردایە

کە چەندان دەیە و سەدەیە دەجێتە پێشەوە ئەویش کێشەی هەردوو جەمسەری رۆژهەڵات-رۆژئاوایە کە لە نیویەدا کێشەی ئەوراسیا و ئەوروپا و باشوری دەریای چین و …هتد لە خۆ دەگرێ. پەلامار و پاوانخوازیەنی نیوان هەردوو جەمسەر مێژووی جیهانی ئەمەی مرۆڤیان نەخشاندووە و لەوەناچی ئەمجارە ئەم جیهانە ئاوها بمێنێ گەر شەڕەکە ببێتە جەنگ و جەنگەکەش بە دەستکردنەوەی چەکی ئەتۆمی کۆتایی پێ بێت. لەگەڵ ئەوەی روسیا لە دوای جەنگی ساردەوە بە پەردە وەک بلۆکێکی سەرمایەداری دەرکەوت و دەشیویست ببێتە بەشێک لەو سیستەمە کاپیتاڵیستیە غەربییەی لە جوڵەیەکی بەردەوام بوو بەڵام بلۆکی رۆژئوایی ریان پێگرت و نەیانهێشت بەو تایبەتمەندێتییەی خۆیەوە بێتەوە ناوەوە بەڵکو دەیانویست وەک وڵاتێکی ئاسایی و تێکشکاو و لاواز و پەراوێز بێتە ناو سیستەمە سەرمایەدارییەکەیانەوە کە روسیا ئەمەی قبوڵ نەکرد و رەتی کردەوە. بەڵام ئەو قبوڵ نەکردنەی روسیا لە لایەن رۆژئاواوە و رەتکردنەوەی روسیا بە باوەشی رۆژئاوا بەو ژینگەیەی ئەوان لێی دەخوازن یەک راستیە مێژووییە دەسەلمێنێ ئەویش راستی مێژوویی ململانێی رۆژهەڵات (چین و هند و روسیا وئەوانی تر) و رۆژئاوایە و وا لە گۆڕەپانی ئۆکرایندا دەتەقێتەوە. واتە کێشەی ئۆکراین رەگەکەی لە مێژووییەکی مەودا فراوانتردایە و وا لە پەلاماری سەربازی روسیادا خۆی دەنوێنێ و منیش لێرەدا وردبینی لەسەر کێشەی ئۆکراین و روسیا دەکەم.

ئێمە لە دنیایەکی نوێی سیاسی فکریدا دەژین کە تەواو جیاوازە لە دەورانەکانی سەدەی رابردوو. هەندێک لەو جیهانبینیانەی دنیامان پێ دەدی و ئەو چەمکانەشی دنیامان پێ شیدەکردەوە و لیک دەدایەوە چیدی بە کەڵکی ئێستاکانی نایەن چونکە ناتوانن وەڵامێکی پێ بە پێست بە تەنگژە و کێشەکان بدەنەوە. چەمکی نیشتمان، داگیرکاری، بەرەنگاری، هێز و ئیرادە ئەو چەمکانەن کە تێگەیشتنی تازەیان لێمان دەوێ لە بەرئەوەی مەبدەیە جێگیرەکانیان کەوتونەتە لەرزە. نێشتمان بەو مانایەی دەوڵەتی نەتەوەیی دروست دەکات و ئەو دەوڵەتە و خاکەکەی دەبنە مەبدەئێکی پیرۆز و ستراتیجی بۆی کە بە درێژایی دوو سەدەی رابردوو، چونکە چەمک و قەوارەی دەوڵەتی نەتەوەیی و نیشتمان لەو دەورانەوە بەرجەستە بوو، ملیۆنان مرۆق بە خۆیان و ماڵ و حاڵیانەوە بوونە قوربانی ئەو مەبدەئە بۆ ئەوەی بەروبومێکی مرۆیی گشتگیری وەک بەختیاری و ژیانی شایستە بە مرۆق هەبێ،
لەو رۆژەوەی روسیا پەلاماری سەربازی بەسەر ئۆکراین دەست پێکردووە و هەموو دنیای لەگەڵ خۆیدا سەرقاڵ کردووە کە هەموو قەوارە دەوڵەتی و نادەوڵەتی و رێکخراو و کەس و لایەنە حزبی و ئایدیۆلۆجی

و سیاسیەکان نەک هەر قسە و هەلوێستی خۆیان هەبێ لەسەری بەڵکو تێزی سیاسی فکری خۆیان بە بەیان کرد هەر لەمسەری چەپەوە تاکو ئەوسەری لیبراڵی و قەومی. کوردستانی خۆمان و نێوەندە سیاسی و رۆشنبیرییەکەی وەک بەشێک لەو بەدەنە جیهانییە قسە و هەڵوێستی سیاسی خۆیان هەبوو لەسەری لەگەڵ بەیان کردنی تیزی سیاسی فکری خۆشیان لەو بارەیەوە. لەو نیوەندەدا گوێ بیستی چەمکی نیشتمان و داگیرکاری و بەرگری دەبووین کە دەرئەنجامی پەلاماری سەربازی روسیا بە سەر ئۆکراین دروست بووە. لەگەڵ ئەم جەمکانەدا زۆر کەم گوێ بیستی چەمکێکی تر بووین ئەویش چەمکی هەرەشەیە کە جەوهەری هەڵایسانی شەڕەکەیە. ئەوەی سەرەکیە لەم باسەدا ئەوەیە دەست ببرێ بە هۆکارانەی شەرەکەیان دروست کرد نەک کە شەڕەکەی دەست پێکرد یان کە پەلامات دەدات. خاڵی جەوهەری ئەوەیە ببینە کە لە پشت هەڵایسانی شەڕەکانەوەیە نەک شەڕکەرەکان کەن چونکە رۆشنترین شت ئەوەیە لایەنەکانی دەستویەخۆکە ببینە. لەم شەکارکاریەدا پاشخانە مێژووییەکان و هەنووکەییەکانی ئەو کێشەیە بە پشت بەستن بە کۆمەلە زانیاری و بەڵگە و تێزی سیاسی و فکری چوار لە کەسە دیارەکانی دنیای ئەمڕۆی سیاسی فکری دەخەمە روو کە هەر یەکەیان لە روانگەی مەیلی سیاسی هزری خۆیەوە وەک لیبراڵی و چەپ و ریالیزمی رامیاری سەیری تەنگژەی یۆکراین دەکەن

پاشخانی مێژوویی

پێش ئەوەی دەست بە باسەکەم بکەم بەم گرنگە ئاماژەیەکی کورت بدەم بەوەی ناتۆ چیە. هەموان دەزانین کە ناتۆ چیە و دوای جەنگی جیهانی دووەم دروست بوو کە ئەو دەم هەموو وڵاتانی ئەوروپای رۆژئاوا، جگە لە ولاتانی ئەسکەندەنافیا، لەگەڵ ئەمریکا و کەنەدا و دواتر تورکیا گرتەوە. دیارە هۆکار یاخود بنەمای دروست بوونی هاوپەیمانی ناتۆ بە روو بە رووبوونەوەی یەکێتی سۆڤیەت بوو وەک یەکەمین سکرتێری گشتی ناتۆ، هەستینگ ئیزمەی ١٩٥٢، رایگەیاند. ئەمە لە کاتیکدا یەکێتی سۆڤیەت هاوپەیمان بوو لەگەل غەرب دژ بە ئەڵمانیای هیتلەری لە ساڵی ١٩٤٥ ەوە. بەڵام، دیارە پلانی ستارتیجی رۆژئاوا، بە تایبەت ئەمریکا و بەریتانیا، چاوبڕێنە بە خاکی روسیای گەورە وەک چۆن لە مێژووی هاوجەرخیاندا ناپلیۆن و هیتلەر کردیان.

ئۆکراین وەک وڵات و قەوارەیەکی سیاسی لە مێژوودا بوونی نەبووە و بگرە یەکێک لە بنەچە سەرکیەکانی روس بووە و لە مێژوودا بە روس کییڤ ناسراو بووە. لەگەڵ سەرکەوتنی شۆڕشی روسیادا بەلشەفیەکان لە ساڵانی بیستی سەدەی رابردوودا کۆمارێکیان وەک کۆمارەکانی تری یەکێتی سۆڤیەت دروست کرد بە ناوی ئۆکراین. (ئۆکراین ئەو

د□نگ□ژ□ی□ک ک□ روسەکان و ئۆکرانیەکانی ئێستا بۆ وڵا تەکەیان بەکاری دەهێنن بۆیە من ئۆکراین لە جیاتی یۆکرەینی ئینگلیزی و ئۆکرانیای کوردی و عەرەبی بە کار دەهێنم.) لە دوای روخانی یەکێتی س□قی□تیەوە ساڵی ١٩٩١ ئۆکراین بوو بۆ یەک□م□ جار لە مێژووی خۆیدا بوو ب□ و□ا تەی کە ئیستا هەیە.

گرنگی ئۆکراین بۆ روسیا هەمەلایەنەیە بە رادەیەک ستراتیجیترین کۆماری کۆنی یەکێتی س□قی□تە کە ئاسایشی نەتەوەیی و نیشتمانی روسیای ئیستای فیدراڵ راستەوخۆ پیوەی بەستراوە بۆیە سەرانی روسیای ئەو کات دانیشتنێکی تایبەتی مێژوویی□ان لەگەڵ بلۆکی رۆژئاواییدا بەست سەبار□ت□ ئ□کراین. لەو دانێشتنەدا بەرپرسانی روسی داوایان کرد کە رۆژێ لە رۆژان ئۆکراین نا ب□ ب□ت □ ب□ ئەندامی ناتۆ و هەردوو لا بە رێککەوتن گەیشتن و مەرجەکانیش ئەوە بوو ک□ س□قی□ت دەستبەرداری ئەلمانیای رۆژهەڵات دەبێ و لە بەرامبەریشدا ئۆکراین دەبێ وڵا تێکی بێ لایەن وەک سویسرا ب□م□نێتەوە. دیارە رۆژئاواییەکان، ئەمریکا و بەریتانیا بە تایبەت، بەڵێنەکەی خۆیان نەبردە سەر و بگرە کەوتنە دا بەشکردنی فۆرمی بە یەندام بوونی ناتۆ و یەک یەک کۆمارە کۆنەکانی یەکێتی س□قی□تیان کرد بە ئەندامی هاوپەیمانی ناتۆ. بڕیار بوو ئۆکراینیش بکەن بەڵام روسیا لەسەر ئۆکراین هاتە دەنگ و ئامادەیی هیچ سازشێکی نەکرد لەو بارەیەوە و بگرە هەڕەشەی چەکی ئەتۆمی لە ئەوروپا و ئەمریکا کرد گەر بێتوو ئۆکراین بکەن بە ئەندامی ناتۆ.

روسیای بچوک

لە باری مێژووییەوە، بۆ روسیا ئۆکراین هەمیشە بە روسیا تەماشا کراوە و بگرە پێیان □گووتو روسیای بچوک. ئەمە وەک ارستیەکی

مێژویی تەواوە، چونکە لە مێژوودا ئۆکراین و روسیا لە یەکتر جیا نەبوونە. بوارەکانی فەرهەنگی و ئاینی و زمان و کەلتور و مێژوو ئەوە پیشان دەدەن کە جیوازیەکی سەرەکی نەبووە لە نیوان روسەکان و ئۆکراینەکاندا و بگرە بە درێژایی دەسەڵاتی قەیسەری روسی ئۆکراین هەمیشە وەک بەشێک لە روسیا تەماشا کراوە و بە روس کیێڤەکانیش ناوبانگیان دەرکردووە. دیارە لەگەڵ سەرهەڵدانی بیری نەتەوەیی و دەوڵەتی هەستێک لە نیو ئۆکراینیەکاندا دروست بوو کە بتوانن قەوارە و دەوڵەت و ناسنامەی تایبەت بە خۆیان هەبێ چ وەک نەتەوە و چ وەک رەگەز. ئەم خەونەیان لەگەڵ درستبوونی یەکێتی سۆڤیەتدا رۆژی ۱۰ی مانگی شەشی ۱۹۱۷ لەسەر دەستی بەلشەفیەکان بەدیهات و هەروەها لە رۆژی ۲٤ی مانی ۸ی ساڵی ۱۹۹۱یش لەگەڵ روخانی یەکێتی سۆڤیەتدا ئەو خەونەیان بۆ دووەم جار بەدیهات، بەڵام چۆن بەدیهاتنێک! دوایی دەگەڕێینەوە سەر ئەم خاڵە.

نەخشەیەکی کۆنی کیێڤی پایتەختی ئێستای ئۆکراین لە کۆندا پێی گوتراوە روس کیێڤەکان.
هەندێک دەڵێن روسیای ئیستا لەوانەوە هاتووە و ئەو دەمەی کیێڤ هەبووە مۆسکۆ لادێ بووە.

بۆچی روسەکان بە ئۆکراین دەڵێن روسیای بچوک. بارە مێژووەکەیمان ئاماژە پیدا کە یەکەم قەوارەی دەسەڵاتدارێتی بە ناوی روس کیێڤ لەو ناوچەیە دامەزرا. لە ئاستی زمانەوانی وئاخاوتندا زمانی روسی و ئۆکراینی نزیک بە لە سەدا حەفتا لە یەک دەچن چ لە وشەدا و چ لە دەستەواژەدا و چ لە پێکهێنانی رستەدا و چ لە تێگەیشتنی قسەکردن

لەگەڵ یەکتری.(س١) گەر ئەم پیوەرە بهێنین و بەسەر سەرانی و بادینانیدا بهێنین، ئەوە کرمانجی هەر باس مەکە، دەبینین دەکەونە یەک قالبەوە. جیاوازیەکانی وشە و ئاخاوتنی سەرانی و بادینی، یاخود هەورامی کە هەر زۆر دوورترە لە هەر دووکیانەوە، هەر ئەوەندەی جیاوازی روسی و ئۆکراینیە بەتایبەت هەردوو لایان ئەلف و بێی سریلاکی دەنوسن. پرسیار ئەمەیە ئایا سەرانیە دەتوانێ بڵێ بادینی کوردنین یاخود بادینیەک دەتوانێ بڵێ سەرانی کورد نین. بێگومان نەخێر! کەواتە ئەو نزیکایەتیە زمانەوانیەی کە یەکێکە لە بناغە سەرەکیەکانی فەرهەنگی و کەلتوری هاوبەش وا لەوەدەکات بڵێین روسی و ئۆکراینی یەک میللەت نین. ئەوەی تیئۆرسیەن و بیری نەتەوەپەرستی ئۆکراینی دروست کرد ئەو شۆڕشە ڕۆناکبیری و وەرچەرخانە سیاسیەی سەدەی هەژدە و نوزدەی ئەوروپا بوو کە چەمکی نەتەوە و دەولەتی نەتەوەیی بەرهەم هێنا و دواتر بە تەواوی ئەوروپا و جیهاندا بلاوبۆیەوە. نامەوێ زیاتر لەسەر ئەم بابەتە بڕۆم و ئەوەی مەبەستی منە لێرەدا بیڵێم ئەو نزیکایەتیە فەرهەنگی و کەلتوری و ئاینی و ڕەگەزییە کە روسیا و ئۆکراین پێکەوە دەبەستێتەوە و بەڵام لە دوای روخانی یەکێتی سۆڤیەتەوە، و پێشتریش لە دەمانی هیتلەردا، بە پشتیوانی سیاسەت و عەقڵی سیاسی و جیهانبینی رۆژئاواوە روحی قەومی ئۆکرانیان دروستکرد کە ئیستا ئەنجامەکەی دەبینین.

شوێنگەی جوگرافی ئۆکراین

بیرجنسکی و هنری کیسنجەر وەک دوو سیاسەتوانی ستراتیجیست و هزری سیاسی دیار و بە ناوبانگی ئەمریکی لە دەیەی حەفتا و هەشتاکاندا و بگرە تا ئیستاش، ئامۆژگاری ناتۆ و بلۆکی غەربیان کردووە کە ئۆکراین بە روسیا خەتی سوورە و نابێ کارێکی وابکەن کە روسیا لە خۆیان تورە بکەن. تەنانەت راستەوخۆ بە ئۆکراینیەکانیش دەڵێت "ئۆکراین دەبێ سیاسەتی خۆ دوورگرتن لە هاوپەیمانی ناتۆ پەیرەو بکات." (س٢) باشە ئەمانە کە بە چەڵپەپەی هزری سیاسی ئەمریکا دادەنرێن بۆ ئاوها دەڵێن. دیارە هەندێ خاڵ هەیە لەم بارەیەوە دەیخەینە روو کە یەکێکیان ئەو بارە مێژووییە کە ئەستەمە روسیا دەستبەرداری ببێ چونکە دەستەواژەی روسیای بچوک ئەستەمە لە هزری سیاسی و کۆمەڵایەتی و دەسەلاتدارێتی روسی بە ئاسانی بسڕدرێتەوە. خاڵێکی تر گرنگ هەیە کە بە روسیا ستراتیجیە ئەویش هەڵکەوتەی جوگرافی ئۆکرانیایە. دیارە هەموو کۆمارە کۆنەکانی سەر بە یەکێتی سۆڤیەت سنوریان بە ئیستای روسیاوە هەیە و تەنانەت یەندامی ناتۆشن وەک لیتوانیا و لاتڤیا و ئەستونیا بەڵام هیچیان وەک

ئۆكراين ستراتيجى ياخود ترسناك نين بۆ سەر ئاسايشى نەتەوەيى روسيا. نهێنى ئەم ترسە لە هێڵە جوگرافيە ئەوروپيەدايە كە ئۆكرانياى پێوە بەستراوەتەوە. ئەو هێڵە پێى دەوترێت رێگەى دەشتايى باكورى ئەوروپا. ئەم رێگەيە، وەك لە نەخشەكەدا دەردەكەوێت، بە هێڵێكى تەختانيدا دەڕوات كە بە ديارىكراوى لە ئەڵمانياەوە درێژ دەبێتەوە بۆ پۆڵەندا و بێلا روس و ئۆكراين بێگومان ل□و□يشەوە بۆ روسيا ياخود وردتر بڵێم موسكۆ. (٣س) واتە هەر كاروانێكى پيادە يا ماشين سوارى ياخود گەر هەر كەسێكى ئاسايى سوارى سەيارەيەكى ئۆتۆماتێكى ب□ ش□ؤفێر ببێ و بە كۆمپيوتەرى سەيارەكە بڵێ يان لەسەر سكرينى كۆمپي□ترى سەيارەكە بنوسێ مۆسكۆ ئەوا بێ هيچ رێگريەكى شاخ و دۆڵ و دەرياى گەورە و زەريا دەجێتە ناو مۆسكۆوە بێ ئەوەى دەستى بەر سوكان بكەوێ.

رێگەى دەشتايى ياخود تەختايى باكورى ئەوروپا

گەر رۆژێ لە رۆژان ئۆكراين ببێ بە ئەندامى ناتۆ ئەوا ئەمريكاى دوژمنە سەرسەختەكەى روسيا دەتوانێ هەرچى چەك و تەقەمەنى قورس هەيە لەسەر تخوبى روسيا دايبنێ و بەمەش ئاسايشى روسيا زۆر لە نزيكەوە دەكەوێتە بەردەم رەحمەتى هێزەكانى ناتۆوە. حاڵەتێكى ئاوها كە روسيا بە رەسمى لە سيناريۆيەكى ئاوها دەترسێ لەو پلانەى ئيمتۆريەتى رۆما دەچى كە دژ بە سەركردەى ش□□ش□ى كۆيلەكان، سپارتاكۆس، كردى. لە فليمى سپارتاكۆسدا، كاتێك سپارتاكۆس و هێزەكەى لە قەراغ دەريا پشوويەكى دوورودرێژ دەدەن چونكە رێگەيەكى

ئەجگار دووریان بڕی بوو بەتایبەت هێزی رۆما بە دوایانەوە بوو. کە لە خەو هەڵدەستن تەماش دەکەن دیوارێکی دارئەستوری گەورەی بەرز لە پشتیانەوە هەڵچنراوە و لە دەریاشەوە هیزێکی دەریایی گەورە بەرمابەریان وەستاوە. پلانێکی ئاوها خاڵی وەرچەرخان بوو لە تێکشکانی سپارتاکۆس. ئەمریکا لە چەندان لاوە گەمارۆی روسیای داوە بەڵام هیچیان وەک ئۆکراین هەستیار و ترسناک نین بۆیە گەر ئۆکراین ببێ بە ئەندامی ناتۆ ئەوا چارەنوسی روسیا بە دەردی سپارتاکۆس دەچێ. دیارە چەکی ئەتۆمی رێژەیەکی زۆر لە ئەنجامی شەڕ دیاری دەکات بەڵام جوگرافیا رەگەزێکی ستراتیجیە بۆ حەسم کردنی جەنگەک. ئەم ترسەی روسیا لە هێڵەی تەختانی باکوری ئەوروپا دڵەراوکێیەکی مێژوویی خۆی هەیە هەر لە پەلامارە سەربازیەکانی ناپلیۆنەوە تاکو هیتلەریش کە ئەو هێڵەیان بەکار دەهێنا بۆ داگیرکردنی روسیا بۆیە لە مێژە و بە هەردەم ئەم هێڵە لە بەردەم ستراتیجیستە سیاسی و سەربازیەکانی روسیادایە.(س٤)

گوتاری رەسمی سیاسی ئۆکراین

لە دوای کەوتنی سەرۆکی ئۆکراینی پێشووتر، ڤیکتۆر یانۆکۆڤیچ، ساڵی ٢٠١٤ کە حکومەتێکی پرۆ-روسیایی بوو ئۆکراین کەوتە دەست هێزە راستڕەو و نازیزمەکانی ئۆکراینەوە. ئەم هێزانە خۆیان بە ئاشکرا دەیانگوت و ئێستەش دەڵێن کە بەڵێ ئێمە شانازی بەوەوە دەکەین کە نازین، واتە هیتلەرین. ئەمریکا و ئەوروپا بە هەموو هیزێکی سیاسی و مالی و دپلۆماسی و سیخۆڕی و تەکنەلۆجیەوە چوونە پاڵپشتی عەقڵێکی سیاسی لە ئۆکراین کە تاکو ئیستا جگە لە بیر و کردەی فاشیزم هیچی تریان لە سەوز نەبووە. گوتارە سیاسیەکانیان، بەرخوردەکانیان، رەمزەکانیان هەمووی لە سەرچاوەی بیروباوەری فاشیزم ئاو دەخۆنەوە. من لێرەدا ناچمە سەر ئەو هێزانەی کە نازیزمی عەیارە بیست و چوارن بەڵکو تەنها ئاماژە بە یەک دوو کرداری سەرۆکی ئیستای ئۆکراین، ڤلادیمەر زیلینسکی، دەدەم کە گوایە میانەوە و بە ئاین جولەکەیە و ئەمەش ئەو دیعایانە رەت دەکاتەوە گەر ئەو و دەسەڵاتدارەتی سیاسی ئۆکراین بە فاشست لە قەڵەم بدرێ.

زیلیزنسکی پێش و پاش ئەوەی ببێتە سەرۆکی ئۆکراین لە وتاری خۆی گوتی (ئۆکراین تەنها بۆ ئۆکراینیەکانە و ئەوەی بە زمانی روسی قسەدەکات ئەوا با ئۆکراین بە جێبهێڵێ.) لەسەر شەقامیش کاتێک گردبوونەوە روودەدات و قسەکەری سەر تەختەکە دوای ئەوەی چەندان قسە بە روسیا دەبێژێ، دەڵێت هەڵبەزنەوە ئەوەی هەڵنەبەزێتەوە روسیە. ئەمە جگە لەوەی هەر کەس بە زۆر لەوەوە تەئیدی شتێکی روسیا بکات ئەوا بەر هەرشی جەستەیی دەکەوێ و رەنگە بشکوژرێ و کەسیش

لەوانە ناپرسێتەوە کە ئەم تاوانانە ئەنجام دەدەن. هەواڵەکانی ساڵانی رابردوو پڕیەتی لەم پێشێلکاریانە. بە کورتییەکەی لە دوای ٢٠١٤ ەوە دژە روسی و دژە روسیایی بوون گوتاری سیاسی باوی ئۆکراینە هەر لە سەرۆکی وڵات و سەرۆک وەزیران و وەزیرەکان و پارێزگارەکان تا دەگات بە هاوڵاتییەکی ئاسایی کە مەیلی سیاسی هەبێت. دیارە ئۆکراینی بە شوماریش هەن کە لەگەڵ ئەم گوتارەدا نین بەڵام بە رادەیەک گەر هەر کەس و لایەنێک ئەم گوتارەی پێ قبوڵ نەبێ ئەوا بە تۆمەتی لایەنگری روسیا و تەنانەت سیخوڕی روسیا تاوانبار دەکرێ و رسوایی پێ دەکرد و لێی دەدرێ و بگرە هەندێ جاریش دەکوژرێت.

مەشقی سەربازی

هەر لە دوای ساڵی ٢٠١٤ ەوە ئۆکراین بوو بە مۆڵگەی دەزگای هەواڵگری ئەمریکی، سی ئای ئەی. ئەرکەکانیان مەشق پێکردنی گروپە تایبەتەکانی دژەروسیایی بەتایبەت بەتالیۆنی ئازۆف کە بەناوبانگە بە نازیزم و هەموویان وەک بەتالیۆنەکە هێمای هیتلەریەتیان کردووە بە قەددا و لە رووی سیاسی و فکریشەوە هەڵگری بیروباوەڕی ناتزیزمن. (٥) بەتالیۆنی ئازۆف کە نزیکەی هەزار کەس دەبن و مەشقی تایبەتیان پێکراوە و لە نزیک ناوچەی هەرێمی دەنباسک جێگیرکراون و پڕ چەک کراون بە تەفنگ و تەقەمەنی ناتۆ. ئەو گولانەی ناویانە بە خەڵکی هەرێمەوە یاخود کە پێیان گیراوە مۆر یاخود هێمای ناتۆی لەسەرە.

بەتالیۆنی ئازۆف، بەهێزترین هێزی سەربازی ئۆکراین

"سی ئای ئەی" لە پاڵ کارە سیخوڕییەکانی بەسەر هەموو شتێکی روسیاوە لە ئۆکراین مەشقی سەربازی تایبەتی بە هێزە سیاسیە راستڕەو و نازییەکان کردووە چ لە ناو ئۆکراین و چ لە ئەمریکاش و دواتر هەموویانی لە هەرێمی دۆنباس لە بەرامبەر هەردوو ناوچەی لۆگانسک و دۆنتسک جەنگیر پێکردن و بەتالیۆنێکی تایبەتی لە دروستکردن بە ناوی بەتالیۆنی ئازۆف کە ئاڵای بەتالیۆنەکەیان و هێمای سەر جلوبەرگە سەربازییەکانیان خاچی هەڵگەڕاوەی هیتلەرە. لە سەدا ٧٥ی زیاتری دانیشتوانی ئەو دوو ناوچەیە روسی زوبانن و لەگەڵ هاتنە سەرکاری ئۆکراینە راستڕەوەکان لە کییڤ، کە سەنتەری بیر و بزاوتی سیاسیان دژە روسی بوونە لە ئۆکراین، بڕیاری جیابوونەوەی قەوارەی سیاسی و کۆماری سەربەخۆی خۆیان راگەیاند لە ئۆکراین لە ساڵی ٢٠١٤ەوە. لەو دەمەوە ئەو بەتالیۆنە ئۆکراینیە بەردەوام هێرش و بەردومانی سەربازیان بۆ سەر ئەو دوو ناوچەیە دەست پێکردووە و تاکو ئیستا، بە پێی ئاماری نەتەوە یەکگرتووەکان، لە نیوان ١٣ بۆ ١٧ هەزار روسی دۆنباسکی کوژراون بەهۆی بەردومانی ئەو هێزانەوە ئەمە جگە لە وێرانبوون و سووتانی چەندان گوند و دەشتی بەروبومی ئەو دوو کۆمارە. لە هەمووی ترسناکتر، ئەو هێزە بە رادەیەکی هێندە رق ئەستوری مێشکیان پێکراوە لە دژە روسی بوون. کاتێک هاوڵاتیانی (لۆهانسک و دۆنستک) دەکوشت کە زۆربەی کات هی دێهاتیەکانبوون و

دەیانفڕاندن لەسەر لاشەکانیان هێمای راسڕەوی خۆیان بە خوێی تەرمەکە دەکێشا و دواتر وێنەیان لەگەڵ دەگرتن.

ئەفسەرە ئەمریکیەکە چی دەڵێت!

یەکێک لە هەر گرنگترین پەردەهەڵماڵینەکانی دەستێووەردانەکانی رۆژئاوا لە ئۆکرانیا ئەم ئەفسەرە ئەمریکیە دەیدرکێنێ. ئەفسەری کۆنی ئەمریکی, سکۆت رایتەر، لە رۆژی ١١ی مانگی ٣ی ئەمسالدا کۆمەڵێ دانپێدانانی بڵاوکردەوە کە هیچ گومانێک ناهێڵیتەوە بۆ ئەو رووداوانەی ساڵی ٢٠١٤ و دروستکردنی بەتالیۆنی ئازۆف و راستڕەوەکانی تر ئەوان و بەریتانیا و کەنەدا مەشقی تایبەتیان پێکردوون و هێز و نفوزیان فراوانبوو بە اردەیەک کە چونە ناو هەموو جومگەکانی دەوڵەتەوە و دواتر بوون بە دەسەڵاتداری سیاسی ئەو وڵاتە کە هەرەشەیان لە سەرۆکی وڵات دەکرد گەر بێتو و بە قسەیان نەکات.(٥س) ئەو دەڵێ هێزی کەسایەتی سەربازی ئەمریکی و ئەوروپی لە مێژبوو پەیوەندیان بە نازیەکان و قەومیەکانی ئۆکرانیاوە هەبوو دەشڵێت "هەر ئەو کۆمەڵە و هێزە راسترەوانەمان هێنا و سەرۆکی شەرعی وڵاتمان، ڤیکتۆر یانۆکۆڤیج، لەسەر کار لابرد." (٥س) ئەوەی کە زۆر گرنگە ئەو ئەفسەرە باسی دەکات، دەڵێ "ئەو نازیانە ئەوەندە بەهێزبوون کە توندوتیژیان جێگەی نیگەرانی بوو، تەنانەت هەرەشەیان لە سەرۆکی پێشووتری ئۆکرانیا، پەترۆ پۆرۆشینکۆ، کرد چونکە ساڵی ٢٠١٥ ویستی دان بنێ بە دۆخی تایبەتی هەرێم دۆنباسدا." (٥س) لەمەش واوەتر، کار گەیشتە ئەوەی کە هەڕەشە لە زیلینسکی سەرۆکی ئێستای ئۆکرانیا بکەن کاتێک داوای لە ئازۆفیە نازیەکان کرد چەکەکانیان دابنێن، پێیان گوت: بێ دەنگبە. لە سێدارەت دەدەین گەر بێتو رێکەوتننامەی مینسک واژۆ بکەیت." (٥س) رێکەتننامەی مینسک سالی ٢٠١٤ لە وڵاتی بێلاروس بەسترا لە نیوان روسیا و ئۆکرانیا بە ئامادەبوونی نوێنەرانی کۆمەڵەی هاریکاری و ئاسایشی ئەوروپی. دووەم رێکەوتننامەی مینسک مانگی دووی ٢٠١٥ بوو کە یەکێک لە خاڵە گرنگەکانی ئەو ریکەوتنە دانپیدانان بوو بە دۆخی تایبەتی هەریمی دۆنباسکی زۆرینەی روسیدا. لەو دیمانەیەدا کە سکۆت ریتەر دەربارەی تاقگیە بایۆلۆجیەکانیش نهێنی ترسناک دەدرکێنێ بەڵام من تەنها ئەو بەشەم بۆ گرنگ بوو کە باسم لێکرد.

سکۆت ریتەر

تاقیگەکان

دروستکردنی زیاتر لە سی تاقیگەی بایۆلۆجی و کیمیایی وەها کە لە مێژوودا وێنەی نەبووە لە روی خەتەری و دژە ئینسانی بوونەکەیەوە یەکیکە لەو بابەتە ترسناکانەی کە بە جادوەری و بە سەرپەرشتی ئەمریکا دەچوو بەڕێوە. ئامادەکردنی سەدان باڵەندەی ژمارە لەدراو بە بەآوبوونەوەی نەخۆشی و کاری ژەهر رێژی لە ناو روسیا بە تایبەتی بە ئەوانەی دی ئەن ئەی سلاقیان هەیە ئەوا راستەوخۆ ئەم باڵەندە بە ژمارەکراوە دەنیشتە سەر ئەو کەسانە. لەمەش زیاتر بەڵگە دەسکەوتوون کە کەرەنا لەوەدا تاقی کراوەتەوە و کوڕەکەی بایدن بە ناوی هەنتەر بایدن بەرپرسی ئەو تاقیگانە بووە کە لە پاڵ ئیشی نەوت و گازەکەیدا خەریکی ئەم کارانە بووە. ئەو بەڵگانە هێزی سەربازی روسی دەستی کەوتوون لەم پەلامارە سەربازییەیدا بۆ سەر ئۆکراین کاتێک کەمەڵێک شوێنی نهێنیان دۆزیەوە. یەکەم جار، ئەمریکا نەهی لە دەکرد بەڵام دواتر دانیان پیدانا. لە رۆژی٨ی مانگی ٣ی رابردوو جێگری وەزیری دەرەوەی پێشووی ئەمریکا، ڤیکتۆریا نولاند ٢٠١٣-٢٠١٧، لەبەردەم لیژنەیەکی تایبەتی کۆنگرێسی ئەمریکی دانی پێدانا کە ئەمریکا تاقیگەی کیمیایی و بایۆلۆجی هەبووە و چالاکیش بووە لە ئۆکرین. (٦س)

وێنەی تاقیگەی بایۆلۆجیەکە، کەناڵی فرە دەنگ و باسی هندستان بە ناوی "ویۆن" رۆژی ٨ی مانگی ٣ی رابردوو بڵاوی کردۆتەوە
https://www.wionews.com/world/found-30-biological-labs-in-ukraine-possibly-for-bioweapons-claim-russian-forces-460189

تێگەیشتنە نوێیەکان

بۆ ئەوەی لە کێشە و تەنگژە و رووداوەکانی ئیستا تێبگەین پیویستیمان بە چەمکی نوێ یان تێگەیشتنی نوێ هەیە. ئەو وشە و دەستو□اژە و بابەتانەی گرنگ بوون و پیرۆز بوون چیتر مانایەکیان نیە نە بۆ تێگەیشتن و نە بۆ بەردەوام بوون. داگیرکاری و نیشتمان ئەو دوو چەمکەن کە ناتوانین هەمان قورسایی و باس و خواس و دیدی سەدەی رابردوومان بۆ هەبێ. سەدەی ئیستا سەدەی بەجێهێشتن و راکردنە لە نیشتمان، سەدەی نابوکردن و مردنی نیشتمانە لە دڵی مرۆڤەکاندا، دوو سێ دەیەی رابردوو، کە ئیستەش هەر بەردەوامە، پیشانیدا کە لە لای ملیۆنان مرۆڤ نیشتمان ئەو شوێنەیە نانێک و ئارامیەکت تێیدا دەست بکەوێ هەرچەندە هیچ رەگێکی رابردووی تۆی پێوە نیە. گەر ئەم تێگەیشتنە لای چین و توێژانەی کۆمەڵەگە کە زۆربەی خەڵکانی ، ئەم تێگەیشتنە لای سەرمایەدارەکانیش هەروایە بەڵام بە شێوەی پارە، نیشتمان ئەو شوێنەیە کە بەرهەمه□ینانی تیدا دەکات و سەرمایەی لێ کەڵەکە دەکات. ئەوەی جاران چەمکی نیشتمانی لە لای مرۆڤ شیرین کردبوو پەیوەندیە کۆمەڵایەتی و ئازیزی و دۆستی و عاشقی و گیانی سەربەستی و ئازادی میللی و نەتەوەیی و هزر و جوڵانەوەکانی لە پەیوەست بەمانەوە بوو. ئێستا چیتر نە پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان و نە هاوڕێیەتی و دۆستی و نە عەشق و خۆشەویستی و نە رێز و پیرۆزی خێزان و سەربەخۆیی وڵات و خاک وەک خۆی نەماوە، چەمکی داگیرکاری و نیشتمان و داکۆکی لە خاک و ئاوی وەتەن مانایەکی نەماوە،
گەر چەمکی نیشتمان لای ئۆکرانیەکان گرنگ و پیرۆز بوایە ئەوا هەر لە یەکەم رۆژەوە بە هەزارانیان و دواتر ملیۆنانیان بەرەو سنورەکانی وڵاتانی تر رایان نەدەکرد ونێشتمانیان بە جێنەدەهێشت و

ئاوارەی وڵاتە ئەوروپییەکان وکەنەدا نەدەبوون. جەنگە نوێیەکانی دنیا بەم جۆرە چەکێک دەکرێن کە توانانی بەرگری کردنی هاوڵاتییەکی ئاسایی یان سەربازێکی ئاسایی نییە وەک چۆن جاران بە داکۆکی لە نیشتمان لە بەرامبەر تۆپ و دەبابە و تەیارە و هەلیکۆپتەردا بوو. چەکی دەنگی و ئەتۆمی ئاسمانەکانیش ناتوانن بەری پێبگرن و ئەوەی وا لە هاوڵاتی ئۆکراینی دەکات هەڵبێ و ئاوارە بێت لەم تێگەیشتنە حازر بە دەستەوەیە کە هەموو هاوڵاتییەکی ئەم جیهانە دەزانێ و بەتایبەت دراوسێکانی روسیا کە شەڕکردن لەگەڵ تەکنەلۆجیای سەربازی ئێستا ئەستەمە. ئەمە جگە لەوەی خەڵکی ئۆکراین لە یەکەمین ڕۆژەکانی شەڕەوە بۆیان دەرکەوت ناتۆ و ئەمریکا تەنها بەکاریان دەهێنن و بە چەندەمین بار وڵاتەکەیان دەبێتەوە شوێنی جەنگێکی گەورەی وەک لە جەنگی جیهانی یەکەم و دووەمدا بوو. جا بەرگریکاری و داکۆکی لە نیشتمان و خاک داگیرکردن ئەو چەمکانەن چیتر مرۆڤی پێ هەڵناخەڵەتێنرێ بەتایبەت دەبینن خودی ئەمریکا و ناتۆ بە ئاشکرا پێیان دەڵێن ئەمە ناچینە شەڕەوە لەگەڵ روسیادا چونکە دەبێتە جێگەی بەکارهێنانی چەکە قورسەکان کە جیهان لەگەڵ خۆیدا تێفروتونا دەکات.

ئەوەی شەڕی هێزی روسیا دەکات ئەو هێزە ڕاستڕەوە و فاشستانەن کە ئەمریکا مەشقی پێکردوون و بە مەبەستی دژە ورسیای ئامادەی کردوون نەک بە دادکۆکی لە خاک و وڵاتەکەیان. دوای دوو هەفتە لە پەلاماری سەربازی روسیا بۆ ئۆکراین، جۆزیپ بۆریڵ نمایندەی یەکێتی ئەوروپا بۆ کاروباری دەرەوە و سیاسەتی نەتەوەیی ڕۆژی ٧ی مانیگی ٣ی رابردوو رایگەیاند کە ژمارەی ئاوارەبوونەکان خۆیان دەدەن لە پێنج ملیۆن گەر روسیا بەردەوام بێت لە شەڕ. (٧س) لەمەش واوەتر، جوار ڕۆژ دوای قسەکانی جۆزیپ بۆرێڵ واتە ١١ڕۆژی ١١ی مانگی سێ قسەکەری نەتەوە یەکگرتووەکان بە کاروباری پەنابەرێتی لە سویسرا، کارین کێڵەر شۆتەر، رایگەیاند گەر پەلامارەکانی روسیا ئاوها بەردەوام بێت ئەوا هەفتەی ملیۆنێک ئۆکراینی ئاوارە دەبن. وەزیری دادی سویسریش کە گوتی نەتەوە یوکگرتووەکان پێیان راگەیاندووم کە ژمارەی ئاوارەی ئۆکرانی لەوانەیە خۆی بدات لە ١٥ ملیۆن کەس. (٨س) لەو ڕۆژەوەی روسیا پەلاماری ئۆکراینی داوە، خەڵکی ئۆکراینی بە لەشاو ناوی خۆیان دەنوسن تا بگەنە کەنەدا و دائیرەی کۆچ و پەنابەرێتی وڵاتی کەنەداش دەرگای بە خستوونەتە سەر پشت و بە ئاسانترین شێوە قبوڵیان دەکات. باشە پرۆفیسۆر یەڤاڵ نەوا هەزاری ئاخۆ دەبێ نەزەرەکانی خۆی چۆن ببینێتەوە لەبەر ڕۆشنایی ئەم داتایانەدا. ئەم پرۆفیسۆرە کێیە و چی نوسیوە لەسەر شەڕی روسیا-

ئۆکراین.

یۆڤاڵ نۆوا حەراری و ئۆکراین

یۆڤاڵ نۆوا حەراری لە ناو خوێنەرانی کورددا ناسراوە بە کتێبەکانی لەوانە "عاقڵ: مێژوویەکی کورتی مرۆڤ." بەهۆی ئەوەی ئەو کتێبەی سەدایەکی دایەوە و خوێنەری کوردیش بە کالعادە کەوتنە سەروسەودا بە دوای کتێبەکانیدا بە هیچ پاشخانێکی زانیاری و ڕۆشنبیری لەو بارەیەوەی ئەو لەسەری نوسیوە. لە یەکەم هەفتەی هێرشە سەربازیەکەی روسیا بۆ سەر ئۆکراین وتارێکی نوسی بە ناونیشانی (بۆچی ڤلادیمێر پۆتین جەنگەکەی دۆڕاندووە؟) و سایتی کوردئاوم وەریان گێڕاوەتە سەر زمانی کوردی. یۆڤاڵ نۆوا پرۆفیسۆرێکی گەنجە و لەگەڵ ئەوەی دکتۆراکەی لە سەر مێژووی سەدەکانی ناوەڕاستە بەڵام سیاسەت و مێژووی سیاسەت و زانستی سیاسی شتێکە هەموو کەس ناتوانێ بە ئاسانی ئەسپی خۆی تێدا تاو بدا. خۆزگە هەموان کاتیان دەبوو ئەو وتارەیان دەخوێندەوە و تا بزانن ئەو بوارەی ئەو کتێبەکانی تێدا دەنوسێ ئێجگار دوورە لەو بابەتە سیاسیەی ئەو شتی بۆ نوسیوە. وتارەکەی هێندە کرچ و کاڵ و ئاست نزمە هەر دەڵێی گەنجیکی پۆست و هەرزەی سیاسی و خوێن گەرمی لە ناو گۆڕەپانی مەیدانی کییەڤ نوسیوێتی نەک پرۆفیسۆرێک لە زانکۆیەک.

ئەو خالانەی ئەو لەوەدا باسیان دەکات وتنەوەی هەمان ئەو تاس و حەمامانەی میدیای ڕەسمی غەربیە بە تایبەت ئەمریکی چونکە هەموو کێشەکان لە کەسێکدا بەرجەستە دەکات کە ڤلادیمێر پۆتینە و تایتڵی وتارەکەشی بەو ناوەوەیە. ئەمە جگە لە تێڕوانینێکی مەبەستداری تێکدەرانە بە لە بەڕێدابردنی تێگەیشتنی راستیە سیاسیەکان هیچی تر نیە چونکە ئەو ڕەهەندە سیاسی و سەربازیانەی ئەو لەوەدا باسیان دەکات ئەم دوو سێ هەفتەیەی دوایی شەڕ هەمووی هەڵوەشاندەوە. بۆ نموونە پێی وابوو لە ماوەیەکی دوو سێ هەفتەییدا روسیا ئۆکراین داگیر دەکات و حکومەتێکی پرۆڕوسیایی دادەمەزرێنێ و بەڵام ئۆکراینیەکان ناهێڵن تێیدا بحەسێنەوە. ئەو تێزە سەربازیەی لە ئەزمونی پەلامارە سەربازیەکەی عێراق و ئەفغانستانەوە وەرگرتووە و وادەزانێ لە هەموو هەورێک بارانە. دیتنی پلانە سەربازیەکان و بڕیاری بەڕێر لەسەریان کارێکی ئاسان نیە و تەنانەت خودی هێزی پەلاماردەر ناتوانێ ئاسۆیەکی روونی پێ بێ کە پلانەکە جێ بە جێ دەبێ وەک نەخشەی بۆ دانراوە، بەڵکو ئەگەرەکانی کە دێتە پێش ئەوە پلانەکان دەنەخشێنێتەوە.

ی□قا□ نەوا هەراری

لە وتارەکەیدا دوو وتەی دەهێنمەوە، یەکێکیان سیاسی و ئەوەی تر سیاسی فکریە. یەکەمیان دەڵێت " روسەکان رەنگە ئۆکراین داگیر بکەن، بەڵام ئۆکرانیەکان لە جەند رۆژی رابردوودا ئەوەیان سەلماند کە ناه□□□ن روسیا وچانی تێدا بدات و بەڕێوەی ببات." (٩س) بە لەبەرچاوگرتنی ئەو زنایاریانەی یەکێتی و ئەوروپا و نەتەوە یەکگرتووەکان دەرباترەی راکردن و ئاواربوونی ١٥ ملیۆن ئۆکراینی، ئاخ□ ی□قا□ دەبێ هەمان قسەی هەبێ و بە خۆیدا نەچێتەوە و بڵێ پەلەم کرد لە رایەکانم. ئایا ی□قا□ نازانێ ئەوەی ش□□□ی ک□□انی□ و کۆڵان روسیا دەکات هێزە راستڕەوە دژە روسەکانن. ئەەگر وانیە ئاخر مەعقولە یەک لەسەر سێی دانیشتوانی وڵات دەسبەرداری ماڵ و حاڵ و وڵاتیان ببن و روو لە وڵاتانی دەوروبەر و جیهان بکەن. گەر چەمکی داگیرکاری مانایەکی بمایە ئەوا لە هەفتەکانی یەکەمدا پ□نج ملیۆن کەس ئاوارە نەدەبوون و دژی داگیرکاری ولاتەکەیان دەجەنگان بەڵام ئەسڵی مەسەلە ئەوەیە کە ئەوەی لە ئۆکراین روودەدات داگیرکاری ولات□ک نیە بەو مانا سادەیەی ی□قا□ باسی دەکات. بۆ زۆرێک لە ناوچەکانی دنیا چەمکی داگیرکاری چیدی ئەو رەهەندە کۆنینەی نەماوە و بگرە لەوانەشە لە جوڵانەوەی سیاسی و فکری نوێدا ئەو جێگەیەی نەمێنێ. کاتێک وڵاتێک پەمالار دەدرێ و لە هەر هەفتەیەکدا ملیۆنێک رابکات ئەوا داگیرکاری نیە بەڵکو شتێکی ترە کە پرۆفیسۆری گەنج، ی□قا□ هەراری، درکی پێ ناکات. خەڵکی سادە دەزانن ئەوەی دەگوزەری تەلەیەکی ئەمریکا بوو بۆ روسیای□ دانا لە خاکی ئۆکرایندا و ئەو تەڵەیە روسیای پێوە نەبوو بەڵکو ئۆکرانیای پێوە بوو بۆیە وڵات بەجێ دەهێڵن و ئەوانەی شەڕ دەکەن ئەوانە بۆ ئایدیۆلۆجیای خۆیان شەڕ دەکەن و پەیوەندی نیە بە ژیان و گوزارانی ئەوانەوە بەڵکو حوکمی هەشت ساڵەی دەسەڵاتدارێتی ئەوان پیشانیدا لە سەرکوت و فۆبیای سیاسی و گەندەڵی و بارودۆخی خراپی ئابوری و کردنی وڵات بە

مۆڵگەی سیخوڕێتی و تەرا تێنی ئەمریکایی تێیدا ئەوەی بەرھەم ھێنا خەڵک شەڕ نەکەن و رەو بکەن.

زانستی سیاسی زانستێکی سەربەخۆیە و وەک زانستەکانی تر نیە بۆ نموونە مێژوو کە شتەکان روویانداوە و نوسراونەتەوە جا درۆبن یان راست و چۆتە مۆزەخانەی مێژووەوە بەڵام زانستی سیاسی زانستێکی بزاوت و پڕ جوڵەیە و کەس ناتوانێ پێشبینی و پێشهاتی لە سەدا سەدی رووداوەکان بکات بەڵکو شیکارکاری ئەو رووداوانە دەکات کە ئەو رۆژە یان رۆژگارە لەبەردەمیدا روو دەدەن. شرۆڤەکاریەک کە نەزەر و داتای مەلموس و بەڵگە و رەئی سیاسی و فکری تێدا دەخرێتە روو کە هەندێ جار پێت دەلێ هاوکێشەی ئەو رووداوانە بە ئەگەری زۆر ئەوە ئەنجامەکەی دەبێ وەک چۆن پێش و لە سەرەتای هێرشی سەربازی روسیا بۆ سەر ئۆکراین دەزانرا کە روسیا ئەو شەڕە حەسم دەکات چونکە هاوسەنگی هێزەکان وایان دەگوت نەک گوتاری سۆزداری و قسە و دروشمی بریقەدار. دەرکەوت ئەوەی نەوا هەراری پێی وابوو روسیا "بەخێرایی، بەزەبرێکی زۆر لە ئۆکرانیا بدات و، حکوومەتێکی تایبەت بە خۆی دروست بکات، پاشان ڕژێمێکی داگیرکاریی لە کیف دابمەزرێنێ" (س٩) وانەبوو بەڵکو ئاماnج□کانی روسیا لەوە زیاتر بوو وە هیرشی ئۆکراین چەندان رەهەندی تری پێکا و ئاسۆی تری کردەوە کە لە چاوەڕوانی زۆر کەسی شارەزا و پسۆپڕدا نەبوو لەوانە هاتنە ناوەوەی رۆبڵی روسی، دروستکردنی بەرەی رۆژهەڵات وەک چین و روسیا و هند و تێکشکانی ئەفسانەکانی لیبراڵ دیموکارسی و ..هتد.

گەر هەراری ئەوەندە ئاگای لە سیاسەت و مێژووەکەی هەبوایە دەیزانی کە چەندە روسیا بۆ سەر ئۆکراین هەڕەشە بووبێ ئەوا ئۆکراین دە ئەوەندە هەڕەشە بووە بۆسەر روسیا لەبەر رۆشنایی ئەو زانیاری و بەڵگە و باسانەی لە سەرەوە ئاماژەم پێدان.
دووەمیان دەڵێت "رق شتێکی ناشیرینە، بەڵام بۆ نەتەوەی بندەست: رق گەنجینەیەکی حەشار دراوە، لە قوڵایی دڵدا نێژراوە کە بۆ چەندین سەدە هەستی بەرگری بەهێز دەکات." شەرعیەتدان بە رق و تیئۆرەکردنی رق بەهۆی رووداوێکی پلان بۆ دانراوی ئاشکراوە جگە لە دەبەنگیەک هیچی تر نیە چونکە هیچ هزرێکی سالم و مرۆڤدۆستی بە دوای رۆنانی رقەوە نیە لە ناو میللەتەکاندا مەگەر یۆڤاڵیش ببێتە نیتچە و هایدگەر. باشە پرسیارێکی مۆراڵی لە یۆڤاڵ: ئایا ئەوەی بۆ یۆکرانیەکان دەیڵێ کە رق هەڵبگرن لە روسیا ئایا بۆ فەلەستینیەکانیش دەیڵێ کە رق هەڵبگرن لە ئیسرائیل؟ ئایا وتارێکی لەم شێوەیەی بۆ "داگیرکاری و رقی" فەلەستینیەکان نوسیوە یان

بانکە و دووهەوا. وەک خۆیان جەرنالیستە غەربییەکان و میدیاکانیان دەڵێن ئاخر ئەمە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نییە ئەمە ئەوروپایە ئەوروپا. ئەمانە سپی پێستن و قاوەیی و ئەسمەر نین کە ئاوارە ببن. ئەم وتەیەی دوایی یەقائە شت زۆر هەڵدەگرێ قسەی لەسەر بکەی بەڵام لێرەدا هەر ئەوەندە بەسە.

سێ پرۆفیسۆری جیاواز و یەک بیروڕا لەسەر ئۆکراین

سێ پرۆفیسۆری بە ناوبانگ و بە توانای بواری زانستی سیاسەت، نعوم چۆمسکی و دەیڤید هارڤی و جۆن مێرشایمەر، لەگەڵ ئەوەی ئەم سێ کەسە سەر بە سێ قوتابخانەی سیاسی هزری جیاوازن هەر سێکیان و هەر یەکەیان لە شوێنەکەوە قسەیان کردووە لەسەر تەنگژەی ئۆکراین هەمان دید و بۆچوونیان هەیە. چۆمسکی وەک لیبراڵێک و هارڤی وەک چەپێکی مارکسی و مێرشایمەر وەک موحافزەکارێک یاخود ناسیۆنالیستێک پێیان وایە ئەمریکا و ناتۆ بەرپرسی یەکەمن لە هەڵایسانی ئەو شەڕە. دیارە لەوە ئاسانتر نییە لایەنێک مەحکوم بکەیت و ئەوی تر بە قوربانی لە قەڵەم بدەی وەک خەتی ڕەسمی ڕۆژئاوایی و زۆرێک لە چەپەکان دەیکەن. خالی بنەڕەتی بۆ تێگەیشتنی ماددی لە شەڕە ئەو هێزانەن کە خەریکی گرکردنەوەی ئەو تەڕەڕە دەکانەن کە دەچێقن بە پێی ئەو هیزەدا کە دەیانەوێ تێوە بگلێ لە تەنگژەیەک کە ریشەی هەیە یاخود دروستی دەکەن تاکو شەڕ هەڵبگیرسێ و ئیدی سیاسەتەکانی خۆیانی لەوە ببەنە پێش.

لە مێژە و بە دیاریکراوی بە شێوەیەکی ڕەسمی سێ و چوار ساڵە دەبێ روسیا داوا لە ئەمریکا و ناتۆ دەکات پابەند بن بەو ڕێکەوتنەی ساڵی ١٩٩٠ ەوە کە لە نیوان سەرۆکایەتی هەردوو لایەنی روسی و ئەمریکی-ناتۆ کراوە کە تێیدا روسیا داوایان لێدەکات ئەمان دەستبەرداری ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات دەبن بەو مەرجەی ناتۆ لەوە زیاتر واتە لە ئەڵمانیا واوەتر پەل نەکێشێ. ناتۆ هیچ پابەندییەکی هیچ پابەندبوونێکی بەم ڕێکەوتنەوە نەکرد و ساڵ دوای ساڵ وڵاتانی کۆمارە کۆنەکانی یەکێتی سۆڤیەتی یەک یەک کرد بە ئەندامی ناتۆ. کاتێک مەسەلەکە هاتە سەر ئۆکراین روسیا ئەمەی بە خەتی سوور دانا و داوای لە ناتۆ کرد کە ئەوە بقەیێ و لە بەشەکانی سەرەوەی ئەم نوسینەدا ئاماژەمان پیدا بۆچی بۆ روسیا بابەتی بە ئەندام بوونی ئۆکراین لە ناتۆ خەتی سوورە. ناتۆ وتیان جارێ لە پلانماندا نییە ئۆکراین بکەین بە ئەندامی ڕێکخراوەکەمان. روسیا لە پێنج شەش مانگی رابردوودا بە ڕەسمی نامەیەکی دووروودرێژی نارد بۆ ناتۆ و داوای لێکردن کە واژۆی لەسەر بکەن کە ئۆکراین ناکەن بە ئەندامی

ناتۆ و بە ئەمەش کاتێکی دیاریکراوی دانا کە تا کۆتایی ساڵی رابردوو بوو. ئەو بەڵگەیەش کە ناتۆ دەبێ ئیمزای لەسەر بکات دەبێ وەک بەڵگەیەکی نێونەتەوەیی سەیربکرێ و دابی پیدا بنرێ و روسیا لەمە زتار قبوڵ ناکا ئەگەرنا ئەوا پلانی ترمان هەیە.

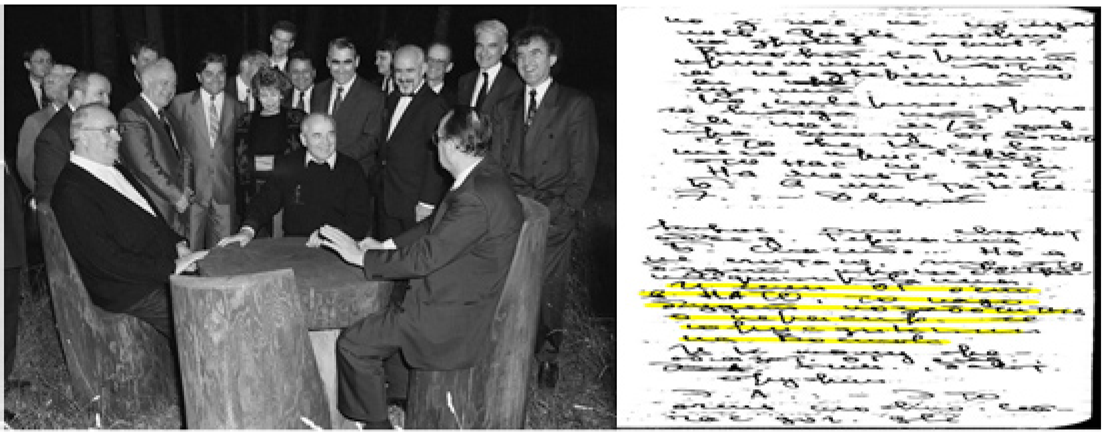

ئەم وێنەیە و بەڵگەنامەکە لە لایەن روسیاوە بڵاوکراوەتەوە. رۆژی ١٥ی مانگی ٨ی ١٩٩٠ لە روسیا گیراوە. لەوێدا سەرانی ناتۆ و بلۆکی رۆژئاوایی بەڵێنی ئەوە دەدەن کە ناتۆ لە لە دوای یەکگرتنەوەی هەردوو ئەڵمانیاکە مەودای خۆی لە سنوری ئەڵمانیاوە فراوانتر ناکات . (س١٤)

دیارە ناتۆ، کە ئەمریکا و بەریتانیا سەردارن تێیدا، بە رەسمی ئەو داوایەی روسیایان رەتکردەوە و وتیان ئێمە ناچینە ژێر ئەو بارە. روسیا لەوە تێگەیشت کە غەرب لە ئایندەیەکی دووردا دەیانەوێ روسیا وەک یۆگسلاڤیا لە بکەن و ئۆکراین دەروازەیە بۆ ئەو مەوزوعە بۆیە خۆی کەوتە خۆی بۆ دابینکردنی ئاسایشی نەتەوەیی خۆی. ئۆکراین بۆ روسیا مەسەلەیەکی تەواو ئاسایشی نەتەوەیی و نیشتمانی روسیایە کە مان و نەمانی پێوە بەستراوەتەوە بۆیە دەستی کرد بە هێرشی سەربازی و ئەم کردەیەشی ناو نا پرۆسەیەکی سەربازی تایبەت کە ئامانج لێی بێ چەک کردنی ئۆکراین و دەرهێنانی لە بازنەی رۆژئاوایە. لەمەش زیاتر روسیا چەندان جار گوتیان کە ئێمە ئامادەی بەکارهێنانی چەکی ئەتۆمین گەر هەر کەس دەست بهێنێتە رێگامان.

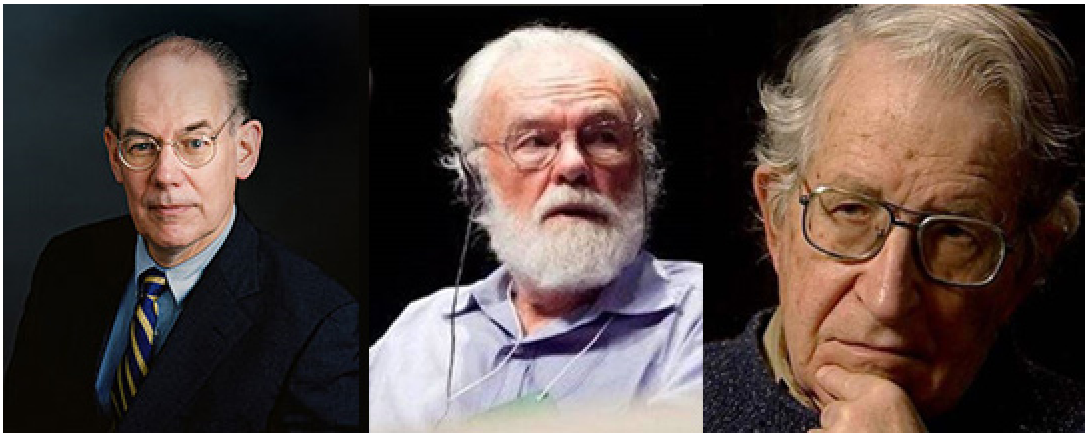

نعوم چۆمسکی، دەیڤد هارڤی، جۆن میرشایمەر

ئەمانەی کە من لەسەرەوە باسم کرد هەر سێ پرۆفیسەری زانستە سیاسیەکان باسیان کردووە لە پێشباری قسەکانی خۆیاندا و من تەنها ئەو چەند دێڕەی ئەوان دەهێنمەوە دەربارەی تەنگژەکە. بۆ نموونە نعوم چۆمسکی دەڵێت "گەر بێتو دڵەراوکێیەکانی پوتین لەبەرچاو بگیرایە سەبارەت بە ترسی بە ئەندام بوونی ئۆکراین لە ناتۆ ئەوا بێگومان شەڕێکە دەکرا بەری پێ بگیرێ گەر هاوپەیمانی ناتۆ بازنەی ئەندامەتی خۆی فراوان نەکردایە لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی ساردەوە. بگرە، گەر پەلکێشی ناتۆ بەشێوەیەکی دۆستانە بکرایە، دەکرا ئاسایشی روسیاشی ببوایە بە بەشێک لەو فراوان بوونە." (س١٠) دەیڤد هارڤی وەک چەپێکی مارکسی هەمان شت دەڵێت "ئەو رەهەندانەی ئێستا لە کێشەی ئۆکرایندا دەبینین راستەوخۆ پەیوەندی بەو رۆژگارەوە هەیە کە بەڵێنێکی پێمەیی درا بە روسیا لە دەمانی نەمانی بلۆکی سۆڤیەتیدا." (س١١) پرۆفیسەر جۆن مێرشایمەریش هەمان ناوەڕۆکی چۆمسکی و هارجی دەڵێتەوە بەڵام بەشێوەیەکی روونتر و دەخئامیزی تر. ئەو دەڵێت "ئۆکرانیەکان گەر عاقڵ بن دەبێ خۆیان بە تەڵاقدان بدەن لەگەڵ ئەمریکادا و بچن لەگەڵ روسیا دابنیشن و کێشەکانیان حەل بکەن. روسیا گەر جەنگەکەش نەباتەوە ئۆکراین دەکاتە خۆڵەمێش. ئەمەش شتێکە ئۆکرانیەکان نایانەوێ بیبینن. تۆ کە دراوسێکەت گۆریلایەک بێت واباشترە بیکەیت بە هاوڕێی خۆت و هەرگیز لە خۆتی نەوروژێنی." (س١٢) لە ئاخاوتنێکی تردا دەڵێت "دار تەوە مەژنە بە ورچدا یان دار مەکە بە چآوی ورچدا چونکە نەک هەر لێت رادەپەڕێ بەڵکو پەلاماریشت دەدا. (س١٢) بۆ ورسیا رێک ئاوهایە کە ئۆکراین دەزانێ ئەمریکا و ناتۆ دوژمنی ئەون و پێگەی ئۆکراینیش ئاوهایە کە نەبێت بە ولاتێکی ناتۆیی و ئەمەی پێوتراوە لەو کاتەوەی ولاتیان دروست بووە، کەچی رێک بە پێچەوانەی ئەمەوە دوژمنە سەرسەختەکەی روسیای دراوسێت بهێنی و خەندەقی بۆ لێ بدەی لە بەرامبەر ماڵی دراوسێکەتدا و رۆژ تا ئێوارەش میللەتەکەی خۆت جۆش

بەدی بە سیاسەت و دروشمی روسیایی دراوسێت و بگرە هەڕەشەی تا رادەی لە ناوچوونیان لێ بکەی ئاخێ دەبێ ترس و هەڵوێستی ئەو دراوسییە چی بێ بەرامبەر بە تۆ. زیلینسکی و ئۆکراین لە مانای ئەم دراوسێتیە تێنەگەیشتن و لەبەر بێگانەیەک هەم دراسەکەیان لە خۆیان کرد و هەم ماڵی خۆشیان وێرانکرد.

وشەی کۆتایی

سیاسەت دروشم و هاوار و قسەی سۆزداری نییە بەڵکو عەقڵێکە و هەموو سیاسی و سەرکردە و وڵاتێک لێی تێناگات لەوانە زیلینسکی ئۆکرانیا. لێرەدا نامەیەکی جەنەراڵ مەزڵوم کۆبانی باس دەکەم کە دەقی نامەکەم لە لا نییە و تەنها لە هەواڵەکانەوە دوو سێ ساڵ پێش ئیستا گوێ بیستی بووم بۆیە تەنها بیرۆکەی ئەو نامەیە باس دەکەم کە چ رەهەندێکی قوڵی تێگەیشتن لە سیاسەت و هاوکێشە سیاسی و سەربازییەکانی تێدایە. ساڵی ٢٠١٩ کاتێک رۆژاڤای کوردستان زانیتیان ئەمریکا و غەرب پشتیان تێکردوون و تورکیایان دەست ئاوەڵا کرد لەوەی هەندێ ناوچەی کوردستانی سوریا بگرێت، جەنەراڵ مەزڵوم کۆبانی، فەرماندەی گشتی هێزە دیموکراتەکانی سوریا، نامەیەکی بۆ ئیدارەی ئەمریکا، دۆناڵد ترامپ، نارد و تێیدا دەڵێت لە نیوان بۆ کوشتارگەیی کردنی خەڵکەکەم و لە دەستدانی پارچەیەک لە خاکەکەم ئەوا بژاردەی یەکەمیان هەڵدەبژێرم. ئەو دەیزانی هێزی تازە و گەنج و شەڕکەر چەندە مەبدەئی و بە جەرگ و چاونەترس بن ناتوانن بەرگەی ئەو سوپا سەدان ساڵە گەورەیەی تورکیا بگرن کە بە پێشکەوتووترین و قورسترین و گرانترین چەکی تازە داهێنراوی غەرب لەگەڵ ئایدیۆلۆجیتەکی سیاسی ئاینی و فاشیانەدا هێرش دەکەنە سەریان.

ڤلادیمێر زیلینسکی و جەنەراڵ مەزڵوم کۆبانی

بۆ زیلینسکی، حاڵەتەکە قورستر و گرانترە چونکە روسیا هەر بە

تەنها بەهێزترین دەوڵەتی سەربازی دنیا نییە و بەس بەڵکو قوتبەکی جیهانی گەورەیە و خاوەن گەورەترین کۆگا و بنکەی ئەتۆمییە لە جیهاندا و لە هەر چرکەیەدا ئامادەیە بەکاری بهێنێ گەر بزانێ بوونی دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە. ئەم هەڕەشەیە لە زاری یەک بە یەکی بەرپرسە گەورە سیاسی و سەربازییەکانی روسیاوە دووپات کراوەتەوە. هەرچەندە زیلینسکی لە هەفتەی یەکەمی شەڕەکەوە داوای دانوستان و دانیشتنی تایبەتی کرد لە پۆتین بەڵام ئەمریکا و هێزە سەربازییەکەی ئۆکراین نەیانهێشت ئەوە بکات. لەگەڵ ئەوەی ئەمریکا و ئەوروپا یەکبینە دووپاتیان کردەتەوە کە ئامادەنین یەک سەرباز بنێرن بۆ شەڕی ئۆکراین و تەنها ئامادەن پارە و چەک بنێرن؛ کەچی زیلینسکی هەستا لەوە تێناگات کە خۆی و وڵاتەکەی و میللەتەکەی حسابی مەقاشەکیان بۆ دەکرێ کە دژ بە روسیا بەکاریان دەهێنن و هیچ تر. لەگەڵ ئەوەی چەندان جار زیلینسکی رەخنەی گرتووە لە گەرب و گلەیی ئەوەی لێکردوون بە نایەن یارمەتیمان بدەن کەچی هێشتا دەمدرێژی دەکات بەرامبەر روسیا لە کاتێکدا شارەکانیان یەک بە دوای یەک بەتێ کەلاوە. تەنانەت ژیانی خۆی لە بەر رەحمی روسیادایە بەڵام روسیا نایەوێ بیکوژێ. بە دەردی جێنەراڵەکی روسی گوتی ئەمە نامانەوێ بیکوژین بەڵکو دەمانەوێ ناچاری بکەین و بێت هەندێ ئیمزامان بۆ بکات.

زیلینسکی ئەو نموونەیەیە کە هیچ کات ئەکتەرێک ناتوانێ شوێنەکی سیاسی و سیاسیەک ناتوانێ شوێنی ئەکتەرێک بگرێتەوە چونکە دەورەکان جیاوازن. سەیری پەرلەمانی کوردستان بکەن بزانن کێ و چی تیایە بۆیە دەبینین جگە لە مەهزەلەیەک شتەکی تر نییە. ئەو یارییە مەگەر هەر لە رۆژئاوا رووبدات کاتێک ئەکتەرەکی وەک رێگان یان مەدەلەک دەبێتە سەرەک ولاتەک ئەمە جگە لە کوشتنی رۆحی سیاسەت و سوککردنی سیاسەت وەک زانستیک هیچی تر نییە. دیارە ئەوانە بە لەشکرەک لە اروێژکار و مامۆستای سیاسی دەورەدراون و وشەیەک چییە ناتوانن بە پرسی ئەوان بیڵێن؛ بەڵام بە کەسەکی وەک زیلینسکی کە بوکەڵەی دەستیئەمریکا بوو وە بە پشتیوانی و فەوفەرەی ئەوان هاتە سەر حوکم و کاتێک ناتوانێ ئەو دەورە ببینێ وەک ئەوان ئەوا وڵات دەبێ بەو پەندەی کە لە مێژووی خۆیدا نەیدیوە و لەم دنیا گەورەیەدا بە بەرجاوی هەموو جیهانەوە وڵاتێک دەت و رۆژ بە رۆژ ولاتەکەت کاول دەکات و کەسیش ناتوانێ بەڵێ لەل، بەتایبەت ئەوانەی توشی ئەم بەڵایەیان کرد لە هەموان خراپتر پشتیان تێکرد.

دیپلۆماتی ئەمریکی خانەنشین، چاس فریمان، لە وێبسایتی "ذە گرەی

زۆن" ڕۆژی ٢٨ی مانگی ٣ی رابردوو بە تایتڵەکی گەورە وتارێکی نوسیوە و دەڵێت "تاکو یەک ئۆکراینی بمێنێ ئەمە شەڕی روسیا دەکەین." ئەمە لە میدیا غەربیەکانەوە وەک پشتیوانیەک و وتارێکی زۆت گرنگ تەماشا دەکرێ بەڵام ئەمە جگە لە ئیهانەکردنێک و گاڵتەپێکردنێک بە خەڵکی ئۆکراین هیچی تر نیە. پەیامەکەی زۆر روونە کە ئەمە ئەوە بە کوشت دەدەین تاکو دوایین کەستان بمێنی. زیلینسکی ڕۆژانە گوێبیستی سوکایەتی و رسوایی پێکردنی ئاوهایە کەچی هیشتا دەیەوێ خۆی وەک سەرۆکێکی خاوەن کەسێتی و جەنگ نمایش بکات لە کاتێکدا، بەو هەموو پیودانگە سیاسی و زانیاری و داتایانەی سەرەوە، کەسی ئاوها جگە لە فس فس پاڵەوانیک هیچی تر نیە.

وەک پرۆفیسەر جۆن میرشایمەر وتی گەر دراوسێکەت گۆریلا بوو مەیکە بە دوژمنی خۆت یاخود گەر دراوسێکەت گەر ورچ بوو ئەوا داری تەوە مەژەنە یان دار مەکە بە چاویا چونکە لەت رادەڕێ و خراپیش پەلامارت دەدات، زیلینسکی گەر جاران ئەکتەریکی کۆمیدی ناو هونەر بوو ئەوا ئیستا ئەکتەرێکی کۆمیدی تراجیدی ئەڵقە لە گوێی ناو دنیای سیاسەتە کە نە لە هاوسەنگی هێزەکان و نە لە ئامانجە ئیمپریالیستیەکانی ئەمریکا و نە لە بودەڵەی ئەوروپا تێگەیشت. کردنی ئۆکراین بە سەرچاوەیەک لە هەموو ئاستەکانی سیخوڕی و زانستی بایەلۆجی و گوتاری سیاسی و سەربازی بە ولاتانی تر بۆ هەڕەشە لەسەر روسیا جگە لە وێرانبوونی وڵاتەکەی خۆی و ئاوارەبوونی ملیۆنان کەس لە هاوڵاتیانی خۆی و نادیاری چارەنوسی ئەوروپا و بگرە جیهانیشی لەگەڵ خۆیدا خستە بەردەم ئایندەیەکی ڕەشەوە.

نوسینی: ئیدریس مستەفا

ڕۆژی ٤ی٤ی ٢٠٢٢

سەرچاوەکان:

1. https://theconversation.com/ukrainian-and-russian-how-similar-are-the-two-languages-178456#:~:text=As%20Russian%20and%20Ukrainian%20diverged,about%2062%25%20of%20their%20vocabulary.
2. https://indepthnews.info/index.php/opinion/5106-ukraine-should-have-a-policy-of-non-involvement-with-nato-opined-zbigniew-brzezinski

3. http://marketoracle.co.uk/article24756.html
4. https://www.clovisinstitute.org/north-european-plain/
5. https://thealtworld.com/scott_ritter/the-horrific-truth-about-the-biological-research-labs-in-ukraine
6. https://jacobinmag.com/2022/01/cia-neo-nazi-training-ukraine-russia-putin-biden-nato
7. https://voxukraine.org/en/fake-victoria-nuland-admitted-that-us-has-biolabs-in-ukraine/
8. https://www.ukrinform.net/rubric ukrainian-refugees-in-europe-could-grow-to-5m-borrell.html
9. https://www.reuters.com/world/europe/broader-war-ukraine-could-displace-15-million-swiss-minister-2022-03-11/
10. https://www.kurdrawm.com/idea/2983/?fbclid=IwAR1Remo8pTLaVaiu7JeMpIZuuqQ85alg6Lsxks9skmiplogjLC8OYFbDgv4
11. https://truthout.org/articles/noam-chomsky-us-military-escalation-against-russia-would-have-no-victors/
12. http://www.nlka.net/news/details/1377
13. https://www.youtube.com/watch?v=bkC9mZgaLDI
14.https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/thumbnails/image/stepanov-mamaladze_0.jpg

---

لە پاکستان سەری مامۆستایەکی ژن دەبڕن... حەسەن [illegible]ازانی

لە پاکستان سەری مامۆستایەکی ژن دەبڕن چونکە پێغەمبەر هاتەتە خەوی کچێکی تەمەن ١٣ ساڵی خزمی سەربڕەکان و پێی گوتووە ئەو مامۆستایە سوکایەتی بە من و بە ئیسلام کردووە بۆیە دەبێ بکوژرێت! (ئیترلە ئێستاوە لە پاکستان ئەگەر لەخەویشدا بتینن و گوێیان لێتبێت کە تۆ سوکایەتی بە ئیسلام دەکەیت، ئەوە سزاکەت سەربڕین دەبێت!)

پاکستان/ پارێزگای پەختون خوا لە ناوچەی دێرە ئیسماعیل خان

خوێندنگای جامیعە ئیسلامیە فلاح البنات

بە پێی دەیان سەرچاوەی سۆشیال میدیایی و تەلەفزیۆنی و ڕۆژنامەی ڕەسمی و تەنانەت دەزگای پۆلیسی پاکستان و زۆرێک لە دەزگاو ڕاگەیاندنەکانی جیهانی بەم شێوەیەی خوارەوە باس لەو ڕووداوە دەکەن:

لە ناوچەی دەرە ئیسماعیل خان کە سەر بە پارێزگای پەختونخوایە و دەکەوێتە سەرسنووری ئەفغانستان بە دیوی پاکستانەوە، لە خوێندنگایەکی ئایینیدا بە ناوی فەلاحول بەنات کە تەواوی مامۆستاکانی ژنن وخوێندکارەکانیشی هەموویان کچن، ڕۆژی سێشەمە ڕێکەوتی ٢٩ی ئازاری ٢٠٢٢ کاتژمێر ٧ی سەر لە بەیانی مامۆستایەک بە ناوی سەفورە بیبی بە چەقۆ سەر دەبڕن.

دەزگای پۆلیسی پاکستان لە ناوچەکە مامۆستایەکی هەمان خوێندنگا و دوو لە خوێندکارەکان کە ئەوانیش خوشکەزاو برازای مامۆستا پلان داڕێژەرەکەن وەک تۆمەتباری سەرەکی دەستنیشان کردوون. بە پێی لێکۆڵینەوەکانی پۆلیسی ناوچەکە، مامۆستا تاوانبارەکە کە لە هەمان کاتدا هاوڕێی مامۆستا سەربڕاوەکەشە ڕاستەوخۆ پلانداڕێژەری تاوانەکە بووە. ئێستا پۆلیس مامۆستاکە و دوو خوێندکارەکەشی گرتوون. هەروەها پۆلیس دەڵێ هەرسێک تۆمەتبارەکە دانیان بە تاوانەکەدا ناوە. بەرپرسەکی پۆلیس بە ناوی نەجمول حەسەن لیاقەت

بە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی وت کە ئەو کەیسە هێشتا لە ژێر لێکۆڵینەوەدایە و دەبێ بزانرێت کە ئاخۆ ئەم کوشتنە پەیوەندی بە بابەتی سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەرەوە هەیە یاخود شتی شەخسیەو دوژمنایەتی نێوخۆی ئەو دوو مامۆستایەیە. بە پێی ڕۆژنامەی ئەلمەشریقی پاکستانی کە ڕۆژانەیە و بە زمانی ئوردو دەردەچێت دەڵێت: "مامۆستا تاوانبارەکە ناوی عومەرە ئامان و دوو خوخوێندکارە تاوانبارەکەش ناوی یەکێکیان رازیە حەنیفە و ئەوەی تریشیان ئاییشە نوعمان."
هەر لە سەرهەمان بابەت، زاهید قوڕەیشی کە خزمی مامۆستا سەفورەیە بە پۆلیسی وت کە "هیچ دوژمنایەتییەک لە نێوانی مامۆستا سەفورەو مامۆستا تاوانبارەکەدا نەبووە". زاهید دەڵێ "زۆر جاران مامۆستا تاوانبارەکەو مامۆستا سەفورە بە یەکەوە چوون بۆ دەوام و بە یەکەوەش هاتوونەتەوە و زۆر یەکتریان خۆش ویستووە". زاهید لەو بارەوە بە دەزگاکانی ڕاگەیاندن دەڵێت کە "ئەو کارە کارێکی زۆر دڕندانە بووەو داوای جێبەجێکردنی دادپەروەری لە حکومەت دەکەم". لە لایەکی تریشەوە مەولانە شەفیعو اللە بەڕێوەبەری خوێندنگاکە بە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی وت کە "مامۆستا سەفورە دوو ساڵە بووە لەو خوێندنگایە دەرسی وتەوەو هەرسێک تاوانبارەکەش هی ناوخۆ بوون."

لە لێدوانێکدا هەردووک خوێندکارەکە دانیان بە تاوانەکەدا ناوە. دەڵێن بۆیە مامۆستاکەیان سەربڕیوە چونکە لە ماڵەوە خزمەکانیان و یەکێک لە خزمەکانیان کە کچێکی تەمەن ١٣ ساڵە ئەو خەوەی دیوە. لە خەوی کچە تەمەن ١٣ ساڵەکەدا ئەو مامۆستایە سوکایەتی کردووەو پێغەمبەریش هاتەتە خەوی و فەرمانی کردووە کە دەبێ ئەو مامۆستایە بکوژرێت و تۆڵەی لێبکرێتەوە. بۆیە ئەوانیش ئەو سوکایەتییان بە ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام پێ قەبوڵ نەکراوەو نەیان توانیوە چاوپۆشی لە مامۆستا سەفورە بکەن. هەر بۆیەش بە ئەرکێکی ئاینی ئیسلامیان زانیوە کە دەبێ تۆڵەی ئیسلام و پێغەمبەر لە مامۆستا سەفورە بکرێتەوە. ئەو دوو کچە دەڵێن "ئەوان تەنها فەرمانی پێغەمبەری ئیسلامیان جێبەجێکردووە."
پلانەکەش بەم شێوەیە جێبەجێدەکەن: ڕۆژی سێشەممە ڕێکەوتی ٢٩ی ئازاری ٢٠٢٢ کاتژمێر ٧ی سەر لەبەیانی کاتێک کە مامۆستا سەفورە بیبی بەرەو خوێندنگاکە دەچێت بۆ مەبەستی دەوام ، لە بەردەم دەرگای سەرەکی خوێندنگاکە دەکەونە کەمینی هەرسێک لە مامۆستا و دوو خوێنکارەکان کە برازاو خوشکەزای مامۆستا تاوانبارەکە بوون. هەرسێکیان بە ئەو کارە بە ئامادەباشی هاتوون و کوتەک و تەڤاو چەقۆیان پێبووە. هەر لەوێدا کوتوپڕ وەری گێڕاونەتە و لە عەرزیان

داوەو هەموو لەشیان بەچەقۆ و کوتەک هەلاهەلا کردووە، دوایش بە چەقۆ سەریان لە لاشەی کردەتەوە.
جگەی باسە کە لە پاکستان دا بە پێی یاسا سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام تاوانێکی قورسەوسزاکەی کوشتنەو لێخۆشبوونی نیە. هەر بۆیەش هەر کەسێک کە ئەوتاوانە ئەنجام بدات خەڵکی ئیماندارو ئیسلامی توندڕەوی پاکستان لە هەر کون و قوژبنێکی ئەو وڵاتەدا لەسەر پۆلیس و دەزگای دەوڵەتی ڕاناوەستن کاری کوشتنەکە جێبەجێ بکەن، بەڵک و هەر خۆیان ڕاستەوخۆ هەڵدەستن بەو کارە وەک ئەرکێکی پیرۆزی ئایینی کە لەسەر شانیان واجیبە. لەو بارەوە بە پێی ڕاگەیاندنەکان پاکستان لە چەند دەیەی ڕابردودا ژمارەیەکی پەوانەیی یەکجار زۆری تۆمار کردووە کە خەڵکی تێدا سەربڕاوەو کۆژڕاوەو بەردەباران کراوە لەسەر سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام.

دەگوترێت کە بەرپرسانی حکومەتی پاکستان چەندین جار ڕایان گەیاندووە کە هیچ لێبوردن و لێخۆشبوونێک نیە بۆ ئەو گروپ و کەسانەی کە لەدەرەوەی یاساو دەزگای دەوڵەتیدا بەم شێوەیە خەڵک دەکوژن لەسەر سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەر. بەڵام هێشتا خەڵک گوێ بەو قسانە نادات و پشت ئەستوور بە هەندێک حیزبی ئیسلامی هەرە توندڕەو بەردەوامن لەسەر ئەو سزایانە.

توندوتیژی و سزای کوشتن و سەربڕین و بەردبارانکردن لەسەر سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام لە پاکستاندا مێژوویەکی لە مێژینەی هەیە. هەر لەو بارەوە بە پێی بەدواداچوونێکی ناوەندی توێژینەوە و لێکۆڵینەوەی ئاسایش کە ناوەندێکی بەناوبانگ و جێ متمانەیە لە ناو ئیسلام ئابادا دەڵێت “لە حەوت دەیەی ڕابردوودا ٩٠ نەوەد کەسی سیقیل بە تۆمەتی سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام کوژراوون.” هەربە پێی ڕاپۆرتێکی هەمان ناوەند دەڵێت ” لە ساڵی ١٩٤٧ وە کە پاکستان سەربەخۆیی وەرگرتووە ١٤٠٠ هەزارو چوارسەد کەس تۆمەتی سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەریان دراوەتە پاڵ و خراونەتە دادگاوە یان لە لایەن گرووپی توندڕەوی نەو شەقامەکانەوە تووشی سزاو ئەشکەنجەو کوشتن و ڕاوەدوونان بوونەتەوە. لە یەک دەیەی ڕابردووەوە ١٢٠٠ دۆسیەی لەو بابەتە بە ڕەسمی تۆمارکراوە. کە ئەوەش ژمارەیەکی یەکجار زۆرەو لە زیادبووندایە .

تا ئێستا لە زور شوێنان لە وڵاتانی ئیسلامی و تەنانەت لە وڵاتانی نا ئیسلامیش بۆ نموونە وڵاتە لیبڕاڵە بۆرژئواییەکان سوکایەتی بە

ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام یان باسی خەراپەی یەکێکیان یان هەردووکیان بە یەکەوە تاوانەو لێخۆشبوونی نیە. چارلی عەبدو لە ناوجەرگەی پاریسی فەرەنسادا وێنەی پێغەمبەری ئیسلامی بە شێوەی کاریکاتێری درووست کردو ئەویش چارەنووسەکەی کوشتن و تیرۆرکردن بوو. ئێستا هەر ئەوە نیە کە لەسەر ئەرزی واقیع ببینرێی کە سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام بکەی سزاکەت کوشتن و سەربڕین دەبێت، بەڵک و ئەگەر لە خەویشدا بتبینن و لێت ببیسن کە سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەری ئیسلام دەکەی دەتکوژن، بەردبارانت دەکەن، کوتک و تێپا بارانت دەکەن و قەرتم و ملیشت بە کێردێک دەپەڕێنن. وەک، بە نموونە، کە بەسەر مامۆستا سەفورە بیبی داهات لە پاکستان. تەنها لە خەودا کچێکی تەمەن ١٣ ساڵە پێغەمبەر هاتەتە خەوی و پێی گوتووە کە مامۆستا سەفورە سوکایەتی بە ئیسلام و بە پێغەمبەر کردووە بۆیە دەبێ بکوژرێت. بکوژەکانیش فەرمانەکەیان جێبەجێکردووە بە شێوەی ئەشکەنجەو سەربڕین. بەجگە لە خەوەکە هیچ بەڵگەیەک لە ئارادا نەبووە کە مامۆستا سەفورە ئەو تاوانەی ئەنجام دابێت.

حەسەن ڕازانی
٥ی ئازاری ٢٠٢٢

تێبینی: بۆ ئەو بابەتە سوودم لە زۆر سەرچاوە وەرگرتووە . لە وانە :

https://www.aljazeera.com/news/2022/3/30/pakistan-school-teacher-killed-for-alleged-blasphemy-police
https://www.youtube.com/watch?v=WJupD14fwwA
https://www.insider.com/pakistan-teacher-killed-over-13-year-olds-anti-muslim-blasphemy-dream-2022-4
https://www.geo.tv/latest/408289-kp-seminary-teacher-slaughter-police
https://www.albawaba.com/editors-choice/pakistan-teacher-killed-blasphemy-relatives-dream-1471810
https://www.vice.com/en/article/5dga85/woman-teacher-killed-blasphemy-dream-pakistan

دەروونناسیی… ئەحمەد ڕەزا

نەخۆشییەکی گرنگ لە منداڵییەوە: ADHD

- شپرزەیی " کەمیی سەرنجدان و جووڵەی زۆر/ هاروهاجیی"*
- قصور الانتباه وفرط الحركة*

* attention deficit hyperactivity disorder*

شپرزەیی " کەمیی سەرنجدان/ ترکیز، یان پەرتبوونی سەرنج و جووڵەی زۆر"، کە بە نەخۆشیی ADHD ناسراوە، لە گەوراندا پەیوەندیی بە تەندروستیی ئەقڵەوە هەیە. لە کۆمەڵێک کێشەی بەردەوام پێکدێت، وەک هاروهاجیی لە منداڵیدا، سەرنج پەرت بوون، ڕەفتاری پەلەپەل کردن، لە گەورەبوونیشدا پەیوەندیی ناجێگیر، لاوازیی کارکردن و کەمبوونەوەی باوەڕ بەخۆبوون و خەمۆکیی و دڵەڕاوکێ و حولحولەتیی.

ئەم شپرزەییە لە تەمەنی 3- 6 ساڵیدا سەرهەڵئەدات، زۆرترینی لە تەمەنی 5 ساڵاندا، نیشانەکانی زوو دەرئەکەون، بەڵام لە هەندێک کەسدا دەرکەوتنی نیشانەکانی ئەگاتە تەمەنی باڵق بوون.

لە هەر 10 منداڵێکی تووش بوو بەم شپرزەییە، سێ کەسیان ئەگاتە قۆناغی هەرزەکاریی، واتە لەو حەوت کەسەکەیتردا تێئەپەڕێت و ئاسەواری نامێنێت، یان شێوەی ئەگۆڕێت و هاوسەنگیی دروست ئەبێت. بۆ نمونە ئەو گەنجانە هەندێکیان توشی خەمۆکیی و هەندێکیتریان حولحولیی دەرئەچن، یان ئەبن بە بەنگکێش. کەواتە پێویستە لە پێناوی پاشەڕۆژیاندا بە دروستیی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت.

لە هەندێک حاڵەتدا پەیوەندیی بە پێکهاتەی مێشکەوە هەیە، بۆ نمونە نەخۆشی تووشبوو بە ADHD ڕەنگە بەشی پێشەوەی مێشکی – کە کۆنترۆڵی لێدانی دڵ و ڕێکخستن و سەرنجدان ئەکا- بە خاویی گەشە بکات.. جگە لەوەی نەخۆشییەکە خۆی بۆماوەییەو بە نەوەکان ئەگوێزرێتەوە، لە بەرئەوە هەندێک دایک و باوک، کە ئەزانن خۆیان تووشبووی ADHD ن، باشتروایە، وردتر چاودێریی مناڵەکانیان بکەن و پشکنینیان بۆ بکەن.

لە هەندێ باریتریشدا دڵەڕاوکێ و خەمۆکیی و تاقەت نەبوون بە

خوێندنەوە، نیشانەکانی ئەم نەخۆشییە دائەپۆشن و ئەیشارنەوە، لە بەرئەوە واەاسترێ ئەو تەکلایییەی لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا بە 4% مەزەندەکراوە بۆ تووشبووانی ADHD، زۆر زیاترە.

لە هەندێ شوێنیشدا هەندێ سیمای ADHD ئەبێتە خاڵی بەهێز بۆ کارەکانیان:
لێکۆڵینەوەکان ئەوەیان دەرخستووە، کە نەخۆشی ADHD زیاتر حەزیان بە کاری داهێنەرانەو سەربەخۆیی و خێراییە لەچاو ئەوانیتردا، وەک پیشەی هونەریی و ئاگرکوژێنەوەو مامۆستایی و ئەوانەی لە بواری ڕیکلامدا کار ئەکەن، یان پیشە بچووکەکان، زیاتر ئەو کارانەی خەڵک زوو ماندوو ئەبێت بەدەستیانەوە.

نیشانە دیارەکانی:
1- بێ ئاگایی/ غەفڵەت و نەتوانینی سەرنجدان:
دایکان ناتوانن تێبینیی سەرنج نەدانی منداڵەکانیان بکەن، تا ئەچنە بەرخوێندن، سەرەتاش مامۆستا لە کاتی وانە وتنەوەدا، یان کاتە کارێک بە منداڵەکەدا دائەدا، هەستی پێئەکا.
جگە لەوەش منداڵانی تووشبوو بە ADHD ئاژاوەچین، ناتوانن سەرنجی زۆر بدەن و گوێ نادەنە هیچ یاساو ڕێسایەک و حەزیان بە بەزاندنی یاساکان هەیە، تەنانەت لە یاریکردنیشدا.. لە بەرئەوە کارەکانیان بە ئاژاوەگێڕانەو فەرامۆشکراو ئەبینرێتەوە.
هەروەک کێشەیان لە زۆروتندا هەیە لەهەر بابەتێکدا زوو تیایدا ئەوەستن، تاقەتی گوێگرتنیشیان لەوانیتر نییە.. بە دەنگەکی بچووک یان جوڵەیەک سەرنجیان ئەڕوا، لە کاتێکدا ئەوانیتر هەستی پێناکەن، یان گوێی نادەنە.. زەحمەتە لەگەڵ ئەوانیتردا هەڵبکەن، لە بەرئەوەی توانای سەرنجدان و ناسینەوەی میزاجی ئەوانیتریان لاوازە.. بە زیندەخەون و بایەخدانە تایبەتەکانی خۆیانەوە سەرقاڵن.

2- چالاکیی و جوڵەی بێ ئەندازە/ هاروهاجیی بەردەوام:
ئەمجۆرە لە منداڵیدا بەردەوام چاوەچاو/ " مماطلة" ئەکەن، لە سەعیکردن و دەرس و دەوردا، لە یاریکردن و جێگەکەی بەردەوام، لە سێ خولەک زیاتر، توانای مانەوەیان نییە، بە کورتییەکەی تەتکە ناگرن.. توانای یاریکردنی هێمنیان نییە، حەزیان بە ڕاوەڕاوکێ و بازهەڵدانە بەسەر شتومەکدا، بە جۆرێک

تەواو دایک و باوکیان بێزار ئەکەن.. تاقەتی گوێگرتنی چیرۆکیان نییە.

3- پەلە پەل:
نەمانی سەبرو ئارامیی، چاوەڕوان نەکردن لەسەرەی خۆیاندا، پەلەکردن لە وەڵامدانەوەو پێبڕینی قسەی ئەوانیتر، ئازاردانی خودی خۆیان، لەبەرئەوەی بەبێ بیرکردنەوە هەڵسوکەوت ئەکەن، هەندێجاریش بەهۆی پەلەپەلییەوە بەرکەسانیتر ئەکەون، یان لە شتی مەترسیدار نزیک ئەکەونەوە، یان لە ماڵ هەڵدێن، یان ڕێکردن بەشەقامداو خۆهەڵدان لە شوێنی بەرزەوە.

4- دەمارگیریی.
5- کێشەی زۆر لەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەی فشار دروست بوون، یان ئاڵۆزیی تێپەڕاندنی کێشەکان.
بەڵام هەریەک لە ئەمە لە یەکێک لە ساتەکاندا نیشانەی ئەم نەخۆشییەمان لێدەرئەکەوێت، بەبێ ئەوەی دووچاریشی بووبین، ئەوکاتە ئەزانین کە بە ADHD ەوە گرفتارین، کە نیشانەکانی کەڵەکە ببن و ببنە مایەی کێشەی بەردەوام و زیاتر. نیشانەکانیش لەگەڵ ماوەی منداڵییدا یەک بگرنەوەو پەیوەندیی نەپساوە لە نێوان نیشانەکانیدا هەبێن.. بەڵام لە گەورەبووندا، بە حولحولەتیی و شپرزەیی و دڵەڕاوکێ دەرئەکەون.

هۆکارەکانی تووشبوون بە ADHD:
1- هۆکاری بۆماوەیی.
2- جگەرەکێشان و خواردنەوەی دایکان، لە دووگیانییدا.
3- دووچار بوون لە منداڵییدا بە ژەهرە ژینگەییەکان وەک خوێی فۆسفات و قوڕقوشم.PBso4
دەرەنجامە خراپەکانی:
1- تەممەڵیی لە خوێندن یان کارکردن.
2- بێ ئیشیی.
3- کێشەی دارایی.
4- کێشەی یاسایی.
5- ئالوودە بوون بە خواردنەوەو بەنگ/ هەشبەر.
6- دووبارە بوونەوەی ڕووداوی ئوتومۆبیل، یان ڕووداویتر.
7- پەیوەندیی ناجێگیر لەگەڵ خەڵکدا.
8- خراپیی تەندروستیی جەستەو ئەقڵ.

9- لاوازیی وێنەی خود.
10- هەوڵی خۆکوشتن.

چارەسەر:

باشترین ڕێگە چارەسەر، بۆ زاڵبوون بەسەر ADHD دا، سەردانیکردنی پ□زیشکە، ل□ بەر ئەوەی جگە لە ڕووە دەروونییەکەی، پێویستیی بە داوودەرمانیشە.. بەڵام لەسەرەتادا پێویستە دایک و باوک بە هیچ جۆرێک پەنا نەبەنە بەر لێدان و تووڕە بوون، گرنگتر ئەوەیە ڕۆتینیان لەگەڵدا بەکاربهێنرێت و کاتی تەواویان بۆ جووڵە پێ ببەخشرێت، هەروەک لە هەندێ قوتابخانەدا ڕەچاو ئەکرێ.

سەرچاوە:

- موقع mayo clinic / اضطراب فرط الحركة وتشتت الانتباه عند البالغين / 10/ 11/ 2021.
- منال العبدلاوي – حقائق لا يعرفها الكثيرون عن اضطراب فرط الحركة وتشتت انتباه الأطفال – موقع الجزيرة – 22/ 4/ 2021.

ئامانج و بەختەوەر ی لەژیاندا لەدیدی فرۆیدەوە… مەحمود عەبدوڵڵا

ئاشکرایە تاقە ڕێسایەکی مسۆگەر نییە بۆ بەختەوەربون. بەئەندازەی جیاوازی مرۆڤەکان ڕێگای بەختەوەریش هەن. هەربۆیە وەک فرۆید دەڵێت: ڕێسایەکی زێڕین نییە بۆ بەختەوەربون کە بەسەرهه□مواندا بچەسپێت. بەدرێژایی مێژوو، فەلسەفە و ئاینەکان لە لێگەڕیندابون ب□ و□□امی پرسیاری ئامانج و بەختەوەری لەژیاندا. سەرەتا ئامانج لەژیاندا چییە؟ لەوانەیە ئەوە سەرەکیترین پرسیاربێت لەژیانی مرۆڤدا؟ بەڵام بەدیدی فرۆید سەرچاوەی ئەوپرسیارە لوت بەرزی و خۆ بەزلزانی مرۆڤە، مرۆڤ و ئیگۆی مرۆڤ خۆی دەکاتە سەنتەری ژیان، ئینجا بەدوای

وەڵامی ئەو پرسیە دەگەڕێت، بەڵام کەس ناپرسێت ئامانج لەژیانی ئاژەڵەکان چییە؟ ئەڵبەت مرۆڤ خوپەرستانە و بگرە مناڵانەش وەڵامی دەداتەوە و دەڵێت: بەخزمەتی مرۆڤ، بەڵام ئاژەڵگەلێکی زۆر هەن مرۆڤ نەیناسیون و دەستی پێنەگەیشتون کەلەناو چون یان قەیان تەکەوتووە. ئەنگە ئەم وەڵامە سادەیە منداڵگەرایی دەرونی بێت کە دینەکان هەوڵیانداوە بیخەنە زیهنی مرۆڤەکانەوە ، سادەکردنەوە یەکێ لەوجۆرە فیتاوفیتی ئەقڵی حەشاماتە،هەربۆیە حەشامات بەگەرموگوڕیەوە پێشوازی لە وەلامەکانی دین دەکەن تا زانست و فەلسەفە.

بەڵام بەباوەڕی فرۆید پرسیاری سەرەکی ئەوەیە مرۆڤەکان چییان دەوێت ؟ بەدوای چییەوەن لە ژیانی ئەم دنیایەدا؟ بێگومان مرۆڤەکان بەدوای بەختەوەرییەوەن ، بەگوێرەی بەرنامەی پرەنسیپی چێژ . واتای سەرەکی بەختەوەریش هەر ئەوەیە واتا چێژبینین لەژیان و دورکەوتنەوە لەئازار. بەڵام پرەنسیپی چێژ دولایەنی هەیە ،لایەنێکی خۆلادان لەئازار،لایەنەکیشی ئەزمونکردنی چێژە چڕوپڕەکان .چالاکی مرۆڤەکان لەگەڵ دوانەیی ئامانجەکان بەدوئاراستە دەڕۆن. ئەگەرچی پرەنسیپی چێژ بەکەڵکە و ئەسانی دەرون کۆنترۆڵ دەکات، بەڵام هەرلەبنەڕەتدا پرەنسیپی چێژ لەگەڵ گەردونی گچکە "مرۆڤ خۆی"وگەردونی گەورە ناکۆکە و ئە پرەنسیپە هیچ کات جێبەجێ ناکرێت نەڕێگەی یاسکانی گەردون، نەلەگەڵ ئەسای کۆمەڵگەو شارستانی ناگونجێن،وەک بەشی مەرامی بەختەوەری لە نەخشەی خیلقەتدا نییە.
ژیان بریتییە لە بارێکی قورس کۆمەڵێک ئازارو ناخۆشی ، کە بەبێ ئامرازە یارمەتیدەرەکان بەرگەیان ناگیرێت. لالایەکیتر تەنها ئیمکانی ژیانێکی مامناوەندی بەختەوەری هەیە.چونکە ئەمە وا دروستکراوین تەنیا لەمیانەی ناکۆکی و دژیەکی چێژێکی زۆر بەدەست دێنین،کەواتا پرەنسیپی چێژ لەگەڵ خودی پێکهاتەی کەئەندامی دەرون ناکۆکە. فرۆید نمونەی وتەیەکی گۆتە دێنێتەوە کە دەڵێت: هیچ شتێک لەوە قورستر نییە بەرگەی زنجیرەیەک لەڕۆژە خۆشەکان بگریت. بە مرۆڤ خۆشییەکی بەردەوام نە ئیمکانی هەیە نە بەرگەی دەگیرێت.

مرۆڤەکا ن سێ ڕێگە بەکاردێنن بۆ بەرگەگرتنی واقیع و دورخستنەوەی ئازار و ناخۆشی، یەکەم ئامرازە هەش پەرتکەرو سەرەر گەرمکەرەکان،تەربونە جێگرەوەکان و مادە سڕکەرەکان. یەکەمیان زانست و داهێنان دەگرێتەوە،دووەم هونەرەکان ،چونکە هونەرەکان کۆمەڵێک فێڵ و چاوبەستن بەرامبەر واقیع بەڵام کاریگەرییا ن هەر هەیە بەهۆی هێزی فەنتازیا لەژیانی دەرونی دا، سێیەمیان مادە

سرکەرەکان وادەکەن دونیا□ی□کی تایبەت مان هەبێت و لەواقیع داب□□ین. بەبڕوای فرۆید ئاینیش هەم ڕۆڵی خۆلادان لەواقیع دەبینێت و وەک یەکێ لە ئامرازە سوکنایی بەخشە و خۆ لادان لەواقیع ڕۆڵ دەبینێت . ئای ن جۆرێک وڕێمەی دەستە جەمعییە بۆ گۆڕینی واقیع،تا بەرگەی ژیان بگرین .ئێمەی مر□ق ل□سێ لاوە ڕوبەڕوی ئازار دەبینەوە لە دونیای دەرەوە،لە جەستەی خۆمان و لە پەیوەندی لەگەڵ مرۆڤەکان،بەڵام ئوەی دوایان لەهەمویان کاریگەرترە. بۆخۆ لادان لەم ئازارانە،مرۆڤەکان ناچارن ئەوجار واز لە بەرنامەی پرەنسیپی چێژ بێنن. بەگوێرەی پرەنسیپی واقیع هەڵس و کەوت بکەن. واتا ناچارن ئامانج و ئارەزوەکانیان کەم بکەنەوە ،بۆخۆ لادان لە ئازاری مرۆڤەکان گۆشەگیری ڕەنگە تاکە ڕێگای دورکەوتنوەبێت لە ئازاری مرۆڤەکان. مرۆڤەکان چەندین ڕێگا بەکاردێنن ،هەندێکجار دورکەوتنەوە لەئازار زاڵدەبێت و مر□ق ب□وەندە سوکنایی دێت کە لەئازار دورکەوێتەوە.هەندێکجاریش خودی چێژ دەبێتە سەرچاوەی ئازار بۆیە مر□ق د□بێت ڕوبکاتە گۆڕینی پاڵنەرەکان ،یان باڵاکردنیان. ئەو وزە ی ژیانە کەپاڵنەرێکی سێکسی هەیە دەگۆڕێت بۆ شتی ماقوڵتر بۆنمونە لەڕێگەی هونەرو داهێنان مر□ق چ□ژ دەبینێت و خۆ لەواقیع لادەدات.واتە تەکنیکی گۆڕینی پاڵنەرەکان . زوهد ،گۆشەگیری ،هونەر ئاین ،ئەشق،کار ،هەریەک بەجۆرێک ڕۆڵ دەبینن لە گۆڕین و کۆنتڕۆلکردنی پاڵنەرەکان و دورکەوتنەوە لەئازارو بەدەستهێنانی چێژ.

بەڵام بەدیدی فرۆید ئاین زاڵمانە تاقە یەک ڕێگا دیاری دەکات،لەڕێگەی تۆقاندنی هۆش و پەرەدان بە مناڵگەرایی دەرونی ،جۆرە جیاوەزەکان ی خۆگونجاندن بچوک دەکاتەوەو یەک یاسا پێشنیاردەکات بۆ بەختەوەری کە لەگەڵ سروشتی مر□ق ناکۆکە.هیچ کات مرۆڤەکان ناتوانن بە یەک شێواز بەختەوەربن.دین تەکنیکەکەی کەمکردنەوەی بەهای ژیان و شێواندنی وێنای ژیانە و لەکەوڵی وڕیمەدا،و بەزۆری زۆرداری سەردەکەوێت لە وەک یەک لێکردنی خەڵک تێکهەڵکێشکردنیان لەوڕێنەیەکی دەستەجەمعیدا .ڕێگاکانی بەختەوەری زۆرن،وەلێ پێشنیارکردنی تاقەڕێگایەک و سەپاندنی دەبێتەمایەی ئازارو بەدبەختی بۆ زۆر خەڵکی. مر□ق ل□ و پاڵنەرانەی کە کۆنتڕۆڵکراون ،چێژی کەمتری دەست دەکەوێت،بێبەشبونیش ازاری کەمتر،بە پێچەوانەوە لە وپاڵنەرانه ی ڕامنەکراون چێژێکی چڕتر دەبینێت ،هەربۆیە بێ بەشبونیش لێیان بە ئازارترە.ئەو ناکۆکی□ ی نێوان پاڵنەرە ڕامکراو ڕامنەکراوەکان نهێنی ئەوەیە کە مرۆڤەکان ئارەزویان بۆ مادەسڕکەرەکان و شتە قەدەغەکراوەکان زیاترە وەک دەڵێن هەرچی مەمنوعە مەرغوبە.

مەحمود عەبدوڵڵا
سەرچاوە :شارستانیەت و ناکامیەکانی

ناساندنی کتێبی (لای کوردەکان بووم)… هیوا ناسیح

کتێبی لای کوردەکان بووم، بینەری خەباتێک بۆ ژیان (Ich war bei den Kurden, Augenzeuge eines Lebenskampfes) کە هی نوسەر و رۆژنامەنوسی ناسراوی ئەمسایی فریتس زیتە (Fritz Zitte) یە، ساڵی ١٩٨٠ لە ڤییەننا بە قەبارەی مامناوەند و ٢١٠ لاپەڕە بڵاوکراوەتەوە، وێنەی پێشمەرگەیەکی گەنج لەسەر بەرگێکەیەتی بە بێنەوێکەوە. نوسەری ئەم کتێبە ساڵی ١٩٢٤ لەو وڵاتە لەدایکبووە و ساڵی ٢٠٠٧ کۆچی دوایی کردوە، ناوبراو بەوە ناسراوە کە ڕاپۆرتی ڕۆژنامەوانی نوسین و وێنەیی لە شوێنە پڕ لە قەیران و جەنگەکانەوە ئامادە کردوە و لە هەندێک تەلەفزیۆن و گۆڤار و ڕۆژنامە بەناوبانگەکانی ئەوکاتی وڵاتانی ئەوروپادا بڵاویکردونەتەوە، ئەم بەوە جیاواز بووە لە رۆژنامەنوسانی سەردەمەکەی، کە خۆی سەرکێشی کردوە و کام ناوچە جەنگ، کە شەڕ و نائارامی و خەبات و شۆڕشی تێدابووە خۆی بە هەر نرخێک بووە چۆتە ئەوێ و ماوەتەوە و ڕاپۆرتی مەیدانی ئامادە کردوە و چاوپێکەوتنی لەگەڵ کەسایەتی و کاراکتەرە دیارەکاندا ئەنجامداوە و دواتر بەشێوەی کتێب بڵاویکردۆتەوە، نمونە وڵاتانی وەک یەمەن، ئەنگۆلا، سورینام، نیگکەراگوا، نامیبیا، چاد، سودان، کەمبۆدیا، ئەفغانسان و کوردستانە، خۆی خاوەنی زیاتر لە ٢٠ کتێبە زۆربەیانی بەم جۆرە نوسیوە. وەک دەریشدەکەوێت هەمیشە پشتی خەباتگێڕان و گەلانی چەوساوەی گرتوە و ڕەخنەی لە چەوسێنەران، داگیرکەران و سیستمی سیاسی ناوچەیی و جیهانی گرتوە. تەنانەت ڕەخنەی لە سەرکردایەتی و کاراکتەرەکانی شۆڕشەکانیش گرتوە. ئەم بە خۆی و کۆڵەپشت و کامێرا و جانتایەکەوە ملیناوە و گوێی بە مەترسی و کێشە و گرفت و هەندێک جار گیانی خۆشی نەداوە!
لە پێشەکی کتێبەکەی (لای کوردەکان بووم) نامەیەکی کوردیی دەستنوسی سامی عەبدولڕەحمان (سامی سنجاریی)، سکرتێری ئەوکاتی پارتی دیموکراتی کوردستان و دەقی ئەڵمانییەکەشی بڵاوکراوەتەوە، کە لە

١٥/١٠/ ١٩٧٩دا نوسراوە، تێیدا بە کورتی وەسفی ئەم نوسەر و ڕۆژنامەنوسانە دەکات و ئەمکارەی ئەو بۆ دەنگدانەوەی خەباتی کورد بەرز هەڵدەسەنگێنێت. بەڵام چیرۆکی نوسینی کتێبەکە بەوە دەستپێدەکات، کە نوسەر زۆر پێشتر زانیاری لەسەر کێشەی کوردەکان هەبووە و مەبەستی بووە سەردانی کوردستان بکات، لە نیوەشەوێکی پایزی ساڵی ١٩٧٩دا تەلەفونێکی لە پاریسەوە بۆ دێت، کە کوردێک پێی دەڵێت، گەر تۆ وەک جاران حەز دەکەی سەردانی کوردستان بکەیت ئەوا ڕۆژی چوارشەمە ئوتێلی فڵان لە شاری کۆڵنی ئەڵمانیا یەکتر دەبینین. ئەمیش ڕازی دەبێت و یەکتر دەبینن، دوای ئاشنابوون بە ئامانج و بیروبۆچوونی زیتە ڕازی دەبن هاوکاری سەفەرەکەی بکەن، پێدەچێت ئەمان سەر بە پارتی بووبێتن. ڕێک دەکەون کە ئەم بە فڕۆکە تا ئەستەمبوڵ بچێت و لەوێ ئەندامێکیان پێشوازی لێ بکات، بۆ ناسینەوەشی پێنج کرۆنییەکی کاغەزی پارەی ئەوکاتی سوید دوو لەت دەکەن و لەتێکی دەدەنە ئەم و لەتێکی دەنێرنەوە بۆ ئەوێ وەک بەڵگە. دیارە ئەم کارەی پارتی کردویەتی زۆر گرنگ بووە بۆ کاتی خۆی، کە دەنگی کورد نەگەیشتۆتە هیچ کوێ و دوای هەرەسی ١٩٧٥ وازانراوە کە خەباتی کورد کۆتایی هاتووە، زۆر کەم ڕۆژنامەنوس و نوسەران دەگەیشتنە ناو پێشمەرگە.

بە کورتی ناوبراو خۆی دەپێچێتەوە و سەرەتای مانگی ئۆکتۆبەری ١٩٧٩ دەفڕێت بۆ ئەستەمبوڵ و وەک ڕێککەوتون لە سەعات دووی نیوەشەو لە ئوتێلی دیڤان لە ئەستەمبوڵ دێن دەیبەن. کەسێک بە ناوی عومەر وەک وەرگێڕ و هاوسەفەر سەرەتا بە ئۆتۆمبیل بەرەو باشوری ڕۆژهەڵاتی تورکیا (باکوری کوردستان) و لەوێوە بۆ سنوری ئێران، دواتر لەگەڵ دووکەسدا بە ڕێگەی قاچاخ و بە سواری ئێستر بە سەر سنوری پڕ لە مەترسی مین و خاڵی سەربازی و شاخوداخ و دۆڵ و ڕێگەی سەخت و کەندولەند، تا بە نایاسایی دەگەنە نێو خاکی ئێران و لای بارەگایەکی پارتی دەحەسێنەوە. دیارە ئێران ئەوکات دۆخێکی زۆر نائارام و بارگاوی بە شەڕ و شۆڕی کاتی ڕاپەڕینی گەلانی ئێران دژ بە شا و ناکۆکی نێوان ڕژێمی ئێران (خومەینی) و حزبە کوردییەکان بووە، ئەتمۆسفیرەکە زۆر نائاسایی و پڕ لە مەترسی و دڵەڕاوکە و بارێکی ئاسایشی ناجێگیر بووە، بە تایبەت بۆ ئەمێکی بیانی و ئەوروپی، کە تەنها قیزەی گەشتیاری تورکیای هەبووە و بە نایاسایی هاتۆتە ناو ئێرانەوە، بەڵام ئەم گوێی پێ نادا و لەسەر ئەوە سور دەبێت، کە بچێت بۆ سەرکردایەتی ئەوکاتی پارتی – قیادە مووەقەتە، وە چاوی بە سکرتێری ئەوکاتی پارتی بکەوێت!

پێشمەرگەکان ئەم تێیدەگەیەنن کە دوو ڕێگە هەیە، یەکێکیان ئەمینترە کە لەگەڵ مەفرەزەی پ.م کاندا و دوو سێ هەفتەی پێ دەچێت و بە پێیە، ڕێگەی دووەم بە ئۆتۆمبیلە و یەک ڕۆژ دەخایەنێت، بەڵام پڕ لە مەترسییە، چونکە دەبێت بە سێ خاڵی پشکنینی هێزەکانی سەر بە ڕژێمی ئیسلامیدا تێپەڕن! دوای بیرکردنەوەیەکی زۆر زیتە بڕیار دەدات کەڵ ڕێگەی ئۆتۆمبیلەکە هەڵبژێرێت، هەرچەندە بۆ ئەمێکی ئەوروپی و بێ هیچ بەڵگەیەکی سەفەر و ڤیزەیەک، گەر بگیرێت بە دڵنیایی بە پێی یاسای ئەوکاتی دەستەڵاتدارانی ئێرانی گولەباران دەکرێت! بە کورتی جانتا و کامێراکەی هەڵدەگرێت و لەگەڵ کۆمەڵێک پ.م دا، ئەمیش بەرگی کوردی دەپۆشێت و لەگەڵ ئەواندا بە لاندرۆڤەرێک بەڕێدەکەون! دوای ئەوەی بەڕێ سەرکێشی بە هەر سێ بازگەکەدا تێپەڕ دەن، کەوەك خۆی دەڵێت ئەو چەند خولەکەی لە بازگەکاندا ئۆتۆمبیلەکەیان دەوەستاند لای ئەم کات بە ساڵێک دەڕۆیشت و وەخت بوو هەڵناسەش لەخۆی ببڕێت، لای ئێوارەکەی دەگەنە سەرکردایەتی حزبەکە، کە پێدەچێت ناوچەی ڕاژان بووبێت. لەوێ سامی عەبدولرەحمان دەبینێت، هەندێک دەحەسێتەوە و لە ژێر دەوار و چادرەکانیاندا دێت و دەچێت. پاش چەند ڕۆژێک لەسەر ویستی خۆی و بە پێشنیازی سامی لەگەڵ چەند مەفرەزەیەکی پ.م دا لە جەولەیەکدا دەڕوات بەرەو کوردستانی باشور، بۆ بینینی ڕەوشی ئەوێ، ڕاپۆرت لەسەر کار و چالاکییەکانیان دەنوسێت. لە ڕێگا زۆر سەرما، برسێتی، شەوڕەو و بێخەوی و ماندوێتی و ساتی پڕ لەمەترسی دەبینێت، پاش ماوەیەک دەگەڕێتەوە بەرەو سەرکردایەتی، نیوەشەوێک پاسەوانێکی سامی بانگی دەکات بۆ چادرەکەی ئەو، لەوێ سامی دەڵێت: تۆ دەتەویست گفتوگۆیەکی ئارام و درێژم لەگەڵدا بکەیت و تۆماری بکەیت، ئێستا کاتم هەیە! ئەویش تۆمارکەر دەردەهێنێت و چاوپێکەوتنێکی باشی لەگەڵدا دەکات، کە دەقەکەی لە کتێبەکەدا بڵاوکراوەتەوە. ئەم سامی وا دەناسێنێت: پێشمەرگەیەکی بێ جامانە، ئەندازیار و زمانزانێکی زیرەک و بەئاگا کە لە بەریتانیا خوێندوێتی و ژیاوە، سمێڵتاشراو (کە ئەوکاتە سمێڵتاشین لە نێو کورد بە گشتی و پێشمەرگەدا بەتایبەتی زۆر نامۆ بووە). وێنەیەکیشی لەگەڵ ناوبراودا لە بەرگی پشتەوەی کتێبەکەدا بڵاوکردۆتەوە. هەروەها وەک تیۆریسێن (مونەزیر)ی حزبەکەش باسی دەکات.

یەک لەو پرسیارەی سەرنجڕاکێشانەی لە گفتوگۆکەدا هاتوە، زیتە دەپرسێت: پارتی دیموکرات هەڵگری چ ئایدۆلۆجییەکی زانستی و سیاسییە؟ سامی لە وڵامدا دەڵێت: شۆڕشەکەمان پێشکەوتووخوازانەیە. زیتە: بەڵام هەموو شۆڕشەکان وا ئیدیعا دەکەن؟ سامی: وایە، بەڵام من دەتوانم بڵێم لە پڕۆگرامی خۆماندا زۆر ئامانجی سۆسیالیستیمان

وەک خاڵ جێگیرکردوە…هتد. لە شوێنێکی تردا سامی دەڵێت: ئێمە جارێکی تر هەرگیز چەکەکانمان دانانێین، وەک ساڵی ١٩٧٥ و بە فەرمانی بارزانی کردمان، گەلی ئێمە بە خوێن باجەکەیان دا! لە شوێنکی تردا زیتە دەپرسێت: کامیان بۆ ئەم شۆڕشە گرنگترە، کەسایەتی سەرکردایەتی یان بیروباوەڕی سیاسی؟ سامی: بێگومان لە خاڵی یەکەمدا ئایدۆلۆجی، چونکە شەڕکەران دەبێت بزانن بۆ چ ئامانجێک خەبات دەکەن…هتد. ئەوەی سەیرە سامی عەبدولرەحمان هەرچەندە وەک کەسێکی ڕۆشەنبیر و بەئاگا دیارە و قسەدەکات، بەڵام لە وەڵامەکانیدا هیچ باسی حزب و لایەنەکانی تری کوردستانی باشور ناکات و ناویان ناهێنێت، وەک ئەوەی تەنها حزبی ئەوان لە مەیداندا بووبن. هەروەها ئاماژە بە ناکۆکی و خاڵی جیاوازیشیان لەگەڵ حزبەکانی تردا نادات، تەنها باسی حزبی دیموکراتی ئێران دەکات. وە وەک کەسێک دەردەکەوێت کە دەیەوێت لەسەر ڕێچکەیەکی نوێ خەبات بکەنەوە. بەڵام مرۆڤ تێی دەگات، کە پارتی باوەڕی بە فرەحزبی نەبووە.
زیتە لێرەو لەوێ لەگەڕانەکانیدا بەنێو پ. م و گوندەکاندا پرسیاری لە پ.م و لێپرسراو و خەڵکی سادەش کردوە، لە شوێنێکدا دەنوسێت: پیاوێکی سەرسپی پیری کورد لە گوندێکدا بە هێمنی و حەسرەتەوە گوتی: ئێمەی کورد گەلێکی نەناسراو و مەتەڵاوین، زۆر لاپەڕەی مێژوومان پڕ کردۆتەوە، بەڵام بەشێکی زۆری لاپەڕەکانی هەرگیز هەڵنەدراونەتەوە، بۆیە وەک ڕازونهێنی تا هەتایە دەمێنێتەوە!

پێدەچێت پاسداران پێیان زانیبێت کە ئەم هاتوە، بۆیە دوای ئۆتۆمبیلەکەیان دەکەون، ئەم کە‌ لەگەڵ پ.م کانی پارتیدایە‌ و پێدەچێت ناکۆک بن لەگەڵ پ.م حزبی دیموکراتدا لەوسەردەمەدا، کاتێک لەدەس هێزە ئێرانییەکە هەڵدێن بێئاگا دەکەونە نێو ئەو گوندانەی لە ژێر کۆنترۆڵی حزبی دیموکراتدایە و ئەوەندەی نامێنێت تەقە لەیەک بکەن و کێشە دروست بێت، بۆ ئەم سەختە تێبگات، هەردوولا کوردن و هەمان بەرگ و چەکیان هەیە بۆ دەبێ ناحەز و دژ بە یەک بن!
نوسەر بەشێکی کتێبەکەی تەرخانکردوە بۆ باس لە خەبات و سەرهەڵدانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە ناوی (ڕاپەڕینی کوردەکان) بە درێژی باس لە ڕاپەڕینی گەلانی ئێران و دواتر هاتنەسەرکاری خومەینی و دڕندەیی و تاوانەکانی ڕژێمی مەلاکانی ئێران دژ بە کورد و بێوەفاییان بەرامبەر خەباتی گەلی کورد دژ بە شا، کوشت و بڕ و گولەبارانکردنی گەنجانی کورد و …هتد دەکات. هەروەها باس لە نەدانی مافەکانی کورد

و سەرکوتکردنی کوردەکان دەکات. لە بەشێکی تردا بەدرێژی باسی دەزگای هەواڵگری ئێران لەسەردەمی شادا (ساواک) دەکات، کە چەند دڕندە و خوێنڕێژ و بێبەزەیی بوونە بەرامبەر ئازادیخوازان و زیندانییانی سیاسی کورد. ئینجا رەخنە لە رێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و سەرۆکی وڵاتانی ئەوروپاش دەگرێت، کە بەوپەڕی ڕێزەوە و بێ بەرژەوەندی خۆیان پێشوازییان لە شا کردوە و دەستی شاژن (فەرەح زیبا) یان ماچ کردوە لە سەردانەکانیاندا.

لە بەشێکی تریدا بە درێژی باسی کوردەکانی باکور و چەوساندنەوە و دیکتاتۆریەت و خوێنڕێژی ئەتاتورک دەکات، کە ناوی کوردەکانی گۆڕی بۆ (تورکە شاخاوییەکان)، تەنانەت دەڵێت دیپلۆماتە ڕۆژئاواییەکان ئاگادارن کە بە فەرمانی ناوبراو زیاتر لە ٦٠٠ هەزار کورد کوژراون و سەربڕاون، کەچی ئەم بابەتە کە جینۆسایدە کەس لە ئاستی نێودەوڵەتی بەرزی ناکاتەوە و باسی ناکات!
لە گەڕانەوەیدا بە هەمان شێوە توشی چەرمەسەری و گرفتی زۆر دەبێت، لە ئێستر بەردەبێتەوە و دانێکی دەشکێت! لەگەڵ قاچاخچی فەرش و بەنایاسایی داخلی تورکیا دەبێتەوە بەڵام ئەوەی گرنگە بەلایەوە، سەرجەم نوسین و وێنەکانی گرتونی بە سەلامەتی لەگەڵ خۆیدا دەگەیەنێتەوە ئەوروپا.
دوا بەشی کتێبەکەی بە ناوی گرێکانی یان گرفتەکانی کوردەکان، هەڵسەنگاندنێکی جوانی بۆ شۆڕشەکانی کورد و خەباتەکەی کردوە، باس لە نەوت و بەرژەوەندی وڵاتانی جیهان و رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ دەکات، ئەم جگە لە بێبەزەیی و دڕندەیی دوژمنان و یەکتربڕینی بەرژەوەندییەکانیان، باس لە بیرکردنەوە و رەفتاری دواکەوتوویی و عەشایری، ناکۆکی و ناتەبایی ناوخۆیی، یەکنەگرتویی، خۆخۆریی دەکات، کەوا سەرەڕای ئەوەی کوردەکان شەڕکەری باشن و کۆڵنەدەرن، ئەو هۆکارانە نەیهێشتوە بە ئامانج بگەن. ئەم (دووبەرەکی) وەک قەدەر یان نەفرەتی کوردەکان باس دەکات کە لێیمان نابێتەوە. دیارە ئێوەش هاوڕامن کە ناوبراو تەواو پێکاوێتی.
هەر لەو بەشەدا دێتە سەر کۆنگرەی نۆیەمی پارتی، کە لە مانگی نۆڤەمبەری ١٩٧٩ لە ئێران سازکراوە، جا نازانم خۆی ئامادەبووە یان نا، بەڵام ڕووداوەکانی نێو کۆنگرەکەی بەوردی تۆمار کردوە، باس لە ناکۆکییەکان دەکات کە وەک دوو باڵ دەرکەوتوون، باڵی ماڵی بارزانی باوک و باڵی سامی عەبدولرەحمان، تەنانەت دەڵێت کاتێک ئیدریس بارزانی لە نێو کۆنگرە داوا دەکات هیچ پشتیوانیەکی کوردەکانی ئێران نەکرێت لە شەڕیاندا دژ بە خومەینی، دەنگ بەرز دەبێتەوە و ئامادەبووان ئەمە وەک (ناپاکی) بەرامبەر بە

براکوردەکانیان دەبینن، دەشڵێت کێشەکان زیاتر خەتای ئیدریس بارزانی بووە نەک (مەسعود)، کە گوتراوە ئەوە خۆفرۆشتنە بە خومەینی…هتد. لەوێدا زۆر زە‌می شا کراوە و هەڵوێستی خومەینی بۆ هاوکاریی پەنابەرانی عێراقی کورد لە ئێراندا بەرزنرخێنراوە. دەنوسێت، لەسەر ئەمانە سامی عەبدولرەحمان و نۆ لە ئەندامانی سەرکردایەتی کشاونەتەوە لە‌ سەرکردایەتی و وەک ئەندامی سادە ماونەتەوە.

ئەم راپەڕینی رۆژهەڵاتی کوردستان و ئازادبوونی بەشێکی ئەوێ وەک دەرفەتێکی زێڕین بینیوە، بۆیە لای وابووە کە دەبێت بە هەموو پشتیوان و هاوکاریان بن، تا ئەم دەرفەتە لەدەست نە‌درێت، کە بۆ هەموو کورد گرنگە. تەنانەت دەنوسێت: هەرچەندە بارزانی باوک پیربووە، وە‌ک رەمزە و رێزێکی زۆری لەنێو کوردەکاندا هەیە، بەڵام کوڕەکانی بەم هەڵوێستەیان، مەبەست لە پشتیوان نەکردنی کوردەکانی رۆژهەڵاتە، دووەم هەڵەی کوشندە دەکە‌ن، دوای چەکدانانی ١٩٧٥ کە نوسەر بە (تەسلیمبوون) باسی دەکات. لە کتێبەکەشیدا خاڵی نۆیەمی بەیانی کۆتایی کۆنگرەی بە ئینگلیزی و ئەڵمانی بڵاوکردۆتەوە کە داوا لە حدکا و رژێمی ئێران دەکات بە گفتوگۆ کۆتایی بە شەڕ بە□□نن.
ئەم کتێبە وەک سەرچاوەیەکی مێژووی نزیکی خەباتی کورد گرنگی و بایەخی خۆی هەیە، هەرچەندە ئەوە جێگەی رەخنەیە، کە هیچ باسێکی لە‌ حزب و گروپەکانی تری ئەو کاتی باشوری کوردستان نەکردوە، وەک یەکێتی، پاسۆک و حزبی شویعی و …هتد، بەڵام پێم وایە گرنگە وەربگێڕرێتە سەر زمانی کوردی، بەتایبەت کە نوسەر کەسێکی بیانییە و بێلایەنانە ڕووداو و هەڵوێستەکانی نوسیوەتەوە.

ســـــــــــەرچاوە: Ich war bei den Kurden – Augenzeuge eines Lebenskampfes; Sitte, Fritz; Verlag Styria, 1980, Austria, ISBN: 3222112630

خوێن دەگری... جەلال عەبدوڵا ساڵح

...
بۆ ئەوەی پێبکەنێت
باخ ی مرۆڤ
چەم دەکەمە کۆڵم
بۆی د□ بەم
وازم هینا لە یاری دووگۆڵی
لەبەر ئەوەی پیری هات بە میوانیم
بانگم دەکەن، دەچم بۆ لایان
ک□م□□ک هاوڕێی باشن
لەسەر کورسی ڕازیکردنیان دادەنیشم
چەپڵەی سەرکەوتنیان بۆ لێ ئەدەم.
پزیشکەکەم کێشەکەی گەورە کردم
ئیتر گۆشتی بەراز ناخۆم
ماڵە درواس□کەمان خەڵکی ئۆکرانیایە
هەموو ساڵێک
لە ڕۆژی کەنەدا بانگم دەکا
دەچم بۆ لای گوێدەگرم
لە قسەو ئاوازی گۆرانییەکانیی
پیی دەڵێم:

- سپاست دەکەم!
لەو ڕۆژەوە چەقۆ و مل
یەکتری دەناسن گۆشت ناخۆم.
حەزم لە ترێ یە!
چوارساڵە شەراب ناخۆمەوە
لەبەرخاتری سرووشت
شووشەیەکم لە ڕەنگی بەلاڵووک
لەسەر ڕەفەکەم داناوە
چونکی دیاری کچەکە کوژراوەکەی هاوڕێمە.
لە ئەفغانستان شیعرێکی سووتان
قاچێکیان قرتان
لە دووای نان خواردنی بەیانییان
هەتا (مەندێلا)
ئازاد کرا

د□ژانە سەر شەقامەکان
لە (ئەفریقا)
(کوردەکان)
کۆترێکیان وا لە (قەفەس) دا
فیشەکی پێوەدەنێن
کەسوکارەکەم
سووپای (تورک)ەکان کوشتیان
ئەوکاتەی کە (لینین)
هاورێی (ئەتا) بوو
لە تۆرۆنتۆ
چوار کرێکاری ئەستەمبوڵ ی
کارم لەگەڵ دەکەن
مناڵەکانیان (کورد)ی زانن
پیاوێکی (ئێران)ی
بۆنی خوێی(زرێبار)ی لێدێت
(قاتل)ی ماسی□ کوژراوەکانی دووای کارەساتی ۱۹۷۹رە
لەوێ ئاو ڕاویناوەو
لێرە سوورەماسی دەفرۆشێت
هەموو مانگێک دەچم بۆلای
ئەو باسی (ڕەفسنجان)یم بۆ دەکات
من جەلادەکانی وڵات
ئەو کابرایەی ناوی (ئەنفاڵ) بوو
خەڵکی(ڕووتبە) بوو
(کورد) ێک بووە چاوساغی
بەزۆر دایکم یان نارد بۆ لافاوی(ئەنفال)
کەچی خاڵۆم کتێبەکەی باپیری
لەسەرو ڕەفەکەی ژوورسەری
داناوە بۆ چاوەزاری
لێرە بێکاری مر□ق □ادێنێت
ببێتە سەگی کؤڵا نەکانی شار
لەم سەرزەمینی لە یەکتری دا بڕا نە
لە ماڵی هەر مر□ق□کی نامۆ
وردە شووشەی ژیان ڕژاوە
خوێن دەگری
کەس نایبیسێت!

قوتابیانی ریزی دواوە، قوتابیانی سزا دراو… عیسا بێتانی

(زۆرم خوێندبوو مامۆستا هەڵینەستاندم)… (دەست هەڵدەبڕم مامۆستا نامبینێت)… (مامۆستا هەڵمناستێنێتە سەر تەختە)، ئەوانە چەند دەستەواژەیەکن کە قوتابیانی دواوەی هۆبەکانی خوێندن پێوەی گیرۆدەن، ئاخۆ دەبێت تا چەند لەبەرامبەر ئەو گوشارە دەروونییە خۆیان بۆڕابگیرێ و تووشی بێهیوایی نەبن.

لەوەتی لە بیرمانە (لەسەردەمی حکوومەتی بەعس و دوای راپەڕینی خەڵکی کوردستانیش) دیاریکردنی شوێنی دانیشتنی قوتابی لەنێو هۆبەدا لەسەر چەند بنەمایەك بووە، ئەگەر رەچاوی رێنماییەکانیش کرابێت ئەوا زیاتر لایەنی تەندروستی لەبەرچاو گیراوە و ئەو قوتابییانەی کێشەی بینین یان بیستن یان باڵایان کورت بووە هێنراونەتە پێشەوە و لە ریزی یەکەم دندراون کە هەڵسوکەوتێکی راستی زانستیی و پەروەردەیی و مرۆڤانەیە.

پسپۆر و شارەزایانی بواری پەروەردەیی هاوڕان لەوەی شوێنی دانیشتنی قوتابی کاریگەری بەسەر ئاستی زانستی قوتابییەوە هەیە، بۆیە دەبێت بە بایەخەوە ئەو بابەتە پلانی بۆ دابڕێژرێ و وەکو هەر لایەنێکی دیکەی پەیوەست بە پرۆسەی پەروەردەیی پشتگوێ نەخرێ، تەنانەت کۆنترۆڵکردنی ژینگەی پۆلیش وا دەخوازێت کە بە تێڕوانینێکی زانستییەوە کار لەسەر دیاریکردنی شوێنی قوتابیان بکرێ کە لایەنی پەروەردەیی و شێواز و هەڵسوکەوتی مامۆستا؛ هەروەها ئاستی پرۆگرامی خوێندن و گرفتە کۆمەڵایەتییەکانیش جاریوا بوونەتە بەشێك لەخواستی قوتابی تاکو زیاتر ئارەزووی دانیشتن لەڕیزی دواوە بکات و خۆی لەچاوی مامۆستا بدزێتەوە و لە بەشداریکردن لە وانەدا خۆی بەدوور بگرێت.

توێژینەوەیەکی ئەڵمانی ئاشکرای کردووە کەوا ئەو قوتابییانەی لەریزی پێشەوە دادەنیشن بە بەراورد بە هاوڕێکانیان کە لەدواوەن؛ باشتر فێر دەبن. ئەو توێژینەوەیە لەهەمان گۆشە نیگاوە باسی لەوە کردووە کە هەمووان لەو بڕوایەدان قوتابییانی ریزی پێشەوە ژیر و

زیرەکترن و لەبەرامبەریشدا ئەوانەی لەدواوە دادەنیشن قوتابی تەمبەڵن و دەیانەوێ خۆیان لە پرسیارەکانی مامۆستا بشارنەوە و حەزیان بە یاری و سەرقاڵکردن و نانەوەی گرفتە لەنێو هۆبەی خوێندن، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو توێژینەوە زانستییە سەڵماندویەتی کەوا ئەو قوتابییانەی راستەوخۆ لەبەرامبەر بۆردی نووسینی هۆبەن لەڕووی فێربوون و بەشداریکردن لە ئاستێکی بەرز و باشترن.

فریدریك بلێم کە ئەندامێکی تیمی ئەو توێژینەوەیەیە، دەڵێت:(ئەگەر بمانەوێت هەمووان بە یەکسانی سوود لە کرداری فێرکردن وەرگرن ئەوا پێویستە ماوە ماوە جێگۆڕکێ بە قوتابیان بکرێ و شوێنیان بگۆڕدرێ… وا پێویست دەکا حەفتانە شوێنی قوتابیان بگۆڕدرێ تاکو بەپێی ژمارەی قوتابییانی هۆبەکە هەمووان چانسی دانیشتن لەڕیزی پێشەوەیان بەر بکەوێت و وەکو یەك فێر ببن و تێکڕا خۆیان بە زیرەك و ژیر ببینن).

سەرکەوتنی پرۆسەی فێرکردن و بەرزبوونی ئاستی زانستی قوتابیان هەمیشە بەوە دەپێودرێ کەوا قوتابیان تا چەند لە پەیوەندیی و بەشداریکردنی بەردەوامدان لەگەڵ مامۆستا، ئەو قوتابیانەی بەهۆی بێ پلانی کەوتۆنەتە ریزی دواوەی هۆبە بیرۆکەیەکی وایان لەلادا دروست دەبێت وەکو ئەوەی سزا درابن یانیش جێی گرینگی مامۆستا نەبن و چاوی مامۆستایان لەسەر نەبێت… ئەو قوتابییانە تووشی نائومێدی دەبن کە چەندین جار خوازیاری بەشداریکردنن لە بابەتەکانی وانە و بەهۆی دووریی و نادیدەگرتنیان لەلایەن مامۆستاوە دەرفەتی ئەوەیان بۆ ناڕەخسێت، بۆیە دواجار ئارەزووی ئامادەکردنی ئەرکەکانیان نامێنێت و خۆیان وەکو کەسی پشتگوێخراو دەبینن و مرۆڤی شەرمنیان لێ دروست دەبێت کە بوێری قسە و گفتوگۆیان نەبێت… ئەوەش دەرەنجامێکە کەوا کەس حەزی پێ ناکا!

لەڕووی دەروونیشەوە ئەو قوتابییەی بە درێژایی ساڵی خوێندن لە دواوە و لەتەنیشت دیوارێك دادەنیشدرێت هەست بە پەراوێزخستن دەکا و خواستی لەسەر خوێندن نامێنێت و ئاستی فێربوونی لاواز دەبێت. مامۆستایەکی وڵاتی میسر کە شێوازی جێگۆڕکێی قوتابیانی تاقیکردۆتەوە دەڵێت:(ڕێگایەکی بەسوود و ئاسانە، بەوە قوتابیان بە یەکسانی فێر دەکرێن و لەڕووی دەروونییەوە کەس خۆی بە فەرامۆشکراو نازانێت).

هەروەها سەبارەت بە کاریگەری ئەوە لەسەر قوتابی، ڕۆماننووسی میسری مستەفا عەبدولعەزیز، لە ڕۆمانی (دوا پەیام)دا باس لە سەردەمی خوێندن دەکات و دەپرژێتە سەر ئەوەی کە زۆرینەی قوتابیان و ماڵباتەکانیشیان پەرۆشی ئەوە بوون کە منداڵەکانیان چانسی ئەوەیان هەبێت لە ریزی پێشەوەی هۆبەدا دانیشن لەبەر ئەوەی هەردەم

خەڵکی وا تێگەیشتوون کە ئەوانەی لە رەحلەی یەکەمن زیرەکترین و سەرکەوتووترینی پۆلن. لەمڕووەوە لە بڕگەیەکی ئەو ڕۆمانەدا دەڵێت:(تەنها بەشێك لە قوتابیان خۆیان پێیانخۆش بوو لە دواوە دانیشن، ئەویش بەهۆی ئەوەی خاوەن جەستەیەکی گەورە بوون… ئەوان بەخۆیان دەیانزانی کە لەو ئاستەدا نین شەڕ و کێبڕکێ لەسەر رەحلەی ریزی پێشەوە بکەن. دەیانویست لەچاوی مامۆستا دوور بن و بۆ ئەوەی کەس بیانبینێت هەرچیان بوێت بیکەن… تەنانەت ئەگەر بیانەوێت بۆ خۆیان بشنوون).

غانم خەلیل کە ڕۆمانووس و دەرچووی زانکۆی مووسڵە ئەویش لە یادداشتەکانی خۆیدا بە شانازییەوە باس لەوە دەکات کە هەمیشە لە قوتابخانە لە ریزی پێشەوە دادەندرا، ئەو دەڵێت:(لە ناوەندی حەدبای کۆن، کە خۆشترین ساڵەکانی تەمەنم تێیدا بەسەر برد… هەمیشە لەبەرچاومە وەکو ئەوەی دوێنێ بووە، گۆڕەپانەکەی… تەنانەت تۆزی تەباشیرەکەی کە بەسەرمدا دەڕژا لەبەر ئەوەی لەهەموو ئەو پۆلانەی ئەو قوتابخانەیە کە تێیدا خوێندم لە رەحلەی یەکەم دادەنیشتم).

زۆرجار نادادیی لە دیاریکردنی شوێنی قوتابیان و قۆرغکردنی رەحلەی پێشەوە بۆ بەشێك (کە دەکرێ منداڵی مامۆستایان بن) دەبێتە بیرەوەرییەکی ناخۆش و ئەو مرۆڤانە تاکو گەورەش دەبن بە هەستێکی ناخۆش بیریان دەکەوێتەوە، لەمڕووەوە لە زۆر کەس گوێبیستی ئەوە بووینە کە خەونیان بەوە بینیووە لە ریزی پێشەوەی هۆبەدا دانیشن بەڵام هەرگیز ئەو خەونەیان بۆ نەهاتۆتە دی).

شیوعی.. عەبدولسەتار نور عەلی..
و/ ئەحمەد رەجەب

لە گیرفانی شیوعییەك دەگەرێم
بۆ بڵاوکراوەیەکی نهێنی ،
باس لە هەژارانی جیهان
لە کرێکاران ،
حوتیاران ،
هەر کەسێك زەحمەتدەکێشێ بکات ،
بۆ ئەوەی پاروکەی* لە
ئاوێکی خاوێن کە وشك نابێت بخوسێنێت ،
بۆ ئافرەتێك دەگەرێم
لە بێستانێکی سەوزدا بەختەوەر بێت ،
بۆ منداڵ□ان
لە گۆرەپانەکانی گێڵگەی گوڵاندا ،
لە پێناو نیشتمانێکی ئازادو بەختەوەردا.
بۆ قیرشێکی(1) رەش ،
گڵای زەرد (2) ،
کە لە زەلکاوا (3)اتێگلاون (4) مەگەرێ
لە چەقویەك لە پشتی پشتەوە ،
لە نیشتمانێکی پشت ستوونەکانی(5) زیندانەوە!

**عەبدولسەتار نور عەلی6/4/2022
و/ ئەحمەد رەجەب
6/4/2022

** شاعری گەورەوناسراو
تێبینی :
*مەبەست نانە رەقەی هەژارانە.
(1)پارەوپوولی تورکیە لە کاتی سوڵتانەکانی عوسمانلی بەکار هاتووەو، هەروا لە میسریش بە کارھێنراوە.
)2) مەبەست لە پروپاگەندەی روو زەردە کە هەمیشە هاشەوهوش دەکات و رووداوەکان گەورە دەکات و،رەنگی زەردیش لە عورف وعادەتی کۆمەڵایەتییەوە، دەستەواژەیەکە بۆ کاری خراپ و شتی بێ قیمەت.

(3) قووڵو لیتە وپیسی.
(4) وزە وەردەگرێت
(5) لە دەقە عەربییەکە تەنها ستوونە بەبێ زیندان.

شووناس و هاوسەنگی جوانی لە شیعری گۆراندا:.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

- سەرەتا:

-١-

پێویستە بزانین مەبەستمان لە "شووناسی جوانی" چیە. بۆ ئەو مەبەستەش دەبێ هەریەکە لە شووناس و جوانی بە جیا پێناسە بکەین و پاشان لە پەیوەندی نێوانیان بدوێین و لەوێشەوە هەوڵبدەین ئاخاوتنی جوانی لای گۆران بکەین و شووناسی جوانی وەك چەمکی ئێستیتیك لە شیعری گۆراندا دیاری بکەین. ئەمە سەرباری ئەوەی کە پێیستمان بەوەیە لە رەهەندەکانی جوانی و چۆنێتی بەرهەمهێنانی، یان بەرجەستەکردنی جوانی لە شیعری گۆراندا بدوێن، بە تایبەتی پێویستە لە دوو ئاستدا باسی جوانی بکەین. یەکەم جوانیەکی تایبەتی یان لۆکاڵی، دووەم جوانیەکی گەردوونی، کە دیاریکردنی ئەوەش دەریدەخات بۆچی ڕێگەی گۆران وەکو شاعیرێکی داهێنەر لە مەودایەکی قوڵدا چەند پەیوەستە بە شووناسی کوردبوونەوە، هەروەها چۆن لە رونگەی جوانی گەردوونیەوە پەیوەستە بە مرۆڤایەتیەوەو کوردبوون لە چوارچێوەی مرۆڤبووندا سەیر دەکات و جوانی کوردیش وەکو بەشێك لە جوانی گەردوونی دەبینێت.
کاتێ باسی شووناس دەکەین، دەشێ ڕاستەوخۆ خەیاڵمان بۆ ئەو کارتە بچێت کە کەسێك هەیەتی و ناو و زانیارییە تایبەتیەکانی ئەو کەسەی تێدا تۆمارکراوەو وێنەکەیی لەسەرە. ئەمەش دیارە بۆ ناسینەوەو جیاکردنەوەی ئەم کەسەیە لەهەر کەسێکی تر. لە ڕاستیدا ئەمە شووناسی ئاسایی هەرکەسێکەو

ئەرکی ئەم شووناسەش ناسینەوەو جیاکردنەوەی هەر کەسێکە لەوانەی تر بە پشتبەستن بە تایبەتمەندییەکانی ئەو کەسە.
هەر لێرەوە دەتوانین ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە شووناس بریتیە لە:
لەو خاسڵەت و بیروباوەڕو کەسێتیەی کە ئەوە نیشان دەدات یان دەردەبڕێت کە شووناسی خود بۆ کەسێك بنیاد دەنێن. کرداری بەدەستهێنانی شووناس دەشێ داهێنەرانە بێت یان روخێنەرانە(1). یان دەتوانرێت بگوترێت: شووناس ئەو هەلومەرجە یان ئەو خاسڵەتە بێت کە تیایدا کەسێك یان شتێك ئەو خاسڵەت و بیروباوەڕانەی دەبێت کە ئەو کەسە یان ئەو شتە جیادەکاتەوە یان دەیناسێنێت. یان شووناس هەستی پێبەخشینی هاوشێوەیەتیە بەخود، یان بەشێوەیەکی تر شووناس هەلومەرجی بوونی کەسێك، یان بوونی خودێکە کە جیاوازە لە ئەوی ترو لەو ناچێت، یان ئەوی تر نیە. لە پشتی هەموو ئەم بۆچوونانەوە ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە شووناس ئەو چەمکەیە کە ئامادەبوونی کەسێك یا پێکهاتەیەك یان شتێك یان چەشنێك نیشان دەدات، بەجۆرێك کە تایبەتمەندی خۆیی هەبێت و لەوانی تر نەچێت و جیاواز بێت و لەڕێگای خاسڵەت و بیروباوەڕو دەربڕینەوە بوونی ئەم کەسە یان پێکهاتەیە دەناسرێتەوەو بە تەواوی لەوانی تر جیادەکرێتەوە. لەم رووەوە شیعری گۆران وەکو بەرهەمی داهێنان تایبەتمەندی خۆیی هەیەو ئەو تایبەتمەندییەش لەوانی تر، یان لە بەرهەمی ئەوانی تری جیادەکاتەوەو وەکو بوویەکی تایبەتی یان بوویەکی جیاواز لەوانی تر دەیخاتە ڕوو. ئەم جیاوازبوونەش خاسڵەتی تایبەتی و جیاکەرەوە بەم ڕەگەزەی داهێنان دەبەخشێت. خاسڵەتی سەرەکی بۆ ئەوەی شیعری گۆران شووناسی هەبێت تایبەتمەندییەکانی شیعری ئەم شاعیرەیە کە سەرلووتکەی ئەو تایبەتمەندێتیەش”جوانیە”.
بە مانایەکی تر دەتوانین بڵێین جوانی ڕەگەزێکی هەرە سەرەکیە لە بەخشینی شووناس بە شیعری گۆران. هەروەك ئاشکرایە “جوانی ” لای گۆران دابەش دەبێت بەسەر دوو ئاستدا کە یەکەمیان جوانی سرووشتەو دووەمیان جوانی ئافرەتە. کە سەرئەنجام پێکەوە کۆکردنەوەی ئەم دوو ڕەگەزە یان ئەم دوو بنەما سەرکیە بەرەو ئاستێکی بەرزتر لە قسەکردن لەسەر جوانی لەلای گۆران رامان دەکێشێت، کە ئەویش تایبەتمەندی ئەم دوو ئاستەیە لە جوانی کە ئەوەش بە مانای جیاکردنەوەی جوانی کوردیە لە جوانی ئەوانی تری غەیری کورد. هەر لێرەوە قسەکردن لەسەر شووناسی جوانی لای گۆران دێتە پێشەوە. بۆیە

جێگای خۆیەتی لێرەدا بپرسین ئایا جوانی لای گۆران یان لە شیعری گۆراندا پێناسەیەکی تری هەیە یان شووناسێکی تری هەیە بێجگە لە شووناسی کوردبوون؟
کەواتە جێگای خۆیەتی پێش ئەوەی باسی شووناسی جوانی بکەین لە شیعری گۆراندا، باشتر وایە ئاخاوتنی ئەوە بکەین کە شیعر چیە؟ جوانی چیە؟ چۆن گۆران جوانی هەم وەکو فەزاو هەم وەکو بەشێك لە بنیادی زمانی بەرجەستە دەکات، یان مامەڵەی لەگەڵدا دەکات. جوانی ئەو وێنەو چرکەساتانەیە کە بەرزترین و باڵاترین و دیارترین سەرسامی بە ڕۆح دەگەیەنێت و نیشانی دەدات. جوانی ئەو چرکەساتانەیە کە مرۆڤ تیایاندا هەست بە ئازادی و بوونی ڕاستەقینە دەکات، جوانی ئەو چرکەساتانەیە کە تیایاندا مرۆڤ هەست بە شانازیو شکۆمەندی دەکات. واتە جوانی ئەو ساتانەیە کە تیایاندا مرۆڤ هەست بە ژیان دەکات. جوانی بریتیە لە ئاسوودەیی هەست و ڕۆح و لە ڕێگای ئەو وێنەو تێگەیشتن و بۆچوونانەوە وەسف دەکرێت و وێنادەکرێت کە بەربەستەکان دەبڕێن و دەگەنە مێشك یان عەقڵ یان هەستی مرۆڤ و زیاتر وەکو پێوانەی هەست و سۆزبزوێن سەیر دەکرێت. “جوانی لە چوارچێوەی هونەردا بریتیە لە پێوانە، یان ئەندازەی پەیوەندیکردن و گەیاندنی سەرکەوتووی نێوان بەشداران- گواستنەوەی چەمك و بۆچوونە لە نێوان هونەرمەندو وەرگردا(2). بەم پێیە بۆ وێناکردنی جوانی دەبێ سەرچاوەی بەرهەمهێن و وەرگر هەبێت کە ئەمەی دووایان ڕۆڵی هەڵسەنگێنەریش دەبینێت و شووناسی جوانی یان دژی جوانی دیاری دەکات و بەبێ بوونی وەرگر جوانی وەکو ڕەگەزێکی بێلایەن دەمێنێتەوە.”هونەری جوان سەرکەوتوو دەبێت لە وەسفکردنی هەستە هەرە قوڵە ئامانجدارەکانی هونەرمەندو چەمك یان تێگەیشتنە دڵگیرەکاندا.

ئەگەرچی ئەو ئامانج و تێگەیشتنانە جوان و گەشاوە بن، یان تاریك و نائاشکراو تەمومژاوی بن. لەبەرئەوە جوانی بۆ هەمیشە ڕەگەزێکی زاتیە(3). بێگومان شتێك نیە بە ناوی هونەر بە بێ جوانی کە مەبەستمان لە هونەر کۆی بوارەکانی داهێنانە لە ئەدەب و هەونەرو زانستە مرۆییەکاندا. بۆیە ئەوەی ئاشکرایە زۆرجار بە داهێنان دەگوترێت بەهونەرکردن. واقیع یان دەرەوەی هونەر جۆرێك لە جوانی تێدایە، بەڵام جوانیەکی دەست لێنەدراوە، یان سرووشتیەو شێوەی تابلۆیەکی ڕەنگاورەنگە. داهێنان ماناو دەلالەت بەخشینە بەو تابلۆیەو

بە ڕەگەزەکانی نێو ئەو تابلۆیە. هەرچەندە ئەو بۆچوونە باڵادەستەش هەیە کە کۆی هونەرەکان لاساییکردنەوەی جوانی سروشتن. دواتر دێینە سەرباسی وێناکردنی جوانی لای گۆران بەراورد بە جوانی سرووشت خۆی. گۆران تابلۆی جوانی خۆی لە ڕێگای داڕشتنی وێنە وێنە لەدوای وێنەو وێنە لەپاڵ وێنەداو وێنە لەناو وێنەدا بەرجەستە کردووە، کە دەشێ ئەوەش وەکو بەرهەمهێنانی وێنەی شیعری ناوببرێت کە ڕەگەزی سەرەکی بەرهەمهێنانی شیعریەتە و ئاستی باڵای بەرهەمهێنانی شیعریەتیش لای گۆران پەیوەستە بە سەرچاوەی لەبن نەهاتووی بەرهەمهێنانی وێنەی شیعریەوە لای ئەم شاعیرە.

کەواتە وێنەی شعری چیە؟ بێگومان وێنە کە لێرەدا مەبەستمان لە وێنەی شیعرییە یەکێکە لە بەرهەمەکانی زمان، واتە زمان وێنەی شیعری درووست دەکات یان بەرهەم دەهێنێت. وێنە خۆی جۆرێکە لەبەرجەستەکردنی تابلۆی زمانی. "خاسێتێکی زمان کە لە بواری شیعردا گرنگە بریتیە لە توانای زمان بۆ بەرهەمهێنانی کاریگەری لە مێشك یان عەقڵدا کە ئەوەش تا ئەندازەیەکی زۆر هاوشێوەی ئەوەیە کە لە ڕێگای وروژاندنی ئەندامە هەستیارەکانەوە دەخوڵقێندرێت(4). ئێمە هەندێجار لەبارەی وێنەی زیهنیەوە قسە دەکەین کە مەبەستمان کاریگەریە لەسەر مێشك یان عەقڵ کە هاوشێوەیە لەگەڵ ئەوەدا کە لە ڕێگای پەیبردنمانەوە بە شتە بینراوەکان لە ڕێگای چاو و دەمارەکانی بینین و پانتاییە گونجاوەکانی مێشکەوە بەرهەم دێت. کەواتە لێرەدا ئاشکرایە کە وێنە لە ڕێگای زمانەوە بەرهەمدێت و هەست، مێشك، پەیبردن، عەقڵ شێوەی بەرجەستەی ئەو وێنەیە دیاری دەکەن. ئاستی جوانی یان پێوانەی جوانی وێنە، ئاستی کاریگەری لەسەر مێشك یان هەست و عەقل دیاری دەکات. هەندێجار وێنە بەشێوەیەکی بەرجەستە دەبینرێت، یان هەستی پێدەکرێت. هەندێجاریش ئاستی رامکردنی وێنە یان وەرگرتن و پەیپێبردنی ئاسان نیە، بە تایبەتی ئەو جۆرەی وێنە کە دەشێ بە وێنەی هەستی ناوببرێت و لە چوارچێوەی هەستدا درووست دەکرێت، یان بەرهەم دەهێنرێت. دیارە وێنە - ئیمەیج-کە وشەکە ریشەیەکی لاتینی هەیە بە مانای هاوشێوەبوون، لێکچوون، وێناکردن، تێگەیشتن، لاساییکردنەوە یان کۆپیکردن دێت. وێنەی عەقڵی یان زیهنی نواندنێکی کۆنکرێتی شتێکە، کە دەشێ هەست پەی بەهاوشێوەبوونی ببات. هەر لەم بارەیەوە ئەزرا پاوەند دەڵێت:

وێنە ئاڵۆزی فیکری و سۆزداری لە کاتێکی دیاریکراودا دەنوێنێت. وێنەی شیعری خۆی دەگوازێتەوە بۆ ناو مێش یان عەقڵی ئێمە لە ڕێگای ناردنی بریسکەوە، وەکو ئەوەی دەخرێتە سەر شاشەی فیلم(5). دیارە وێنە هەستی وەرگر یان خوێنەر دەجوڵێنێت یان دەوروژێنێت و لە خوێندنەوەیەکی بابەتێکی رووتکراوە لە کاریگەری ڕەگەزە هەستیەکانەوە دەیگوازێتەوە بۆ ئاستی وروژان و هەڵچوون و لەوەشدا چێژ بەرهەم دێت، کە یەکێکە لە ئامانجەکانی دەق. گەیشتن بە چێژی دەق گەیشتنە بە خاڵێك وەکو ئەنجامی بڵندبوون سەیر دەکرێت. کەواتە وێنە یان وێنەی شیعری هەرچۆن ڕەگەزی سەرەکی بەرهەمهێنانی شیعریەتە، لەهەمان کاتدا ڕەگەزێکی سەرەکی بەرهەمهێنانی چێژەو هاوکات ئامادەکەر یان جوڵێنەری وەرگرە بۆ گەیشتن بەو چێژە کە بە چێژی دەق ناودەبرێت و لە ئاستێکی باڵاتردا دەشێ پێی بگوترێت چیێژی جوانی. هەروەك لە گەیشتن بە لوتکەدا باری جوانیپەرستی بەرهەم دەهێنێت کە رەنگە جوانی لە شیعری گۆراندا بە ئاسانی گەیشتبێتە ئەم ئاستە لە بەرهەمهێنان و بەخشینی چێژو بەو پێیەش جوانی لای گۆران باری جوانیپەرستی لای وەرگر یان خوێنەر دروست دەکات کە هاوشێوەی پاکژبوونەوەی ڕۆحی یان تواندنەوەی سۆفیە لە نوری باڵادا. لێرەوە ڕێگایەك بۆ قسەکردن لەسەر شووناسی جوانی لای گۆران یان لە شیعری گۆراندا ئاشکرا دەبێت، بەڵام هێشتا ئەوەش بریتی نیە لە کۆی شووناسی جوانی لای ئەم شاعیرە لەکاتێکدا ئاستی جوانی لە بەرهەمی ئەودا هەندێجار لەسەرووی دەست پێگەیشتنەوەیە.

ئێمە باسی شووناس و جوانی و وێنەی جوانی بەرهەمهێنمان کرد کە ئەویش وێنەی شیعریەو وەکو ڕەگەزی سەرەکی شیعریەت لێیدواین. هەروەك بەدوای ئەوەدا ئاماژەمان بۆ ئەوەکرد کە ئاستی جوانی لە شیعری گۆراندا تەنیا لەو سنوورەدا نەماوەتەوە کە سەرچاوەی چێژێکی ئاسایی بێت وەکو بەشێك لە چێژی دەق، بەڵکو پەیوەستبوونی وەرگر بە جوانیەوە لە شیعری ئەم شاعیرەدا لە روانگەی وەڵامدانەوەی خوێنەر یان وەرگرەوە دەشێ بگاتە ئاستی جوانیپەرستی کە ئەوەش لە گەوهەردا پەیوەستە بە جوانناسی یان ئێسەتیکەوە، واتە ئەو قۆناغەی مامەڵەکردن و پەیوەستبوون بەجوانیەوە کە خوێنەر یان وەرگر بەشێوەیەکی نەستی یان نائاگایانە بە دوای خۆیدا کێش دەکات. کەواتە بابزانین مەبەست لە جوانناسی یان جوانپەرستی یان

ئێسەتیك چیە؟ "جوانناسی زاراوەیەکە دەکۆڵیتەوە لە جوانی و هونەر و لە تێگەیشتن لە شتە جوانەکان"(6). دیسان لەبارەی جوانناسیەوە هاتووە: جوانناسی لێکۆڵینەوەی فەلسەفیانەی جوانی و چێژە. ئەم چەمکە بە تووندی پەیوەستە بە فەلسەفەی هونەرەوەو دەکۆڵیتەوە لە سرووشتی هونەرو چەمکەکانی لەو رووەوە کە بەرهەمە تاکەکەسیەکان یان تاکەکانی هونەر راڤەدەکرێن و هەڵدەسەنگێنرێن(7). وەکو دەردەکەوێت جوانناسی پەیوەندی بە جوانی و چێژی جوانیەوە هەیە کە ئەوەش بەرهەمی سرووشتی جوانیە. جوانناسی وەکو چەمکێکی فەلسەفی لێکۆڵینەوەی چەمکی جوانی دەکات و سرووشتەکەی راڤەدەکات و لێکدەداتەوەو هەڵیدەسەنگێنێ و لەوێشەوە دەرئەنجامی ئەو هەڵسەنگاندنە دەبەستێتەوە بەو ئاستەی چێژەوە کە خودی جوانی، هەرجۆرێکی جوانی بێت بەرهەمی دەهێنێت. ئاشکرایە لای گۆران یان لە شیعری گۆراندا دوو ڕەگەزی سەرەکی بەرهەمهێنی جوانین کە ئەوانیش ئافرەت و سرووشتن.

بڕیاردانی ئەوەی کامیان یەکەمەو کامیان دووەمە رەنگە کاڕێکی ئاسان نەبێت، یان دەشێ ڕاستتر وابێت کە بگووترێت ئەم دوو ڕەگەزەی بەرهەمهێنانی جوانی لە شیعری گۆراندا بە شێوەیەکی گشتی هاوسەنگن و هەردووکیشیان سەرچاوەیەکی قوڵتریان هەیە و پەیوەست دەبنەوە بە شووناسێکەوە کە وەکو دواتر باسی دەکەین شووناسی جوانی کوردستانیە.

سەرچاوەکان:

1- Leary M. R. Tangney. Handbook of Self and Identity, New York, 2003, p. 76.

2- Wikipedia . 3- Ibid

4- Lynn Altenbernd and Lesie. L. lewis. A Handbook for the Study of Poetry, Macmillan, London, 1966, p. 12.

5- John Drury , The Poetry Dictionary, Writer’s Digest Books, 2nd ed. 2006, pp. 141-142.

6- Oxford Advanced Learner’s Dictionary, 7th edition, Oxford University press, 2005, p.24.

7- Northrop Frye, Anatomy of Criticism, Princeton and Oxford, 1990, p. 81.

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک-6-… شەماڵ بارەوانی

بەشی شەشەم/

لەمیانی ئەو پێنج بەشەی پێشووتر زانیمان کە حەقیقەت و ماهیەت و زەرورەتی چەمکی سیکۆلاریزم چییە. حەقیقەتی ژیان و مرۆڤ و ئازادی لەسایەی سیکۆلاریزممان بۆ ڕۆشنبوویەوە. بەمان بەیان بوو کە سیکولاریزم هیچ کاتێک موراديفی بێ دینی و هاوتای بێ بڕوایی و دژایەتی کردنی ئایین و بە مانای قەدەغەکردنی ئایین نایەت. گەر سەیریش بکەین لە ئەوروپا، کە وڵاتگەلێکی بەمانای وشە، سیستەم سیکۆلاریزم و لانکەی سیکۆلاریزمن.

هەرگیز، لەسایەی هیچ یەکێک لەو وڵاتە سیکۆلاریستانەدا، ڕێگری لەئایین نەکراوە و ناکرێت، بگرە زۆر ڕێزی ئایینەکانیش گیراوە و دەگیرێت و هەموو ئایینەکان ئازادی تەواویشیان پێدراوە. بەڵکوو ئەوان تەنها قەدەغەی تێکەڵکردنی هەردووک کایەی ئایین و سیاسەت بە یەکتری دەکەن. نەک قەدەغەکردن و دژایەتی کردنی ئایین. ئەوان هەردووک دەسەڵاتی ناسوتی(زەمەنی و دنیایی)، و لاهووتی(ئاسمانی و ئایینی)یان لەیەکتری جوێ کردووەتەوە. لەو وڵاتە سیکۆلاریستانە دا، وەکو ئاماژەم بوکرد،

بگرە ئازادی بیر و بیر باوەڕی ئایینی و مەزهەبی زۆر زیاترە، بە راورد بەو وڵات و شوێنانەی ئیسلامین. لە نموونەی:ئێران، سعودیاو ئەفگانستان.. تاد. ئەو وڵاتانەی کە ئیسلامگەراکان و فەندەمەنتالیزمەکان بە ناوی ئایینەوە حوکمی دەکەن. لەوێ(وڵاتە سیکۆلاریستەکان) کەس بەی نییە،

لەسەر ناوی عومەر و عەلی، ئەبوو زەڕ و موعاویە، سونە و شیعە، حەنەفی و شافیعی، مالیکی و باتینی، دوانزە ئیمامی و زەیدی، کەمەرە و بزوتنەوە، یەکگرتوو و سەلەفی، تالیبان و داعش، بۆکۆ حەرام و قاعیدە و فلان فیرقە ئایینی و فیسکە گرووپی تری ئیسلامی، لەسەر ماتریدی بوون و موعتەزیلەیی بوون، لەسەر حەمبەلەیی بوون و ئەشعەری بوون، یەکتری بکوژێت و خوێنی یەکتری بڕێژێت و یەکتری تەکفیر و

تێبدیع بکات و بسڕێتەوە. وەک ئەوەی لەوڵاتە ئیسلامییەکان بۆ درێژایی سەتان ساڵە، بگرە زیاتر لە هەزار و چوارسەت ساڵە ئەوە دەکرێت.

---

3 نامەی ئەنگلس بۆ مارکس و: سەلام عەبدوڵڵا

لەم 3 نامەیە بە کورتی تێڕوانینی مارکس و ئەنگلس پیشاندەدەن سەبارەت بەو بارودۆخە کە پێغەمبەری ئیسلام شۆڕشی کردووە. ئەمە یەکەم نامەیە و لە ڕۆژانی داهاتوو دوو نامەکەی تریشیان بڵاودەکەمەوە.

نامەی ئەنگلس بۆ مارکس

مانشیستەر 24.ئایار. 1853

… دوێنێ ئەو کتێبەم خوێندەوە کە باسیم بۆ کردی سەبارەت بە نەقشە عەرەبییەکان وچۆن بایەخی خۆی هەیە سەرەڕای ئەوەی کە گشتی باسی پیاوئاینییەکان و تەوراتە بەشێوەی بێزئاوەر. سەرکەوتنە مەزنەکەی لەوەدایە کە توانیویەتی بیسەلمێنێ کە جیبۆن هەندێ هەڵەی کردووە سەبارەت بە جوگرافیای کۆن. ئێمە ئەتوانین بەهۆ هەڵانە ئەو ئەنجامە دەستکەوێت کە لاهوتی جیبونیش هەڵەیە. بابەتەکە جوگرافیای مێژوویی دوورگەی عەرەبییە بە قەڵەمی بەڕێز(شارل فۆرست)ە.

ئەوەی مرۆڤ ئەتوانێت لەو کتێبە دەستیبکەوێت، ئەمەیە:

1- باسی رەچەڵەك لە(تکوین) و پێی وایە رەچەڵەکی نوح و ئیبراهیمە…هتد، هەژماری زۆر درووستە بۆ عێلە بیابانشینەکانی ئەو کاتە. بە گوێرەی خزمایەتی زمانەوانی نزیك یان دوور…هتد و، وەك دەزانین ئەو عێلە بیابانشینانە لەوکاتە و تا ئێستاش بەردەوام ناوی خۆیان ناوە(وەچەی صالد، وەچەی یوسف…هەروا)، واتە کوڕانی فڵان و فیسارە وەچە و ئەم ناولێنانە کە لە شێوەی بوونی شوانکاری سەرچاوەی وەرگرتووەو، لەدوایدا هەر بۆ ئەم ناولێنانە دەمانباتەوە.

ناو هەژمارەکەی(تکوین) زیاد یان کەم دووپات دەکرێتەوە لە جوگرافیاناسە دێرینەکان. هەروا ڕۆژهەڵات ناسە نوێکان دەیسەلمێنن

کە ناوە کۆنەکان لەگەڵ گۆڕانکارییەکان لەسەر زاراوە ناوچەییەکان هێشتا لە زۆربەی ناوەکان ماونەتەوە.
هەرچییەك روویدابێت، دەردەکەوێت کە خودی جووەکان هیچ تر نەبوون بێجگە لە عێلێکی بچووکی بیابانشین، رێك وەك هەموو ئەوانیتر و، بارودۆخە ناوچەییەکان و کشتوکاڵییەکەی لە ناکۆکیدا بوون لەگەڵ بیابانشینەکانی تر.
2- ئەوەی پەیوەندی بە داگیرکارییە گەورەکانی عەرەبەوە هەیە کە کاتی خۆی باسمان لێوە کرد: بیابانشینەکان وەك مەغولەکان، ماوە ماوە کاری داگیرکارانەیان دەکرد. ئیمبراتۆرییەتی ئاشووری و بابلی هاوتا لەلایەن عێلە عەرەبە شوانکارەکان دامەزران کە پاشان خەلافەتی بەغدایان لێ دامەزرا.
کلدانییەکان کە دامەزرێنەرانی ئیمبراتۆرییەتی بابلین، ئێستاش بە هەمان ناو(بنی کالد)و شوێن هەن.
پەرەسەندنی خێرای شارەکان وەك نەینەوا و بابل بە هەمان شێوە بە وردی پێشی 300 ساڵ روویدا و هاوشێوەیان شارگەلی مەزن دامەزران وەك (أغرا و دلهی و لاهور و مونان) لە هیندستانی رۆژهەڵات بە هۆی داگیرکاری ئەفغانی یان تەتەری. ئا بەم شێوەیە فتوحاتی مەحەمەدی زۆرێك لە خەسلەتە تایبەتەکانی لەدەستدەدا.

3- پێدەچێ کاتێ عەرەبەکان لە باشووری رۆژئاوا جێنشین بوون، وەك بیناسازییەکانیان دەیسەلمێنن، شانیان لە شان شارستانییەتی میسری و ئاشوورییەکانیان دەدا. ئەمە شتی زۆر لەو فتوحاتی مەحەمەدی روونده‌کاتەوە. ئەوەی پەیوەندی بەو ئاینەوە هەیە، پێدەچێت بە گوێرەی ئەو نەقشە کۆنانە لە باشوور کە تێدا نەریتی کۆنی قەومی عەرەبی باڵادەستە تایبەت بە یەکتاپەرستی(لەنێو هیندی و ئەمریکاییەکانیش باڵادەستە)، ئەو نەریتەیە کە عیبرانییەکان بەشی زۆر کەمی لەو نەریتە پێکدەهێنن.
شۆڕشی ئاینی مەحەمەد وەك گشت بزووتنەوە ئاینییەکان، لە رووکەشیدا بەرچدانەوە بوو، گەڕانەوەیەکی زارەکی بوو بەرەو رابردوو و ساکاری. ئەمما کتێبی گوایە پیرۆزی یەهودی هیچ تر نیە بێجگە لە تۆمارگەیەك بۆ نەریتی ئاینی وخ[illegible] کۆنەکانی عەرەبە و راستکراوەتەوە بە کردەی زوو جیابوونەوەی یەهودییەکان لە دراوسێ دەمارگیرەکانیان، بەڵام بیابانشینەکان-ئەمە ئێستا بە روونی بۆ من دیارە-.
ئەوەی دەوری فەلەستین بە دیوی عەرەب تەنها بە بیابان و زەوی بیابانشینەکان گیراوە، شیکاری گەشەکردنی جودامان بۆ دەکات.
بەڵام نەقشی عەرەبی کۆن و نەریتەکان و قورئان و ئەوساکارییە کە

پێمان دەكرێت رەمزەكانی هەموو رەچەڵەكان بكەینەوە…هتد، ئەم راستییە دەیسەلمێنێ كەوا ناوەڕۆكە سەرەكییەكەی عەرەبی بووە یان روونتر بڵێین بەگشتی سامی بووە وەك حاڵەتی قارەمانێتی ئیدا و ساغای ئەڵمانی لای خۆمان.

دڵسۆزتان: ف. أ

سەرچاوە: مراسلات ماركس انجلز، ترجمە فؤاد ایوب، لاپەڕەی 83-92

نامەی ماركس بۆ ئەنگلس

لەندەن لە 2 حوزەیران 1853

…ئەوەی لە نامەكەت پەیوەندی بە عبرانی و عەرەبەوە هەیە بایەخێكی گەورەی لەلام وروژاند. و بەم بۆنەیە:

1- دەتوانین بیسەلمێنین كە هەر لەسەرەتای مێژووەوە پەیوەندی گشتی هەبووە لە نێوان ئێلە رۆژهەڵاتییەكان، لە نێوان بەشێكیان كە جێنشین بوون و بەشێكی تری ئێلەكان درێژەیانداوە بە ژیانی بیانی.

2- لە سەردەمی مەحەممەد رێگاكانی بازرگانی لەنێوان ئۆروپا بۆ ئاسیا تا رادەیەكی زۆر گۆڕا و شارەكانی دوورگەی عەرەبی كە پشكی گەورەی بازرگانیان هەبوو لە گەل هیندستان، لە حاڵەتی وێرانی بازرگانی بوون. بەگشتی ئەم خاڵەش هێزێكی گەورەی پێدا.

4- سەبارەت بە مەسەلەی ئاینەكەوە، لە هاوكێشە گشتیەكاندا چارەسەر دەكرێت و پاشان وەڵامی پرسیارەكە ئاسان دەكاتەوە: بۆچی مێژووی رۆژهەڵات وەك مێژووی ئاینەكان دەردەكەوێت؟

سەبارەت بە پێكهاتنی شارە رۆژهەڵاتییەكان، مرۆڤ ناتوانێت لە كتێبەكەی پیرە فرانسووا بیرنیە شتێكی باشتر و بریقەدار و جوان و زیندووتر بخوێنێتەوە(ماوەی 9 ساڵ پزیشكی لاورنغ زیبە بوو).(…)

بیرنێ پێیوایە بەراستی شێوەی بنەڕەتی هەموو دیاردەكان لە رۆژهەڵات- مەبەتی توركیا و ئێران و هیندستانە- ئەوەیە كە موڵكایەتی تایبەتی زەوی بوونی نییە. ئەمەە كلیلە راتەقینەكەیە و تەنانەت بۆ ئاسمانی رۆژهەڵاتی…

نامەی ئەنگلس بۆ ماركس

مانشیستەر لە 6. حوزەیران. 1853

…لە راستیدا نەبوونی موڵكایەتی تایبەتی زەوی كلیلی هەموو رۆژهەڵاتە بەنیسبەت مێژووی سیاسی یان مێژووی ئاینی، بەڵام سەیر ئەوەیە چۆن رۆژهەڵاتییەكان تەنانەت بە شێوە دەرەبەگایەتەكەیشی نەگەیشتن بە موڵكایەتی خانوبەرە ؟

پێموایە هۆكارەكەی بەشێوەی سەرەكی دەگەڕێتەوە بۆ كەشوهەوا، بۆ

پەیوەندی بە سرووشتی زەوی، بەتایبەتی بەو بەشی بیابانە پانوبەرینەکەی کە لە دوورگەی عەرەبییەوە درێژەی هەیە تا ئێران و هیندستان و وڵاتی و تتەر تا دەگاتە بەرزاییەکانی زوورگاوی ئاسیا.
لێرەدا ئاودێری دەستکرد یەکەم مەرجی کشتوکاڵی بووە و ئەمەش کاری کۆمەڵە، هەرێم یان حکومەتی ناوەند بووە. لە هیچ رۆژێك لە رۆژان هیچ حکومەتێکی رۆژهەڵاتی لە 3 ئیدارە زیاتری نەبووە: دارایی(چەپاوکردنی ناوخۆ)، جەنگ(چەپاوکردنی دەرەوە و ناوەوە)، کارە گشتییەکان(بایەخ بە زاوزێ)ی دەدا.
حکومەتی بەریتانی لە هیندستان بەرچاو تەسکانە رەفتاری لەگەڵ خاڵی یەکەم و دووهەم کردووە و خاڵی سێهەمیان بە تەواوی پشتگوێ خستووە تا ئەو رادەیە کە کشتوکاڵی وڵاتەکە مەترسی وێران بوونی هەیە.
لێرە هەرگیز کێبرکێی ئازاد سەرناکەوێت.
ئەو پەینریزکردنی دەستکردی زەمینە کۆتایی هات لەگەڵ خراپبوونی سیستەمی ئاودێری، ئەو حەقیقەتە سەرسووڕهێنەرەمان بۆ ئاشکرا دەکات کە رۆژێك لەرۆژان تەواوی ناوچەکان ئاوەدان بوون و ئێستا نەماون و لەناوچوون وەك شاری(تدمر،بترا و کەلاوەکانی یەمەن و ناوچەگەلی تر لە میسر و ئێران و هیندستان)و ئەو راستییەشمان بۆمان شی دەکاتەوە کە یەك جەنگی وێرانکەرانە دەتوانێت وڵاتێك بۆ چەندین سەدە چۆڵ بکات و هەموو شارستانێکەی لەناوببات.
پێموایە وێرانکردنی بازرگانی لە باشووری دوورگەی عەرەبی پێش مەحەمەد کە تێ بە درووستی بۆی چوون، یەکێکە لە هۆکارەکانی شۆڕشی مەحەمەد، ئەو ناوچانەیش دەگرێتەوە. من مێژووی بازرگانی یەکەم شەش سەدەی پێشی مەسیح بە تۆروتەسەلی نازانم تا بڕیاربدەم لەسەر بارودۆخی ماددیانە بەگشتی وبە گوێرەی پێویستیش لەبارەی هۆکارەکانی پەسەندکردنی بازرگانی بەڕێگای ئێران بۆ دەریای رەش و بەڕێگای بەندەری فارسی بۆ سوریا و ئاسیای بچووك لەسەر رێگای دەریای سوور. بەهەر حاڵ دیارە دابینکردنی ئاسایشی رێژەیی رێکخراو بۆ کاروانەکان لە ئیمبراتۆرییەتی فارسی کە ساسانییەکان حوکمڕانیان دەکرد، کاریگەری گەورەی هەبووە، بەڵام یەمەن لە ساڵانی 200- 600 لەژێر دەسەڵاتی ئەحباشەکان بوو و تا رادەیەك یان داگیرکراوە یان تاڵانکراوە. شارەکانی باشووری دوورگەی عەرەبی کە هێشتا لە سەردەمی رۆمانییەکان ئاوەدان بوون، لە سەدەی حەفتەم یوون بە کەلاوە. لە ماوەی 500ساڵدا بیابانشینەکان دەوروبەری ئەوکەلاوانە بڕوایان هێنا بە نەریتی خورافی و ئەفسانەیی پەتی لەبارەی رەچەڵەکیان(بڕوانە قورئان و مێژوونووسی عەرەبی النفیری) و ئەو ئەلفوبێیەی کە نقشەکانیان پێ نووسیوە لەو دەقەرە بەتەواوەتی نەناسراوبوون گەر چی ئەلفوبێی تر نەبووەو خودی نووسین

بە کردەوە لەبیرکرابوو.
ئەو شتانە کە هاوشێوەی نەقشەکان بوون لە پاڵیاندا((پاڵەوانەکان))یش هەبوون و مەرجی بازرگانی گشتی بوون، جۆرە وێرانی راستەوخۆ و توندڕەو بەشێوەی رەها ناکرێت راڤەی تریان بۆ بکەن بێجگە لە داگیرکاری حەبەشییەکان کە پێش هاتنی مەحەمەد بە 40 ساڵ لەناوبران. شایانی باسە کە ئەمە یەکەم کاری هوشیاری قەومی عەرەبی بێدا بوو و داگیرکارییەکانی فارسەکانیش لە باکوورە کە نزیك مەککە بوونەوە، هاندەریان بوو.
من لە رۆژانی داهاتوو بایەخ بە ژیانی خودی مەحەمەد دەدەم و هەرە چییەك بێت، تا ئێستا وای دەبینم مۆرکی پەرپەرچدانەوەی بیابانشینەکانە‌ دژ بە جووتیارە نیشتەجێبووەکانی شارەکان، ئەوانەی لەو کاتەدا کە لە ئاینەکانیان تا رادەیەکی زۆر بێڕەوشت بوون بە تێکەڵکردنی پەرستنی بۆگەنیان بۆ سرووشت و ئاینی یەهودی و مەسیحی بۆگەن.

□
سەرچاوە: مراسلات مارکس انجلز، ترجمە فۆاد ایوب، لاپەڕەی 83-92

سێبەر – مۆچیاری… نوسینی ئیدگار ئالان پۆ/ و: پ.ی.د. مەحەمەد عەزیز سەعید

سێبەر کورتە چیرۆکێکی ئەمەریکیە. ئیدگار ئالان پوو، نوسەر و شاعیر و ڕەخنەگری ئەدەبی ئەمەریکی نووسیویەتی. نوسەر لە 19/1/1809 لە بۆستن-ئەمەریکا لە دایك بووە. لە 1849 /7/10 لە تەمەنی چل ساڵیدا لە ماریلاند – ئەمەریکا کۆچی دووایی کردوە. نوسەر لە ساڵی 1903 ئەم چیرۆکەی بەچاپ گەیاندووە.

ئارەزووی لە مردن هەڵاتن…بەڵێ ، هەرچەندە بە دۆڵی سێبەردا تێپەڕ بووم – سروودی داوود پێغەمبەر.
بەڵێ ، ئێوە منتان خوێندەوە، هیً‌شتا لە ژیان دا ماوون، بەڵام من دەنووسم، ماوەیەکی زۆر لەمەو پێش، چوومەتە ناوچەی سێبەرەکان.

لەڕاستیدا، گەلێ شتی نامۆ، ڕوودەدات، شتە نهێنیەکان ئاشکرا دەبن. چەندین سەدە دەڕوات، بە بێ ئەوەی هیچ کەسێك، ئەم یادەوەریانە ببینێ. هەندێکیان باوەڕی پێ ناکەن، هەندێکیان گوومانی لێ دەکەن، کەسانێك هەن، هەست بە پیتە هەڵکەندراوەکان، بە هەڵکێنەری ئاسنی ، لە سەر تابلۆکان دەکەن.

ساڵێ ساڵی ترس بوو، پڕ بوو لە هەستی تۆقێنەر، لە سەر زەوی هیچ ناوێکی نەبوو، پەرجوو، نیشانەجیاکەرەوەی زۆر ڕویان دا بوو، ڕەشە ڕشانەوە ، باڵەکانی کێشابوو بە هەموو لایەکدا، بە ناو دەریا و سەرزەویدا. جادووگەرەکان، دەیانزانی ئاسمانەکان دیاردەی چارەسەریان هەیە، لەلام ڕوون بوو، "ئێنیۆسی" یۆنانی، لە ساڵی 794 نزیك دەبووینەوە، هەسارەی موشتەری دەچێتە ناو ئالقە سوورەکەی زوحەل. ڕوحی ئاسمانەکان، ئەگەر هەڵە نەبم، رووحی ئاسمانەکان، باڵی ڕادەکێشا، نەك هەر بەسەر زەویدا، بەڵکوو بەسەر مرۆڤایەتی و بیرەوەرییەکان و تێڕامانینەکانیش دا.

شەوێکیان، حەوت کەس بووین، لە هۆڵێکی گەورەدا، لەناو کۆشکێکی گەورەی تاریك بە ناوی " پتۆلیمایس" بە دەوری شووشوەکانی پڕ لە شەرابی ماڵێنی، دانیشتبووین. هۆڵەکە تەنها یەك دەرگای گەورەی هەبوو، لە مس دروست کرابوو، "کۆرینۆس" دروستی کردبوو، چۆن دروست کردنێك، زۆر دەگمەن بوو، لە ناوەوەدا دادەخرا. پەردە ڕەشەکان، ژوورەکەیان دەپاراست، مانگ و ئەستێرە غەمگینەکان و شەقامە چۆَلەکان، لە ناو پەردەکاندا دیار بوون. لە دەورو پشتمان، لە نزیکمانە ، گەلێ شت هەبوو، نەمدەتوانی گرنگیان بۆ بدەم – هەست بەخنکان، شتی سروشتی و ڕووحی – قوورسایی لە هەوادا، گەمارۆدان، لە سەرو هەموویانەوە، ئەو هەستە ترسناکە، کەسانی نەسرەوت هەیان بوو، کاتێك هەستەکان لە خەو هەڵدەستن، هێزی ڕووحە وەستاوەکان، بە دڵندەیی دەگەشێنەوە، قوورساییەکی کوشندە دەیان هاڕێ.

بەسەر جەستەماندا بڵاو دەبووەوە، لەسەر شتەکانی ژوورەکەدا، بە ناو ئەو پەرداخە شەرابەی دەمان خواردەوە، هەموو شتێك وا دەردەکەوت، پەستێنراوە، خەیاڵە هێزە، هەموو شتێك، جگە لە حەوت چرا ئاسنەکە، ڕووناکی کردبووەوە، زۆرمان خواردبوو و خوارد بووەوە. گڕی ئاگر لە داوە باریکەکان هەڵدەستا، هەروا دەمایەوە، زەرد هەڵ گەڕاو و وەستاو. هەموویان لەوێ دانیشتبوون، بە دەوری خوانی " ئیبۆنی" دانیشتبووین، وەکوو ئاوێنەی لێ هاتبوو، دەمان ڕوانیە دەم وچاوی زەرد و چاوە درەوشاوەکانی هاوڕێکانی.

لەگەڵ ئەوەشدا، پێ دەکەنین، دڵخۆش بووین، بەو شێوە هیستیرییەیەی تێ ی دابووین – گۆرانی شێتانەمان دەگووت، زۆرمان دەخواردەوە، کاتێك بیرمان دەکەوتەوە، شەرابە ماڵێنیەکە، خوێنی بە بیر

دەهێنایەوە، خۆ ئەگەر کەسی هەشتەم لە ژوورەکە بێ، ئەوا " زوێلەس" ی لاوە. درێژ کرابوو، مردوو بوو، کفن کرابوو، ڕواڵەتی جنۆکەو و شەیتانی بوو.
بەداخەوە، بەشداری خوشیمانی نەدەکرد. دەم وچاوی مەینەتی تێدا بەدی دەکرا، چاوەکانی، مردنی نەڕەواندبووەوە، لەنێو گەرمەی ڕەشە ڕشانەوە – وا پێدەچوو، گرنگی دەدات بە خۆشیەکەمان، بە هەمان شێوەی گرنگی دانی مردووەکان بە سەرپەرشتیکارانی مردن. بەڵام من و "ئێنیوس" هەستمان کرد، چاوە مردووەکان ، تەماشامان دەکەن، هەوڵم دا لە بینینەکەی تێ نەگەم، زۆر بە گرنگییەوە تەماشای قووڵایی ئاوێنە ئەبەنۆسیەکەم دەکرد، بە دەنگی بەرز، گۆرانی دەڵێم، بە ئاوازی گۆرانییەکانی کوڕی " تیۆس".
وردە وردە وازم لە گۆرانی ووتن دەهێنا، دەنگدانەوەی گۆرانییەکەم لە ناو پەردە تاریکەکاندا دوور دەکەوتەوە، لاواز دەبوو، نەما. گۆرانیەکەم لە ناو پەردەکاندا نەما، سێبەرێکی تەماوی دەرکەوت، شێوەی نەبوو، شێوەیەك لە سەر شێوەی مرۆڤ ، مانگ پێش ئاوا بوونی دروستی دەکا. سێبەری مرۆڤ نەبوو، سێبەری خواوەند نەبوو، سێبەری هیچ شتێکی ناسراو نەبوو. لە کۆتاییدا، دوای ئەوەی لە ناو پەردەکەدا هەندێك هەڵ لەرزی، لەسەر ڕووی دەرگا مسەکە، ڕاست ڕاوەستا.
سێبەرەکە نەناسراو بوو، شێوەی نەبوو، هیچ نیشانەیەکی نەبوو، سێبەری مرۆڤ یان خواوەند نەبوو – خواوەندی یۆنانی، یان کلدانی یان میسری. سێبەرەکە زۆر هێمن لە سەر دەرگا گەورەکە دەجووڵا، هیچ قسەی نەدەکرد، ڕەق بووبوو، بە ڕەقی مایەوە. ئەگەر هەڵەنەبم، دەرگاکە بەرامبەر پێ یەکانی " زۆیلەسی" لاوی مردوو بوو. ئێمەی حەوت هاوڕێکە، ئازایەتیمان تێدا نەبوو، تەماشەی ئەو سێبەرەی لە پەردەکانەوە هاتبووە دەرەوە بکەین، چاومان نزم کردبوو، تەماشای قووڵایی ئاوێنە ئەبەنۆسەکەمان دەکرد. لە کۆتاییدا، من و ئەنۆس ، بە چرپەی هەندێ ووشە، لە سێبەرەکەمان پرسی، دەربارەی " ناو و شوێنی دانیشتنی"، سێبەر وەڵامی دایەوە:
من سێبەرم، شوێنی دانیشتنم نزیك قەبری " پتولیمیاسە"، نزیك دەشتە دۆزەخە رصاصیەکانی دەوروپشتی جۆگەلەی شاڕۆن. هەر حەوتمان لەترسان هەستاین، ڕاوەستاین، لەترسان هەڵ دەلەرزین، تۆقیبووین، دەنگی سێبەرەکە وەکوو دەنگی یەك کەس نەبوو، بە ڵکوو وەکوو دەنگی کۆمەڵێك کەس وابوو، دەنگەکە لەکاتێکەوە بۆ کاتێکی تر دەگۆڕا، دەهاتە ناو گوێمان، لاسایی زاراوە زانراوەکانی هەزاران هاوڕێ ی مردوومانی دەکردەوە.

Shadow- A Parable …. Edgar Allan Poe
پ.ی.د. مەحەمەد عەزیز سەعید لە ئینگلیزیەوە وەریگێڕاوە
کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت، زانکۆی سەلاحەددین – هەولێر

لەگەڵ ئامێرەکان سەما دەکەین… شیعری شیوانگ/ وەرگێڕانی: نەوزاد مدحەت

بەلێدانێکی نەگۆڕ،
لێدە و لێدە…

ڕۆژان دەڕواو ئێمە سەما دەکەین

لەگەڵ ئەو ئاوازەدا، پێیەکانمان ناوەستێ

هێزم دەپروکێ، ئەم یاسا پۆڵاینە ناگۆڕێ

هەمیشە قەرەباڵغییەکی زۆر، هێشتا هەستکردن بە تەنیایی

لە پڕێکدا ئامێرێک ئاوازەکەی دەگۆڕێ

لە چاو تروکانێکدا دەستی کەسێک دەپەڕێ

هاوارت لە ناو دەنگی ئامێرەکاندا دەخنکێ

خوێنی گەرمی تۆ ناتوانێت ئاگر لەو ئامێرانە بەردا

ئەوەتانێ ئەوانی تر خوێن ساردانە جێیان هێشتی

هەروەک ئامێرێکی شکاو

کێ بوو خوێنی تازە ڕژاوی تۆی، وەک ئەوانی تر سڕییەوە

ئاوا بێ ئەسەر؟

-

لە ئەدەبیاتی چینی کرێکاری چینییەوە.

وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە:
نەوزاد مدحەت

بیرەوەری□ک□انی ف□ق□ی□ک□ی گوومڕا...3...شەماڵ بارەوانی

بەشی سێیەم/

بەڵێن بێت بەو دەستانەی خۆم سەری مەلا بەختیار ببڕم..!

وەکو لە بەشی یەکەم باسم کرد، بەرلەوەی تووشی گۆڕانی فیکری بم، سەر بە هێزێکی ئیسلامی سیاسی کۆنزەرڤاتیڤ بووم، کە خۆی بە مەدەنی ناوزدە دەکرد، وەلێ من لەناخەوە هەڵگری بیری ڕادیکاڵی بووم و کەسێکی زۆرئایدیۆلۆژیست و تابڵێیت بیرتەسک و ئەقڵ ژەنگاوی و ئاسۆ داخراو بووم.

جا بەو بۆنەیەوە،
هێشتا لە قۆناغی غەیبوبەی فیکری و زۆر بە تووندنی لە ژێرکاریگەری عاتیفەی دینی دا بووم و بەنجی ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی سیاسی بەری نەدابووم و فەقێیەکی تابڵێیت دۆگماتیزم و بناژۆ خواز بووم.

بیرمە لە حوجرە بووم و ڕۆژێک فەقێیەک سیدیەکی هێنا حوجرە، دیباتێکی نێوان مەلا بەختیار و ئەبووبەکر کاروانی ئیسلامی سیاسی و چەند کەسێکی تری ئاڕاستە سیکۆلار بوو،
مێژووی مونازەرەکە، دەگەڕایەوە بۆ ساڵی1999.
مونازەکە سەبارەت بە(ئازادی ژن و بنەماکانی مەدەنیەت)بوو.

جا ئێمە بەو پەڕی عاتیفی و حەماسەتەوە لەگەڵ فەقێیەکان بەدەم

سەیرکردنەوە، کاتێک سەرەی قسەکردنی کاروانی ئیخوانی دەهات، دەستمان بە چەپڵەلێدان و دەنگ هەڵبڕین و پێکەنین و خۆشحاڵی دەربڕین دەکرد، وەکوو ئەوەی بڵیت لە هەڵەکە و لە گۆڕێ ئامادەبووانی مونازەرەکە ئامادەبین و بڵێین ئەوها بردمانەوە و کاروانی ئیسلامی، مەلا بەختیاری سیکۆلاری بەزاند و ئەوەی ئەم بەوی کرد، با بە دەواری نەکردووە، حەقیقەت واش نەبوو، قسەکانی مەلا بەختیار زۆر واقیعی تر و لۆژیکتر و بەوا پێکراوتربوون و مەلا بەختیار زۆر زاڵتر و پڕ مەعریفەتر و لە دەربڕینا زۆر بە هێزتروو لە مونازەرەکەش دا، زیرەکتر و بە تواناتربووو کاروانی هەر بەو بەراورد نەدەکرا.
وەلێ ئەمە ئەو کات، ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی سیاسی و هەست و سۆزی ئایینی و دەروێشایەتی کردن بە ئیسلامی سیاسی کوێری کردبووین و هەستی بینینی حەقیقەتی شتەکان وەک خۆی لە سەندبووینەوە و بە فەلسەفەی بشفەڵەت، هەربزنە، کارمان دەکرد و

دەمانگووت: مەلا بەختیار هەر چی بڵێت و چی بێت، لە ڕۆشنگەری و عیلم و مەعریفە و فەن و سەقافەت دا، هەر کاروانی لەو زیرەکتر و بە تواناترە و مەلای مولحید و سیکۆلاریست، هەرگیز، ناتوانێت موناقەشەی کاروانی بکات!

جامن لەژێر لەویشەوە دەمگووت: بە کوێرایی چاوی ناحەزان و کافران، ڕۆژێک دادێت و دەوڵەتی ئیسلامی و حوکمی ئیسلامی دەگەڕێتەوە،
بەڵێن بێت مەلای بەختیار، بەو دەستانەی خۆم، گۆشە و گۆش سەرت بڕم.
ڕۆژگار هات و چوو، بەر لەوەی دەوڵەتی سیوکراتی دروست بێت، ئەو دەوڵەتەی هەموو خەون و ئاواتی من بوو،(خوایە کوێربم و لە خەونیش ئەو ڕۆژە ڕەشە و حوکمی ئیسلامی سیاسی نەبینم)، من تووشی گۆڕانی فیکری بووم و دواتر لە ڕێگای سۆشیاڵ میدیا و فەیسبووکەوە، من و مەڵا بەختیار بووین بە فرێند و ڕۆژانە ڕاو بۆچوونمان لە سەر کەمەڵێک چەمکی وەکوو: ڕۆشنگەری، فەمەنیزم، ڕیفۆرمی ئایینی، ئەقڵانیەت و فەندەمەنتالیزم و ..تاد. دەگۆڕیەوە و دیالۆک و گفتووگۆمان لە سەریان دەکرد.
Seen by Shamal Ismael Kareem at Wed 11:12 PM
Shamal Ismael Kareem
وەئێستاش، من بە حوکمی کاری نووسەری و ڕۆژنامە نووسیمەوە، بە (23)، ڕۆژنامە و گۆڤار و ماڵپەڕەی ئاڕاستە سیکۆلارست و نەتەوەیی و چەپ، دەنووسم، بەردەوام و بێ بچڕان، وە لە نێوان ئەو ژمارەیەدا، پێنجیان ماڵپەڕەکانی مەلا بەختیارن،

ماڵپەڕی:(دابڕان)، و (چاودێر)، و (ڕوانگە و ڕەخنە)، و (گەلاوێژ)، و (فێمێزمی ڕۆشنگەری)،
بابەتی ئەدەبی و فیکری و سیاسی و ڕۆشنبیری دەنووسم و دەیان بابەتیشم سەبارەت بە بوارەکانی : کۆمەڵایەتی و فیکری و ئەقڵانی و مەدەنیەت و مۆدێڕنێتە و فێمێنیزم و سیکۆلاریزم و فێندەمێنتالیزم و ڕانان بۆ کتێبە ئەدەبی و فیکریەکان و ڕۆمانەکان و هەروەها شیعری خۆیشم لەو ماڵپەڕانە دا، بڵاو بووەتەوە و تائێستا لە سەر پێشنیاز و داواکاری خودی مەلا بەختیار خۆیشی، لە سەر یانزە کتێب و تێزێکی بەڕێزیان، لە نموونەی:

١-دیموکراسی دوای جەنگی سارد.

٢- ئازادی عەقڵ و کۆمەڵی مەدەنی.

٣- دیموکراسی و دوژمنانی

٤-پێشبینی سەرهەڵدان و مەترسیەکانی داعش

٥- دیموکراسی لەنێوان مۆدێرنێتەو پۆست مۆدێرنێتەدا.

٦- کوردەواریی و رۆشنگەری هاوچەرخ.

٧-یەکەمین کۆڕ، یەکەمین مونازەرەی دوای راپەڕین.

٨-تۆتالیتاریزمی ڕۆحی و ئەرکەکانی ڕۆشنگەری هاوچەرخ.

٩-شۆڕشی کوردستان و گۆڕانکارییەکانی سەردەم.

١٠-دوڕیانی دیموکراسی و سەلەفیەت.

١١-دوور لەڕق و تەرەفگیری چەند سەرنجێک لەسەر لەبری بیرەوەری.

١٢-ژن جەوهەری دیموکراسییە لەو سەردەمەی جیهانگیریدا.کە ئەمەی دوایی تێزێکەی بەڕێزیان بوو.

نووسیومەو کە خۆی زیاتر لە(20)، لە کتێبەکانی خۆی بە دیاری بەخشی بەمن و لەو دوانزە کتێبەیش کە لەسەرم نووسیون،

چەندین ڕەخنەیشم لێی گرتووە، لە میانی نووسینەکانم سەبارەت بە کتێبەکانی ئەو، بە دڵێکی زۆرفراوان و زۆر بە خۆشحاڵیشەوە قبوڵی کردووە و بەر لەوەی لە سەریشیان بنووسم، پێشم گووت: هەرگیز، موجامەلەت ناکەم، ئەلحەق گووتی: بە دڵی خۆت بینووسە و ناتبوورم، ئەگەر بە دڵی خۆت و زۆر ئازادانە، ڕەخنەم لێ نەگریت و هەڵسەنگاندن و ڕانان بۆ کتێبەکانم نەکەیت. هەموویشی لە ماڵپەڕەکانی:(دابڕان)، و (چاودێر)، و (ڕوانگە و ڕەخنە)، و (گەلاوێژ)دا، بڵاوبوونەتەوە، بێ ئەوەی دەستکاری یەک دێڕی نووسینەکانم بکرێت، یان ڕەخنەیەك و وشەیەکم لابرابێت، یا مەلا بەختیار پێی دڵگران و قەڵس ببووبێت.
ئێستاش (ناوەندی ڕۆشنگەری چاودێر) وا خەریکن، هەمووی له دوو توێی کتێبێکدا لە چاپ دەدەن و دواتر بڵاوی دەکەنەوە.

ئەوەش بڵێم:
دووەم کتێبی شیعریم(پارچە شکاوەکانی دەم)، مەلا بەختیار لە سەر ئەرکی خۆی بۆی چاپکردووم.

لە کۆتایی ئەو بەشەدا، ماوەتەوە بڵێم:
بەو چەشنە، ئیتر من گەڕام و ئەو فەقە دۆگماتیزم و وشک باوەڕ و فەندەمەنتالیزمەی جاران نەمام، تا بەڕێم سەری مەلا بەختیار، یان هەر سیکۆلاریست و چەپ و بێ دینەک دەبەم،
گەر دەوڵەتی سیوکراتی و حوکمی سیوکراتی بگەڕێتەوە، یان ڕقەکی بە ئەندازەی مەزهەبیانە و ئایدیۆلۆژیانەم لە دڵ دا، لە بەرامەریان دا،
هەبێت و تف و نەفرەت و نزای خراپیان لێ بکەم، وەکو ئەوەی کاتی سەرەتای فەقەیاتیم، لە هەمبەر حزبی شیوعی و بارەگای حزبەکەیان دەکرد، لە هەولێری پایتەخت، نەخێر ئەو سەردەمە گوزەشت و ئەوە جاران بوو، من ئیتر ئەو قەناعەتە داعشی و ئەو هەموو ڕق و دەمارگیری و نەفرەتەم لە مێشک و دڵ و دەروونم دا، بە هەرمان و هەمیشە دەرکرد و فڕێدا و ئێستا به پێچەوانەوە،
من لە بڵاوکراوەی چەپ و نەتەوەیی و سیکۆلاریستان، وتار و بابەت و شیعرەکانم بڵاو دەبێتەوە و بۆ کاکە مەلا بەختیاریش،
سەرەڕای جیاوازی نێوانمان، لە دنیا بینینمان سەبارەت بە هەندێک چەمک و بۆچوونی سیاسی و، حزبایەتی، وەلێ خاڵی هاوبەشمان زۆر زیاترە، ئەوکات من کەسێکی فەندەمەنتالیست و ئیسلامیست، ئەویش لیبڕاڵ و سیکۆلاریست بوو، ئێستا منیش هەمان شێوە کەسێکی ئاڕاستە لیبڕاڵ و سیکۆلارم.

لە کۆتایی دا، جیهان بینی و تێڕوانینی مەلا بەختیار هەرچییەک بێت لە بارەی حزبەوە، یاخود سیاسەتەوە، ئەوە ئازادی و مافی خۆیەتی و منیش مافی خۆمە هاوڕا، یاخود ناتەبا و جیاوازبم، مەرجیش نییە من وەک نووسەرێک کە هەمیشە بێ لایەنانە دەنووسم، لە گەڵ وشە بە وشەو دێڕ بە دێڕ و تەواوی ناوەڕۆکی کتێبەکان و زمانی نووسین و هەموو دەستەواژە و دەربڕینەکانی مەلا بەختیار. هاوبیر و تەباو هاوڕابم، وەلێ سەرەڕای هەر جیاوازییەک لە دید و تێڕوانینمان.

من هەردەستێک لە خزمەت پڕۆژەی ڕۆشنگەری و پرۆسەی مەدەنیەت و نەتەوەکەی خۆی و مرۆڤ دەستیدا بێت،

لە خزمەتی بەهاکانی سیکولاریزم و دنیای مەدەنیەت و بیری مۆدێڕنیتە و یەکسانی جێندەری و چەمکی نەتەوە پەروەری و ڕێبازی مرۆڤ دۆستی و

خەباتی چینایـەتی دا بێت،
کە هەموو ئەو کۆنسێپت و مەفهومانە، سەنگەر و ڕوئیا و ئەقیدە و پڕەنسیپ و پیرۆزیەکانی من و ماکی پێنووس و هێڵ و هەنگاوی منیشن. هەردەستێک لەو بوارە کاربکات، من ئەو دەستە دەگووشم و دەستخۆشی لێ دەکەم و پشتگیری و هاوبیری و هاوبەشی دەکەم. جا هەردەستێک بێت.

کۆچ… بەختیار محەمەد

عاشقەکانی با
کۆچیان کرد،
وەك ئاسکە کێویی
پێدەشت و چیا
بۆ نیشتمانی بەفر
کۆچیان کرد.
عاشقەکانی باران
تنۆك تنۆك
ڕژانە ناو دەریا،
لەوێ ون بوون
بوونە ناسنامەی هەموو دنیا.
عاشقەکانی بەفر
کۆچیان کرد،
وەك دارکاژ
لە قەدپاڵی شاخ و
لە دارستان و
لە کەنار ڕێگاکان
باڵای خۆیان
سپی پۆش کرد
بوونە فریشتەی ئاوارەی
هەموو دنیا.
عاشقەکانی ڕووبار
بۆ ئەوپەڕی دنیا،
بۆ نیشتمانی شینی

بێ پاسەپۆرتی دەریاکان
کۆچیان کرد،
لەوێ بوونە
دوڕڕ و لەعل و مەرجان
ون بوون
لەبەر چاوی هەمووان.
عاشقەکانی تەنیایی
کۆچیان کرد
لە نیشتمانێك،
کە لەوەتەی هەیە
لە ناو دەمی
سەدان ئەژدیهایە.

بەختیار محەمەد

نامەیەک بۆ نیشتمان… شیعر: ایرج جنتی عطایی/ بە کوردی کردن: پشکۆ ناکام

یاران......

بە بێ دەنگ دامەنیشن

ووڵات، لە سێبەری سێدارەیا یە

بە بێ دەنگ دامەنیشن

لەبەر تەوری دڕەندەکانا یە

بە بێ دەنگ دامەنیشن، یاران

بە بێ دەنگ دامەنیشن

لە ووڵاتی ئێمەیا

وەڵام فیشەکی گڕاوی□

گەر لە دادپەروەری بپرسی

هەر ڕێگەیەکی تر داخراوە

جگە لە ڕێی ڕەزالەتی

بێ دەنگ دامەنیشن یاران

ئێران لە سێبەری سێدارەیایە

بڕوانە ، ووڵات غەرقی غەم و نەهامەتی

ئاخ نیشتمان..ئاخ نیشتمان..ئاخ نیشتمان

لە غەما چیمەن بەستوویەتی

ئاخ نیشتمان..ئاخ نیشتمان..ئاخ نیشتمان

لەبەردەم تابوت و کفنا

لەسەر خۆ هەستنە سەر پێ

ئەی غەرقی

هەزاران دەردی بێ دەوا نیشتمان

ئەی نێچیری

گورگی موبتەلای ئەجەل..نیشتمان

قوربانیەکانت هەموو بە بەرگی

خوێناوی…نیشتمان

ئازیز نیشتمان

غەریب نیشتمان

بێ ناز نیشتمان

دایە ببینە

بوکی نیشتمان بە” جیازی” بووە

دایە ببینە

دەستی بێگانە درێژ بووە

هەر لەتەکی

بە نسیبی پڵنگ و بەراز بووە

ئازیز نیشتمان

غەریب نیشتمان

بێ ناز نیشتمان

بێکەس نیشتمان

لە هیچ کەسا هیممەت و باوەڕ و

خۆڕاگری نیە

ژیانی ئەمە گیان هەڵکێشانە

ژیان نیە

لە هیچ لایەکەوە ڕێی هەڵاتن و

رزگار بوون نیە

ئەی خاکی تۆ، گەوهەر و

یاقووت و ئاڵتون، نیشتمان

” سلێمانی”یەکان هەموو گرفتاری موسیبەتن

“هەولێر”یەکان

ڕووخاوی دەستی ترسن

“گەرمیان”یەکان، دووچاری میحنەتن

بە هەر ژن و پیاوێک

میحنەت سەرایە نیشتمان

ئازیز نیشتمان

غەریب نیشتمان

بێ ناز نیشتمان

ئەو دووپشکەی کەوتە نیشتمان

ئامادەیە

ئەو خائین و جەللاد و ستەمگەرانە

ئامادەن

ئەو مۆر و تۆمار و بەڵگانە

ئامادەن

ئەوەی نەکراوە ئەو زۆردارانە

بەرامبەرت کردیان

ئازیز نیشتمان

غەریب نیشتمان

بێ ناز نیشتمان

" نامە بە وطن"

شیعر : ایرج جنتی عطایی

بە کوردی کردن: پشکۆ ناکام